

OPERE
ESEŢIALE

2

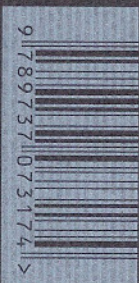
SIGMUND
FREUD

INTERPRETAREA VISELOR

TREI

www.edituratrei.ro

ISBN 978-973-707-317-4

9 789737 073174 >

Freud – **Opere esențiale**

Serie coordonată de
VASILE DEM. ZAMFIRESCU

TREI

SIGMUND FREUD
OPERE ESENȚIALE
vol. 2

Interpretarea viselor

Traducere din germană
ROXANA MELNICU

Notă asupra ediției
RALUCA HURDUC

Editori

Silviu Dragomir
Vasile Dem. Zamfirescu

Director editorial

Magdalena Mărculescu

Responsabil ediție

Raluca Hurduc

Design

Faber Studio (S. Olteanu, B. Hațeganu, D. Dumbrăvician)

Redactor

Daniela Ștefănescu

Director producție

Cristian Claudiu Coban

DTP

Eugenia Ursu

Corectură

Rodica Petcu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României**FREUD, SIGMUND**

Opere esențiale / Sigmund Freud ; coord. ed.: Vasile Dem. Zamfirescu. -
București : Editura Trei, 2009-

11 vol.

ISBN 978-973-707-333-4

Vol. 2 : Interpretarea viselor / trad.: Roxana Melnicu. - 2009.

- Bibliog. - Index. - ISBN 978-973-707-317-4

I. Zamfirescu, Vasile Dem. (coord.)

II. Melnicu, Roxana (trad.)

159.964.2

615.851.1

Această carte a fost tradusă după *Sigmund Freud – Die Traumdeutung*

© Copyright EDITURA TREI, 2010

C.P. 27-0490, București,

Tel./Fax: +4 021 300 60 90, e-mail: comenzi@edituratrei.ro, www.edituratrei.ro

ISBN: 978-973-707-317-4

CUPRINS

<i>Notă asupra ediției</i>	10
Observație preliminară [La prima ediție]	13
Cuvânt înainte la ediția a doua.....	15
Cuvânt înainte la ediția a treia.....	17
Cuvânt înainte la ediția a patra	18
Cuvânt înainte la ediția a cincea.....	18
Cuvânt înainte la ediția a șasea	19
Cuvânt înainte la ediția a opta	20
Prefață la cea de-a treia ediție în limba engleză (revizuită).....	21

I Literatura științifică

asupra problemei viselor	23
A Legătura visului cu viața vigیلă	29
B Materialul visului — memoria în vis.....	34
C Stimuli și surse ale viselor	47
Ad 1) Stimulii senzoriali externi	48
Ad 2) Excitația senzorială internă (subiectivă).....	57
Ad 3) Stimul somatic intern organic.....	60
Ad 4) Surse psihice de stimulare.....	67
D De ce uităm visele după ce ne trezim?	71
E Particularitățile psihologice ale visului.....	77
F Sentimentele etice în vis.....	98
G Teorii despre vis și funcția visului.....	109
H Relații între vis și maladiile psihice	125

6 Sigmund Freud

Completare din 1909	131
Completare din 1914	134
II Metoda interpretării viselor.	
Analiza unui exemplu de vis	135
III Visul este împlinirea unei dorințe	164
IV Deformarea în vis	176
V Materialul și sursele visului	208
A Recentul și indiferentul în vis	210
B Infantilul ca sursă a visului	236
C Sursele somatice ale visului	270
D Vise tipice	293
(α) Vise jenante de nuditate	294
(β) Visul despre moartea persoanelor dragi	301
(γ) Alte vise tipice	327
(δ) Visul despre examen	329
VI Trăvialul visului	333
A Trăvialul de condensare	335
B Trăvialul de deplasare	364
C Mijloacele de reprezentare ale visului	369
D Luarea în considerare a reprezentabilității	401
E Reprezentarea prin simboluri în vise	413
F Exemple — calculatul și vorbitul în vis	472
G Vise absurde — activitatea intelectuală în vis	494
H Afecțele în vis	531
VII Despre psihologia proceselor onirice	584
A Uitarea viselor	588

B Regresia	611
C Despre împlinirea dorințelor	629
D Trezirea prin vis. Funcția visului. Visul de angoasă	654
E Procesele primare și secundare — refularea	670
F Inconștientul și conștiința. Realitatea	693
Bibliografie	707
Lista abrevierilor	745
Index de vise ale lui Freud	746
Index de vise ale altor persoane	749
Index de nume și termeni	756

Notă asupra ediției

La *Interpretarea viselor*, Freud a lucrat cu întreruperi de la sfârșitul lui 1897 până în septembrie 1899. Totuși, teoriile prezentate aici începuseră să se schițeze cu mult timp înainte, așa cum și strângerea materialului se desfășurase pe o perioadă mai lungă de timp.

Concepția psihanalitică despre vis a fost precedată de cel puțin două grupuri de teorii: pe de o parte, teoriile somatice, care vedeau visul ca pe un fapt organic rezultat din diminuarea activității creierului în timpul somnului și, pe de alta, teoriile populare și romantice, care vedeau în vis un fenomen dotat cu sens și cu valoare profetică.

Freud aprecia aceste ultime teorii, pentru că ele considerau visul ca fiind un fenomen psihic și pentru că propuneau metode de interpretare, stabilind un set de tehnici care permiteau accesul la sensul visului, dincolo de aparența lui confuză sau absurdă. Ceea ce deosebește însă, în mod esențial, concepția freudiană asupra visului de teoriile populare este sursa însăși a visului: aceasta se află în inconștient. Pentru Freud, visul este calea regală de acces la inconștient. La sensul visului se poate ajunge dacă visul este tratat ca un simptom, dacă visătorul-pacient produce asociații în marginea elementelor sale, pe care i le comunică psihanalistului.

Ca un fapt anecdotic, pe pagina de titlu, *Interpretarea viselor* este postdatată în noul secol, deși apăruse de fapt la începutul lui noiembrie 1899. Și, cu toate că în primii șase ani de la publicare s-au vândut doar 351 de exemplare, Freud a considerat întotdeauna *Interpretarea viselor* drept opera sa

cea mai importantă. În aceeași ordine de idei anecdotică, descifrarea științifică a visului este celebrată de un monument.

Pe locul casei de la Bellevue, undeva, pe un deal de la marginea Vienei, acolo unde Freud făcuse, pe data de 24 iulie 1895, visul interpretat pentru prima dată în manieră psihanalitică, se află un obelisc pe a cărui plăcuță scrie: „Aici i s-a dezvăluit doctorului Sigmund Freud, la 24 iulie 1895, secretul visului.“

INTERPRETAREA VISELOR

(1900)

Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo

Observație preliminară

[La prima ediție]

Dat fiind că încerc aici să fac prezentarea interpretării viselor, nu cred că am depășit perimetrul intereselor neuropatologiei. Căci, în fața unei examinări psihologice, visul se dovedește primul element din cadrul seriei de formațiuni psihice anormale, serie din care mai fac parte fobiile isterice, reprezentările obsesive și cele delirante, care, din motive practice, trebuie să facă obiectul interesului psihiatrilor. Așa cum se va arăta, visul nu poate ridica pretenții la o importanță practică asemănătoare; dar valoarea sa teoretică, paradigmatică este cu atât mai mare; dacă nu vom ști să explicăm formarea viselor, ne vom strădui zadarnic să înțelegem fobiile, ideile obsedante și delirante sau să le influențăm terapeutic.

Aceeași situație căreia tema noastră își datorează importanța este responsabilă și pentru lacunele lucrării de față. Punctele de ruptură care se găsesc din belșug în această prezentare corespund, de asemenea, numeroaselor puncte de contact prin care problema formării visului se inserează în problemele mai cuprinzătoare ale psihopatologiei care nu au putut fi tratate aici și cărora le vor fi dedicate elaborări ulterioare, dacă timpul și forțele ne vor permite și dacă ni se vor ivi materiale ulterioare.

Particularitățile materialului pe baza căruia explic interpretarea viselor mi-au îngreunat și ele prezentarea. Din lucrare va rezulta de ce toate visele povestite în literatură,

precum și cele adunate de necunoscuți nu au putut fi folosite pentru scopurile mele; nu am avut de ales decât între visele mele proprii și cele ale pacienților pe care i-am tratat. Impedimentul în utilizarea acestui din urmă material a fost faptul că aici procesele onirice sufereau o complicație nedorită prin adăugarea caracteristicilor nevrotice. O dată cu comunicarea propriilor mele vise, a trebuit să deschid însă privirilor străine mai multe dintre intimitățile vieții mele psihice decât mi-ar fi plăcut și mai mult decât este de datoria unui autor care nu este poet, ci cercetător al naturii. A fost penibil, dar inevitabil; m-am supus acestei necesități, pentru a nu fi obligat să renunț total la aducerea de dovezi în sprijinul datelor mele psihologice. Nu am putut rezista, desigur, tentației de a tăia elanul indiscrețiilor, prin omisiuni și substituții; de câte ori s-a întâmplat așa, a fost hotărât în detrimentul scopului exemplilor folosite de mine. Pot numai să-mi exprim speranța ca cititorii acestei lucrări să se plaseze în dificila mea poziție și să fie indulgenți cu mine și, apoi, ca toate persoanele care sunt într-un fel sau altul implicate în visele comunicate să fie dispuse să nu tăgăduiască libertatea de gândire măcar vieții onirice.

Cuvânt înainte la ediția a doua

Faptul că această carte greu lizibilă a avut nevoie de o a doua ediție încă înainte de încheierea unui deceniu de la prima publicare nu îl datorez cercurilor de specialitate, cărora mă adresam în frazele de mai sus. Colegii mei din psihiatrie nu au părut să-și dea osteneala să-și depășească uimirea pe care noua mea concepție despre vis ar fi putut să o trezească la început. Cât despre filosofii de meserie, care sunt obișnuiți să trateze problema vieții onirice ca anexă la stările de conștiință, în câteva propoziții — adesea aceleași —, este clar că ei nu au observat că tocmai în acest scop se pot evidenția toate ideile care ar duce la o mutație radicală în teoriile noastre psihologice. Comportamentul criticii de specialitate științifice ar fi putut justifica doar așteptarea ca soarta lucrării mele să fie o tăcere de moarte; prima ediție a cărții nu ar fi putut fi epuizată nici chiar de micul grup de discipoli destoinici, care urmează directivele mele în aplicarea medicală a psihanalizei și care interpretează vise după modelul meu, pentru a folosi aceste interpretări în tratamentul nevroticilor. Mă simt deci obligat față de acel cerc larg de oameni educați și dornici de cunoaștere a căror participare m-a determinat să reiau, după nouă ani, această dificilă și atât de fundamentală lucrare.

Mă bucur să pot spune că am găsit puține lucruri de schimbat. Am introdus pe alocuri materiale noi, câte o observație făcută în urma experienței mele mai vaste; în câteva locuri am căutat să fac schimbări; a rămas însă neschimbat tot ceea ce este esențial despre vis și interpretarea lui, ca și despre postulatele psihologice care rezultă de aici; cel puțin din punct de vedere subiectiv, acestea au rezistat probei timpului. Cei care cunosc celelalte lucrări ale mele despre etiologia și mecanismul psihonevrozelor știu că niciodată nu am luat ceva neterminat drept ceva definitiv și că mereu

m-am străduit să îmi schimb enunțurile conform vederilor mele aflate în progres; pe tărâmul vieții onirice am putut fi fidel primelor mele comunicări. În lunga perioadă în care am lucrat la problema nevrozelor, am oscilat de repetate ori și uneori m-am înșelat; de fiecare dată *Interpretarea viselor* a fost cea alături de care mi-am regăsit siguranța. Numeroșii mei adversari științifici manifestă deci un instinct sigur atunci când nu vor să mă urmeze tocmai pe terenul cercetării viselor.

Și materialul acestei cărți, aceste vise proprii, devalorizate sau depășite în mare parte de evenimente, pe baza cărora am explicat regulile interpretării viselor, a prezentat o asemenea tărie în fața reviziurii, rezistând modificărilor antamate. Pentru mine, această carte are și o altă importanță subiectivă, pe care am putut-o înțelege abia după ce am terminat cartea. Ea s-a dovedit a fi o parte din autoanaliza mea, ca o reacție a mea la moartea tatălui meu, deci la cel mai important eveniment, la cea mai decisivă dintre pierderile din viața unui bărbat. După ce am recunoscut aceasta, m-am simțit incapabil să șterg urmele acestei experiențe.¹ Pentru cititor însă poate fi indiferent pe baza cărui material învață să aprecieze și să interpreteze vise.

Acolo unde nu am putut introduce în vechiul context o observație care nu putea să treacă totuși nesemnalată, am indicat originea ei cu paranteze drepte.²

Berchtesgaden, vara 1908

---

¹ Tatăl lui Freud a murit în 1896 (N. t.).

² [Completare 1914] În următoarele ediții (începând cu a patra) s-a renunțat din nou la aceste paranteze.

Cuvânt înainte la ediția a treia

Pe când între prima și a doua ediție a acestei cărți au trecut nouă ani, necesitatea unei a treia ediții s-a manifestat chiar după mai puțin de un an. Aș putea să mă bucur de această schimbare; însă dacă atunci nu am luat neglijarea lucrării mele din partea cititorilor ca o dovadă a lipsei de valoare a acesteia, nu pot lua nici interesul apărut acum drept o dovadă a caracterului ei inspirat.

Progresul cunoașterii științifice nu a lăsat neatinsă nici *Interpretarea viselor*. Când am scris-o, în 1899, nu existau cele *Trei eseuri asupra sexualității*, iar analiza formelor complicate de psihonevroze era încă la început. Interpretarea viselor ar trebui să fie un mijloc auxiliar pentru a face posibilă analiza psihologică a nevrozelor; de atunci, înțelegerea profundă a nevrozelor s-a repercutat asupra ideilor despre vis. Teoria interpretării viselor însăși s-a dezvoltat în continuare într-o direcție care nu a fost accentuată destul în prima ediție a acestei cărți. Din proprie experiență, ca și din lucrările lui W. Stekel și ale altora, am învățat să apreciez între timp mai corect anvergura și importanța simbolisticii în vis (sau mai curând în gândirea inconștientă). Astfel, pe parcursul acestor ani s-au adunat multe elemente de care trebuia să țin seamă. Am încercat să țin pasul cu aceste înnoiri, prin numeroase completări în text și prin adăugarea de note de subsol. Dacă aceste completări riscă uneori să iasă din cadrele prezentării sau dacă nu am reușit în toate locurile să ridic textul anterior la nivelul vederilor noastre actuale, cer înțelegere pentru aceste lipsuri ale lucrării, dat fiind că este vorba numai de consecințe și de semne ale dezvoltării accelerate a cunoașterii noastre. Îmi permit să prevăd și în ce alte direcții se vor abate de la cea de față următoarele ediții ale *Interpretării viselor* — în caz că va fi nevoie de ele. Pe de o parte,

acestea trebuie să caute să intre într-un contact mai strâns cu bogatul material din poezie, mit, limbaj și folclor, pe de altă parte, trebuie să trateze mai îndeaproape decât a fost aici posibil relațiile visului cu nevroza și tulburările psihice.

Domnul Otto Rank mi-a făcut servicii valoroase în alegerea completărilor și la revizuirea șpalturilor. Pentru contribuțiile și corectările lor, le datorez mulțumiri lui și multor altora.

Viena, primăvara 1911

Cuvânt înainte la ediția a patra

Anul trecut (1913), dr A.A. Brill a realizat în New York o traducere englezească a acestei cărți (*The Interpretation of Dreams*, G. Allen & Co., Londra.)

Domnul Otto Rank a asigurat de data aceasta nu numai corecturile, ci a îmbogățit textul cu două contribuții independente. (Anexele la capitolul VI.)

Viena, iunie 1914

Cuvânt înainte la ediția a cincea

Interesul pentru *Interpretarea viselor* nu s-a istovit nici în timpul războiului mondial și a făcut necesară o nouă ediție încă înainte de terminarea acestuia. În această editie însă nu s-a putut ține cont de noua literatură începând cu 1914; în ceea ce privește literatura în limbi străine, ea nu a ajuns la cunoștința mea și a doctorului Rank.

În curând va apărea o traducere în limba maghiară a *Interpretării viselor*, realizată de dr Hollós și dr Ferenczi. În cea de-a unsprezecea prelegere din *Prelegerile mele despre introdu-*

cerea în psihanaliză, publicate în 1916/17 (la H. Heller, Viena), cuprinzătoare parte din mijloc este o prezentare a visului, pe care m-am străduit să o fac elementară și în anexă directă la teoria nevrozelor. Per ansamblu, ea are caracterul unui extras din *Interpretarea viselor*, chiar dacă pe alocuri ea oferă informații mai amănunțite.

Nu m-am putut decide să fac o reelaborare mai temeinică a acestei cărți, care să o ridice la nivelul vederilor noastre psihanalitice actuale; o asemenea reelaborare i-ar fi distrus particularitatea istorică. Sunt de părere că în existența ei de aproape douăzeci de ani s-a achitat de sarcină.

Budapesta-Steinbruch, iulie 1918

Cuvânt înainte la ediția a șasea

Dificultățile de care se lovește în prezent activitatea editorială au drept urmare faptul că această nouă ediție a apărut mult mai târziu decât ar fi necesitat-o cererea pieței și faptul că — pentru prima oară — este vorba despre o retipărire neschimbată a celei precedente. Numai bibliografia de la sfârșitul cărții a fost completată și actualizată de către dr O. Rank.

Nu a fost deci confirmată presupunerea mea conform căreia această carte s-a achitat de sarcina ei pe parcursul existenței sale de aproape douăzeci de ani. Mai curând aș putea spune că ea are de îndeplinit o nouă sarcină. Dacă mai de vreme se punea problema de a oferi câteva explicații despre natura visului, acum este la fel de important să preîntâmpine acele neînțelegeri încăpățănate cărora le sunt expuse aceste explicații.

Viena, aprilie 1921

Cuvânt înainte la ediția a opta

În intervalul scurs între ultima ediție, a șaptea, a acestei cărți (1922) și actuala înnoire au apărut primele mele *Scrieri complete*, la Internationalen Psychoanalytischen Verlag, Viena. În această ediție, textul retipărit al primei ediții formează cel de-al doilea volum, iar toate completările ulterioare sunt adunate în cel de-al treilea volum. Traducerile apărute în același interval se atașează formei obișnuite de apariție a cărții, așa cum este cea franceză a lui I. Meyerson, în 1926, sub titlul *La science des rêves* (în colecția „Bibliothèque de Philosophie contemporaine“), cea suedeză a lui John Landquist în 1927 (*Drömtydning*) și cea spaniolă a lui Luis López-Ballescros y de Torres (1922), care acoperă volumele VI și VII din *Obras Completas*). Traducerea maghiară, pe care o anunșasem încă din 1918, nu a apărut nici astăzi.³

Și în această ediție revizuită a *Interpretării viselor* am tratat lucrarea în esență ca document istoric și am realizat modificări care mi s-au părut necesare pentru explicarea și aprofundarea propriilor mele opinii. În contextul acestei atitudini, am renunțat definitiv să includ în această carte toată literatura privitoare la problema visului care a văzut lumina tiparului după prima apariție a *Interpretării viselor* și am eliminat pasajele corespunzătoare din edițiile anterioare. De asemenea, au fost scoase și cele două eseuri „Vis și creație literară“ și „Vis și mit“, pe care le introdusese Otto Rank în edițiile anterioare.

Viena, decembrie 1929

---

³ Această traducere a fost publicată, în sfârșit, în 1934. În timpul vieții lui Freud au mai apărut o traducere rusească, în 1913, una japoneză, în 1930, și una în limba cehă, în 1938 (N. t.).

Prefață la cea de-a treia ediție în limba engleză (revizuită)⁴

În 1909, G. Stanley Hall m-a invitat la Universitatea Clark din Worcester, pentru a ține primele prelegeri de psihanaliză. În același an, dr Brill a publicat prima dintre traducerile sale din lucrările mele, curând urmată de noi apariții. Dacă psihanaliza joacă acum un rol în viața intelectuală din America sau dacă îl va juca în viitor, o mare parte din aceste rezultate vor trebui să fie atribuite acestei activități a dr Brill, ca și altora asemănătoare.

Prima lui traducere, *The Interpretation of Dreams*, a apărut în 1913. De atunci, în lume au avut loc multe și s-au schimbat multe în vederile noastre despre nevroze. Această carte, cu noile contribuții la psihologie, care au surprins lumea în momentul publicării lor (1900), rămâne în esență neschimbată. Chiar în lumina judecăților mele actuale, ea conține cea mai valoroasă dintre toate descoperirile pe care am avut șansa să le fac. Intuiții cum este aceasta, viața nu ți le oferă decât o singură dată.

Viena, 15 martie 1931

---

⁴ Această prefață a fost scrisă de Freud direct în limba engleză. Ediția Fischer o citează deci în original:

In 1909 G. Stanley Hall invited me to Clark University in Worcester, to give the first lectures on psycho-analysis. In the same year Dr. Brill published the first of his translations of my writings, which were soon followed by further ones. If psycho-analysis now plays a role in American intellectual life, or if it does so in the future, a large part of this result will have to be attributed to this and other activities of Dr. Brill's.

His first translation of *The Interpretation of Dreams* appeared in 1913. Since then much has taken place in the world, and much has been changed in our views about the neuroses. This book, with the new contribution to psychology which surprised the world when it was published (1900), remains essentially unaltered. It contains, even according to my present-day judgement, the most valuable of all the discoveries it has been my good fortune to make. Insight such as this falls to one's lot but once in a lifetime (N. t.).

Literatura științifică asupra problemei viselor

În paginile care urmează voi demonstra că există o tehnică psihologică ce permite ca visele să fie interpretate și că, folosind acest procedeu, fiecare vis se va prezenta ca o formațiune psihică purtătoare de sens, care poate fi aliniată într-o anumită poziție în activitatea psihică a stării de veghe. Voi mai căuta și să clarific procesele pe care se bazează caracterul ciudat și obscur al visului și din ele voi trage o concluzie în ceea ce privește natura forțelor psihice din a căror acțiune concordantă sau contradictorie se produce visul. Ajuns aici, prezentarea mea se va întrerupe, căci ea va fi atins punctul în care problema visului confluează cu probleme mai cuprinzătoare, a căror soluție va fi luată în considerare în alt material.

Voi face acum nu numai o trecere în revistă a realizărilor unor autori mai vechi, ci și asupra stadiului în care se află astăzi problemele visului în știință, deoarece pe parcursul studiului nu voi avea prea frecvent prilejul să mă întorc asupra ei. Înțelegerea științifică a visului a realizat foarte puține, chiar în ciuda unor eforturi de mai multe mii de ani. Acest fapt este recunoscut de către marea majoritate a autorilor, astfel că pare superfluu să fac trimitere la câteva voci dispartate. În scrierile pe care le voi menționa la sfârșitul lucrării

mele se află multe observații incitante și o bogăție de material interesant pentru tema noastră, însă nimic sau foarte puțin în ceea ce privește natura visului sau rezolvarea definitivă a enigmelor acestuia. Încă și mai puține au trecut, desigur, în cunoașterea profanilor educați.

Care¹ a fost, în preistoria umanității, concepția popoarelor primitive despre vis și ce influență a avut aceasta asupra formării ideilor lor despre lume și despre suflet — iată o temă ce prezintă atât de mult interes, încât regret că trebuie să renunț la tratarea ei în acest context. Recomand cunoscutele scrieri ale lui Sir J. Lubbock, H. Spencer, E.B. Tylor ș.a. și adaug că putem deveni conștienți de aria de influență a acestor probleme și speculații numai după ce vom rezolva sarcina pe care o avem în față: „interpretarea viselor“.

Un ecou din concepția primitivă asupra visului se află, desigur, la baza aprecierii visului la popoarele din Antichitatea clasică.² Ei porneau de la premisa că visele se află în relație cu lumea unor ființe supraumane în care credeau și că ele aduc revelații din partea zeilor și demonilor. Mai mult, lor li se impunea ideea că visele aveau pentru visător o intenție semnificativă, anume aceea de a-i prevedea viitorul. Extraordinara variabilitate în ceea ce privește conținutul și impresia viselor făcea să fie dificilă urmărirea unei concepții unitare asupra acestora și cerea multiple diferențieri și grupări ale viselor, în funcție de valoarea și de gradul în care se puteau baza pe ele. La anumiți filosofi ai Antichității, judecarea viselor nu era, desigur, independentă de poziția pe care o acordau *divinației*.

¹ Acest pasaj și următorul au fost adăugate în 1914 (N. t.).

² [Completare din 1914] Următoarele pasaje au fost realizate după prezentarea îngrijită a lui Büchschütz (1868).

În cele două lucrări ale lui Aristotel care tratează despre vis, visul devenise deja obiect al psihologiei. Aflăm că visul nu este trimis de zei, nu este de natură divină, ci de natură demonică, o dată ce natura este demonică, și nu divină, adică visul nu provine din vreă revelație supranaturală, ci decurge din legile spiritului uman, oricum înrudit cu divinitatea. Visul este definit ca activitate psihică a celui care doarme, în măsura în care acesta doarme.

Aristotel cunoaște unele dintre caracteristicile vieții onirice, de exemplu faptul că visul transformă stimuli mici, interveniți în cursul somnului, în ceva mare („credem că mergem printr-un foc și că ne înfierbântăm, când de fapt are loc doar o încălzire nesemnificativă a cutărui sau cutărui membru“) și din acest comportament trage concluzia că visele pot foarte bine să îi trădeze medicului primele semne, imperceptibile ziua, ale începutului unei alterări a corpului.³

Se știe că, înainte de Aristotel, anticii nu considerau visul ca o mărturie a sufletului care visează, ci ca o inspirație din partea zeilor și cele două curente opuse pe care le vom găsi de fiecare dată în aprecierea vieții onirice s-au făcut cunoscute încă de pe vremea lor. Se diferențiază între, pe de o parte, vise adevărate și valoroase, trimise visătorului pentru a-l avertiza sau pentru a-i vesti viitorul și, pe de altă parte, vise vanitose, înșelătoare și de nimic, a căror intenție este de a-l induce pe acesta în eroare sau de a-l duce la pieire.

Gruppe (1906, vol. 2, 930) redă o astfel de clasificare a viselor, după Macrobius și Artemidoros: „Visele erau împărțite în două clase. Prima era influențată numai de prezent (sau de trecut), dar era insignifiantă în raport cu viitorul; ea cuprindea ἐνδοπνία, *insomnia*, care reda nemișlocit reprezentarea

³ [Completare din 1914] Despre relația visului cu maladiile tratează medicul grec Hipocrate, într-un capitol al celebrei sale lucrări.

dată sau contrariul ei, de exemplu foamea sau potolirea acesteia, și φαντάσματα, care extind cu ajutorul fanteziei reprezentarea dată, cum este de exemplu coșmarul, *ephialtes*. Cealaltă clasă trecea drept determinantă pentru viitor; de ea aparțin: 1) profeția directă primită în vis (χρηματισμός, *oraculum*), 2) prezicerea unui eveniment viitor (ὄραμα, *visio*), 3) visul simbolic, care are nevoie de o tălmăcire (ὄνειρος, *somnium*). Această teorie s-a păstrat timp de multe secole.“

Această apreciere variabilă a viselor era strâns legată de problema unei „interpretări a viselor“. Dat fiind că de la vise în general oamenii se așteptau la concluzii importante, dar nu înțelegeau imediat toate visele și nu puteau ști dacă un anumit vis de neînțeles nu se va dovedi totuși semnificativ, au fost impulsionați să facă eforturi pentru a înlocui conținutul de neînțeles al visului printr-unul univoc și deci mai semnificativ. În Antichitatea târzie, cea mai mare autoritate în interpretarea viselor a fost Artemidoros din Daldis, a cărui lucrare detaliată (*Oneirocritica*) ne despăgubește pentru scrierile cu același conținut care au fost pierdute.⁴

Teoria preștiințifică despre vis a anticilor se afla desigur în acord deplin cu întreaga lor viziune despre lume, care proiecta ca realitate în lumea exterioară ceea ce avea realitate doar în interiorul vieții psihice. În plus, ea ținea seamă de impresia principală pe care o percepe viața vigیلă, prin amintirea despre vis rămasă de dimineață, căci în această amintire visul se opu-

⁴ [Completare din 1914] Despre soarta interpretării viselor în Evul Mediu vezi Diep-gen (1912) și cercetările specializate ale lui M. Förster (1910 și 1911), Gotthard (1912) și alții. Interpretarea viselor la evrei este tratată de Almoli (1848), Amram (1901), Löwinger (1908), iar mai nou, cu luarea în considerare a punctului de vedere psihanalitic, de Lauer (1913). Cunoașterea interpretării viselor la arabi ne este intermediată de Drexl (1909), F. Schwarz (1913) și de misionarul Tfindji (1913), la japonezi de Miura (1906) și Iwaya (1902), la chinezi de Secker (1909-10), la indienii de Negelein (1912).

ne celorlalte conținuturi psihice, ca fiind ceva străin, care se originează întrucâtva într-o altă lume. Ar fi greșit, de altfel, să credem că teoria originii supranaturale a viselor duce lipsă de adepti în zilele noastre; făcând abstracție de toți scriitorii pietiști și mistici — care au dreptate să păstreze ocupația asupra resturilor din domeniul altădată întins ale supranaturalului, atâta timp cât acest teritoriu nu este cucerit de explicațiile științifice — întâlnim și bărbați inteligenți și fără înclinații către aventură care caută să își susțină credința religioasă în existența și implicarea forțelor spirituale supraomenești tocmai pe baza neclarității manifestărilor onirice (Haffner, 1887). Valorizarea vieții onirice de către unele școli filosofice, de exemplu, schellingienii⁵, este un ecou clar al caracterului, în Antichitate incontestabil, divin al visului. Nu este încheiată nici dezbaterea asupra forței sale divinatorii, de a prezice viitorul, deoarece încercările psihologice de explicație nu ajung pentru stăpânirea materialului adunat, oricât de clar ar înclina simpatiile fiecărui om care împărtășește modul de gândire științific spre respingerea unei astfel de afirmații.

O istorie a cunoașterii noastre științifice în problema visului este greu de scris, deoarece în această cunoaștere, oricât de valoroasă s-ar fi dovedit în unele puncte, cu greu se poate remarca un progres în niște direcții anumite. Nu s-a ajuns la formarea unei structuri fundamentale de rezultate sigure, pe care să construiască apoi următorul cercetător, ci fiecare autor reia aceleași probleme ca de la origine. Dacă aș fi dorit să țin cont de succesiunea temporală a autorilor și să relatez pe scurt care au fost perspectivele asupra problemei viselor pe care acesta le-a enunțat, trebuia să renunț la schi-

⁵ Friedrich Schelling era principalul reprezentant al „filosofiei naturale” panteiste, populară în Germania de la începutul secolului al XIX-lea (N. t.).

țarea unui tablou general al stadiului actual al cunoașterii despre vise; am preferat de aceea să leg prezentarea de teme, și nu de autori, iar la fiecare dintre problemele visului voi indica materialele care au fost aduse în literatură pentru rezolvarea acestora.

Însă trebuie să îi rog pe cititorii mei să se resemneze pentru faptul nu am reușit să stăpânesc întreaga literatură asupra acestui obiect, atât de răspândită și intersectată cu atât de multe domenii, odată ce în prezentarea mea nu au fost pierdute chestiuni fundamentale și niciun punct de vedere semnificativ.

Până de curând, cei mai mulți autori au tratat în același context despre somn și vis, de regulă anexând aici și examinarea unor stări analoge, care ajung în psihopatologie, și a unor evenimente asemănătoare visului (ca halucinațiile, viziunile etc.) Dimpotrivă, în cele mai recente lucrări se manifestă tendința de a restrânge tema și de a se lua drept obiect o singură chestiune de pe tărâmul vieții onirice. În această schimbare, doresc să văd o expresie a convingerii că în subiecte atât de obscure nu se pot obține clarificări și concordanțe decât printr-o serie de cercetări de detaliu. Nu voi oferi nici eu aici nimic altceva decât o astfel de cercetare detaliată, în special de natură psihologică. Am avut prea puține ocazii de a mă ocupa cu problema somnului, căci aceasta este o problemă esențialmente fiziologică, chiar dacă în caracteristicile stării de somn trebuie să fie cuprinsă și modificarea condițiilor funcționale pentru aparatul psihic. Deci și literatura despre somn va rămâne în afara considerațiilor de aici.

Interesul științific legat de fenomenele visului în sine conduce la chestiunile următoare, care se intersectează parțial:

Legătura visului cu viața vigیلă

Judecata naivă a celui care tocmai s-a trezit presupune că visul — dacă nu provine chiar din altă lume — tot trebuie să îl fi răpit pe cel care dormea într-o altă lume. Vechiul fiziolog Burdach, căruia îi datorăm o descriere scrupuloasă și fină a fenomenelor visului, a dat expresie acestei convingeri într-o frază adesea citată (1838, 499): „... niciodată nu se repetă viața de peste zi, cu eforturile și plăcerile ei, bucuriile și durerile ei, ci mai curând visul intenționează să ne elibereze de ea. Chiar atunci când întregul nostru suflet era plin de un singur lucru, când o durere profundă ne sfâșia interiorul sau când o anumită sarcină absorbea întreaga noastră forță psihică, visul fie că ne oferă ceva total ciudat, fie ia în combinațiile sale doar anumite elemente din realitate, fie merge în acord cu tonalitatea dispoziției noastre și simbolizează realitatea“. I.H. Fichte (1864, vol. 1, 541) vorbește, în același sens, direct de *vis complementare* și le numește pe acestea una dintre binefacerile secrete ale naturii autotămăduitoare a spiritului. Într-un sens asemănător se exprimă și L. Strümpell în studiul său, înalt apreciat, pe bună dreptate, despre natura și formarea viselor (1887, 16): „Cel care visează este întors cu spatele la lumea conștiinței vigile...“ (*ibid.*, 17): „În vis se pierd aproape complet memoria pentru conținutul ordonat al conștiinței vigile și comportamentul normal al acesteia.“ (*ibid.*, 19): „În vis, sufletul este separat aproape fără amintiri de conținutul și cursul obișnuit al vieții vigile...“

Majoritatea covârșitoare a autorilor au apărut concepția contrară despre relația visului cu viața vigیلă. Astfel, Haffner (1887, 245): „La început visul continuă viața vigیلă. Visele noastre se atașează constant de reprezentările care au fost cu puțin timp înainte în conștiință. O observație atentă va găsi aproape întotdeauna un fir care să pună visul în relație cu experiențele zilei precedente.” Weygandt (1893, 6) contrazice direct afirmațiile mai sus citate ale lui Burdach, „căci se observă adesea, în majoritatea covârșitoare a viselor, că acestea ne trimit chiar în viața obișnuită, în loc să ne elibereze de aceasta”. Maury (1878, 51) spune într-o formulă lapidară: „nous rêvons de ce que nous avons vu, dit, désiré ou fait”⁶; Jessen detaliază ceva mai mult în *Psihologia* sa apărută în 1855: „Conținutul visului este mai mult sau mai puțin determinat de personalitatea visătorului, de vârstă, sex, poziție, educație, modul obișnuit de viață și de evenimentele și experiențele întregii sale vieți de până atunci.”

Cel mai decis ia poziție în această chestiune filosoful J.G.E. Maas (1805, vol. 1, 168 și 173): „Experiența susține afirmația noastră că noi visăm cel mai frecvent acele lucruri către care sunt îndreptate cele mai fierbinți pasiuni ale noastre. De aici se vede că pasiunile noastre trebuie să aibă influență asupra creației viselor noastre. Ambițiosul visează la laurii câștigați (poate numai în imaginația lui) sau la cei pe care urmează să îi câștige, îndrăgostitul se preocupă în visele sale de obiectul speranțelor sale dulci... Toate dorințele senzuale și repulsiile care mocnesc în inimi pot, dacă sunt stârnite dintr-un motiv sau altul, să facă să ia ființă un vis din reprezentările înrudite cu ele sau pot amesteca aceste reprezentări într-un vis deja existent” (Comunicat de Winterstein, 1912).

⁶ „Visăm ceea ce am văzut, spus, dorit sau făcut”, în limba franceză în original (N. t.).

Nu altfel gândeau anticii despre dependența de viață a conținutului visului. Citez după Radestock (1879, 134): Pe când Xerxes, deturnat de un sfat bun de la decizia de a întreprinde o campanie în Grecia, a fost din nou ațâțat de vise, bătrânul tălmăci de vise al perșilor, Artabanos, i-a spus, pe bună dreptate, că imaginile din vis conțin în general ceea ce omul gândește deja în viața vigیلă.

În poemul lui Lucretius, *De rerum natura*, se află pasajul (IV, 962):

*„Et quo quisque fere studio devinctus adhaeret,
aut quibus in rebus multum sumus ante morati
atque in ea ratione fuit contenta magis mens,
in somnis eadem plerumque videmur obire;
causidici causas agere et componere leges,
induperatores pugnare ac proelia obire,... etc., etc.”⁷*

Cicero (*De divinatione* II) spune, aproximativ asemănător, ca și mult mai târziu Maury: „Maximeque reliquiae earum rerum moventur in animis et agitantur, de quibus vigilantes aut cogitavimus aut egimus.”⁸

Contradicția între aceste două viziuni despre relația între viața onirică și viața vigیلă pare într-adevăr insolubilă.

⁷ „Dar cum fiecare-i legat îndeobște de-o muncă,
Sau dacă timp îndelungat petrecutu-ne-am vremea c-un lucru
Și spre el mai ales încordatu-s-a sufletul nostru,
Chiar și în somn ni se pare că-n cale ne iese întruna.
Uite-avocații socot că pledează, discută vreo lege,
Toți generalii că luptă și-nfruntă dușmana năvală” — traducere de D. Murărașu,
în *Poemul naturii*, Editura Minerva, București, 1981 (N. t.).

⁸ „Cele care se mișcă și se agită cel mai mult în sufletele noastre sunt amintirile acelor lucruri gândite sau săvârșite când erăm treji” — trad. de Gabriela Haja și Mihaela Paraschiv în *Despre divinație*, Polirom, Iași, 1998 — (N. t.)

Este deci momentul să ne gândim la prezentarea lui F.W. Hildebrandt (1875, 8 și urm.), care este de părere că particularitățile visului nu se pot descrie altfel decât printr-o „serie de [trei] contrarii, care par să se ascută până la contradicții“. „Primele dintre aceste contrarii sunt formate, pe de o parte, din *stricta separare sau excluziune* a visului de viața reală și adevărată și, pe de altă parte, din constanta *corespondență* a unuia în cealaltă, veșnica dependență reciprocă. Visul este ceva total diferit de realitatea percepută în starea vigیلă, am putea spune că este o existență ermetic închisă în sine, despărțită de viața reală de o prăpastie de netrecut. El ne desprinde de realitate, dizolvă în noi amintirea normală despre aceasta și ne așază într-o altă lume și într-o cu totul altă viață, care nu are de fapt nimic de-a face cu cea reală...” Hildebrandt ne spune apoi cum, adormind, întreaga noastră ființă, cu formele sale de existență, dispare „ca în spatele unei cortine invizibile“. Apoi visătorul va face, poate, o călătorie pe apă la Sfânta Elena, pentru a-i oferi prizonierului Napoleon vinul său preferat. Ex-împăratul îl va primi cu amabilitate și cel care visează aproape că va regreta să fie tulburat de trezire din interesanta iluzie. Atunci el compară situația din vis cu realitatea. Nu a fost niciodată neguțător de vinuri și poate că nici nu a vrut să fie. Nu a călătorit niciodată pe mare și Sfânta Elena ar fi fost probabil ultima de pe lista țintelor pe care le-ar fi ales. Față de Napoleon nu are nicio înclinație de simpatie, ci o ură sumbră și patriotică. Și mai ales cel care visează nu se număra încă printre cei vii atunci când Napoleon a murit pe insulă; a lega o relație personală cu acesta se afla dincolo de domeniul posibilului. Astfel, experiența onirică pare a fi ceva intrus și străin între două secvențe de viață care sunt complet compatibile și care se continuă una pe alta.

„Și totuși“, continuă Hildebrandt (*ibid.*, 10), „la fel de adevărat și corect este aparentul *contrariu*. Cred că totuși cea mai strânsă relație și legătură merg mână în mână cu această separare și excluziune. Putem chiar spune: orice ar fi ceea ce oferă visul, el adună material din realitate și din viața psihică, care are în vedere această realitate... Oricât de minunat ar face el aceasta, el nu se îndepărtează de fapt niciodată de lumea reală și cele mai sublime, ca și cele mai caraghioase imagini trebuie să își împrumute mereu materia primă de la ceea ce fie ne-a apărut în fața ochilor în lumea senzorială, fie s-a găsit deja undeva în raționamentul nostru din starea de veghe, cu alte cuvinte de la ceea ce am trăit deja în exterior sau în interior.“

B

Materialul visului — memoria în vis

Avem cel puțin o cunoștință necontestată despre vis: toate materialele care formează conținutul visului provin într-un fel sau altul din ceea ce este trăit, sunt deci reproduse, *rememorate* în vis. Totuși, ar fi o eroare să presupunem că o astfel de relație între conținutul visului și viața vigیلă trebuie să rezulte fără efort, ca un rezultat evident, din comparația prezentată. Această relație trebuie căutată mai degrabă cu mai multă atenție, căci știe să se ascundă mult timp, într-o serie întreagă de cazuri. Motivul constă într-un număr de particularități ale capacității de rememorare în vis, care, deși remarcate general, s-au sustras până acum oricărei explicații. Merită osteneala să examinăm mai îndeaproape aceste caracteristici.

În primul rând, în conținutul visului apare un material pe care apoi, în starea de veghe, nu îl recunoaștem ca aparținând cunoașterii și trăirii noastre. Ne amintim bine că am visat acel lucru, dar nu ne amintim că l-am trăit sau când l-am trăit. Nu ne este clar din care sursă s-a creat visul și suntem tentați să credem într-o activitate productivă independentă a visului, până ce, adesea după mult timp, o nouă experiență ne redă amintirea pe care am crezut-o pierdută despre experiența anterioară și ne revelează astfel sursa visului. Trebuie atunci să fim de acord că în vis am știut și ne-am

amintit ceea ce fusese refuzat capacității de reamintire în starea de veghe.⁹

Un exemplu deosebit de impresionant de acest fel este povestit de Delboeuf (1885, 107 și urm.), din propria sa experiență onirică. El a văzut în vis curtea casei sale acoperită de zăpadă și a găsit două șopârle mici, pe jumătate înghețate și îngropate sub zăpadă, pe care le-a adoptat, le-a încălzit și le-a așezat într-o bortă mică în zid, special făcută pentru ele. În plus, el le-a așezat acolo câteva frunze de la o ferigă mică ce creștea pe zid și, din câte știa el, le plăcea foarte mult. În vis el cunoștea numele plantei: *Asplenium ruta muralis*. Visul a mers mai departe, s-a întors, după o întrerupere, la șopârle și i-a arătat lui Delboeuf, spre uimirea lui, două noi animăluțe, care puseseră stăpânire pe resturile ferigii. Apoi el a întors privirea spre câmp și a văzut o a cincea și o a șasea șopârlă luând drumul spre borta din zid și în final întreaga stradă a fost acoperită de o procesiune de șopârle, care se îndreptau toate în aceeași direcție ș.a.m.d.

Cunoașterea lui Delboeuf cuprindea în stare de veghe doar puține nume latinești de plante — printre acestea nu se afla vreun *Asplenium*. Spre marea sa uimire, a trebuit să se convingă că exista cu adevărat o ferigă cu acest nume. *Asplenium ruta muraria* era denumirea ei exactă, pe care visul o deformatese puțin. Nu se putea gândi la o coincidență; pentru Delboeuf a rămas o enigmă de unde cunoștea în vis numele de *Asplenium*.

Visul s-a petrecut în anul 1862; șaptesprezece ani mai târziu, filosoful, aflat în vizită la un prieten, se uita la un mic ierbar, dintre acelea care se vând străinilor ca suvenir în unele regiuni din Elveția. O amintire a mijit în el, a deschis

⁹ [Completare din 1914] Vaschide (1911) susține și că s-a observat frecvent că în vis vorbim limbi străine mai fluent și mai corect decât în starea de veghe.

ierbarul, a găsit înăuntru *Asplenium* din visul său și a recunoscut propriul său scris, la numele latinesc adăugat alături de plantă. Atunci a făcut legătura. În anul 1860, cu doi ani înainte de visul cu șopârlele, o soră a acestui prieten, aflată în călătorie de nuntă, îl vizitase pe Delboeuf. Ea avea atunci cu ea acest album pe care îl cumpăraseră pentru fratele ei și Delboeuf și-a dat osteneala să scrie numele latinesc al fiecărei plante uscate, sub dictarea unui botanist.

Hazardul acesta, care face ca acest exemplu să fie atât de demn de a fi comunicat, îi permite lui Delboeuf să lege și o altă parte din conținutul acestui vis de sursa lui uitată. Într-o zi a anului 1877, i-a căzut în mână un număr vechi dintr-o revistă ilustrată în care a văzut imaginea întregii procesiuni de șopârle, așa cum o visase în 1862. Volumul era datat 1861 și Delboeuf și-a amintit că el s-a numărat printre abonații revistei încă de la apariția ei.

Faptul că visul dispune de amintiri care nu ne sunt accesibile în stare de veghe este un lucru atât de ciudat și de semnificativ din punct de vedere teoretic, încât doresc să sporesc atenția care i se cuvine comunicând alte vise „hipermnestice”. Maury povestește că într-o perioadă îi tot venea în minte în cursul zilei cuvântul *Mussidan*. El știa că acesta este numele unui oraș din Franța, dar nimic mai mult. Într-o noapte a visat o conversație cu o anumită persoană care îi spunea că vine din Mussidan și la întrebarea sa unde se află orașul, a răspuns: Mussidan este un orașel din *Département de la Dordogne*. Treaz, Maury nu a dat crezare informației primite în vis; lexiconul geografic i-a arătat însă că era perfect exactă. În acest caz, este susținut plusul de cunoaștere a visului, dar nu a fost detectată sursa uitată a acestei cunoașteri.

Jessen povestește (1855, 551) o întâmplare de vis foarte asemănătoare, din vremuri mai vechi: „Tot aici poate fi enumerat, printre altele, și visul bătrânului Scaliger (Hennings,

1784, 300) care a scris o poezie spre lauda bărbaților celor mai vestiți din Verona și căruia i-a apărut în vis un bărbat care se numea Brugnolus și care s-a plâns că a fost uitat. Cu toate că Scaliger nu și-a amintit să fi auzit ceva despre el, a făcut totuși versuri despre el și apoi fiul său a aflat din Verona că un anume Brugnolus a fost odinioară aici un critic celebru.“

Marchizul d'Hervey de St. Denis (după Vaschide, 1911, 232 și urm.) povestește un vis hipermnestic, care se distinge printr-o ciudățenie, anume că într-un vis ulterior are loc luarea la cunoștință a amintirii care la început nu fusese recunoscută: „Odată am visat o tânără cu păr blond auriu, pe care am văzut-o conversând cu sora mea, în timp ce-i arăta o broderie. În vis ea mi s-a părut foarte cunoscută, am crezut chiar că o văzusem de repetate ori. După trezire, vedeam încă viu în fața mea acest chip, dar nu-mi puteam aminti absolut nimic despre el. Când am adormit din nou, această imagine onirică a revenit. În acest al doilea vis i-am vorbit doamnei blonde și am întrebat-o dacă nu am avut deja plăcerea s-o cunosc undeva. «Desigur», a răspuns doamna, «amintiți-vă de stațiunea marină Pornic.» Imediat m-am trezit și mi-am amintit cu certitudine toate detaliile legate de acest chip atrăgător din vis.“

Același autor (la Vaschide, *ibid.* 233-4) relatează: un cunoscut de-al lui, muzician, a auzit o dată în vis o melodie, care i s-a părut cu totul nouă. Câțiva ani mai târziu, el a găsit aceeași melodie într-o veche colecție de bucăți muzicale, de care nu își amintea totuși nici acum să o fi avut mai înainte în mâini.

Într-un loc care din păcate nu îmi este accesibil (*Proceedings of the Society for Psychical Research*), Myers (1892) a publicat o colecție întreagă de astfel de vise hipermnestice. Sunt de părere că oricine se preocupă de vise trebuie să recunoască

un fenomen foarte obișnuit, anume că visul depune mărturie pentru cunoștințe și amintiri pe care cel treaz crede că nu le posedă. În travaliul psihanalitic cu nevroticii, despre care voi relata ulterior, mă pun de mai multe ori pe săptămână în situația de a le demonstra pacienților, pe baza viselor lor, că ei cunosc de fapt foarte bine citate, cuvinte obscene etc. și că se folosesc de ele în visele lor, deși le-au uitat în viața vigală. Voi mai comunica aici un caz inofensiv de hipermnemie onirică, pentru că la el se poate afla foarte ușor sursa din care provenea informația care era accesibilă doar visului.

Un pacient a visat, într-un context mai larg, că primea într-o cafenea o *kontuszówka*, dar după ce a povestit a întreat ce era aceasta; nu auzise niciodată acest nume. Am putut răspunde că acea *kontuszówka* este un rachiu polonez, pe care el nu l-ar fi putut inventa în vis, dat fiind că numele mi-era cunoscut de mult, din afișe. Mai întâi, bărbatul nu a vrut să-mi dea crezare. Câteva zile după ce a relatat visul său de la cafenea, el a observat numele pe un afiș, și anume chiar la un colț de stradă pe unde trecuse de câteva luni cel puțin de două ori pe zi.

Din propriile mele vise am aflat cât de mult depindem de întâmplare în descoperirea originii diferitelor elemente de vis. Astfel, cu ani înainte de conceperea acestei cărți, m-a urmărit imaginea unei turle de biserică foarte simplu construită, pe care nu îmi aminteam să o fi văzut. Apoi mi-am amintit brusc, și chiar cu deplină siguranță, de o mică stație între Salzburg și Reichenhall. Era în cea de-a doua jumătate a anilor nouăzeci și eu călătorisem pentru prima dată pe acea rută în anul 1886. Ulterior, ocupându-mă deja intens cu studiul viselor, mi-a devenit ca o povară imaginea onirică frecvent recurentă a unui anumit loc ciudat. Într-o relație spațială precisă cu persoana mea, la stânga mea, vedeam un spațiu întunecos, din care se evidențiau mai multe statui grotești de gresie. O licărire de

amintire, pe care nu doream să o cred corectă, mi-a spus că era vorba despre o intrare într-o pivniță cu bere; dar nu puteam să explic nici ce voia să însemne această imagine onirică și nici de unde provenea. În anul 1907 am trecut întâmplător prin Padova, pe care nu o mai putusem din păcate vizita din 1895. Prima mea vizită în frumosul oraș universitar a rămas nesatisfăcătoare, nu am putut vedea frescele lui Giotto de la Madonna dell'Arena și am făcut cale întoarsă la mijlocul străzii care ducea într-acolo, când mi s-a spus că, în ziua aceea, capela era închisă. La cea de-a doua vizită a mea, doisprezece ani mai târziu, m-am gândit să repar această pierdere și am căutat întâi de toate drumul spre Madonna dell'Arena. Pe strada care ducea acolo, pe partea mea stângă, probabil în punctul în care mă întorsesem în 1895, am descoperit locul pe care îl văzusem atât de des în vis, cu figurinele de gresie. Era, de fapt, intrarea într-o grădină de restaurări.

Una dintre sursele din care visul ia materiale pentru a le reproduce, în parte materiale care nu mai pot fi reamintite și nici folosite în activitatea de gândire a stării de veghe, sunt experiențele din copilărie. Voi menționa numai unii dintre autorii care au remarcat și au subliniat aceasta:

Hildebrandt (1875, 23): „S-a admis expres că visul ne trimite uneori cu o capacitate minunată de reproducere la evenimente îndepărtate și chiar uitate, din cele mai vechi timpuri, prețioase pentru suflet.“

Strümpell (1877, 40): „Mai mult, observăm cum visul, chiar cu cele mai profunde și cele mai masive zdruncinări pe care le-au prăvălit epocile recente asupra celor mai timpurii evenimente din copilărie, ne readuce în prim-plan imagini-le unor locuri, lucruri și persoane total nealterate și cu prospețimea originală. Aceasta nu se mărginește numai la acele impresii care au fost foarte vii de când s-au format sau care

sunt legate de valori psihice puternice și se întorc mai târziu în vis ca amintiri propriu-zise, de care se bucură conștiința vigilă. Profunzimea memoriei onirice cuprinde și acele imagini de persoane, lucruri, locuri și trăiri din cele mai timpurii perioade, care fie au avut o conștiință redusă, fie nu au avut nicio valoare psihică, fie și-au pierdut de mult pe prima și pe a doua și de aceea par atât în vis, cât și după trezire total străine și necunoscute, până ce le este descoperită originea anterioară.“

Volkelt (1875, 119): „Este deosebit de remarcabil modul cum se introduc în vis de preferință amintiri din copilărie și adolescență. Visul ne amintește continuu de lucrurile la care nu ne mai gândim, lucrurile care și-au pierdut de mult pentru noi întreaga importanță.“

Faptul că visul are la dispoziție materialul din copilărie, care se știe că este în cea mai mare parte minat de lacunele capacității de memorie conștiente, dă prilejul apariției unor vise hipermnestice interesante, ca în noile exemple pe care vi le voi aduce.

Maury povestește (1878, 92) că în copilărie mersese adesea din orașul său natal Meaux în apropiatul Trilport, acolo unde tatăl său supraveghea construcția unui pod. Într-o noapte, visul îl purtă la Trilport și îl făcu să se joace din nou pe străzile orașului. Un bărbat care purta un fel de uniformă se apropie de el. Maury îl întrebă cum îl cheamă; el spuse că îl cheamă C... și este paznicul podului. După trezire, Maury, încă îndoindu-se de realitatea amintirii, întrebă o bătrână servitoare, care îl însoțea încă din copilărie, dacă își amintea de un bărbat cu acest nume. „Desigur“, a sunat răspunsul, „era paznicul podului pe care l-a construit atunci tatăl dumneavoastră.“

Un exemplu la fel de edificator despre exactitatea amintirilor din copilărie care apar în vis este relatat de Maury

(*ibid.*, 143-4). Visul îi aparține unui domn F..., care și-a petrecut copilăria în Montbrison. Acest bărbat a hotărât, la douăzeci și cinci de ani după plecarea sa, să își viziteze ținutul natal și prietenii de familie, pe care nu îi mai văzuse de atunci. În noaptea de dinaintea pornirii în călătorie, el a visat că este la destinație și că în apropiere de Montbrison întâlnește un domn pe care nu l-a recunoscut după aspect și care îi spune că el este domnul T., un prieten al tatălui său. Visătorul știa că a cunoscut în copilărie un domn cu acest nume, dar în stare de veghe nu își mai amintea de înfățișarea acestuia. Câteva zile mai târziu, ajuns cu adevărat la Montbrison, el a regăsit locul din vis, pe care crezuse că nu îl cunoaște, și a întâlnit un domn pe care l-a recunoscut imediat ca fiind T. din vis. Numai că persoana reală îmbătrânise mai mult decât i se înfățișase în vis.

Pot să vă povestesc aici un vis propriu, în care ceea ce trebuia reamintit nu este o impresie, ci o relație. Am văzut într-un vis o persoană despre care știam în vis că este medicul din localitatea mea natală. Chipul lui nu era deslușit, se combina cu imaginea unui profesor din gimnaziu, pe care îl mai întâlnesc uneori și astăzi. În stare de veghe nu am putut să aflu care era legătura între cele două persoane. Când am întreat-o însă pe mama despre medicul din primii ani ai copilăriei mele, am aflat că el era chior, ca și profesorul din gimnaziu, a cărui persoană o suprapusesem în vis peste cea a doctorului. Erau treizeci și opt de ani de când nu îl mai văzusem pe doctor și după câte știu nu mă mai gândisem la el niciodată în stare de veghe, deși o cicatrice de pe bărbie mi-ar fi putut aminti de ajutorul lui.

Sună ca o contrabalansare față de marele rol pe care îl joacă impresiile din copilărie în viața onirică atunci când mai mulți autori susțin că în cele mai multe vise se pot evi-

denția elemente din ultimele câteva zile. Robert (1886, 46) spune chiar: în general, visul normal se ocupă numai de impresiile din ultimele zile. Totuși, vom afla că teoria despre vis construită de Robert cere imperativ o astfel de reprimare a celor mai vechi impresii și o înaintare a celor mai proaspete. Situația de fapt pe care o exprimă Robert este corectă, așa cum vă pot asigura conform propriilor mele cercetări. Un autor american, Nelson (1888, 380 și urm.), este de părere că cel mai frecvent se găsesc în vis impresii din ziua precedentă celei în care a avut loc visul sau chiar din urmă cu două zile, ca și cum impresiile din ziua care precedă nemijlocit visul nu ar fi destul de șterse, nu ar fi destul de îndepărtate.

Mulți autori care nu s-au îndoit de relația strânsă dintre conținutul visului și viața vigیلă au ajuns la concluzia că impresiile care preocupă intens gândirea vigیلă nu apar în vise decât dacă au fost într-o anumită măsură înlăturate de travaliul gândirii diurne. Astfel, de regulă, nu visăm la început un mort drag, atâta timp cât doliul îl preocupă total pe supraviețuitor (Delage, 1891, 40). Una dintre observatoarele cele mai recente, Miss Hallam, a adunat și exemple despre comportamentul invers și a apărut în acest punct dreptul la individualitatea psihologică (Hallam și Weed, 1896, 410-11).

Cea de-a treia particularitate a memoriei în vis, cea mai ciudată și cea mai neînțeleasă, se manifestă în alegerea materialului reprodus, căci în amintire nu este reținut ceea ce e mai important, ca în starea de veghe, ci, dimpotrivă, chiar și ceea ce este mai indiferent, mai neînsemnat. Aici îi las să vorbească pe acei autori care au dat cea mai puternică expresie uimirii lor.

Hildebrandt (1875, 11): „Cel mai ciudat este că visul își ia elementele, de regulă, nu din cele mai mari și mai profun-

de evenimente, nu din cele mai puternice și mai determinante interese ale zilelor trecute, ci din adaosurile secundare, ca să zicem așa, din frânturile neînsemnate ale trecutului mai mult sau puțin îndepărtat. Zguduitoarea moarte din familia noastră, sub impresia căreia adormim într-un târziu, rămâne stinsă din mintea noastră până ce, odată cu prima clipă de trezie, ea se întoarce în memorie cu o violență tulburătoare. În schimb, în visele noastre joacă un rol un neg de pe fruntea unui străin pe care l-am întâlnit și la care nu ne-am mai gândit nicio clipă după ce am trecut de el..“

Strümpell (1877, 39): „... astfel de cazuri, în care descompunerea visului aduce la iveală componente ale acestuia care provin din experiențele zilei sau zilelor precedente, dar care erau atât de ne semnificative și de lipsite de valoare pentru conștiința vigیلă, încât au căzut în uitare la scurt timp după ce s-au întâmplat. Din experiențele de acest fel fac parte cuvinte ale altora, auzite întâmplător, sau acțiuni observate superficial ale altora, percepții fugitive ale unor lucruri sau persoane, frânturi dispartate dintr-o lectură etc.“

Havelock Ellis (1899, 727): „*The profound emotions of waking life, the questions and problems on which we spread our chief voluntary mental energy, are not those which usually present themselves at once to dream consciousness. It is, so far as the immediate past is concerned, mostly the trifling, the incidental, the «forgotten» impressions of daily life which reappear in our dreams. The psychic activities that are awake most intensely are those that sleep most profoundly.*“¹⁰

¹⁰ Emoțiile profunde ale vieții vigile, întrebările și problemele asupra cărora ne consumăm principala noastră energie mentală voluntară nu sunt acelea care se prezintă de obicei conștiinței din vis. În vis reapar, în ceea ce privește trecutul imediat, de cele mai multe ori impresiile triviale, accidentale, „uiteate“ ale vieții diurne. Activitățile psihice cele mai intense în stare vigیلă sunt și cele care dorm cel mai profund, în limba engleză în original (N. t.).

Binz (1878, 44-5) ia tocmai aceste particularități ale memoriei onirice drept prilej pentru a-și exprima insatisfacția față de explicațiile visului pe care chiar el le susținuse: „Și visul natural ne pune probleme asemănătoare. De ce nu visăm întotdeauna impresiile mnezice ale zilei precedente, ci adesea ne cufundăm, fără niciun motiv recognoscibil, într-un trecut aflat mult în spatele nostru, aproape stins? De ce în vis conștiința cuprinde atât de des impresia unor imagini mnezice *indiferente*, în timp ce acele celule cerebrale care poartă în ele cele mai sensibile determinări ale celor trăite rămân de cele mai multe ori mute și țepene, dacă nu au fost trezite cu puțin timp înainte de o înprospătare acută în timpul stării de trezie?”

Se vede ușor că ciudata preferință a memoriei onirice pentru elementele indiferente, ce trec de aceea neobservate în întâmplările zilei, poate duce la ignorarea dependenței visului de viața diurnă și apoi poate îngreuna cel puțin demonstrarea acesteia în cazurile individuale. Astfel a fost posibil ca Miss Whiton Calkins (1893) să deceleze în prelucrarea statistică a viselor ei și a celor aflate de la colaboratori unsprezece procente din acestea, în care nu era vizibilă relația cu viața diurnă. Cu siguranță că Hildebrandt are dreptate atunci când susține (1875) că vom putea explica toate imaginile onirice dacă vom întrebuința suficient timp și concentrare pentru a le urmări originea. El numește aceasta „o treabă deosebit de anevoioasă și ingrătă. Căci se reduce la a scotoci tot soiul de lucruri total indiferente psihic în cele mai îndepărtate colțuri ale camerei memoriei, la a readuce la lumină tot soiul de momente complet indiferente din timpuri de mult trecute, din desuetudinea în care au căzut poate chiar din ora care le-a urmat“. Nu pot decât să regret că acest sagace autor s-a oprit din urmărirea unei căi care începuse atât de puțin promițător; aceasta l-ar fi dus imediat spre centrul explicării viselor.

Comportamentul memoriei onirice este cu siguranță foarte important pentru fiecare teorie a memoriei. Se știe că „nimic dintre cele pe care spiritul le-a posedat vreodată nu se pierde total și definitiv“ (Scholz, 1887, 34). Sau, așa cum se exprima Delboeuf, „*que toute impression même la plus insignifiante, laisse une trace inaltérable, indéfiniment susceptible de reparaître au jour*“¹¹, o concluzie la care mai conduc atâtea alte fenomene patologice ale vieții psihice. Vom ține cont de această capacitate extraordinară de activitate a memoriei în vis, pentru a resimți viu contradicția pe care o prezintă cu anumite teorii ale visului, pe care le voi aminti mai târziu, teorii care doresc să explice absurditatea și incoerența din vis printr-o uitare parțială a ceea ce cunoaștem în timpul zilei.

Am putea avea ideea de a reduce fenomenul visului la cel al memoriei, de a vedea în vis o manifestare a unei activități de reproducere care nu se odihnește nici noaptea, care se are pe sine însăși drept scop. Aici se aliniază comunicări cum este cea a lui Pilcz (1899), care afirmă că se pot evidenția relații strânse între timpul visării și conținutul visului: în somnul profund sunt reproduse impresii din cele mai vechi timpuri, iar spre dimineață sunt reproduse impresii recente. Dar o astfel de concepție este de la început neverosimilă, din cauza modului în care procedează visul cu materialul care trebuie reamintit. Strümpell (1877, 18) atrage pe bună dreptate atenția că în vis nu apar repetiții ale unor trăiri. Visul parcurge poate o verigă de amintire, dar următorul element este omis; el apare alterat sau deplasat în altă parte, părănd ceva total străin. Visul nu aduce decât frânturi de reproduceri. Aceasta este o regulă atât de generală, încât se pot trage din

¹¹ „Că orice impresie, chiar și cea mai insignifiantă, lasă o urmă inalterabilă, susceptibilă în mod indefinit să reapară la lumina zilei“, în limba franceză în original (N. t.)

ea și concluzii teoretice. Aici vin și excepții, în care visul repetă un eveniment tot atât de complet cum o poate face memoria noastră în stare de veghe. Delboeuf povestește despre unul dintre colegii lui de la Universitate, care a reprodus în vis, cu toate particularitățile, o periculoasă călătorie cu trăsura, din care scăpase cu viață printr-o minune. Miss Calkins menționează (1893) două vise care aveau drept conținut reproducerea exactă a unui eveniment din ziua precedentă și eu însumi voi avea mai târziu prilejul de a comuna un exemplu de reîntoarcere exactă în vis a unui eveniment trăit în copilărie.¹²

---

¹² [Completare din 1909] Din experiența ulterioară, adaug că în vis nu se repetă atât de rar preocupări ale zilei, inofensive și neimportante, cum ar fi: împachetarea bagajelor, gătitul cinei ș.a.m.d. În astfel de vise, visătorul însuși nu subliniază caracterul de amintire, ci pe cel de „realitate”: „Asta este exact ceea ce am făcut ziua.”

Stimuli și surse ale viselor

Ce se înțelege prin stimuli și surse ale viselor devine limpede prin evocarea unei vorbe din popor: „Visele vin din stomac.“ În spatele acestui enunț se află o teorie care concepe visul ca urmare a unei tulburări a somnului. Nu am fi visat dacă în somn nu s-ar fi mișcat ceva care a creat o tulburare și visul este o reacție la această tulburare.

Explicațiile despre cauzele stimulatoare ocupă în prezentările autorilor cele mai largi spații. Este de la sine înțeles că problema a apărut abia din momentul în care visul a devenit obiect al cercetării biologice. Anticii, pentru care visul trecea drept mesaj divin, nu aveau nevoie să caute pentru el o sursă care să-l stimuleze; visul izvoră din voința puterii divine sau demonice, iar conținutul visului decurgea din cunoștințe sau din intenții ale acestei puteri. Pentru știință s-a ridicat imediat întrebarea dacă stimulul care declanșează visul este mereu același sau dacă nu pot fi mai multe tipuri de astfel de stimuli și de aici pornește discuția, dacă explicația causală a visului îi revine psihologiei sau mai curând fiziologiei. Cei mai mulți autori par să presupună că acele cauze ale tulburării somnului, sursele visării deci, pot să fie de multiple naturi și că în rolul de stimuli ai viselor pot ajunge excitațiile somatice, ca și excitațiile psihice. Punctele de vedere diferă foarte mult în privilegierea uneia sau alteia dintre sursele viselor, în crearea unei ordini de priorități în funcție de însemnătatea lor pentru apariția visului.

Acolo unde enumerarea surselor visului este completă, rezultă în final patru tipuri de astfel de surse, care pot fi folosite și la clasificarea viselor: 1) *excitații senzoriale externe (obiective)*, 2) *excitații senzoriale interne (subiective)*, 3) *stimuli organici interni*, 4) *surse de stimulare pur psihice*.

Ad 1) Stimulii senzoriali externi

Tânărul Strümpell, fiul filosofului a cărui lucrare despre vis ne-a servit de mai multe ori drept deschizător de drumuri în problema visului, a comunicat observația unui bolnav care suferise o anestezie generală a suprafeței corpului și o paralizie a mai multora dintre organele de simț importante (1883-4, vol. 2). Dacă acestui om i se închideau și cele câteva porți senzoriale care îi mai rămăseseră deschise, el adormea. Atunci când dorim să adormim, toți tindem spre o situație asemănătoare celei din experimentul lui Strümpell. Ne închidem cele mai importante porți senzoriale, ochii, și, în ceea ce privește celelalte simțuri, căutăm să oprim orice excitație și orice modificare a stimulilor care acționează asupra lor. Apoi adormim, deși această sarcină nu ne reușește niciodată complet. Nu putem nici să îndepărtăm complet stimulii de organele de simț, nici nu putem suspenda complet excitabilitatea organelor de simț. Faptul că ne putem trezi oricând datorită unor stimuli ceva mai puternici trebuie să ne demonstreze că „și în somn sufletul rămâne într-o relație persistentă cu lumea exterioară“. Excitațiile senzoriale care vin la noi în timpul somnului pot foarte bine să devină surse de vis.

Există un mare șir de astfel de stimuli, începând cu cei inevitabili, pe care îi aduce cu ea starea de somn sau pe care trebuie să îi admită numai ocazional, până la stimuli de trezire accidentali, adecvați sau meniți a pune capăt somnului. Pot

fi o lumină puternică proiectată în ochi, un zgomot sau mucoasa nazală poate să fie stimulată de o substanță odorantă. În somn putem să ne dezvelim, prin mișcări involuntare, unele părți ale corpului și astfel să declanșăm o senzație de rece sau, prin schimbări de poziție, putem să ne creăm nouă înșine senzații de presiune și de atingere. Ne poate înțepa vreo insectă sau vreun mic incident nocturn poate impresiona în același timp mai multe simțuri. Observatorii atenți au adunat o serie întreagă de vise în care stimulul constatat la trezire coincide atât de mult cu o parte a conținutului visului, încât stimulul este recunoscut ca sursă a visului.

Menționez aici, după Jessen (1855, 527 și urm.), o colecție de astfel de vise care provin din excitații senzoriale mai mult sau mai puțin accidentale: „Fiecare zgomot auzit nelămurit evocă imagini onirice corespunzătoare, sunetul tunetului ne plasează în mijlocul unei bătălii, cântatul cocoșului se poate transforma în urletul de groază al unui om, scârțâitul unei uși poate evoca un vis cu hoți.“

„Dacă ne pierdem plapuma în timpul nopții, vom visa poate că umblăm goi sau că am căzut în apă. Dacă ne aflăm de-a curmezișul în pat și picioarele ne cad peste tăblia patului, atunci vom visa poate că ne găsim pe marginea unui prăpăstii înspăimântătoare sau că ne prăbușim de pe o stâncă înaltă. Dacă din întâmplare capul ne cade sub pernă, atunci deasupra noastră se află o stâncă mare și este gata să ne îngroape sub povara ei. Acumulările de spermă creează vise erotice, durerile locale creează ideea unor maltratări suferite, unor atacuri sau răni.“

„Meier (1758, 33) a visat odată că a fost atacat de câteva persoane, care l-au culcat pe spate la pământ și au înfipt în pământ un pumnal, între degetul lui mare de la picior și următorul deget. Reprezentându-și aceasta în vis, el se trezi și

simți că avea un pai între degetele de la picioare. La fel, după Hennings (1784, 258), altă dată, când își fixase cămașa prea strâns la gât, Meier a visat că a fost spânzurat. Hoffbauer (1796, 146) a visat în tinerețea lui că a căzut de pe un zid înalt și a observat la trezire că salteaua alunecase și el căzuse cu adevărat... Gregory relatează că odată își pusese în pat, la picioare, o sticlă cu apă caldă și de aceea a făcut în vis o călătorie pe culmile Etnei, unde i s-a părut că fierbințeala pământului este de nesuportat. Un altul a visat, după ce i se lipise de cap o ventuză, că era scalpat de o mulțime de indieni; un al treilea, care dormea într-o cămașă umedă, a crezut că trece printr-o furtună. Un atac de gută care a intervenit în somn l-a făcut pe bolnav să creadă că se află în mâinile Inchiziției și că suferă chinurile torturii (Macnish, 1835, 40).“

Argumentul bazat pe asemănarea între stimul și conținutul visului este întărit atunci când se reușește să i se creeze celui care doarme vise corespunzătoare stimulilor care îi sunt aplicați în mod planificat. După Macnish [citat de Jessen (1855, 529)], astfel de încercări au fost făcute de Girou de Buzareingues (1848, 55). „El și-a lăsat genunchiul dezvelit și a visat că se află într-o călătorie nocturnă cu poștalionul; el remarcă faptul că cei care călătoresc știu bine cât de tare îți îngheață genunchii într-un cupeu noaptea. Altă dată, el și-a lăsat ceafa dezvelită și a visat că participa la o ceremonie religioasă în aer liber. În regiunea în care el trăia, capul se ținea de obicei acoperit, cu excepția unor prilejuri cum este cel menționat mai sus.“

Maury (1878, 154-6) comunică noi observații asupra unor vise create chiar asupra lui. (O serie de alte încercări nu au dus la niciun rezultat.)

1) Este gădilat la buze și la vârful nasului cu o pană — visează o tortură înspăimântătoare; i se așază pe față o mască de smoală, apoi aceasta i se smulge, o dată cu pielea.

2) Se ascute o foarfecă pe tocilă — aude clopote, apoi zgomote de furtună și apoi este transpus în zilele lui iunie 1848.

3) I se dă să miroasă apă de colonie — se află în Cairo, în magazinul lui Johann Maria Farina; apoi au loc o serie de aventuri fantastice, pe care el nu le poate reproduce.

4) Este ciupit ușor de ceafă — visează că i se așază o cataplasmă și se gândește la un medic care l-a tratat în copilărie.

5) I se apropie de față un fier încins — visează „frigătorii”¹³, care au pătruns cu forța în casă și îi constrâng pe cei dinăuntru să le dea banii, punându-i cu picioarele în vase cu cărbuni. Apoi apare contesa de Abrantès, al cărei secretar este el în vis.

6) I se picură un strop de apă pe frunte — se află în Italia, asudă din greu și bea vinul alb din Orvieto.

7) Se lasă să cadă asupra lui lumină în mod repetat printr-o hârtie roșie — visează că este cald și se află într-o furtună pe mare, prin care trecuse odată pe Canalul Mânecii.

Alte încercări de a crea experimental vise vin de la d'Hervey (1867, 268 și urm. și 376 și urm.), Weygandt (1893) și alții.

De către mai mulți a fost remarcată „evidenta disponibilitate a visului de a folosi impresii bruște din lumea senzorială în configurația lui și faptul că ele formează în această structură o catastrofă care era deja pregătită” (Hildebrandt, 1875, 36). „În tinerețe”, povestește acest autor, „obișnuiam să mă trezesc în fiecare zi la aceeași oră; pentru aceasta mă foloseam de un ceas deșteptător. Cred că de o sută de ori mi s-a întâmplat ca sunetul acestui instrument să se potrivească într-un vis care părea foarte lung și complicat, ca și cum

¹³ Este vorba despre *chauffeurs*, bande de răsculați din Vendée, din timpul revoluției franceze, care foloseau această metodă de tortură (N. t.)

acest vis nu ar fi fost creat pentru el și nu și-ar afla în el adevăratul său punct culminant, indispensabil firului logic, scopul său natural“ (*ibid.*, 37).

Voi cita mai încolo alte trei vise de deșteptare, și cu altă intenție.

Volkelt (1875, 108 și urm.) povestește: „Un compozitor a visat odată că ținea un curs și că dorea să le explice ceva elevilor săi. De cum a terminat, el se adresă unuia dintre băieți cu întrebarea: «Ai înțeles?» Acesta strigă ca un apucat: «Oh, ja». Imediat i-a reproșat strigătul, dar deja întreaga clasă țipa: «*Orja*» și apoi «*Eurjo*» și în final «*Feuerjo!*»¹⁴ Atunci el se trezi din pricina unui adevărat strigăt de incendiu din stradă.“

Garnier (1872, vol. 1, 476), via Radestock, relatează că Napoleon I, care dormea în trăsură, a fost trezit de explozia unei bombe dintr-un vis în care retrăia trecerea peste Tagliamento prin canonada austrieilor; în final împăratul a tresărit cu strigătul: „Suntem subminați.“

Lui Maury (1878) îi aparține un vis celebru. Era bolnav și zăcea în pat în camera sa; mama lui ședea alături. El a visat atunci că era în vremea Terorii, a retrăit crime înspăimântătoare și în final a fost citat la tribunalul revoluționar. Acolo se aflau Robespierre, Marat, Fouquier-Tinville și toți sumbrii eroi ai acelei epoci de groază. A fost anchetat de ei, apoi, după tot felul de incidente, care nu i s-au fixat în memorie, a fost condamnat. A fost condus de o mulțime invizibilă la locul executării sentinței. S-a urcat pe eșafod, călăul l-a fixat pe butuc; basculează; cuțitul ghilotinei a căzut, el a simțit cum i se desprinde capul de trunchi și s-a trezit într-o groază de nedescris — și a aflat că baldachinul patului căzuse pe gâtul lui, chiar asemănător cuțitului ghilotinei.

¹⁴ *Feuerjo* — strigătul de alarmă de foc (N. t.)

De acest vis se leagă o discuție interesantă purtată de Le Lorrain (1894) și Egger (1895) în *Revue philosophique*, anume dacă și cum este posibil ca visătorul să condenseze o bogăție în aparență atât de mare de conținut oniric în scurtul interval dintre percepția stimulului de trezire și trezirea însăși.

Exemple de acest fel acreditează excitațiile senzoriale obiective din timpul visului ca fiind cele mai sigure dintre sursele visului. Aceste surse sunt, de altfel, și singurele care joacă un rol în cunoașterea laicilor. Dacă o persoană educată, căreia îi este totuși străină literatura despre vis, este întrebată cum iau naștere visele, atunci aceasta va răspunde fără îndoială făcând apel la un caz pe care l-a întâlnit, în care visul este explicat printr-un stimul senzorial obiectiv recunoscut după trezire. Concepția științifică nu se poate opri aici; ea creează prilej pentru alte întrebări pornind de la observația că stimulul care acționase în timpul somnului asupra simțurilor doar nu apare în vis cu adevăratul său chip, ci este reprezentat de o altă imagine, care se află într-o relație oarecare cu el. Însă relația care leagă stimulul visului de visul rezultat este, după cuvintele lui Maury, „*une affinité quelconque, mais qui n'est pas unique et exclusive*”¹⁵ (1853, 72). Iată, de exemplu, trei dintre visele de deșteptător ale lui Hildebrandt (1875, 37 și urm.), apoi ne vom pune întrebarea de ce același stimul evocă vise atât de diferite și de ce le evocă tocmai pe acestea:

„Mă plimb într-o dimineață de primăvară și merg pe câmpurile verzi până într-un sat învecinat; acolo îi văd pe locuitorii în haine de sărbătoare, cu cărțile de rugăciune sub braț, îndreptându-se în număr mare spre biserică. Corect! Astăzi

¹⁵ „O afinitate oarecare, dar care nu este unică și exclusivă”, în limba franceză în original (N. t.)

este duminică și utrenia va începe în curând. Mă hotărâsc să particip la această slujbă, dar înainte, pentru că sunt încălzit, mă decid să mă răcoresc în cimitirul din jurul bisericii. În timp ce citesc diferite epitafuri, aud clopotele din turn și văd în vârful acestuia micul clopot al satului, care va da semnalul începutului slujbei. O clipă, el atârână fără să se miște, apoi începe să se legene — și deodată bătaile lui au răsunat puternic și pătrunzător — atât de puternic și de pătrunzător, încât au pus capăt somnului meu. Sunetul de clopot provenea însă de la deșteptător.“

„Al doilea exemplu. Este o zi luminoasă de iarnă; străzile sunt acoperite cu un strat gros de zăpadă. Mi-am anunțat participarea la o plimbare cu sania, dar trebuie să aștept mult până ce se anunță că sania se află în fața ușii. Apoi urmează pregătirile pentru urcare — se așază blana și este adus sacul pentru picioare — și în final mă așez pe locul meu. Dar plecarea se mai amână până ce o lovitură de bici dă cailor semnalul. Când caii pleacă brusc, zurgălăii scuturați puternic încep clinchetul lor cunoscut cu o forță care sfâșie instantaneu țesătura visului. Din nou nu este nimic altceva decât sunetul strident al deșteptătorului.“

„Și încă un exemplu, al treilea! Văd o slujnică de la bucătărie care pășește de-a lungul coridorului spre sufragerie purtând un vraf de câteva duzini de farfurii. Coloana de porțelan din brațele ei îmi pare a fi în pericol să își piardă echilibrul. «Fii atentă», o avertizez, «încărcătura o să cadă la pământ.» Desigur că nu a lipsit contrazicerea obligatorie: ea este obișnuită cu așa ceva etc., în timp ce eu o acompaniam cu o privire neliniștită pe cea care mergea. Așa cum mă așteptam, ea se împiedică de prag — vesela cade, se lovește de podea și se sparge în mii de cioburi. Dar — după cum voi observa curând — sunetul care se continuă la nesfârșit nu este un zgomot adevărat, ci un adevărat clinchet, și de acest clin-

chet nu este vinovat decât deșteptătorul, așa cum recunoaște acum cel care se trezește din vis.“

La întrebarea de ce psihicul ignoră în vis natura stimulilor senzoriali obiectivi, atât Strümpell (1877, 103), cât și Wundt (1874, 659 și urm.) răspund că în starea de somn psihicul recepționează stimulii în condiții favorabile formării iluziilor. *Recunoaștem, interpretăm corect o impresie senzorială, adică o înscriem în grupul de amintiri căruia ea îi aparține după toate experiențele trecute, atunci când impresia este suficient de puternică, de clară și de persistentă și când avem la dispoziție timpul necesar pentru evaluarea ei. Dacă aceste condiții nu sunt îndeplinite, noi ignorăm obiectul de la care provine impresia; pe această bază noi creăm o iluzie. „Cineva care merge pe un câmp și percepe neclar un obiect îndepărtat poate să ia la început acest obiect drept un cal.“* Privind mai de aproape, i se poate impune interpretarea că ar fi o vacă ce se odihnește și în final imaginea se poate rezolva cu precizie, reprezentând un grup de oameni care stau jos. De o natură la fel de nedeterminată sunt și impresiile pe care le percepe psihicul în somn, datorate stimulilor externi; pe baza acestora, sufletul creează iluzii, prin impresie fiind trezite un număr mai mare sau mai mic de imagini mnezice, prin care impresia își capătă valoarea sa psihică. După Strümpell, este imposibil de decis care dintre amintirile din cercul celor care sunt luate în considerare evocă imaginile corespunzătoare și care dintre posibilele relații asociative intră în funcțiune, și aceste probleme sunt chiar lăsate pe seama arbitrarului vieții psihice.

Ne aflăm în fața unei alegeri. Putem să recunoaștem că realmente nu putem urmări mai departe legile formării visului, renunțând astfel să ne întrebăm dacă interpretarea iluziei evocate prin impresia senzorială nu este cumva su-

pusă și altor condiții. Sau putem să bănuim că stimularea obiectivă senzorială care are loc în timpul somnului joacă numai un rol modest ca sursă a visului și că alții sunt factorii care determină alegerea imaginilor mnezice evocate. Într-adevăr, dacă verificăm visele create experimental de Maury, pe care le-am și comunicat atât de amănunțit în această intenție, atunci suntem tentați să spunem că încercarea de mai sus acoperă de fapt numai originea unuia dintre elementele onirice și că restul conținutului visului pare mai curând prea independent, prea determinat în amănunt ca să poată fi explicat cu elementul introdus experimental din exterior. Începem să ne îndoim de teoria iluziei și de puterea impresiei obiective de a configura visul chiar atunci când aflăm că această impresie capătă uneori în vis cele mai ciudate și mai aventuroase interpretări. Astfel, de exemplu, Simon (1888) povestește un vis în care vedea niște persoane gigantice stând la masă și auzea clar înfiorătorul zgomot provocat de maxilarele lor care se loveau în timp ce mestecau. Când se trezi, el auzi bătaia copitelor unuia dintre caii săi, care galopa prin fața ferestrei. Dacă aici zgomotul copitelor cailor a evocat chiar reprezentări din cercul de amintiri al *Călătoriilor lui Gulliver*, anume uriașii din Brobdingnag și virtușii Houyhnhnmi — așa cum interpretez eu, fără nicio susținere din partea autorului — oare alegerea acestui cerc de amintiri atât de neobișnuite nu a fost facilitată în plus și de alte motive, în afara stimulului în sine?¹⁶

¹⁶ [Completare 1911] În vis, persoanele gigantice ne fac să presupunem că este vorba despre o scenă din copilăria celui care visează.

[Completare 1925] Interpretarea de mai sus, pe baza unei reminiscențe din *Gulliver*, este un bun exemplu pentru felul în care nu ar trebui să se facă o interpretare. Cel care interpretează vise nu trebuie să se lase pradă propriilor sale jocuri de spirit, ci trebuie să se sprijine pe asociațiile celui care visează.

Ad 2) Excitația senzorială internă (subiectivă)

În ciuda tuturor obiecțiilor, trebuie să fim de acord că rămâne necontestat rolul declanșator de vise al excitațiilor senzoriale obiective din timpul somnului. Dacă natura și frecvența acestor stimuli par insuficiente pentru a explica toate imaginile onirice, atunci este recomandabil să căutăm alte surse ale visului, care acționează însă analog cu acestea. Nu mai știu de unde s-a ivit ideea de a lua în considerare, alături de stimulii senzoriali externi, și excitațiile interne (subiective) ale organelor de simț; fapt este însă că aceasta se întâmplă mai mult sau mai puțin explicit în toate noile prezentări ale etiologiei visului. „Cred“, spune Wundt (1874, 657), „că în iluziile din vis un rol esențial este jucat de acele senzații subiective vizuale și auditive care ne sunt cunoscute din starea de veghe ca arii informale de luminozitate, care devin sesizabile atunci când câmpul vizual ni se întunecă, drept pocnete, țuitori în urechi etc. Printre ele se află, bineînțeles, și excitațiile subiective ale retinei. Astfel se explică ciudata tendință a visului de a crea în fața ochilor obiecte asemănătoare sau identice într-un număr foarte mare. Vedem răspândite în fața noastră o grămadă de păsări, fluturi, pești, perle colorate, flori etc. Aici praful luminos din câmpul vizual întunecat a luat un chip fantastic și numeroasele puncte luminoase din care acesta constă sunt întrupate de vis în tot atâtea imagini individuale care, din pricina mobilității lor, pot să fie văzute ca obiecte *în mișcare*. Aici se înrădăcinează și marea înclinație a visului pentru cele mai variate figuri de animale, a căror bogăție de forme se poate adapta ușor la forma specială a imaginilor luminoase subiective.“

Ca surse ale imaginilor onirice, excitațiile senzoriale subiective au evidentul avantaj de a nu depinde de accidentele exterioare, așa cum depind excitațiile obiective. Ele se află,

ca să spunem așa, la dispoziția explicației, ori de câte ori aceasta are nevoie de ele. Ele se află însă în dezavantaj față de stimulii senzoriali obiectivi, fiind greu și chiar deloc accesibile acelei confirmări a rolului lor de declanșatori ai visului pe care o aduc observația și experimentul în cazul excitațiilor obiective. Principala dovadă în favoarea puterii oneirogene a excitațiilor senzoriale subiective este dată de așa-zisele halucinații hipnagogice, care au fost descrise de Joh. Müller (1826) ca „manifestări vizuale imaginative“. Este vorba despre acele imagini adesea foarte vii și mobile care se instalează la mulți oameni, regulat, în perioada de adormire și care mai pot să persiste în fața ochilor încă o clipă după ce aceștia au fost deschiși. Maury, care le-a fost supus într-un înalt grad, le-a dedicat o apreciere amănunțită și a susținut conexiunea lor, chiar mai mult identitatea lor cu imaginile onirice (așa cum susținuse de altfel și Joh. Müller, [*ibid.*, 49 și urm.]) Pentru ca ele să ia ființă, spune Maury, este necesară o anumită pasivitate psihică, o neglijare a încordării atenției (1878, 59 și urm.). Este însă suficient să cădem o secundă într-o asemenea letargie, pentru a vedea, într-o altă dispoziție, o halucinație hipnagogică, după care putem să ne trezim din nou, până ce procesul, care se repeta de câteva ori, se încheie cu adormirea. După Maury, dacă ne trezim apoi nu după mult timp, se dovedește că avem în vis adesea aceleași imagini care ne-au fluturat prin fața ochilor înainte de adormire ca halucinații hipnagogice (*ibid.*, 134 și urm.). Astfel i s-a întâmplat o dată lui Maury cu o serie de figuri grotești cu fețe schimonosite și cu frizuri ciudate, care l-au împovărat cu o insistență incredibilă în perioada de adormire și despre care, după trezire, și-a amintit că a visat. Altă dată, când suferea de foame pentru că se supusese unei diete, el a avut viziunea hipnagogică a unui platou și a unei mâini înarmate cu o furculiță care se servea de pe platou. În

vis, el se găsi în fața unei mese bogate și auzi zgomotul pe care îl făceau mesenii cu furculițele. O altă dată, adormind cu ochii iritați și dureroși, a avut halucinația hipnagogică a unor semne de dimensiuni microscopice pe care le-a putut descifra numai cu mare osteneală; după o oră, trezit din somn, și-a amintit de un vis în care apărea o carte deschisă, tipărită cu litere foarte mici, pe care el o citise anevoie.

La fel ca și aceste imagini, pot să apară hipnagogic și halucinații auditive de cuvinte, nume etc. și apoi ele se pot repeta în vis, ca o uvertură care anunță laitmotivele operei pe care o deschide.

Pe aceleași căi ale lui Joh. Müller și Maury merge un recent observator al halucinațiilor hipnagogice, G. Trumbull Ladd (1892). Prin exercițiu, el a ajuns să se smulgă din somn, fără să deschidă ochii, la două până la cinci minute după ce adormea treptat; atunci avea prilejul să compare senzațiile retiniene care tocmai dispăreau cu amintirea imaginilor onirice care supraviețuiseră. El declară că de fiecare dată a recunoscut o relație strânsă între cele două, căci punctele și liniile luminii retinale reprezentau în același timp schița, schema pentru configurațiile onirice percepute psihic. De exemplu, un vis în care el vedea clar în fața lui câteva rânduri tipărite, pe care le citea și le studia, corespondea unei ordonări în linii paralele a punctelor luminoase retinale. Folosind cuvintele lui: partea clar tipărită pe care o citeam în vis s-a dizolvat într-un obiect care păru percepției mele vigile ca o bucată dintr-o pagină tipărită reală, pe care o vedeam de la o prea mare depărtare pentru a putea percepe clar ceva, printr-o găurică făcută într-o bucată de hârtie. Fără a subestima rolul [cerebral] jucat de factorii centrali în acest fenomen, Ladd este de părere că nu se derulează în noi niciun vis vizual care să nu se sprijine pe materialul oferit de stările de excitație internă ale retinei. Acest lucru este valabil în special pentru

visele care au loc la puțin timp după ce am adormit într-o cameră întunecată, în vreme ce pentru visele de dimineață, din preajma trezirii, sursa senzorială este dată de lumina obiectivă, care intră în ochi în camera care începe să se umple de lumină. Caracterul variabil, mereu capabil de schimbare, al excitației luminii intraretiniene corespunde exact curgerii neostoite de imagini care are loc în visele noastre. Apreciind importanța observațiilor lui Ladd, nu vom subestima rolul surselor stimulative subiective pentru vise, căci imaginile vizuale formează, așa cum se știe, partea esențială a viselor noastre. Contribuția altor date senzoriale, în afară de cele auditive, este mai slabă și inconstantă.

Ad 3) Stimul somatic intern organic

Dacă suntem pe cale de a căuta sursele visului nu în afara, ci înăuntrul organismului, atunci trebuie să ne amintim că aproape toate organele noastre interne, care când sunt sănătoase nu ne dau informații despre starea lor de funcționare, devin pentru noi în stările pe care le numim de iritare sau în caz de maladii sursă a unor senzații neplăcute. Aceste senzații trebuie echivalate cu excitațiile stimulilor dureroși și senzoriali care presează din exterior. Experiențe foarte vechi sunt cele care îl determină, de exemplu, pe Strümpell (1877, 107) să spună că: „Sufletul ajunge în somn la o conștiință perceptivă a propriei corporalități mult mai profundă și mai extinsă decât este în stare de veghe și este obligat să perceapă anumite presiuni senzoriale și să le lase să acționeze asupra sa pe cele care provin din părți ale corpului și alterări ale lor despre care nu știa nimic în stare de veghe.” Aristotel deja considera că este foarte posibil ca în vis să fim făcuți pentru prima oară atenți la stări incipiente de boală, din care nu se observă încă nimic în stare de veghe (aceasta din cauza am-

plificării pe care o suferă impresiile în vis, vezi mai sus p. 25). Autorii medici, a căror concepție este foarte departe de a crede în darul profetic al visului, au acreditat această semnificație a visului cel puțin pentru avertizarea în legătură cu o boală. (Cf. M. Simon, 1888, 31, și mulți alți autori.¹⁷)

Se pare că nici din timpurile mai recente nu lipsesc exemple credibile pentru astfel de capacități diagnostice ale visului. Astfel, de exemplu, Tissié (1898, 62 și urm.) relatează, după Artigues (1884, 43), istoria unei femei de patruzeci și trei de ani care, deși aparent se afla într-o stare de deplină sănătate, era bântuită de câțiva ani de vise angoasante; la un control medical ea a prezentat o afecțiune cardiacă incipientă, care în cele din urmă i-a fost fatală.

Se pare că tulburările pronunțate ale organelor interne acționează la o serie întregă de persoane ca generator de vise. În general este menționată frecvența viselor de angoasă la bolnavii de inimă și de plămâni; această situație a vieții onirice a fost împinsă în prim-plan de mulți autori așa că mă pot mulțumi aici cu o simplă indicare a literaturii (Radestock [1879, 70], Spitta [1882, 241 și urm.], Maury [1878, 33 și urm.], M. Simon (1888), Tissié [1898, 60 și urm.]). Tissié este chiar de părere că organele bolnave lasă o amprentă caracte-

¹⁷ [Completare din 1914] În afara acestei evaluări diagnostice a viselor (de exemplu, la Hipocrate), trebuie să ne gândim la importanța lor terapeutică în Antichitate. La greci exista un oracol de vise, pe care îl vizitau de obicei bolnavii care își căutau vindecarea. Bolnavul mergea în templul lui Apolo sau al lui Esculap, acolo el era supus diferitor ceremonii, era îmbăiat, frecat, afumat și astfel transportat într-o stare de exaltare; el era apoi așezat în templu pe pielea unui berbec jertfit. El adormea și visa mijloacele de vindecare care i se arătau în stare naturală sau în simboluri și imagini, pe care le interpretau apoi preoții. Mai multe despre visele terapeutice ale grecilor la Lehmann (1908, vol. 1, 74), Bouché-Leclercq (1879-1882), Hermann (1858, secțiunea 41, 262 și urm. și 1882, secțiunea 38, 356); Böttinger (1795, 163 și urm.), Lloyd (1877), Döllinger (1857, 130).

ristică asupra conținutului visului. Visele cardiacilor sunt de obicei foarte scurte și se termină cu o trezire plină de spaimă; aproape întotdeauna în conținutul acestora figurează o moarte teribilă. Bolnavii de plămâni visează asfixie, busculade, fugă și într-un număr izbitor de mare sunt supuși cunoscutului coșmar pe care Börner (1855) l-a putut evoca experimental culcându-se cu fața în jos, acoperindu-și căile respiratorii. În cazul tulburărilor digestive, visul conține reprezentări din cercul savurării și al greței. În fine, influența excitației sexuale asupra conținutului viselor este destul de accesibilă experienței fiecăruia și oferă cea mai puternică susținere întregii teorii a provocării visului prin stimulare organică.

Trecând în revistă literatura despre vise, nu putem să nu observăm că fiecare dintre autori (Maury [1878, 451 și urm.], Weygandt, 1893) a ajuns să cerceteze problema viselor datorită influenței propriei stări de boală asupra viselor.

Deși aceste fapte sunt stabilite dincolo de orice îndoială, importanța lor în ceea ce privește cunoașterea surselor nu este atât de mare pe cât am dori să credem. Visul este un fenomen care se instalează la oamenii sănătoși, poate la toți, poate în fiecare seară, și maladia organică nu se numără desigur printre condițiile sale indispensabile. Pentru noi nu se pune problema sursei unor vise deosebite, ci care este sursa ce provoacă visele obișnuite ale oamenilor normali.

De aceea trebuie să mai facem un pas pentru a da peste o sursă de vise, care se întâlnește mai des decât oricare dintre cele de mai sus și care, de fapt, pare să nu se epuizeze niciodată. Dacă este stabilit cu siguranță că interiorul corpului aflat în stare de boală devine sursă a provocării viselor și dacă suntem de acord că sufletul aflat în stare de somn, deturnat de la lumea exterioară, poate să îndrepte asupra interiorului corpului o mai mare atenție, atunci suntem pe cale să facem

ipoteza că nu este necesar ca organele să se îmbolnăvească pentru a lăsa să ajungă la sufletul care doar simte senzații care devin cumva imagini onirice. În stare de veghe percepem o sensibilitate generală difuză sau cenestezie, dar numai ca o calitate vagă a dispoziției noastre, la care, după părerea medicilor, își aduc contribuția toate sistemele organice. Noaptea, această sensibilitate, ajunsă la o acțiune mai puternică, la care participă fiecare dintre componentele sale individuale, devine cea mai puternică sursă și în același timp cea mai obișnuită pentru evocarea reprezentărilor onirice. Rămâne doar să cercetăm regulile după care stimulii organici se transformă în reprezentări onirice.

Am atins aici acea teorie a formării visului care a devenit preferata tuturor medicilor. Obscuritatea în care este învăluit pentru cunoașterea noastră nucleul ființei noastre, acel *moi splanchnique* cum îl numește Tissié (1898, 23), corespunde prea bine obscurității în care este învăluită formarea viselor pentru a nu le pune în legătură una cu alta. Calea ideatică ce face din senzația organică vegetativă o sursă de vise prezintă în plus pentru medic și un alt centru de interes, permițând unificarea etiologică a visului cu tulburările psihice, care prezintă atât de multe corespondențe în manifestările lor. Și aceasta pentru că alterărilor cenesteziei și stimulilor care pornesc de la organele interne li se atribuie și o imensă importanță în formarea psihozelor. Nu este deci de mirare că originea teoriei stimulilor corporali se poate raporta la mai mult de o singură sursă independentă.

Pentru o serie de autori a fost determinant raționamentul pe care l-a dezvoltat filosoful Schopenhauer în anul 1851. Imaginea lumii ia naștere în noi prin faptul că intelectul nostru toarnă impresiile care îi sosesc din exterior în matrițele timpului, spațiului și cauzalității. În timpul zilei, stimulii din interiorul organismului, provenind de la sistemul nervos sim-

patic, manifestă cel mult o influență inconștientă asupra dispoziției noastre. Noaptea însă, când încetează influența asurzitoare a impresiilor de peste zi, impresiile care se impun din interior atrag atenția asupra lor înșile — la fel cum noaptea putem auzi susurul izvorului, pe care larma zilei îl făcea imperceptibil. Cum va reacționa intelectul la acești stimuli, altfel decât îndeplinindu-și funcția proprie lui? El va transforma deci stimulii în configurații care umplu timpul și spațiul, care se mișcă de-a lungul firului conducător al cauzalității și astfel ia naștere visul (cf. Schopenhauer, 1862, vol. I, 249 și urm.). Relația mai apropiată între stimulii corporali și imaginile onirice este examinată de Scherner (1861) și după el de Volkelt (1875), asupra aprecierilor cărora ne vom opri în capitolul referitor la teoriile despre vis.

Într-o cercetare deosebit de consecventă, psihiatrul Krauss (1859, 255) a derivat formarea viselor, ca și a halucinațiilor și ideilor delirante, din același element, anume *senzația determinată organic*. Nu există niciun loc din organism care să nu poată fi punctul de pornire al unui vis sau al unei imagini delirante. Senzația determinată organic „se poate împărți în două serii: 1) dispozițiile generale (cenestezia), 2) senzațiile specifice, imanente principalelor sisteme ale organismului vegetativ, din care putem deosebi cinci grupe: a) senzațiile musculare, b) senzațiile respiratorii, c) senzațiile gastrice, d) senzațiile sexuale și e) senzațiile periferice“.

Iată cum vede Krauss traseul formării visului pe baza stimulilor corporali: senzația trezită evocă, pe baza unei legi oarecare a asociației, o reprezentare înrudită cu ea și se leagă de ea într-o formațiune organică, față de care conștiința se comportă însă altfel decât normal. Aceasta nu acordă nicio atenție senzației ca atare, ci se dedică în totalitate reprezentărilor care o însoțesc, ceea ce este, deopotrivă, motivul pentru care această stare de lucruri a putut să fie atât de mult

timp ignorată (*ibid.*, 233 și urm.). Krauss găsește pentru acest proces și o expresie specială: *transsubstanțiere* a senzațiilor în imagini onirice (*ibid.*, 246).

Influența stimulilor corporali organici asupra formării viselor este astăzi aproape general acceptată, iar la întrebarea asupra legilor după care cele două se relaționează se dau răspunsuri foarte diferite, adesea cu informații obscure. Pe terenul teoriei stimulilor corporali, interpretării visului i se impune o sarcină deosebită: relaționarea conținutului unui vis cu stimulii organici care l-au provocat; dacă nu recunoaștem regulile de interpretare descoperite de Scherner (1861), ne aflăm în fața faptului incomod că sursele stimulative organice nu se trădează prin nimic altceva decât prin însuși conținutului visului.

Oarecum în concordanță cu aceasta s-a configurat însă interpretarea diferitelor forme de vise care au fost numite „tipice“, pentru că se reiterează la atât de multe persoane cu un conținut foarte asemănător. Este vorba despre cunoscutele vise de cădere de la înălțime, de cădere a dinților, de zbor și de a fi gol sau prost îmbrăcat. Ultimul vis probabil că izvorăște pur și simplu din percepția făcută în somn că ne-am aruncat plapuma și stăm dezveliți. Visul despre căderea dinților este pus pe seama „stimulului dentar“, prin care nu se înțelege neapărat o stare de excitație patologică a dintelui. După Strümpell [1877, 119], visul de a zbura este imaginea adecvată de care are nevoie psihicul pentru a interpreta cunoscutele de excitație care izvorăște din ridicarea și coborârea lobilor pulmonari dacă în același timp senzația cutanată a toracelui încetează să mai fie conștientă. Această din urmă circumstanță mediază senzația legată de forma de reprezentare a plutirii. Visul de cădere de la înălțime se pare că se datorează căderii unui braț pe lângă corp sau întinderii unui genunchi ce fusese îndoit, atunci când senzația de presiune

cutanată a încetat să mai fie conștientă; aceste mișcări aduc din nou în conștiință senzația tactilă, iar trecerea la starea de conștiință se încorporează psihic ca vis de cădere (Strümpell, *ibid.* 118). Slăbiciunea evidentă a acestor încercări plauzibile de explicație se află, se pare, în aceea că, fără să aibă un alt fundament, ele fac să dispară sau să apară în percepția psihică un grup sau altul de senzații organice, până ce se stabilește constelația favorabilă explicației. Mai târziu voi avea ocazia să revin la visele tipice și formarea lor.

Comparând o serie de vise asemănătoare, M. Simon a încercat să deriveze câteva reguli care guvernează influența exercitată de stimulii organici asupra determinării viselor rezultate. El spune (1888, 34): dacă în somn un aparat de organe care în mod normal participă la exprimarea unui afect este adus de vreun stimul exterior în starea de excitație produsă de obicei de acel afect, atunci visul care astfel ia naștere va conține reprezentări adaptate afectului.

O altă regulă spune (*ibid.* 35): dacă în timpul somnului un aparat de organe se află în activitate, în stare de excitație sau de tulburare, atunci visul va aduce reprezentări legate de exercitarea funcției organice pe care o prevede acel aparat.

Mourly Vold (1896) a întreprins o încercare de a demonstra experimental într-un anumit domeniu influența presupusă de teoria stimulilor corporali asupra creării visului. El a încercat să modifice pozițiile membrilor celui care doarme și a comparat schimbările făcute de el cu visele rezultate. El comunică, drept rezultat, următoarele enunțuri:

1) În vis, poziția unui membru corespunde aproximativ poziției din realitate, adică visăm o stare statică a aceluia membru care corespunde realmente acelei poziții.

2) Dacă visăm un membru mișcându-se, una dintre pozițiile prin care se trece la desfășurarea mișcării corespunde poziției reale a membrului.

3) Poziția propriilor membre poate fi atribuită în vis și unei persoane străine.

4) Putem visa și că respectiva mișcare este împiedicată.

5) Membrul în poziția respectivă poate apărea în vis ca un animal sau un monstru, și atunci ia ființă o anumită analogie între cele două.

6) Poziția unui membru poate suscita în vis gânduri care pot avea o anumită legătură cu membrul respectiv, astfel, de exemplu, dacă degetele sunt implicate visăm numere.

Din astfel de date voi trage concluzia că nici teoria stimulilor corporali nu poate să ștergă în întregime aparenta lipsă de determinare a imaginilor onirice suscitată.¹⁸

Ad 4) Surse psihice de stimulare

Tratând despre relațiile dintre vis și viața vigیلă și despre originea materialului oniric, am aflat că, în viziunea cercetătorilor mai vechi și mai noi ai visului, oamenii visează ceea ce fac și ceea ce îi interesează în timpul zilei. Acest interes care persistă din viața vigیلă în somn nu ar fi numai o legătură psihică ce unește visul cu viața, ci el ne aduce și o sursă de vise care nu trebuie subestimată și care, alături de ceea ce a devenit interesant în vis — stimulii care acționează în timpul somnului — ar trebui să fie suficientă pentru explicarea originii tuturor imaginilor onirice. Am auzit însă și contrazicerea enunțului de mai sus, anume că visul îl desprinde pe cel care doarme de interesele zilei și că visăm în general despre lucrurile care ne marchează foarte puternic ziua numai după ce aceste lucruri și-au pierdut pentru viața vigیلă farmecul actualității. Astfel, în analiza vieții onirice căpătăm

¹⁸ [Completare din 1914] A se vedea mai jos detalii despre protocoalele onirice ale acestui cercetător, publicate de atunci în două volume (1910 și 1912).

la fiecare pas impresia că nu este suficient să stabilim reguli generale fără să prevedem restricții de tipul „adesea“, „de regulă“, „în general“ și să ne pregătim pentru valabilitatea excepțiilor.

Dacă interesul din starea de veghe a ajuns, alături de stimuli interni și externi din somn, să acopere etiologia visului, atunci trebuie să fim în stare să ne dăm seama în mod satisfăcător de originea tuturor elementelor unui vis; enigma surselor visului ar fi rezolvată și ar mai rămâne doar sarcina de a delimita contribuția pe care și-o aduc la fiecare vis în parte stimulii onirici psihici și cei somatici. În realitate, nu s-a reușit în niciun caz această rezolvare completă a visului și fiecăruia dintre cei care au încercat aceasta i-au scăpat adesea foarte multe părți componente ale visului, părți despre a căror origine nu poate spune nimic. Interesul diurn ca sursă psihică a visului nu duce evident atât de departe pe cât ne așteptam în urma enunțurilor categorice care spuneau că fiecare își continuă treburile în vis.

Nu sunt cunoscute alte surse psihice ale visului. Astfel, toate explicațiile visului care apar în literatură — cu excepția lui Scherner, despre care va fi vorba ulterior — lasă un mare gol acolo unde este vorba despre găsirea originii materialului de imagini care este cel mai caracteristic pentru vis. În această situație confuză, majoritatea autorilor au dezvoltat tendința de a diminua pe cât posibil contribuția psihică la producerea visului, care este atât de greu discernabilă. Ei diferențiază ce-i drept în calitate de clase principale, visul *excitat nervos* și cel *de asociație*, cel din urmă avându-și sursa exclusiv în reproducerea [unui material deja trăit] (Wundt, 1874, 657 și urm.). Ei nu pot însă dizolva o îndoială: „dacă ele se instalează fără un stimul corporal care să dea impulsul“ (Volkelt, 1875, 127). Caracterizarea visului pur de asociație nu dă nici ea rezultat: „În visele de asociație propriu-zise nu

mai poate fi vorba despre un astfel de nucleu ferm [provenind din stimulul somatic]. Aici gruparea lejeră pătrunde chiar și în punctul central al visului. Viața imaginativă, eliberată în orice caz atât de rațiune, cât și de înțelegere, nu mai este reținută aici nici de acele excitații somatice și psihice importante și astfel este abandonată propriei sale forfote pestrițe, propriilor ei arabescuri fanteziste." (Volkelt, *ibid.*, 118). Wundt (1874, 656-7) încearcă o diminuare a contribuției psihice la provocarea visului; acesta afirmă că „nu este corect să vedem în fantasmalele visului halucinații pure. Probabil cele mai multe reprezentări onirice sunt într-adevăr iluzii, căci provin din impresii senzoriale ușoare, care nu se sting niciodată în somn." Weygandt și-a apropiat acest punct de vedere și l-a generalizat (1893, 17). El susține despre toate reprezentările onirice că „stimulii senzoriali sunt cauza lor imediată și că abia de ele se atașează asociațiile reproductivă". Tissié (1898, 183) merge și mai departe în refularea surselor psihice de stimuli: „*Les rêves d'origine absolument psychique n'existent pas*"¹⁹ și în altă parte (*ibid.*, 6): „*Les pensées de nos rêves nous viennent du dehors...*"²⁰

Acei autori care adoptă, ca și influentul filosof Wundt, o poziție intermediară nu uită să remarce că în determinarea celor mai multe vise conlucrează stimuli somatici și stimuli psihici necunoscuți sau recunoscuți drept interese ale zilei.

Vom afla mai târziu că enigma formării visului poate fi rezolvată prin descoperirea unei surse nebănuite de stimuli psihici. Între timp nu ne vom mira de supraestimarea stimulilor care nu provin din viața psihică. Nu numai că aceștia sunt ușor de aflat și chiar de demonstrat prin experiment;

¹⁹ „Nu există vise de origine pur psihică”, în limba franceză în original (N. t.).

²⁰ „Gândurile din visele noastre ne vin din exterior”, în limba franceză în original (N. t.).

concepția somatică a formării viselor se află pe acea direcție de gândire care domină astăzi în psihiatrie. Dominația creierului asupra organismului este subliniată explicit, ce-i drept, dar tot ceea ce ar putea demonstra independența vieții psihice de modificări organice demonstrabile sau o spontaneitate a manifestărilor acesteia îi sperie astăzi pe psihiatri ca și cum această recunoaștere ar trebui să aducă înapoi vremurile filosofiei naturii și ale naturii metafizice a sufletului. Neîncrederea psihiatrilor a pus psihicul sub un fel de curatelă și cere ca nici una dintre mișcările acestuia să nu scape puterii lor. Această atitudine nu trădează însă altceva decât o încredere scăzută în relevanța înălțurii cauzale care se întinde între viața somatică și cea psihică. Chiar acolo unde elementul psihic este recunoscut de către cercetare ca primă cauză declanșatoare a unui fenomen, o implicare mai profundă va da la iveală continuarea drumului până la fundamentarea organică a psihicului. Dacă psihicul trebuie să însemne stația terminus pentru cunoașterea noastră actuală, acesta nu este un motiv pentru a-l tăgădui.

De ce uităm visele după ce ne trezim?

„Destrămarea“ visului dimineața este proverbială. El poate fi totuși reamintit, căci nu cunoaștem visul decât din ceea ce ne amintim despre el după trezire; dar credem foarte frecvent că nu ni-l amintim decât incomplet, în timp ce noaptea fusese cu siguranță mai mult de atât; putem observa cum o amintire din vis care dimineața era încă vie se șterge pe parcursul zilei până la mici fărâme; știm adesea că am visat ceva, dar nu știm ce anume am visat și suntem atât de obișnuiți cu experiența de a uita visul, încât nu respingem ca absurdă posibilitatea să fi visat noaptea chiar și acela care dimineața nu mai știe nimic nici despre conținutul visului și nici despre faptul de a fi visat. Pe de altă parte, se întâmplă ca visele să manifeste o persistență extraordinară în memorie. La pacienții mei am analizat vise pe care le-au avut în urmă cu douăzeci și cinci de ani sau mai mult și îmi amintesc de un vis propriu, de care mă despart cel puțin treizeci și șapte de ani și care nu și-a pierdut, cu toate acestea, nimic din prospețimea lui mnezică. Toate acestea sunt foarte ciudate și mai întâi nu pot fi înțelese.

Strümpell tratează cel mai amănunțit despre uitarea viselor (1877, 79 și urm.). Această uitare este, evident, un fenomen complex, pe care Strümpell nu îl pune pe seama unui singur motiv, ci pe seama unei serii întregi de motive.

În primul rând, pentru uitarea viselor sunt valabile toate acele motive care provoacă uitarea în starea de veghe. În sta-

re de trezie uităm curând nenumărate senzații și percepții pentru că acestea erau prea slabe, pentru că excitația psihică legată de ele avea un grad prea scăzut. Același este și cazul multor imagini onirice; ele sunt uitate pentru că erau prea slabe, în timp ce sunt amintite imagini mai puternice adiacente lor. Însă factorul intensitate nu este desigur unicul factor decisiv pentru păstrarea imaginilor onirice; Strümpell (1877, 82), ca și alți autori (de exemplu, Calkins, 1893, 312), susține că adesea uităm rapid imagini onirice despre care știm că au fost foarte vii, în timp ce printre cele care se păstrează în memorie se află foarte multe care au un conținut senzorial slab. Apoi, în starea de veghe uităm ușor ceea ce nu s-a întâmplat decât o singură dată și reținem mai bine ceea ce am putut percepe repetat. Cele mai multe imagini onirice sunt însă trăiri singulare²¹; această particularitate va contribui în egală măsură la uitarea tuturor viselor. Mult mai important este un al treilea motiv al uitării. Ca senzațiile, reprezentările, gândurile etc. trebuie să atingă un anumit grad de susceptibilitate de a fi reamintite, este necesar ca ele să nu rămână izolate, ci să intre în relații și asocieri potrivite. Dacă se împarte în cuvinte un mic vers și dacă aceste cuvinte sunt amestecate, devine foarte greu să ne amintim versul. „Dacă este bine ordonat și într-o succesiune corespunzătoare, un cuvânt îl ajută pe celălalt și întregul se stabilește ușor și durabil în memorie, plin de sens. Lucrurile contradictorii se păstrează în general la fel de greu și la fel de rar ca și ceea ce este încurcat și dezordonat“ (Strümpel, 1877, 83). În cele mai multe cazuri, viselor le lipsește inteligibilitatea și ordinea. Compozițiilor onirice le lipsește în sine posibilitatea de a fi memorate și sunt uitate pentru că în cele mai multe cazuri

---

²¹ Sunt remarcate în mod repetat visele care revin periodic; cf. culegerea lui Chabaneix (1897).

se destramă în momentul temporal următor. Cu aceste enunțuri nu se acordă însă total ceea ce a remarcat Radestock (1879, 168), anume că ținem minte cel mai bine tocmai cele mai ciudate vise.

Lui Strümpell (1877, 82 și urm.) i se par mai eficienți pentru uitarea viselor alți factori, care decurg din raportul visului cu starea de veghe. Se pare că proprietatea viselor de a fi uitate de conștiința vigală este doar contrapartea unei situații amintite mai sus, anume că visul nu preia (aproape) niciodată amintiri ordonate din viața vigală, ci numai fapte singulare din aceasta, pe care le rupe de legăturile lor psihice obișnuite, condiții în care ele sunt amintite în starea de veghe. Compoziția onirică nu are astfel niciun loc în asociația seriilor psihice cu care este umplut psihicul. Ei îi lipsesc toți adjuvanții de memorie. „Astfel, formațiunea onirică se ridică de pe solul vieții noastre psihice și plutește în spațiul psihic precum un nor pe cer, pe care îl alungă rapid fiecare adiere trezită“ (1877, 87). În aceeași direcție acționează circumstanța că, o dată cu trezirea, lumea senzorială care năvălește cere imediat atenție, cu o forță căreia prea puține imagini onirice pot să-i facă față. Aceste imagini cedează în fața impresiilor noi zile așa cum pălește strălucirea stelelor în fața luminii soarelui.

În ultimul rând se cere ca în ceea ce privește uitarea viselor să ne gândim la situația în care cei mai mulți oameni își întâmpină visele cu prea puțin interes. Cel care, în calitate de cercetător, de exemplu, se interesează de vis, o perioadă va visa în acest timp mai mult decât de obicei; adică își amintește mai ușor și mai frecvent visele.

Bonatelli (1880), la Benini (1898, 155–6) adaugă alte două motive celor enunțate de Strümpell pentru uitarea viselor și care sunt deja conținute în acestea: 1) schimbarea de ceneztezie între somn și veghe este nefavorabilă reproducerii reci-

proce și 2) această ordonare diferită a materialului reprezentativ în vis îl face imposibil de tradus pentru conștiința vigi-lă.

Așa cum subliniază însuși Strümpell (1877, 6), după toate aceste motive pentru uitare este chiar de mirare că păstrăm totuși în memorie atâtea vise. Eforturile persistente ale autorilor de a prinde în reguli fenomenul amintirii viselor echivalează cu o recunoaștere că și aici a rămas ceva enigmatic și nerezolvat. De curând (Radestock, 1879, 169, și Tissié, 1898, 148 și urm.) au fost remarcate în mod corect anumite particularități ale amintirii viselor, de exemplu că un vis, pe care de dimineață îl credeam uitat, poate fi rememorat pe parcursul zilei cu prilejul unei percepții care atinge întâmplător conținutul (uitat) al visului. Amintirea de ansamblu a unui vis suferă însă o obiecție, care poate să o devalorizeze serios în fața unui ochi critic. Ne putem întreba dacă amintirea noastră care pierde atât de mult din vis nu falsifică de fapt ceea ce a păstrat.

Și Strümpell (1877, 119) exprimă astfel de îndoieli asupra exactității reproducerii visului: „Conștiința vigi-lă poate introduce, involuntar, multe lucruri în amintirea visului; ne imaginăm că am visat o serie de lucruri care nu erau conținute în visul existent.“

Jessen (1855, 547) se exprimă foarte hotărât: „La cercetarea și interpretarea viselor coerente și consecvente trebuie să se țină serios seama de o circumstanță care până acum a fost prea puțin luată în considerare: aproape întotdeauna în aceste cazuri adevărul nu e respectat, pentru că, atunci când evocăm în memoria noastră un vis pe care îl avem, umplem și completăm, fără să observăm și fără să vrem, lacunele imaginilor onirice. Rareori un vis coerent a fost atât de coerent cum ne apare în amintire — poate nu a fost niciodată. Nici oamenii cei mai iubitori de adevăr nu pot povesti un vis

ciudat pe care l-au avut fără niciun adaos și fără nicio pozoabă: tendința spiritului uman de a vedea totul coerent este atât de mare, încât, la rememorarea unui vis care este într-o oarecare măsură incoerent, completăm involuntar lipsa de coerență.“

Ca o traducere a acestor cuvinte ale lui Jessen sună observațiile lui V. Egger (1895, 41), concepute totuși cu siguranță în mod independent: „...*l'observation des rêves a ses difficultés spéciales et le seul moyen d'éviter toute erreur en pareille matière est de confier au papier sans le moindre retard ce que l'on vient d'éprouver et de remarquer; sinon, l'oubli vient vite ou total ou partiel; l'oubli total est sans gravité; mais l'oubli partiel est perfide; car si l'on se met ensuite à raconter ce que l'on n'a pas oublié, on est exposé à compléter par imagination les fragments incohérents et disjoints fournis par la mémoire...; on devient artiste à son insu, et le récit périodiquement répété s'impose à la créance de son auteur, qui, de bonne foi, le présente comme un fait authentique, dûment établi selon les bonnes méthodes...*“²²

La fel, Spitta (1882, 338) pare să admită că numai odată cu încercarea de a reproduce visul noi introducem ordinea în elementele onirice slab asociate între ele — „din *alăturare* facem o *succesiune* sau o *separare*, introducând astfel procesul conectării logice, care lipsește în vis“.

---

²² „...observarea viselor are dificultățile ei speciale și singurul mijloc de a evita orice eroare în această materie este de a încredința hârtiei fără cea mai mică întârziere ceea ce tocmai am simțit și am observat; dacă nu, uitarea vine repede, fie totală, fie parțială; uitarea totală nu este gravă; dar uitarea parțială este perfidă; căci dacă începem pe urmă să povestim ceea ce nu am uitat, riscăm să completăm din imaginație fragmentele incoerente și desperecheate furnizate de memorie...; devenim artiști fără să știm și istoria periodic repetată se impune încrederii autorului său, care, de bună-credință, o prezintă ca pe un fapt autentic, stabilit corect pe baza unor metode bune...“, în limba franceză în original (N. t.).

Pentru a aprecia fidelitatea amintirii noastre, nu posedăm altceva decât un control obiectiv. Acesta nu este însă posibil în ceea ce privește visul, care este propria noastră trăire și pentru care nu avem altă sursă decât amintirea. Ce valoare îi mai rămâne atunci amintirii noastre despre vis?

Particularitățile psihologice ale visului

În examinarea științifică a visului pornim de la ipoteza că el este un rezultat al propriei noastre activități psihice; totuși visul ca produs final ni se pare ceva străin, al cărui autor nu ne vine să ne numim, încât putem spune la fel de bine: „am avut visul că...” precum și „am visat că...”. De unde provine acest „caracter străin față de suflet” pe care îl are visul? Pe baza explicațiilor noastre despre sursele visului ar trebui să opinăm că acest caracter nu este determinat de materialul care ajunge în conținutul visului; căci acesta este comun, în cea mai mare parte, vieții onirice, ca și vieții vigile. Ne putem întreba dacă nu cumva această impresie este provocată de modificările proceselor psihice în vis și astfel dacă nu putem căuta o caracteristică psihologică a visului.

Nimeni nu a subliniat mai puternic diferența dintre viața onirică și cea vigală și nu a folosit-o pentru concluzii mai promițătoare ca G.Th. Fechner în câteva observații din ale sale *Elemente de psihofizică* (1889, vol. 2, 520-1). El este de părere că „nici simpla coborâre a vieții psihice conștiente sub pragul obișnuit”, dar nici retragerea atenției de la influențele lumii exterioare nu sunt suficiente pentru a explica particularitățile vieții onirice față de viața vigală. El mai presupune și că *scena viselor este alta decât cea a vieții reprezentative vigile*. „Dacă scena activității psihofizice din timpul somnului și vieții vigile ar trebui să fie aceeași, atunci, după

părerea mea, visul nu ar trebui să fie decât o prelungire a vieții reprezentative vigile, la un grad mai redus de intensitate și ar trebui în plus să împărtășească materialul și forma acesteia.“

Nu este clar ce vrea să spună Fechner cu o astfel de schimbare de locație a activității psihice; din câte știu, nimeni nu a mai urmat calea pe care o indică el în această observație. Va trebui exclusă o interpretare anatomică în sensul localizării cerebrale fiziologice sau chiar în ceea ce privește strati ficarea histologică a scoarței cerebrale. Poate însă gândul se dovedește plin de sens și fructuos, dacă este pus în relație cu aparatul psihic, care este construit din mai multe instanțe psihice amplasate una în spatele alteia.

Alți autori s-au mulțumit să releve una sau alta dintre particularitățile evidențiabile ale vieții onirice și au făcut din aceasta punctul de plecare al unor încercări de explicație mai cuprinzătoare.

S-a observat pe bună dreptate că una dintre principalele particularități ale vieții onirice apare deja în stare de adormire și poate fi desemnată ca fenomen de inducere a somnului. După Schleiermacher (1862, 351), caracteristica stării de veghe este că activitatea de gândire se desfășoară în *concep-te*, și nu în *imagini*. Visul gândește în principal în imagini și putem observa că odată cu apropierea de somn intervin, în aceeași măsură în care activitățile voluntare se arată mai dificile, *reprezentări involuntare*, care aparțin clasei imaginilor. Incapacitatea de a dezvolta acel travaliu ideatic receptat ca fiind voluntar și apariția imaginilor legate de regulă de aceste stări *dispersate* — iată două caracteristici care persistă în vis și pe care, la o analiză psihologică a acestuia, trebuie să le recunoaștem drept trăsături esențiale ale vieții onirice. Din imagini — halucinațiile hipnagogice — am aflat că, din

punctul de vedere al conținutului, ele sunt identice cu imaginile onirice.²³

Visul gândește deci predominant în imagini vizuale, dar nu exclusiv. El lucrează și cu imagini auditive și într-o măsură mai redusă cu impresii de la alte simțuri. Multe lucruri sunt și în vis pur și simplu gândite sau reprezentate (probabil tot prin resturi de reprezentări verbale), exact ca și în starea de veghe. Pentru vis sunt caracteristice numai acele elemente de conținut care se comportă ca și imaginile, adică sunt mai asemănătoare cu percepțiile decât cu reprezentările mnezice. Lăsând deoparte toate discuțiile binecunoscute psihiatrilor despre natura halucinației, putem spune, laolaltă cu toți autorii avizați, că visul *halucinează*, că el înlocuiește gândurile cu halucinațiile. În această privință nu există nicio diferență între reprezentările vizuale și cele acustice; s-a remarcat faptul că amintirea unei succesiuni de sunete pe fondul căreia adormim se transformă odată cu plonjarea în somn într-o halucinație a aceleiași melodii, pentru ca, la o eventuală nouă trezire — iar cele două procese pot alterna de mai multe ori în timpul ațipirii —, să facă loc reprezentării mnezice, mai silențioase și de o altă natură calitativă.

Transformarea ideii în halucinație nu este singura abatere a visului de gândul vigیل, care îi corespunde oarecum. Din aceste imagini, visul configurează o situație, el prezintă ceva, *dramatizează* o idee, așa cum se exprimă Spitta (1882, 145). Caracteristica acestei laturi a vieții onirice se întregește însă abia dacă admitem că în vis — de regulă, excepțiile cer o ex-

---

²³ [Completare din 1911]: H. Silberer a prezentat un frumos exemplu pentru modul în care, în starea de somnolență, chiar și gânduri abstracte se transformă în imagini plastice, care vor să exprime același lucru (1909). [Completare din 1925]: Voi reveni la aceste date într-un alt context.

plicație specială — nu intenționăm să gândim, ci să trăim, astfel că acceptăm halucinațiile cu deplină credință. Critica după care de fapt nu am trăit nimic, ci am gândit într-o formă particulară — am visat — nu apare decât la trezire. Această caracteristică desparte adevăratul vis din starea de somn de visarea diurnă, care nu este niciodată confundată cu realitatea.

Burdach rezumă astfel (1838, 502 și urm.) caracteristicile vieții onirice examinate până acum: „Printre cele mai esențiale repere ale visului se află *a*) faptul că psihicului nostru activitatea subiectivă i se pare o activitate obiectivă, căci capacitatea de percepție cuprinde produsele fanteziei ca și cum ele ar fi impresii senzoriale; ... *b*) somnul este o suspendare a autonomiei. De aceasta ține o anumită pasivitate la adormire... Imaginile care acompaniază ațipitul sunt condiționate de abandonarea autonomiei.“

Este vorba despre încercarea de a explica de ce sufletul acordă credit halucinațiilor visului, care nu pot interveni decât prin suspendarea unei anumite activități autonome. Strümpell (1877) susține că psihicul procedează aici corect și că se comportă corespunzător mecanismului lui. Elementele onirice nu sunt în niciun caz simple reprezentări, ci *trăiri verosimile și reale ale sufletului*, așa cum apar în stare de veghe prin intermedierea simțurilor (*ibid.*, 34). În timp ce sufletul în stare de veghe își desfășoară activitatea de reprezentare și de gândire în imagini verbale și în vorbire, în vis el desfășoară aceste activități prin imagini senzoriale reale (*ibid.*, 35). În plus, în vis se adaugă o conștiință a spațiului prin care, ca și în stare de veghe, senzațiile și imaginile sunt plasate într-un spațiu exterior (*ibid.*, 36). Trebuie să fim de acord că, în raport cu imaginile și percepțiile, visul se află în aceeași poziție ca și în stare de veghe (*ibid.*, 43). Dacă el totuși se însală în această privință, acest lucru este determinat de faptul

că în starea de somn psihicului îi lipsește singurul criteriu care poate diferenția între percepțiile senzoriale date din exterior și cele din interior. El nu își poate supune imaginile probelor care, numai ele, pot indica realitatea lor obiectivă. În plus, el neglijează diferența între imagini intersanjabile *arbitrar* și alte imagini, cărora le lipsește acest arbitrar. El se înșală pentru că nu poate folosi legea cauzalității asupra conținutului viselor lui (*ibid.*, 50-1). Pe scurt, devierea lui de la lumea exterioară conține și motivul credinței lui în lumea onirică subiectivă.

La aceeași concluzie ajunge și Delboeuf (1885, 84), după dezvoltări psihologice parțial diferite. Credem în realitatea imaginilor onirice pentru că în somn nu avem alte impresii, pentru a compara, deoarece suntem desprinși de lumea externă. Dar nu credem în realitatea halucinațiilor noastre pentru că în vis ne-ar fi sustrasă posibilitatea de a institui probe. Visul ne poate amăgi cu toate aceste verificări, ne poate arăta, de exemplu, că atingem trandafirul văzut — și totuși încă mai visăm. După Delboeuf, nu există un criteriu fix pentru a afla dacă un lucru este un vis sau realitate vigیلă, în afară de faptul empiric al trezirii. Consider că este iluzie tot ceea ce a fost trăit între momentul adormirii și cel a trezirii dacă, trezindu-mă, observ că mă aflu dezbrăcat în patul meu. În timpul somnului am luat imaginile onirice drept adevărate, ca urmare a unei *obișnuințe de gândire* ce nu adoarme niciodată, anume de a presupune că există o lume exterioară, căreia îi contrapun eul meu.²⁴

²⁴ După ce Delboeuf încercase să explice activitatea onirică prin alterarea pe care trebuie s-o fi determinat o condiție anormală în funcționarea, altminteri corectă a aparatului psihic intact, Haffner (1887, 243) întreprinde o tentativă asemănătoare de a descrie această condiție cu alte cuvinte. Potrivit acestuia, prima trăsătură distinctivă a visului este atemporalitatea și aspațialitatea, adică emanciparea reprezentării de locul care i se cuvine individului în ordinea spațială și temporală. De aceasta

După ce am relevat că detașarea de lumea exterioară este factorul determinant pentru manifestarea caracteristicilor celor mai frapante ale vieții onirice, vom introduce câteva observații fine făcute de Burdach cu mult timp în urmă, observații care vor arunca o lumină asupra relației dintre sufletul aflat în stare de somn și lumea exterioară și care sunt făcute pentru a se ține departe de o supraestimare a enunțurilor de mai sus. „Somnul se produce“, spune Burdach, „cu condiția ca sufletul să nu fie excitat de stimuli senzoriali,... dar condiția somnului nu este atât lipsa de stimuli senzoriali, cât mai curând lipsa de interes pentru aceștia²⁵; chiar este nevoie de unele impresii senzoriale, în măsura în care ele servesc liniștirii sufletului, așa cum morarul nu doarme decât dacă ascultă păcănitul morii sale, iar cel care consideră necesar să păs-

---

se leagă cea de-a doua trăsătură fundamentală a visului, confuzia, halucinațiilor, imaginațiilor și combinațiilor fanteziei cu percepțiile exterioare. „Dat fiind că totalitatea capacităților psihice superioare, mai ales formarea conceptelor, judecata și raționamentul, pe de o parte, și liberul-arbitru, pe de altă parte, se atașează de imaginile fantastice senzoriale și au de fiecare dată la bază astfel de imagini, și aceste activități participă la lipsa de reguli din reprezentările onirice. Ele participă, spunem noi, căci capacitatea noastră de judecată, ca și puterea voinței noastre nu sunt în niciun fel alterate în vis. Activitățile noastre sunt la fel de abile și de libere ca și în stare de veghe. Nici în vis omul nu se poate opune legilor gândirii, adică nu își reprezintă drept identic ceea ce este opus. Nici în vis el nu poate dori decât ceea ce își reprezintă ca fiind bun (*sub ratione boni*). Prin această utilizare a legilor gândirii și voinței, spiritul omenesc este însă indus în eroare în vis, din cauza confundării unei idei cu alta. Așa se întâmplă că în vis putem acționa cât se poate de contradictoriu, în timp ce, pe de altă parte, putem face cele mai ingenioase raționamente, putem trage cele mai consecvente concluzii și putem lua cele mai virtuose și mai pioase hotărâri. *Deficitul de orientare* este întreaga enigmă a zborului care caracterizează mișcarea fanteziei noastre în vis și *deficitul de reflecție critică*, precum și de înțelegere cu ceilalți formează sursa principală a extravaganțelor nemăsurate ale judecăților noastre, ca și ale speranțelor și dorințelor noastre în vis.“

²⁵ [Completare din 1914] A se compara aici cu acel „*désintéret*“ în care Claparède (1905, 306 și urm.) găsește mecanismul adormirii.

treze, din prevedere, o lumină aprinsă nu va putea adormi în întuneric" (1838, 482).

„În somn, psihicul se izolează de lumea exterioară și se depărtează de propria lui periferie... Însă conexiunea nu este totalmente întreruptă; dacă nu am putea auzi și simți în somnul propriu-zis, ci numai după trezire, atunci nu am putea fi treziți deloc. Persistența senzației este demonstrată și prin aceea că nu suntem treziți întotdeauna prin forța pur senzorială a unei impresii, ci datorită contextului psihic al acesteia; un cuvânt indiferent nu îl trezește pe cel care doarme; el se trezește însă dacă este strigat pe nume..., deci și în somn sufletul face diferența între senzații... Putem fi treziți deci și de lipsa unui stimul senzorial, dacă acesta este legat de un lucru cu importanță ideatică. Ne trezim dacă se stinge lumina de veghe, iar morarul se va trezi dacă moara se oprește, deci din cauza încetării unei activități senzoriale, și aceasta presupune că activitatea a fost percepută, însă a fost percepută indiferent sau mai curând satisfăcător, astfel că nu a deranjat psihicul" (*ibid.*, 485-6).

Chiar dacă dorim să facem abstracție de aceste observații, care nu trebuie subestimate, trebuie să fim de acord că proprietățile visului care au fost luate până acum în considerare și care au fost derivate din desprinderea de lumea exterioară nu pot să explice complet stranietatea vieții onirice. Altmineri, ar trebui să putem să transformăm la loc halucinațiile visului în reprezentări, iar situațiile visului să le putem preface la loc în gânduri, și astfel să rezolvăm sarcina interpretării viselor. Nu procedăm altfel atunci când după trezire reproducem din amintire visul și chiar dacă această retroversiune ne reușește complet sau doar parțial, visul își păstrează neștirbit caracterul enigmatic.

Toți autorii admit fără ezitare că în vis au loc și alte transformări ale materialului reprezentational al stării de veghe,

unele chiar cu efecte mai profunde. O astfel de transformare încearcă să prindă Strümpell (1877, 27-8) în următoarele explicații: „O dată cu încetarea activității senzoriale și a conștiinței normale, psihicul pierde și solul în care se înrădăcește sentimentele, dorințele, interesele și acțiunile sale. Și acele stări psihice, sentimente, interese, evaluări care sunt inerente în stare de veghe imaginilor amnezice sunt supuse... unei presiuni care le întunecă, în urma căreia se rupe legătura lor cu imaginile; imaginile perceptive ale lucrurilor, persoanelor, localităților, datelor și acțiunilor vieții vigile sunt reproduse în număr mare, dar niciuna dintre aceste reprezentări nu își aduce cu sine *valoarea psihică*. Aceasta este desprinsă de ele și de aceea ele plutesc liber în psihic, după cum doresc...”

După Strümpell, desprinderea imaginilor de valoarea lor psihică, ce poate să fie pusă la rândul ei pe seama desprinderii de realitatea exterioară, ar deține o parte esențială în impresia de stranie care diferențiază pentru memoria noastră visul de viață.

Am aflat că adormirea aduce deja cu sine renunțarea la una dintre activitățile psihice, anume la puterea de a dirija voluntar succesiunea reprezentărilor. Ni se impune următoarea ipoteză, anume că starea de somn se poate întinde și asupra problemelor psihice. Una sau alta dintre ele va fi complet suspendată; ne întrebăm dacă cele rămase lucrează netulburate în continuare, dacă în aceste condiții pot desfășura o muncă normală. Apare punctul de vedere că am putea explica particularitățile visului prin scăderea în starea de somn a eficienței psihice — aici impresia pe care o face visul judecății vigile vine în întâmpinarea unei astfel de concepții. Visul este lipsit de conexiuni contextuale, reunește fără probleme cele mai aprige contradicții, admite imposibilități, ignoră cunoștințe ce ne influențează starea de veghe,

ne face să părem niște înguști la minte din punct de vedere etic și moral. Pe cel care s-ar purta în stare de veghe așa cum se procedează în vis în situațiile lui l-am considera nebun; cel care ar vorbi în stare de veghe sau ar comunica acele lucruri care apar în conținutul visului ne-ar face impresia unui om confuz sau naiv. Nu facem mai mult decât să împrumutăm cuvinte unei stări de fapt atunci când ne exprimăm opinia foarte proastă despre activitatea mentală din vis și mai ales când considerăm că activitățile intelectuale superioare sunt suspendate în vis sau cel puțin sunt afectate sever.

Cu un neobișnuit consens — despre excepții va fi vorba într-un alt loc —, autorii au emis despre vis judecăți care conduc nemijlocit la o anumită teorie sau explicație a vieții onirice. Este timpul să-mi înlocuiesc expunerea cu o colecție de enunțuri emise de diferiți autori — filosofi și medici — despre caracteristicile psihologice ale visului:

După Lemoine (1855), singura trăsătură esențială a visului este *incoerența* imaginilor onirice.

Maury subscris, spunând (1878, 163): „*Il n'y a pas de rêves absolument raisonnables et qui ne contiennent quelque incohérence, quelque anachronisme, quelque absurdité.*”²⁶

După Hegel, la Spitta (1882, 193), visului îi lipsește orice coerență obiectiv inteligibilă.

Dugas spune (1897a, 417): „*Le rêve c'est l'anarchie psychique affective et mentale, c'est le jeu des fonctions livrées à elles-mêmes et s'exerçant sans contrôle et sans but; dans le rêve l'esprit est un automate spirituel.*”²⁷

²⁶ „Nu există vise absolut rezonabile, care să nu conțină vreo incoerență, vreun anacronism, vreo absurditate”, în limba franceză în original (N. t.).

²⁷ „Visul este anarhia psihică afectivă și mentală, este jocul funcțiilor lăsate pe cont propriu, care se exercită fără control și fără scop; în vis, spiritul este un automat spiritual”, în limba franceză în original (N. t.).

Chiar Volkelt (1875, 14), a cărui teorie este departe de a considera lipsită de sens activitatea psihică din timpul somnului, vorbește despre „caracterul relaxat, dispersat și confuz al vieții ideatice care în starea de veghe este păstrată coerență prin forța logică a eului central“.

Absurditatea asociațiilor de idei care apar în vis nu poate fi condamnată mai aspru decât a făcut-o deja Cicero (*De divinatione*, II: „*Nihil tam praepostere, tam incondite, tam monstruose cogitari potest, quod non possimus somnare.*“²⁸)

Fechner spune (1879, vol. 2, 522): „Este ca și cum activitatea psihologică din creierul unui om inteligent poposește în cel al unui idiot.“

Radestock (1879, 145): „Realmente pare imposibil să recunoaștem reguli riguroase în aceste fapte ciudate. Sustrăgându-se de la poliția riguroasă a voinței și atenției raționale care conduce în stare de veghe cursul ideatic, visul răsuțește și împrăștie totul, într-un joc vesel, ca un caleidoscop.“

Hildebrandt (1875, 45) : „Ce salturi minunate își îngăduie visătorul, de exemplu în concluziile sale deductive! Cu cât calm vede el cele mai cunoscute judecăți rezultate din experiență de-a dreptul cu susul în jos! Ce contradicții rizibile poate el să suporte în ordinea naturii și a societății înainte ca să i se pară, cum se spune, prea de tot, și ca întinderea excesivă a coardei nonsensului să aducă trezirea! Câteodată facem, total inofensiv, înmulțiri de genul: trei ori trei fac douăzeci; nu ne mirăm deloc că un câine ne recită un vers, că un mort merge pe picioarele sale spre mormântul său, că o stâncă înoată pe apă, mergem cu toată seriozitatea într-o misiune importantă în comitatul Bernburg sau principatul Liechtenstein

²⁸ „Nu se poate imagina ceva atât de anapoda, de confuz sau bizar încât să nu-l putem visa.“ — (*Despre divinație* — partea a doua LXXI) — traducere de Gabriela Haja și Mihaela Paraschiv, după ediția bilingvă, Editura Polirom, Iași, 1998 (N. t.).

pentru a inspecta marina de război a ținutului sau ne lăsăm convinși să ne înrolăm voluntar sub Carol al XII-lea cu puțin timp înainte de bătălia de pe Pultawa.“

Binz (1878, 33) indică teoria despre vis care rezultă din aceste impresii: „Din zece vise, cel puțin nouă au conținut absurd. În ele cuplăm persoane și lucruri care nu au între ele nici cele mai slabe relații. Chiar în clipa următoare, ca într-un caleidoscop, gruparea a devenit alta, dacă se poate mai fără sens și mai ciudată decât era deja; și astfel merge mai departe jocul schimbător al creierului care nu doarme complet, până ce ne trezim, ne lovim cu palma de frunte și ne întrebăm dacă mai posedăm încă de fapt capacitatea de reprezentare și de gândire rațională.“

Maury (1878, 50) găsește o comparație pentru relația imaginilor onirice cu gândirea din starea de veghe, comparație foarte impresionantă pentru un medic: „*La production de ces images que chez l'homme éveillé fait le plus souvent naître la volonté correspond, pour l'intelligence, à ce que sont pour la motilité certains mouvements que nous offrent la chorée et les affections paralytiques...*“²⁹ De altfel, visul este pentru el loc „*toute une série de dégradations de la faculté pensante et raisonnante*“³⁰ (*ibid.*, 27).

Nu este deloc necesar să introducem aici expresiile autorilor care repetă enunțul lui Maury pentru fiecare dintre capacitățile psihice superioare.

După Strümpell, în vis — desigur și acolo unde caracterul nerezonabil nu este evident — regresează toate operațiile lo-

²⁹ „Producția acestor imagini, care, la omul treaz, fac cel mai adesea să se nască voința, corespunde, pentru inteligență, la ceea ce sunt pentru motilitate acele câteva mișcări pe care ni le oferă coreea și afecțiunile paralitice...“, în limba franceză în original (N. t.).

³⁰ „O întregă serie de degradări ale facultății de gândire și de rațiune“, în limba franceză în original (N. t.).

gice, care se bazează pe relații și raporturi ale psihicului (1877, 26). După Spitta (1882, 148), în vis ideile par a fi complet sustrate legii cauzalității. Radestock (1879, 153-4) și alții subliniază slăbiciunea de judecată și de raționament proprie visului. După Jodl (1896, 123) în vis nu există nicio critică, nicio corecție a unei serii perceptive prin conținutul conștiinței de ansamblu. Același autor spune: „În vis apar toate tipurile de activitate conștientă, dar incomplete, inhibate, izolate unele de altele.” Stricker (și mulți alții) explică contradicțiile în care se plasează visul față de cunoașterea noastră vigală prin aceea că în vis sunt uitate fapte sau se pierd legăturile logice între idei (1879, 98) ș.a.m.d, ș.a.m.d.

Autorii care judecă în general atât de nefavorabil despre activitățile psihice din vis vor fi de acord că în vis rămâne un anume rest din activitatea psihică. Cu aceasta este de acord în mod explicit Wundt, ale cărui teorii au devenit atât de relevante pentru atât de mulți alți autori care elaborează problemele visului. Ne-am putea întreba care sunt natura și implicarea resturilor din activitatea psihică normală care se manifestă în vis. Autorii sunt aproape în total acord asupra faptului că memoria, capacitatea de reproducere, pare să fi avut cel mai puțin de suferit în vis, că ea poate prezenta o anumită superioritate față de aceeași funcție în stare de veghe (vezi mai sus, secțiunea B), deși o parte din absurditățile visului pot fi explicate prin capacitatea de uitare specifică acestei vieți onirice. După Spitta, *viața afectivă* a psihicului rămâne neafectată de somn și apoi dirijează visul. El numește „sentiment” „asocierea constantă a *afectelor* care constituie ființa subiectivă cea mai intimă a omului” (1882, 84).

Scholz (1887, 37) consideră că una dintre activitățile psihice care se manifestă în vis este *reinterpretarea alegorizantă* căreia îi este supus materialul oniric. Siebeck constată și în vis *capacitatea de interpretare complementară* a psihicului (1877,

11), exercitată de el față de toate percepțiile și senzațiile. O dificultate deosebită o prezintă evaluarea pentru vis a funcției psihice considerate cea mai înaltă, anume conștiința. Dat fiind că datorăm conștiinței tot ce știm despre vis, nu poate încăpea nicio îndoială că ea persistă în vis; totuși Spitta (1882, 84-5) este de părere că în vis este păstrată numai conștiința, dar nu și conștiința *de sine*. Delboeuf susține (1885, 19) că el nu poate concepe această diferențiere.

Legile asociației, care guvernează legăturile dintre idei, sunt valabile și pentru imaginile onirice, dat fiind că în vise dominația lor se manifestă mai pur și mai puternic. Strümpell (1877, 70): „Visul se desfășoară, așa cum se pare, după legile ideilor pure sau ale stimulilor organici care le însoțesc, adică fără ca reflecția și înțelegerea, gustul estetic și judecata morală să poată interveni aici.” Autorii ale căror vederi le reproduc aici își imaginează cam așa formarea viselor: suma excitațiilor senzoriale care acționează în somn din diferite surse, pe care le comunic în alt loc (vezi mai sus secțiunea C), evocă mai întâi în psihic un număr de reprezentări, care se înfățișează ca niște halucinații (după Wundt, este mai corect să fie numite iluzii, datorită derivării lor din excitațiile externe și cele interne). Acestea se conectează unele de altele după cunoscutele legi ale asociației și evocă la rândul lor, după aceleași reguli, o nouă serie de idei (imagini). Întregul material va fi elaborat apoi de un rest încă activ al capacităților psihice ordonatoare și raționale (cf., de exemplu, Wundt [1874, 658] și Weygandt [1893]). Pur și simplu nu s-a reușit încă evidențierea motivelor care decid că evocarea imaginilor care nu provin din exterior decurge conform unei legi a asociației sau alteia.

S-a observat însă în mod repetat că asociațiile care leagă între ele reprezentările onirice sunt de naturi cu totul deosebite și diferite de cele care operează în gândirea vigală. Astfel,

Volkelt (1875, 15) spune: „În vis reprezentările se vânează unele pe altele după asemănări accidentale și legături abia perceptibile. Toate visele sunt parcurse de aceste asociații neglijente, care nu se impun.“ Maury acordă cea mai mare valoare acestei caracteristici a relaționării ideilor, care îi permite să pună viața onirică într-o analogie mai strânsă cu anumite tulburări psihice. El recunoaște două trăsături principale ale unui „*délire*“: 1) *une action spontanée et comme automatique de l'esprit*; 2) *une association vicieuse et irrégulière des idées* (1878, 126). De la Maury însuși provin două exemple excepționale de vise, în care asocierea reprezentărilor onirice este intermediată de simpla asonanță a cuvintelor. Odată, el a visat că face un pelerinaj (*pèlerinage*) la Ierusalim sau la Mecca, apoi, după multe aventuri, a ajuns la chimistul *Pelletier*, după o scurtă conversație acesta i-a dat o lopată (*pelle*) de zinc, care, în fragmentul următor de vis, a devenit paloșul său (*ibid.*, 137). Altă dată în vis, el mergea pe șosea și citea pe borne *kilometrii*, apoi se găsea la un negustor de mirodenii care avea un cântar mare și un bărbat punea în balanță greutatea de un *kilogram*, pentru a-l cântări chiar pe Maury; apoi îi spuse: „Nu sunteți la Paris, ci pe insula *Gilolo*.“ Au urmat mai multe imagini în care el vedea floarea *lobelia*, apoi pe generalul *Lopez*, despre moartea căruia citise de curând, în final se trezi jucând la *loto* (*ibid.*, 126).³¹

Suntem gata să aflăm totuși că această subestimare a activităților psihice ale visului nu a rămas necontrazisă din alte părți. Poate că pare dificil de contrazis. Nu înseamnă prea mult nici dacă unul dintre detractorii vieții onirice (Spitta, 1882, 118) asigură că aceleași legi psihologice, care domină în starea de veghe, reglează și visul sau dacă un altul (Dugas,

³¹ [Completare din 1909] Mai jos ne va deveni accesibil sensul acestor vise, pline de cuvinte care încep cu aceeași literă sau care sună asemănător.

1897a) afirma că „*le rêve n'est pas déraison ni même irraison pure*”³², atâta timp cât niciunul dintre ei nu își dă osteneala să pună în acord aceste evaluări cu anarhia psihică și dizolvarea tuturor funcțiilor în vis, descrise de ei. Dar altora le-a venit ideea că este posibil ca delirul din vis să nu fie fără metodă, nefiind poate decât o prefăcătorie, ca și delirul prințului Danemarcei, delir la care se referă judecata ingenioasă citată aici. Autorii trebuie să fi evitat să judece după aparențe sau aparențele oferite lor de către vis erau altele.

Astfel, Havelock Ellis (1899, 721), fără să dorească să insiste pe aparenta absurditate a visului, spune că acesta este „*an archaic world of vast emotions and imperfect thoughts*”³³, al cărei studiu ne-ar putea învăța să cunoaștem niveluri de dezvoltare primitive ale vieții psihice.

J. Sully (1893, 362) apără aceeași concepție despre vis într-un mod și mai cuprinzător și mai profund. Enunțurile lui merită cu atât mai multă atenție cu cât ținem cont de faptul că el era mai convins ca probabil niciun alt psiholog de sensul ascuns al visului. „*Now our dreams are a means of conserving these successive personalities. When asleep we go back to the old ways of looking at things and of feeling about them, to impulses and activities which long ago dominated us.*”³⁴

Un gânditor ca Delboeuf susține — desigur, fără a aduce dovada împotriva materialului contradictoriu și de aceea, de fapt, fără să aibă dreptate: „*Dans le sommeil, hormis la percep-*

³² „Visul nu este nici nebunie, nici o pură lipsă de rațiune”, în limba franceză în original (N. t.).

³³ „O lume arhaică de mari emoții și de gânduri imperfecte”, în limba engleză în original (N. t.).

³⁴ „Visele noastre sunt modalități de a ne păstra aceste personalități succesive. În somn, ne întoarcem la vechile moduri de a considera și de a simți lucrurile, la impulsuri și activități care ne dominau cu mult timp în urmă”, în limba engleză în original (N. t.).

tion, toutes les facultés de l'esprit, intelligence, imagination, mémoire, volonté, moralité, restent intactes dans leur essence; seulement, elles s'appliquent à des objets imaginaires et mobiles. Le songeur est un acteur qui joue à volonté les fous et les sages, les bourreaux et les victimes, les nains et les géants, les démons et les anges"³⁵(1885, 222). Cea mai energică contestare a depreciării activității psihice în vis vine din partea marchizului d'Hervey (1867), împotriva căruia Maury polemizează însuflețit și a cărei scriere nu am putut-o procura, în ciuda tuturor eforturilor mele. Maury spune despre el (1878, 19): „*M. le Marquis d'Hervey prête à l'intelligence durant le sommeil, toute sa liberté d'action et d'attention et il ne semble faire consister le sommeil que dans l'occlusion des sens, dans leur fermeture au monde extérieur; en sorte que l'homme qui dort ne se distingue guère, selon sa manière de voir, de l'homme qui laisse vaguer sa pensée en se bouchant les sens; toute la différence qui sépare alors la pensée ordinaire de celle du dormeur c'est que, chez celui-ci, l'idée prend une forme visible, objective et ressemble, à s'y méprendre, à la sensation déterminée par les objets extérieurs; le souvenir revêt l'apparence du fait présent.*”³⁶

³⁵ „În vis, în afară de percepție, toate facultățile spiritului, inteligența, imaginația, memoria, voința, moralitatea, rămân intacte în esența lor, doar că acum se aplică unor obiecte imaginare și mobile. Visătorul este un actor care joacă după voia sufletului său nebuni și înțelepți, călăi și victime, pitici și uriași, demoni și îngeri”, în limba franceză în original (N. t.).

³⁶ „Domnul marchiz d'Hervey atribuie inteligenței în timpul somnului întreaga libertate de acțiune și de atenție și pare să nu considere că visul ar consta din altceva decât din ocluzia simțurilor, din închiderea lor față de lumea exterioară, astfel că, în ceea ce privește modul de a vedea, omul care doarme nu se deosebește deloc de omul care își lasă gândurile să călătorească, astupându-și simțurile; întreaga diferență care separă deci gândirea obișnuită de cea de celui care doarme este că la acesta ideea ia o formă vizibilă, obiectivă și se aseamănă până la confuzie cu senzația determinată de obiectele exterioare: amintirea îmbracă aparența faptului prezent”, în limba franceză în original (N. t.).

Maury adaugă însă: „*qu'il y a une différence de plus et capitale à savoir que les facultés intellectuelles de l'homme endormi n'offrent pas l'équilibre qu'elles gardent chez l'homme éveillé.*“³⁷

La Vaschide (1911, 146 și urm.), care ne intermediază o mai bună cunoaștere a cărții lui d'Hervey, găsim că acest autor se exprimă astfel (1867, 35) despre aparenta incoerență a visului. „*L'image du rêve est la copie de l'idée. Le principal est l'idée; la vision n'est qu'accessoire. Ceci établi, il faut savoir suivre la marche des idées, il faut savoir analyser le tissu des rêves; l'incohérence devient alors compréhensible, les conceptions les plus fantasques deviennent des faits simples et parfaitement logiques.*“³⁸ Și: „*Les rêves les plus bizarres trouvent même une explication des plus logiques quand on sait les analyser.*“³⁹

J. Stârcke (1913, 243) a atenționat asupra faptului că o explicație asemănătoare a incoerenței visului este apărută în 1799 de un autor anterior, Wolf Davidson (1799, 136), care îmi era necunoscut: „Salturile ciudate ale reprezentărilor noastre în vis sunt motivate toate de legea asociației, numai că această legătură se petrece uneori în psihic într-un mod foarte obscur, astfel că adesea noi credem că am făcut un salt acolo unde nu am făcut de fapt niciunul.“

³⁷ „Mai există o diferență în plus, capitală: facultățile intelectuale ale omului care doarme nu oferă echilibrul pe care ele îl păstrează la omul treaz“, în limba franceză în original (N. t.).

³⁸ „Imaginea visului este copia ideii. Principalul este ideea; vederea nu este decât accesorie. Acestea fiind stabilite, trebuie să știm să urmărim mersul ideilor, să știm să analizăm țesătura viselor; incoerența devine atunci comprehensibilă, concepțiile cele mai fanteziste devin fapte simple și perfect logice“, în limba franceză în original (N. t.).

³⁹ „Atunci când știm să le analizăm, visele cele mai bizare își află o explicație chiar dintre cele mai logice“, în limba franceză în original (N. t.).

În literatură, scala de evaluare a visului ca produs psihic este foarte largă; ea pornește de la cea mai profundă subestimare, a cărei expresie am cunoscut-o, ajunge la bănuiala unei valori care nu este încă dezvoltată și merge până la supraestimare, care aşază visul cu mult peste performanțele vieții vigile. Hildebrandt, care, după cum știm, descrie caracteristica psihologică a vieții onirice în trei antinomii, cuprinde în cea de-a treia dintre aceste opoziții punctele finale ale acestei serii (1875, 19 și urm.): „Ea se află între o *escaladare*, o *potențare* care se ridică adesea până la *virtuozitate* și, pe de altă parte, o *decădere* și o *slăbire* hotărâtă a vieții psihice, adesea până sub nivelul uman.“

„În ceea ce o privește pe prima, cine nu ar putea confirma, din proprie experiență, că în creația și urzelile geniului visului apar câteodată la lumină o profunzime și o intimitate a emoției, o delicatețe a senzației, o claritate a perspectivei, o finețe a observației, o promptitudine a spiritului, pe care ne-am îndoi cu modestie că le avem, ca trăsături constante, în stare de veghe? Visul are o poezie minunată, o alegorie nimerită, un umor incomparabil, o ironie delicioasă. El vede lumea într-o lumină particulară, idealizantă și adesea potențează efectul a ceea ce vede prin înțelegerea cât se poate de sensibilă a esenței acestor lucruri. Visul ne prezintă frumusețea pământescă într-o strălucire cu adevărat cerească și îmbracă demnitatea în cea mai mare maiestate, ne prezintă grozăviile în cel mai crud chip cu putință, ne înfățișează ridicolul cu un umor indescriptibil de drastic; și uneori, după ce ne trezim, suntem încă atât de plini de una dintre aceste senzații, încât ni se întâmplă să credem că lumea reală nu ne-a oferit așa ceva niciodată.“

Ne putem întreba dacă acele observații disprețuitoare și aceste aprecieri entuziaste se referă la același obiect.

Oare unii au trecut cu vederea visele stupide sau alții pe cele cu sensuri profunde și fine? Și dacă există amândouă, vise care merită prima apreciere și vise care o merită pe cealaltă, atunci nu este oare inutil să căutăm o caracteristică psihologică a visului? Nu este oare suficient să spunem că în vis este posibil orice, de la cele mai profunde regresii ale vieții psihice până la o amplificare a acesteia, neobișnuită în stare de veghe? Oricât de comodă ar fi această soluție, i se împotrivesc faptul că eforturile tuturor cercetătorilor visului par să aibă la bază premisa după care există o asemenea caracteristică a visului, general valabilă în trăsăturile ei principale și care ar trebui să ne scoată din orice contradicție.

Este incontestabil faptul că activitățile psihice din vis au găsit o recunoaștere mai binevoitoare și mai caldă în acea perioadă intelectuală îndepărtată în care spiritele erau dominate de filosofie, și nu de științele exacte ale naturii. Enunțuri cum este cel al lui Schubert (1814, 20 și urm.), conform căruia visul ar fi o eliberare a psihicului de constrângerile naturii exterioare, o desprindere a sufletului de cătușele senzorialității, și judecăți asemănătoare ale tânărului Fichte (1864, vol. 1, 143 și urm.)⁴⁰ și ale altora, care prezintă toate visul ca pe o elevare a vieții psihice către un nivel mai înalt, ni se mai par acum de neconceput; ele sunt repetate în prezent doar de mistici și credincioși.⁴¹ Odată cu impunerea modului științific de gândire s-a declanșat o reacție în aprecierea visului. Tocmai autorii medici sunt cel

⁴⁰ Cf. cu Haffner (1887) și Spitta (1882, 11 și urm.).

⁴¹ [Completare din 1914] Acel mistic plin de spirit care este Du Prel, unul dintre puținii autori pentru a căror neglijare în edițiile precedente ale acestei cărți trebuie să îmi cer scuze, afirmă că nu în stare de veghe, ci în vis se află poarta spre metafizică, în ceea ce privește omul (1885, 59).

mai înclinați să considere mărunță și insignifiantă activitatea psihică în vis, în timp ce filosofii și observatorii profani — psihologii amatori — ale căror contribuții în acest domeniu nu sunt deloc de neglijat — au susținut de obicei, în cea mai bună concordanță cu intuițiile populare, valoarea psihică a viselor. Cei care tind către subestimarea activității psihice în vis vor susține, desigur, sursele somatice de stimuli în etiologia visului. Celui care îi lasă sufletului aflat în vis cea mai mare parte a capacităților lui în stare de veghe îi lipsește desigur orice motiv să conteste prezența unei stimulări independente a viselor.

Printre facultățile superioare, pe care suntem tentați să le atribuim vieții onirice la o simplă comparație, cea care frapează cel mai tare este memoria; am tratat deja pe larg (v. segmentul B) experiențele, deloc rare, care o demonstrează. Un alt privilegiu al vieții onirice, menționat frecvent de vechii autori, anume calitatea de a se detașa suveran de distanțele temporale și spațiale, se poate recunoaște cu ușurință ca fiind o iluzie. Așa cum observa Hildebrandt (1875, 25), acest privilegiu este iluzoriu; visul nu se raportează la timp și la spațiu altfel decât gândirea vigیلă și aceasta pentru că el nu este altceva decât o formă de gândire. În raport cu temporalitatea, s-a spus că visul se mai bucură de un alt privilegiu, anume acela de a fi independent de curgerea timpului și într-un alt sens. Vise cum este cel al lui Maury despre ghilotinarea sa par să dovedească faptul că visul poate condensa în scurtul lui interval de timp mult mai mult conținut perceptiv în comparație cu conținutul de gândire pe care îl poate stăpâni activitatea noastră psihică în stare de veghe. Această concluzie este contestată cu cele mai variate argumente; de la enunțurile lui Le Lorrain (1894) și Egger (1895) „despre durată aparentă a viselor“ s-a antrenat o interesantă discuție pe această temă, dar în ceea ce privește această subtilă ches-

tiune și profundele ei implicații nu a fost spus probabil ultimul cuvânt.⁴²

Faptul că visul poate prelua activitatea intelectuală a zilei și că poate duce la o concluzie la care nu se ajunsese în stare de veghe, faptul că el poate rezolva îndoieli și probleme, că poate fi o sursă de noi inspirații pentru poeți și compozitori, toate acestea par incontestabile, în urma numeroaselor relatări și a colecției lui Chabaneix (1897). Dar chiar dacă nu faptele în sine, totuși felul cum sunt concepute se confruntă cu multe îndoieli, care se referă la principiul însuși.⁴³

În final, așa-zisa forță divinatorie a visului formează obiectul unei dispute care opune îndoieli greu de învins cu asigurări repetate cu insistență. Se evită — pe bună dreptate — negarea materialului faptic despre această temă, fiindcă pentru o serie de cazuri există eventual posibilitatea unei explicații psihologice naturale.

---

⁴² [Completare din 1914] Mai multă literatură și explicarea critică a acestei probleme se află în disertația de la Paris a lui Tobowolska (1900).

⁴³ [Completare din 1914] Cf. cu critica lui H. Ellis (1911, 268).

Sentimentele etice în vis

Din motive care vor putea fi înțelese numai după cunoașterea propriilor mele cercetări despre vis, am izolat de tema psihologiei visului secțiunea care se referă la posibilitatea și dimensiunea extinderii predispozițiilor și sentimentelor morale din starea de veghe în vis. Aici suntem întâmpinați de aceeași contradicție în prezentările autorilor pe care a trebuit să o remarcăm cu uimire pentru toate celelalte activități psihice. Unii asigură că visul nu știe nimic despre cerințele morale cu aceeași hotărâre cu care alții susțin că natura morală a oamenilor este valabilă și pentru viața lor onirică.

Evocarea experienței onirice din fiecare noapte pare să ridice deasupra oricărei îndoieli corectitudinea primei afirmații. Jessen spune (1855, 553): „În somn nu devenim mai buni și mai virtuoși, mai curând se pare că în vise conștiința tace, deoarece omul nu mai simte nicio milă și poate săvârși cu o totală indiferență și fără remușcări cele mai severe delictе, furturi, violențe și crime.”

Radestock (1879, 146): „Trebuie ținut cont de faptul că asociațiile decurg în vis și că ideile se leagă una de alta, fără ca reflecția și înțelegerea, gustul estetic și judecata morală să aibă vreun cuvânt de spus; judecata este extrem de slabă, iar ceea ce domină este *indiferența etică*.”

Volkelt (1875, 23): „După cum știe fiecare, în vis lucrurile se petrec însă deosebit de libertin în ceea ce privește

relațiile sexuale. După cum visătorul însuși este lipsit de orice rușine și de orice sentiment și judecată etice, el îi vede pe toți ceilalți, chiar și pe cele mai venerate persoane, în mijlocul unor acțiuni de care în stare de veghe s-ar fi jenat fie și numai să se gândească să le pună în relație cu acestea.“

Cea mai acută contradicție o formează aici enunțuri cum este cel al lui Schopenhauer (1862, vol. 1, 245), anume că în vis fiecare acționează și vorbește pe măsura completă a caracterului său. K. Ph. Fischer⁴⁴ susține că sentimentele și tendințele subiective sau afectele și pasiunile se revelează în arbitrarul vieții onirice, că particularitățile morale ale persoanelor se reflectă în visele lor.

Haffner (1887, 251): „Cu rare excepții, un om virtuos [...] va fi virtuos și în vis; el va rezista tentațiilor, se va închide față de ură, invidie, mânie și față de toate păcatele; omul păcătos însă va regăsi și în visele sale, de regulă, imaginile pe care le avea înaintea sa și în stare de veghe.“

Scholz (1887, 36): „În vis este adevăr, în ciuda tuturor măștilor, fie că ne înalță, fie că ne înjosec, ne recunoaștem propriul nostru sine... Omul onorabil nu se va deda nici în vis vreunei abateri care l-ar dezonoara sau, dacă aceasta se întâmplă, el se va îngrozi ca și cum ar fi ceva străin naturii sale. Împăratul roman care și-a executat un supus pentru că acesta visase că l-a ucis pe împărat nu era atât de lipsit de dreptate atunci când se justifica spunând că cel care visează așa ceva trebuie să aibă și în stare de veghe gânduri asemănătoare. Despre ceva care nu poate avea niciun loc în interiorul nostru spunem explicit: nici în vis nu-mi trece prin minte așa ceva.“

⁴⁴ (1850, 72 și urm.) după Spitta (1882, 188).

Dimpotrivă, Platon este de părere că cei mai buni sunt cei cărora li se înfățișează doar în vis ceea ce alții fac în stare de veghe.⁴⁵

Pfaff⁴⁶ spune chiar, transformând un cunoscut proverb: „Povesteste-mi de-a lungul unei perioade visele tale și o să-ți spun cum stă interiorul tău.“

Mica scriere a lui Hildebrandt, din care am extras deja atât de numeroase citate, contribuția cea mai desăvârșită din punctul de vedere al formei și cea mai bogată în idei despre cercetarea problemei visului pe care am găsit-o în literatură, are ca centru de interes chiar problema moralității în vis. Și pentru Hildebrandt (1875, 54) este valabilă regula: cu cât este viața mai pură, cu atât visul este și el mai pur; cu cât este mai necurată viața, cu atât visul va fi mai impur.

Natura morală a omului este valabilă și în vis: „Însă în timp ce nicio eroare de calcul, oricât de evidentă, nicio întorsătură a științei, oricât de romantică, niciun anacronism, oricât de ridicol, nu ne rănește și nici nu ne trezește suspiciunile, deosebirea dintre bine și rău, dintre drept și nedrept, dintre virtute și păcat nu se pierde niciodată. Oricât de mult din ceea ce ne însoțește ziua s-ar putea înmuia în orele de somn — imperativul categoric al lui Kant se lipește atât de tare de noi, ca un companion nedespărțit, încât nu ne putem desprinde de el nici măcar în somn... Această situație nu se poate explica decât prin faptul că ceea ce este fundamental pentru ființa umană, natura etică, este prea strâns lipit de noi pentru a lua parte la acțiunea de răsturnare caleidoscopică pe care le suferă în vis fantezia, gândirea, memoria și alte facultăți de acest ordin“ (*ibid.*, 45 și urm.).

⁴⁵ Indicația se referă, desigur, la secțiunea introductivă din cartea a IX-a din *Statul* lui Platon (*N. t.*).

⁴⁶ 1868, 9 (la Spitta, 1882, 192).

În discuția ulterioară a acestui subiect apar ciudate deplasări și inconsecvențe în ambele grupe de autori. În sens strict, pentru toți cei care sunt de părere că în vis se descompune personalitatea morală a omului, interesul pentru visele imorale ar trebui să-și afle sfârșitul odată cu această explicație. Ei ar putea să respingă încercarea de a-l face pe visător răspunzător pentru visele sale, de a trage, pe baza caracterului rău al viselor lui, concluzia că în natura sa se află o pornire rea, cu aceeași seninătate ca și încercarea aparent echivalentă de a dovedi pe baza absurdității viselor sale lipsa de valoare a performanțelor sale intelectuale în stare de veghe. Ceilalți, pentru care „imperativul categoric“ se întinde și în vis, ar trebui să își asume nelimitat responsabilitatea pentru visele imorale; pentru ei ar fi de dorit ca propriile vise de o astfel de natură reprobabilă să nu îi inducă în eroare asupra aprecierii, altminteri susținute, a propriei lor moralități.

Se pare deci că nimeni nu știe cu siguranță despre el în ce măsură este bun sau rău și că nimeni nu poate tăgădui că își amintește vise imorale proprii. Căci, dincolo de acea opoziție în aprecierea moralității onirice, autorii din ambele grupuri fac eforturi de a clarifica originea viselor imorale. Se dezvoltă o nouă opoziție, după cum originea lor este căutată în funcțiile vieții psihice sau în perburbări ale sale condiționate somatic. Forța constrângătoare a faptelor îi obligă pe apărătorii responsabilității, ca și pe cei ai iresponsabilității vieții onirice să fie de acord în recunoașterea unei surse psihice speciale pentru imoralitatea viselor.

Toți cei care lasă moralitatea să supraviețuiască în vis se feresc să-și asume întreaga responsabilitate pentru visele lor. Haffner spune (1887, 250): „Nu suntem responsabili pentru visele noastre, pentru că gândirii și voinței noastre le este zdruncinată singura bază care conferă adevăr și realitate vieții noastre [...]. De aceea nu poate exista virtute sau păcat la

dorința și acțiunea din vis.“ Totuși, omul este responsabil pentru visul păcătos, în măsura în care el este cel care îl provoacă, indirect. De aici decurge pentru el obligația ca și în stare de veghe să își purifice moral sufletul înainte de a merge la culcare.

Mult mai adânc pătrunde analiza pe care o face Hildebrandt (1875, 48 și urm.) acestui amestec de declinare și de asumare a responsabilității pentru conținutul moral al viselor. El afirmă că în ceea ce privește aspectul imoral al viselor trebuie să se facă rabat modului dramatic de prezentare al visului, comprimării celor mai complicate procese de gândire în cele mai mici intervale de timp, precum și devalorizării și amestecării elementelor ideatice în vis, recunoscută și de el. Apoi însă el este de acord că există cea mai serioasă îndoială că putem pur și simplu tăgădui orice responsabilitate pentru păcatele și culpele din vis.

(*Ibid.*, 49): „Când dorim să respingem cu hotărâre o învinuire nedreaptă, anume una care se referă la intențiile și năzuințele noastre, atunci folosim expresia: nici în vis nu mi-a trecut prin minte așa ceva. Pe de o parte, exprimăm altfel faptul că noi considerăm visul cel mai îndepărtat și ultim teren pe care l-am putea oferi gândurilor noastre, pentru că acolo aceste gânduri întrețin cele mai slabe și mai rarefiate legături cu adevărata noastră natură, astfel încât cu greu le putem accepta ca fiind ale noastre. Însă, întrucât simțim că trebuie să negăm explicit existența unor astfel de gânduri chiar și pe acest teren, recunoaștem indirect deopotrivă că justificarea noastră nu ar fi completă dacă nu ar ajunge până acolo. Și cred că aici vorbim, chiar dacă inconștient, limba adevărului.“

(*Ibid.*, 51 și urm.): „Nu ne putem gândi la niciun act din vis al cărui prim motiv nu ar fi trecut mai înainte ca dorințe, poftă, emoții prin sufletul celui care visează.“ Despre acest prim impuls trebuie să spunem: visul nu l-a inventat — el

doar l-a configurat și l-a însușit, el a prelucrat în formă dramatică doar un crâmpei din materialul istoric pe care îl găsisese la noi; el a pus în scenă vorbele apostolului: oricine urăște pe fratele său este ucigaș de oameni⁴⁷. Și în timp ce întreaga și extinsa formațiune a visului păcătos ne va părea rizibilă după trezire, conștienți fiind de puterea noastră morală, acea materie formativă originară nu va reuși să provoace vreun zâmbet. Ne simțim responsabili pentru rățăcirile din vis, nu pentru toate, ci pentru un anumit procent. „Pe scurt, dacă înțelegem în acest sens greu de contestat cuvântul lui Hristos: Din inimă ies gânduri rele⁴⁸ — atunci nu ne putem opune convingerii că fiecare păcat trăit în vis aduce cu el cel puțin un minimum obscur de vinovăție.“

Hildebrandt găsește deci sursa imoralității visului în germeii și în sugestiile de porniri rele care trec prin sufletul nostru de-a lungul zilei, ca gânduri de ispită, și el nu ezită să țină seamă de aceste elemente imorale la evaluarea morală a personalității. Aceste gânduri și această evaluare a acestora sunt cele care, după cum se știe, i-au făcut pe oamenii pioși și pe clericii din toate timpurile să afirme că au păcate grele.⁴⁹

Nu există nicio îndoială despre incidența generală a acestor idei *contrastante* — la cei mai mulți oameni, dar și în alte domenii în afara celui etic. Judecarea acestui domeniu a fost uneori mai puțin serioasă. La Spitta este citat următorul

⁴⁷ Ioan, 3, 15, Ed. Institutului Biblic și de misiune al Bisericii ortodoxe române, București, 1982 (N. t.).

⁴⁸ Matei, 15, 19 (N. t.), ed. cit.

⁴⁹ [Completare din 1914] Nu este lipsit de interes să aflăm cum se raportează sfânta Inchiziție la problema noastră. În *Tractatus de Officio sanctissimae Inquisitionis* al lui Thomas Careña, 1659, există următorul pasaj: „Dacă cineva spune blasfemii în vis, atunci inchizitorii trebuie să aștepte aici prilejul de a-i cerceta viața, căci în somn se reîntorc lucrurile care l-au preocupat pe om peste zi.“ (dr Ehniger, S. Urban, Elveția).

enunț al lui A. Zeller (1818, 120-1): „Rareori un spirit este atât de fericit organizat încât să posede oricând toată puterea iar drumul constant și clar al gândurilor sale să nu fie întrerupt de idei nu numai neesențiale, ci și complet grotești și contradictorii; și marii gânditori au avut a se plânge de această grămadă de idei de tip oniric, insistente și penibile, care le-au tulburat cele mai profunde reflecții și cel mai pios și mai serios travaliu de gândire.”

Asupra poziției psihologice a acestor gânduri contrastante aruncă o lumină mai clară o altă observație a lui Hildebrandt, conform căreia visul ne lasă să privim uneori în profunzimile și cutele ființei noastre, care ne rămân în cea mai mare parte închise în stare de veghe (1875, 55). Aceeași recunoaștere o trădează Kant într-un pasaj din *Antropologie* (1798), atunci când este de părere că visul există pentru a ne descoperi naturile noastre ascunse și de a ne face cunoscut nu ceea ce suntem, ci ceea ce am fi putut deveni dacă am fi avut o altă educație; la fel și Radestock (1879, 84), atunci când spune adesea că visul doar ne face cunoscut ceea ce nu vrem să recunoaștem și că pe nedrept îl numim mincinos și trădător. J.E. Erdmann arată (1852, 115): „Mie niciun vis nu mi-a spus ce trebuie să cred despre un om, ci numai ceea ce eu cred despre el și ce intenție am față de el; am aflat aceasta deja de câteva ori dintr-un vis, spre marea mea surprindere.” De o părere asemănătoare este I.H. Fichte (1864, vol.1, 539): „Caracterul viselor noastre rămâne o oglindă mult mai fidelă pentru dispoziția noastră de ansamblu decât cea pe care o aflăm în stare de veghe prin autoobservație.” Remarci cum este cea a lui Benini ne atenționează că ivirea acestui impuls străin conștiinței noastre morale este analoagă unei calități a visului nostru pe care deja o cunoaștem, anume aceea de a avea la dispoziție alte materiale de idei, care lipsesc în stare de veghe sau care joacă aici doar un rol neîn-

semnat: „*Certe nostre inclinazioni che si credevano soffocate e spente da un pezzo, si ridestano; passioni vecchie e sepolte rivivono; cose e persone a cui non pensiamo mai, ci vengono dinanzi*”⁵⁰ (1898, 149). Volkelt atenționează și el: „Chiar și reprezentările care au pătruns, aproape pe nesimțite, în conștiința vigală și care poate că nu ar mai fi extrase de ea niciodată din uitare își anunță adesea prezența lor în psihic prin vis” (1875, 105). În fine, aici este locul să ne amintim că după Schleiermacher adormirea era deja însoțită de apariția reprezentărilor (imaginilor) *involuntare*.

Vom cuprinde sub numele de *idei involuntare* întregul material ideatic a cărui apariție în visele imorale și absurde ne stârnește uimirea. O deosebire importantă constă în faptul că, pe teren moral, ideile involuntare lasă să se recunoască contrariul față de sentimentele noastre obișnuite, în timp ce celelalte ne par pur și simplu ciudate. Până acum nu s-a făcut niciun pas care să ne facă să punem capăt acestei diferențieri printr-o cunoaștere mai profundă.

Ce semnificație are deci apariția ideilor nedorite în vis, ce concluzii se pot trage pentru psihologia sufletului adormit și a celui treaz din această ivire nocturnă a unor porniri etice contrastante? Aici trebuie semnalate o nouă diversitate de opinii și o grupare diferită a autorilor. Raționamentul lui Hildebrandt și al altor reprezentanți ai punctului său de vedere nu se poate continua decât afirmând că pornirile imorale au și în stare de veghe o anumită putere, inhibată însă atunci când este vorba să-și forțeze drumul spre faptă și că în somn dispare ceva care, acționând ziua ca o inhibi-

⁵⁰ „Unele dintre dorințele noastre, pe care le credeam de un timp sufocate și stinse, cresc acum la loc; se trezesc din nou la viață pasiuni îngropate de multă vreme; ne amintim de lucruri și persoane la care nu ne mai gândeam”, în limba italiană în original (N. t.).

ție, ne-a împiedicat să remarcăm existența acestor porniri. Visul ar prezenta astfel adevărata, dacă nu întreaga, ființă a omului și ar fi deci dintre mijloacele care fac accesibil cunoașterii noastre interiorul ascuns al sufletului nostru. Numai pe baza unor asemenea premise, Hildebrandt (1875, 56) poate desemna visului rolul de *agent de avertizare*, care ne face atenți la păcatele morale ascunse ale sufletului nostru, așa cum, după opinia medicilor, el poate informa conștiința și despre suferințe trupești până atunci neobservate. Nici Spitta nu poate fi condus de vreo altă concepție atunci când semnaleză surse de excitație (1882, 193 și urm.) care influențează psihicul, de exemplu la vârsta pubertății, și îl consolează pe visător că a făcut tot ce îi stătea în putință dacă a realizat în starea de veghe o viață foarte virtuoașă și se străduiește să reprime gândurile păcătoase, ori de câte ori ele apar, să nu le lase să dospească și să devină fapte. În această concepție, am putea desemna ideile *nedorite* ca fiind ideile *reprimare* în timpul zilei și ar trebui să vedem în ivirea lor un adevărat fenomen psihic.

După alți autori, nu am avea niciun drept să tragem această ultimă concluzie. Pentru Jessen, ideile nedorite în vis și în stare de veghe sau în delirurile febrile sau de altă natură manifestă „caracterul unei activități voliționale liniștite și prezintă un proces *întru câțiva mecanic* de imagini și idei prin mișcări interne“ (1885, 360). Un vis imoral nu ar dovedi deci despre viața psihică a visătorului decât că aceasta a luat la un moment dat cunoștință de conținutul ideatic implicat, dar cu siguranță nu este dovada unei porniri psihice proprii. În ceea ce îl privește pe un alt autor, Maury, am putea crede că și acesta îi atribuie stării onirice capacitatea de a descompune activitatea sufletească în componentele sale în loc să o distrugă fără niciun plan. El spune despre visele în care ne așezăm deasupra limitelor morale: „*Ce sont nos penchants qui*

parlent et qui nous font agir, sans que la conscience nous retienne, bien que parfois elle nous avertisse. J'ai mes défauts et mes penchants vicieux; à l'état de veille, je tâche de lutter contre eux, et il m'arrive assez souvent de n'y pas succomber. Mais dans mes songes j'y succombe toujours ou pour mieux dire j'agis par leur impulsion, sans crainte et sans remords... Evidemment les visions qui se déroulent devant ma pensée et qui constituent le rêve, me sont suggérées par les incitations que je ressens et que ma volonté absente ne cherche pas à refouler"⁵¹ (1878, 113).

Credința în capacitatea visului de a dezvălui o predispoziție imorală a visătorului care există cu adevărat, dar care este reprimată sau ascunsă nu poate fi exprimată mai clar decât prin cuvintele lui Maury (*ibid.*, 165): „*En rêve l'homme se révèle donc tout entier à soi-même dans sa nudité et sa misère natives. Dès qu'il suspend l'exercice de sa volonté, il devient le jouet de toutes les passions contre lesquelles, à l'état de veille, la conscience, le sentiment de l'honneur, la crainte nous défendent.*”⁵² Într-un pasaj ulterior el găsește cuvântul potrivit (*ibid.*, 462): „*Dans le songe, c'est surtout l'homme instinctif qui se révèle... L'homme revient pour ainsi dire à l'état de nature quand il rêve; mais moins les idées acquises ont pénétré dans son esprit, plus les penchants en désaccord avec elles conservent encore sur lui l'in-*

⁵¹ Înclinațiile noastre sunt cele care vorbesc și care ne fac să acționăm; conștiința nu se reține, chiar dacă uneori ne avertizează. Am defectele mele și înclinațiile mele vicioase; în stare de veghe, încerc să lupt împotriva lor și mi se întâmplă destul de des să nu le cedez. Dar în visele mele le cedez întotdeauna, adică, mai bine spus, acționez la impulsul lor, fără teamă și fără remușcări... Evident, viziunile care se derulează în fața gândirii mele și care constituie visul îmi sunt sugerate de incitațiile pe care le resimt și pe care voința mea absentă nu încearcă să le refuleze”, în limba franceză în original (N. t.).

⁵² „În vis omul se revelează deci întreg lui însuși, în goliciunea și mizeria sa native. De îndată ce el își suspendă exercițiul voinței, el devine jucăria tuturor pasiunilor față de care, în stare de veghe, ne apără conștiința, sentimentul onoarei, teama”, în limba franceză în original (N. t.).

*fluence dans le rêve.*⁵³ El dă apoi un exemplu: visele lui proprii îl prezintă nu arareori drept victimă a exact acelei superstiții pe care o combătuse cel mai aprig în scrierile sale.

Însă la Maury valoarea pe care o au toate aceste observații perspicace pentru o cunoaștere psihologică a vieții onirice este afectată de faptul că, în fenomenele observate de el atât de corect, el nu vrea să vadă altceva decât niște dovezi pentru *automatismul psihologic*⁵⁴, care ar domina, în concepția lui, viața onirică. El consideră că acest automatism este contrariul deplin al activității psihice.

Un pasaj din *Studiile despre conștiință* ale lui Stricker sună astfel (1879, 51): „Visul nu constă numai din iluzii; dacă, de exemplu, cineva se teme în vis de hoți, poate că hoții sunt imaginari, dar teama este reală.” Astfel suntem atenționați că dezvoltării de afect în vis nu i se pot aplica judecățile pe care le facem despre restul conținutului visului și se pune problema ce poate fi real din procesele psihice din vis, adică ce anume din acestea ar putea să ridice pretenția de a se înscrie printre procesele psihice ale stării de veghe?

---

⁵³ „În vis, se revelează mai ales omul instinctiv... Când visează, omul revine, ca să spunem așa, la starea naturală; însă cu cât în spiritul său au pătruns mai puține dintre ideile dobândite, cu atât înclinațiile în dezacord cu ele își păstrează mai mult influența asupra lui, în vis”, în limba franceză în original (N. t.).

⁵⁴ În original în limba franceză: „*automatisme psychologique*” (N. t.).

Teorii despre vis și funcția visului

Se numește teorie a visului un enunț despre vis care încearcă să explice dintr-un punct de vedere cât se poate de multe dintre trăsăturile observate și în același timp determină poziția visului într-un domeniu mai larg de manifestări. Teoriile despre vis se diferențiază prin faptul că ele ridică la rangul de esențialitate unele sau altele dintre trăsăturile onirice și că leagă de acestea explicații și corelații. O funcție, adică o utilizare sau o performanță deosebită a visului, nu este neapărat derivabilă din teorie, însă așteptarea noastră îndreptată de obicei spre teleologie va veni în întâmpinarea acelor teorii care sunt legate de respectiva perspectivă asupra unei funcții a visului.

Am făcut deja cunoștință cu mai multe concepții despre vis, care au meritat mai mult sau mai puțin numele de teorii ale visului, în acest sens. Credința anticilor că visul este un mesaj trimis de zei pentru a influența acțiunile oamenilor era o teorie completă despre vis, care furniza informații despre tot ceea ce era demn de știut despre vis. De când visul a devenit obiect al cercetării biologice, cunoaștem un număr mai mare de teorii ale visului, însă printre ele se află și unele care sunt absolut incomplete.

Dacă renunțăm la completitudine, putem încerca următoarea grupare a teoriilor visului, în funcție de ipoteza despre cantitatea și tipul de activitate psihică în vis pe care se bazează ele:

1) Teorii care consideră că întreaga activitate psihică a stării de veghe se continuă în vis, cum este teoria lui Delboeuf (1885, 221 și urm.). Conform ei, psihicul nu doarme aici, aparatul lui rămâne intact, însă în condițiile stării de somn care diferă de cele din starea de veghe, el va furniza în caz de funcționare normală alte rezultate decât în starea de veghe. În legătură cu aceste teorii se pune problema dacă ele sunt capabile să derive numai din condițiile stării de somn diferențele dintre vis și gândirea vigیلă. Mai mult, lor le lipsește un acces posibil la o funcție a visului; nu știm de ce visăm, de ce complicatul mecanism al aparatului psihic își continuă funcționarea chiar și transpus în situații pentru care el pare să nu fi fost conceput. Somnul fără vise sau trezirea, atunci când vin stimuli care tulbură, rămân singurele reacții corecte în locul celei de-a treia, cea a visării..

2) Teoriile care, dimpotrivă, presupun că visul este o degradare a activității psihice, o slăbire a conexiunilor, o sărăcie în material disponibil. Conform acestor teorii, visului ar trebui să îi fie atribuită o caracterizare psihologică total diferită de cea a lui Delboeuf, de pildă. Somnul se întinde mult deasupra psihicului, el nu constă pur și simplu într-o izolare a sufletului de lumea externă, el pătrunde mai degrabă în mecanismul lui și îl face temporal inutilizabil. Dacă mă pot referi la materialul psihiatric, atunci voi afirma că primele teorii construiau visul ca o paranoia, iar cele din grupul al doilea îl făceau un prototip al debilității sau al unei Amentia.

Autorii medici și lumea științifică în general preferă clar teoria conform căreia în viața onirică se exprimă doar un fragment al activității psihice paralizate de somn. În măsura în care se poate presupune un interes general pentru explicarea viselor, o putem desemna drept teoria *dominantă* a visului. Trebuie evidențiată ușurința cu care tocmai această

teorie evită cea mai grea piedică în calea oricărei explicații de vis, și anume dificultatea de a face față opozițiilor întruchipate de vis. Dat fiind că pentru această teorie visul este rezultatul unei stări de veghe parțiale („o trezie treptată, parțială și în același timp foarte anormală“, spune *Psihologia* lui Herbart despre vis [1892, 307]), ea poate acoperi întreaga serie, de la randamentul redus al visului care se trădează prin absurditatea acestuia până la performanța cognitivă concentrată, printr-o serie de stări, de la o trezire din ce în ce mai clară până la o stare deplină de trezie.

Cei care nu se pot dispensa de modul de prezentare fiziologic sau care au înclinații mai științifice vor găsi această teorie a visului în descrierea lui Binz (1878, 43):

„Această stare (de toropeală) se va sfârși numai treptat în primele ore ale dimineții. Cantitatea de substanțe creatoare de oboseală adunate în proteinele din creier se reduce, și din ce în ce mai multe astfel de substanțe sunt descompuse sau spălate de circulația sangvină care curge neobosit. Pe alocuri licăresc deja treze unele grupuri de celule, în timp ce în jurul lor totul este încă într-o stare de toropeală. Se face simțită acum *funcționarea izolată a anumitor grupuri* din conștiința noastră obnubilată, lipsind controlul din partea altor părți ale creierului care guvernează asociația. De aceea imaginile create, care corespund în cea mai mare parte impresiilor materiale din trecutul imediat, se succed în mod sălbatic și neregulat. Numărul de celule cerebrale devenite libere este în continuă creștere, iar caracterul irațional al visului este în continuă scădere.“

La toți fiziologii și filosofii moderni vom găsi cu siguranță această concepție despre vis ca stare incompletă, parțială de trezie sau resturi ale influenței acesteia. Cel mai detaliat este prezentată la Maury (1878, 6 și urm.). Aici pare adesea că autorul își reprezintă starea de veghe sau starea de ador-

mire ca deplasabile printr-o regiune anatomică sau alta, o provincie anatomică părăndu-i însă legată de o anumită funcție psihică. Aș dori să observ aici că, dacă teoria trezirii parțiale s-ar susține, ar fi foarte multe de dezbătut despre detaliile acesteia.

În această concepție a vieții onirice nu se poate stabili, desigur, o funcție a visului. Mai mult, o judecată despre poziția și semnificația visului este dată în mod consecvent de expresia lui Binz (1878, 35): „Toate lucrurile pe care le vedem ne impun să considerăm visul ca un proces *corporal*, în toate cazurile inutil, în multe cazuri de-a dreptul patologic...”

Cuvântul „corporal”, legat de vis, care își datorează evidențierea chiar acestui autor, indică mai multe direcții. În primul rând, el se referă la etiologia visului, familiară lui Binz mai ales atunci când a studiat crearea experimentală a viselor prin administrarea de substanțe toxice. În contextul acestui tip de teorii ale visului, stimularea care produce visul trebuie dedusă în general exclusiv din surse somatice. Prezentat în forma extremă, ar suna astfel: după ce ne-am transpus în stare de somn, prin îndepărtarea stimulilor, nu ar exista nicio nevoie și niciun prilej pentru vis până în zori, când trezirea treptată, datorată unor noi stimuli, s-ar putea reflecta în fenomenul visului. Nu se poate totuși ca somnul să fie eliberat de stimuli; așa cum Mephisto se plânge de „germenii vieții”⁵⁵, către cel care doarme vin de peste tot stimuli, din exterior, din interior și chiar din zone ale corpului de care nici nu ne sinchisim în stare de veghe. Astfel, somnul este tulburat, mai întâi este smuls din somn un colț al minții, apoi altul; psihicul funcționează o clipă cu partea trează, bu-

⁵⁵ „Semințe” în traducerea lui Ștefan Augustin Doinaș: „Pământul, zările și balta/ Sunt pline de semințe care irump mereu/ În umed, în uscat, în cald, în rece!” — *Faust*, partea I, scena 3, Editura Univers, București (N. t.).

curos să adoarmă la loc. Visul este reacția la tulburarea somnului de către stimul, de altfel este o reacție pur superfluă.

Descrierea ca un proces somatic a visului, care rămâne o întreprindere a organului psihic, are însă și un alt sens. Ea intenționează să arate că visele nu merită să fie calificate ca procese psihice. Comparația de foarte multe ori aplicată visului, „cele zece degete ale unui om absolut neștiutor de muzică, ce aleargă pe clapele instrumentului“ (Strümpell, 1877, 84) înfățișează poate cel mai bine de ce apreciere s-a bucurat de obicei performanța visului la reprezentanții științelor exacte. În această concepție, visul devine total și absolut neinterpretabil; cum ar putea produce cele zece degete ale unui cântăreț total neavizat vreo bucată muzicală?

Teoriei veghei parțiale nu i-au lipsit obiecțiile, chiar de timpuriu. Burdach era de părere (1838, 508 și urm.): „Când se spune că visul este o trezie parțială, în primul rând nu se explică nici veghea și nici somnul, în al doilea rând nu se spune altceva decât că în vis sunt active unele forțe ale psihicului, în timp ce altele se odihnesc. Dar astfel de variații au loc pe parcursul întregii vieți...”

Pe teoria dominantă a visului, care vede în vis un proces „corporal“, se sprijină o concepție foarte interesantă a visului, enunțată în 1886 de Robert, care a devenit ispititoare, pentru că indică visului o funcție, un rezultat util. La baza teoriei sale, Robert așază două fapte de observație, asupra cărora ne-am oprit deja atunci când am luat în considerare materialul visului, anume că adesea visăm impresiile triviale din timpul zilei și că numai rareori luăm cu noi în vis marile interese ale zilei. Robert susține că este corect exclusiv faptul că lucrurile la care am început să ne mai gândim nu devin niciodată stimuli pentru vis, ci numai cele care ne stau pe suflet, neterminat sau care ating trecător spiritul (1886, 10). — „De cele mai multe ori nu ne putem explica visul

deoarece cauzele acestuia sunt chiar *impresiile senzoriale ale zilei precedente, care nu au ajuns la deplina atenție din partea celui care visează*“ (*ibid.*, 19-20). Condiția pe care trebuie să o îndeplinească o impresie pentru a ajunge în vis este deci fie ca prelucrarea acestei impresii să fi fost tulburată, fie ca ea să nu fi avut niciun drept la o astfel de prelucrare, ca o impresie mult prea neînsemnată.

Visul i se prezintă deci lui Robert ca „un proces corporal de excreție, care ajunge să fie cunoscut prin manifestarea sa reacțională psihică“ (*ibid.*, 9). *Visele sunt excreții de gânduri înăbușite în germene.* „Un om căruia i-am răpi capacitatea de a visa ar căpăta o tulburare psihică la un moment dat, pentru că în creierul lui s-ar acumula o mulțime de gânduri neterminate, incomplet gândite și de impresii superficiale, sub a căror forță creierul s-ar sufoca, ceea ce memoria ar trebui să încorporeze de-a dreptul ca întreg“ (*ibid.*, 10). Pentru creierul supraîncărcat, visul prestează serviciul de supapă de siguranță. *Visele au o putere vindecătoare, de despovărare* (*ibid.*, 32).

Ar fi o neînțelegere dacă l-am întreba pe Robert cum este despovărat psihicul prin reprezentarea în vis. Din cele două particularități ale materialului oniric, autorul trage evident concluzia că în timpul somnului se realizează o astfel de expulzare a impresiilor fără valoare, *cumva* ca un proces somatic, și visatul nu ar fi un proces psihic deosebit, ci numai informația pe care o căpătăm de la ea. În plus, excreția nu este singurul lucru care are loc în psihic în timpul nopții. Robert adaugă că se elaborează în plus excitațiile zilei și că „acea parte din materialul de gânduri nedigerat care nu s-a putut excreta în vis se leagă într-un întreg complet, prin lanțuri de gânduri împrumutate din fantezie și astfel se înrolează în memorie ca imagini fanteziste inofensive“ (*ibid.*, 23).

În ceea ce privește sursele visului, teoria lui Robert se află în opoziție diametrală cu teoria dominantă. În timp ce con-

form acesteia din urmă visele nu ar exista dacă sufletul nu ar fi trezit mereu de impulsuri senzoriale din exterior și din interior, după teoria lui Robert, impulsul de a visa se află în sufletul însuși, în supraîncărcarea lui care cere o descărcare și, perfect consecvent, Robert apreciază că acele cauze care condiționează visul, cauze ce țin de starea corporală, joacă un rol subordonat și în niciun caz nu ar putea provoca visatul într-un spirit în care nu ar exista vreun material luat din conștiința vigیلă pentru formarea visului. Se admite doar că imaginile fantasmaticе, care se dezvoltă în vis, pornind din profunzimile psihicului, pot fi influențate de stimulii nervoși (*ibid.*, 48). După Robert, visul nu este totuși complet dependent de somatic, nu este, ce-i drept, un proces psihic, nu are un loc printre procesele psihice ale stării de veghe, este un proces somatic ce are loc în fiecare noapte în aparatul activității psihice și are de îndeplinit o funcție, anume de a apăra acest aparat de supratensionare sau, ca să schimbăm comparația, de a epura psihicul.⁵⁶

Pe aceleași caracteristici ale visului, care devin clare în alegerea materialului oniric, își sprijină teoria un alt autor, Yves Delage. Este foarte instructiv să observăm cum, printr-o ușoară schimbare în aprecierea aceluiași lucruri, se obține un rezultat de o cu totul altă anvergură.

După ce a suferit pierderea unei persoane dragi, Delage (1891, 41) a făcut el însuși experiența faptului că *nu* visăm despre ceea ce ne-a preocupat îndeajuns în timpul zilei sau nu visăm aceste lucruri decât atunci când în timpul zilei începem să ne dedicăm și altor interese. Cercetările sale ulterioare asupra altor persoane i-au confirmat generalitatea acestei stări de lucruri. Delage face o astfel de observație, frumoasă dacă s-ar putea instala ca general valabilă, despre visele tinerilor

⁵⁶ Teoria lui Robert va fi detaliată mai jos (*N. t.*).

căsătoriți: „*S'ils ont été fortement épris, presque jamais ils n'ont rêvé l'un de l'autre avant le mariage ou pendant la lune de miel; et s'ils ont rêvé d'amour c'est pour être infidèles avec quelque personne indifférente ou odieuse.*”⁵⁷ Despre ce visăm însă? Delage afirmă că materialul care apare în visele noastre constă din frânturi și resturi din impresiile zilelor precedente și din perioade anterioare. Tot ce apare în visele noastre, ceea ce am fi tentați la început să vedem ca o creație a vieții onirice, se evidențiază, la o verificare mai exactă, ca o reproducere nerecunoscută ca atare, ca „amintire inconștientă”⁵⁸ Dar acest material de idei manifestă o trăsătură comună, provine din impresii care au afectat simțurile noastre probabil mai puternic decât ne-au afectat spiritul sau din impresii de la care atenția noastră s-a abătut foarte curând după ivirea lor. Cu cât impresia a fost mai puțin conștientă și cu cât ea a fost mai puternică, cu atât există pentru ea mai multe perspective de a juca un rol în visele viitoare.

În esență, este vorba despre aceleași două categorii de impresii relevate de Robert, cele accesorii și cele nerezolvate; dar Delage prezintă altfel contextul. Delage este de părere că aceste impresii produc visul nu pentru că sunt indifferente, ci pentru că sunt nerezolvate. Și cele mai triviale impresii sunt întrucâtva incomplet descărcate, și ele, conform naturii lor de impresii noi, devin „*autant de ressorts tendus*”⁵⁹, care se pot relaxa în timpul somnului. În comparație cu impresia slabă și aproape nevădită în seamă, mai multe drepturi la a

⁵⁷ „Dacă au fost foarte îndrăgostiți, înainte de căsătorie și în timpul lunii de miere ei aproape că nu s-au visat deloc unul pe altul; dacă au avut vise de dragoste, acestea îi înfățișau fiind infideli unul altuia, cu o persoană indiferentă sau odioasă”, în limba franceză în original (N. t.).

⁵⁸ „*Souvenir inconscient*”, în limba franceză în original (N. t.).

⁵⁹ „Tot atâtea resorturi tensionate”, în limba franceză în original (N. t.).

juca un rol în vis vor avea o impresie mai puternică, a cărei elaborare a fost împiedicată accidental sau care a fost intenționat respinsă. Energia psihică înmagazinată în timpul zilei prin inhibare și reprimare devine în timpul nopții motorul visului. În vis apare în prim-plan ceea ce este reprimat în psihic (*ibid.*, 43).⁶⁰

Din păcate, raționamentul lui Delage se întrerupe în acest loc; el nu poate acorda decât cel mai neînsemnat rol unei activități psihice autonome și astfel el se raliază nemijlocit cu teoria sa despre vis din nou la teoria dominantă, despre somnul parțial al creierului: „*En somme le rêve est le produit de la pensée errante, sans but et sans direction, se fixant successivement sur les souvenirs, qui ont gardé assez d'intensité pour se placer sur sa route et l'arrêter au passage, établissant entre eux un lien tantôt faible et indécis, tantôt plus fort et plus serré, selon que l'activité actuelle du cerveau est plus ou moins abolie par le sommeil*“⁶¹ (*ibid.*, 46).

3) În a treia grupă putem reuni acele teorii despre vise care desemnează sufletului care visează capacitatea și înclinația spre performanțe psihice speciale, care în stare de veghe fie nu se realizează deloc, fie se realizează numai incomplet. Din

⁶⁰ [Completare din 1909] Scriitorul Anatole France spune ceva asemănător (*Le lys rouge*): *Ce que nous voyons la nuit, ce sont les restes malheureux de ce que nous avons négligé dans la veille. Le rêve est souvent la revanche des choses qu'on méprise ou le reproche des êtres abandonnés.* (Ceea ce vedem noaptea sunt resturile nefericite a ceea ce am neglijat în ajun. Adesea visul este revanșa lucrurilor pe care le disprețuim sau reproșul ființelor pe care le abandonăm (N. t.).

⁶¹ „Pe scurt, visul este produsul gândirii care rătăcește, fără scop și fără direcție, fixându-se succesiv pe amintirile care au păstrat suficientă intensitate pentru a se plasa în calea sa și pentru a-l opri în trecere, stabilind între ele o legătură uneori slabă și indecisă, alteori mai puternică și mai strânsă, după cum activitatea actuală a creierului este mai mult sau mai puțin abolită de somn“, în limba franceză în original (N. t.).

tratarea acestor capacități rezultă de regulă o funcție utilă a visului. Din această serie fac parte valorizările de care s-a bucurat visul la autori psihologi mai vechi. Mă voi mulțumi însă ca în locul lor să introduc aici expresia lui Burdach conform căreia visul este „activitatea naturală a sufletului, care nu este limitat de puterea individualității, care nu este tulburat de conștiința de sine, care nu este creat din autodeterminare, fiind expresia vitalității centrilor senzoriali, care operează liber“ (1838, 512).

Burdach și alții își reprezintă această revelație a psihicului în liberul uz al forțelor proprii ca pe o stare în care sufletul se îmbărsătează și își adună noi forțe pentru munca de peste zi, ca într-un fel de vacanță. Burdach citează și acceptă și cuvintele cu care poetul Novalis laudă valențele visului: „Visul este o armă de apărare împotriva regularității și rutinei vieții, o eliberare a fanteziei de condiționările sale, în care ea aruncă în confuzie toate imaginile vieții cotidiene și întrerupe seriozitatea statornică a oamenilor adulți printr-un joc vesel de copii; fără vise am îmbătrâni cu siguranță mai devreme. Astfel putem vedea visul dacă nu ca pe un dar de-a dreptul ceresc, cel puțin ca pe un cadou scump, ca un însoțitor prietenos în pelerinajul spre mormânt.“⁶²

Purkinje (1846, 456) descrie și mai pătrunzător activitatea revigorantă și vindecătoare a visului: „Mai ales visele productive mijlocesc aceste funcții. Acestea sunt jocuri ușoare ale imaginației, care nu au nicio legătură cu faptele diurne. Sufletul nu dorește să perpetueze tensiunile vieții vigile, ci dorește să le dizolve, să se descarce de ele. El creează mai ales situațiile opuse celor din starea de veghe. El vindecă tristețea prin bucurie, grijile prin speranțe și imagini luminoase, deconectante, vindecă ura prin iubire și prietenie, frica

⁶² Heinrich von Ofterdingen (1802), partea I, capitolul I (N. t.).

prin curaj și încredere; el calmează îndoiala prin convingere și credință fermă, așteptarea zadarnică prin împliniri. Multe răni ale spiritului care rămân deschise mereu în timpul zilei sunt vindecate în somn, acoperindu-le și ferindu-le de noi zgândăririi. De aici provine parțial efectul timpului de alinare a durerii.“ Resimțim cu toții că somnul este o binefacere pentru viața psihică; dintr-o obscură intuiție a conștiinței populare provine judecata conform căreia visul este una dintre căile prin care somnul își răspândește binefacerile.

Cea mai originală și mai pătrunzătoare încercare de a explica visul ca o activitate specială a sufletului, care se poate desfășura liber abia în starea de somn, este cea întreprinsă de Scherner în 1861. Cartea lui Scherner, scrisă într-un stil emfatic și încărcat, într-un entuziasm aproape extaziat față de obiect, stil care are un efect respingător asupra oricui nu împărtășește acest entuziasm, pune analizei asemenea dificultăți, încât ne îndreptăm cu ușurare către prezentarea mai clară și mai scurtă pe care o propune filosoful Volkelt pentru teoria lui Scherner. „Sclipiri sugestive pline de sens se ivesc ca niște fulgere din aceste aglomerări mistice, din aceste valuri de glorie și splendoare — dar ele nu luminează calea unui filosof.“ Prezentarea lui Scherner își află o astfel de apreciere chiar și la discipolul lui (Volkelt, 1875, 29).

Scherner nu face parte dintre acei autori care îi permit sufletului să-și ia cu el în vis, nediminuate, capacitățile. El arată cum în vis este dezinerat nucleul central, energia spontană a Eului, cum în urma acestei descentralizări sunt alterate cunoașterea, simțirea, voința și reprezentarea și cum ceea ce mai rămâne din aceste forțe psihice nu va avea un adevărat caracter psihic, ci numai natura unui mecanism. De aceea, activitatea psihică ce poate fi numită *fantezie*, liberă de ori-

ce dominație a raționalității și astfel lipsită de orice control strict, se desfășoară în vis spre o dominație nelimitată. Poate că ea își ia ultimele cărămizi din memoria stării vegile, dar construind cu ele ea produce lucruri care diferă ca de la cer la pământ de imaginile stării de veghe, ea se manifestă în vise nu numai reproductiv, ci și *productiv* (*ibid.*, 31). Particularitățile ei îi împrumută vieții onirice trăsăturile sale speciale. Ea prezintă o preferință pentru *ceea ce este lipsit de măsură, exagerat, monstruos*. În același timp însă, prin eliberarea de categoriile constrângătoare de gândire, ea câștigă o mare plasticitate, maleabilitate, versatilitate; ea este foarte sensibilă față de cei mai fini stimuli ai stării sufletești, față de afecțele pasionate, ea configurează imediat viața interioară într-o aparență exterioară plastică. Fanteziei onirice îi lipsește *limbajul conceptual*; ea trebuie să înfățișeze plastic ceea ce vrea să spună. Deoarece nu are concepte care să exercite o activitate atenuatoare, ea înfățișează în plenitudine, forța și mărimea formei vizuale. Astfel, limbajul ei, oricât de limpede ar fi, este difuz, greoi, neajutorat. Transparența limbajului ei este mult îngreunată din cauză că ea refuză să exprime un obiect prin imaginea lui propriu-zisă; ea preferă să aleagă o *imagine străină*, în măsura în care aceasta este în stare să exprime numai acel factor al obiectului pe care trebuie să îl prezinte. Aceasta este *activitatea simbolizatoare* a fanteziei... (*ibid.*, 32). Apoi, este foarte important că fantezia onirică nu înfățișează complet lucrurile, ci numai conturul lor, într-un mod cât se poate de liber. De aceea zăgăvirile ei par schițe geniale. Fantezia onirică nu se oprește însă la simpla reprezentare a obiectului, ci ea este constrânsă să implice mai mult sau mai puțin Eul oniric cu el și astfel să creeze o acțiune. De exemplu, un vis provocat de un stimul vizual reprezintă monede de aur pe stradă; visătorul le adună, se bucură și le ia (*ibid.*, 33).

După Scherner, materialul asupra căruia fantezia onirică își realizează activitatea artistică este format predominant din stimulii corporali organici, atât de obscuri în timpul zilei, astfel că, în problema surselor și excitanților visului, teoria prea fantastică a lui Scherner se suprapune perfect cu teoria poate prea sobră a lui Wundt și a altor fiziologi, care de altminteri se află cu ea într-o opoziție polară. Dar, în timp ce, după teoria fiziologică, reacția psihică la stimulii corporali interni se epuizează o dată cu trezirea unor reprezentări care se potrivesc cu ele, care cheamă în ajutor apoi alte reprezentări, pe calea asociației, și cu acest stadiu pare să fi luat sfârșit succesiunea proceselor psihice ale visului, după Scherner stimulii corporali furnizează psihicului doar un material pe care îl poate folosi conform intențiilor fanteziei sale. Pentru Scherner, formarea viselor începe în punctul în care alți autori îi văd sfârșitul.

Nu se poate considera că ceea ce întreprinde fantezia din vis cu stimulii corporali servește un scop util. Ea se joacă cu ei, își reprezintă sursele organice din care provin stimulii din visul respectiv, într-un fel de simbolism plastic. Scherner este de părere, deși nici Volkelt (1875, 37) și nici alții nu îl urmează, că fantezia onirică dispune de o reprezentare preferată pentru a figura întregul organism; aceasta ar fi *casa*. Din fericire însă pentru reprezentările ei, ea nu pare să se limiteze la acest material; ea poate, dimpotrivă, să folosească și serii întregi de case pentru a desemna un singur organ, de exemplu străzi foarte lungi cu case pentru un stimul intestinal. Alteori, unele părți ale casei reprezintă cu adevărat unele părți ale corpului, astfel, de pildă în visele legate de dureri de cap, capul este reprezentat de tavanul unei camere (pe care visătorul îl vede acoperit cu păianjeni grețoși), (*ibid.*, 33 și urm.).

Făcând abstracție totală de simbolismul casei, pentru prezentarea părților corpului care trimit stimuli pentru vis sunt

folosite oricare alte obiecte. „Astfel, plămâni care respiră își află simbolul în cuptorul plin de flăcări care vuiesc, într-un zgomot care seamănă cu un curent de aer, inima este reprezentată de cufere și coșuri goale, vezica urinară de obiecte rotunde, în formă de pungă sau pur și simplu scobite. Visul provocat de un impuls sexual masculin îl face pe visător să găsească pe stradă partea superioară a unui clarinet, sau partea omoloagă a unei pipe, sau o blană. Clarinetul și pipa prezintă o formă apropiată de cea a membrului masculin, iar blana reprezintă părul pubian. În visele sexuale feminine, spațiul îngust dintre coapse se poate simboliza printr-o curte îngustă, înconjurată de case, iar vaginul printr-o cărare foarte îngustă și alunecoasă, care trece prin mijlocul curții, cărare pe care trebuie să meargă visătoarea pentru a duce o scrisoare unui domn“ (Volkelt, *ibid.*, 34). Este deosebit de important ca în finalul unui asemenea vis determinat de un stimul corporal, fantezia onirică să se demaște, ca să spunem așa, prezentând organul excitator dezvăluit. Astfel, „un vis provocat de un dinte“ se termină de obicei cu visătorul care își scoate un dinte din gură (*ibid.*, 35).

Fantezia onirică își poate îndrepta atenția nu numai asupra formei organului excitator, ci poate la fel de bine să ia drept obiect al simbolizării substanța conținută în el. Astfel, de exemplu, visul provocat de stimuli intestinali îl face pe visător să treacă prin străzi noroioase, iar visul provocat de nevoia de a urina îl trece prin ape înspumate, fie stimulul este prezentat ca atare, iar natura excitabilității sale și obiectul pe care el îl dorește sunt prezentate simbolic, fie Eul oniric intră într-o relație concretă cu simbolizarea propriei stări, de exemplu atunci când, mânați de un stimul dureros, ne luptăm cu disperare cu niște câini care ne mușcă sau cu berbeci care ne împung sau când, într-un vis sexual, visătoarea se vede pe sine urmărită de un bărbat gol (*ibid.*, 35 și urm.).

Făcând abstracție de toată bogăția modalităților de realizare, activitatea de simbolizare a fanteziei rămâne forța centrală a fiecărui vis (*ibid.*, 36). Volkelt a încercat apoi să pătrundă mai îndeaproape în caracterul acestei fantezii, să desemneze poziția acestei activități psihice, recunoscute ca atare, într-un sistem al gândirii filosofice, într-o carte frumoasă și scrisă cald, dar care a rămas prea greu de înțeles pentru cei care nu sunt educați de timpuriu pentru stilul plin de sugestii ale schemelor conceptuale filosofice.

Activitatea simbolizatoare a fanteziei, după Scherner, nu este legată de o funcție utilă. În vis, sufletul se joacă cu stimulii care îi sunt oferiți. Am putea bănuși că el se joacă necuviincios. Ni s-ar putea pune însă întrebarea dacă preocuparea noastră strânsă pentru teoria despre vis a lui Scherner nu poate duce la ceva folositor, întrebare al cărei caracter arbitrar și a cărei nesupunere la regulile oricărei cercetări par evidente. Este deci momentul să spunem veto în calea unei contestări mult prea îndrăznețe a teoriei lui Scherner, care ar precede o verificare a ei. Această teorie se construiește pe impresia pe care o are din visele proprii cineva care le acordă mare atenție și care se simte personal însărcinat cu mărirea de a cerceta chestiunile psihice obscure. Mai mult, ea tratează despre un obiect care timp de secole le-a părut oamenilor misterios, însă în același timp plin de conținut și de legături și la a cărui clarificare știința riguroasă, așa cum se recomandă ea însăși, nu poate contribui cu multe în afară de încercarea de a contesta obiectului conținut și semnificație, în contrast perfect cu percepția populară. În final, dorim să spunem cinstit că se pare că nu putem să ocolim ușor fantasticul atunci când este vorba despre încercările de a explica visul. Există și o fantezie a celulelor ganglionare. Paragraful citat mai sus dintr-un cercetător serios și exact cum este Binz, care descrie cum aurora trezirii se desfășoară

asupra grupurilor de celule adormite de pe scoarța cerebrală — nu este mai puțin fantastic și neverosimil decât încercările de interpretare ale lui Scherner. Sper să pot arăta că în spatele acestei ultime teorii se ascunde ceva real, care nu a fost decât vag recunoscut și care nu posedă generalitatea pe care o poate pretinde o teorie a visului. Deocamdată, teoria despre vis a lui Scherner, opusă celei medicale, ne poate arăta între ce extreme oscilează astăzi explicarea vieții onirice, încă nesigură.

Relații între vis și maladiile psihice

Vorbind despre relația visului cu tulburările psihice, ne putem referi la trei chestiuni: 1) relațiile etiologice și clinice, de exemplu atunci când un vis reprezintă o stare psihotică, o introduce sau rămâne în urma acesteia, 2) alterările pe care le suferă viața onirică în cazul maladiilor psihice, 3) relațiile strânse între vis și psihoze, analogii care indică o înrudire între naturile lor. Aceste relații multiple între cele două serii de fenomene au fost în epocile timpurii ale medicinei — și din nou în prezent — o temă preferată a autorilor medici, așa cum ne arată literatura adunată de Spitta (1882, 196 și urm., 319 și urm.), Radestock (1879, 217), Maury (1878, 124 și urm.) și Tissié (1898, 77 și urm.). Cel mai recent, Sante de Sanctis și-a îndreptat atenția asupra acestei relații.⁶³ Pentru interesul prezentării noastre este suficientă o simplă schițare a obiectului.

Referitor la relațiile clinice și etiologice dintre vis și psihoze voi comunica următoarele observații paradigmatiche. Hohnbaum relatează (la Krauss) că prima izbucnire a delirului se originează adesea într-un vis angoasant, înspăimântător și că ideea prevalentă se află în legătură cu acest vis. Sante de Sanctis face observații asemănătoare despre para-

---

⁶³ [Completare din 1914] Autori mai recentți care tratează despre aceste relații sunt: Féré, Ideler, Lasègue, Pichon, Régis, Vespa, Giessler, Kazowsky, Pachantoni ș. a.

noici și arată pe cazuri individuale cum visul este „*la vraie cause déterminante de la folie*”⁶⁴. Psihoza poate interveni în viață dintr-o lovitură, odată cu apariția visului operativ, care aduce la lumină materialul delirant sau se poate dezvolta lent, printr-o serie de vise ulterioare, care mai trebuie însă să se lupte cu îndoiala. Într-un caz al lui de Sanctis, visul semnificativ este urmat de crize isterice ușoare, apoi de o stare angoasat-melancolică, Féré, 1886 (la Tissié) raportează un vis care a fost urmat de o paralizie isterică. Aici visul ne este prezentat ca etiologie a tulburării psihice, dar situația poate fi explicată și altfel, spunând că tulburarea psihică s-a manifestat pentru prima oară în viața onirică, a izbucnit pentru prima oară în vis. În alte exemple, viața onirică conține simptome patologice sau psihoza rămâne limitată la viața onirică. Astfel, Thomayer (1897) atrage atenția asupra *viselor de angoasă*, care trebuie văzute ca echivalente ale crizelor epileptice. Allison (după Radestock, 1879, 225) a descris nebunia nocturnă (*nocturnal insanity*), în care indivizii par total sănătoși în timpul zilei, în timp ce noaptea apar regulat halucinații, atacuri de nebunie furioasă etc. Observații asemănătoare apar la de Sanctis (1899, 226) (echivalentul oniric al paranoiei la un alcoolic, voci care o acuză pe soția lui de infidelitate) și la Tissié. Tissié (1898, 147 și urm.) aduce din nou un mare număr de observații, în care din vise decurg acțiuni cu caracter patologic (din premise delirante, impulsuri compulsive). Guislain (1833) descrie un caz în care somnul este înlocuit printr-o rătăcire intermitentă.

Nu există nicio îndoială că, într-o zi, medicii se vor ocupa, alături de psihologia visului, de o psihopatologie a visului.

---

⁶⁴ „Adevărata cauză determinantă a nebuniei”, în limba franceză în original (N. t.).

Adesea, în cazurile de însănătoșire după o maladie psihiică este deosebit de limpede că, deși psihicul funcționează sănătos în timpul zilei, viața onirică poate ține încă de psihoză. Gregory a atras pentru prima dată atenția asupra acestui fapt (după Krauss, 1859, 270). Despre un maniac, Macario, 1847 (la Tissié) povestește că la o săptămână după perfectarea sa restabilire el rețraia în vise fuga de idei și pornirile pasionale ale maladiiei sale.

Au fost angrenate până acum doar foarte puține cercetări despre alterările pe care le suferă viața onirică la psihoticii permanenți.⁶⁵ Dimpotrivă, de la început s-a acordat atenție înrudirii apropiate între vis și tulburare psihică, ce se exprima în concordanța atât de largă a manifestărilor celor două. După Maury (1853, 124), Cabanis a fost primul care a atras atenția asupra ei în ale sale *Rapports du physique et du moral* (1802), după el Lélut (1852), J. Moreau (1855) și mai ales filosoful Maine de Biran (1834, 111 și urm.). Cu siguranță că această comparație este și mai veche. Radestock (1879, 217) deschide capitolul în care o tratează cu o colecție de enunțuri care fac analogia între vis și delir. Kant spune într-un pasaj: „Nebunul este un visător în stare de veghe“. Krauss (1859, 270): „Delirul este un vis, când simțurile veghează.“ Schopenhauer (1862, vol. 1, 246) numește visul un delir scurt iar delirul un vis lung. Hagen (1846, 812) consideră că delirul este o viață onirică ce nu este indusă prin somn, ci prin maladii. În *Physiologischen Psychologie (Psihologie fiziologică — 1874, 662)*, Wundt spune: „De fapt, în vis, putem trece noi înșine prin aproape toate manifestările pe care le vedem în spitalele de nebuni.“

⁶⁵ Freud însuși va face o asemenea cercetare în *Unele mecanisme nevrotice în gelozie, paranoia și homosexualitate* (vezi vol. VII din *Operele* lui Freud, Editura Trei, 2002) (N. t.).

Correspondențele pe baza cărora se recomandă judecății noastre o astfel de echivalență sunt enumerate de Spitta (1882, 199) (foarte asemănător cu Maury, 1853) în următoarea ordine: „1) suspendare sau retardare a conștiinței de sine, în consecință nerecunoașterea stării ca atare, deci imposibilitatea de a resimți surpriza și o lipsă a conștiinței morale, 2) percepția modificată din partea organelor de simț, în vis diminuată, în delir în general sporită, 3) legături între idei exclusive după legile asociației sau reproducerii, deci crearea automată a seriilor, de aici lipsa de proporționalitate a raporturilor între idei (exagerări, iluzii) și, rezultând din toate acestea: 4) alterarea, respectiv inversarea personalității și uneori a particularităților caracterului (perversități).“

Radestock mai adaugă materialului câteva trăsături și analogii (1879, 219): „Cele mai multe halucinații și iluzii apar în domeniul simțului vizual, auditiv și cenestezic. Cele mai puține elemente furnizează, ca și în vis, simțul mirosului și al gustului. În delirurile lui, bolnavul febril ajunge, ca și cei care visează, la amintiri din trecutul cel mai îndepărtat; cel care doarme și cel bolnav își amintesc de ceea ce pare să fi uitat cel treaz și cel sănătos.“ Analogia între vis și psihoză își obține deplina valoare numai după ce se extinde, ca și o asemănare de familie, până la mimica mai fină și la particularități ale expresivității faciale.

„Cel chinat de suferințe corporale și psihice obține de la vis ceea ce i-a fost refuzat de realitate: stare de bine și fericire, măreție, avere și talent. Posesia imaginară a bunurilor și împlinirea imaginară a dorințelor a căror tăgăduire sau nimicire a furnizat o bază psihologică pentru nebunie formează adesea conținutul principal al delirului. Femeia care și-a pierdut un copil drag resimte în delir bucuriile materne, cel care a suferit pierderi materiale se consideră extrem de bogat, iar fata trădată se vede iubită cu tandrețe.“

(Acest pasaj al lui Radestock este prescurtarea unui enunț detaliat al lui Griesinger (1861, 106), care dezvăluie cu toată claritatea că *împlinirea dorințelor* este una dintre trăsăturile reprezentărilor comune visului și psihozei. Propriile mele cercetări mi-au arătat că aici se află cheia unei teorii psihologice a visului și psihozelor.)

„Visul și delirul se caracterizează în principal prin legături baroce între gânduri și prin slăbiciunea judecării.” Atât la unul, cât și la altul [continuă Radestock] se regăsește *supraestimarea* propriilor performanțe psihice, care pare fără sens pentru judecata serioasă; *curgerea rapidă a reprezentărilor* din vis corespunde *fugii de idei* din psihoză. Ambelor le lipsește orice *măsură a timpului*. *Clivajul personalității* în vis, care împarte, de exemplu, propria cunoaștere asupra a două persoane, dintre care cea străină corectează în vis propriul Eu, este pe deplin echivalentă cu celebra dedublare a personalității în paranoia halucinatorie; și visătorul își ascultă propriile gânduri enunțate de voci străine. Chiar și pentru ideile delirante constante se găsește o analogie în visele patologice care revin stereotip (*rêve obsédant*⁶⁶). Nu arareori, după însănătoșirea în urma unui delir, bolnavii spun că întreaga durată a bolii lor li s-a părut ca un vis, adesea nu unul neplăcut; ei comunică faptul că uneori, chiar în timpul bolii, au bănuț că sunt numai prinși într-un vis, așa cum se întâmplă adesea în visele din somn.

După toate acestea, nu este de mirare că Radestock își rezumă părerea, care este și a multor alora, în cuvintele: „delirul, o manifestare patologică anormală, trebuie considerat ca o amplificare a stării onirice normale periodic recurente” (*ibid.*, 228).

Krauss (1859, 270 și urm.) a dorit să fundamenteze pe bază etiologică (mai curând în ceea ce privește sursele de ex-

⁶⁶ „Vis obsédant”, în limba franceză în original (N. t.).

citație) o înrudire între delir și vise mai profundă decât aceea care reiese din analogia fenomenelor prin care acestea se manifestă. După el, elementul de bază, comun amândurora, este, așa cum am aflat, *senzația determinată organic*, senzația stimulului corporal, senzația cenestezică ce ia ființă prin contribuția tuturor organelor (a se compara cu Peisse, la Maury, 1878, 52).

Concordanța incontestabilă între vis și tulburarea psihică, ce ajunge până la particularități caracteristice, face parte dintre cele mai puternice dovezi ale teoriei medicale a vieții onirice, conform căreia visul se prezintă ca un proces nefolositor și supărător și ca expresie a unei activități psihice reduse. De aceea nu ne putem aștepta să obținem din tulburările psihice o explicație definitivă a viselor, de vreme ce toată lumea știe în ce stare nesatisfăcătoare se află cunoașterea noastră despre mersul celor dintâi. Este foarte probabil însă ca o modificare a concepției despre vis să influențeze părerile noastre despre mecanismul intim al tulburărilor psihice și astfel putem spune că lucrăm la explicația psihozelor atunci când ne străduim să luminăm misterul visului.⁶⁷

---

⁶⁷ O discuție despre relațiile dintre vis și psihoză se află în cea de-a 29-a dintre *Noile prelegeri de introducere în psihanaliză* (Freud, 1933a) (N. t.).

Completare din 1909

Este necesară o justificare pentru faptul că nu am continuat prezentarea literaturii despre problema visului apărute în intervalul dintre prima și cea de-a doua ediție a acestei cărți. Ea i-ar fi părut cititorului prea puțin satisfăcătoare; totuși pe mine m-a influențat. Motivele care m-au făcut să prezint tratarea visului în literatură s-au epuizat o dată cu introducerea de mai sus; continuarea acestei sarcini m-ar fi costat o muncă extraordinară și ar fi adus prea puțin folos sau învățătură. Căci intervalul de timp în chestiune, de nouă ani, nu a adus nimic nou sau valoros nici în ceea ce privește materialul faptic și nici punctele de vedere referitoare la concepția despre vis. Lucrarea mea a trecut neobservată și neluată în seamă în cele mai multe dintre publicațiile apărute; de cea mai puțină atenție s-a bucurat, desigur, din partea așa-zisilor „cercetători ai visului“, care au furnizat cu aceasta un exemplu strălucit pentru refuzul de a afla ceva nou, propriu oamenilor de știință; „*Les savants ne sont pas curieux*“⁶⁸, este de părere, ironic, Anatole France. Dacă în știință există un drept la revanșă, atunci aș fi pe deplin justificat și eu să neglijez literatura scrisă de la publicarea acestei cărți. Puținele recenzii care s-au prezentat în jurnalele științifice sunt atât de pline de neînțelegeri și confuzii, încât nu pot să le răspund criticilor decât cu cererea de a mai citi o dată această

---

⁶⁸ „Savanții nu sunt curioși“, în limba franceză în original (N. t.).

carte. Poate că cererea ar trebui să sune astfel: să o citească pur și simplu.

În lucrările acelor medici care s-au decis să folosească procedeul medical psihanalitic, ca și în ale altor medici au fost publicate multe vise și au fost interpretate conform indicațiilor mele. În măsura în care aceste lucrări depășesc simpla confirmare a vederilor mele, am preluat rezultatele lor în contextul prezentării mele. La finele cărții, am adăugat o a doua bibliografie, care conține o listă a celor mai importante publicații de la prima apariție a cărții. Cuprinzătoarea carte despre vise a lui Sante de Sanctis (1899), care a fost tradusă în germană curând după apariție, s-a încrucișat temporal cu *Interpretarea viselor*, astfel că eu nu am putut lua notă de ea decât insuficient, la fel de puțin cum autorul italian a putut să ia notă de mine. Din păcate, trebuie să apreciez că harnica sa muncă este atât de săracă în idei, încât din ea nu se poate bănuși nicio clipă posibilitatea existenței problemelor tratate de mine.

Trebuie să menționez două publicații care se apropie de felul în care tratez eu problemele viselor. Un filosof mai tânăr, H. Swoboda, care a extins la fenomenele psihice descoperirea periodicității biologice (în serii de 23 și 28 de zile), care provine de la Wilh. Fließ (1906), a dorit, în scrierea sa plină de fantezie (1904), să rezolve cu această cheie, printre altele, și enigma viselor. Vederile lui subestimează semnificația viselor: conținutul acestora s-ar explica prin coincidența tuturor amintirilor care completează în acea noapte tocmai una dintre perioadele biologice pentru prima sau pentru a *n*-a oară. O comunicare personală a autorului m-a făcut să bănuiesc mai întâi că nici el însuși nu mai ia în serios această teorie. Se pare că m-am înșelat cu această concluzie; în altă parte voi comunica unele observații despre expunerea lui Swoboda, care nu mi-a adus însă rezultate convingătoare.

M-am bucurat însă atunci când am descoperit accidental, într-un loc neașteptat, o concepție despre vis care se suprapune nucleului concepției mele. Raporturile temporale exclud posibilitatea ca acea publicație să fi fost influențată de lectura cărții mele; trebuie deci să salut în ea singura concordanță pe care am găsit-o în literatură între un gânditor independent și esența teoriei mele. Cartea în care se află pasajul vizat de mine a fost publicată în 1900, ca a doua ediție a *Fanteziilor unui realist* de Lynkeus.⁶⁹

---

⁶⁹ [Completare din 1930] A se compara cu lucrarea *Josef Popper-Lynkeus și teoria visului* (1923f).

Completare din 1914

Justificarea precedentă a fost scrisă în anul 1909. De atunci starea de fapt s-a schimbat; contribuția mea la „interpretarea viselor“ nu mai este trecută cu vederea în literatură. Numai că noua situație îmi face acum chiar imposibilă continuarea relatării de mai sus. *Interpretarea viselor* a adus o serie întreagă de noi ipoteze și probleme, care au fost explicate de autori în cele mai diverse moduri. Nu pot totuși să prezint aceste lucrări înainte de a-mi dezvolta propriile mele vederi, la care se raportează acești autori. De aceea, am luat în considerare ceea ce mi s-a părut valoros în această nouă literatură, în relație cu enunțurile mele care vor urma.

Metoda interpretării viselor. Analiza unui exemplu de vis

Titlul pe care l-am dat lucrării mele lasă să se recunoască tradiția de la care doresc să pornesc în ceea ce privește concepția despre vise. Mi-am propus să arăt că visele sunt pasibile de interpretare și contribuțiile la clarificarea problemelor visului care tocmai au fost tratate pot rezulta doar ca un beneficiu secundar din rezolvarea sarcinii mele reale. Pornind de la premisa că visele sunt interpretabile, într-un imediat în contradicție cu teoria dominantă despre vise, de fapt cu toate teoriile despre vise, cu excepția celei a lui Scherner, căci „a interpreta un vis“ înseamnă a i se da „sensul“, a-l înlocui cu ceva care se integrează în înlanțuirea acțiunilor noastre psihice ca un membru valabil, având o importanță egală cu ceilalți. Așa cum am aflat, teoriile științifice despre vis nu lasă însă loc pentru o problemă de interpretare, căci pentru ele visul nu este un act psihic, ci un proces somatic, a cărui existență este semnalată aparatului psihic. Cu totul altfel s-a afirmat opinia profanilor din toate timpurile. Ei se folosesc de dreptul lor de a proceda inconsecvent și deși sunt de acord că visul este ininteligibil și absurd, nu se pot decide să nu îi atribuie o semnificație. Ghidați de o bănuială obscură, ei par să admită că visul are un sens, deși acesta este ascuns, că el este menit a substitui un alt proces de gândire și că, pentru

a ajunge la semnificația ascunsă a visului, trebuie să descoperim corect ceea ce el substituie.

Profanii s-au străduit dintotdeauna să „interpreteze” visul și au încercat două metode de naturi diferite. Primul dintre aceste procedee cuprinde dintr-o privire întregul conținut al visului și caută să îl înlocuiască cu un alt conținut, inteligibil și într-un anumit sens analog. Aceasta este interpretarea *simbolică* a viselor; ea eșuează desigur din capul locului în fața acelor vise care par nu numai ininteligibile, ci și confuze. Un exemplu pentru o astfel de procedură este explicația pe care biblicul Iosif o propune pentru visul faraonului. Șapte vaci grase, după care vin șapte vaci slabe, care le devorează pe primele — iată un substitut simbolic pentru prezicerea a șapte ani de foamete în țara Egiptului, care vor consuma tot belșugul pe care l-au creat șapte ani fertili. Cele mai multe dintre visele artificiale create de scriitori sunt menite unei asemenea interpretări simbolice, căci ele redau gândul conceput de scriitor într-o deghizare care se potrivește caracteristicilor viselor noastre, cunoscute din experiență.¹ Opinia conform căreia visul se ocupă preponderent cu viitorul a cărui configurație el o prevede — un rest din semnificația profetică atribuită odinioară viselor — devine atunci motivul de a transpune sensul visului, găsit prin interpretare simbolică, într-un „va fi” în viitor.

Desigur că nu există indicii despre modul cum se poate găsi drumul către o asemenea interpretare simbolică. Reuși-

¹ [Completare din 1909] Într-o năvelă numită *Gradiva*, a scriitorului W. Jensen, am descoperit întâmplător mai multe vise artificiale, care erau construite perfect corect și se puteau interpreta ca și cum nu ar fi fost inventate, ci ar fi fost visate de persoane reale. La întrebările mele, scriitorul a susținut că teoria mea asupra visului nu îi era cunoscută. Am considerat această concordanță între cercetarea mea și creația unui scriitor ca pe o dovadă în favoarea corectitudinii analizei mele a viselor. *Der Wahn und die Träume in W. Jensens „Gradiva“ (Delir și vise în „Gradiva“ de W. Jensen, Freud, 1907a)*

ta rămâne o chestiune de intuiție imediată și de spirit și astfel, prin intermediul simbolisticii, interpretarea viselor s-a putut ridica la rangul de exercițiu artistic, care pare legat de un talent deosebit.² Cealaltă metodă populară de interpretare a viselor se ține departe de o astfel de pretenție. Am putea-o denumi „metoda descifrării”, căci ea tratează visul ca pe un fel de scriere secretă, în care fiecare semn este tradus, conform unei chei stabile, printr-un alt semn, a cărui semnificație este cunoscută. Am visat, de exemplu, o scrisoare, dar și o înmormântare ș.a.m.d.; mă uit deci într-o „carte de vise” și aflu că „scrisoare” se traduce prin „necaz” și „înmormântare” prin „logodnă”. Îmi rămâne apoi să stabilesc o relație între cuvintele-cheie pe care le-am descifrat, relație pe care o voi considera de viitor. O interesantă modificare a procedeului de descifrare, prin care se corectează într-o anumită măsură caracterul de transfer pur mecanic al acestuia, se prezintă în scrierea despre interpretarea viselor (*Oneirocritica*) a lui Artemidoros din Daldis.³ Aici nu se ține seamă nu-

² [Completare din 1914] Aristotel (*De divinatione per somnum*, II) se pronunță în favoarea ideii că cel mai bun tâlmaci de vise este cel care surprinde cel mai bine asemănările; căci imaginile din vis, ca și imaginile pe apă, se distrug prin mișcare și cel mai bine reușește cel care poate recunoaște adevărul în imaginea distrusă (Büchschütz, 1868, 65.)

³ [Completare din 1914] Artemidoros din Daldis, născut probabil la începutul celui de-al doilea secol din era noastră, ne-a furnizat cea mai completă și mai îngrijită elaborare a interpretării viselor din lumea greco-romană. După cum relevă Th. Gomperz (1866, 7 și urm.), el fundamentează interpretarea viselor pe observație și experiență și diferențiază strict arta sa de alte arte, înșelătoare. După prezentarea lui Gomperz, principiul artei sale interpretative este identic principiului magiei, fiind vorba despre principiul asociației. Semnificația unui element oniric constă în lucrul pe care el îl evocă în memorie. Bineînțeles, în memoria tâlmaciului de vise (oneirocritul)! O sursă incontestabilă de arbitrar și nesiguranță rezultă din faptul că elementul oniric îi poate aminti oneirocritului de diferite lucruri și fiecărui oneirocrit îi poate aminti de altceva. Tehnica pe care o prezintă în cele ce urmează diferă de cea antică într-unul dintre punctele esențiale, anume că visătorului însuși îi revine

mai de conținutul visului, ci și de persoana și circumstanțele de viață ale visătorului, astfel că același element oniric are pentru cei bogați, cei căsătoriți, cei învățați altă semnificație decât pentru săraci, celibatari sau negustori. Esențialul în acest procedeu este faptul că travaliul de interpretare nu este îndreptat asupra întregului vis, ci asupra fiecărei bucăți în parte din conținutul visului, ca și cum el ar fi un conglomerat în care fiecare pietricică cere o atenție deosebită. Nu există nicio îndoială că imboldul de a avea o metodă de descifrare a fost dat de visele incoerente și complicate.⁴

---

travaliul de interpretare. Ea nu va lua în considerare ceea ce îi vine în minte interpretului de vise, ci visătorului, în legătură cu respectivul element al visului. După relatările misionarului Tfindji (1913, 516-17 și 523), și interpreții moderni de vise din Orient țin cont suficient de colaborarea visătorului. El povestește despre interpretii de vise la arabii din Mesopotamia: „*Pour interpréter exactement un songe, les oniromanciens les plus habiles s'informent de ceux qui les consultent de toutes les circonstances qu'ils regardent nécessaires pour la bonne explication... En un mot, nos oniromanciens ne laissent aucune circonstance leur échapper et ne donnent l'interprétation désirée avant d'avoir parfaitement saisi et reçu toutes les interrogations désirables*”. (Pentru a interpreta exact un vis, oniromancienii cei mai abili se informează de la cei care îi consultă despre toate circumstanțele pe care le consideră necesare pentru o bună explicație... Într-un cuvânt, oniromancienii nu lasă să le scape nicio circumstanță și nu dau interpretarea dorită înainte de a fi perceput perfect și de a fi primit toate informațiile necesare (N. t.). Printre aceste întrebări se află de regulă cele despre rudele cele mai apropiate (părinți, soție, copii) ca și formula tipică: „*habuistine in hac nocte copulam conjugalem ante vel post somnium?*” (ați avut în acea noapte raporturi sexuale cu soția înainte sau după vis?) — „*L'idée dominante dans l'interprétation des songes consiste à expliquer le rêve par son opposé.*” (Idea dominantă în interpretarea viselor constă în explicarea visului prin opusul lui (N. t.).

⁴ [Completare din 1909] Dr Alfred Robitsek îmi atrage atenția asupra cărților orientale de interpretare a viselor (cărțile noastre de vise sunt imitații nefecitate ale acestora), care interpretează elementele onirice în mare parte prin asemănare sonoră și asemănare între cuvinte. Aceste conexiuni se pierd o dată cu traducerea în limba noastră, iar de aici rezultă caracterul incomprehensibil al echivalentelor lor din cărțile noastre populare „de vise”. Ne putem informa despre această extraordinară semnificație a jocului de cuvinte și a jocului cu cuvintele în vechile

Pentru abordarea științifică a temei nu mai poate exista acum nicio îndoială despre inutilitatea ambelor procedee populare de interpretare. Metoda simbolică este limitată ca utilizare și nu poate fi generalizată. Pentru metoda descifrării este esențială încrederea în „cheie“, în cartea de vise; dar lipsesc orice garanții. Am fi tentați să le dăm dreptate filosofilor și psihiatrilor și să concediem problema interpretării viselor ca o sarcină imaginară.⁵

Numai că eu am aflat ceva mai bun. Trebuie să observ că aici ne întâlnim încă o dată cu unul dintre acele cazuri, de loc rare, în care o credință populară străveche, susținută cu încăpățănare, poate să se apropie mai mult de adevărul lucrurilor decât judecata științei care este valabilă astăzi. Trebuie să susțin că visul are într-adevăr o semnificație și că este posibil un procedeu științific de interpretare a viselor. Am ajuns la cunoașterea acestui procedeu pe calea următoare:

---

culturi orientale din scrierile lui Hugo Winckler. — [Completare din 1911] Cel mai frumos exemplu de interpretare de vise pe care ni-l furnizează Antichitatea se bazează pe un joc cu cuvintele. Artemidoros povestește: „Tot datorită norocului mi se pare că și-a făcut și Aristandros interpretarea pentru Alexandru Macedoneanul, când acesta, asediind Tyrul și împresurându-l, înfuriindu-se din pricina timpului pierdut, a visat că vede pe scutul său un satir dansând. Aristandros se afla din întâmplare la Tyr și-l însoțea pe rege în războiul împotriva tyrrinilor. A despărțit numele Satyros în *sa tyros* („Tyrul e al tău“) și l-a făcut astfel pe rege să lupte cu și mai multă înflăcărare, cucerind cetatea.” (Artemidoros, *Carte de tălmăcire a viselor*, cartea a IV-a, paragraful 24, traducere de Mariana Băluță-Skultety, Editura Polirom, 2001). În plus, visul depinde atât de strâns de expresiile colocviale, încât Ferenczi (1910) poate remarca pe bună dreptate că fiecare limbă are propriul său limbaj oniric. Un vis este de regulă intraductibil în alte limbi și de aceea, cred eu, și o carte cum este cea de față. [Completare din 1930] Totuși mai întâi dr A.A. Brill din New York și apoi alții au reușit să realizeze traduceri ale *Interpretării viselor*.

⁵ După ce am încheiat acest manuscris, a ajuns la mine o lucrare a lui Stumpf (1899), care concordă cu lucrarea mea în intenția de a demonstra că visul este plin de sens și interpretabil. La acest autor însă, interpretarea are loc cu ajutorul unei simbolistici alegorice, fără nicio garanție despre generalitatea valabilității procedeeului.

De ani de zile mă ocup cu rezolvarea în scop terapeutic a unor anumite plăsmuiți psihopatologice: fobiile isterice, reprezentările obsesive și altele; dintr-o importantă comunicare a lui Josef Breuer știu că pentru aceste formațiuni considerate simptome patologice înapoi explicarea coincide cu rezolvarea.⁶ Dacă putem aduce o astfel de reprezentare patologică înapoi la elementele din care ea s-a dezvoltat în viața psihică a bolnavului, atunci și această viață patologică se destramă, iar bolnavul este eliberat de ea. În condițiile neputinței tendințelor terapeutice și ale caracterului enigmatic al acestei stări, mi s-a părut tentant să merg pe calea deschisă de Breuer, în ciuda tuturor dificultăților, până la explicarea completă. Cu altă ocazie voi relata pe larg despre modul în care s-a configurat în cele din urmă tehnica procedeului și care au fost rezultatele eforturilor. Pe parcursul acestui studiu psihanalitic am dat peste interpretarea viselor. Pacienții pe care i-am însărcinat să îmi comunice toate asociațiile și gândurile care li se impuneau în legătură cu o anumită temă mi-au povestit visele lor și astfel m-au învățat că un vis poate fi inserat în acea înlănțuire psihică ce poate fi urmărită pe drumul descendent dinspre o idee patologică înapoi în amintire. Se impune deci să tratăm visul însuși ca un simptom și să folosim pentru interpretare metoda recent elaborată.

Pentru aceasta este necesară o anumită pregătire psihică a bolnavului. În cazul lui se fac eforturi în două direcții: sporirea atenției sale pentru propriile percepții psihice și decuplarea criticii care îl însoțește de obicei atunci când ia în considerare gândurile care i se ivesc. În scopul concentrării întregii sale atenții asupra autoobservației, este avantajos ca el să adopte o poziție liniștită și să închidă

---

⁶ Breuer și Freud (1895).

ochii⁷; trebuie să i se impună expres renunțarea la critica gândurilor percepute. I se mai spune pacientului că pentru reușita psihanalizei este important ca el să observe și să comunice tot ce îi trece prin minte și să nu se lase tentat să reprime un gând pentru că i se pare neimportant, irelevant sau fără sens. Față de ideile sale el trebuie să se comporte total nepărtinitor, căci tocmai critica este vinovată atunci când el nu reușește să găsească explicația visului sau ideii obsedante investigate.

După cum am observat în travaliul psihanalitic, cadrul mental al unui om care reflectează este diferit de cel al unuia care își observă procesele psihice. Față de cea mai atentă autoobservare, în cazul gândirii, mai intră în joc încă o acțiune psihică, așa cum o arată și mina tensionată și fruntea încrețită a celui care se gândește, în comparație cu liniștea mimicii celui care se observă pe sine. În ambele cazuri trebuie să existe o concentrare a atenției, dar cel care chibzuieste exercită în plus și o critică, în urma căreia el respinge, după ce le-a perceput, o parte a ideilor care se ivesc în el iar pe altele le taie din scurt și nu urmărește căile de gândire deschise de acestea; față de alte gânduri el știe să se comporte astfel încât ele să nu ajungă să fie conștiente, fiind deci reprimate înainte de perceperea lor. Dimpotrivă, cel care se observă pe sine nu are decât grija de a reprima critica; dacă reușește, în conștiința lui vin nenumărate idei, care altminteri ar fi rămas de neperceput. Cu ajutorul acestui nou material obținut pentru autopercepție se poate desfășura interpretarea ideilor patologice și formațiunilor onirice. Așa cum se vede, este vorba despre stabilirea unei stări psihice,

---

⁷ Ulterior, chiar în această carte, Freud nu va mai scrie niciun cuvânt despre necesitatea de a închide ochii, probabil o reminiscență din vechea metodă hipnotică (N. t.).

care are în comun cu cele care apar înainte de a adormi (și desigur și cu cele hipnotice) o anumită analogie în ceea ce privește repartizarea energiei psihice (a atenției mobile). În procesul de adormire intervin „reprezentările involuntare“, prin relaxarea unei anumite acțiuni voluntare (și desigur critice), pe care o lăsăm să influențeze cursul reprezentărilor noastre; din pricina acestei relaxări apare „oboseala“; reprezentările involuntare care se ivesc se transformă în imagini vizuale și acustice. (A se compara cu observațiile lui Schliermacher și alții, vezi mai jos).⁸ În starea folosită pentru analiza viselor și ideilor patologice, renunțăm intenționat și voluntar la acea activitate și folosim energia psihică economisită (sau o parte a acesteia) pentru urmărirea atentă a gândurilor involuntare care se ivesc acum, care își păstrează caracterul lor de reprezentări (spre deosebire de starea de la adormire). *Astfel, facem din reprezentările „involuntare“ reprezentări „voluntare“.*

Multer persoane nu li se pare prea ușor să adopte atitudinea cerută aici, de „a lăsa frâu liber ideilor“, cu renunțarea la critica exercitată de obicei față de acestea. „Gândurile involuntare“ pot declanșa o rezistență acerbă, care caută să le împiedice apariția. Dacă dăm crezare marelui nostru poet și filosof Fr. Schiller, o atitudine de acest fel este cuprinsă și în condiția pentru o producție literară. Într-un pasaj din corespondența sa cu Körner, a cărui depistare i-o datorez lui Otto Rank, Schiller îi răspunde prietenului său, care se plânge de lipsă de productivitate: „Mi se pare că motivul plângerii tale este constrângerea pe care rațiunea ta o impune imaginației tale. Voi emite aici un gând și îl voi ilustra printr-o compa-

⁸ [Completare din 1919] H. Silberer a obținut contribuții importante la interpretarea viselor din observarea directă a acestei transformări a reprezentărilor în imagini vizuale (1909, 1910 și 1912).

rație. Pare să fie rău și dăunător travaliului de creație al sufletului atunci când rațiunea face o examinare prea strictă chiar de la poartă ideilor care se precipită. Considerată izolat, o idee poate fi foarte trivială sau foarte aventuroasă, dar poate fi importantă datorită unei idei care îi urmează, iar, în contextul altor idei, care poate că par la fel absurde, poate să apară ca o verigă foarte eficientă. Rațiunea nu poate să își formeze o judecată despre toate acestea, dacă nu reține ideea suficient de mult pentru a o pune în relație cu celelalte. În ceea ce privește capul creativ, mi se pare, judecata își retrage paznicii din fața porților, iar ideile se precipită înăuntru *pêles-mêles*⁹; numai după aceea ea va trece totul în revistă și le va privi per ansamblu. Dumneavoastră, domnii critici, sau oricum vă place să vă spuneți, vă rușinați sau vă temeți de jocurile delirante de o clipă, trecătoare, care se află la toți creatorii independenți și a căror durată, mai lungă sau mai scurtă, face diferența între creator și visător. De aici plângerea dvs. de infertilitate, pentru că dvs. respingeți prea repede și faceți diferențieri prea drastice“ (scrisoare din 1 decembrie 1788).

Și totuși o „astfel de retragere a paznicilor din fața porților judecătii“, așa cum o numește Schiller, adoptarea unei atitudini de autoobservație lipsită de critică, nu este în niciun caz dificilă.

Majoritatea pacienților mei realizează aceasta după primele instrucțiuni; eu însumi pot să o realizez complet, dacă o susțin prin transcrierea asociațiilor mele. Cantitatea de energie psihică cu ajutorul căreia putem reduce activitatea critică și cu care putem să sporim intensitatea autoobservării noastre slăbește considerabil în funcție de tema care se fixează atenției.

⁹ De-a valma, în limba franceză în original (N. t.).

Primul pas în folosirea acestui procedeu ne învață că nu trebuie să ne îndreptăm atenția asupra visului ca întreg, ci asupra părților conținutului său. Dacă îl întreb pe pacientul neexperimentat: ce idee vă vine în legătură cu acest vis? de regulă el nu va prinde nimic în câmpul său psihic de vedere. Trebuie să îi propun visul fragmentat în bucăți; atunci el îmi furnizează pentru fiecare bucată câte o serie de asociații, pe care le putem numi „gândurile de fundal” al acestei părți de vis. Această primă condiție importantă deosebește metoda de interpretare a viselor exercitată de mine de metoda populară, istorică și legendară de interpretare, care este o metodă simbolică și se apropie de cea de-a doua metodă, „a descifrării”. Ca și aceasta, este o interpretare *en détail*, și nu *en masse*; ca și aceasta, ea consideră din capul locului că visul este ceva compus, un conglomerat de formațiuni psihice.

Pe parcursul psihanalizelor mele aplicate pacienților nevrotici, am interpretat deja peste o mie de vise, dar nu doresc să folosesc acest material aici pentru introducerea în tehnica și teoria interpretării viselor. Făcând total abstracție de faptul că m-aș expune obiecției conform căreia acestea ar fi vise ale unor nevropați, care nu ar permite o concluzie asupra viselor oamenilor sănătoși, am fost obligat să le resping și dintr-un alt motiv. Tema spre care ținesc aceste vise este desigur întotdeauna istoria bolii care stă la baza nevrozei lor. Astfel, s-ar cere pentru fiecare vis o lungă introducere și un excurs în natura și condițiile etiologice ale psihonevrozelor, lucruri care sunt în sine noi și în cel mai înalt grad ciudate și astfel ar abate atenția de la problema visului. Dimpotrivă, intenția mea este de a folosi prezenta explicare a viselor ca un prim pas spre rezolvarea dificilelor probleme ale psihologiei nevrozelor. Dacă renunț

însă la visele nevroticilor, principalul meu material, atunci nu trebuie să fiu prea pretențios în selecția dintre celelalte vise. Rămân doar acele vise care mi-au fost povestite ocazional de către persoane sănătoase pe care le cunosc sau pe care le-am găsit date ca exemplu în literatura despre viața onirică. Din păcate, nici unul dintre aceste vise nu este acompaniat de analiza fără de care eu nu pot descoperi sensul visului. Procedul meu nu este atât de comod ca cel al metodei populare de descifrare, care traduce conținutul oniric dat după o cheie fixă; mai degrabă eu sunt gata să admit că același conținut oniric poate ascunde, la persoane diferite și în contexte diferite, și un alt sens. Astfel m-am îndreptat asupra propriilor mele vise, ca un material bogat și comod, care provine de la o persoană aproximativ normală și care are multiple legături cu viața diurnă. Voi fi întâmpinat, desigur, cu îndoială față de justetea unei astfel de „autoanalize“. Arbitrarul nu este în niciun caz exclus. După judecata mea, în autoobservație, situația este mai degrabă mai favorabilă decât în cazul observării altora; în orice caz, putem încerca să vedem cât de departe ajungem cu autoanaliza în interpretarea viselor. Mai trebuie să surmontez și alte dificultăți, care țin de propria mea intimitate. Există o sfială naturală de a expune atâtea lucruri intime din propria viața psihică; nu se poate garanta că nu vor exista interpretări abuzive din partea străinilor. Dar trebuie să existe o posibilitate ca aceste ezitări să fie învinse. „*Tout psychologue, scrie Delboeuf, est obligé de faire l'aveu même de ses faiblesses s'il croit par là jeter du jour sur quelque problème obscur.*“¹⁰ Pot să presupun că și interesul inițial al cititorului față de indiscrețiile pe care sunt obligat să le fac

¹⁰ „Orice psiholog este obligat să-și mărturisească până și slăbiciunile dacă astfel crede că poate face lumină în vreo problemă obscură“, în limba franceză în original (N. t.).

va fi înlocuit foarte curând de o adâncire exclusivă în problemele psihologice astfel puse în lumină.¹¹

Voi cerceta deci unul dintre propriile mele vise și asupra lui voi explica maniera mea de interpretare. Fiecare astfel de vis necesită o relatare preliminară. De aceea trebuie să îl rog pe cititor să își aproprieze pentru o perioadă interesele mele și să se cufunde împreună cu mine în cele mai mici particularități ale vieții mele, căci un astfel de transfer cere interesul pentru semnificația ascunsă a visului.

Relatare preliminară

În vara lui 1895 am tratat după metoda psihanalitică o tânără doamnă, o prietenă apropiată a mea și alor mei. Se înțelege că o astfel de întrepătrundere de relații poate deveni pentru medic, mai ales pentru psihoterapeut, sursa multor sentimente perturbatoare. Interesul personal al medicului este mai mare, autoritatea îi este mai mică. Un eșec amenința vechea prietenie cu rudele bolnavei. Cura s-a terminat cu un succes parțial, anume că pacienta a scăpat de angoasa isterică, dar nu de toate simptomele somatice. Totuși eu nu am fost atunci pe deplin sigur în ceea ce privește criteriile care desemnează încheierea definitivă a unei istorii de caz isterice și i-am propus pacientei o soluție care ei nu i s-a părut acceptabilă. Într-o astfel de neconcordanță am întrerupt tratamentul, pe timp de vară. Într-o zi m-a vizitat un coleg mai tânăr, unul dintre prietenii mei cei mai apropiați, care o vizitase pe pacientă — Irma — și familia ei, în reședința lor de la țară. L-am întrebat cum a găsit-o

---

¹¹ Nu voi omite să adaug, pentru a limita cele spuse mai sus, că aproape niciodată nu am comunicat interpretarea completă, accesibilă mie, a unui vis propriu. Probabil că am avut dreptate să nu mă încred prea mult în discreția cititorului.

și am primit răspunsul: îi merge mai bine, dar nu e foarte bine. Știu că m-au supărat cuvintele prietenului meu Otto sau tonul pe care le rostise. Am crezut că aud acolo un reproș, eventual că îi promisesem pacientei prea mult și am pus — pe drept sau pe nedrept — presupusa atitudine părătitoare a lui Otto pe seama influenței din partea rudelor bolnavei, care, bănuiam, nu văzuseră tratamentul meu cu cei mai buni ochi. De altfel, senzația mea penibilă nu mi-a fost clară și nici nu i-am dat vreo expresie. În aceeași seară am scris istoria de caz a Irmei, în scopul de a o înmâna, ca pentru o justificare, doctorului M., un prieten comun, care era atunci personalitatea ce dădea tonul în cercul nostru. În noaptea care a urmat acestei seri (sau mai degrabă spre dimineața) am avut următorul vis, care a fost fixat imediat după trezire.¹²

Visul din 23/24 iulie 1895

O hală mare — mulți oaspeți pe care îi întâmpinăm. Printre ei Irma, pe care o iau imediat deoparte pentru a răspunde la scri-soarea ei și a-i reproșa că nu acceptă încă „soluția“. Îi spun: „Dacă mai ai dureri, este de fapt numai vina ta.“ Ea răspunde: „Dacă ai ști ce dureri am în gât, stomac și în burtă; mă sufocă.“ Mă sperii și o privesc. Arată palidă și buhăită; mă gândesc că până la urmă totuși am trecut cu vederea ceva organic. O iau la fereastră și mă uit în gâtul ei. Ea se împotrivește puțin, ca femeile care au dinți falși. Mă gândesc că totuși ea nu are nevoie de asta. Apoi gura se deschide bine și în partea dreaptă găesc o pată mare albă, și în alt loc văd ulcerații extinse de culoare alb-gri, pe niște ciudate formațiuni ondulate, care imită evident

¹² [Completare din 1914] Acesta este primul vis pe care l-am supus unei interpretări amănunțite.

cartilajele laterale ale nărilor. Îl chem repede pe dr M., care repetă examinarea și o confirmă... Dr M. arată total diferit de aspectul lui obișnuit; este foarte palid, șchioapătă și are bărbia rasă... Acum alături de el se află și prietenul meu Otto iar prietenul Leopold o bate ușor peste burtică și spune: „ea are o zonă infectată în partea din stânga jos“ și mai indică o parte de piele infiltrată la umărul stâng (ceea ce simt și eu la fel ca și el, în ciuda rochiei)... M. spune: „fără îndoială, este o infecție, dar nu contează; se va ajunge și la dizenterie și toxina se va elimina...“. Noi știm imediat de unde provine infecția. Nu de mult timp, nesimțindu-se bine, prietenul Otto i-a făcut o injecție cu un preparat pe bază de propil, propilen... acid propionic... trimetilamină (a cărei formulă o văd tipărită cu litere groase înaintea ochilor mei)... Nu se fac așa de ușor asemenea injecții... Probabil că nici seringă nu era curată.

Acest vis prezintă un avantaj față de multe alte vise. Sunt clare imediat evenimentele din ziua precedentă de care se leagă, precum și tema pe care o tratează. Relatarea preliminară informează despre acestea. Informația pe care am aflat-o de la Otto despre starea Irmei, istoria de caz pe care am scris-o până noaptea târziu mi-au ocupat activitatea psihică și în timpul somnului. Totuși cineva care a luat cunoștință de conținutul visului și de relatarea preliminară nu ar putea să bănuiască ce înseamnă visul. Nici eu nu știam. M-au mirat simptomele de care se plângea Irma în vis, care nu sunt aceleași simptome din cauza cărora am tratat-o. Am zâmbit la ideea absurdă a unei injecții cu acid propionic și la consolarea pe care o enunța dr M. Spre sfârșit, visul mi s-a părut mai obscur și mai condensat decât era spre început. Pentru a afla semnificația tuturor acestor lucruri, trebuie să mă decid să fac o analiză mai aprofundată.

Analiză

Hală — mulți oaspeți pe care îi întâmpinăm. În vara aceasta am locuit la Bellevue, într-o casă care se află singură pe culmea unui deal, care face parte din stațiunea Kahlenberg.¹³ Această casă fusese odinioară destinată spre a fi un local de distracții, de aceea are încăperi neobișnuit de înalte, sub formă de hale. Visul a avut loc și el tot la Bellevue, cu puține zile înainte de petrecerea de aniversare a soției mele. În ziua respectivă, soția mea își exprimase speranța ca la aniversare să vină la noi mai mulți prieteni, printre care și Irma. Visul meu anticipează deci această situație: este ziua de naștere a soției mele și întâmpinăm în marea hală din Bellevue mulți oaspeți, printre care și Irma.

Îi reproșez Irmei că nu a acceptat soluția; spun: dacă mai ai dureri, este doar vina ta. Aceasta aș fi putut să spun și în stare de veghe sau i-am și spus-o. Atunci eram de părere (incorect, așa cum am recunoscut ulterior) că sarcina mea se epuiza după ce îi comunicam pacientului sensul ascuns al simptomelor sale; nu mai era responsabilitatea mea dacă ea accepta sau nu această soluție, ceea ce determina succesul sau insuccesul. Sunt recunoscător acestei greșeli, astăzi din fericire, depășită, pentru că mi-a ușurat existența într-o perioadă în care, cu toată inevitabila mea ignoranță, trebuia să vindec. În fraza pe care i-o spun Irmei în vis, observ însă că ceea ce doresc înainte de toate este să nu fiu vinovat de durerile pe care ea încă le mai are. Dacă este doar vina Irmei, atunci nu poate fi vina mea. În această direcție trebuie să fie căutată intenția visului?

Irma se plânge de: dureri în gât, burtă și stomac, care o sufocă. Durerile de stomac se aflau în complexul de simptome al

¹³ Kahlenberg se află lângă Viena (N. t.).

pacientei mele, dar nu erau foarte pronunțate; ea se plângea mai degrabă de senzații de greutate și rău. Durerile în gât, în burtă, constricția gâtului nu jucau la ea niciun rol. Mă mir de ce m-am hotărât în vis la o asemenea alegere de simptome, dar pentru moment nu pot găsi nicio explicație.

Ea arată palidă și buhăită. Pacienta mea era mereu rume-nă. Bănuiesc că aici o altă persoană i-a luat locul.

Mă sperii la gândul că am trecut totuși cu vederea o afecțiune organică. Așa cum toată lumea o să mă creadă, aceasta este o teamă care nu se stinge niciodată la un specialist care vede aproape exclusiv nevrotici și care este nevoit să pună pe seama isteriei atâtea manifestări pe care alți medici le tratează ca fiind organice. Pe de altă parte, mă străbate, nu știu de unde, o ușoară îndoială, dacă teama mea este chiar autentică. Dacă durerile Irmei au bază organică, eu din nou nu mai sunt însărcinat cu vindecarea lor, căci tratamentul meu nu înlătură decât durerile isterice. Tare mi se pare că eu mi-aș dori de fapt o eroare de diagnostic; atunci reproșul legat de eșec ar fi și el înlăturat.

O iau la fereastră și mă uit în gâtul ei. Ea se împotrivește puțin, ca femeile care au dinți falși. Mă gândesc că ea nu are nevoie totuși de așa ceva. Nu am avut niciodată prilejul să inspectez cavitatea bucală a Irmei. Procedul din vis îmi amintește de o examinare pe care am făcut-o cu câțva timp în urmă unei guvernante, care lăsa la început impresia de frumusețe și tinerețe, dar când a deschis gura a făcut anumite manevre pentru a-și ascunde proteza. De acest caz se leagă alte amintiri ale unor examinări medicale și ale micilor secrete descifrate cu aceste ocazii, lipsite de vreo plăcere de ambele părți. *Ea nu are totuși nevoie de așa ceva* este la prima vedere un compliment făcut Irmei; bănuiesc însă și o altă semnificație. La o analiză mai atentă, se observă dacă s-au epuizat sau nu gândurile ascunse care erau de așteptat. Felul în care Irma stă

la fereastră îmi amintește brusc de o altă întâmplare. Irma are o prietenă intimă pe care eu o apreciez foarte mult. Când am vizitat-o într-o seară, am găsit-o la fereastră, în situația reprodusă în vis, și medicul ei, același dr M., mi-a explicat că ea are o membrană diferitică. Persoana dr M. și membrana revin pe parcursul visului. Acum îmi vine ideea că în ultimele luni am căpătat toate motivele pentru a presupune că și această doamnă ar fi isterică. Da, Irma însăși mi-a trădat asta. Ce știi eu însă despre stările ei? Știi un singur lucru, anume că ea suferă de sufocare isterică, precum Irma mea în vis. Astfel, în vis am înlocuit-o pe pacienta mea cu prietena ei. Acum îmi amintesc că m-am jucat des cu presupunerea că această doamnă ar putea să îmi ceară să o eliberez de simptomele ei. Însă apoi am considerat că acest lucru este improbabil, căci ea are o fire foarte reținută. Ea se *împotrivește*, așa cum o arată visul. O altă explicație ar fi că *ea nu are nevoie de aceasta*; într-adevăr, ea s-a arătat suficient de puternică pentru a-și domina starea fără ajutor străin. Au mai rămas acum doar câteva trăsături, pe care nu le pot atribui nici Irmei și nici prietenei ei: *palidă, buhăită, dinți falși*. Dinții falși m-au dus la acea guvernantă; mă simt acum înclinat să mă mulțumesc cu dinți *proști*. Apoi îmi vine în minte o altă persoană, căreia îi pot atribui acele trăsături. Nici ea nu este pacienta mea, și nici nu doresc să o am drept pacientă, căci am observat că ea se jenează de mine și nu o consider o bolnavă ascultătoare. Ea este de obicei palidă și, cândva, când a avut o perioadă deosebit de bună, ea a fost buhăită.¹⁴ Am com-

¹⁴ Pe seama acestei a treia persoane se poate pune și plângerea încă neexplicată de *dureri în burtă*. Este vorba desigur despre propria mea soție; durerile de burtă îmi amintesc de unul dintre prilejurile în care mi-a devenit clară jena ei. Trebuie să recunosc că în acest vis nu le tratez prea amabil pe Irma și pe soția mea, dar să fie remarcat, spre scuza mea, că pe ambele le compar cu idealul pacientei cumini, ascultătoare.

parat-o deci pe pacienta mea Irma cu două persoane, care s-ar fi împotrivit și ele procedurii. Ce sens ar putea avea faptul că în vis am înlocuit-o pe ea cu prietena ei? Cumva că eu doresc să o înlocuiesc; cealaltă fie stârnește în mine simpatii mai puternice, fie am o părere mai bună despre inteligența ei. Pe Irma o consider chiar lipsită de istețime pentru că nu a acceptat soluția mea. Cealaltă ar fi fost mai înțeleaptă, ar fi deci de acord mai repede. *Apoi gura se deschide bine*; ea ar povesti mai multe decât Irma.¹⁵

Ce văd în gât: o pată albă și cartilajele laterale ale nărilor cu ulcerații pe ele. Pata albă amintește de o diferită și astfel de prietena Irmei, dar și de severa boală pe care a avut-o fiica mea mai mare în urmă cu aproape doi ani și de toate temerile acelei perioade negre. Ulcerațiile de pe cartilajele laterale amintesc de grijile privitoare la propria mea sănătate. Pe vremea aceea aveam nevoie frecvent de cocaină, pentru a reprimă inflamații persistente ale nasului și în urmă cu câteva zile aflasem că o pacientă care a făcut același lucru ca și mine și-a provocat o necroză extinsă a mucoasei nazale. Faptul că am recomandat cocaina în 1885¹⁶ mi-a adus reproșuri grele. Un prieten drag, deja mort în 1895 [data visului], își accelerase sfârșitul abuzând de acest mijloc.

Îl chem repede pe dr M., care repetă examinarea. Aceasta ar corespunde pur și simplu poziției pe care o avea printre noi dr M. Dar „repede“ este suficient de evident pentru a cere o

¹⁵ Bănuiesc că interpretarea acestui fragment nu este dusă destul de departe pentru a urmări întregul sens ascuns. Dacă aș dori să continui comparația între cele trei femei, aș devia mult. Fiecare vis are cel puțin un loc în care este insondabil, ca un ombilic, prin care el se leagă de necunoscut.

¹⁶ Aceasta este probabil o greșeală de tipar din primele ediții germane. Trebuie să fie 1884, căci acesta este anul de apariție a primei lucrări despre cocaină a lui Freud. Din datele biografice prezentate de Ernest Jones (1960) rezultă că prietenul la care se referă Freud în legătură cu cocaina era Fleischl von Marxow (N. t.).

explicație specială. Îmi amintește de un incident medical trist. Recomandând în mod repetat un medicament, care pe vremea aceea trecea drept inofensiv (Sulfonal), am provocat unei bolnave o intoxicație gravă și m-am îndreptat cât se poate de repede spre colegul meu mai în vârstă și mai experimentat, spre a mă ajuta. Faptul că aveam într-adevăr în minte acest caz este întărit de o altă circumstanță. Bolnava care a suferit intoxicația purta același nume ca și fiica mea cea mare. Până acum nu mă gândisem niciodată la asta; acum mi se pare aproape o revanșă a destinului. Ca și cum substituția persoanelor s-ar continua în alt sens; această Mathilde pentru acea Mathilde, ochi pentru ochi, dintre pentru dinte. Este ca și cum aș căuta toate prilejurile de a-mi reproșa lipsa de îndemânare medicală.

Dr M. este palid, cu bărbia rasă și șchioapătă. De aici este corect doar faptul că aspectul său malativ trezește adesea îngrijorarea prietenilor săi. Celălalte două trăsături trebuie să aparțină unei alte persoane. Îmi vine în minte fratele meu mai mare, care locuiește în străinătate, care are bărbia rasă și care, dacă îmi amintesc bine, arată foarte asemănător lui M. din vis. Despre el aflasem cu câteva zile în urmă că șchioapătă din pricina unei artrite la șold. Trebuie să existe un motiv pentru care am contopit în vis cele două persoane într-una singură. Într-adevăr, îmi amintesc că eram supărat pe amândoi din motive asemănătoare. Ambii refuzaseră o anumită sugestie pe care le-o făcusem în ultima vreme.

Prietenul Otto stă acum lângă bolnavă și prietenul Leopold o examinează și indică o zonă infectată în partea stângă jos. Prietenul Leopold este și el medic și este rudă cu Otto. Dat fiind că amândoi exercită aceeași specialitate, destinul a făcut din ei concurenți, ei fiind mereu comparați unul cu altul. M-au asistat de-a lungul celor doi ani în care am condus serviciul neurologic pentru pacienți externi de la un spital de copii.

Scene cum este cea reprodusă în vis s-au petrecut adesea atunci. În timp ce eu dezbăteam cu Otto diagnoza unui caz, Leopold mai examinase o dată copilul și aducea o contribuție neașteptată la decizie. Între ei exista o deosebire de caracter asemănătoare cu cea dintre inspectorul Bräsig și prietenul său Karl.¹⁷ Unul se evidenția prin „viteză“, celălalt era lent, chibzuit, dar temeinic. Atunci când, în vis, îi puneam față în față pe Otto și pe precautul Leopold, aceasta se întâmpla evident în avantajul lui Leopold. Este o comparație asemănătoare cu cea de mai sus, dintre pacienta recalcitrantă Irma și prietena ei, considerată mai inteligentă. Observ acum și una dintre liniile pe care se deplasează asociațiile de gânduri din vis: de la copilul bolnav la instituția de medicină infantilă. *Zona infectată din stânga jos* îmi face impresia că ar corespunde în toate detaliile unui caz în care Leopold m-a frapat cu scrupulozitatea sa. Și eu mă gândesc de altfel la ceva gen afecțiune metastatică, dar poate fi și o referință la pacienta pe care aș fi vrut să o am în locul Irmei. Căci această doamnă imită întocmai, așa cum pot constata, o tuberculoză.

O parte de piele infiltrată la umărul stâng. Știu imediat că este propriul meu reumatism de la umăr, pe care îl resimt regulat atunci când rămân treaz până târziu în noapte. Conținutul literal al visului este ambiguu: *ceea ce eu resimt ca și el*. Adică, resimt în propriul meu corp. În plus, mă frapează cât de neobișnuit sună denumirea „parte de piele infiltrată“. Suntem obișnușiți cu „infiltrația din partea stângă spate sus“; aceasta se referă la plămâni și la tuberculoză.

În ciuda rochiei. Acesta este numai un punct de conexiune. Copiii de la instituția de medicină erau examinați, desigur, dezbrăcați; este oarecum opusul modului în care trebuie

¹⁷ Cele două personaje principale din romanul *Ut mine Stromtid*, de Fritz Reuter, scris în dialectul din Mecklenburg (N. t.).

să examinăm pacientele care sunt femei adulte. Despre un clinician sus-pus se povestea că își examina fizic pacientele numai prin rochii. Ceea ce se întâmpla mai departe este neclar pentru mine și, la drept vorbind, nu am nicio dorință de a mă adânci în această chestiune.

Dr M. spune: este o infecție, dar nu contează; se va ajunge la dizenterie și toxina se va elimina. Aceasta mi se pare la prima vedere amuzant, dar, ca și toate celelalte, trebuie descompus cu grijă. Privit mai îndeaproape, prezintă totuși și un fel de sens. Ceea ce am văzut la pacientă era o difterită locală. Din perioada în care fiica mea era bolnavă îmi amintesc de o discuție despre difterită și difterie. Cea din urmă este o infecție generalizată care derivă dintr-o difterită locală. O astfel de infecție generalizată este indicată de Leopold prin existența unei zone infectate, care ne lasă deci să ne gândim la formațiuni metastatice. Eu cred că tocmai în caz de difterie nu se întâlnesc astfel de metastaze. Ele îmi amintesc mai degrabă de piemie.

Nu contează — este consolarea. Cred că ea se inserează astfel în context: conținutul ultimei părți a visului este că durerile pacientei provin dintr-o afecțiune organică gravă. Îmi vine să cred că și prin aceasta doresc numai să îndepărtez de mine vina. Tratamentul psihic nu poate fi făcut responsabil pentru persistența suferințelor difteritice. Am totuși un sentiment de jenă că i-am pus Irmei în cârcă o boală atât de gravă numai și numai pentru a mă despovăra pe mine. Pare atât de crud. Aveam deci nevoie de o asigurare că se va termina cu bine și nu mi se pare o alegere proastă să pun consolarea tocmai în gura dr M. Dar aici mă ridic deasupra visului, ceea ce necesită o explicație.

De ce este însă această consolare atât de fără sens?

Dizenterie: o anumită idee teoretică îndepărtată că substanțele bolii pot să fie eliminate prin intestin. Doresc prin

aceasta să mă amuz de prolixitatea manifestată de dr M. în explicații alambicate și în legături patologice ciudate? Legat de dizenterie, îmi mai vine în minte ceva. Cu câteva luni în urmă am preluat un tânăr pacient cu ciudate tulburări ale scaunului, pe care ceilalți colegi îl tratează ca pe un caz de „anemie cu subalimentație“. Am recunoscut că era vorba despre o isterie, nu am dorit să încerc cu el psihoterapia mea și l-am trimis într-o croazieră. Cu câteva zile în urmă am primit o scrisoare disperată din Egipt în care el îmi spunea că a avusese acolo o nouă criză, pe care medicul a considerat-o dizenterie. Bănuiesc că diagnosticul este o eroare a unui coleg ignorant, care s-a lăsat păcălit de isterie; dar nu am putut totuși să mă scutesc pe mine de a-mi reproșa că l-am pus pe bolnav în situația de a-și adăuga la o afecțiune isterică a intestinului și una organică. Apoi, *dizenterie* sună asemănător cu *difterie*, denumire ††† care nu este amintită în vis.

Da, așa trebuie să fie, trebuie să fi râs de prognoza consoatoare a doctorului M.: se va ajunge și la dizenterie etc. pentru că îmi amintesc că odată, în urmă cu mai mulți ani, l-am auzit pe un coleg cum povestea râzând ceva absolut asemănător. Fusese chemat împreună cu acest coleg la căpătâiul unui pacient grav bolnav și s-a simțit dator să îi spună celui-lalt, care părea foarte plin de speranță, că pacientul avea albumină în urină. Colegul însă nu s-a descurajat, ci a răspuns liniștit: *Nu contează*, domnule coleg, albumina se va elimina! Nu mai am nicio îndoială că în acest fragment de vis este cuprinsă o bătaie de joc la adresa colegului care nu știa nimic despre isterie. Ca pentru a întări aceasta, îmi trece acum prin minte: știe oare dr M. că și simptomele acestei paciente, prietena Irmei, simptome care ne fac să ne temem de o tuberculoză, se originează tot în isterie? A recunoscut el această isterie sau s-a lăsat păcălit?

Ce motiv pot avea însă să mă port atât de rău cu acest prieten? Este simplu: dr M. este la fel de puțin de acord cu „soluția“ pe care i-am dat-o Irmei ca și Irma însăși. Deci în acest vis m-am răzbunat deja pe două persoane: pe Irma prin cuvintele: dacă mai ai totuși dureri, este doar vina ta, dar și pe dr M., cu acea consolare fără sens pe care i-am pus-o în gură.

Știm imediat de unde provine infecția. Această cunoaștere nemijlocită în vis este ciudată. Mai înainte nu știam încă, dat fiind că infecția fusese indicată abia de către Leopold.

Dat fiind că ea nu se simțea bine, prietenul Otto i-a făcut o injecție. Otto a povestit într-adevăr că, în scurta perioadă cât stătuse la familia Irmei, fusese chemat la hotelul învecinat, pentru a face o injecție cuiva căruia i se făcuse brusc rău. Injecțiile îmi amintesc încă o dată de nefericitul prieten care se otrăvise cu cocaină. Eu îi recomandasem medicamentul numai spre administrare orală în timpul deprivării de morfină; însă el își făcea neîncetaț injecții cu cocaină.

Cu un preparat pe bază de propil... propilen... acid propionic. Cum am ajuns la asta? În aceeași seară în care am scris istoria de caz și am visat despre ea, soția mea a deschis o sticlă de lichior, pe care scria „ananas“¹⁸ și care era un cadou de la prietenul nostru Otto. El avea obiceiul să ne facă daruri cu toate ocaziile posibile; să sperăm că o femeie îl va vindeca odată de asta.¹⁹ Acest lichior răspânda un asemenea miros de gaz lampant, încât am refuzat să gust din el. Soția mea a fost de părere să facem cadou această sticlă personalului de

¹⁸ În plus, „ananas“ prezenta și o remarcabilă asonanță cu numele de familie al pacientei mele.

¹⁹ [Completare din 1909, la care Freud reînunță însă în 1925] Aici acest vis nu se vedește profetic. În alt sens, el are dreptate căci tulburările gastrice „nerezolvate“ ale pacientei mele, de care nu am vrut să mă fac vinovat, erau preliminarile unei grave maladii provocate de pietre la vezica biliară.

serviciu și eu, încă și mai precaut, am contrazis-o, remarcând, plin de omenie, că nici pe ei nu trebuie să îi otrăvim. Mirosul de gaz lampant (amil...) mi-a evocat, se vede, amintirea unei întregi serii: propil, metil etc., pe care o ofereau în vis preparatele pe bază de propilen. Am făcut în orice caz o substituție, am visat propil, după ce am mirosit amil, dar astfel de substituții sunt permise poate tocmai în chimia organică.

Trimetilamină. În vis văd formula chimică a acestui compus, ceea ce demonstrează o mare încordare a memoriei mele, și anume formula este tipărită cu litere groase, ca și cum s-ar fi dorit evidențierea din context a unui conținut deosebit de important. De unde mi-a venit trimetilamina, asupra căreia mi s-a atras atenția într-un asemenea fel? Dintr-o conversație cu un alt prieten, care știe de mai mulți ani despre toate lucrările mele aflate în germene, așa cum eu știu despre ale sale.²⁰ În acea perioadă el îmi comunicase unele idei despre o chimie sexuală și printre altele mi-a menționat că el crede că unul dintre aceste produse ale metabolismului sexual este trimetilamina. Acest compus m-a condus la sexualitate, la acest factor căruia eu îi atribui cea mai mare importanță în determinarea afecțiunilor nervoase pe care doresc să le vindec. Pacienta mea Irma este o tânără văduvă; dacă aş vrea să mă scuz de eșecul tratamentului ei, cel mai bine ar fi să mă refer la această situație, pe care prietenii ei doresc din toată inima să o schimbe. Cât de ciudat este, în plus, alcătuit un astfel de vis! Cealaltă, pe care o am în vis drept pacientă, în locul Irmei, este și ea o tânără văduvă.

Bănuiesc de ce formula trimetilaminei apare atât de accentuat în vis. În acest cuvânt se adună atâtea lucruri impor-

---

²⁰ Este vorba despre Wilhelm Fließ, biolog și otorinolaringolog din Berlin, prietenul și corespondentul lui Freud care, în perioada contemporană cu publicarea *Interpretării viselor*, a exercitat asupra acestuia o importantă influență (N. t.).

tante: trimetilamina nu este numai o aluzie la foarte puternicul factor al sexualității, ci și la persoana de al cărei acord îmi amintesc cu satisfacție, atunci când mă simt părăsit în vederile mele. Va mai reveni acest prieten, care joacă un rol atât de mare în viața mea, în contextul ideatic al visului? Da; el este un deosebit de bun cunoscător al efectelor care decurg din maladiile nasului și cavităților conexe și a indicat științei câteva foarte remarcabile relații între cartilajele nărilor și organele sexuale feminine. (Cele trei formațiuni ondulate din gâtul Irmei). L-am rugat să o examineze pe Irma, pentru a afla dacă durerile ei de stomac nu sunt cumva de origine nazală. Dar el însuși suferă de o rinită purulentă, care mă îngrijorează, și la ea face aluzie piemia, care îmi vine în minte în legătură cu metastazele din vis.

Nu se fac atât de ușor asemenea injecții. Aici apare nemijlocit reproșul de superficialitate adresat prietenului Otto. Cred că am gândit ceva asemănător în timpul după-amiezii, atunci când el a părut să își manifeste atitudinea împotriva mea, prin cuvinte și priviri. Îmi spuneam cam așa: cât de ușor se lasă influențat, cât de ușor vine cu prejudecățile lui. În plus, fraza de mai sus mi-l indică din nou pe prietenul mort, care s-a decis atât de precipitat să își facă injecții cu cocaină. Eu nu intenționasem deloc, așa cum am spus, să îi prescriu injecții cu acest medicament. În ceea ce privește reproșul pe care îl adresez prietenului Otto, superficial cu acele substanțe chimice, observ că mă apropii din nou de povestea acelei nefericite Mathilde, care a provocat același reproș împotriva mea. Se pare că aici adun exemple pentru conștiinciozitatea mea, dar și pentru contrariul acesteia.

Probabil că nici seringă nu era curată. Încă un reproș la adresa lui Otto, care însă provine din altă sursă. Ieri l-am întâlnit întâmplător pe fiul unei doamne de optzeci și doi de ani, căreia trebuie să îi fac zilnic două injecții cu morfină. Ea este

în prezent la țară și am aflat că suferă de flebită. M-am gândit imediat că este vorba despre un infiltrat din cauză că seringă nu era curată. Sunt mândru că în doi ani nu am provocat niciun singur infiltrat; este grija mea permanentă să verific dacă seringă este curată. Sunt foarte conștiincios. De la flebită mă întorc la soția mea, care a suferit în timpul unei sarcini de tromboze și apoi în amintirea mea se ivesc trei situații asemănătoare, cu soția mea, cu Irma și cu răposata Mathilde, a căror identitate mi-a dat, se vede, dreptul de a substitui în vis cele trei persoane unele cu altele.

Acum am împlinit interpretarea visului.²¹ În timpul acestui travaliu m-am străduit să mă abțin de la toate ideile care ar fi putut fi stârnite de comparația între conținutul visului și gândurile ascunse în spatele acestuia. Între timp, mi s-a revelat „sensul” visului. Am remarcat o intenție care s-a realizat prin vis și care trebuie să fi fost motivul de a visa. Visul îndeplinește unele dorințe, care trebuie să se fi activat în mine datorită evenimentelor serii precedente (informația dată de Otto, transcrierea istoriei de caz). Rezultatul visului este acela că eu nu sunt vinovat de suferința care este încă prezentă la Irma și că Otto este vinovat de aceasta. Otto mă supărase cu remarcă sa despre vindecarea incompletă a Irmei, iar visul mă răzbună pe el, întorcând reproșul împotriva lui însuși. Visul îmi vorbește despre responsabilitatea pentru starea Irmei, punând-o pe seama altor factori (chiar unei întregi serii de motive). Visul prezintă o anumită stare de fapt așa cum mi l-aș dori eu; *conținutul lui este deci împlinirea unei dorințe, motivul lui este o dorință.*

---

²¹ [Completare din 1909] Deși, așa cum se poate înțelege, nu am comunicat toate ideile care mi-au venit în travaliul de interpretare.

Acestea sunt lucrurile care sar în ochi. Însă și din detaliile visului înțeleg multe lucruri din punctul de vedere al împlinirii dorinței. Mă răzbun pe Otto nu numai pentru precipitata lui atitudine împotriva mea, atribuindu-i o manevră medicală precipitată (injecția), ci și pentru lichiorul cel prost, care miroase a gaz lampant, și găsesc în vis o expresie care unifică cele două reproșuri: injecția cu un preparat pe bază de propilen. Nu sunt încă satisfăcut, ci îmi continui răzbu-narea, opunându-i concurentul său, mai de încredere. Par a spune: acesta îmi este mai drag decât tine. Otto nu este însă singurul care are a simți greutatea mâniei mele. Mă răzbun și pe pacienta neascultătoare, schimbând-o cu una mai inteligentă și mai puțin recalcitrantă. Nu îl las nici pe dr M. să scape ușor cu contradicția lui, ci îi exprim printr-o aluzie limpede părerea mea că el este ignorant în această problemă („*Se va ajunge la dizenterie* etc.) Da, mi se pare că prin el apelam la altcineva, o persoană mai avizată (prietenui meu, care mi-a povestit despre trimetilamină), așa cum m-am întors de la Irma la prietena ei, de la Otto la Leopold. Dacă aceste persoane se duc, ele sunt înlocuite cu alte trei, la alegerea mea, atunci sunt eliberat de aceste reproșuri nemeritate! Lipsa de temei a acestor reproșuri îmi este indicată în vis în modul cel mai elaborat. Durerile Irmei nu îmi pot fi puse mie în cârcă, pentru că de vină este ea însăși, căci ea ezită să accepte soluția mea. Durerile Irmei nu mă privesc, deoarece sunt de natură organică și nu sunt vindecabile printr-un tratament psihic. Suferințele Irmei se explică în mod satisfăcător prin starea ei de văduvie (trimetilamina!), situație la care eu nu pot schimba nimic. Suferința Irmei a fost provocată printr-o injecție lipsită de precauție făcută de Otto, cu o substanță nepotrivită, așa cum eu nu aș fi făcut niciodată. Suferința Irmei este determinată de o injecție cu o seringă murdară, ca și flebita bătrânei mele doamne, în timp ce eu nu provoc

niciodată așa ceva cu injecțiile mele. Observ că aceste explicații pentru suferința Irmei, care confluează aici pentru a mă disculpa, nu sunt în concordanță unele cu altele, ba chiar se exclud. Întreaga pledoarie — acest vis nu este nimic altceva — amintește cu vivacitate de apărarea bărbatului acuzat de vecinul său că i-a înapoiat cazanul în stare proastă. „În primul rând ți l-am înapoiat intact, în al doilea rând era deja găurit când mi l-ai împrumutat, în al treilea rând nici nu am împrumutat de la tine vreun cazan.“ Dar cu atât mai bine: dacă numai unul dintre aceste moduri de apărare este recunoscut drept valid, bărbatul trebuie exonerat.

În vis mai intră în joc și alte teme, a căror legătură cu disculparea mea pentru boala Irmei nu este atât de transparentă: boala fiicei mele și cea a pacientei cu același nume, nocivitatea cocainei, afecțiunea pacientului meu care călătorește în Egipt, grijile privitoare la sănătatea soției mele, a fratelui meu, a doctorului M., propriile mele tulburări trupești, grija cu privire la prietenul absent, care suferă de rinită purulentă. Totuși, când cuprind cu privirea toate acestea, ele se atașează unui singur cerc de idei, unei etichete: grija pentru sănătatea proprie și a altora, conștiinciozitate medicală. Îmi amintesc de o senzație dureroasă neclară pe care am avut-o când Otto mi-a adus informația despre starea Irmei. Pornind de la cercul de idei care acționează în vis, doresc să dau retroactiv expresie acestor senzații fugace. Este ca și cum mi-ar fi spus: nu iei suficient de în serios îndatoririle tale medicale, nu ești conștiincios, nu respecti ceea ce promiți. În această privință mi s-a pus la dispoziție acel cerc de idei pe baza căruia pot aduce dovezi în ce înalt grad sunt eu conștiincios, cât de prețioasă este pentru mine sănătatea familiei, prietenilor și pacienților mei. În mod remarcabil, în cadrul acestui material ideatic se află și amintiri dureroase, care vorbesc mai degrabă în favoarea vinovăției atribuite prietenului meu

decât pentru disculparea mea. Materialul este oarecum nepărtinitor, însă este incontestabilă conexiunea acestui material vast pe care se bazează visul cu tema mai restrânsă a visului din care a decurs dorința de a nu fi vinovat de boala Irmei.

Nu voi susține că am descoperit pe deplin sensul acestui vis și că interpretarea lui este lipsită de lacune.

Aș mai putea zăbovi încă mult timp asupra lui, aș putea extrage din el și alte explicații și aș putea clarifica noi enigme pe care el le-ar pune. Știu chiar locurile de unde ar putea fi urmărite alte conexiuni de idei; însă de la acest travaliu de interpretare mă rețin considerații care apar în cazul fiecărui vis propriu. Cine se grăbește să îmi condamne reticența ar putea să încerce să fie mai corect ca mine. Mă mulțumesc pentru moment cu o nouă cunoaștere pe care am dobândit-o: dacă urmăresc metoda de interpretare a viselor arătată aici, aflăm că visul are într-adevăr un sens și că în niciun caz el nu este expresia unei activități cerebrale fragmentate, așa cum doresc autorii. *După un travaliu complet de interpretare, visul se poate recunoaște ca o împlinire a unei dorințe.*²²

---

²² Despre importanța pe care Freud însuși o atribuie interpretării acestui vis-princeps mărturisește el însuși, prin dorința, expusă într-o scrisoare adresată lui Fliess, de a vedea odată, pe casa în care el a avut acest vis, o placă pe care să scrie: În această casă, la 24 iulie 1895, secretul viselor i-a fost revelat doctorului Sigmund Freud (scrisoare către Fliess din 12 iunie 1900) (N. t.).

Visul este împlinirea unei dorințe

După ce am mers printr-o trecătoare îngustă și am ajuns la o înălțime, de la care se separă drumurile și se deschide perspectiva cea mai bogată în diferite direcții, putem să ne oprim un moment și să chibzuim încotro să ne îndreptăm. La fel se întâmplă și cu noi, după ce am trecut de această primă interpretare de vis. Ne aflăm iluminați de o descoperire bruscă. Visul nu este comparabil cu răsunetul neregulat al unui instrument muzical, care, în loc de mâna artistului, este lovit de o forță exterioară; el nu este lipsit de sens, nu este absurd, nu presupune că o parte din bagajul nostru de reprezentări doarme, în timp ce o alta începe să se trezească. Visul este un fenomen psihic complet, și anume împlinirea unei dorințe; el trebuie înscris în contextul acțiunilor psihice inteligibile din starea de veghe; el a fost construit de o activitate psihică foarte complicată. Dar o serie de întrebări ne tulbură exact în momentul în care doream să ne bucurăm de această cunoaștere. Dacă, așa cum rezultă din interpretarea viselor, acestea sunt dorințe împlinite, de unde vine forma ciudată și uimitoare în care este exprimată împlinirea acestei dorințe? Prin ce alterare a trecut gândul visului până ce s-a configurat din el visul manifest, așa cum ni-l amintim când ne trezim? Pe ce căi se petrec aceste alterări? De unde provine materialul care este elaborat pentru a forma visul? De unde apar multe dintre par-

ticularitățile pe care le-am putut observa la gândurile visului, ca de exemplu, faptul că ele au voie să se contradică? (Analogia cu cazanul, de exemplu.) Poate visul să ne învețe ceva nou despre procesele noastre psihice interne, poate conținutul său să corecteze impresiile în care am crezut în timpul zilei? Propun să lăsăm pentru o clipă deoparte aceste chestiuni și să urmăm în continuare o singură cale. Am aflat că visul înfățișează o dorință ca fiind împlinită. Următorul nostru interes trebuie să fie acela de a afla dacă aceasta este o trăsătură generală a viselor sau numai conținutul întâmplător al celui vis („injecția făcută Irmei“), cu care a început analiza noastră; deoarece, chiar dacă am înțelege că fiecare vis are un sens și o valoare psihică, trebuie să lăsăm încă deschisă posibilitatea ca acest sens să nu fie același în toate visele. Primul nostru vis era împlinirea unei dorințe; un altul se prezintă poate ca o temere împlinită, un al treilea poate să aibă drept conținut o reflecție, un al patrulea poate să reproducă pur și simplu o amintire. Există deci și alte vise de dorință sau nu există, poate, nimic altceva decât vise de dorință?

Este ușor de arătat că visele lasă adesea să se recunoască, nedeghizat, caracterul de împlinire a dorinței, astfel că putem să ne mirăm de ce limbajul viselor nu și-a găsit demult înțelegere. Așa se întâmplă, de exemplu, cu un vis pe care mi-l pot crea oricât de des doresc, oarecum experimental. Dacă mănânc seara sardele, măslina sau alte mâncăruri sărate, mi se face sete peste noapte și mă trezesc. Trezirea este precedată însă de un vis care are de fiecare dată același conținut, anume că beau. Sorb apa cu înghițituri mari, este atât de bună cum numai o băutură rece poate fi atunci când ești însetat și apoi mă trezesc și trebuie să beau într-adevăr. Motorul acestui vis simplu este setea pe care o și resimt la trezire. Din această senzație izvorăște dorința de a bea și visul îmi arată această dorință împlinită. În acest scop el se folosește de o funcție pe care o voi

enuța curând. Dorm bine, nu sunt obișnuit să fiu trezit de vreo necesitate fiziologică. Dacă reușesc să îmi potolesc setea prin visul că beau, atunci nu mai trebuie să mă trezesc pentru a o satisface. Este așadar un vis de comoditate. Visatul se plasează în locul acțiunii, ca de altminteri și în viață. Din păcate, trebuința de apă pentru a potoli setea nu se poate satisface cu un vis, așa cum se satisface setea mea de răzbunare împotriva lui Otto și a doctorului M., dar buna intenție este aceeași. Nu de mult, acest vis s-a modificat într-o câțva. Odată mi s-a făcut sete înainte de a adormi și am golit paharul cu apă care stătea pe noptiera de lângă pat. Câțeva ore mai târziu, în timpul nopții, am avut o nouă criză de sete, care a avut ca urmare o stare de disconfort. Pentru a face rost de apă, trebuia să mă ridic și să iau paharul cu apă care se afla pe noptiera soției mele. Corespunzător scopului, am visat că soția mea îmi dădea să beau dintr-un vas; acest vas era o urnă etruscă de cenușă, pe care o adusesem cu mine dintr-o călătorie în Italia și de atunci o făcusem cadou. Apa din el era însă atât de sărată (evident de la cenușă), încât a trebuit să mă trezesc. Observăm cât de comod știe visul să aranjeze lucrurile; dat fiind că împlinirea dorinței este singura sa intenție, el poate fi total egoist. Iubirea de confort nu este compatibilă cu considerația față de ceilalți. Introducerea urnei de cenușă este probabil o altă împlinire de dorință; îmi pare rău că nu mai posed acest vas, așa cum nu îmi este accesibil nici paharul din dreptul soției mele. Urna de cenușă se potrivește cu senzația de gust sărat, care devine din ce în ce mai puternică și despre care știu că mă va constrânge să mă trezesc.¹

¹ Factualitatea viselor de sete a fost recunoscută și de Weygandt, care spune despre aceasta în 1893: „Senzația de sete este percepută cel mai precis de către toți: ea creează deja o reprezentare a agentului care stinge setea. Sunt multiple modurile în care își reprezintă visul potolirea setei; ele sunt specializate după o amintire clară.

Astfel de vise de comoditate erau foarte frecvente la mine în tinerețe. Obişnuit de atunci să lucrez până adânc în nopte, trezitul devreme era întotdeauna dificil. Visam atunci că sunt afară din pat, la chiuvetă. După o clipă, nu puteam să mă prefac față de mine însumi că nu m-am trezit încă, dar dormisem totuși între timp o clipă. Același vis de inerție, într-o formă deosebit de spirituală, îl cunosc de la un tânăr coleg, care pare să împărtășească tendința mea spre somn. Gazda la care locuia el, în apropierea spitalului, avea misiunea riguroasă de a-l trezi în fiecare dimineață la timp, dar nu îi era prea ușor să își îndeplinească misiunea. Într-o dimineață somnul era deosebit de dulce. Femeia striga în cameră: domnule Pepi, sculați-vă, trebuie să mergeți la spital. Drept care, visătorul a visat o cameră de la spital, un pat în care stătea întins și o tablă la căpătâi pe care se putea citi: Pepi H... *cand. med.*, douăzeci și doi de ani. El își spuse, visând: dacă sunt deja la spital, nu mai trebuie să mă duc într-acolo, se întoarce pe partea cealaltă și dormi mai departe. El își mărturisise astfel deschis motivul visului său.

Un alt vis, al cărui stimul a acționat la fel, chiar în timpul somnului: una dintre pacientele mele, care a trebuit să se supună unei operații de maxilar, care a decurs nefavorabil, a trebuit să poarte, la dorința medicului, zi și nopte, un aparat de răcire pe obrazul bolnav. Ea îl scotea însă imediat

---

Aspectul general este și aici că imediat după reprezentarea agentului care stinge setea se instalează o dezamăgire privitoare la eficiența redusă a așa-ziselor răcoritoare. " El trece însă cu vederea ceea ce este general valabil în reacția visului la stimul. Dacă alte persoane care sunt chinuite noaptea de sete se trezesc fără a visa în prealabil, aceasta nu este o dovadă împotriva experimentului meu, ci îi caracterizează pe aceștia în calitate de mai slabi purtători de somn. [*Completare din 1914*] A se compara cu Isaia, 29, 8: „După cum cel flămând visează că mănâncă și se trezește tot cu stomacul gol, și după cum cel însetat visează că bea și se trezește istovit și tot însetat...”

ce adormea. Într-o zi am fost rugat să îi fac reproșuri pentru că își aruncase din nou pe jos aparatul. Bolnava s-a disculpat: „De data aceasta nu am putut să fac nimic; era urmarea unui vis pe care l-am avut noaptea. În vis, eram într-o lojă la operă și manifestam un interes viu față de reprezentație. În sanatoriu însă zăcea domnul Karl Meyer și gema înspăimântător din pricina durerilor de maxilar. Am spus că, de vreme ce nu am astfel de dureri, nu am nevoie de aparat; de aceea l-am aruncat.” Acest vis al sărmaneii paciente sună ca o reprezentare a expresiei care ne vine pe buze atunci când ne aflăm într-o situație neplăcută: am avut la viața mea și plăceri mai mari. Visul prezintă această plăcere mai mare. Domnul Karl Meyer, asupra căruia și-a deplasat visătoarea durerile, era cel mai indiferent tânăr cunoscut de care își putea aminti.

Nu este mai greu să descoperim împlinirea dorinței în alte vise pe care le-am adunat de la oameni sănătoși. Un prieten care cunoaște teoria mea despre vise și care a împărtășit-o soției sale îmi spune într-o zi: „Trebuie să îți povestesc despre soția mea; ea a visat ieri ca i-a venit menstruația. Tu trebuie să știi ce înseamnă aceasta.” Știu, desigur: dacă tânăra femeie a visat că are menstruație aceasta înseamnă că nu i-a venit menstruația. Pot să-mi închipui că ei i-ar fi plăcut să se mai bucure câțva timp de libertatea ei mai degrabă decât să înceapă greutățile maternității. Era o modalitate dibace de a anunța prima ei graviditate. Un alt prieten scrie că nu de mult soția sa a visat că observă pete de lapte pe pieptul cămășii ei. Și acesta este un semn de graviditate, dar nu pentru prima oară; tânăra mamă dorește să aibă pentru cel de-al doilea copil mai multă hrană decât a avut pentru primul, la vremea lui.

O tânără, care nu a putut să iasă în societate timp de câteva săptămâni, din pricină că și-a îngrijit copilul care sufe-

rea de o boală infecțioasă, visează, după vindecarea copilului, o reuniune în care se află A. Daudet, Bourget și M. Prévost, care se comportă toți foarte amabil față de ea și o distrează. Respectivii autori poartă și în vis trăsăturile care li se atribuie în portretele lor; iar M. Prévost, al cărui portret ea nu îl cunoaște, seamănă cu omul cu dezinfecția care curățase în ziua precedentă camera bolnavului și pe care îl întâmpinase în calitate de prim vizitator după o lungă perioadă. Visul se poate traduce fără lacune: ar fi timpul pentru ceva mai amuzant decât această veșnică îngrijire a bolnavului.

Poate că aceste exemple sunt suficiente pentru a demonstra că vise care se pot înțelege doar ca împliniri de dorințe și care își poartă la vedere, nedeghizat, conținutul se găsesc foarte frecvent și sub cele mai variate condiții. Acestea sunt în cea mai mare parte vise scurte și simple, care diferă în mod fericit de compozițiile onirice complicate și luxuriante, care au atras asupra lor în primul rând atenția autorilor. Merită însă să mai zăbovim încă asupra acestor vise simple. Ne putem aștepta să găsim visele cu forma cea mai simplă la copii, ale căror procese psihice sunt cu siguranță mai puțin complicate decât cele ale adulților. După părerea mea, psihologia infantilă este chemată să facă psihologiei adulților servicii asemănătoare celor pe care le face cercetarea alcătuirii și dezvoltării animalelor inferioare pentru studiul structurii claselor zoologice superioare. Până acum s-au făcut prea puțini pași orientați spre folosirea psihologiei copiilor în astfel de scopuri.

Visele copiilor mici sunt adesea simple împliniri ale unor dorințe și de aceea ele nu sunt deloc interesante, spre deosebire de visele adulților. Ele nu oferă nicio enigmă de rezolvat, dar sunt desigur neprețuite pentru a demonstra că, în natura lor cea mai intimă, înseamnă împlinirea unei dorin-

te. Din materialul meu, provenit de la propriii mei copii, pot aduna câteva exemple de astfel de vise.

Unei excursii de la Aussee la frumosul Hallstatt, din vara lui 1896, îi datorez două vise, unul avut de fiica mea, atunci de opt ani și jumătate, celălalt de băiatul meu de cinci ani și trei luni. Ca relatare preliminară, trebuie să spun că în acea vară noi locuiam pe un deal de lângă Aussee, de unde ne bucuram, atunci când era vreme frumoasă, de o priveliște minunată a Dachsteinului. Cu binoclul se putea recunoaște bine cabana Simony. Copiii se străduiau în mod repetat să o vadă cu binoclul: nu știu cu ce succes. Înainte de plecare, le povestisem copiilor că Hallstatt se află la picioarele muntelui Dachstein. De-abia așteptaseră această zi. De la Hallstatt am mers la Echerntal, care i-a încântat foarte tare pe copii cu peisajele sale variate. Numai că băiatul de cinci ani era din ce în ce mai mâhnit. De fiecare dată când vedea un nou munte, el întreba: acesta este Dachstein? la care eu trebuia să răspund: nu, e doar un deal. După ce această întrebare s-a repetat de câteva ori, el a amuțit; nici nu a mai vrut să coboare treptele până la cascadă. L-am crezut epuizat de oboseală. În dimineața următoare el a venit însă absolut fericit la mine și mi-a povestit: azi-noapte am visat că am fost la cabana Simony. Atunci l-am înțeles; atunci când eu vorbeam despre Dachstein, el așteptase să urce pe acest munte în timpul excursiei la Hallstatt, să vadă cu ochiul liber cabana de care se vorbea atât atunci când se uitau cu binoclul. Când a remarcat că îi propuneam să se mulțumească numai cu dealuri și o cascadă, el s-a simțit înșelat și a devenit prost dispus. Visul l-a despăgubit pentru aceasta. Am încercat să aflu detalii despre vis; ele erau sărăcăcioase. „Se urca șase ore pe scări”, așa cum auzise el.

Și fetiței de opt ani și jumătate această excursie i-a stârnit dorința pe care visul a trebuit să le satisfacă. Îl luasem la Hall-

statt și pe băiatul de doisprezece ani al vecinilor noștri, un cavaler desăvâșit, care, mi s-a părut, se bucura deja de toate simpatiile fetei. În dimineața următoare, ea a povestit următorul vis: ce să vezi, am visat că Emil este unul de-ai noștri, că vă spune tata și mama și doarme în camera mare cu noi, ca și băieții noștri. Apoi mama vine în cameră și aruncă o mână de batoane mari de ciocolată, în hârtie albastră și verde, sub paturile noastre. Frații care nu au moștenit facultatea de a interpreta visele au spus ca și autorii noștri: acest vis este o prostie. Fetița cel puțin a apărut o parte a visului, și este valoros pentru teoria nevrozelor să aflăm care parte: este o prostie că Emil se află la noi, dar partea cu batoanele de ciocolată, nu. Pentru mine tocmai aceasta din urmă era obscură. Mama mi-a furnizat explicația ei. Pe drumul de la gară spre casă, copiii s-au oprit în fața automatului și și-au dorit chiar asemenea batoane de ciocolată, în hârtii strălucitoare, metalizate, pe care, conform experienței lor, automatul le vindea. Pe bună dreptate, mama lor a fost de părere că acea zi a adus suficiente împliniri ale dorințelor și această dorință a fost lăsată pe seama visului. Mie micuța scenă îmi scăpase. Partea din vis care fusese proscrisă de fiica mea am înțeles-o imediat. Chiar auzisem cum oaspetele binecrescut le ceruse pe drum copiilor să aștepte până ce vine tata sau mama. Din această înrudire temporară, visul micuței a făcut o adopție de durată. Afecțiunea ei nu era încă gata să imagineze alte tipuri de întovărășire decât cele prezente în vis, bazate pe afecțiunea pentru frații ei. De ce batoanele de ciocolată au fost aruncate sub paturi nu se putea explica, desigur, fără a o întreba pe fetiță.

De la niște prieteni am aflat un vis absolut asemănător cu cel al băiatului meu. Era visul unei fetițe de opt ani. Tatăl a întreprins împreună cu mai mulți copii o plimbare spre Dornbach, în intenția de a vizita cabana Rohrer, dar s-a întors

înapoi pentru că se făcuse prea târziu și le-a promis copiilor să îi despăgubească altă dată. Pe drumul de întoarcere ei au trecut pe lângă tăblița care arăta drumul spre Hameau. Copiii au cerut atunci să fie duși la Hameau, dar au trebuit să se lase din nou consolați cu altă zi, din același motiv. A doua zi dimineață fetița de opt ani l-a întâmpinat mulțumită pe tatăl ei: tati, azi am visat că ai fost cu noi la cabana Rohrer și la Hameau. Nerăbdarea ei a anticipat deci împlinirea promisiunii făcute de tată.

La fel de justificat este și un alt vis stârnit de frumusețea peisagistică a lacului Aussee la fetița mea, atunci de trei ani și trei luni. Micuța fusese atunci pentru prima dată pe lac și timpul petrecut pe apă i s-a părut că a trecut prea repede. Când am ajuns la locul de debarcare, ea nu a vrut să părăsească barca și a plâns amarnic. În dimineața care a urmat ea a povestit: astă-noapte m-am plimbat pe lac. Să sperăm că durata acestei plimbări onirice a satisfăcut-o mai bine.

Fiul meu cel mare, pe atunci de opt ani, a visat chiar realizarea fantasmelor sale. Mergea cu Ahile într-un car, iar Diomedea era conducătorul carului. În ziua precedentă el fusese, desigur, impresionat de legendele grecești datorite surorii sale mai mari.

Dacă se admite că vorbitul în somn al copiilor ține tot de perimetrul viselor, voi putea comunica în cele ce urmează unul dintre cele mai recente vise din colecția mea. Fiica mea cea mai mică, pe atunci de nouăsprezece luni, a vomitat într-o dimineață și de aceea tot restul zilei a fost ținută la regim. În noaptea care a urmat acestei zile de foame, a fost auzită strigând tare: *Anna F., Er(d)beer, Hochbeer, Eier(s)peis, Papp.*² Ea își folosea pe atunci numele pentru a exprima lua-

² *Anna F(r)eud, că(p)șuni, f(r)agi, om(l)etă, budi(n)că (N. t.).*

rea în posesiune; meniul cuprindea tot ceea ce trebuia să i se pară ei atunci cea mai dezirabilă masă; căpșunile au apărut în două varietăți ca o demonstrație împotriva poliției sanitare casnice, din cauza circumstanței pe care o observase foarte bine, anume că bona pusese indispoziția ei pe seama consumului excesiv de căpșuni; în vis ea și-a luat deci revanșa pentru această decizie defavorabilă ei.³

Când laudăm copilăria spunând că este fericită pentru că nu cunoaște încă dorința sexuală, nu ar trebui să uităm ce sursă bogată de dezamăgire, frustrare și deci de provocare de vise poate fi celălalt mare instinct al vieții.⁴ Iată un al doilea exemplu în favoarea acestei idei. De ziua mea, nepotul meu de douăzeci și două de luni a primit sarcina să mă felicite și să îmi dăruiască un coșuleț cu cireșe, care în acea perioadă a anului erau încă trufandale. Aceasta i s-a părut greu, căci repeta neîncetat: cireșele sunt (înă)unt(r)u — și nu putea fi convins să dea coșulețul din mână. Dar a știut să se despăgubească. Până atunci îi povestea mamei sale în fiecare dimineață că visase un „soldat alb”, un ofițer de gardă în manta, pe care îl admirase odată pe stradă. În ziua de după cadoul de aniversare, el se trezi bucuros, cu propoziția care nu pu-

³ Aceeași funcție ca și pentru nepoțică a îndeplinit-o visul peste puțin timp și pentru bunică, a cărei vârstă însumată cu vârsta nepoatei ajunge la șaptezeci de ani. După ce unele tulburări provocate de rinichiul deplasat au obligat-o să flămânzească o zi întreagă, ea visează, transpunându-se în zilele fericite ale adolescenței ei, că este „cerută” la prânz și la cină, că este invitată și i se oferă, privilegiat, cele mai gustoase delicatose.

⁴ [Completare din 1911] O preocupare mai aprofundată pentru viața psihică a copiilor ne învață că forțele pulsionale sexuale joacă un rol destul de mare, prea mult timp trecut cu vederea, în configurația infantilă a activității psihice a copilului și ne face să ne îndoim întru câtva de caracterul fericit al copilăriei, așa cum îl construiesc mai târziu adulții. (A se compara cu *Trei eseuri despre teoria sexualității* ale autorului, 1905d)

tea proveni decât dintr-un vis: *He(r)man a păpat toate cireșele!*⁵

⁵ [Completare din 1911] Nu trebuie să uităm să amintim că la copiii mici apar și vise complicate și mai puțin transparente și că, pe de altă parte, vise cu un caracter mai simplu, infantil, apar frecvent, în anumite circumstanțe, și la adulți. Cât de bogate în conținuturi nebănuite pot să fie visele unor copii chiar de 4-5 ani o arată exemplele din a mea *Analiza fobiei unui băiat de cinci ani* (1909b) și din Jung (1910a). [Completare din 1914] Pentru interpretările altor vise de copii, vezi v. Hug-Hellmuth (1911 și 1913), Putnam (1912), van Raalte (1912), Spielrein (1913), Tausk (1913); altele la Bianchieri (1912), Busemann (1909 și 1910), Doglia și Bianchieri (1910-11) și mai ales la Wiggam (1909), care subliniază tendința de împlinire a dorinței. [Completare din 1911] Pe de altă parte, se pare că la adulți apar deosebit de des vise de tip infantil, dacă aceștia sunt expuși unor condiții de viață neobișnuite. Astfel, în cartea sa *Antarctica* (1904), Otto Nordenskjöld relatează despre echipa care a trecut iarna cu el în Antarctica (vol. 1, 336): „Foarte caracteristice pentru direcția gândurilor noastre cele mai intime erau visele noastre, care niciodată nu fuseseră mai vii și mai numeroase ca acum. Chiar și acei camarazi ai noștri care altminteri nu visau decât în mod excepțional aveau acum de povestit lungi istorii dimineața, când schimbam între noi ultimele experiențe din această lume a fanteziei. Toate aceste istorii povesteau despre acea lume exterioară care era acum atât de departe de noi, dar adesea ele erau adaptate situației noastre de acum. Un vis deosebit de caracteristic era acela în care unul dintre camarazii noștri se credea reîntors pe băncile școlii, unde avea sarcina de a jupui foci miniaturale, care fuseseră special pregătite pentru scopuri didactice. Mâncarea și băutura erau în plus punctele centrale în jurul cărora se învârteau cel mai frecvent visele noastre. Unul dintre noi, care excela noaptea în reprezentarea de a fi invitat la prânzuri copioase, se însuflețea atunci când putea povesti dimineața că a mâncat o cină cu trei feluri; un altul visa tutun, munți de tutun, altul visa un vapor, care venea cu pânzele întinse, pe apele deschise. Merită amintit și un alt vis: vine curierul cu poșta și dă o lungă explicație de ce s-a lăsat atât de mult așteptat; curierul fusese returnat și numai cu greu reușise să ajungă din nou. Desigur că ne ocupăm în somn și cu lucruri imposibile, însă lipsa de fantezie din aproape toate visele pe care le-am avut eu însumi sau pe care le-am auzit povestite era total dezamăgitoare. Ar fi de un mare interes psihologic dacă toate aceste vise ar fi înregistrate. Se poate însă înțelege ușor cât de dorit era somnul, dat fiind că ne putea oferi tot ceea ce dorea cel mai fierbinte fiecare dintre noi.” [Completare din 1914] După Du Prel (1885, 231) mai citez: „Pe când se afla într-o călătorie în Africa, pe punctul de a muri de sete, Mungo Park visa fără încetare văile pline de apă și pajiștile din patria sa. Chinuit de foame, Trenck se vedea prizonier în cetatea Magdeburg, înconjurat de mese copioase și, pe când era pe punctul de a muri de foame din pricina privațiilor

Nu știu ce visează animalele. Un proverb, a cărui semnare o datorez unuia dintre auditorii mei, pretinde a ști, căci pune întrebarea: *Ce visează gășca?* și răspunde *Porumb*.⁶ Într-o teorie conform căreia visul ar fi împlinirea unei dorințe este cuprinsă în aceste două replici.⁷

Observăm acum că am fi ajuns pe cea mai scurtă cale la teoria noastră despre sensul ascuns al visului dacă am fi chestionat numai expresiile colocviale. Înțelepciunea limbii vorbește uneori disprețuitor despre vis — am putea fi de părere că ea dă deplină dreptate științei atunci când judecă: *Träume sind Schäume*⁸, dar pentru vorbirea colocvială visul este preponderent un binecuvântat realizator de dorințe. „Nu mi-am imaginat asta nici în visele cele mai îndrăznețe“, strigă entuziasmat cel care își vede așteptările depășite de realitate.

însăpământătoare, George Back, participant la prima expediție a lui Franklin, visa mereu mese bogate.”

⁶ [Completare din 1911] Un proverb maghiar, comunicat de Ferenczi, susține mai deplin că „porcul visează ghinde, iar gășca porumb” [Completare din 1914] Un proverb evreiesc spune: „Ce visează găina? Grăunțe.” Bernstein și Segel, 1908, 116.

⁷ [Completare din 1914] Departe de mine să susțin că înaintea mea niciun autor nu a mai gândit că un vis decurge dintr-o dorință. (A se compara cu primele fraze ale secțiunii următoare.) Dacă acordăm valoare acestor interpretări, putem să recurgem la medicul antic Herophilos, care a trăit sub primul Ptolemeu, care, după Büchsen-schütz (1868, 33), diferențiază trei feluri de vise: vise trimise de zei, vise naturale, care apar atunci când sufletul își creează o imagine a ceea ce este plăcut pentru el și ceea ce va fi, și vise mixte, care apar de la sine prin înlănțuirea de imagini în care vedem ceea ce dorim. J. Stârcke (1913, 248) evidențiază un vis din colecția lui Scherner pe care autorul însuși îl desemnează ca împlinire de dorință (1861, 239). Scherner scrie: „Fantezia împlinește dorința trează a visătoarei, pur și simplu pentru că această dorință era foarte activă afectiv în ea.” Acest vis se înscrie printre „visele de dispoziție”; înrudite cu ele sunt visele cu „dorințe sexuale masculine și feminine” și visele de „proastă dispoziție”. După cum se vede, nici vorbă ca Scherner să îi desemneze dorinței o altă semnificație pentru vis decât oricărei din stările psihice ale stării de veghe și în niciun caz el nu pune dorința în conexiune cu esența visului.

⁸ *Visele sunt amăgiri* (N. t.).

Deformarea în vis

Dacă aş susţine că împlinirea dorinţei este sensul *oricărui* vis, deci că nu pot exista alte vise în afara viselor de dorinţă, atunci mă expun cu siguranţă dinainte celei mai hotărâte obiecţii. Mi se va replica: „Existenţa unor vise care se pot înţelege ca împliniri ale dorinţelor nu este ceva nou, ci a fost observată de mult de către autori. (Cf. Radestock, 1879, 137-8, Volkelt, 1875, 110-11, Purkinje, 1846, 456, Tissie, 1898, 70, M. Simon, 1888, 42 despre visele de foame ale baronului Trenck şi pasajul lui Griesinger, 1845, 89.)¹ Faptul că nu mai trebuie să existe altceva decât vise de dorinţă este din nou o generalizare nejustificată, care, din fericire, se poate respinge cu uşurinţă. Apar suficient de multe vise care prezintă cel mai penibil conţinut, dar nici urmă de vreo împlinire a unei dorinţe. Filosoful pesimist Eduard v. Hartmann se află cel mai departe de teoria împlinirii dorinţelor. În a sa *Filosofia inconştientului* (1890, vol. 2, 344), el spune: „În ceea ce priveşte visul, o dată cu el trec în starea de somn şi toate neplăcerile stării de veghe, cu excepţia celor care îl reconciliază întrucâtva cu viaţa pe omul educat: bucuriile ştiinţei şi ale artei...” Dar şi observatorii mai puţin nemulţumiţi, ca Scholz (1887, 33),

---

¹ [Completare din 1914] Neoplatonicianul Plotin spunea: „Dacă se activează dorinţa, i se alătură fantezia şi ne prezintă chiar obiectul acesteia.” (Du Prel, 1885, 276).

Volkelt (1875, 80) și alții au relevat că în vis durerea și neplăcerea sunt mai frecvente decât plăcerea. Prelucrându-și propriile vise, doamnele Sarah Weed și Florence Hallam au extras o evaluare statistică a preponderenței neplăcerii în vise (1896, 499). Ele desemnează 57,2 la sută dintre vise ca fiind penibile și numai 28,6 procente ca fiind pozitive și plăcute. În afară de aceste vise, care perpetuează în somn cele mai variate dintre sentimentele penibile ale vieții, există și vise de angoasă, în care ne scutură cele mai groaznice dintre toate senzațiile de neplăcere, până ce ne trezim, și tocmai copiii sunt bătuiți de astfel de vise de angoasă (cf. Debacker, 1881, despre *pavor nocturnus*), la care am descoperit nedeghizate visele de dorință.

Într-adevăr, tocmai visele de angoasă par a face imposibilă o generalizare a enunțului pe care l-am obținut din exemplele din secțiunea anterioară, anume că visul este împlinirea unei dorințe, ba mai mult, par a marca acest enunț cu fierul roșu al absurdității.

Totuși, nu este atât de greu să ne sustragem acestor obiecții aparent covârșitoare. Am dori pur și simplu să atragem atenția că teoria noastră nu se bazează pe evaluarea conținutului manifest al visului, ci se raportează la conținutul de idei, care este recunoscut, în spatele visului, prin travaliul de interpretare. Să comparăm *conținutul manifest al visului* cu *conținutul latent* al acestuia. Este corect că există vise al căror conținut manifest este de natura cea mai penibilă. Dar a încercat oare cineva să interpreteze aceste vise, să descopere conținutul latent de idei al acestora? Dacă nu, atunci aceste două obiecții nu ne mai ating; rămâne posibil ca și visele penibile și de angoasă să se dezvăluie după interpretare ca împliniri ale dorințelor.²

² [Completare din 1909] Este incredibilă încăpățânarea cu care cititorii și criticii exclud acest enunț și trec cu vederea deosebirea de bază între conținutul manifest și

În travaliul științific, adesea este un avantaj ca, în cazul în care rezolvarea unei probleme este dificilă, să adăugăm o a doua problemă, la fel cum două nuci se sparg una cu ajutorul celeilalte mai ușor decât se poate sparge una singură. Astfel, nu ne aflăm numai în fața întrebării: cum ar putea fi împliniri de dorință visele penibile și de angoasă?, ci putem să lansăm și o a doua întrebare despre vis, pe baza explicațiilor de până acum: de ce visele cu conținut indiferent, care se dovedesc a fi împliniri de dorințe, nu își prezintă nedeghizat acest sens al lor? În cazul visului despre injecția Irmei, tratat pe larg mai sus, el nu este în niciun caz de natură penibilă, iar prin interpretare se dovedește a fi o strălucitoare împlinire de dorință. Dar de ce are nevoie oare de o interpretare? De ce nu spune visul direct ceea ce vrea să însemne? De fapt, nici visul despre injecția făcută Irmei nu dă la început impresia că ar prezenta ca împlinită o dorință a vișătorului. Cititorul nu ar avea această impresie, dar nici eu însumi nu am știut până nu am făcut analiza. Dacă numim

---

cel latent al visului. — [Completare din 1914] Niciuna dintre publicațiile apărute în literatură nu vine însă atât de mult în întâmpinarea acestei ipoteze ale mele ca un pasaj din lucrarea lui J. Sully: *Visul este o revelație* (1893, 364), al cărei merit nu trebuie să fie diminuat de faptul că nu o menționez decât abia acum: „*It would seem, then, after all, that dreams are not the utter nonsense they have been said to be by such authorities as Chaucer, Shakespeare and Milton. The chaotic aggregations of our night-fancy have a significance and communicate new knowledge. Like some letter in cypher, the dream-inscription when scrutinized closely loses its first look of balderdash and takes on the aspect of a serious, intelligible message. Or, to vary the figure slightly, we may say that, like some palimpsest, the dream discloses beneath its worthless surface-characters traces of an old and precious communication.*” („S-ar părea deci că, în final, cercetate amănunțit, visele nu sunt niște prostii, cum au afirmat autorități ca Chaucer, Shakespeare și Milton. Alcătuirile haotice ale fanteziei mele nocturne au o semnificație și comunică o nouă cunoaștere. Ca o scrisoare cifrată, inscripția din vis își pierde prima impresie de talmeș-balmeș și capătă aspectul unui mesaj serios, inteligibil. Or, pentru a varia ușor figura de stil, putem spune că, precum un palimpsest, visul dezvăluie în spatele trăsăturilor superficiale neînsemnate urme ale unei comunicări vechi și prețioase.”)

fenomen de deformare acest comportament al visului, care are nevoie de explicații, se ridică o a doua întrebare: de unde provine această deformare a visului?

Dacă ne întrebăm care au fost primele asociații care ne-au venit în minte, am putea recurge la mai multe soluții posibile, de exemplu că în timpul somnului este imposibil să se dea o expresie corespunzătoare gândurilor visului. Dar analiza anumitor vise ne constrânge să lansăm o altă explicație pentru deformarea din vis. Voi arăta aceasta pe baza unui al doilea vis al meu, care îmi pretinde din nou mai multe indiscreții, dar care mă despăgubește pentru această jertfă personală printr-o clarificare temeinică a problemei.

Relatare preliminară

În primăvara anului 1897 am aflat că doi profesori de la universitatea noastră m-au propus pentru numirea în calitate de *prof. extraord.* Această veste m-a surprins și m-a bucurat puternic, ca expresie a unei recunoașteri din partea a doi bărbați extraordinari, care nu se poate explica prin relații personale. Dar imediat mi-am spus că nu ar trebui să leg mari așteptări de acest eveniment. În ultimii ani, ministerul refuzase propuneri de acest fel, și mai mulți colegi, care erau mult mai în vârstă decât mine și erau cel puțin egali cu mine din punctul de vedere al meritelor, își așteptau de atunci în van numirea. Nu aveam niciun motiv să presupun că mie îmi va merge mai bine. M-am decis să mă consolez. Din câte știu, nu sunt ambițios, îmi exercit activitatea medicală cu succese mulțumitoare, fără ca aceasta să mă recomande pentru vreun titlu. În plus, nu mai contează dacă strugurii mi se par dulci sau acri, întrucât, neîndoielnic, sunt prea sus pentru mine.

Într-o seară m-a vizitat un coleg și prieten [R.], unul dintre cei a căror soartă îmi servise drept avertizare. De mult

timp candidat pentru promovarea ca profesor, care îl ridică în societatea noastră pe medic la rangul de semizeu pentru bolnavii săi, și mai puțin resemnat decât mine, el își făcea din când în când apariția în birourile înaltului minister, pentru a-și impulsiona demersurile. Întorcându-se dintr-o astfel de vizită, el a venit la mine. A povestit că de data asta îi prinsese la înghesuială pe înalții domni și chiar i-a întrebat dacă pentru amânarea numirii sale poartă cu adevărat vina unele considerații confesionale. Răspunsul fusese: în orice caz — în condițiile orientărilor actuale — excelența sa nu este deocamdată în măsură să... etc. „Acum știu cel puțin unde mă află“, și-a terminat prietenul meu povestirea, care nu mi-a adus nimic nou, dar care a trebuit să mă întărească în resemnarea mea. Aceleași considerații confesionale se pot aplica și în cazul meu.

În dimineața care a urmat acestei vizite am avut următorul vis, care a fost remarcabil și prin forma lui. El a constat din două gânduri și două imagini, fiecare gând fiind urmat de o imagine. Redau aici doar prima jumătate a visului, căci cealaltă nu are nimic de-a face cu intenția pe care trebuie să o servească comunicarea visului.

I...Prietenul R. este unchiul meu. Simt o mare afecțiune pentru el.

II. Îi văd chipul în fața mea, puțin schimbat. Este ca și cum ar fi alungit; barba galbenă care îl încadrează este deosebit de clar relevată.

Apoi urmează cele două părți, din nou un gând și o imagine, peste care trec.

Interpretarea acestui vis a decurs după cum urmează:

Când am avut acest vis, în decursul dimineții, am râs și am spus: visul este o prostie. Însă el nu trecea și m-a urmărit toa-

tă ziua până ce, în sfârșit, seara, mi-am reproșat: „Dacă unul dintre pacienții tăi nu ar ști să spună despre interpretarea visului nimic altceva decât: este o prostie, atunci l-ai fi muștră și ai fi presupus că în spatele visului se ascunde o istorie neplăcută, de a cărei luare la cunoștință el ar vrea să se scutească. Fă la fel și cu tine însuși; părerea ta că visul este o prostie nu înseamnă decât o rezistență lăuntrică împotriva interpretării visului. Nu te lăsa împiedicat.” Am elaborat deci interpretarea.

„*R. este unchiul meu.*” Ce ar putea însemna asta? Nu am avut decât un unchi, unchiul Josef³. Acesta avea o istorie tristă. Odată, în urmă cu mai mult de treizeci de ani, cu intenția de a câștiga bani, a fost atras într-o activitate aspru pedepsită de lege și a fost și pedepsit pentru aceasta. Tatăl meu, care, de grijă, a încărunit în câteva zile, spunea mereu că unchiul Josef nu a fost niciodată un om rău, ci un prostănac; exact așa s-a exprimat. Dacă prietenul R. este unchiul Josef, atunci eu vreau să spun: R. este un prostănac. Greu de crezut și foarte neplăcut! Dar se adaugă acea față pe care o văd în vis, cu trăsături prelungi și cu barbă galbenă. Unchiul meu avea cu adevărat o astfel de față lunguiață, încadrată de o barbă frumoasă blondă. Prietenul meu R. era foarte brunet, dar atunci când persoanele cu părul negru încep să încăruntă, ele plătesc pentru frumusețea din tinerețe. Barba lor neagră trece, fir cu fir, printr-o schimbare de culoare deloc îmbucurătoare; ea devine mai întâi brun-roșcată, apoi galben-brună și abia apoi definitiv cărunță. În acest stadiu se află acum barba prietenului meu R.; în plus, același lucru se petrecea chiar cu barba mea, așa cum observasem cu neplă-

³ Este ciudat cum se îngustează amintirea mea în stare de veghe pentru scopurile analizei. Am cunoscut cinci dintre unchii mei, pe unul dintre ei l-am iubit și l-am respectat. Însă în clipa în care am învins rezistența împotriva interpretării viselor îmi spun: Totuși nu am avut decât un singur unchi, cel care este vizat de vis.

cere. Chipul pe care îl văd în vis este în același timp al prietenului meu R. și cel al unchiului meu. Este ca o fotografie mixtă a lui Galton; acesta, pentru a evidenția asemănările de familie, fotografia pe aceeași placă mai multe chipuri (1907, 6 și urm., 221 și urm.). Deci nu mai este posibilă nicio îndoială, vreau cu adevărat să zic că prietenul R. este un prostănac, precum unchiul Josef.

Nu bănuiesc deloc în ce scop am produs această relație, împotriva căreia trebuie să mă lupt continuu. Ea nu este foarte profundă, căci unchiul era un infractor, iar prietenul meu R. are un caracter nepătat. Asta până la pedeapsa pentru faptul că a lovit cu bicicleta un ucenic. Să mă fi referit la această faptă vinovată? Aceasta ar însemna că iau în răs comparația. Atunci îmi vine în minte o altă conversație pe care am avut-o în urmă cu câteva zile cu celălalt coleg al meu, N., pe aceeași temă. L-am întâlnit pe N. pe stradă; și el este propus pentru a fi numit profesor, știa despre onoarea care mi se făcuse și m-a felicitat. Eu am respins cu hotărâre. „Tocmai dvs. nu ar trebui să mă luați în răs, deoarece ați aflat pe propria dvs. piele valoarea acestei propuneri.” Probabil fără seriozitate, el a replicat: „Nu putem ști asta. Împotriva mea mai există ceva special. Nu știți că odată cineva m-a acționat în justiție? Desigur că a fost instituită o anchetă; era o încercare ordinară de șantaj; m-am străduit chiar să o salvez de la pedeapsă pe reclamanta însăși. Dar poate la Minister această funcționează ca o scuză împotriva numirii mele. Dvs. însă sunteți nevinovat.” Aici am și infractorul, dar în același timp și interpretarea și tendința visului meu. Unchiul meu Josef îi reprezintă aici pentru mine pe cei doi colegi ai mei care nu au fost numiți profesori, dat fiind că unul era un prostănac, iar celălalt un infractor. Acum știu și de ce am nevoie de această reprezentare. Dacă pentru amânarea numirii prietenilor mei R. și N. sunt hotărâtoare considerentele „confesiona-

le", înseamnă că și numirea mea este pusă sub semnul întrebării; dacă însă pot deplasa respingerea amândurora asupra altor motive, care nu mă privesc, atunci speranța mea rămâne netulburată. Așa procedează visul meu; el face dintr-unul, R., un prostănac, iar din celălalt, N., un infractor; eu nu sunt însă nici una, nici alta: este suspendată astfel orice trăsătură comună, de aceea am voie să mă bucur de numirea mea ca profesor și evit să trag penibila concluzie că informația furnizată de R. despre spusele înaltului oficial s-ar putea referi și la mine.

Mai trebuie să mă ocup puțin de interpretarea acestui vis. Am sentimentul că nu l-am epuizat satisfăcător, nu sunt încă liniștit la gândul ușurinței cu care degradez doi colegi respectați, pentru a-mi păstra drumul liber către profesorat. Nemulțumirea mea față de procedeul meu s-a diminuat deja, de vreme ce știu să apreciez valoarea celor spuse în vis. Față de oricine aș putea contesta că îl consider cu adevărat pe R. un prostănac și că nu cred în prezentarea pe care a făcut-o N. despre acea afacere de șantaj. Nu cred nici că Irma s-a îmbolnăvit grav din pricină că Otto a infectat-o cu un preparat pe bază de propilen; aici, ca și acolo, este vorba numai despre *dorința mea ca lucrurile să se fi petrecut așa*, pe care visul o exprimă. Afirmația prin care se realizează dorința mea sună în al doilea vis mai puțin absurd ca în primul; aici este formată, utilizând ingenios puncte de fixare factuale, ca o calomnie bine construită, care lasă să se înțeleagă că „este ceva la mijloc”, căci prietenul R. a avut la vremea sa împotriva lui votul unuia dintre profesorii de specialitate și prietenul N. mi-a furnizat el însuși, candid, materialul pentru ponegrirea lui. Totuși, repet, mi se pare că visul mai are nevoie de alte explicații.

Acum îmi amintesc că visul mai conține o parte de care nu s-a ținut până acum deloc seamă în interpretare. După ce

mi-a venit în minte că R. este unchiul meu, simt în vis o caldă afecțiune pentru el. De unde această senzație? Pentru unchiul Josef nu am avut desigur niciodată sentimente afectuoase. Prietenul R. îmi este de ani de zile foarte drag; dar dacă aş veni la el și mi-aş exprima sentimentele în cuvinte care s-ar apropia de gradul de afecțiune resimțită în vis, el ar fi fără îndoială uimit. Afecțiunea mea pentru el mi se pare nereală și exagerată, ca și judecata despre calitățile sale sufletești pe care o exprim prin contopirea personalității sale cu cea a unchiului; dar exagerată în sens contrar. Afecțiunea din vis nu aparține conținutului latent, gândurilor aflate în spatele visului; dimpotrivă, face parte din conținutul acestuia; ea este potrivită pentru a masca luarea la cunoștință a interpretării visului. Probabil aceasta este chiar justificarea ei. Îmi amintesc rezistențele care m-au împiedicat să trec la interpretarea visului, cât de mult am amânat-o, considerând că visul este pur și simplu o prostie. Din tratamentele mele psihanalitice știu cum trebuie interpretată o astfel de judecată de condamnare. Ea nu are nicio valoare de cunoaștere, ci are doar valoarea exprimării unui afect. Atunci când fiica mea cea mică nu vrea un măr care i s-a oferit, ea susține că mărul are gust amar, fără ca măcar să fi gustat din el. Atunci când pacienții mei se comportă la fel ca și micuța, știu că la ei este vorba despre o reprezentare pe care vor să o *refuleze*. Același lucru este valabil pentru visul meu. Nu am vrut să îl interpretez pentru că interpretarea conține ceva la care mă împotrivesc. După o interpretare completă a visului aflu la ce mă opuneam; era ideea că R. este un prostănac. Afecțiunea pe care o resimt pentru R. nu poate fi pusă pe seama gândurilor latente ale visului, ci pe seama acestei tendințe ale mele. Dacă visul meu este deformat în acest punct, în comparație cu conținutul său latent, și anume este deformat în contrariul său, atunci afecțiunea manifestată în vis servește

acestei deformări sau, cu alte cuvinte, *deformarea* se dovedește a fi intenționată ca mijloc de *transformare*, de *prefacere*. Gândurile mele din vis conțineau o defăimare la adresa lui R.; pentru a nu observa asta, în vis se ajunge la contrariu, un sentiment afectuos față de el.

Aceasta ar putea fi o cunoaștere general valabilă. Așa cum au arătat exemplele din capitolul III, există vise care sunt împliniri nedeghizate ale unor dorințe. Acolo unde împlinirea dorinței este de nerecunoscut, este deghizată, trebuie să existe o tendință de apărare împotriva acestei dorințe și, în urma acestei apărări, dorința nu s-ar putea exprima decât deformată. Acestui eveniment din viața interioară psihică doresc să îi găsec contraponderea în viața socială. Unde găsim în viața socială o deformare asemănătoare a unui act psihic? Numai acolo unde este vorba despre două persoane dintre care una posedă o anumită putere de care trebuie să țină seamă cea de-a doua. Această a doua persoană își deformează atunci actele psihice sau, cum am mai putea spune, ea *se prefacă*. Politețea pe care o exercită în fiecare zi este în bună parte o astfel de prefăcătorie; atunci când îmi interpretez visele pentru cititor, eu sunt constrâns să fac astfel de deformări. Despre constrângerea la o astfel de deformare se plânge și poetul:

„Mai-binele, atât cât poți să-l știi,
Oricum nu e de spus unor copii.“⁴

Într-o stare asemănătoare se află scriitorul politic care are de spus adevăruri neplăcute potențailor zilei. Dacă el le va

⁴ Este vorba despre o replică a lui Mefisto din *Faust* de Goethe, partea I, scena 4 (traducere de Ștefan Augustin Doinaș, Editura Univers, București, 1982). De altfel, acesta este unul dintre citatele preferate ale lui Freud, care va apărea și mai jos. (N. t.).

exprima nedeghizate, potențării îi vor reprimă exprimarea retroactiv, dacă este vorba despre exprimare orală, sau preventiv, dacă el le va da expresie pe calea tiparului. Scriitorul are a se teme de cenzură, de aceea el moderează și își deformează exprimarea opiniei. În funcție de tăria și de sensibilitatea acestei cenzuri, el se vede obligat fie să oprească pur și simplu anumite forme de atac, fie să vorbească în aluzii în loc de desemnări directe, sau el trebuie să ascundă comunicarea sa ofensatoare în spatele unei deghizări care pare inofensivă, de exemplu, el poate să povestească despre cele întâmplate între doi mandarini în împărăția Chinei, în timp ce are de fapt în vedere funcționarii patriei sale. Cu cât este mai strictă cenzura, cu atât mai profundă va fi deghizarea, cu atât mai spiritual va fi adesea mijlocul ce îl va conduce totuși pe cititor pe urma adevăratei semnificații.⁵

⁵ [Completare din 1919] Doamna dr H. v. Hug-Hellmuth a comunicat în anul 1915 un vis care este mai potrivit, poate ca niciun altul, pentru a justifica denumirea pe care eu am ales-o. În acest exemplu, deformarea onirică lucrează cu același mijloc ca și cenzura poștală, pentru a șterge acele pasaje care îi par supărătoare. Cenzura poștală acoperă aceste texte cu o linie, făcându-le ilizibile, iar cenzura onirică le înlocuiește cu un murmur de neînțeles.

Pentru înțelegerea visului trebuie să spunem că visătoarea, o doamnă bine văzută, bine educată, este în vârstă de cincizeci de ani, văduvă a unui ofițer superior mort de doisprezece ani și mamă a unor fii adulți, dintre care unul se afla pe front în momentul visului.

Iată acum visul despre „serviciile amoroase” [de fapt „Liebesdienste” înseamnă servicii de amorul artei benevole, neremunerate; sensul visului face aluzie însă la „servicii amoroase” (*N. t.*): „Ea merge la spitalul garnizoanei nr. 1 și îi spune portarului că trebuie să vorbească cu medicul-șef... (ea dă un nume care nu îi era cunoscut), deoarece vrea să presteze servicii în spital. Ea subliniază însă cuvântul «presteze» astfel încât ofițerul remarcă imediat că era vorba despre «servicii amoroase». Deoarece este o doamnă bătrână, portarul nu o lasă să treacă decât după o serie de ezitări. În loc însă de a merge la medicul-șef, ea ajunge într-o cameră mare, sumbră, în care în jurul unei mese lungi se află așezați sau în picioare mulți ofițeri și medici militari. Ea adresează cererea sa unui medic, care o înțelege imediat, după câteva cuvinte. Cuvintele ei sunau astfel: «Eu și multe alte femei și fete

Corespondența punct cu punct între fenomenele cenzurii și cele ale deformării în vis ne îndreptățește să presupunem că ambele decurg în condiții asemănătoare. Putem să presupunem deci că la fiecare individ în parte visele sunt configurate prin acțiunea a două forțe psihice (curente, sisteme), dintre care una este formată dintr-o dorință adusă la exprimare de către vis, în timp ce cealaltă exercită o cenzură asupra acestei dorințe a visului și prin această cenzură obligă la o deformare a exprimării sale. Se pune întrebarea de ce putere dispune această a doua instanță, datorită căreia ea își poate exercita cenzura. Dacă ne amintim că gândurile latente ale visului nu sunt conștiente înaintea analizei, conținutul manifest al visului care decurge din ele fiind însă amintit conștient, atunci este plauzibil să presupunem că privilegiul celei de-a doua instanțe este acela de a permite accesul gândurilor spre conști-

---

din Viena suntem gata, pentru soldați, trupă și ofițeri, fără deosebire, să...» Aici în vis urmează un murmur. Însă toți cei prezenți au înțeles corect; o arătau figurile jenate sau sarcastice ale ofițerilor. Doamna continuă: «Știu că hotărârea noastră sună ciudat, dar pentru noi este extrem de serioasă. Nici pe soldatul de pe câmpul de luptă nu îl întreabă nimeni dacă vrea să moară sau nu.» Urmă o tăcere penibilă, de câteva minute. Medicul îi cuprinse mijlocul cu brațul și spuse: «Stimată doamnă, gândiți-vă, dacă s-ar ajunge chiar la...» (murmur). Ea se retrase din brațele sale, gândind: este la fel ca și ceilalți și replică: «Doamne, sunt o femeie bătrână și poate că nici nu voi fi în stare. În plus, trebuie respectată o condiție: se va ține seama de vârstă; o femeie mai în vârstă să nu... (murmur) un tinerel; ar fi îngrozitor.» Medicul răspunse: «Înțeleg perfect.» Câțiva ofițeri râdeau; printre ei era și unul care îi ceruse în tinerețe mâna, și doamna dori să fie condusă la medicul-șef pe care îl cunoștea, pentru ca totul să fie clarificat. A zdruncinat-o foarte tare faptul că nu își mai amintea numele lui. Medicul îi indică totuși foarte politicos și respectuos să meargă la etajul doi, pe o scăriță de fier foarte îngustă, în spirală, care ducea direct din cameră la etajul de mai sus. Când urcă, auzi un ofițer spunând: «Este o decizie colosală, indiferent dacă este tânără sau bătrână; tot respectul!»

Cu sentimentul de a-și fi făcut pur și simplu datoria, ea urcă pe scara fără sfârșit. După câteva săptămâni acest vis se repetă de două ori, cu modificări neînsemnate și total fără sens — după cum remarcă doamna.“

ință. Din primul sistem nu poate ajunge în conștiință nimic care să nu fi trecut mai înainte prin cea de-a doua instanță și cea de-a doua instanță nu lasă să treacă nimic fără să își exercite drepturile și să își impună schimbările pe care le crede necesare în gândul care cere să fie admis în conștiință. Prin aceasta ne trădăm o anumită concepție despre „natura“ conștiinței; conștientizarea este pentru noi un act psihic deosebit, diferit și independent de procesul de formare sau reprezentare a unei idei, și conștiința ni se pare ca un organ de simț, care percepe un conținut care este dat în altă parte. Se poate arăta că acestea sunt presupuneri esențiale, care sunt absolut indispensabile în psihopatologie. Vom rezerva pentru un pasaj ulterior o evaluare mai amănunțită a acesteia.⁶

Dacă susțin reprezentarea celor două instanțe psihice și a relațiilor lor cu conștiința, pentru afecțiunea frapantă pe care o resimt în vis pentru prietenul meu R., afecțiune care va fi atât de degradată de interpretarea visului, rezultă o analogie perfect congruentă cu viața politică. Mă transpun în viața unui stat în care un despot gelos pe puterea sa se confruntă cu o opinie publică activă. Poporul se răscoală împotriva unui funcționar pe care îl urăște și pretinde demiterea acestuia; pentru a arăta că nu trebuie să țină seamă de voința poporului, despotul îi va conferi acestui funcționar o demnitate înaltă, pentru care nu există altminteri niciun motiv. Astfel, cea de-a doua instanță a mea, care domină accesul la conștiință, îl distinge pe prietenul R. printr-o manifestare de afecțiune excesivă, pentru că impulsurile de dorință ale primului sistem ar vrea să îl defăimeze drept prostănac, dintr-un interes special.⁷

⁶ Vezi cap. VII.

⁷ [Completare din 1911] Astfel de vise ipocrite survin nu rareori, atât la mine cât și la alții. În timp ce sunt ocupat cu elaborarea unei anumite probleme științifice, mă bântuie mai multe nopți la rând un vis destul de confuz, care are drept conținut

Poate că aici vom fi cuprinși de bănuiala că interpretarea viselor ar fi în stare să ne furnizeze lămuriri în legătură cu construcția aparatului nostru psihic, lămuriri pe care le-am așteptat până acum în zadar din partea filosofiei. Nu luăm însă această urmă, ci, după ce am explicat deformarea din vis, ne întoarcem la problema noastră de la început. Ne întrebăm cum este posibil ca visele cu un conținut penibil să fie considerate împliniri de dorințe. Vedem acum că este posibil, dacă a avut loc o deformare a visului, dacă acest conținut penibil servește doar pentru deghizarea unui conținut dorit. Ținând seamă de ipotezele noastre despre cele două instanțe psihice, putem să spunem acum și că visele penibile conțin de fapt ceva care este penibil pentru cea de-a doua instanță, dar care îndeplinește în același timp o dorință a primei instanțe. Ele sunt vise de dorință în măsura în care fiecare vis pornește de la prima instanță, cea de-a doua instanță comportându-se față de vis doar defensiv, și nu creator.⁸ Dacă ne mărginim la evaluarea contribuției celei de-a doua instanțe la vis, nu putem înțelege niciodată visul. Rămân atunci neatinse toate enigmele care au fost observate de autori în vis.

Analiza trebuie să demonstreze pentru fiecare caz în parte că visul are realmente un sens ascuns, care creează împlinirea unei dorințe. Pentru aceasta, voi lua câteva vise cu con-

---

concilierea mea cu un prieten pe care îl dădusem de mult timp la o parte. A patra sau a cincea oară reușesc în sfârșit să prind sensul acestui vis. El constă în încurajarea de a abandona și ultimul rest de considerație pentru persoana respectivă, de a mă elibera total de ea, și s-a deghizat în contrariul său într-o manieră atât de ipocrită. Am comunicat mai jos (cap. VI) un „vis oedipian ipocrit” al unei alte persoane, în care pornirile dușmănoase și dorințele de moarte sunt înlocuite de o tandrețe manifestă („Exemplu tipic de vis oedipian camuflat”). În altă parte (vezi cap. VI [N. t.]) voi aminti un alt tip de vise ipocrite.

⁸ [Completare din 1930] Mai jos vom face cunoștință cu cazul contrar, în care visul exprimă o dorință a acestei a doua instanțe.

ținut penibil și voi încerca să le analizez. În parte este vorba despre vise ale unor isterici, care cer o lungă relatare preliminară și pe alocuri un excurs în procesele psihice din isterie. Nu pot însă evita această îngreunare a prezentării.

Atunci când încep tratamentul psihanalitic al unui psihonevrotic, de regulă visele sale devin, așa cum am amintit deja, temă a convorbirilor noastre. Trebuie să îi dau toate explicațiile psihologice cu ajutorul cărora eu însumi am ajuns la înțelegerea simptomelor lui și sufăr aici o critică nemiloasă, nu mai puțin aspră decât cea la care mă așteptam din partea colegilor mei. De regulă, obiecțiile pacienților mei se ridică împotriva enunțului care spune că visele în ansamblu sunt împliniri ale unor dorințe. Iată aici câteva exemple din materialul de vise, care pot fi reținute drept contradovezi în favoarea mea.

„Spuneți mereu că visul este o dorință împlinită“, începe o pacientă spirituală. „Acum vă voi povesti un vis al cărui conținut merge în direcția opusă, anume că *nu* mi se împlineste o dorință. Cum veți unifica asta cu teoria dvs.? Visul sună după cum urmează:

„Doresc să dau un supeu, dar nu am în casă decât puțin somon afumat. Mă gândesc să merg la cumpărături, dar îmi amintesc că este duminică după-amiază și toate magazinele sunt închise. Vreau să telefonez atunci unor furnizori, dar telefonul este deranjat. Atunci trebuie să renunț la dorința de a da un supeu.“

Am răspuns, desigur, că despre sensul acestui vis numai analiza poate hotărî, chiar dacă recunosc că la prima vedere visul pare rațional și coerent și seamănă cu contrariul unei împliniri de dorință. „Din ce material a provenit însă acest vis? Știți că stimulul unui vis ține de fiecare dată de întâmplările zilei precedente.“

Analiza

Soțul pacientei, un măcelar angrosist, onest și vrednic, i-a explicat în ziua precedentă că s-a îngrișat prea tare și dorește de aceea să înceapă o cură de slăbire. Se va trezi devreme, va face mișcare, va ține o dietă strictă și mai ales nu va mai accepta invitații la supeuri. Despre soț ea mai povestește, râzând, că la restaurantul la care își lua de obicei prânzul a făcut cunoștință cu un pictor, care dorea să îi facă portretul, pentru că nu mai găsisese un cap atât de expresiv. Soțul ei îi replicase, în maniera lui directă, că îi mulțumește și că este convins că o bucată din posteriorul unei fete tinere și frumoase este mai plăcută pentru pictor decât întreaga sa față.⁹ Ea este acum foarte îndrăgostită de soțul ei și îl tachinase mult. Ea îl rugase să nu îi dea caviar. Ce vrea să însemne asta?

De mult timp ea dorise tocmai să poată mânca în fiecare dimineață o tartină cu caviar, dar nu își permitea pentru că era prea costisitor. Bineînțeles că ea ar fi primit imediat caviar din partea soțului ei dacă l-ar fi rugat. Dar ea îl rugase, dimpotrivă, să nu îi dea caviar, pentru a continua să-l tachineze pe această temă.

(Această motivație mi se pare neconvingătoare. În spatele unor astfel de informații nesatisfăcătoare se ascund de obicei motive nemărturisite. Să ne gândim la pacienții hipnotizați ai lui Bernheim, care îndeplinesc o sarcină posthipnotică și care, întrebați despre motivele lor, nu răspund: nu știu de ce am făcut asta — ci trebuie să inventeze o motivație evident insuficientă. Asemănător se petrec lucrurile și cu caviarul pacientei mele. Observ că ea este nevoită să își creeze în

⁹ A poza pentru un pictor.

Goethe: „Și dacă nu are șezut,

Cum poate sta boierul?” (din *Totalität*, 1814–15).

viață o dorință neîmplinită. Visul ei îi arăta tăgăduirea unei dorințe. De ce are ea însă nevoie de o dorință neîmplinită?)

Asociațiile de până acum nu au fost suficiente pentru interpretarea visului. Am nevoie de altele. După o scurtă pauză, care corespunde tocmai învingerii unei rezistențe, ea relatează mai departe că ieri îi făcuse o vizită unei prietene pe care era de fapt geloasă, pentru că soțul ei o lăuda mereu atât de mult pe această femeie. Din fericire, această prietenă este foarte suplă și slabă, și soțului ei îi plac formele pline. Despre ce a vorbit această prietenă slabă? Desigur, despre dorința ei de a deveni ceva mai puternică. Ea a întrebat-o și: „Când ne mai invitați? Se mănâncă mereu atât de bine la voi.“

Acum sensul visului este clar. Pot să îi spun pacientei: „Este ca și cum ați fi gândit la această solicitare: Sigur, să te invit ca să te ghiftuiești la mine, să te îngrași și să poți să îi plăci mai mult soțului meu. Mai bine nu mai merg niciodată la supeuri. Visul vă spune deci că nu mai puteți da supeuri, îndeplinește deci dorința dvs. de a nu contribui la rotunjirea formelor prietenei dvs. Că te poți îngrășa din alimentele oferite în asemenea ocazii sociale vă spune deja hotărârea soțului dvs. de a nu mai accepta invitații la supeuri, în interesul curei de slăbire.“ Lipsește acum vreo coincidență, care să confirme rezolvarea. „Cum ați ajuns la somonul amintit în vis?“ „Somonul afumat este mâncarea preferată a acestei prietene“, răspunde ea. Întâmplător și eu o cunosc pe această doamnă și pot să declar că ea își permite somon la fel de puțin cum își permite pacienta mea caviar.

Același vis admite și o altă interpretare, mai fină, care este necesară datorită unei circumstanțe accesorii. Cele două interpretări nu se contrazic una pe alta, ci se suprapun și creează un frumos exemplu pentru faptul că visele, ca și toate celelalte formațiuni psihopatologice, au de obicei mai mult decât un singur sens. Am aflat că în același timp cu visul ei despre tă-

găduirea unei dorințe, pacienta făcea eforturi să își creeze în realitate o dorință frustrată (tartina cu caviar). Și prietena și-a exprimat o dorință, anume de a deveni mai grasă și nu ne-am fi mirat dacă doamna noastră ar fi visat că dorința prietenei sale nu se împlinește. Este chiar dorința ei proprie ca prietenei să nu i se împlinească o dorință, cea de a se îngrașa. În loc de asta, ea visează că ei înseși nu i se împlinește o dorință. Visul dobândește o nouă interpretare dacă ea nu s-a referit în vis la sine, ci la prietenă, dacă s-a pus în locul prietenei sale sau, cum am putea spune, s-a *identificat* cu ea.

Cred că aceasta este ceea ce ea a făcut într-adevăr și, ca semn al acestei identificări, ea și-a creat în realitate dorința frustrată. Ce sens are însă identificarea isterică? Pentru a explica aceasta, este nevoie de o prezentare mai amănunțită. Identificarea este un factor extrem de important pentru mecanismul simptomelor isterice; pe această cale bolnavii sunt în stare să exprime în simptomele lor experiențele unei serii întregi de persoane, și nu numai ale lor înșile, să sufere pentru mulțimi întregi de oameni și să interpreteze toate rolurile unei piese de teatru numai cu mijloacele lor personale. Mi se va răspunde că aceasta este cunoscuta imitație isterică, acea capacitate a istericilor de a imita toate simptomele care i-au impresionat la alții, ca un fel de milă adusă până la gradul de reproducere. Prin aceasta însă se indică numai calea pe care se desfășoară procesul psihic la imitația isterică; calea este altceva decât actul psihic care parcurge această cale. Acest act psihic este ceva mai complicat decât imitația istericilor; el corespunde unei proces de deducție inconștientă; aici ne va clarifica exemplul care urmează. Medicul care are la spital, în aceeași cameră, printre alte bolnave, o pacientă cu un anumit de tip de convulsii nu se va arăta mirat dacă într-o dimineață află că acest atac isteric special și-a găsit imitație. El își spune pur și simplu: celelalte au văzut-o și au

imitat-o; aceasta este infecție psihică. Da, însă infecția psihică se petrece în felul următor: de regulă, bolnavele știu unele despre altele mai mult decât știe medicul despre fiecare dintre ele și au grijă unele de altele după ce vizita medicală a trecut. Una are astăzi criza; imediat o alta va ști că aceasta este cauzată de o scrisoare de acasă, de o înprospătare a unui necaz în dragoste ș.a.m.d. Compasiunea acesteia se activează și se îndeplinește în următoarea concluzie, care nu ajunge la conștiință: dacă poți avea astfel de crize din astfel de cauze, și eu pot ajunge la aceste crize, căci și eu am aceleași motive. Dacă aceasta ar fi o concluzie ce s-ar putea conștientiza, ea s-ar exprima poate în *teama* de a căpăta același atac; însă ea se desfășoară pe un alt teren psihic și de aceea sfârșește cu realizarea simptomelor temute. Identificarea nu este deci o simplă imitație, ci o *apropriere* pe baza aceluiași premise etiologice; ea exprimă un „ca și cum“ și se raportează la o trăsătură comună care rămâne în inconștient.

Identificarea este folosită cel mai frecvent în isterie ca expresie a unei trăsături comune sexuale. În simptomele sale, isterica se identifică cel mai adesea — chiar dacă nu exclusiv — cu acele persoane cu care s-a aflat în relații sexuale sau care au avut relații sexuale cu aceleași persoane cu care ea însăși a avut asemenea relații. Limbajul ține cont de o astfel de situație. Doi îndrăgostiți sunt „una“. Ca și în vis, în fantasma isterică pentru identificare este suficient ca subiectul să se gândească la relațiile sexuale, fără ca ele să trebuiască să treacă de aceea drept reale. Pacienta urmează deci pur și simplu regulile proceselor de gândire isterice atunci când ea își exprimă gelozia față de prietenă (ea însăși recunoaște că această gelozie este nejustificată), prin faptul că se transpune în vis în locul ei și se identifică cu ea prin crearea unui simptom (dorința frustrată). Procesul se poate enunța în felul următor: ea se pune în vis în locul prietenei pentru că

aceasta se pune în locul ei la soțul ei, pentru că vrea să-i ia locul în aprecierea soțului ei.¹⁰

Mai simplu și totuși de asemenea conform schemei după care neîmplinirea unei dorințe înseamnă împlinirea alteia, s-a dizolvat obiecția împotriva teoriei mele despre vis în cazul unei alte paciente, cea mai plină de spirit dintre toate vișătoarele mele. Într-o zi i-am expus faptul că visul este împlinirea unei dorințe; în ziua următoare ea mi-a adus un vis, *că ea călătorește împreună cu soacra sa către reședința lor comună de la țară*. Știam că ea s-a împotrivit aprig ideii de a petrece vara în proximitatea soacrei și mai știam că în ultimele zile scăpase în mod fericit de comunitatea temută, datorită închirierii unei reședințe la țară foarte îndepărtate de sediul mamei soacre. Visul anulează acum această soluție dorită; nu ar fi aceasta cea mai clară contrazicere a teoriei mele despre împlinirea dorințelor prin vis? Desigur, ar trebui doar să tragem concluzii din acest vis, pentru a obține interpretarea lui. Conform acestui vis, eu nu aș avea dreptate; *era deci dorința ei ca eu să nu am dreptate și această dorință este cea pe care visul o înfățișează împlinită*. Dorința ca eu să nu am dreptate, care s-a împlinit pe baza temei cu reședința de la țară, se referă în realitate la un alt obiect, mai serios. În aceeași perioadă, pe baza materialului furnizat de analiza ei, trăsesem concluzia că într-o anumită perioadă din viața ei trebuie să fi avut loc ceva important pentru îmbolnăvirea ei. Ea contestase acest lucru, pentru că nu se găsea în amintirea ei. Am ajuns curând la concluzia că eu aveam dreptate. Dorința ei

---

¹⁰ Regret chiar introducerea unor astfel de piese din psihopatologia isteriei, care nu pot fi foarte edificatoare, din cauză că sunt prezentate fragmentar și rupte de orice context. Dacă ele ar putea să indice relațiile strânse între tema visului și cea a psihonevrozelor, și-ar atinge intenția în care le-am adoptat.

ca eu să nu am dreptate, transformată în visul în care ea pleca la țară cu soacra ei, corespundea deci dorinței îndreptățite ca acele lucruri pe atunci abia bănuite să nu se fi întâmplat niciodată.

Fără analiză, numai prin intermediul unei bănuieli, m-am decis să interpretez o întâmplare minoră a unui prieten, care fusese colegul meu de-a lungul celor opt clase gimnaziale. El m-a auzit odată, într-o prelegere ținută într-un cerc restrâns, enunțând noutatea că visul ar fi împlinirea unei dorințe; a mers acasă și a visat *că și-a pierdut toate procesele* — era avocat — și mi s-a plâns în legătură cu aceasta. M-am ajutat de ideea că nu putem câștiga toate procesele, dar m-am gândit aparte: dacă timp de opt ani eu am stat în prima bancă, fiind elevul cel mai bun, iar el tot schimba locuri pe undeva prin mijlocul clasei, oare a rămas departe de el dorința din copilărie, ca și eu să mă pot blama temeinic măcar o dată?

Un alt vis, cu un caracter mai sumbru, mi-a fost comunicat de o pacientă ca obiecție împotriva teoriei visului de dorință. Pacienta, o fată, începu: vă amintiți că sora mea mai are acum un singur băiețel, Karl; pe cel mai mare, Otto, l-a pierdut, pe vremea când eu mai stăteam încă în casa lor. Otto era preferatul meu, de fapt eu l-am educat. Îl iubesc și pe cel mic, dar desigur nu atât de mult ca pe cel decedat. În acea noapte visez că *îl văd pe Karl mort în fața mea. El zace în sicriul lui, cu mâinile încrucișate, cu lumânările de jur-împrejur, pe scurt, la fel ca micul Otto pe atunci, când moartea lui mă zguduise atât.* Acum spuneți-mi, ce poate să însemne asta? Mă cunoașteți deja; sunt eu o persoană atât de rea încât să îi doresc surorii mele să își piardă unicul fiu pe care îl mai are? Sau visul înseamnă că mi-ar fi plăcut mai degrabă să moară Karl decât Otto, pe care l-am iubit mult mai mult?

Am asigurat-o că această ultimă interpretare este exclusă. După o scurtă chibzuială, am putut da visului interpretarea corectă, care a fost confirmată apoi de ea. Am reușit aceasta pentru că știam întreaga istorie a visătoareii.

Orfană, fata a fost adăpostită în casa surorii sale cu mult mai în vârstă și, printre prietenii și vizitatorii casei, l-a întâlnit și pe bărbatul care a făcut o impresie statornică asupra inimii sale. O clipă se părea că aceste relații abia exprimate trebuie să se termine cu o căsătorie, dar acest final fericit a fost zădărnicit de soră, ale cărei motive nu au fost niciodată pe deplin explicate. După ruptură, bărbatul iubit de pacientă a încetat să mai frecventeze casa; ea însăși s-a făcut independentă, la puțin timp după moartea micului Otto, asupra căruia ea își îndreptase afecțiunea în această perioadă. Ea însă nu a reușit să se elibereze de atașamentul față de prietenul surorii ei. Mândria îi comanda să renunțe la el; dar îi era imposibil să își transfere iubirea asupra altor pretendenți care au urmat. Atunci când bărbatul iubit, care aparținea breslei literaților, ținea undeva o prelegere, ea se găsea negreșit printre auditori și de altminteri se folosea de fiecare prilej să îl privească de departe, pe un teren neutru. Mi-am amintit că în urmă cu o zi ea îmi povestise că profesorul merge la un anumit concert și că și ea vrea să meargă acolo pentru a se mai bucura văzându-l o dată. Aceasta a fost în ziua precedentă visului; în ziua în care ea mi-a povestit visul trebuie să aibă loc concertul. Am putut astfel să construiesc cu ușurință interpretarea corectă și am întrebat-o dacă îi vine în minte vreun eveniment care să se fi întâmplat după moartea micului Otto. Ea răspunse imediat: desigur, profesorul s-a întors, după o lungă absență, și l-am revăzut la sicriul micului Otto. Era exact așa cum mă așteptasem. Am interpretat deci visul în felul următor: „Dacă acum ar muri celălalt băiat, s-ar repeta același lucru. Ar petrece ziua la sora ei, profesorul ar veni

cu siguranță și el pentru a-și exprima condoleanțele și v-ați revedea în aceleași condiții ca și odinioară. Visul nu înseamnă nimic altceva decât această dorință de revedere, împotriva căreia luptați în interiorul dvs. Știu că aveți în poșetă biletul pentru concertul de astăzi. Visul dvs. este un vis de nerăbdare, el a anticipat cu câteva ore revederea care trebuie să aibă loc astăzi.”

Pentru acoperirea dorinței ei, ea a ales, se vede, o situație în care asemenea dorințe sunt de obicei reprimite, o situație în care suntem atât de plini de tristețe, încât nu ne gândim la iubire. Și totuși este foarte posibil ca și în situația reală pe care visul a copiat-o fidel, lângă sicriul primului băiețel, foarte iubit de ea, ea să nu fi putut să își reprime sentimentul tandru pentru vizitatorul de care îi fusese atâta dor.

O altă explicație a aflat un vis asemănător al unei alte paciente, care în copilărie se remarcase printr-un spirit deosebit de vioi și printr-o dispoziție voioasă și acum mai dovedea aceste particularități cel puțin în asociațiile ei din timpul curei. În contextul unui vis mai lung, această doamnă a visat că o vedea pe singura ei fiică, în vârstă de cincisprezece ani, moartă într-o raclă. I-ar fi plăcut întrucâtva să facă din această imagine onirică o obiecție împotriva teoriei împlinirii dorințelor, dar bănuia ea însăși că detaliul raclei trebuie să indice calea spre o altă concepție despre acest vis.¹¹ La analiză, îi trecu prin minte că în societatea din seara precedentă venise vorba despre cuvântul englezesc „box” și despre multiplele lui traduceri în germană: cutie, raclă, lojă, cuțar, palmă. Dintr-o altă parte componentă a aceluiași vis se poate completa că ea ghicise înrudirea englezescului „box” cu germanul „Büchse” (recipient) și apoi fusese bântuită de

¹¹ La fel ca și visul despre supeul ratat cu somon afumat.

amintirea că „Büchse“ este folosit și ca un nume vulgar pentru organele genitale feminine. Cu o oarecare îngăduință pentru cunoștințele ei de anatomie topografică, am putea presupune că acel copil în „raclă“ însemna fetusul în pântecul femeii. Astfel explicat, ea nu a tăgăduit că imaginea onirică corespunde de fapt unei dorințe a ei. Ca atât de multe femei tinere, nu a fost deloc fericită atunci când a rămas gravidă și a dorit de mai multe ori ca acel copil din pântec să moară; după o scenă aprigă cu soțul ei, în timpul unei crize de furie, ea chiar s-a lovit cu pumnii în pântec, pentru a nimeri copilul. Copilul mort era deci cu adevărat împlinirea unei dorințe, dar a uneia înlăturate de cincisprezece ani, și nu este de mirare că nu se mai recunoaște împlinirea dorinței după o realizare atât de întârziată. Între timp ea se schimbase atât de mult.

Grupul căruia îi aparțin ultimele două vise, care au drept conținut moartea unei rude dragi, va fi luat în considerare încă o dată, la visele tipice. Pe exemple noi, voi putea arăta acolo că, în ciuda conținutului nedorit, toate aceste vise trebuie să fie interpretate ca împlinire a unor dorințe. Următorul vis nu îl datorez vreunui pacient, ci unui inteligent specialist în drept, un cunoscut al meu; visul mi-a fost povestit din nou cu intenția de a mă împiedica să fac o generalizare pripită în ceea ce privește teoria viselor de dorință: „Visez“, relatează informatorul meu, „că ajung în fața casei mele, cu o doamnă de braț. Acolo așteaptă un cupeu închis; un domn pășește spre mine, se legitimează ca agent polițienesc și îmi cere să-l urmez. Îi cer încă un răgaz, pentru a-mi pune ordine în afaceri. Credeți că eu aș dori poate să fiu arestat? „Nu, desigur“, am fost de acord. Se întâmplă să știți care era acuzația?“ — „Da, cred că din cauza pruncuciderii.“ — „Pruncucidere? Știți totuși că această infracțiune nu poate fi săvârșită decât de o mamă

asupra noului ei născut? — „E corect.“¹² — „Și în ce condiții ați visat aceasta: ce s-a petrecut înainte?“ — „Nu mi-ar plăcea să vă povestesc, sunt niște împrejurări tulburi.“ — „Am însă nevoie de asta, altminteri trebuie să renunțăm la interpretarea visului.“ — „Ascultați, așadar. Nu mi-am petrecut noaptea acasă, ci la o doamnă care înseamnă foarte mult pentru mine. Când ne-am trezit dimineața, s-a petrecut din nou ceva între noi. Apoi am adormit din nou și am visat ceea ce știți.“ — „Este o femeie căsătorită?“ — „Da.“ — „Și nu vreți să faceți un copil cu ea?“ — „Nu, nu, aceasta ne-ar putea da de gol.“ — „Deci nu practicați coitul normal?“ — „Obişnuiesc să mă retrag înainte de ejaculare, din precauție.“ — „Pot să presupun că ați realizat această probă de îndemânare de mai multe ori în acea noapte și după repetarea de dimineață ați fost puțin nesigur dacă v-a reușit?“ — „S-ar putea.“ — „Atunci visul dvs. este împlinirea unei dorințe. Prin intermediul lui căpătați asigurarea că nu ați conceput un copil sau, ceea ce este aproape același lucru, că ați fi omorât un copil. Vă pot indica ușor verigile intermediare. Amintiți-vă că în urmă cu câteva zile am vorbit despre dificultățile maritale și despre inconsecvența cu care este permis coitul realizat astfel încât să nu apară fecundarea, în timp ce orice intervenție este pedepsită ca o infracțiune în cazul în care ovulul și sămânța s-au întâlnit și au format un foetus. În plus, ne-am gândit și la disputa medievală, în ceea ce privește momentul în care sufletul migrează de fapt în foetus, pentru că abia de atunci se aplică conceptul de crimă. Cunoașteți cu siguranță și macabra poezie a lui Lenau, în care

---

¹² Se întâmplă foarte des ca un vis să fie povestit incomplet și numai în analiză să se ivească amintirea fragmentului omis. Din această parte introdusă ulterior rezultă de regulă cheia interpretării visului. A se compara cu cele afirmate mai jos despre uitarea visului.

contracepția este echivalată cu pruncuciderea.“ — „Ciudat, în dimineața asta m-am gândit, ca din întâmplare, la Lenau.“ — „Încă un ecou al visului dvs. Și acum voi indica și împlinirea unei mici dorințe accesorii în visul dvs. Veniți acasă cu doamna de braț. O conduceți deci acasă, în loc să petreceți, ca în realitate, noaptea în casa ei. Faptul că împlinirea dorinței care formează nucleul visului se ascunde sub o formă atât de neplăcută are poate mai mult decât un singur motiv. Din articolul meu despre etiologia nevrozei de angoasă¹³ ați putea afla că eu consider *coitus interruptus* drept unul dintre factorii cauzali ai angoasei nevrotice. Aceasta se acordă cu faptul că, după mai multe coituri de acest fel, dvs. vă rămâne o dispoziție disconfortabilă, care contribuie acum ca factor în alcătuirea visului dvs. Vă folosiți de această proastă dispoziție și pentru a deghiza împlinirea dorinței dvs. În plus, nici menționarea pruncuciderii nu este explicată. Cum ajungeți la această infracțiune tipic feminină?“ — „Vă voi mărturisi că în urmă cu mai mulți ani am fost implicat într-o afacere de acest gen. Eram vinovat de faptul că o fată încercase să se apere prin avort de urmările unei relații cu mine. Eu nu am avut nimic de-a face cu realizarea acestei intenții, dar mult timp m-am temut, se poate înțelege, ca lucrul să nu fie descoperit.“ — „Înțeleg că această amintire a furnizat un al doilea motiv pentru care v-a fost penibilă bănuiala că nu ați realizat bine manevra.“

Un tânăr medic, care a auzit relatarea acestui vis, trebuie să se fi simțit atins de el, căci s-a grăbit să-l viseze ulterior, folosindu-i forma de gândire asupra unei alte teme. În ziua precedentă el își depusese declarația de venit, foarte corectă, dat fiind că el nu avea decât puțin de declarat. Apoi a

¹³ Despre motivele care îndreptățesc izolarea unui complex de simptome din neurastenii sub numele de „nevroza de angoasă“ (1895) (N. t.).

visat că un cunoscut vine la el, de la ședința comisiei de impozite, și îi spune că declarațiile tuturor celorlalți contribuabili au rămas necontestate, dar declarația sa a stârnit neîncrederea generală și i-a atras o amendă fiscală simțitoare. Visul este împlinirea, neglijent deghizată, a dorinței de a trece drept un medic ce obține venituri mari. El amintește și de cunoscuta poveste a fetei sfătuite să nu accepte propunerea de căsătorie din partea logodnicului ei, pentru că acesta este un om impulsiv, care o va bate cu siguranță în căsnicie. Răspunsul fetei a fost: „Numai să mă bată odată!” Dorința ei de a fi căsătorită este atât de vie, încât acceptă totodată și neplăcerea care i se profilează în perspectivă, care poate fi legată de această căsătorie, ridicând-o chiar la rangul de dorință.

Voi cuprinde sub numele de *vis de contradorință* foarte frecventele vise de acest fel, care contrazic direct teoria mea deoarece au drept conținut frustrarea unei dorințe sau apariția unui lucru evident nedorit. Voi vedea atunci că ele se pot pune în general pe seama a două principii, dintre care unul nu a fost încă menționat, deși joacă un rol important în viața, ca și în visele oamenilor. Una dintre forțele motrice ale acestor vise este dorința ca eu să nu am dreptate. Aceste vise au loc în mod regulat în timpul tratamentelor mele, atunci când pacientul îmi opune rezistență și pot să contez cu mare siguranță pe provocarea unui asemenea vis după ce îi comunic unui bolnav teoria că visul este împlinirea unei dorințe.¹⁴ Da, mă pot aștepta că la fel se va petrece și cu unii dintre cititorii mei; cititorul își va frustra de

---

¹⁴ [Completare din 1911] „Vise de contradorință” asemănătoare mi-au fost relatate în mod repetat în ultimii ani de ascultători de-ai mei, ca reacție la prima lor confruntare cu „teoria despre vis ca dorință”.

bunăvoie în vis o dorință, numai pentru a-și împlini dorința ca eu să nu am dreptate. Ultimul vis de acest fel, din timpul tratamentului, pe care îl voi comunica aici, va arăta încă o dată același lucru. O fată care s-a împotrivit din răspuțeri continuării tratamentului meu, contra dorinței familiei ei și a sfatului autorităților competente, visează: *Aca-să i se interzice să continue să vină la mine. Ea îmi amintește apoi de promisiunea pe care i-am făcut-o de a o trata și gratis în caz de urgență, și eu îi spun: în chestiuni de bani nu pot să fac niciun rabat.*

De fapt nu este ușor să arăt care este aici împlinirea dorinței, dar în toate aceste cazuri se mai poate descoperi o a doua enigmă, a cărei rezolvare poate să ajute și la dezlegarea primeia. De unde provin cuvintele pe care mi le pune în gură? Bineînțeles că nu i-am spus niciodată ceva asemănător, dar unul dintre frații ei, chiar cel care avea cea mai mare influență asupra ei, a fost atât de amabil să spună acest lucru despre mine. Visul reușește să facă astfel încât fratele să aibă dreptate; nu numai în vis ținea ea ca fratele ei să aibă dreptate; acesta era conținutul vieții ei și motivul bolii ei.

Un medic (Aug. Stârcke, 1911) a visat și a interpretat un vis care pune la prima vedere dificultăți deosebite teoriei împlinirii dorințelor:

„Am, și văd, pe arătătorul de la mâna stângă un afect primar sifilitic, pe ultima falangă.“

Ne vom opri poate din analiza acestui vis dacă realizăm că el pare clar și coerent, dacă nu ținem seamă de conținutul său nedorit. Numai dacă nu ne speriem de osteneala de a întreprinde o analiză, aflăm că „afect primar“ se poate echivala cu „prima affectio“ (prima iubire) și că abcesul scârbos se dovedește, după expresia lui Stârcke „reprezentantul împlinirii unor dorințe înzestrate cu mult afect“.

Celălalt motiv al viselor de contradorință¹⁵ este atât de evident, încât cădem ușor în pericolul de a-l trece cu vederea, așa cum mi s-a întâmplat mie mult timp. În constituția sexuală a multor oameni se află o componentă masochistă, care a luat ființă prin întoarcerea în contrariu a celei agresive, sadice. Cei care nu își caută plăcerea în durerea corporală care li se provoacă, ci în umilirea lor și în chinurile psihice sunt numiți masochiști „mentali“. Rezultă că aceste persoane pot avea vise de contradorință și de neplăcere, care pentru ele nu sunt altceva decât împliniri de dorințe, satisfacerea tendințelor lor masochiste. Redau aici un astfel de vis: după o transformare temeinică de caracter, un tânăr, care își chinuise în copilărie fratele mai mare, de care îl lega un atașament homosexual, are un vis care cuprinde trei părți: *I. Fratele său mai mare „cicălește“*. *II. Doi adulți se află în relații cu intenții homosexuale*. *III. Fratele a vândut întreprinderea a cărei conducere și-a rezervat-o el, pentru viitor*. Din ultimul vis, el se trezește cu cele mai penibile sentimente și totuși acesta este un vis de dorință masochist, a cărui traducere ar suna astfel: mi se cuvine cu adevărat ca fratele meu să mă confrunte cu acea vânzare, ca o pedeapsă pentru toate chinurile la care l-am supus.

Sper că exemplele de mai sus sunt suficiente pentru a acredita — până la dovada contrarie — faptul că visele cu conținut penibil se pot rezolva ca vise de dorință.¹⁶ Nimeni nu va considera că este o expresie a hazardului faptul că în timpul interpretării acestor vise ajungem de fiecare dată la teme despre care nu se vorbește sau la care nu se gândește

¹⁵ Acest pasaj datează din 1909.

¹⁶ Atrag atenția asupra faptului că această temă nu este epuizată și va mai fi tratată ulterior.

cu plăcere. Sentimentul penibil pe care îl trezesc astfel de vise este pur și simplu identic cu aversiunea care ar dori — de multe ori cu succes — să ne rețină de la tratarea sau aprecierea unor astfel de teme, dorință care trebuie să fie învinsă de fiecare dintre noi, dacă ne vedem obligați să o luăm totuși în considerare. Acest sentiment de neplăcere care revine în vis nu exclude însă existența unei dorințe; există la fiecare om dorințe pe care el nu vrea să le comunice altora și dorințe pe care nu vrea să și le mărturisească lui însuși. Pe de altă parte, ne vedem îndreptățiți să punem caracterul de neplăcere al tuturor acestor vise în legătură cu faptul deformării. Și mai suntem îndreptățiți să tragem concluzia că aceste vise sunt atât de deformate tocmai din această cauză. În ele, împlinirea dorinței este deghizată până ce este făcută de nerecunoscut pentru că există o aversiune, o intenție de refulare împotriva temei visului sau împotriva dorinței create din el. Deformarea visului se dovedește deci, de fapt, un act de cenzură. Vom ține seamă de tot ceea ce a adus la lumină analiza viselor de neplăcere dacă vom transforma formula noastră care exprimă natura visului, anume astfel: *Visul este împlinirea (deghizată) a unei dorințe (reprimate, refulate)*.¹⁷

¹⁷ [Completare din 1914] Unul dintre marii poeți în viață, care, după cum mi s-a spus, nu vrea să știe nimic despre psihanaliză și interpretarea viselor, inventează totuși pe cont propriu o formulă aproape identică pentru a exprima natura visului: „Emergența neautorizată a unor doruri reprimate, sub chipuri și nume false” C. Spitteler (1914, 1).

[Completare din 1911] Anticipând chestiuni care vor fi discutate ulterior, citez aici extensia și modificarea pe care Rank le introduce pentru formula de bază: „De regulă, pe baza și cu ajutorul materialului infantil sexual refulat, visul prezintă ca fiind realizate dorințe actuale, de obicei erotice, într-o formă mascată și deghizată simbolic” (Rank, 1910, 519).

[Completare din 1925] Nicăieri nu am spus că mi-am apropiat această formulă a lui Rank. Enunțul mai scurt, care apare în text, mi se pare suficient. Faptul că am menționat modificarea lui Rank a fost suficient însă pentru a atrage psihanalizei reproșul recurent că ar susține că *toate visele au conținut sexual*. Dacă înțelegem

Rămân acum visele de angoasă ca o subspecie deosebită a viselor cu conținut penibil, vise pe care persoanele care nu sunt în temă sunt cel mai puțin dispuse să le considere drept vise de dorință. Totuși, pot să termin pe scurt cu problema viselor de angoasă; în ele nu se manifestă o nouă fațetă a problemei visului, ci este vorba despre înțelegerea angoasei nevrotice în general. Angeloasa pe care o resimțim în vis este numai aparent explicată prin conținutul visului. Dacă supunem interpretării conținutul visului, observăm că angoasa din vis nu este justificată de conținutul visului mai bine decât este justificată angoasa dintr-o fobie de reprezentarea de care se atașează fobia. Este poate corect, de exemplu, că putem să ne prăbușim de la fereastră și de aceea este întemeiat să avem o anumită precauție lângă fereastră, dar nu este de înțeles de ce, în fobia respectivă, angoasa este atât de mare și îl urmărește pe bolnav mult în afara ocaziilor corespunzătoare. Aceeași explicație este numai *ancorată* în ambele cazuri de reprezentarea care o însoțește și provine din altă sursă.

Din cauza acestei relații intime între angoasa din vis și nevroza de angoasă, în explicarea primeia trebuie să indic spre explicația celei de-a doua. Într-o scurtă lucrare despre „nevro-

---

enuțul în modul în care el a fost intenționat, el va dovedi doar de cât de puțină conștiinciozitate dau dovadă criticii și cu câtă plăcere trec adversarii noștri cu vederea cele mai clare exprimări, atunci când nu își stăvilesc tendința spre agresivitate. Și aceasta deoarece în urmă cu doar câteva pagini am amintit multiplele împliniri de dorință din visele copiilor (să facă o excursie sau o plimbare pe lac, să mănânce ceva ce își doriseră dar nu li se dăduse voie ș.a.m.d.), iar în alte locuri am tratat despre visele de foame, de sete, despre cele provocate de trebuința de excreție, despre visele pur și simplu de comoditate. Nici Rank nu enunță o axiomă absolută. El spune „de obicei și dorințe erotice”, ceea ce poate fi susținut pentru cea mai mare parte a viselor adulților.

Altfel stau lucrurile dacă folosim cuvântul „sexual” în sensul „Erosului” obișnuit în psihanaliză. Dar adversarii noștri nu au avut în vedere interesanta problemă dacă nu cumva toate visele sunt create de forțe pulsionale „libidinale” (în opoziție față de „distructive”).

za de angoasă" (1895b) am susținut că angoasa nevrotică provine din viața sexuală și corespunde unui libido deviat de la scopul său, libido care nu a ajuns să fie folosit. Această formulă a dovedit că trece încercarea timpului. Din ea decurge și enunțul conform căruia visele de angoasă sunt vise cu conținut sexual, al căror libido a suferit o transformare în angoasă. Mai târziu se va ivi ocazia de a susține această idee prin analiza unor vise ale nevroticilor. În alte încercări de a mă apropia de o teorie a visului voi reveni la discuția despre condițiile viselor de angoasă și despre compatibilitatea lor cu teoria împlinirii dorințelor.

Materialul și sursele visului

Când din analiza visului despre injecția făcută Irmei s-a conturat faptul că visul este împlinirea unei dorințe, interesul nostru a fost mai întâi captat de întrebarea dacă prin acest enunț am descoperit o trăsătură generală a visului și am redus provizoriu la tăcere orice altă curiozitate științifică ce ni s-ar fi putut trezi în timpul aceluși travaliu de interpretare. După ce am ajuns la scopul nostru pe o cale, ne este îngăduit să ne întoarcem și să alegem un nou punct de plecare pentru incursiunile noastre în problemele visului, dar nu ar trebui să pierdem nicio clipă din vedere tema împlinirii dorinței, pe care nu am rezolvat-o încă total.

Folosind procedeul nostru de interpretare a viselor, am putut descoperi un conținut oniric *latent*, care depășește cu mult în importanță conținutul *manifest* al visului; atunci trebuie să luăm din nou în considerare diferitele probleme individuale ale visului, pentru a vedea dacă nu se rezolvă de la sine în mod satisfăcător enigmaticele și contradicțiile care au apărut atunci când nu cunoșteam decât conținutul manifest al visului.

În secțiunea introductivă (capitolul I, A și C) au fost comunicate detaliat datele autorilor despre relația între vis și viața vigیلă, ca și despre originea materialului oniric. Ne amintim și de acele trei particularități ale amintirii visului

(capitolul I, B), care au fost observate în numeroase rânduri, dar nu au fost explicate:

1. visul preferă impresiile zilelor precedente (Robert [1886, 46], Strümpell [1877, 39], Hildebrandt [1875, 11] și Wed-Hallam [1896, 410 și urm.]);

2. el alege după alte criterii decât memoria din stare de veghe, căci nu își amintește de ceea ce este esențial și important, ci de lucruri accesorii și neluate în seamă;

3. el are la dispoziție cele mai timpurii dintre impresiile noastre din copilărie și păstrează chiar și particularități din această perioadă de viață, care ni se par din nou triviale și care, în stare de veghe, au fost considerate de mult uitate.¹

Aceste ciudățenii în ceea ce privește alegerea materialului oniric au fost observate de autori, desigur, asupra materialului oniric manifest.

---

¹ Este clar că punctul de vedere al lui Robert (1886, 9 și urm.), care susține că scopul visului este acela de a despovăra memoria noastră de impresiile fără valoare ale zilei, nu mai este valabil dacă în vise apar frecvent imagini mnezice indiferente din copilăria noastră. Altminteri, am fi obligați să tragem concluzia că visul nu se achiță prea bine de sarcina lui.

Recentul și indiferentul în vis

Dacă în ceea ce privește originea elementelor conținutului oniric îmi chem în ajutor experiența proprie, trebuie ca mai întâi să afirm că în fiecare vis se poate găsi o legătură cu evenimentele *zilei precedente*. Aceasta se confirmă indiferent de ce vis mă ocup, al meu sau al altuia. Știind acest lucru, pot să încep interpretarea unui vis, de pildă, prin cercetarea experiențelor de peste zi care l-au stârnit; în multe cazuri aceasta este și metoda cea mai simplă. În cazul ambelor vise pe care le-am supus în capitolul precedent unei analize exacte (visul despre injecția făcută Irmei, visul despre unchiul meu cu barbă galbenă), legătura cu ziua este atât de evidentă, încât nu mai are nevoie de vreo explicație ulterioară. Pentru a arăta însă cât de regulat se prezintă această relație, voi cerceta în această privință o parte din propria mea cronică onirică. Voi comunica visele numai atât cât îmi este necesar pentru descoperirea sursei visului.

1. *Vizitez o casă, în care întâmpin dificultăți în a fi admis etc. și între timp o fac pe o doamnă să mă aștepte.*

Sursă: seara am avut o convorbire cu o rudă de sex feminin, care trebuie să aștepte să dobândească un lucru pe care îl cere.

2. *Am scris o monografie despre o anumită (neclară) specie de plante.*

Sursă: dimineața am văzut în vitrina unei librării o monografie despre o specie de ciclame.

3. *Văd două femei pe stradă, mamă și fiică; ultima a fost pacienta mea.*

Sursă: o pacientă pe care o tratez îmi povestise seara ce dificultăți îi face *mama* ei în ceea ce privește continuarea tratamentului.

4. *În librăria lui S. și R. îmi fac un abonament la o publicație periodică, ce costă douăzeci de guldeni pe an.*

Sursă: În ziua respectivă soția mea mi-a amintit că îi sunt dator cu încă douăzeci de guldeni din banii săptămânali.

5. *Primesc o subscripție din partea comitetului social-democrat, în care sunt tratat ca un membru.*

Sursă: Subscripții primite în același timp din partea comitetului elector liberal și din partea prezidiului uniunii umanitare al căror membru eu sunt de fapt.

6. *Un om pe o stâncă abruptă în mijlocul mării, în maniera lui Böcklin.*

Sursă: Dreyfus pe *Insula Diavolului*, simultan informații despre rudele mele din *Anglia* etc.

Am putea să ne întrebăm dacă asociația onirică se petrece numai cu evenimentele din ultima zi sau poate fi extinsă la impresiile dintr-un interval temporal mai lung din trecutul apropiat. Acest obiect nu poate să ridice probabil pretenții la o importanță principială, totuși aș dori să mă decid pentru privilegiul exclusiv al zilei care precedă visul (ziua visului). Ori de câte ori am crezut că aflu că sursa visului a fost o impresie din urmă cu două sau trei zile, la o cercetare mai exactă m-am putut convinge că acea impresie a fost reamintită în ziua precedentă, deci că între ziua evenimentului și momentul visului s-a intercalat o reproducere dovedibilă din ziua precedentă și am putut indica și prilejul recent care ar fi putut declanșa amintirea unei impresii mai vechi.

Dimpotrivă, nu m-am putut convinge de faptul că între impresia diurnă stimulatorie și revenirea acesteia în vis s-a scurs un interval regulat de importanță biologică (H. Swoboda consideră că primul interval de acest tip este de optsprezece ore).²

---

² [Completare din 1911] Așa cum am comunicat în completările la primul capitol, H. Swoboda (1904) a transferat asupra proceselor psihice intervalele biologice de 23 și 28 de zile descoperite de W. Fließ și a susținut mai ales că aceste perioade sunt decisive pentru apariția în vis a elementelor onirice. Dacă acest lucru ar fi dovedit, interpretarea viselor nu ar fi modificată esențial, dar ar apărea o nouă sursă de origine a materialului visului. De curând am făcut niște cercetări asupra propriilor mele vise, pentru a demonstra aplicabilitatea „teoriei perioadelor” la materialul oniric și de aceea am ales elemente deosebit de frapante ale conținutului visului, a căror apariție în viață se poate determina temporal cu siguranță.

I. Vis din 1/2 octombrie 1910

(Fragment) ...*Undeva în Italia. Trei fiice îmi arată obiecte mici și scumpe, ca în magazinele de antichități, dar ele îmi stau în poală. La una dintre piese spun: Pe asta o aveți de la mine. Văd clar o mască-profil cu trăsăturile bine conturate ale lui Savonarola.*

Când am văzut ultima oară portretul lui Savonarola? După indicația din jurnalul meu de călătorie, am fost pe 4 și 5 septembrie la Florența; acolo m-am gândit să îi arăt tovarășului meu de călătorie medalionul cu trăsăturile călugărului fanatic în pavajul din Piazza Signoria, în locul în care el și-a găsit moartea prin ardere și pe 3 dimineață l-am făcut latent la acest lucru. De la această impresie până la reîntoarcerea în vis au trecut 27+1 zile, o „perioadă feminină” după Fließ. Din nefericire pentru puterea doveditoare a acestui exemplu, trebuie însă să spun că exact în ziua visului a fost la mine (prima oară de la întoarcerea mea) un coleg al meu, destoinic, dar cu un aspect lugubru, căruia de câțiva ani îi dădusem porecla de „Rabbi Savonarola”. El mi-a prezentat un bolnav, care fusese accidentat în același tren de Pontebba în care călătorisem și eu cu opt zile în urmă și mi-a îndreptat astfel gândurile la ultima călătorie în Italia. Apariția elementului frapant „Savonarola” în conținutul visului este explicată de această vizită a colegului în ziua visului, intervalul de douăzeci și opt de zile este lipsit de semnificație pentru originea visului.

II. Vis din 10/11 octombrie

Lucrez din nou în laboratorul Universității. Consilierul Curtții L. mă invită să vin într-un loc și înaintează pe coridor, purtând o lampă sau un instrument ascuțit(?) (sau cu vedere ascuțită?) în mâna ridicată, într-o poziție ciudată, cu capul întins. Ajungem apoi într-un spațiu deschis... (am uitat restul).

Cel mai ciudat în conținutul acestui vis este modul în care Consilierul Curtții L. poartă în fața sa lampa (sau lupa), cu ochii ațintiți în depărtare. Pe L. nu îl mai văzusem

de mulți ani, dar acum știu că nu este decât o persoană de substituție pentru cineva mai mare, pentru Arhimede, a cărui statuie din apropierea izvorului Arethusa din Syracuse se prezenta în vis la fel ca el, ținând în mână oglinda incendiatoare și ațintind-o către armata asediatoare a romanilor. Când am văzut pentru prima (și ultima) oară acest monument? După însemnările mele, a fost pe 17 septembrie seara, și de la această dată până la vis au trecut într-adevăr $13 + 10 = 23$ zile, o „perioadă masculină” după Fließ.

Din păcate, excursul în interpretarea visului suspendă și aici o parte din caracterul indispensabil acestei conexiuni. Cauza visului a fost informația pe care am obținut-o în ziua visului că acea clinică în auditoriul căreia mi-am ținut prelegerile, ca oaspete, a fost mutată de atunci în altă parte. Am presupus că noua localitate este plasată foarte incomod, mi-am spus că este ca și cum nu aș mai avea la dispoziție nicio sală de conferințe și pornind de acolo gândurile mele au coborât până la începutul perioadei mele de docență, când realmente nu aveam sală de conferințe și în toate eforturile pe care le făceam pentru a-mi procura una mă izbeam de disponibilitatea redusă a puternicilor domni Consilieri ai Curții și profesori. Atunci fusesem la L., care purta chiar roba de decan și de la care așteptam bunăvoință, pentru a mă plânge lui de trebuințele mele. El a promis că mă va ajuta, dar nu am mai auzit de atunci nimic de la el. În vis el este Arhimede, care îmi dă ποῦδρω (un punct de sprijin — parte a celebrei expresii „Dați-mi un punct de sprijin și voi mișca lumea”) și m-a dus într-o altă localitate. Din indicile de interpretare se poate ghici ușor că gândurile visului nu sunt străine nici de dorința de răzbunare și nici de orgoliu. Trebuie însă să apreciez că fără acest motiv oniric, Arhimede nu ar fi avut cum să ajungă în visul din noaptea aceasta; nu sunt în continuare sigur dacă impresia puternică și încă recentă provocată de statuia din Syracuse nu s-a manifestat și altădată.

III. Vis din 2/3 octombrie 1910

(Fragment) ... *Ceva despre prof. Oser, care a făcut el însuși meniul pentru mine, ceea ce are asupra mea un efect foarte liniștitor* (restul l-am uitat).

Visul este reacția la o indigestie din acea zi, care m-a făcut să mă gândesc că ar trebui să mă adresez unui coleg pentru a-mi prescrie o dietă. Faptul că mă decid să mă adresez lui Oser, care murise în vară, este legat de moartea cu foarte puțin timp înainte (1 octombrie) a unui alt profesor de la universitate, pe care îl apreciașem foarte mult. Când murise însă Oser și când am aflat despre moartea lui? După indicațiile din ziar, murise pe 22 august; dat fiind că atunci locuiam în Olanda, unde primeam ziarele din Viena mereu cu întârziere, trebuie să fi citit ferparul pe 24 sau 25 august. Acest interval nu mai corespunde însă unei perioade, cuprinde $7 + 30 + 2 = 39$ de zile sau poate 40. Nu pot să-mi amintesc dacă între timp am mai vorbit despre Oser sau m-am gândit la el.

Astfel de intervale, care nu pot fi utilizate pentru teoria perioadelor fără o elaborare ulterioară, rezultă din visele mele incomparabil mai frecvent decât cele regulate. În mod constant găsesc numai relația cu o impresie chiar din ziua visului, relație susținută în text.

Și H. Ellis (1911, 227)³, care a dat atenție acestei chestiuni, este de acord că nu a putut găsi în visele sale o astfel de periodicitate a reproducerii „în ciuda atenției acordate”. El povestește un vis în care el se afla în Spania și voia să călătorească într-un loc numit *Daraus*, *Varaus* sau *Zaraus*. Când s-a trezit, el nu și-a putut aminti o astfel de localitate și a pus visul deoparte. Câteva luni mai târziu a găsit cu adevărat numele de *Zaraus*, o stație între San Sebastian și Bilbao, prin care trecuse cu trenul cu 250 de zile înainte de vis.

Sunt de părere deci că pentru fiecare vis există un stimul din acele trăiri peste care „nu a trecut nicio noapte”.

Impresiile din trecutul cel mai recent (cu excepția zilei care precedă noaptea visului) nu prezintă deci cu conținutul visului un alt fel de relație decât alte impresii din perioade oricât de îndepărtate. Visul își poate alege materialul din orice perioadă de viață în măsura în care ajunge un fir al gândului de la evenimentele din ziua visului (impresiile „recente”) la aceste evenimente anterioare.

De ce se preferă însă impresiile recente? Vom putea emite ipoteze asupra acestui punct atunci când vom supune unei analize mai exacte unul dintre visele menționate. Aleg

Visul despre monografia botanică

Am scris o monografie despre o anumită plantă. Cartea se află în fața mea, răsfoiesc chiar o planșă colorată, împăturită. Fiecare exemplar are un specimen uscat al plantei, ca dintr-un ierbar.

³ Următorul paragraf a fost adăugat în 1914 (N. t.).

Analiza

Dimineața văzusem în vitrina unei librării o carte nouă care se intitula: *Specia ciclame* — era, desigur, o *monografie* despre această plantă.

Ciclamele sunt *florile preferate* ale soției mele. Îmi reproșez că mă gândesc atât de rar să *îi aduc flori*, așa cum și-ar dori ea. — La tema: *a aduce flori* îmi amintesc de o istorie care mi s-a povestit nu demult într-un cerc de prieteni și pe care am folosit-o ca o dovadă pentru afirmația mea, potrivit căreia uitarea este frecvent realizarea unei intenții a inconștientului și permite oricum o concluzie despre păreri ascunse ale celui care uită. Unei tinere femei care fusese obișnuită să primească de ziua ei un buchet din partea soțului ei îi lipsește acest semn de tandrețe într-o astfel de zi festivă și izbucnește de aceea în lacrimi. Bărbatul vine lângă ea și nu își poate explica de ce plânge, până ce ea îi spune: astăzi e ziua mea de naștere. Atunci el se lovește cu palma de frunte și strigă: scuză-mă, am uitat total și vrea să alerge să ia *flori*. Ea nu se lasă consolată, căci în uitarea soțului ei vede o dovadă că ea nu mai joacă rolul pe care îl avea odată în gândurile lui. — Această doamnă L. a întâlnit-o în urmă cu două zile pe soția mea și i-a spus că se simte bine și s-a interesat de mine. În ultimii ani ea a fost tratată de mine.

Un alt punct de pornire: am scris o dată ceva asemănător cu o *monografie* despre o plantă, anume o lucrare despre *coca* (1884e), ce a atras atenția lui K. Koller asupra proprietăților anestezice ale cocainei. Eu însumi am indicat în publicația mea această utilizare a alcaloidului, dar nu am fost destul de minuțios pentru a urmări mai departe chestiunea. În legătură cu aceasta îmi trece prin minte că în dimineața zilei de după vis (pentru interpretarea acestuia nu am avut

timp decât seara) m-am gândit la cocaină într-un fel de fan-tezie diurnă. Dacă m-aș fi îmbolnăvit, de exemplu, de glau-com, aș fi călătorit la Berlin și prietenul meu mi-ar fi reco-mandat un medic care m-ar fi operat incognito. Acesta, neștiind pe cine opera, ar fi elogiât deodată gradul de ușu-rință la care au ajuns aceste operații de când a fost introdu-să cocaina; nu aș fi trădat prin vreun gest sau expresie că aș fi contribuit eu însumi la această descoperire. De această fan-tezie se leagă gânduri despre cât de incomod este totuși pen-tru medic să se folosească pentru propria persoană de per-formanțele medicale ale colegilor. L-aș fi putut plăti, cum se cuvine, pe oftalmologul din Berlin, care nu mă cunoaște. Abia acum observ că după acest vis diurn mi-a venit în minte că în spatele lui se ascunde amintirea unui anumit eveniment. Puțin după descoperirea lui Koller, chiar tatăl meu se îmbolnăvise de glaucom; el fusese operat de priete-nul meu oftalmologul dr Königstein, dr Koller a asigurat anestezia cu cocaină și a remarcat apoi că în acest caz s-au reunit toate cele trei persoane care au participat la introdu-cerea cocainei.

Gândurile mele merg apoi mai departe, anume când mi-am amintit ultima oară de această istorie a cocainei. Aceasta s-a întâmplat în urmă cu câteva zile, când am pri-mit un exemplar dintr-o *Foaie Aniversară*, în care studenții recunoscători au sărbătorit jubileul profesorului și directo-rului laboratorului lor. Printre motivele de mândrie ale la-boratorului am găsit și că acolo a avut loc descoperirea pro-prietății anestezice a cocainei, de către K. Koller. Am observat deodată că visul meu este legat de un eveniment care a avut loc seara precedentă. L-am condus pe dr König-stein acasă și ne-am angajat într-o conversație despre o îm-prejurare care mă irită de fiecare dată când este atinsă. Pe când mă întrețineam în hol cu el, a venit profesorul

*Gärtner*⁴ cu tânăra sa soție. Nu m-am putut abține să îi felicit pe amândoi pentru aspectul lor înfloritor. Profesorul Gärtner este unul dintre autorii *Foii Aniversare* despre care am vorbit și am putut să îmi amintesc bine de asta. În convorbirea cu dr Königstein am amintit-o, într-un alt context, și pe doamna L., a cărei dezamăgire aniversară am povestit-o mai sus.

Voi încerca să interpretez și ceilalți determinanți ai conținutului visului. *Un specimen uscat* al plantei se află în monografie, ca și cum ar fi fost într-un *ierbar*. De ierbar se leagă o amintire din gimnaziu. Directorul gimnaziului nostru i-a adunat odată pe elevii din clasele superioare pentru a le preda ierbarul instituției, ca să îl răsfoiască și să îl curețe. Se găsiseră *viermișori* — *Bücherwurm*⁵. El nu a părut să fi manifestat încredere în ajutorul meu, căci nu mi-a lăsat decât câteva foi. Și astăzi mai știu că acolo erau cruciferele. Niciodată nu am avut o legătură deosebit de strânsă cu botanica. La examenul de biologie am avut din nou de determinat o cruciferă și nu am recunoscut-o. Mi-ar fi mers prost dacă nu m-ar fi ajutat cunoștințele mele teoretice. De la crucifere am ajuns la compozite. De fapt și anghinarea este o compozită și poate cea pe care aș putea-o numi *floarea mea preferată*. Mai nobilă decât mine, soția mea are grijă să aducă de la piață această floare preferată a mea.

Văd *în fața mea* monografia pe care am scris-o. Nici aceasta nu este fără legătură. Prietenul meu vizual mi-a scris ieri de la Berlin: „Mă ocup foarte mult de cartea ta de vise. O *văd terminată, stând în fața mea, și o răsfoiesc.*“ Cum l-am invidiat

⁴ Grădinarul (N. t.).

⁵ Cuvântul german *Bücherwurm* se traduce literal prin vierme de carte, dar expresia are uzual sensul de șoarece de bibliotecă (N. t.).

pentru această clarviziune! Dacă și eu aș putea-o vedea întinsă în fața mea, terminată!

Planșa colorată, împăturită. Ca student la medicină, sufeream de impulsul de a studia numai din *monografii*. Țineam atunci, în ciuda mijloacelor mele limitate, mai multe arhive medicale, ale căror *planșe colorate* mă entuziasmau. Eram mândru de această tendință către minuție. Apoi, când am început să public eu însumi, a trebuit să desenez și planșele pentru lucrările mele și știu că una dintre acestea a ieșit atât de rău, încât un coleg binevoitor m-a luat peste picior. Se mai adaugă aici, nu știu cum, o amintire din cea mai fragedă copilărie. Tatăl meu s-a amuzat odată să ne lase pe mine și pe cea mai mare dintre surorile mele să distrugem o carte cu *planșe colorate* (descrierea unei călătorii în Persia). Din punct de vedere educativ, așa ceva nu se poate justifica. Aveam atunci cinci ani, sora mea avea sub trei ani și imaginea noastră, a copiilor rupând cartea în culmea fericirii (*ca pe o anghinare*, foaie cu foaie, trebuie să spun), este aproape singura care mi-a rămas în memoria plastică din această perioadă de viață. Student fiind, am manifestat o preferință declarată pentru colecționarea și posesia cărților (analoagă tendinței de a studia din monografii, o *preferință*, așa cum apare în gândurile visului preferința față de ciclame și anghinare). Am devenit un *șoarece de bibliotecă* (*Bücherwurm*) — a se compara cu *ierbar*. De când reflectez la mine, am pus întotdeauna această primă pasiune a vieții mele pe seama acestei amintiri din copilărie sau, mai curând, am recunoscut că această scenă din copilărie este o „amintire-ecran” pentru bibliofilia mea ulterioară.⁶ Desigur că am aflat la fel de precoce că din pasiuni putem trece ușor la suferințe. La șaptesprezece ani aveam un cont considerabil la librar și

⁶ Cf. eseul meu *Despre amintirile-ecran* (1899).

nicio posibilitate de a-l acoperi; tata nu a acceptat scuza că înclinațiile mele nu se manifestaseră asupra a ceva mai rău. Menționarea acestei amintiri din adolescență mă aduce însă imediat înapoi la convorbirea cu prietenul meu dr Königstein. Căci și în convorbirea din seara zilei cu visul a fost vorba despre aceleași reproșuri ca și atunci, anume că cedez prea mult *preferințelor* mele.

Din motive care nu își au locul aici, nu voi continua interpretarea acestui vis, ci voi indica doar calea care duce la ea. În timpul travaliului de interpretare mi-am amintit de mai multe părți din convorbirea cu dr Königstein. Dacă țin cont de temele atinse în convorbire, înțeleg sensul visului. Toate lanțurile de gânduri începute, pasiunile soției mele și ale mele, cocaina, dificultățile tratamentului medical între colegi, preferința mea pentru studiile monografice și neglijența mea față de unele materii, cum ar fi botanica, toate aceste lanțuri de gânduri, continuate, confluează într-unul dintre multele fire ramificate ale conversației mele cu dr Königstein. Visul capătă din nou caracterul unei justificări, unei pledoarii pentru dreptul meu, ca și visul despre injecția Irmei, primul analizat. El continuă tema începută acolo și o explică pe baza unui nou material, care s-a adăugat în intervalul dintre cele două vise. Chiar forma aparent indiferentă de exprimare a visului capătă un accent. Acum este: sunt totuși omul care a scris lucrarea valoroasă și plină de succes (despre cocaină), la fel cum atunci adusesem spre justificarea mea: sunt totuși un student iscusit și harnic; în ambele cazuri deci: pot să îmi îngădui asta. Pot însă renunța aici la continuarea interpretării visului, pentru că nu am fost mânat să îl comunic decât de intenția de a cerceta asupra unui exemplu relația dintre conținutul visului și evenimentele din ziua precedentă, care l-au stimulat. Atâta timp cât nu știam din acest vis decât

conținutul manifest, îmi era evidentă numai relația dintre vis și impresia diurnă; după ce am făcut analiza, a rezultat o a doua sursă a visului, într-un alt eveniment din aceeași zi. Prima dintre impresiile de care este legat visul este indiferentă, o circumstanță oarecare. Văd într-o vitrină o carte al cărei titlu mă atinge în treacăt, dar al cărei conținut nu ar putea să mă intereseze. Cel de-al doilea eveniment avea o valoare psihică înaltă; am conversat animat timp de o oră cu prietenul meu, medicul oftalmolog, i-am făcut aluzii menite să ne afecteze pe amândoi și să evoce în mine amintiri care am observat cât m-au tulburat lăuntric. În plus, această convorbire a fost întreruptă din pricina că au venit persoane cunoscute. Care este raportul dintre cele două impresii ale zilei și care este raportul dintre ele, pe de o parte, și visul care a avut loc noaptea?

În conținutul visului găsesc doar o aluzie la impresia indiferentă și astfel pot întări faptul că visul ia în conținutul său de preferință lucruri secundare din viață. Dimpotrivă, în interpretarea visului, totul duce, pe bună dreptate, la ceea ce este mai important, la evenimentul stimulator. Nu există decât un singur sens în care visul se poate aprecia corect, anume după conținutul latent, adus la lumină prin analiză; astfel am ajuns pe nesimțite la o nouă și importantă cunoaștere. Văd cum se prăbușește o enigmă, anume de ce visul se ocupă numai de frânturile lipsite de valoare ale vieții diurne; trebuie să contrazic și afirmația potrivit căreia viața psihică din starea de veghe nu se prelungește în vis și din această cauză visul este activitate psihică irosită pe un material fără sens. Este adevărat contrariul; ceea ce ne-a preocupat în timpul zilei domină și gândurile din vis și ne dăm osteneala să visăm numai despre acele lucruri care ne-au oferit în timpul zilei motiv de reflecție.

Pentru faptul că visez totuși impresii diurne indiferente și că impresia care m-a stimulat cu adevărat a provocat visul, cea mai la îndemână explicație este aceea că aici are loc încă o dată un fenomen de deformare onirică, pe care l-am pus mai sus pe seama unei puteri psihice care se comportă ca o cenzură. Amintirea monografiei despre specia ciclamelor își află o utilizare, ca și cum ar fi o *aluzie* la convorbirea cu prietenul, la fel cum în visul despre supeul compromis afirmația prietenei este reprezentată de aluzia „somon afumat“. Se pune întrebarea prin ce verigi intermediare poate servi impresia monografiei drept aluzie la convorbirea cu oftalmologul, dat fiind că o astfel de relație nu este vizibilă de la început. În exemplul cu supeul compromis, relația este dată din capul locului; în calitate de mâncare preferată a prietenei, „somon afumat“ aparține fără nicio îndoială cercului de reprezentări pe care i-l stârnește visătoarei persoana prietenei. În noul nostru exemplu este vorba despre două impresii separate, care la început nu au nimic în comun în afară de faptul că au loc în aceeași zi. Monografia mă frapează dimineața, iar conversația o port seara. Răspunsul care se află la îndemâna analizei este: aceste relații care nu sunt disponibile încă de la început între cele două impresii se țin de la conținutul de reprezentări al uneia la conținutul de reprezentări al celeilalte. Am evidențiat verigile intermediare încă de la transcrierea analizei. Fără influențe din altă parte, de reprezentarea monografiei despre ciclame nu se va lega decât ideea că acestea sunt florile preferate ale soției mele, poate și amintirea despre buchetul de flori care i-a lipsit doamnei L. Nu cred că aceste gânduri de culise au fost suficiente pentru a evoca un vis.

*„There needs no ghost, my lord, come from the grave
To tell us this.“*

se spune în *Hamlet*.⁷ Dar iată că în analiză mi-am amintit în legătură cu aceasta că omul care ne-a deranjat conversația se numea *Gärtner*, că am găsit-o pe soția lui *înfloritoare*; abia acum îmi dau seama că una dintre pacientele mele, care poartă frumosul nume de *Flora*, a stat o clipă în centrul conversației noastre. Prin intermediul acestei verigi intermediare din cercul de reprezentări botanice trebuie să se fi desfășurat legătura dintre cele două evenimente ale zilei, cel indiferent și cel stimulator. Apoi s-au instalat alte relații, cea a cocainei, care poate face o legătură între persoana dr Königstein și o monografie botanică pe care o scrisesem și acesta susține contopirea celor două cercuri de reprezentări într-unul singur, astfel că o parte a primului eveniment poate și folosită ca o aluzie la cel de-al doilea.

Sunt preocupat de faptul că această explicație poate fi considerată arbitrară sau forțată. Ce s-ar fi întâmplat dacă nu ar fi apărut profesorul *Gärtner* cu soția sa *înfloritoare*, dacă pacienta despre care vorbeam nu s-ar fi numit *Flora*, ci *Anna*? Și totuși răspunsul este ușor. Dacă nu s-ar fi prezentat aceste relații de idei, atunci probabil că ar fi fost alese altele. Să stabilim astfel de relații este ușor, după cum ne-o dovedesc glumele și ghicitorile care ne înveselesc zilele. Aria de putere a cuvântului de spirit este nelimitată. Să mai facem un pas: dacă între cele două impresii ale zilei nu s-ar fi putut stabili relații intermediare suficiente, atunci visul ar fi arătat altfel; o altă impresie indiferentă de peste zi, dintre cele care apar cu grămada și pe care le uităm, ar fi preluat pentru vis locul „monografiei”, ar fi ajuns să fie pusă în legătură cu subiec-

⁷ „Nu trebuia să ias-un duh din groapă

Ca să ne spună asta.” (Horatio în *Hamlet*, actul I, scena 5, traducere de Leon Levițchi și Dan Duțescu, în *Teatru*, Editura Albatros, 1971) (N. t.).

mul conversației și ar fi reprezentat-o pe aceasta în conținutul visului. De vreme ce această soartă nu a avut-o nicio altă impresie în afara celei a monografiei, probabil că aceasta era cea mai potrivită pentru legătură. Niciodată nu ar trebui să ne mirăm, ca Häschen Schlau al lui Lessing, că „numai bogații dețin cei mai mulți bani din lume”.⁸

Conform vederilor noastre, procesul psihologic prin care evenimentul indiferent ajunge să ia locul celui valoros din punct de vedere psihic trebuie să ni se pară încă îndoielnic și ciudat. Într-o secțiune ulterioară (capitolul VI, B) ne vom găsi în fața sarcinii de a apropia de înțelegerea noastră particularitățile acestei aparent incorecte operații. Aici avem de-a face numai cu rezultatul unui proces pe care suntem obligați să îl acceptăm în interpretarea viselor din cauza unor experiențe nenumărate și recurente. Procesul se petrece ca și cum ar avea loc o *deplasare* — a accentului psihic, să spunem — pe calea acelor verigi intermediare, până ce reprezentări care la început erau *slab* încărcate cu intensitate ajung, prin preluarea încărcăturii celor care la început erau *mai intense*, la o forță care le face capabile să forțeze accesul spre conștiință. Astfel de deplasări nu ne miră deloc acolo unde este vorba despre cantități de afect sau de acțiuni motorii de orice fel. O fată bătrână și singură își transferă tandrețea asupra animalelor, un tânăr devine un colecționar pasionat; soldatul apără cu prețul sângelui său o fâșie de stofă colorată, steagul, într-o relație amoroasă o strângere de mână prelungită cu o secundă creează fericire; în *Othello* o batistă pierdută creează o criză de mânie — iată exemple de deplasări psihice, care ni se par incontestabile. Dacă însă pe aceleași căi și pe baza aceluiași motive se hotărăște ceea ce ajunge în conști-

⁸ O altă explicație mai amănunțită a visului se află la pagina 338 și urm.

ința noastră și ce trebuie să fie ținut departe de aceasta, adică se decide ceea ce gândim, avem impresia că este patologic; dacă acest lucru se întâmplă în stare de veghe, îl numim eroare de gândire. Să trădăm aici, ca rezultat al unor considerații care vor fi exprimate mai târziu, că procesul psihic pe care l-am recunoscut în deplasarea onirică nu se înfățișează, ce-i drept, ca un proces tulburat patologic, ci ca unul diferit de cel normal, un proces de natură mai *primară* (cf. capitoul VII, E).

Astfel interpretăm faptul că visul preia în conținutul său resturi ale unor evenimente secundare, ca o manifestare a *deformării onirice* (prin deplasare) și ne amintim, legat de aceasta, că am recunoscut în deformarea visului o consecință a unei cenzuri de trecere între două instanțe psihice. Ne așteptăm, în această privință, ca analiza visului să ne dezvăluie regulat sursa adevărată, semnificativă din punct de vedere psihic, a visului într-un eveniment din viața diurnă, a cărui amintire și-a deplasat accentul asupra amintirii indifferente. Prin această explicație ne-am așezat într-o contradicție totală cu teoria lui Robert, care a devenit inutilizabilă pentru noi. Situația pe care dorea să o explice Robert pur și simplu nu există; ea a fost luată în considerare dintr-o neînțelegere, din cauza faptului că el nu înlocuiește conținutul aparent al visului cu adevăratul sens al acestuia. Împotriva teoriei lui Robert mai putem folosi ceva: dacă visul ar avea cu adevărat sarcina de a ne elibera memoria, printr-un travaliu psihic special, de „toxinele“ amintirii diurne, atunci somnul nostru ar trebui să fie mai chinuit și ar trebui să fie folosit la o muncă mai asiduă decât am putea pretinde vieții noastre psihice vigile. Căci numărul impresiilor indifferente de peste zi de care ar trebui să ne apărăm memoria este, evident, nemăsurat de mare; noaptea nu ar ajunge pentru a birui această sarcină. Este mult mai probabil ca uitarea

impresiilor indiferente să aibă loc de la sine, fără amestecul activ al forțelor noastre psihice.

Totuși, percepem o avertizare de a nu ne lua rămas-bun fără nicio considerație ulterioară de la ideile lui Robert. Am lăsat neexplicat faptul că una dintre impresiile indiferente ale zilei — și anume ale ultimei zile — furnizează regulat o contribuție la conținutul visului. Relațiile între această impresie și adevărata sursă inconștientă a visului nu există mereu din capul locului; așa cum am văzut, ele nu se stabilesc decât retroactiv, în timpul travaliului oniric, chiar în serviciul deplasării intenționate. Trebuie deci să existe o forță care să ne oblige să stabilim legăturile tocmai în direcția impresiei recente, chiar dacă aceasta este indiferentă: ea trebuie să posede o calitate specială, care să o facă eligibilă. Altminteri, ar fi la fel de ușor ca gândurile visului să-și deplaseze accentul pe o parte componentă neesențială din propriul cerc de reprezentări.

Următoarele experiențe pot să ne conducă aici pe drumul către explicație. Dacă o zi ne-a adus două sau mai multe experiențe care sunt capabile să stârnească vise, visul reunește menționarea amândurora într-un singur întreg; el ascultă de o *constrângere de a configura o entitate din ele*. De exemplu: Într-o după-amiază de vară am urcat într-un compartiment de tren, unde m-am întâlnit cu doi cunoscuți, care însă nu se cunoșteau unul pe altul. Unul dintre ei era un influent coleg, iar celălalt aparținea unei familii distinse de care mă ocupam în calitate de medic. Le-am făcut cunoștință, însă pe tot parcursul lungii călătorii conversația a trecut pe la mine; eu trebuia să mă întrețin când cu unul, când cu celălalt. Pe coleg l-am rugat să îi adreseze recomandările lui unui cunoscut comun, care abia își începuse practica medicală. Colegul mi-a replicat că este convins de îndemânarea tânărului, dar aspectul său insignifiant nu îi va face prea ușor ac-

cesul în casele bune. Am replicat: tocmai de aceea are nevoie de recomandare. Apoi m-am interesat de starea de sănătate de mătușii celui alt tovarăș de călătorie — era vorba despre mama uneia dintre pacientele mele, care pe atunci era grav bolnavă. În noaptea de după călătorie am visat că tânărul meu prieten, pentru care cerusem protecție, se afla într-un salon elegant și, în fața unei societăți alese, în care așezasem toți oamenii bogați și distinși pe care îi cunoșteam, ținea, cu gesturi manierate, un panegiric pentru bătrâna doamnă (care în vis murise deja), mătușa celui de-al doilea tovarăș de călătorie. (Mărturisesc că nu mă aflu în relații prea bune cu acea doamnă.) Visul meu a inventat din nou legături între cele două impresii ale zilei și a compus cu ajutorul lor o situație unitară.

Pe baza multor experiențe asemănătoare, trebuie să afirm că pentru travaliul oniric există un fel de obligație de a asambla într-o unitate toate sursele existente de stimulare a visului.⁹

Voi aborda acum întrebarea dacă sursa stimuloare a visului, la care ne conduce analiza, trebuie să fie de fiecare dată un eveniment recent (și important) sau dacă un eveniment interior, deci amintirea unui eveniment valoros din punct de vedere psihic, un lanț de gânduri, poate prelua rolul de stimul al visului. Răspunsul care rezultă cel mai sigur din numeroase analize este în favoarea ultimei variante. Stimulul visului poate fi un proces intern, care a devenit recent, prin travaliul de gândire al zilei respective. Acum ar fi momentul potrivit să cuprindem într-o schemă cele mai diferite condiții care lasă să se recunoască sursele visului. Sursa visului poate fi:

---

⁹ Tendința travaliului visului de a contopi tot ceea ce este interesant în același timp într-o singură acțiune a fost observată deja de mai mulți autori, de exemplu de Delage (1891, 41). Delboeuf: *rapprochement forcé* (1885, 237).

a) o experiență recentă și semnificativă din punct de vedere psihic, care este reprezentată direct în vis¹⁰;

b) mai multe experiențe recente și semnificative, care în vis sunt unificate într-o singură entitate¹¹;

c) una sau mai multe experiențe recente și semnificative, care sunt reprezentate în conținutul visului prin menționarea unei experiențe care a avut loc în același timp, dar este indiferentă¹²;

d) o experiență interioară semnificativă (amintire, lanț de gânduri), care este reprezentată *regulat* prin menționarea unei impresii recente, dar indiferente¹³.

Așa cum se vede, pentru interpretarea visului se menține condiția ca o parte componentă a conținutului visului să repete o impresie recentă din ziua precedentă. Această parte menită a fi reprezentată în vis fie poate să aparțină cercului de reprezentări al adevăratului stimul al visului — în calitate de componentă esențială sau neimportantă a acestuia — fie provine din domeniul unei impresii indiferente, care a fost adusă în relație cu cercul stimulului visului prin legături mai mult mai puțin bogate. Majoritatea aparentă a condițiilor depinde numai de *alternativa* dacă *are loc sau nu o deplasare* și observăm aici că această alternativă facilitează explicarea contrastelor dintre vise în aceeași măsură în care seria de la trezia parțială până la cea completă a celulelor cerebrale facilitează teoria medicală a visului.

În aceeași ordine de idei, se observă că un element valoros psihic, dar care nu este recent (lanțul de gânduri, amin-

¹⁰ Visul despre injecția făcută Irmei, visul despre prietenul care este unchiul meu.

¹¹ Visul despre panegiricul tânărului medic.

¹² Visul despre monografia botanică.

¹³ Așa sunt cele mai multe vise ale pacienților mei în timpul analizei.

tirea) poate fi înlocuit în scopul formării visului de un element recent, dar indiferent psihic. Aceasta numai dacă se respectă două condiții: 1) conținutul visului cuprinde o legătură cu evenimentul recent; 2) stimulul visului rămâne un proces valoros din punct de vedere psihic. Într-un singur caz (a) ambele condiții sunt îndeplinite de aceeași impresie. Dacă ținem seamă de faptul că aceleași impresii indiferente care, recente fiind, sunt folosite pentru vis își pierd această capacitate imediat ce devin mai vechi cu o zi (sau cel mult câteva zile), atunci trebuie să ne decidem să adoptăm ideea că prospețimea unei impresii îi conferă acesteia o anumită valoare psihică pentru formarea visului, echivalent întrucâtva cu valabilitatea amintirilor sau lanțurilor de gânduri colorate afectiv. Numai prin aprecieri psihologice ulterioare putem ghici care este baza pentru această valoare a impresiilor *recente* pentru formarea visului.¹⁴

În plus, aici atenția noastră este atrasă de faptul că noaptea pot să treacă neobservate de conștiința noastră transformări importante ale materialului nostru mnezic și reprezentational. Suntem adesea sfătuiți, pe bună dreptate, să lăsăm să treacă o noapte peste o decizie înainte de a o face definitivă. Observăm însă că în acest punct am ajuns din psihologia visului în psihologia somnului, un pas pe care vom fi tentați să îl facem mai des.¹⁵

¹⁴ Cf. capitolul VII, despre „Transfer”.

¹⁵ [*Completare din 1919*] O contribuție importantă în ceea ce privește rolul evenimentelor recente pentru formarea visului este adusă de O. Pötzl într-o lucrare foarte bogată în conexiuni (1917). Pötzl cere unor subiecți diferiți să fixeze în desen ceea ce au perceput conștient dintr-o imagine expusă la tahistoscop. El s-a interesat apoi de visele pe care subiecții le-au avut în noaptea următoare; el a cerut ca părțile cele mai potrivite ale acestui vis să fie și ele reprezentate în desene. A rezultat fără echivoc că acele particularități ale imaginii expuse care nu au fost percepute de subiect au furnizat materialul pentru formarea visului, în timp ce particularită-

Există numai o obiecție care riscă să răstoarne ultimele concluzii. Dacă impresiile indifferente nu pot să ajungă în conținutul visului decât atâta timp cât sunt recente, cum se face că în conținutul visului se mai găsesc elemente din perioade de viață mai timpurii, care nu posedau nicio valoare psihică atunci când au fost recente, așa cum spune Strümpell (1877, 40 și urm.), deci care trebuie să fi fost de mult uitate, elemente care nu sunt nici proaspete și nici importante din punct de vedere psihic?

Trebuie înlăturată această obiecție, dacă ne sprijinim pe datele pe care psihanaliza ni le oferă despre nevrotici. Soluția spune că deplasarea, care înlocuiește un material important din punct de vedere psihic printr-un material indiferent (pentru vis ca și pentru gândire), a avut deja loc în acele perioade timpurii de viață și de atunci a fost fixată în memorie. Acele elemente care la origine fuseseră indifferente acum tocmai că nu mai sunt indifferente, de vreme ce au preluat, prin deplasare, valoarea materialului important din punct de vedere psihic. Ceea ce a rămas cu adevărat indiferent nu mai poate fi produs nici în vise.

Din explicațiile de mai sus cititorul va trage, pe bună dreptate, concluzia că eu susțin ideea că nu există stimuli indifferenți ai visului și deci nici vise inofensive. Cu toată rigoarea și exclusivitatea, aceasta este opinia mea, cu excepția viselor

---

țile percepute conștient și cele care au fost fixate în desenul făcut după expunere nu mai reapar în conținutul manifest al visului. Trăvialul visului prelucrează materialul pe care îl adoptă în forma „arbitrară” cunoscută; mai corect: îl prelucrează autonom în serviciul tendințelor care au creat visul. Sugestiile din cercetarea lui Pötzl depășesc mult intențiile unei interpretări de vise, așa cum se încearcă în această carte. Vom mai indica deci cu un singur cuvânt în ce măsură decurge acest nou mod de a studia experimental formarea visului din tehnica anterioară, mai greoaie, care constă în introducerea în conținutul visului a unor stimuli care tulbură somnul.

copiilor și poate a scurtelor reacții onirice la senzațiile nocturne. Ceea ce se visează altminteri este fie semnificativ psihic în mod manifest, fie este deformat și numai după o interpretare completă a visului se poate aprecia și apoi se dezvăluie din nou ca semnificativ psihic. Visul nu se pretează la nimicuri; nu ne lășăm somnul tulburat de tot felul de mărunțisuri.¹⁶ Visele aparent inofensive se dovedesc a fi aprige atunci când ne ostenim să le facem interpretarea; dacă mi se permite expresia, ele sunt „lupi în blană de oaie“. Dat fiind că acesta este din nou un punct în care mă pot aștepta la contraziceri și dat fiind că mă folosesc cu plăcere de ocazia de a prezenta felul în care lucrează deformarea onirică, voi supune aici analizei o serie de *vise inofensive* din colecția mea.

I

O tânără doamnă inteligentă și rafinată, care și în viață face parte dintre persoanele rezervate, *ape liniștite*, povestește: *Am visat că mă duc prea târziu la piață și nu mai primesc nimic de la măcelar și de la zarzavagioacă*. Desigur un vis inofensiv, dar un vis nu arată astfel; o las să mi-l povestească detaliat. Atunci relatarea sună astfel: *Ea merge la piață cu bucătăreasa, care duce coșul. După ce ea cere ceva, măcelarul îi spune: „Nu mai avem asta”, și vrea să îi dea altceva, remarcând: „Și asta este bună.” Ea refuză și merge la zarzavagioacă, aceasta vrea să îi vândă o legumă ciudată, care se prezintă sub formă de legături, dar este de culoare neagră. Ea spune: „Nu cunosc așa ceva, nu o iau.”*

¹⁶ [Completare din 1914] H. Ellis, amabilul critic al *Interpretării viselor*, scrie (1911, 169): „Aici este punctul dincolo de care mulți dintre noi nu mai suntem în stare să îl urmărim pe F.” Numai că H. Ellis nu a făcut niciodată analize de vise și nu vrea să creadă cât de nejustificate sunt judecățile făcute în funcție de conținutul manifest al visului.

Conexiunea diurnă a visului este destul de simplă. Ea ajunsese cu adevărat prea târziu la piață și nu a mai găsit nimic. *Măcelaria era deja închisă*, ne vine să spunem, ca o descriere a incidentului. Totuși, stop, nu este aceasta o expresie trivială [germană] care — sau mai curând contrariul ei — se referă la o anumită neglijență în îmbrăcămintea unui bărbat? În plus, visătoarea nu a folosit aceste cuvinte, poate că a evitat să le folosească; să căutăm interpretarea detaliilor conținute în vis.

În vis, elementele cu caracter de vorbire, adică spuse sau auzite și nu pur și simplu gândite — ceea ce se poate deosebi cu siguranță — provin din vorbirea din stare de veghe, care este tratată ca un material brut, este fragmentată, ușor modificată și mai ales este scoasă din context.¹⁷ În travaliul de interpretare putem porni de la astfel de vorbe. De unde provine deci expresia măcelarului: *Nu mai avem asta?* Chiar de la mine; câteva zile mai devreme îi explicasem că „*nu mai avem ca atare* cele mai vechi experiențe din copilărie, ci în analiză ele sunt înlocuite prin «transferuri» și vise“. Eu sunt deci măcelarul și ea respinge aceste transferuri în prezent ale unor moduri de gândire și de simțire vechi. — De unde provine expresia ei din vis: *Nu cunosc așa ceva, nu o iau?* Aceasta trebuie descompusă de analiză. „Nu cunosc așa ceva“ îi spusese ea însăși cu o zi înainte bucătăresei sale, cu care avusese o ceartă, și adăugase atunci *Comportați-vă corespunzător*. Aici înțelegem deplasarea; din cele două propoziții pe care le folosisese față de bucătăreasa, ea a preluat-o în vis pe cea lipsită de importanță; numai cea reprimată: „Comportați-vă corespunzător“ se potrivește restului conținutului visului. Așa am putea striga cuiva care

---

¹⁷ Referitor la vorbirea în vis, a se compara cu capitolul despre travaliul visului. Unul singur dintre autori, anume Delboeuf (1885, 226), pare să fi recunoscut originea vorbelor din vis, comparându-le cu „clișee“.

îndrăznește să facă aluzii nepotrivite și care uită „să închidă măcelaria“. Suntem într-adevăr pe urmele interpretării: ne-o dovedește concordanța cu aluziile din conversația cu zarzava-gioaica. O legumă care se prezintă sub formă de legături (este lunguiață, așa cum adaugă ea ulterior) și în plus este neagră ce ar putea fi decât o combinație realizată în vis între sparanghel și ridichea neagră? Nu trebuie să interpretez sparanghelul pentru niciun cunoscător, dar și cealaltă legumă (*schwarzer Rettich*) — care sună, dacă se strigă: *Negrule, retrage-te!* (*Schwarzer, rett' dich!*) — mi se pare a indica aceeași temă sexuală pe care am ghicit-o chiar de la început, când am vrut să introducem în relatarea originală a visului fraza despre măcelăria care era închisă. De aici nu rezultă o cunoaștere completă a sensului visului; nu se poate stabili decât că este un vis plin de sens și în niciun caz nu este inofensiv.¹⁸

II

Un alt vis inofensiv al aceleiași paciente, într-o anumită privință o contrapondere a celui de mai sus: *Soțul ei întrebă: Nu ar trebui să dăm pianul la acordat? Ea: nu merită, trebuie oricum îmbrăcat în piele.* Din nou repetarea unui eveniment real din ziua precedentă. Soțul ei a pus această întrebare și ea a răspuns astfel. Dar ce înseamnă faptul că a visat această conversație? Ea

---

¹⁸ Pentru curioși, remarc faptul că în spatele visului se ascunde o fantasmă a unui comportament nerușinat, provocator sexual, din partea mea și a unui comportament de apărare din partea doamnei. Celui care îi va părea incredibilă această interpretare îi amintesc că în cele mai multe cazuri medicii au aflat astfel de plângeri din partea femeilor isterice, la care aceeași fantasmă nu apare deformată, ca vis, ci este conștientă, nedeghizată și delirantă. — [*Completare din 1909*] Cu acest vis a intrat pacienta în tratament psihanalitic. Abia ulterior am învățat să înțeleg că în el ea repeta trauma inițială, de la care a pornit nevroza ei și de atunci am aflat același comportament la alte persoane care au fost expuse în copilărie la atentate sexuale și tind spre repetarea lor în vis.

povestește că pianul este o *cutie grețoasă*, care scoate un *sunet prost*, un lucru pe care soțul ei îl posedase încă înainte de căsătorie¹⁹ etc., dar cheia pentru rezolvare este dată numai de cuvintele: *Nu merită*. Acestea provin dintr-o vizită făcută cu o zi înainte prietenei ei. Acolo a fost invitată să își scoată jacheta și ea a refuzat cu cuvintele: *Mulțumesc, nu merită*, trebuie să plec imediat. Când mi-a povestit aceasta, mi-am amintit că în ajun, în timpul analizei, ea și-a apucat brusc jacheta, căreia i se deschisese un nasture. Este ca și cum ar fi vrut să spună: *Vă rog, nu vă uitați, nu merită*. Astfel ea completează cuvântul *cutie* pentru a forma *cutie toracică* și interpretarea visului conduce direct spre perioada dezvoltării ei corporale, atunci când ea începuse să fie nemulțumită de formele corpului ei. Ea duce în perioade mai timpurii și dacă ținem seama de „*grețos*” și „*sunet prost*”, și dacă ne amintim cât de frecvent intervin în aluzii și în vis micile emisfere ale corpului feminin în locul celor mari — ca un contrast și ca substitut al acestora.

III

Întrerup această serie introducând un vis scurt inofensiv al unui tânăr. El a visat *că își îmbracă din nou paltonul, ceea ce este îngrozitor*. Prilejul declarat al acestui vis este aparent frigul care revenise brusc. O judecată mai fină va remarca faptul că cele două părți scurte ale visului nu se potrivesc bine una cu alta: ce ar putea fi „*îngrozitor*” în a purta un palton greu sau gros pe o vreme friguroasă? Din păcate pentru caracterul inofensiv al acestui vis, prima asociație care se prezintă în analiză este amintirea că o doamnă îi făcuse în ajun o confidență: cel mai mic dintre copiii ei își datora existența unui prezervativ rupt. El își reconstruiește gândurile avu-

¹⁹ Înlocuirea cu contrariul, așa cum ne va deveni clar după interpretare.

te cu acest prilej: un prezervativ subțire este periculos, iar unul gros este prost. Prezervativul este, pe bună dreptate, ca o „hăinuță“, căci el este tras pe deasupra; așa se numește și un palton. Un incident cum este cel al doamnei ar fi pentru un bărbat necăsătorit „îngrozitor“.

Înapoi la visătoarea noastră inofensivă.

IV

Ea așază o lumânare într-un sfeșnic; lumânarea este însă ruptă, astfel că nu stă dreaptă. Fetițele de la școală spun că ea este neîndemânatică; profesoara spune însă că nu este vina ei.

Și aici există un motiv real; ieri ea a așezat cu adevărat o lumânare în sfeșnic, dar aceasta nu era ruptă. Aici a fost folosită o simbolistică transparentă. Lumânarea este un obiect care excită organele sexuale feminine; dacă ea este ruptă și nu stă bine, aceasta înseamnă impotența bărbatului („*nu este vina ei*“). Cum de știe o tânără educată cu atâta grijă și ținută departe de tot ceea ce este urât despre o astfel de utilizare a lumânării? Întâmplător, ea poate chiar să spună prin ce întâmplare a ajuns la această cunoaștere. Într-o călătorie pe Rin, pe lângă barca ei a trecut o alta, în care erau studenți care cântau sau, mai degrabă, urlau cu mare plăcere un cântec:

„Când regina Suediei,
cu obloanele trase,
cu lumânările lui Apollo...”²⁰

Ea nu a auzit sau nu a înțeles ultimul cuvânt. Soțul ei a trebuit să îi dea explicațiile cerute. Aceste versuri sunt înlo-

²⁰ „Lumânările lui Apollo” erau pe atunci o marcă foarte cunoscută de lumânări. Versurile fac parte dintr-un cântec studentesc — cuvântul omis este, desigur, se masturbează (N. t.).

cuite în conținutul visului de o amintire inofensivă, despre o sarcină pe care a realizat-o *neîndemânatic* la pension, și anume din cauza punctului comun, care sunt *obloanele trase*. Legătura dintre tema onaniei și impotență este destul de clară. În conținutul latent al visului, „Apollo” se leagă de un vis anterior, în care fusese vorba despre fecioara Pallas. Toate acestea nu sunt cu adevărat inofensive.

V

Dat fiind că nu ne reprezentăm prea ușor concluziile care se pot trage din vise privitor la situațiile reale din viața visătorilor, mai adaug aici încă un vis, care pare de asemenea inofensiv și care provine de la aceeași persoană. *Am visat ceva*, povestește ea, *ce am făcut cu adevărat peste zi, anume am umplut un cuțar mic cu atât de multe cărți, încât a trebuit să mă chinuiesc să îl închid, și am visat întocmai cum s-a întâmplat*. Aici chiar visătoarea pune accentul pe corespondența între vis și realitate. Deși și-au făcut loc în gândirea vigală, toate judecățile de acest fel despre vis, toate remarcile asupra acestuia țin totuși de conținutul oniric latent, așa cum ne vor arăta și exemplele ulterioare. Ni se spune deci că ceea ce povestește visul s-a întâmplat cu adevărat cu o zi înainte. Ar dura prea mult să spunem pe ce căi ne vine în minte să chemăm în ajutorul interpretării limba engleză. Este suficient să spunem că este vorba din nou despre o mică *box* (cutie — cf. visului cu copilul mort în sicriu), care a fost atât de tare umplută, încât nu mai intră nimic. Cel puțin de această dată nimic rău.

În toate aceste vise „inofensive”, factorul sexual este foarte evident ca motiv al cenzurii. Totuși aceasta este o temă de importanță principală, pe care trebuie să o lăsăm deoparte.

Infantul ca sursă a visului

Împreună cu toți autorii (în afară de Robert), considerăm că cea de-a treia particularitate a conținutului visului este aceea că în vis pot apărea impresii din perioadele cele mai timpurii ale vieții, despre care memoria din stare de veghe nu poate furniza nimic. Se înțelege că este greu de apreciat cât de rar sau cât de frecvent se întâmplă aceasta, pentru că după trezire nu poate fi recunoscută sursa respectivelor elemente ale visului. Dovada că aici este vorba despre impresii din copilărie trebuie să fie adusă deci pe căi obiective, ale căror condiții nu se pot reuni decât în cazuri rare. A. Maury povestește, ca o dovadă deosebit de grăitoare, istoria unui bărbat (1878, 143 și urm.) care se hotărăște într-o zi să se ducă în ținutul natal, după douăzeci de ani de absență. În noaptea dinaintea plecării, el visează că se află într-un loc în întregime necunoscut și se întâlnește pe stradă cu un bărbat necunoscut și poartă o conversație cu acesta. Odată ajuns în ținutul său natal, el s-a putut convinge că acest loc necunoscut există cu adevărat în apropierea orașului său natal și bărbatul necunoscut din vis s-a dovedit a fi un prieten al tatălui său răposat. Iată o dovadă concludentă pentru faptul că el văzuse în copilărie atât bărbatul, cât și locul acela. Visul se poate interpreta de altfel ca un vis de nerăbdare, ca și cel al fetei care poartă în poșetă biletul de concert și al copilului căruia tatăl îi promisese o excursie la Hameau etc. Motivele care îl determină pe visător să reproducă tocmai

această impresie din copilăria sa nu se pot descoperi desigur fără analiză.

Unul dintre cei care mi-au audiat prelegerile și se lăuda că visele sale suferă doar rareori de deformare onirică îmi comunică faptul că de la o vreme vede în vis că *fostul său preceptor se află în patul bonei* care fusese în casa lui până când el a împlinit unsprezece ani. În vis el a identificat locul în care se petrecea această scenă. Cu un viu interes, el a povestit acest vis fratelui său mai mare, care a confirmat zâmbind acuratețea celor visate. El își amintea foarte bine, căci, pe-atunci avea șase ani. Atunci când împrejurările au fost favorabile unui contact nocturn, îndrăgostiții îl îmbătaseră cu bere pe el, băiatul cel mare. Copilul mai mic, pe atunci de trei ani, visătorul nostru, care dormea în camera bonei, nu a fost considerat o piedică.

Și într-un alt caz se poate stabili fără ajutorul interpretării că visul conține elemente din copilărie, atunci când visul este un așa-zis *vis recurent* care, visat pentru prima oară în copilărie, apare din când în când în timpul somnului adultului. La cunoscutele exemple de acest fel pot să adaug câteva exemple din experiența mea, chiar dacă eu însumi nu am avut asemenea vise recurente. Un medic de vreo treizeci și ceva de ani mi-a povestit că în viața sa onirică apărea frecvent, începând cu primele perioade ale copilăriei până în ziua de astăzi, un leu galben, despre care a putut să dea informațiile cele mai exacte. Într-o zi el a găsit *in natura* chiar acest leu pe care îl cunoștea din vis, care era un bibelou de porțelan dispărut de multă vreme; tânărul a aflat atunci de la mama sa că acest obiect fusese cea mai dorită jucărie din primii săi ani de viață, lucru de care el însuși nu își mai putea aminti.

Dacă ne întoarcem de la conținutul manifest al visului către gândurile visului care nu sunt descoperite decât de ana-

liză, putem constata cu uimire implicarea evenimentelor din copilărie și în acele vise al căror conținut nu ar fi trezit o asemenea bănuială. Stimatului meu coleg cu „leu galben“ îi dau un exemplu de astfel de vis deosebit de simpatic și de plin de învățături. După lectura jurnalului de călătorie al lui Nansen în expediția să polară, el a visat că stătea pe banchiză și îi aplica temerarului explorator un tratament galvanic, din cauza unei sciatici de care acesta se plângea! În analiza acestui vis, i-a venit în minte o istorie din copilăria lui, fără de care visul ar rămâne incomprehensibil. Pe când avea trei sau patru ani, ascultase, curios, cum adulții vorbeau despre expediții și l-a întrebat pe tată dacă aceasta este o boală gravă. El confundase, se pare, *Reisen* (călătorie) cu „*Reissen*“ (dureri reumatice) și bătaia de joc din partea fraților și surorilor mai mari nu l-a lăsat să uite această întâmplare rușinoasă.

Un caz absolut asemănător a fost atunci când, în analiza visului despre monografia despre ciclame, eu însumi am dat peste o amintire păstrată din copilărie, în care tatăl lăsase copilului de cinci ani o carte cu planșe colorate, să o distrugă. Vor exista îndoieli că această amintire ia într-adevăr parte la configurarea conținutului visului, dacă legătura nu este mai curând făcută abia retroactiv, în travaliul de analiză. Dar bogăția și gradul de întrepătrundere a legăturilor asociative pledează pentru prima idee: ciclame — floare preferată — aliment preferat — anghinare; a rupe foaie cu foaie, ca o anghinare (expresie de care ne lovim în fiecare zi, legată de destrămarea imperiului chinez); ierbar — șoarece de bibliotecă, al cărui aliment preferat sunt cărțile. În plus, pot să asigur că ultimul sens al visului, pe care nu l-am menționat aici, se află în cea mai strânsă legătură cu conținutul scenei din copilărie.

Într-o altă serie de vise, analiza trage concluzia că însăși dorința care a stârnit visul, a cărei împlinire se prezintă a fi

visul, provine din viața infantilă, astfel că, spre surprinderea noastră, *în vis îl regăsim subzistând pe copil, cu impulsurile sale.*

În acest moment voi continua interpretarea unui vis din care am mai extras până acum noi învățături; mă refer la visul: prietenul R. este unchiul meu. Am dus interpretarea acestuia până la punctul în care ne-a devenit accesibil motivul-dorință de a fi numit profesor și am explicat afecțiunea din vis pentru prietenul R. ca pe o opoziție și o contestare a disprețului față de cei doi colegi care apăreau în gândurile visului. Visul era chiar al meu; pot de aceea să îi continui analiza spunând că sentimentul meu nu era încă satisfăcut de soluția la care ajunsesem. Știam că judecata mea despre colegii care apăreau în gândurile visului fusese cu totul alta în starea de veghe; puterea dorinței de a nu le împărtăși soarta în ceea ce privește numirea mi s-a părut prea mică pentru a explica în totalitate contradicția între aprecierea din starea de veghe și cea din vis. Dacă trebuința mea de a fi apelat cu alt titlu ar fi fost chiar atât de puternică, aceasta ar fi dovedit o ambiție maladivă, pe care nu o recunosc la mine, pe care o cred departe de mine. Nu știu ce cred despre mine în această privință alte persoane care mă cunosc: poate că sunt într-adevăr ambițios; însă dacă ar fi așa, această ambiție s-ar fi exercitat de mult asupra altor obiecte în afara titlului și rangului de *professor extraordinarius*.

De unde deci ambiția care mi-a dat visul? Atunci îmi trece prin minte ceea ce am auzit atât de des povestindu-se în copilărie, anume că la nașterea mea o țărăncă bătrână i-a profetit mamei, bucuroasă de primul ei născut, că ea a dat lumii un om mare. Astfel de profeții trebuie să fie foarte frecvente; există atâtea mame pline de așteptări fericite și atâtea bătrâne țărânci sau alte femei bătrâne ale căror puteri pe pământ sunt de domeniul trecutului și care își îndreaptă de aceea atenția asupra viitorului. Și nu este nici spre paguba

profetesei. Să provină oare megalomania mea din această sursă? Dar aici îmi amintesc de altă impresie din copilăria mare, care este și mai potrivită pentru a explica aceasta: într-o seară, într-un birt din Prater, unde părinții obișnuiau să-l ducă pe băiețelul de unsprezece sau doisprezece ani, era un bărbat care trecea de la o masă la alta și, pentru un modest onorariu, improviza versuri pe tema care i se dădea. Am fost trimis să îl aduc pe poet la masa noastră și el s-a dovedit recunoscător pentru solicitare. Înainte de a întreba care este tema, el a făcut câteva rime despre mine și, în inspirația sa, el a considerat probabil că eu o să devin odată „ministru“. Îmi amintesc foarte bine de impresia acestei a doua profetii. Era în perioada Ministerului public²¹, tata adusese cu puțin timp înainte acasă portretele acestor profesioniști din clasa de mijloc, Herbst, Giskra, Unger, Berger și alții, și aprinsesem lumini în onoarea acestor domni. Printre ei se aflau și evrei; fiecare băiat evreu harnic purta deci în ghiozdan portofoliul ministerial. De impresiile din această perioadă trebuie să fi ținut chiar și faptul că puțin înainte de înscrierea la universitate doream să studiez dreptul; m-am răzgândit în ultimul moment. Mediciniștilor doar le este închisă calea spre ministeriat. Și acum visul meu! Abia acum observ că el mă transpune din prezentul tulbure în perioada plină de speranțe a cabinetului liberal și împlinește, după puterile lui, dorințele mele *de atunci*. Tratându-i atât de rău pe cei doi colegi învățați și demni de respect, pe unul ca pe un prostănac și pe celălalt ca pe un infractor, mă comport ca și cum aș fi ministru, adică mă pun în locul ministrului. Ce temeinică răzbunare pe Excelența sa! El pregeta să mă numească *professor extraordinarius* și de aceea în vis eu mă pun în locul lui.

²¹ Cabinet liberal format după introducerea noii Constituții austriece, în 1867 (N. t.).

Într-un alt caz, am putut observa că dorința care a stârnit visul, deși este una actuală, este totuși amplificată substanțial de anumite amintiri din copilărie foarte profunde. Este vorba despre o serie de vise la baza cărora stă dorul de a merge la *Roma*. Încă mult timp de acum înainte va trebui să îmi satisfac această dorință prin vise, căci în jurul perioadei pe care o am la dispoziție pentru o călătorie, șederea mea la *Roma* trebuie evitată, din motive de sănătate.²² Am visat deci odată că văd de la fereastra vagonului *Tibrul* și *Ponte Sant'Angelo*; apoi trenul se pune în mișcare și îmi trece prin minte că nu am intrat deloc în oraș. Perspectiva pe care o vedeam în vis era copiată după o gravură cunoscută, pe care o remarcasem în treacăt cu o zi înainte în salonul unei paciente. Altă dată, cineva mă ducea pe o colină și îmi arăta *Roma* cufundată pe jumătate în ceață, aflată atât de departe, încât mă minunam de calitatea perspectivei. Conținutul visului este mai bogat decât aș dori să spun aici. Se poate vedea în el motivul: „a vedea de departe țara promisă”. Orașul pe care îl văzusem astfel pentru prima dată în ceață este *Lübeck*; prototipul colinei este *Gleichenberg*²³. Într-un al treilea vis mă aflam în sfârșit la *Roma*, așa cum îmi spunea visul. Spre dezamăgirea mea, văd însă scene deloc citadine: *un râu mic, cu ape întunecate: pe unul dintre malurile sale erau stânci negre iar pe celălalt se aflau pajiști cu flori mari, albe. Îl observ pe domnul Zucker (pe care îl cunosc superficial) și mă decid să îl întreb care este drumul spre oraș*. Este evident că mă ostenesc degeaba să văd în vis un oraș pe care nu l-am văzut în stare de

²² [Completare din 1909] De atunci am aflat că nu este nevoie decât de puțin curaj pentru împlinirea unor astfel de dorințe despre care mult timp s-a crezut că nu se pot îndeplini. [Completare din 1925] apoi am devenit un pelerin neobosit spre *Roma*.

²³ Localitate balneară în *Steiermark*, nu departe de *Graz* (*N. t.*).

veghe. Dacă descompun în elementele sale peisajul visului, florile albe înseamnă *Ravenna* pe care o cunosc, care răpise cel puțin un timp supremația Romei, în calitate de capitală a Italiei. În mlaștinile din jurul Ravennei, în mijlocul apelor întunecate, am găsit cei mai frumoși nuferi; visul îi face să crească pe pajiști, ca și narcisele din al nostru *Aussee*, pentru că atunci fusese atât de greu să îi scoatem din apă. Stânca întunecată, aflată atât de aproape de apă, amintește viu de valea *Tepl* de lângă *Karlsbad*. *Karlsbad* îmi face posibilă interpretarea ciudatului fapt că îl întreb drumul pe domnul Zucker. În materialul din care este făcut visul se pot recunoaște două dintre acele anecdote vesele evreiești, care ascund atâta înțelepciune de viață, adesea amară, anecdote pe care le cităm cu atâta plăcere în convorbirile și scrisorile noastre.²⁴ Prima este istoria „constituției”: un evreu sărac călătorea fără bilet în trenul rapid de *Karlsbad*, la fiecare control este dat afară din tren și este tratat din ce în ce mai rău; el întâlnește un cunoscut într-una dintre stațiile suferinței sale, care îl întreabă încotro călătorește. Răspunsul a sunat: „Dacă mă ține constituția, la *Karlsbad*.” Aproape de aceasta se află amintirea unei alte istorii, despre un evreu care nu știa franceza și care fusese nevoit să întrebe la Paris care este drumul spre Rue Richelieu. Și *Parisul* fusese timp de mulți ani țelul dorului meu și am luat fericirea care m-a cuprins când am pus piciorul pe peronul din Paris drept semn că voi ajunge să îmi împlinesc și alte dorințe. Mai departe, a întreba care este drumul este o aluzie directă la *Roma*, căci, după cum se știe, toate drumurile duc la Roma. În plus, numele *Zucker* (zahăr) indică din nou spre *Karlsbad*, unde îi trimitem

---

²⁴ Asupra primeia dintre anecdotele amintite mai sus, Freud revine de mai multe ori în corespondența sa cu Fließ. Roma și *Karlsbad* sunt pentru Freud simboluri pentru țeluri de neatins (*N. t.*).

pe toți cei afectați de diabet *constituțional*. Acest vis a fost prieluit de propunerea prietenului meu din Berlin de a ne întâlni de Paște la Praga. Din lucrurile pe care le aveam de discutat cu el ar rezulta și o altă relație cu „zahăr“ și „diabet“.

Un al patrulea vis, care a avut loc la scurt timp după ultimul vis citat, mă readuce la Roma. Văd în fața mea un colț de stradă și mă mir că acolo se află atâtea afișe germane. Cu o zi înainte îi scrisesem, profetic, prietenului meu, că Praga nu trebuie să fie un loc prea comod de ședere pentru niște excursioniști germani. Visul exprimă deci în același timp dorința de a-l întâlni în Roma, în loc de un oraș din Boemia, și faptul că interesul ca limba germană să fie mai bine tolerată în Praga data probabil din studenție. În plus, eu trebuie să fi înțeles limba cehă în primii ani ai copilăriei mele, dat fiind că m-am născut într-o localitate mică din Moravia cu populație slavă. O rimă pentru copii, pe care o auzisem la șaptesprezece ani, s-a înscris în memoria mea atât de ușor, încât și astăzi pot să o mai recit, deși nu am nicio idee ce poate să însemne. Nici din acest vis nu lipsesc deci multiple relații cu impresiile din primii mei ani de viață.

În ultima mea călătorie în Italia, care m-a dus printre altele la lacul Trasimene, după ce am văzut Tibrul și m-am întors din păcate când eram numai la optzeci de kilometri de Roma, am aflat în sfârșit o întărire, care leagă dorul meu de orașul veșnic de impresiile mele din adolescență. El evocă chiar planul de a călători la anul spre Neapole, lăsând în urmă Roma, deoarece îmi trece prin minte o frază pe care trebuie să o fi citit la unul dintre clasicii noștri²⁵: Nu se știe cine se foia mai nerăbdător prin cameră după ce a făcut planul să meargă la Roma: directorul adjunct *Winckelmann* sau

---

²⁵ [Completare din 1925] Scriitorul la care am citit acest pasaj trebuie să fi fost Jean Paul.

generalul *Hannibal*. Mersesem deja pe urmele lui Hannibal; mi-a fost sortit să văd Roma tot așa cum îi fusese sortit și lui; și el fusese în *Campania*, după ce toată lumea îl așteptase în Roma. Hannibal, cu care ajunsese să împărtășesc această asemănare, fusese eroul meu preferat în timpul anilor de gimnaziu; ca atâția copii de vârsta aceea, simpatizasem, în ceea ce privește războaiele punice, cu cartaginezii, și nu cu romanii. În liceu, când a înmugurit în mine prima înțelegere a consecințelor faptului de a descinde din rase străine de țară și când tendințele antisemite ale colegilor mei m-au determinat să iau poziție, figura generalului semit a crescut și mai mult în ochii mei. *Hannibal* și *Roma* simbolizau pentru adolescent opoziția între tenacitatea iudaității și organizarea bisericii catolice. Semnificația pe care a căpătat-o de atunci mișcarea antisemită pentru viața noastră afectivă a ajutat la fixarea ideilor și simțirilor din acele vremuri mai timpurii. Astfel, dorința de a merge la Roma este pentru viața onirică o acoperire și un simbol pentru multe alte dorințe fierbinți, la împlinirea cărora doream să contribui cu tenacitatea și exclusivitatea punicilor și a căror realizare părea să fie, vremelnic, la fel de puțin favorizată de soartă ca și dorința de o viață a lui Hannibal de a intra în Roma.

Abia acum dau de o amintire din copilărie care își manifestă și astăzi puterea în toate aceste senzații și vise. Trebuie să fi avut zece sau doisprezece ani atunci când tatăl meu a început să mă ia cu el în plimbările lui și, în conversații, să îmi spună vederile lui despre lucrurile de pe această lume. Pentru a-mi arăta că eu trăiesc în timpuri mai bune decât ale lui, el mi-a povestit odată: „Când eram tânăr, mă plimbam sâmbăta în orașelul tău natal, îmbrăcat frumos, cu o nouă căciulă de blană pe cap. Vine un creștin și îmi smulge căciula cu o lovitură, o aruncă în noroi și strigă: Jidane, jos de pe trotuar!” „Și tu ce ai făcut?” „Am coborât pe partea carosa-

bilă și am ridicat căciula”, a fost răspunsul. Aceasta nu mi s-a părut a fi o faptă eroică din partea omului mare și puternic, care mă ducea de mână pe mine, cel mic. Acestei situații, care nu mă satisfăcea, i-am opus alta, care corespundea mai bine sensibilității mele, scena în care tatăl lui Hannibal, Hamilcar Barca²⁶, l-a pus pe fiul său să jure răz bunare romanilor în fața altarului casei. De atunci, Hannibal a avut un rol în fantezmele mele.

Cred că pot urmări și mai departe în copilăria mea acest entuziasm pentru generalul cartaginez, astfel că și aici va fi vorba despre transferul unei relații afective deja formate asupra unui nou purtător. Una dintre primele cărți care i-au căzut în mână copilului care învățase să citească a fost *Consulat și imperiu* de Thiers; îmi amintesc că lipisem pe spinările soldaților mei de lemn bilețele cu numele mareșalilor imperiali și că pe vremea aceea Masséna (Ménasse, ca evreu) era preferatul meu declarat.²⁷ (Această preferință se va putea explica și prin coincidența aceleiași date de naștere, exact o sută de ani mai târziu.) Napoleon însuși se va alătura lui Hannibal, prin trecerea peste Alpi. Dezvoltarea acestui ideal războinic poate fi urmărită încă și mai departe în copilărie, până la dorințele pe care relațiile când prietenoase, când războinice cu un băiat cu un an mai mare trebuie să le fi evocat la cel mai slab dintre cei doi jucători.

Cu cât ne cufundăm mai profund în analiza visului, cu atât mai frecvent vom fi aduși pe urmele evenimentelor din copilăria noastră, care joacă rolul de surse ale visului în conținutul latent al acestuia.

²⁶ [Completare din 1909] În prima ediție aici era scris numele Hasdrubal, o eroare ciudată, a cărei explicație am dat-o în *Psihopatologia vieții cotidiene* (1901b, capitoul X).

²⁷ [Completare din 1930] Originea evreiască a mareșalului este pusă la îndoială.

Am aflat că visul reproduce foarte rar amintiri astfel încât ele singure să formeze, neprescurtate și nealterate, întregul conținut manifest al visului. Totuși, se pot stabili câteva exemple pentru aceasta, la care mai pot să adaug câteva, care se leagă din nou de scene infantile. La unul dintre pacienții mei, un vis a adus o dată reproducerea aproape deloc deformată a unui incident sexual, care a fost recunoscut imediat ca o amintire fidelă. Amintirea acestui eveniment nu fusese niciodată complet pierdută, dar fusese puternic întunecată și revenirea ei la viață era un succes al travaliului analitic prin care trecuse. Pe când avea doisprezece ani, visătorul vizitase un coleg care era bolnav la pat, care, probabil din întâmplare, cu o mișcare, s-a dezvelit în pat. La vederea organelor genitale ale acestuia, cuprins de un fel de impuls, s-a dezgolit și el și a apucat membrul celuilalt, care îl privea însă necooperant și uimit, ceea ce l-a rușinat și în final a fugit. Această scenă s-a repetat în vis douăzeci și trei de ani mai târziu, cu toate detaliile senzațiilor lui, dar s-a modificat numai în aceea că visătorul a preluat rolul pasiv, în locul celui activ, în timp ce persoana colegului de școală a fost înlocuită de una apropiată lui în prezent.

De regulă, în conținutul manifest al visului scena infantilă este reprezentată numai printr-o aluzie și trebuie dezvoltată din vis prin interpretare. Comunicarea unor astfel de exemple nu poate fi foarte concludentă, pentru că acestor trăiri din copilărie le lipsește de obicei orice altă forță; dacă ele au loc la o vârstă timpurie, ele nu mai sunt recunoscute de către amintire. În travaliul analitic, dreptul de a deduce din vise astfel de întâmplări din copilărie rezultă dintr-o serie întregă de factori a căror conlucrare pare a fi suficient de valabilă. Smulse din contextul lor, în scopurile analizei viselor, aceste deducții ale unor evenimente din copilărie vor face poate prea puțină impresie, mai ales dacă eu nu comu-

nic nici măcar tot materialul pe care se bazează interpreta-rea. Totuși, nu mă voi reține să comunic.

I

La una dintre pacientele mele, toate visele au caracterul de „hăituială”, „grabă”, „alergătură” (*Gehetzten*); ea se grăbește să ajungă la timp, ca să nu piardă trenul ș.a.m.d. Într-un vis, *ea trebuia să își viziteze prietena; mama îi spusese să nu meargă pe jos; ea însă se grăbește, aleargă și cade tot mereu.* — Materialul apărut în analiză permite recunoașterea amintirii alergărilor din copilărie (*Kinderhetzereien*). Se știe ce numesc vienezii *Hetz* și pentru interpretarea unui vis face o trimitere la o glumă atât de plăcută copiilor „*Die Kuh rannte, bis sie fiel*” („*Vaca a fugit până ce a căzut*”), pe care o spune atât de repede, de parcă ar fi un singur cuvânt, ceea ce este din nou o „grabă”. Toate aceste hăituiiri inofensive între prietene au fost reamintite pentru că ele înlocuiesc altele, mai puțin inofensive.

II

De la altă pocăință, următorul vis: *Ea se află într-o cameră mare, în care se găsesc tot felul de mașinării, așa cum își reprezintă ea o clinică de ortopedie. Aude că nu are timp și că trebuie să facă tratament în același timp cu alte cinci persoane. Ea se împotrivește însă și nu vrea să se culce în patul — sau ce era — destinat ei. Stă în picioare într-un colț și așteaptă ca eu să spun că nu este adevărat. Ceilalți râd de ea că acestea sunt fasoane de-ale ei. Pe lângă aceasta: ca și cum ea ar fi făcut multe pătrățele.*

Prima parte a conținutului visului este o asociație cu tratamentul și un transfer asupra mea. Cea de-a doua conține

o aluzie la scena din copilărie; apariția patului le unește pe cele două. *Clinica ortopedică* se raportează la cele spuse de mine, când am comparat durata și natura tratamentului la un tratament *ortopedic*. La începutul curei, eu a trebuit să îi spun *că în acel moment aveam puțin timp pentru ea*, dar că ulterior îi voi dedica o oră întreagă pe zi. Aceasta a trezit vechea ei sensibilitate, o trăsătură de caracter capitală a copiilor care vor fi isterici: ea este nesătulă de iubire. Pacienta mea era cea mai mică din șase frați (de aici: cu *alte cinci persoane*) și era, ca atare, preferata tatălui, dar pare să fi descoperit că iubitul ei tată îi dedica totuși prea puțin timp și atenție. — Faptul că ea *așteaptă ca eu să spun că nu este adevărat* are următoarea origine: un mic ucenic la croitor i-a adus o rochie și ea i-a dat banii pentru aceasta. Apoi ea l-a întrebat pe soțul ei dacă mai trebuie să plătească o dată în cazul în care copilul va pierde banii. Pentru a o *tachina*, soțul a asigurat-o: da (*tachinarea* din conținutul visului) și ea a continuat să întrebe din nou, *așteptând ca în final el să spună că nu este adevărat*. Pentru conținutul latent al visului, se poate deduce că ea se gândea dacă nu ar trebui să-mi plătească dublu dacă îi acord timp dublu, un gând care este avar sau *murdar*. (Visul înlocuiește adesea starea de necurătenie din copilărie cu avariția; cuvântul „murdar“ formează puntea.)²⁸ Dacă scenei din vis în care ea *așteaptă, până ce eu spun* etc. îi subscriem cuvântul „murdar“, atunci *a sta în picioare în colț și a nu se culca în pat* fac parte dintr-o scenă din copilărie în care ea murdărise patul și fusese *pusă la colț* drept pedeapsă, sub amenințarea că tata nu o să o mai iubească, că frații or să râdă de ea etc.. *Pătrățelele* se leagă de nepoțica ei, care i-a arătat un truc aritmetic, în care în nouă pătrate se înscriu cifre care, adunate în orice direcție, să dea suma cincisprezece.

²⁸ Asupra acestei teme, Freud insistă în *Caracter și erotică anală* (1908b).

III

Visul unui bărbat: *El vede doi băieți care se bat; sunt copii de dogari, așa cum deduce din uneltele dimprejur; unul dintre băieți l-a aruncat pe celălalt la pământ, iar băiatul care stă culcat are cercei cu pietre albastre. El îl lovește pe atacator cu un băț ridicat, pentru a-l pedepsi. Acesta fuge spre o femeie care stă în picioare lângă un gard, ca și cum ar fi mama lui. Este o femeie din clasa muncitoare, care stă cu spatele la visător. În final, ea se întoarce și îi aruncă o privire groaznică, ce îl face să fugă înspăimântat. De pleoapa inferioară a ochilor ei se vede carnea roșie atârând.*

Visul a folosit din belșug date banale din ziua precedentă. Într-adevăr, el văzuse pe stradă doi băieți, unul aruncându-l pe celălalt la pământ. Pe când se grăbea să îi despartă, ei au rupt-o la fugă. *Copii de dogari* — se va explica doar printr-un vis care a urmat, în a cărui analiză el a folosit expresia: *a da cep la butoi* — După observațiile lui, prostituatele poartă în general *cercei cu pietre albastre*. Astfel, se adaugă un cântec cunoscut despre *doi băieți*: celălalt băiat, pe care-l chema Marie (adică era o fată). *Femeia care stătea în picioare*: după scena cu cei doi băieți, el a mers să se plimbe pe malul Dunării și s-a folosit de singurătatea de acolo pentru a urina pe un *gard de lemn*. Mai departe, pe drum, o bătrână doamnă îmbrăcată respectabil i-a zâmbit foarte prietenos și a vrut să îi înmâneze adresa ei.

Dat fiind că femeia din vis stă ca și el atunci când urinează, este vorba despre o femeie care urinează și de aceasta ține deci „aspectul“ ei oribil, cu *carnea roșie care atârână*, ceea ce se pune în relație doar cu labiile care, în poziția pe vine a femeii care urinează, se văd atârând deschise. Această imagine văzută în copilărie re apare în amintirea ulterioară ca o „carne crudă“, ca „rană“. Visul reunește două prilejuri cu care

băiețelul a putut vedea organele genitale ale unor fete, când erau *aruncate la pământ* și atunci când *urinau* și, așa cum reiese din alte contexte, el păstrează amintirea unei *pedepse* sau unei amenințări din partea tatălui din cauza curiozității sexuale demonstrate de copil în aceste ocazii.

IV

O sumă întregă de amintiri din copilărie, unite, de bine-de rău, într-o fantasmă, se află în spatele următorului vis al unei doamne în vârstă.

Ea aleargă să facă diferite comisioane. În Graben²⁹, ea cade, ca secerată, în genunchi. În jurul ei se adună multă lume, mai ales birjari; însă nimeni nu o ajută să se ridice. Ea face multe încercări zadarnice; în final trebuie să fi reușit, căci este urcată într-o trăsură, care urmează să o ducă acasă; prin fereastră i se aruncă un coș greu, plin (ca un coș de cumpărături).

Este vorba despre aceeași pacientă care se grăbește mereu în visele ei, așa cum alergase când era copil. Prima situație a visului a fost luată desigur din imaginea unui cal care se prăbușește, așa cum arată expresia „prăbușit ca secerat“ folosită la cursele de cai. În copilărie, ea fusese *călăreață*, înainte fusese probabil și *cal*. Tot de *prăbușire* se leagă și amintirea fiului de șaptesprezece ani al portarului, care, lovit pe stradă de convulsii epileptice, fusese adus acasă în trăsură. Despre aceste lucruri ea știa, desigur, doar din auzite, dar reprezentarea convulsiilor epileptice, a „prăbușirii“ a câștigat o mare putere asupra fanteziei ei și ulterior a influențat forma propriilor ei atacuri de isterie. Atunci când o femeie visează cădere, aceasta are de regulă un sens sexual, ea devine o femeie „căzută“, pentru visul nostru această interpretare

²⁹ Aflat în centrul Vienei (N. t.).

este cel mai puțin îndoielnică, căci are loc în *Graben*, acel loc din Viena care este cunoscut drept corso al prostituatelelor. *Coșul de cumpărături* oferă mai mult decât o singură interpretare: în calitate de coș, el amintește de multele refuzuri³⁰ pe care ea le împarte la început pretendenților ei și ulterior, așa cum spune, pe care le adună ea însăși. De aceasta ține și faptul că *nimeni nu vrea să o ajute*, ceea ce ea interpretează ca o formă de dispreț. Apoi, *coșul de cumpărături* amintește de fantasmе deja cunoscute analizei, fantasmе în care ea se măritase cu mult sub nivelul ei social și acum merge deci ea însăși la piață. În final, coșul de cumpărături ar fi putut fi interpretat ca semn al *servitorilor*. Aici se adaugă și alte amintiri din copilărie, despre o bucătăreasă concediată pentru că furase; aceasta a *căzut în genunchi* și a implorat iertarea. Pe atunci ea avea doisprezece ani. Apoi amintirea despre o cameristă concediată pentru că se dădea *vizitiului* casei, cu care ulterior s-a căsătorit. Această amintire ne furnizează și sursa *birjarilor* din vis (care, în contrast cu cele întâmplare în realitate, nu o ridică pe cea căzută). Mai rămâne de explicat și *aruncarea coșului*, chiar *pe fereastră*. Aceasta îi amintește de *expedierea* unui colet pe calea ferată, de obiceiul de la țară ca amantul să se urce la fereastra iubitei, de mici impresii dintr-o ședere la țară, în care un domn îi arunca unei doamne *prune prin fereastra* din cameră și cum sora ei mai mică se speriasе pentru că îl văzuse pe idiotul satului care se uita la ea *pe fereastră*. Și în spatele acestora se ivește brusc o amintire obscură, de la zece ani, despre o bonă care întreținea la țară scene de amor cu un servitor din casă, scene din care copilul observase totuși ceva; această bonă fusese „expediată”, „aruncată afară” de iubitul ei (în vis apare contrariul

³⁰ Cuvântul german *Korb*, care înseamnă coș, intră în componența expresiei *einen Korb geben* (a refuza — un pretendent la căsătorie — sau a da papucii) (*N. t.*).

„aruncat înăuntru“), o istorie pe care am mai abordat-o pe multe alte căi. Bagajul, cuferul unui servitor este numit în Viena, disprețuitor, „sieben Zwetschken“ („șapte prune“). „Adună-ți catrafusele (*deine sieben Zwetschken* — cele șapte prune ale tale) și cară-te.“

Colecția mea este, desigur, extrem de bogată în astfel de vise ale unor pacienți a căror analiză duce spre impresii din copilărie obscure sau deloc amintite, adesea din primii trei ani de viață. Este însă înșelător să tragem din ele concluzii care să fie valabile pentru vis în general; este vorba de obicei despre persoane nevrotice, în special isterice, și rolul care le revine scenelor din copilărie în aceste vise ar putea fi determinat de natura nevrozei și nu de natura visului. Astfel, interpretând visele mele proprii, evident nu din cauza unor simptome maladive, mi se întâmplă adesea să dau peste o scenă infantilă nebănuită, din conținutul latent al visului; o serie întregă de vise se revarsă atunci deodată într-un flux care pornește dintr-o trăire din copilărie. Am dat deja exemple în favoarea acestui fapt și voi mai da și altele, cu ocazii diferite. Poate că nu așa putea face o mai bună încheiere a întregii secțiuni decât comunicând câteva vise în care drept surse ale visului apar ocazii recente împreună cu trăiri din copilărie demult uitate.

I

După o călătorie, obosit și înfometat, m-am culcat; în vis mi s-au anunțat cele mai mari trebuințe ale vieții și am visat astfel: *Merg într-o bucătărie să mănânc o prăjitură. Acolo se află trei femei, dintre care una este hangița și învârte în mână ceva, ca și cum ar face găluște. Ea răspunde că trebuie să aștept până ce va fi gata* (nu se exprimă literalmente astfel). *Devin nerăb-*

dător și plec, jignit. Îmbrac un palton, primul pe care îl încerc îmi este însă prea lung. Îl dezbrac, surprins puțin că are o căptușeală de blană. Al doilea palton pe care îl îmbrac are aplicată o dungă lungă, cu motive turcești. Vine un străin cu fața prelungă, cu un cioc scurt; el mă împiedică să mă îmbrac, spunând că este paltonul lui. Îi arăt atunci că are nasturi turcești peste tot. El întreabă: ce vă privesc pe dvs. (desenele) turcești? Apoi suntem foarte prietenoși unul cu altul.

În analiza acestui vis, îmi vine în minte total pe neașteptate primul roman pe care l-am citit, poate la treisprezece ani, pe care l-am început cu sfârșitul primului volum. Nu am știut niciodată numele romanului și al autorului său, dar finalul acestei cărți este încă viu în memoria mea. Eroul delirează și strigă întruna cele trei nume de femei care au fost pentru el în viață cea mai mare fericire și nenorocire. Unul dintre aceste nume este *Pélagie*. Nu știu încă ce anume încep în analiză cu această asociație. Legat de cele trei femei, se ivesc în minte cele trei Parce, care „torc” firul sorții omului și știu că una dintre cele trei femei, hangița, în vis, este mama, care dă viață și dăruiește noii ființe prima hrană, așa cum s-a întâmplat cu mine. La sânul femeii se întâlnesc iubirea și foamea. O anecdotă povestește că un tânăr, care era un mare admirator al frumuseții feminine, a spus odată, când a fost vorba despre frumoasa doică ce îl hrănise în pruncie: „Îmi pare rău că nu am folosit pe atunci mai bine această ocazie bună.” Menționez această anecdotă pentru a explica factorul *efectului retroactiv* în mecanismul psihonevrozelor. Una dintre Parce își freacă deci mâinile una de alta, ca și cum ar face *găluște*. Ciudată ocupație pentru ea, având o imperioasă nevoie de explicație! Aceasta provine dintr-o altă amintire din copilărie, mai veche. Pe când aveam șase ani și mă bucuram de primele învățături de la mama, ea trebuia să mă convingă să cred că suntem făcuți din pământ și de aceea

trebuie să ne întoarcem în pământ. Însă mie nu îmi convenea și mă îndoiam de această teorie. Atunci mama și-a frecat palmele una de alta — asemănător gestului de preparare a găluștelor, doar că între palme nu se afla aluat — și mi-a arătat *epiderma* descuamată, negricioasă, pe care a produs-o prin frecare, ca dovadă că suntem făcuți din pământ. Uimirea mea față de această demonstrație *ad oculos* nu a avut margini și a dus la ceea ce am auzit ulterior exprimat în cuvintele: *Ești dator naturii cu o moarte.*³¹ Deci în bucătărie mă duc într-adevăr la Parce, așa cum se întâmpla în copilărie, când îmi era foame și mama, la plită, îmi spunea să aștept până ce prânzul va fi gata. Și apoi *găluștele!* Cel puțin unul dintre profesorii mei de la universitate, chiar cel căruia îi datorez cunoștințele mele *histologice (epiderma)*, își va aminti, la numele de *Knödl* (gălușcă), de o persoană pe care a trebuit să o reclame pentru că săvârșise un *plagiat* din scrierile sale. Săvârșirea unui plagiat, apropierea a ceva chiar dacă îi aparține altuia, duce în mod evident către partea a doua a visului, în care sunt tratat ca un *hoț de paltoane*, care o vreme activase prin sălile de conferințe. Am scris cuvântul *plagiat* fără nicio intenție, pentru că a fost primul care mi-a venit și acum observ că acesta poate servi drept punte (*Brücke*) între diferite părți ale conținutului manifest al visului. Lanțul asociativ *Pélagie — plagiat — plagiostomi*³² (*rechini — Haifische*) — *sacii de aer ai peștelui (Fischblase)* unește vechiul roman cu afacerea *Knödl* și cu paltoanele (hăinuțele), care semnifică un aparat de tehnică sexuală. (Cf. visului lui Maury despre

³¹ Ambele afecte care țin de aceste scene din copilărie, uimirea și supunerea față de inevitabil, s-au găsit într-un vis care a avut loc cu puțin timp înainte și care mi-a readus amintirea acestei întâmplări din copilărie.

³² Nu menționez aici întâmplător plagiostomii; ei îmi amintesc despre un prilej asemănător în care m-am făcut de rușine în fața aceleiași profesor.

Kilo — *loto*, p. 90.) Iată o legătură foarte forțată și nerațională, dar una pe care nu aș fi putut-o stabili în stare de veghe, dacă nu ar fi fost deja construită prin travaliul visului. Ca și cum presiunea de a forma legături nu ar avea nimic sfânt, scumpul nume de *Brücke* — (vezi mai sus *punte* [*Brücke*] de cuvinte) — îmi amintește de același Institut în care mi-am petrecut cele mai fericite ore de student, adesea lipsit de orice griji

(„So wird's Euch an der Weisheit *Brüsten*
mit jedem Tage mehr gelüsten.“³³)

în cea mai deplină opoziție cu dorințele care mă bântuie (*plagen*) în timp ce visam. Și în final se ivesc amintirea unui alt profesor drag, al cărui nume sună din nou a ceva comestibil — *Fleischl* (Cărnaru), ca și *Knödl* (Gălușcă) — și amintirea unei scene triste în care joacă un rol *descuamările epidermice* (mama — hanğița) și *tulburarea psihică* (romanul), ca și un remediu din *bucătăria latină*³⁴, care taie *foamea*, respectiv *caina*.

Astfel aș putea să urmez mai departe aceste căi de gândire și să explic complet acea parte pe care nu o analizasem, dar trebuie să renunț, deoarece sacrificiul personal pe care l-ar cere ar fi prea mare. Prind numai unul dintre firele care mă pot conduce direct către un gând al visului care stă la baza confuziei. Străinul cu cioc și fața prelungă care dorea să mă împiedice să îmbrac paltonul poartă trăsăturile unui negustor din Spalato, de la care soția mea a cumpărat multe

³³ „La fel, mai dornic, vă veți îmbulzi
La sânii-nțelepciunii, zi de zi.”
Goethe, *Faust*, partea I, scena 4 (N. t.).

³⁴ „Bucătăria latină” are aici sens de „farmacie” (N. t.).

stofe *turcești*. El se numea Popović, un nume dubios, care i-a dat și umoristului Stettenheim prilejul să facă o observație sugestivă. („El mi-a spus numele lui și mi-a strâns mâna roșind.”) Din nou același abuz cu numele ca și mai sus la Pélagie, Knödl, Brücke, Fleischl. Fără să fim contraziși, putem susține că un astfel de joc cu numele este o prostioară de copil; dacă eu mă dedau acestui joc, aceasta este însă un act de răzbunare, căci propriul meu nume a căzut de nenumărate ori pradă unor astfel de glumițe nătânge.³⁵ Goethe observa odată cât de sensibili suntem la numele noastre, cu care ne simțim contopiți, ca și cu propria *piele*, când Herder scria despre numele său:

„Der du von *Göttern* abstammst, von Gothen oder vom Kote“ —

„So seid ihr *Götterbilder* auch zu Staub.“³⁶

Observ că digresiunea despre abuzul cu numele trebuia numai să pregătească această plângere. Dar să întrerupem aici. — Cumpărăturile din Spalato îmi amintesc de cele făcute în Cattaro³⁷, la care am fost prea reticent și am ratat ocazia unor afaceri bune. (Ocazia ratată cu doica etc.) Unul dintre gândurile visului, pe care l-am căpătat de la senzația de foame, sună astfel: *Nu trebuie să lăsăm să ne scape nimic*,

³⁵ În germană „Freud“ înseamnă „bucurie“ (N. t.).

³⁶ Primul vers reia un pasaj dintr-o scrisoare glumeață a lui Herder către Goethe: „Căci din zei te tragi, din zei sau din rahat.”

Goethe se pronunță aproximativ ca și *Götter* (zei), dar și ca și *Kote* (rahat, noroi). Cel de-al doilea, o asociație liberă a lui Freud, provine din cunoscuta scenă a recunoașterii din *Ifigenia în Taurida*; este strigătul Ifigeniei atunci când află de moartea atâtor eroi în războiul troian:

„Așa chipurile voastre zeiști s-au făcut praf“ (N. t.).

³⁷ Spalato și Cattaro sunt orașe de pe coasta dalmată (N. t.).

trebuie să luăm ceea ce putem avea chiar și dacă aceasta presupune o mică nedreptate; nu trebuie să ratăm nicio ocazie, viața este atât de scurtă și moartea este inevitabilă. Pentru că acest gând are și un sens sexual și pentru că dorința nu vrea să se oprească în fața nedreptății, acest *carpe diem* are a se teme de cenzură și trebuie să se ascundă în spatele unui vis. Capătă atunci expresie toate gândurile contrare, amintirea unei perioade în care *hrana spirituală* îi era visătorului suficientă, dar și toate opreliștile și chiar amenințările cu cele mai grețose pedepse sexuale.

II

Un al doilea vis are nevoie de un *raport preliminar* mai lung:

Am mers la Gara de Vest pentru a-mi începe vacanța la Aussee, dar am ajuns pe peron în timp ce un tren anterior, spre Ischl, staționa încă în gară. Aici îl văd pe contele Thun, care călătorește din nou spre împărat, la Ischl.³⁸ În ciuda ploii, el venise într-o trăsătură deschisă, direct către poarta de acces spre trenurile locale și, cu o mișcare scurtă de mână, fără explicații, l-a expediat pe portar, care nu îl cunoștea și care îi ceruse biletul. După ce a plecat cu trenul spre Ischl, eu ar fi trebuit să părăsesc peronul și să mă întorc în sala de așteptare; dar, cu puțină osteneală, am aranjat lucrurile astfel încât să rămân pe peron. Îmi petreceam timpul pândind cine va veni spre vagon pe un culoar de protecție; intenționez să fac scandal în acest caz, cerând aceleași drepturi. Între timp fredonez ceva ce recunosc apoi a fi aria din *Nunta lui Figaro*:

³⁸ Contele Thun (1847-1916) a fost un politician austriac reacționar. În Bad Ischl curtea își petrecea de regulă lunile de vară (N. t.).

„Domnul conte un dans mic o îndrăzni, o-ndrăzni, o-ndrăzni

Numai să spună și îndată l-oi mulțumi.“

(Un altul probabil că nu ar fi recunoscut cântecul.)

Întreaga seară fusesem într-o dispoziție expansivă, certăreață, îi muștruluisem pe chelner și pe birjar; sper să nu îi fi supărat; îmi treceau prin minte tot felul de gânduri insolente și revoluționare, care se potriveau cu vorbele lui Figaro și care m-au condus la amintirea comediei lui Beaumarchais, pe care o văzusem la *Comédie française*. Cuvinte despre nobilii domni care și-au dat numai osteneala să fie născuți; dreptul seniorului pe care contele Almaviva dorea să îl exercite cu Susanne; glumele pe care le făcuseră scriitorii noștri contemporani opoziționiști cu numele contelui *Thun*: ei îl numiseră *Nichtsthun*.³⁹ De fapt, eu nu îl invidiez; el are acum o audiență dificilă la împărat și eu sunt adevăratul conte *Nichtsthun*; eu merg în vacanță. Tot felul de idei nostime de vacanță. Apare un domn care îmi este cunoscut ca reprezentant al guvernului la examenele medicale și care, din pricina prestațiilor lui în acest rol, și-a atras porecla lingușitoare de „concupinul guvernului“. Invocând funcția sa, el pretinde un compartiment de clasa I și îl aud pe un funcționar spunându-i celui-lalt: „Unde o să-l așezăm pe domnul cu jumătate de bilet la clasa întâi?“⁴⁰ Iată un privilegiu evident; eu plătesc integral biletul meu de clasa I. Apoi primesc și eu un compartiment pentru mine, care însă nu este situat într-un vagon de trece-re, astfel că în timpul nopții nu îmi este accesibilă nicio toaletă. Plângerea mea către funcționar rămâne fără rezultat; mă răzbun, propunându-i să facă măcar o gaură în podeaua com-

³⁹ Joc de cuvinte în limba germană: *tun* = a face, *nichts tun* = a nu face nimic (*N. t.*).

⁴⁰ Ca funcționar de stat, acesta plătea doar jumătate de preț de bilet (*N. t.*).

partimentului, pentru eventualele nevoi ale călătorului. Într-adevăr, la două și patruzeci și cinci de minute dimineața, mă trezesc, cu nevoia de a urina, din următorul vis:

Aglomeratie de oameni, adunare a studenților. — Vorbește un conte (Thun sau Taaffe⁴¹). Cerându-i-se să vorbească despre germani, el spune, cu dispreț, că floarea lor preferată este podbalul și își îndeasă apoi la butonieră ceva care seamănă cu o frunză zdrențuită, mai degrabă un schelet de frunză făcut ghemotoc, deci⁴², dar mă minunez de această atitudine a mea. Apoi, mai neclar: Ca și cum ar fi o aulă, intrările închise și trebuia să fugim. Îmi croiesc drum printr-o serie de camere frumos amenajate, desigur camere ale guvernului, cu mobile de o culoare situată între maro și violet și ajung în sfârșit într-un gang, în care stă o menajeră, o femeie mai în vârstă, grasă. Evit să vorbesc cu ea; ea consideră însă, în mod evident, că eu am dreptul să trec pe aici, deoarece mă întreabă dacă doresc să mă însoțească cu o lampă. Îi arăt, sau îi spun, că trebuie să se oprească pe scară și mi se pare că sunt foarte șiret, că evit astfel până la urmă controlul. Astfel, cobor și găsesc un drum îngust, foarte abrupt, pe care urc.

Din nou nelămurit... Ca și cum s-ar pune acum a doua problemă, anume cea de a ieși din oraș, după cum mai devreme trebuia să ies din casă. Călătoresc într-un cupeu și îi dau birjarului comanda de a merge la gară. „Pe calea ferată nu pot să merg cu dvs.“, spun eu, după ce el îmi reproșase că l-am obosit peste măsură. Apoi se făcea că mai merg o stație cu el, stație care se parcurge de obicei pe calea ferată. Gările sunt aglomerate; chibzuiesc dacă ar trebui să merg spre Krems sau spre Znaim, dar mă gândesc că acolo va fi curtea și mă decid să mă duc la Graz sau ceva

⁴¹ Politician austriac; ca și contele Thun, a militat pentru a o anumită independență a părților nongermane ale imperiului (N. t.).

⁴² Această repetiție s-a strecurat în textul visului, se pare din neatenție, și am păstrat-o, dat fiind că analiza arată că ea are semnificația ei.

asemănător.⁴³ Apoi stau în vagon, care seamănă cu un vagon de tramvai, și am la butonieră un obiect lunguiet, împletit ciudat, și prinse de el niște violete de culoare închisă dintr-un material tare, care sare în ochi. Aici scena se întreprinde.

Mă aflu din nou în fața gării, dar nu singur, ci împreună cu un domn mai în vârstă și inventez un plan de a rămâne incognito, dar văd acest plan ca și cum ar fi avut deja loc. Gândirea și trăirea sunt una. El pare a fi orb, cel puțin de un ochi, și îi întind un urinoar masculin (Uringlas) (pe care trebuia să îl cumpărăm din oraș sau pe care l-am cumpărat deja). Sunt deci infirmier și trebuie să îi dau urinoarul pentru că este orb. Atunci când conductorul ne-a văzut astfel, nu i-am bătut la ochi. Și totuși poziția celui în cauză și a membrului său care urinează sunt reprezentate plastic. Aici mă trezesc cu nevoia de a urina.

Întregul vis face impresia unei fantezii care îl transpune pe visător în anul revoluționar 1848, care a fost readus în memorie de jubileul din anul 1898, ca și de o mică excursie în Wachau, în care am văzut Emmersdorf⁴⁴, locul de odihnă al liderului studenților Fischhof, spre care pot indica unele trăsături ale conținutului manifest al visului. Asocierea de idei mă duce apoi în Anglia, în casa fratelui meu, care o ținea pe soția lui cu cuvintele „Fifty years ago”, după titlul unei poezii a lordului Tennyson, la care copiii obișnuiau să rectifice: „Fifteen years ago”. Această fantasmă, legată de gândurile pe care le-a evocat vederea contelui Thun, este însă, ca și fațada unor biserici italienești, fără legătură organică cu

⁴³ Krems, din Niederösterreich și Znaim din Mähren nu au fost niciodată rezidențe imperiale. Graz este capitala provinciei Steiermark (N. t.).

⁴⁴ [Completare din 1925] O eroare, dar de data aceasta nu un act ratat! Ulterior am aflat că Emmersdorf din Wachau nu este identic cu azilul cu același nume al revoluționarului Fischhof.

clădirea din spatele ei; dar, în contrast cu aceste fațade, ea este în plus găunoasă, complicată și părțile componente din interior se îtesc în mai multe locuri la suprafață. Prima situație a visului este alcătuită din mai multe scene, în care eu pot să o descompun. Poziția trufașă a contelui din vis este copiată după o scenă din gimnaziu de când eu aveam *cincisprezece ani*. Făcuserăm o conspirație împotriva unui profesor antipatic și ignorant, conspirație al cărei suflet era un coleg care de atunci părea să-l fi luat ca model pe *Henric al VIII-lea al Angliei*. Executarea loviturii de grație mi-a revenit mie, și o discuție despre semnificația Dunării pentru Austria (*Wachau!*) a fost mobilul care a dus la o revoltă deschisă. Un complice era singurul coleg aristocrat pe care-l aveam și pe care îl poreclisem *Girafa*, din cauza remarcabilei sale dezvoltări pe lungime; ca și contele din vis, acesta a ținut piept tiranului școlii, profesorul de *limba germană*. Numirea *florii preferate* și *așezarea la butonieră* a ceva care trebuie să fi fost din nou o floare (care amintește de orhideele pe care le adusesem unei prietene în aceeași zi și în plus de un trandafir de Ierihon) seamănă izbitor cu o scenă din dramele regale ale lui Shakespeare despre războiul civil dintre roza roșie și roza albă; menționarea lui *Henric al VIII-lea* a croit drumul către această reminiscență. De aici, de la roze, drumul nu este lung spre garoafele *albe* și *roșii*. (Aici se strecoară în analiză două cuplete, unul *german*, celălalt *spaniol*:

*Rosen, Tulpen, Nelken,
alle Blumen welken.
Isabelita, no llores,
que se marchitan las flores.*⁴⁵

⁴⁵ Roze, lalele, garoafe,/ toate florile se duc./ Isabelita, nu plânge,/ că florile s-or frânge (N. t.).

Versul spaniol este din *Figaro*). La noi, la Viena, garoafele albe sunt semnul distinctiv al *antisemiților*, iar cele roșii sunt semnul *social-democraților*. Îndărăt se află amintirea unei interpelări antisemite din timpul unei călătorii cu trenul în frumoasa Saxonie (*Angelsachsen*). Cea de-a treia scenă, care a furnizat componentele pentru formarea primei situații onirice, a avut loc în timpul primei mele studenții. Într-o uniune studențească *germană* a existat o discuție despre raportul filosofiei cu științele naturii. Eram un tânăr necopt, plin de teorie materialistă, și m-am impus să reprezint un punct de vedere foarte unilateral. Atunci s-a ridicat un coleg mai matur, mai chibzuit, care de atunci și-a dovedit capacitatea de a dirija oamenii și de a organiza masele, care în plus purta și un nume din lumea animalelor, și ne-a replicat abil; în tinerețe și el păzise porcii și se întorsese cu câință în casa tatălui său. *Am sărit în sus* (ca și în vis), am fost *grobian ca un porc* și am răspuns că, de vreme ce știu că el păzise *porcii*, *nu mă mai miră tonul vorbelor sale*. (În vis *mă miră* sentimentele mele naționaliste germane.) Mare rumoare; din mai multe părți mi se cere să îmi retrag cuvintele, dar rămân tare pe poziție. Cel jignit a fost înțelegător și nu a dat ascultare incitărilor de a *cere satisfacție* care i se adresau și a lăsat lucrurile să se liniștească de la sine.

Restul elementelor scenei onirice provin din straturi mai profunde. Ce înseamnă faptul că numitul conte proclama „podbalul“ (*Huflattich*)? Aici trebuie să îmi întreb lanțul asociativ. *Huflattich* — *lattice* — *salată* — *Salathund* (*câine de salată*) (câinele care nu lasă altora ceea ce el totuși nu mănâncă). Aici vedem o serie de cuvinte jignitoare; *maimuță*⁴⁶, *porc*,

⁴⁶ Maimuța nu apare ca atare în conținutul visului, ci este sugerată de porecla colegului de școală: *Giraffe*, care se descompune în *Gir-affe*, iar *Affe* este cuvântul german pentru maimuță (N. t.).

câine; printr-o cale adiacentă, printr-un alt nume, ajungeam la un măgar, și astfel din nou la disprețul la adresa unui profesor academic. În plus, eu traduceam — nu știu dacă aveam dreptate — *Huflattich* cu „*pisse-en-lit*“.⁴⁷ Această informație îmi vine din *Germinal* al lui Zola, în care i se cerea unui copil să aducă o astfel de salată. Câinele — *chien* — conține în numele său o asemănare sonoră la nevoia cea mare (*chier*, după cum *pisser* o reprezintă pe cea mică). Curând vom izola exemple de necurățeniei în toate cele trei stări de agregare; căci în același *Germinal*, care are destul de-a face cu revoluția viitoare, este descris un concurs cu totul aparte, de producere a acelor excreții gazoase, numite *flatus*.⁴⁸ Trebuie să remarc felul în care se declanșase deja de mult calea către acest *flatus*, de la *floare*, via cupletul spaniol, *Isabelita*, spre *Isabela* și Ferdinand, spre *Henric al VIII-lea*, istoria engleză a bătăliei între Armada și Anglia, după care englezii victorioși au bătut o medalie cu inscripția: *Flavit et dissipati sunt*, căci vântul furtunii risipise flota spaniolă.⁴⁹ M-am gândit să folosesc această maximă pentru supratitlul cu nuanță hazlie al capitolului „Terapie”, dacă aveam să ajung să dau informații detaliate despre felul cum concepeam și tratam eu isteria.

Nu pot să dau o rezolvare atât de amănunțită a celei de-a doua scene a visului, și anume din considerente de cenzu-

⁴⁷ *Pissenlit* (literal, pipi în pat) este de fapt păpădie (N. t.).

⁴⁸ Nu în *Germinal*, ci în *La terre*. O eroare pe care am observat-o numai după analiză. Atrag atenția de asemenea asupra literelor identice din *Huflattich* (podbal) și *flatus*.

⁴⁹ A suflat și s-au risipit (N. t.). [*Completare din 1925*] Biograful voluntar pe care l-am găsit, dr Fritz Wittels, îmi atrage atenția ca în maxima de mai sus am eliminat numele lui Iehova. [*Completare din 1930*] În medalia engleză, numele lui Dumnezeu este păstrat în litere ebraice, pe fundalul unui nor, dar astfel încât el poate fi considerat ca făcând parte atât din imagine, cât și din inscripție.

ră. Mă pun în locul unui înalt personaj din acea perioadă revoluționară, care a avut o aventură cu un *vultur*, care trebuie să fi suferit de *incontinentia alvi* ș.a.m.d. și cred că *nu aș avea dreptul să trec* aici peste cenzură, chiar dacă un consilier aulic (*aula, consiliarius aulicus*) mi-a povestit cea mai mare parte a acestei istorii. Seria de camere (*Zimmer*) din vis a fost sugerată de vagonul-salon al Excelenței sale, în care am putut arunca un moment o privire; ea înseamnă însă, ca atât de adesea în vis, femeii (*Frauenzimmer*), în acest caz femeii publice. Cu persoana menajerei îmi arătam lipsa de grațitudine față de o doamnă mai în vârstă și plină de spirit, prezentându-i false mulțumiri pentru găzduire și pentru multele istorii bune care îmi fuseseră oferite în casa ei. — Aluzia la lampă trimite la Grillparzer, care a notat o întâmplare încântătoare, cu un conținut asemănător, și apoi a folosit-o în „*Hero și Leander*“ (*Valurile mării și ale iubirii — Armada și furtuna*).⁵⁰

Trebuie să mă abțin și de la analiza detaliată a celorlalte două secvențe de vis; voi evidenția numai acele elemente care conduc la cele două scene din copilărie, din cauza cărora am angrenat de fapt visul. Pe bună dreptate, putem presupune că la această reprimare mă constrânge un material sexual; dar nu trebuie să ne mulțumim cu această explicație. Totuși nu facem un mister pentru noi înșine din multe dintre lucrurile pe care în fața altora le tratăm ca pe niște secrete, și aici nu este vorba despre motivele care mă

⁵⁰ [Completare din 1911] În această parte a visului, H. Silberer a căutat să arate, într-o lucrare bogată în conținut, că travaliul visului poate să redea nu numai gândurile latente ale visului, ci și procesele psihice din formarea visului („Fenomenul funcțional”) [Completare din 1914] Sunt însă de părere că el trece cu vederea faptul că „procesele psihice din formarea visului” sunt pentru mine un *material* de gânduri, ca și toate celelalte. În acest vis trufaș eu sunt evident mândru de a fi descoperit aceste procese.

obligă să ascund soluția, ci despre motive de cenzură internă, care ascund față de mine însumi adevăratul conținut al visului. Deci trebuie să spun de aceea că analiza acestor trei secvențe de vis le face să apară ca sumețiri impertinente, ca secreție a unei megalomanii ridicole, pe care am reprimat-o demult în viața mea vigیلă și care, cu câteva ramificații, îndrăznește să se strecoare până în conținutul manifest al visului (*mi se pare că sunt foarte șiret*), oricum să se înțeleagă perfect dispoziția trufașă din seara de dinaintea visului. Lăudăroșenia se întinde, ce-i drept, pe toate terenurile; menționarea *Grazului* conduce la expresia „Was kostet Graz” („Cât costă *Graz*?”), care exprimă satisfacția de sine a unei persoane care se crede înzestrată cu o mulțime de bani. Atunci când ne gândim la neîntrecuta descriere a maestrului Rabelais a vieții și faptelor lui Gargantua și ale fiului său Pantagruel, vom putea înșira printre lăudăroșenii și conținutul primei părți a visului. De cele două scene din copilărie menționate țin și următoarele: pentru călătorie cumpărasem un cufăr *nou*, a cărui culoare, *un violet brun*, apare de mai multe ori în vis (*violete de culoare închisă dintr-un material tare*) alături de un obiect care se numește „prinzător de fete”⁵¹ — mobila din camerele ministeriale). Se știe că cei mici cred că *oamenii sunt impresionați de lucrurile noi*. Mi s-a povestit următoarea scenă din copilăria mea, a cărei amintire este înlocuită însă de amintirea povestirii. Când aveam doi ani, mai *udam patul* uneori și, auzind reproșurile tatălui meu pe aceasta temă, l-am *consolat* promițându-i că o să îi cumpăr un pat *nou, roșu*, frumos din N. (primul mare oraș din apropiere). (De aici apare în vis faptul că *am cum-*

⁵¹ *Mädchenfänger* — cuvântul este folosit de obicei în sens de „greblă” dar aici pare a fi un cuvânt argotic pentru un fel de butonieră, probabil după cum în America unele accesorii pentru pălării se numesc „fascinator” sau „beau-catcher” (N. t.).

părat sau trebuia să cumpărăm din oraș un pahar — Glas; trebuie să ne ținem de promisiuni.) (Atrag atenția în plus asupra alăturării dintre) *mannliches Glas* — urinoar sau paharul masculin — și *cufărul feminin, box*). În această promisiune este cuprinsă întreaga megalomanie a copilului. Semnificația pentru vis a dificultăților urinare ale copilului ne-a frapat deja la o interpretare anterioară de vis (vezi visul de la p. 262). Din psihanalizele nevroticilor am recunoscut și relația strânsă dintre udarea patului și ambiția ca trăsătură de caracter.

Îmi amintesc foarte bine de o altă împrejurare casnică, de când aveam șapte sau opt ani. Seara, înainte de culcare, am încălcat comandamentul discreției, anume acela de a nu-mi satisface nevoile în dormitorul părinților în prezența lor. În discursul lui punitiv, tata a enunțat remarcă: din băiatul ăsta n-o să iasă nimic. Aceasta trebuie să fi fost o jignire înspăimântătoare pentru ambiția mea, căci în visele mele revin tot mereu aluzii la această scenă, legate de regulă de enumerarea realizărilor și succeselor mele, ca și cum aș fi vrut să spun: vezi, am devenit totuși cineva. Această scenă din copilărie furnizează deci materialul pentru ultima imagine a visului, în care rolurile sunt inversate, desigur pentru răzbunare. Bărbatul mai în vârstă, evident tata, a cărui orbire la un ochi însemna glaucomul lui unilateral⁵², urinează acum în fața mea, așa cum urinasem eu atunci în fața lui. Cu glaucomul, îmi amintea de cocaină, care îl ajutase în operație, ca și cum cu aceasta mi-aș fi îndeplinit promisiunea. În plus, și râd de el; dat fiind că este orb, eu trebuie să îi țin *paharul (Glas)* și jubilez în aluzii la

---

⁵² Altă interpretare: El are un singur ochi, ca și Odin, tatăl zeilor — romanul mitologic *Odhins Trost (Consolarea lui Odin)* de Felix Dahn, 1880. *Consolarea* din scena din copilărie, că o să îi cumpăr un pat nou.

cunoștințele mele în ceea ce privește teoria isteriei, de care sunt atât de mândru.⁵³

Dacă în ceea ce mă privește cele două scene de urinat din copilărie sunt legate strâns de tema megalomaniei, evocarea lor în timpul călătoriei spre Aussee a fost favorizată și de faptul că vagonul în care mă aflam nu avea closet și trebuia să fiu pregătit ca în timpul călătoriei să intru în încurcătură, ceea ce s-a și întâmplat dimineața. Cred că am putea fi încli-

⁵³ Iată un material de interpretare: ținerea paharului amintește de povestea țăranului care încerca la optician lentilă după lentilă, dar nu știa să citească [escroc — (*Bauerfänger* — literal: prinzător de țărani *N. t.*) ca și *Mädchenfänger* din fragmentul anterior de vis]. Tratamentul aplicat tatălui cu mintea slăbită de către țărani din *La terre* de Zola. — Trista satisfacție că în ultimele sale zile de viață tata a murdărit patul ca un copil; de aceea eu sunt în vis infirmierul său. „Gândirea și trăirea sunt aici una” amintesc de o dramă, *Conciliul dragostei*, 1895, de Oskar Panizza, în care Dumnezeu tatăl este tratat disprețuitor ca un bătrân paralytic; acolo se spune: voința și fapta sunt la el una și el trebuie să fie oprit de unul dintre arhanghelii săi, un fel de Ganymede, să ocărăscă și să blesteme, pentru că aceste blesteme ale lui s-ar împlini imediat. — A face planuri este un reproș împotriva tatălui, care rezultă din perioada târzie a criticii, așa cum întregul conținut al visului total rebel, de lezmaiestate, jignitor la adresa înalțelor autorități, se referă la tată. Principele se declară tată al patriei și tatăl este cea mai veche autoritate, prima, pentru copil singura, de la a cărei putere autocrată au provenit de-a lungul istoriei culturale a omenirii toate celelalte autorități sociale (în măsura în care „matriarhatul” nu ne obligă să limităm acest enunț). Ideea din vis „Gândirea și trăirea sunt una” se referă la explicarea simptomelor isterice, de care este legat și urinoarul bărbătesc. Unui vienez nu mai trebuie să îi expun principiul de „Gschnas”; aceasta înseamnă realizarea unor obiecte cu înfățișare ciudată și prețioasă din materiale ordinare, de preferință comice și fără valoare, cum sunt de exemplu armuri din oale, pământufuri de paie și grisine, așa cum le place artiștilor noștri în serile lor vesele. Am remarcat că istericii fac la fel; alături de ceea ce li s-a întâmplat cu adevărat, ei își creează inconștient incidente fantastice groaznice sau exagerate, pe care le construiesc din materialul cel mai inofensiv și cel mai banal al trăirilor. De aceste fantasmе țin de fapt simptomele, nu de amintirile evenimentelor reale, fie că acestea sunt serioase sau inofensive. Această explicație m-a ajutat în multe dificultăți și mi-a făcut mare bucurie. Am putut să le sugerez cu elementul oniric „urinoar (*Glas*) bărbătesc”, pentru că mi s-a povestit că la ultima „seară Gschnas” a fost expus un pahar (*Glas*, Becher) de otravă al Lucreției Borgia, al cărui nucleu și parte esențială era format dintr-un *urinoar pentru bărbați*, dintre acelea care sunt folosite în spitale.

nați să atribuim acestor senzații rolul de adevărați agenți ai visului, dar eu aș prefera o altă idee, anume că gândurile onirice au fost cele care au trezit nevoia de a urina. Pentru mine este absolut neobișnuit să fiu tulburat în somn de vreo necesitate, și cu atât mai puțin în apropierea orei la care m-am trezit de data aceasta. Unei alte obiecții mă opun remarcând că în alte călătorii, efectuate în condiții mai comode, nu am resimțit aproape niciodată nevoia de a urina, după o trezire prematură. De altfel, în acest punct, pot lăsa nedecise lucrurile, fără pagubă.⁵⁴

Experiențele din analiza viselor mi-au atras atenția că și dinspre visele a căror interpretare pare la început completă, pentru că pot fi ușor puse în evidență sursele lor și dorințele care le-au provocat, pot să pornească lanțuri importante de gânduri care ajung până la copilăria cea mai timpurie. A trebuit de aceea să îmi pun întrebarea dacă această trăsătură nu reprezintă o condiție esențială a visării. Dacă mi-ar fi permis să generalizez aceste gânduri, în conținutul manifest al fiecărui vis ar apărea o legătură cu trăiri recente, în conținutul latent al acestuia ar apărea însă o legătură cu evenimentele trăite cel mai demult, evenimente despre care pot arăta, pe baza analizei isteriei, că au rămas recente până în prezent, în adevăratul sens al cuvântului. Această presupunere pare însă greu demonstrabilă; va trebui să revin și în alte contexte la rolul probabil pe care îl joacă în formarea visului cele mai timpurii impresii din copilărie.

Am rezolvat satisfăcător una dintre cele trei particularități ale memoriei din vis, punând pe seama *deformării onirice* pe una dintre ele — anume că visul privilegiază în conținutul său elementele accesorii. Ne-au rămas celelalte două trăsă-

⁵⁴ Acest vis va fi discutat ulterior, în p. 500 și urm. (N. t.).

turi, evidențierea elementelor recente, ca și a celor infantile, pe care le-am putut stabili, dar nu le-am putut deduce din motivele visului. Vom păstra în memorie aceste două caracteristici, a căror explicare sau evaluare ne rămâne de făcut; ele își vor găsi în altă parte încadrarea, fie în psihologia stării de somn, fie în acele aprecieri despre structura aparatului psihic, pe care le vom face ulterior, observând că prin interpretarea viselor putem arunca o privire în interiorul acestui aparat, ca și printr-o fereastră (v. capitolul VII).

Un alt rezultat al ultimelor analize de vise îl voi evidenția însă chiar aici. Visul pare a avea adesea *mai multe sensuri*; după cum arată exemplele, în el se pot reuni nu doar mai multe împliniri de dorințe; ci un singur sens, o împlinire de dorință, poate să le acopere pe celelalte, până ce, în cele din urmă, ne lovim de împlinirea unei dorințe din prima copilărie și aici se pune din nou întrebarea dacă nu este mai corect ca în acest enunț să înlocuim „adesea“ cu „re-fulat“.⁵⁵

---

⁵⁵ [Completare din 1914] Suprapunerea semnificațiilor visului este una dintre problemele cele mai delicate, dar și dintre cele mai bogate în conținut pe care le pune interpretarea viselor. Cei care uită de această posibilitate vor fi ușor induși în eroarea de a expune idei de nesușinut despre natura visului. Totuși, pe această temă au fost realizate prea puține cercetări. Până acum, numai suprapunerea de simboluri destul de regulată din visele determinate de impulsul de a urina a fost examinată temeinic, de O. Rank (1912a).

Sursele somatice ale visului

Dacă încercăm să trezim interesul unui laic educat pentru problemele visului și îi adresăm întrebarea: care sunt, după părerea lui, sursele din care provin visele, vom observa, de regulă, că cel întrebat crede că se află în posesia sigură a acestei părți din soluție. El se gândește imediat la influența exercitată asupra formării visului de digestia tulburată sau îngreunată („visele vin din stomac“), poziții accidentale ale corpului și mici incidente din timpul somnului și nu pare să bănuiască faptul că după ce au fost luați în considerare toți acești factori mai rămâne ceva, care se cere explicat.

În capitolul introductiv (secțiunea C) am expus în detaliu rolul pe care literatura științifică îl atribuie surselor de stimulare somatică pentru formarea visului, astfel că aici nu trebuie decât să ne amintim de rezultatele acestei cercetări. Am aflat că se pot deosebi trei surse de stimulare somatică: stimulii senzoriali obiectivi, care provin de la obiecte exterioare, stările de excitație internă ale organelor senzoriale care nu sunt fundamentate decât subiectiv și stimulii corporali care provin din interiorul trupului, și am remarcat tendința autorilor de a împinge în fundal sau chiar de a exclude orice surse *psihice* ale visului, alături de aceste surse somatice de stimulare. Verificând enunțurile care pot fi ridicate în favoarea surselor de stimulare somatică, am aflat că importanța excitațiilor senzoriale *obiective* — în parte excitații întâmplătoare din timpul somnului, în parte excitații care

nu se pot ține la distanță nici de viața psihică din timpul somnului — este stabilită prin numeroase observații și confirmată de experiment. Rolul excitațiilor senzoriale *subiective* pare a se rezuma la revenirea în vis a imaginilor senzoriale hipnagogice. Derivarea din stimularea senzorială *internă* a imaginilor și reprezentărilor onirice, concepută cu un grad mare de generalitate, nu poate fi dovedită în întreaga ei cuprindere, dar ne putem sprijini pe influența universal recunoscută pe care starea de excitație a organelor digestive, urinare și sexuale o exercită asupra conținutului viselor noastre.

După mai mulți autori, sursele somatice și de altfel singurele surse ale visului ar fi *stimulii nervoși* și *stimulii corporali*.

Însă am aplecat deja urechea și spre o serie de îndoieli, care nu par să se lege atât de corectitudinea, cât mai degrabă de caracterul exclusiv al teoriei stimulilor somatici.

Oricât s-ar simți de siguri toți apărătorii acestei teorii în raport cu bazele lor factuale — cel puțin în ceea ce privește stimulii nervoși accidentali și exteriori, care vor fi luați în considerare, a căror regăsire în vis nu prezintă niciun fel de dificultăți —, totuși nici unul dintre ei nu rămâne departe de ideea că bogatul conținut reprezentativ al viselor nu poate accepta o derivare numai din stimulii senzoriali externi. Miss Mary Whiton Calkins (1893, 312) a verificat din acest punct de vedere propriile sale vise și cele ale unei a doua persoane timp de șase săptămâni și a găsit că numai în 13,2, respectiv 6,7 la sută dintre ele poate fi detectat elementul percepției senzoriale exterioare; numai două cazuri din colecție se pot pune pe seama unor senzații organice. Statistica întărește aici ceea ce am presupus deja dintr-o trecere fugară în revistă a propriilor noastre experiențe.

De multe ori, autorii se limitează la diferențierea de alte forme de vis a „visului din excitație nervoasă” ca o subspecie bine cercetată. Spitta (1812, 233) a împărțit visele în *vis*

din excitație nervoasă și vise de asociere. Era însă clar că soluția rămăsese nesatisfăcătoare atâta timp cât nu permitea evidențierea legăturii între sursele somatice ale visului și conținutul reprezentativ al visului.

Alături de prima obiecție, insuficiența în cazul celor mai multe surse de stimulare externe, se prezintă deci a doua obiecție, insuficiența în explicarea visului, care poate fi obținută prin introducerea acestui tip de surse ale visului. Reprezentanții teoriei ne sunt datori cu două astfel de explicații: în primul rând, de ce stimulul exterior nu este recunoscut în vis în adevărata sa natură, ci este de regulă confundat (vezi visele cu deșteptător, p. 53 și urm.) și în al doilea rând de ce poate fi atât de variat rezultatul reacției la acest stimul al psihicului care percepe. Ca răspuns la această întrebare, aflăm de la Strümpell că, din cauza îndepărtării de la lumea exterioară, care are loc în timpul somnului, psihicul nu este în stare să dea interpretarea corectă stimulilor senzoriali obiectivi, ci este nevoit să creeze iluzii pe baza impulsurilor nelămurite în mai multe direcții. După cuvintele lui (1877, 108 și urm.):

„De îndată ce, printr-un stimul nervos exterior sau interior, în timpul somnului ia naștere în psihic o senzație sau un complex de senzații, un sentiment sau un proces psihic în general, care sunt percepute de psihic, acest proces evocă, din cercul de experiențe rămase în psihic din starea de veghe, imagini senzoriale, deci percepții anterioare, fie pure, fie împreună cu valorile psihice corespunzătoare. El adună în jurul lui chiar un număr mai mic sau mai mare de astfel de imagini, prin care impresia care pornește din excitația nervoasă își capătă valoarea psihică. La fel cum se spune despre comportamentul în stare de veghe, de obicei se spune și aici că în somn psihicul *interpretează* impresiile senzoriale. Rezultatul acestei interpretări „este așa-zisul *vis de excitație nervoasă*, adică un vis ale cărui părți componente sunt determina-

te de faptul că o excitație nervoasă își desfășoară acțiunea în viața psihică, după legile reproducerii“.

În esență identică este și exprimarea lui Wundt (1874, 656 și urm.), că reprezentările visului decurg în cea mai mare parte din excitații senzoriale, în special din excitațiile simțului comun și de aceea sunt în cea mai mare parte iluzii fantastice, probabil că numai o parte mai mică dintre ele sunt reprezentări mnezice pure, ridicate la rangul de halucinații. Pentru raportul dintre conținutul visului și excitațiile visului, așa cum rezultă el din această teorie, Strümpell găsește comparația potrivită (1877, 84): este ca atunci când „cele zece degete ale unui om total neinițiat în muzică ar alerga pe clapele pianului“. Visul nu ar apărea deci ca un fenomen psihic, rezultat din motive psihice, ci ca o consecință a unui stimul fiziologic care se manifestă în simptomatologia psihică, pentru că aparatul afectat de stimul nu este capabil de nicio altă manifestare. Pe baza unei premise asemănătoare este construită, de exemplu, explicația pe care Meynert a încercat să o dea reprezentărilor obsesive, prin celebra comparație cu cadranul ceasului pe care ies în relief unele cifre, imprimare mai apăsate.

Oricât de populară ar fi fost teoria stimulilor somatici ai visului și oricât de atrăgătoare ar părea, este totuși ușor să arătăm care este punctul ei slab. Fiecare stimul somatic oniric care îi solicită aparatului psihic aflat în somn o interpretare, prin formarea unei iluzii, poate să stârnească nenumărat de multe astfel de încercări de interpretare, deci poate să fie reprezentat în conținutul visului prin numeroase reprezentări diferite.⁵⁶ Teoria lui Strümpell și Wundt este însă in-

⁵⁶ [Completare din 1914] Doresc să sfătuiesc pe toată lumea să citească protocoalele amănunțite și exacte ale viselor create experimental, adunate în două volume (1910-1912) de către Mourly Vold, pentru a se convinge cât de puțin poate fi explicat conținutul unor vise individuale, în condițiile de cercetare date, și cât de puțin folosesc astfel de experimente înțelegerii problemei visului.

capabilă să dea vreun motiv care să reglementeze raportul dintre stimulul exterior și reprezentarea onirică aleasă pentru interpretarea lui, deci să explice „ciudata triere“, prin care stimulii trec „destul de des, în activitatea lor productivă“ (Lipps, 1883, 170). Alte obiecții se ridică împotriva premisei de bază a întregii teorii a iluziei, anume că în somn psihicul nu este în stare să recunoască adevărata natură a stimulilor senzoriali obiectivi. Vechiul fiziolog Burdach ne demonstrează că și în somn sufletul este foarte capabil să interpreteze corect impresiile senzoriale care ajung la el și să reacționeze corespunzător interpretării corecte. El afirmă că unele impresii senzoriale, care i se par individului importante, se pot susține neglijării în timpul somnului (doica și copilul) și că suntem treziți cu mult mai sigur de auzul propriului nume decât de un zgomot indiferent, ceea ce presupune deja că sufletul diferențiază și în somn între senzații (secțiunea I, p. 82). Din aceste observații, Burdach trage concluzia că în timpul stării de somn nu trebuie să se presupună o *incapacitate* de a *interpreta* stimulii senzoriali, ci o *lipsă de interes* pentru ei. Aceleași argumente de care se folosește Burdach în 1830 se întorc nemodificate la Lipps, în anul 1883, atunci când acesta critică teoria stimulului somatic. Astfel, sufletul ni se pare că se comportă ca și personajul de anecdotă, care, dormind, este întrebat „Dormi?“ și răspunde „nu“; la cea de-a doua interpelare însă „atunci împrumută-mi zece guldeni“, el se va ascunde în spatele afirmației: „Dorm“.

Insuficiența teoriei stimulilor somatici se poate demonstra și pe o altă cale. Observația ne arată că pe mine stimulii exteriori nu mă obligă să visez, chiar dacă ei apar în conținutul visului, de îndată și în cazul care visez. Față de un stimul cutanat sau de presiune care mă afectează în somn, îmi stau la dispoziție diferite reacții. Pot să îl neglijez și să aflu la trezire că, de exemplu, un picior a rămas descoperit

sau un braț fusese apăsător; patologia îmi arată deja cele mai numeroase exemple în care în somn rămân fără efect stimuli senzoriali și motori diferiți ca origine și puternic excitanți. În timpul somnului pot să resimt senzația, chiar în ciuda somnului, așa cum se întâmplă de regulă cu stimulii durosori, dar fără ca durerea să intre în țesătura unui vis; și în al treilea rând pot să mă trezesc dintr-un stimul tocmai pentru a-l înlătura.⁵⁷ Există și o a patra modalitate de reacție, ca eu să fi fost provocat să visez tocmai de stimulul nervos; celelalte posibilități vor fi însă cel puțin la fel de frecvent realizate ca și cea a formării visului. Aceasta nu s-ar putea întâmpla dacă *motivul visării nu s-ar afla în afara surselor de excitație somatică*.

Alți autori — Scherner (1861), căruia i se asociază filosoful Volkelt (1875) —, luând pe bună dreptate în considerare mai sus evidențiată lacună în explicarea visului prin stimuli somatici, încearcă să determine mai detaliat activitățile psihice care fac să ia ființă din stimuli somatici peștrile imagini ale visului, deci transpun esența visării în ceea ce ține de *suflet* și într-o activitate psihică. Scherner nu numai că dă o descriere în stil poetic, strălucitoare, însuflețită a particularităților psihice care se desfășoară la formarea visului; el credea că a descoperit și principiul după care procedează sufletul cu stimulii care i se oferă. După Scherner, atunci când imaginația este eliberată de îngrădirile zilei, travaliul visului tinde să reprezinte *simbolic* natura organului de la care pornește stimulul și natura stimulului. Astfel, rezultă un fel de carte de vise, ca introducerea în interpretarea visului, carte

---

⁵⁷ [Completare din 1919] A se compara aici cu K. Landauer *Acțiuni ale omului adormit* (1918). Orice observator poate remarca acțiuni vizibile, pline de sens, ale celui care doarme. Acesta nu este complet prost, dimpotrivă: el poate să acționeze logic și voluntar.

cu ajutorul căreia pe baza imaginilor onirice se pot trage concluzii asupra senzațiilor corporale, stărilor organice și stărilor de stimulare. „Astfel, imaginea pisicii exprimă o dispoziție aprigă, iar imaginea unei prăjituri albe și netede exprimă goliciunea corpului“ (Volkel, 1875, 32). Corpul omenesc în ansamblu este reprezentat de fantezia visului ca o casă, iar fiecare dintre organele corpului este reprezentat de o parte a casei. În „visele generate de dinți“, gurii îi corespunde un hol ondulat iar coborârile de pe gât pe esofag o scară; în „visul generat de durerea de cap“, pentru desemnarea creștetului capului este ales tavanul unei camere, acoperit de spini grețoși, care arată ca niște broaște (*ibid.*, 33 și urm.) „Aceste simboluri sunt folosite de vis, prin alegeri multiple, pentru același organ; astfel, plămânii care respiră își află simbolul într-o sobă plină de flăcări, care urlă ca un flux de aer, inima își găsește simbolul în lăzile și coșurile goale, iar vezica urinară în obiecte rotunde, în forma de pungă sau numai cavitare“ (*ibid.*, 34). „Deosebit de important este că în finalul visului este reprezentat adesea nedeghizat organul excitant sau funcția acestuia, și anume de obicei chiar pe propriul corp al visătorului. Astfel, „visul din durere de dinți“ se termină de obicei cu visătorul care își scoate din gură un dinte“ (*ibid.*, 35). Nu putem spune că această teorie a interpretării visului s-a bucurat de aprecieri favorabile ale autorilor. Ea a apărut înainte de toate extravagantă; eu însumi am ezitat să îi găsesc acea parte de pertință la care are dreptul, după judecata mea. Așa cum se vede, ea duce la revitalizarea interpretării visului prin *symbolistica* de care s-au folosit anticii, numai că terenul din care trebuie să recoltăm interpretarea va fi restrâns la cuprinsul corporalității umane. Lipsa unei tehnici concepute științific a interpretării va afecta grav aplicabilitatea teoriei lui Scherner. Arbitrarul în ceea ce privește interpretarea visului nu pare deloc exclus, de vreme ce și aici sti-

mulul se poate manifesta în conținutul visului prin cele mai diferite reprezentări. Astfel, nici chiar discipolul lui Scherner, Volkelt, nu a putut susține reprezentarea corpului sub formă de casă. Ne confruntăm și cu faptul că și aici sufletului îi este impus travaliul oniric, ca o ocupație fără folos și fără scop, dat fiind că totuși prezenta teorie despre suflet se mulțumește să fantazeze despre stimulul de care se ocupă, fără ca în depărtare să licărească descărcarea stimulului.

Teoria lui Scherner despre simbolizarea stimulilor somatici este însă serios afectată de o obiecție din partea visului. Aceste impulsuri somatice sunt prezente tot timpul și, după opinia generală, sufletul le este mult mai accesibil în somn decât în stare de veghe. Atunci nu se înțelege de ce sufletul nu visează continuu toată noaptea și de ce nu visează toată noaptea cu toate organele. Dacă dorim să ne sustragem acestei obiecții punând condiția ca de la ochi, ureche, dinți, intestine etc. să pornească excitații speciale pentru a trezi activitatea onirică, atunci ne aflăm în fața dificultății de a evidenția obiectiv aceste creșteri de stimulare, lucru care nu este posibil decât într-un număr redus de cazuri. Dacă visul de a zbura este o simbolizare a ridicării și coborârii lobilor pulmonari în timpul respirației, atunci fie acest vis ar trebui să fie visat mult mai des, așa cum observa chiar Strümpell (1877, 119), fie în timpul acestui vis ar trebui să poată fi demonstrată o activitate respiratorie sporită. Mai este posibil și un al treilea caz, cel mai probabil dintre toate, anume că se activează temporar diferite motive, pentru a îndrepta atenția asupra senzațiilor viscerale uniform existente, dar acest caz duce deja dincolo de teoria lui Scherner.

Valoarea explicațiilor lui Scherner și Volkelt constă în faptul că ne atrag atenția asupra unei serii de caracteristici ale conținutului visului care au nevoie de explicație și care par să promită noi cunoștințe. Este corect că visele conțin sim-

bolizări ale organelor și funcțiilor corporale, că adesea apa în vis indică nevoia de a urina, că organul genital masculin poate fi reprezentat de un pumnal vertical sau de o coloană etc. În visele care prezintă culori luminoase și un câmp vizual foarte mobil, spre deosebire de caracterul mat al altor vise, nu putem nega interpretarea de „vis de stimulare vizuală”, cu atât mai puțin nu poate fi contestată contribuția iluziei la visele care conțin zgomot și voci. Un vis cum este cel al lui Scherner (1861, 167) în care pe o punte stau față în față două șiruri de băieți frumoși, blonzi, apoi se atacă unul pe altul și apoi adoptă din nou poziția inițială, până ce în final visătorul însuși se așază pe o punte și scoate un dinte lung din maxilar; sau un vis asemănător al lui Volkelt (1875, 52), în care joacă un rol două rânduri de rafturi și se termină la fel, cu pierderea unui dinte: astfel de formațiuni onirice comunicate de ambii autori nu ne îngăduie să aruncăm teoria lui Scherner ca pe o invenție inutilă, fără să căutăm nucleul ei bun. Apoi se pune problema de a aduce un alt fel de explicație pentru presupusa simbolizare a așa-zisului impuls dentar.

În timp ce ne-am preocupat de teoria surselor somatice ale visului, am neglijat să valorific acel argument care decurge din analizele noastre de vise. Dacă am putea demonstra, printr-un procedeu pe care alți autori nu l-au folosit asupra materialului lor oniric, că visul posedă o valoare proprie în calitate de acțiune psihică, că motivul formării sale este o dorință și că trăirile din ziua precedentă furnizează materialul imediat pentru conținutul său, atunci orice altă teorie a visului care neglijează un astfel de procedeu de cercetare atât de important și de aceea creează aparența că visul este o reacție psihică inutilă și enigmatică la un stimul somatic este condamnată, fără să mai fie necesară o critică a ei. Atunci ar

trebui să existe, ceea ce este foarte improbabil, două feluri distincte de vise, dintre care cu unul ne-am întâlnit numai noi, iar cu celălalt s-a întâlnit numai unul dintre teoreticienii precedenți ai visului. Ne mai rămâne să facem loc în interiorul teoriei noastre despre vise faptelor pe care se bazează teoria curentă a stimulilor somatici ai viselor.

Am făcut deja primul pas spre aceasta atunci când am afirmat că travaliul visului se află sub constrângerea de a prelucra într-o unitate toți stimulii care sunt prezenți simultan. Am văzut că atunci când din ziua precedentă rămân două sau mai multe trăiri mai mult sau mai puțin impresionante, dorințele care rezultă din ele sunt reunite într-un vis, același în al cărui material oniric se întâlnesc o impresie psihic semnificativă și experiențe indifferente din ziua precedentă, presupunând că între ele iau naștere reprezentări care realizează comunicarea reciprocă. Astfel, visul apare ca o reacție la tot ceea ce este prezent simultan ca actual în psihicul care doarme. În măsura în care până acum am analizat materialul visului, l-am recunoscut ca o colecție de resturi psihice, urme mnezice cărora (din cauza preferinței pentru materialul recent și infantil) trebuie să le atribuim un caracter de actualitate care nu poate fi determinat în acel timp. Nu este greu să anticipăm ce se va întâmpla dacă acestor actualități ale memoriei li se adaugă un nou material de senzații, în timpul stării de somn. Aceste excitații dobândesc din nou o importanță pentru vis prin faptul că ele sunt actuale; ele sunt unificate cu celelalte materiale psihic actuale, spre a furniza materialul pentru formarea visului. Altfel spus, stimulii din timpul somnului sunt prelucrați într-o împlinire a unei dorințe; celelalte componente ale acesteia sunt resturile diurne care ne sunt deja cunoscute. Această unificare nu *trebuie* să aibă loc; am aflat deja că față de stimulii corporali care intervin în timpul somnului se poate adopta mai mult decât

un singur fel de comportament. Acolo unde unificarea are loc, s-a reușit gășirea unui material de reprezentări pentru conținutul visului, care să cuprindă o reprezentare pentru ambele surse ale visului, cea somatică și cea psihică.

Natura visului nu se alterează dacă surselor psihice ale visului li se alătură și material somatic; visul rămâne împlinirea unei dorințe, indiferent de expresia care îi este imprimată de materialul actual.

Voi lăsa aici loc pentru o serie de particularități care pot să confere o semnificație variabilă a stimulilor externi pentru vis. Îmi imaginez că o concluzare a factorilor individuali, fiziologici și accidentali, determinați de circumstanțe, este cea care decide modul în care ne vom comporta în cazurile individuale de stimulare intensă obiectivă în timpul somnului. Câteodată, profunzimea obișnuită sau accidentală a somnului, în coeziune cu intensitatea stimulului, face posibilă reprimarea stimulului, astfel încât el să nu tulbure somnul; altă dată aceleași condiții de stimulare pot să forțeze trezirea sau pot să susțină tentativa de a depăși stimulul prin folosirea lui într-un vis. Corespunzător variației acestor constelații, la un anumit individ stimulii obiectivi externi se pot exprima în vis mai rar sau mai des decât la altul. La mine, care am un somn excelent și nu mă las tulburat din somn de nicio circumstanță, intervenția unor cauze externe de stimulare este foarte rară în vise, în timp ce motivele psihice mă fac foarte ușor să visez. De fapt, nu am consemnat decât un singur vis în care poate fi recunoscută o sursă de stimulare obiectivă, dureroasă și tocmai în acest vis se vede, într-un mod plin de învățături, care este rezultatul stimulului extern.

Călăresc un cal sur, la început timid și neîndemânatic, ca și cum aș fi numai sprijinit. Apoi îl întâlnesc pe colegul P., care stă

în șa îmbrăcat într-un costum de tweed și care îmi atrage atenția asupra unui lucru (probabil că stau prost). Apoi stau din ce în ce mai ferm și mai confortabil pe calul foarte inteligent și observ că mă simt ca acasă acolo. În loc de șa am un fel de pernă, care umple complet spațiul dintre gâtul și crupa calului. Călăresc cu greu prin spațiul dintre două camioane. După ce călăresc încă puțin pe stradă, mă întorc și doresc să cobor, mai întâi în fața unei mici capele deschise, care se află la stradă. Apoi cobor în fața altei capele, de lângă aceasta; hotelul meu este pe aceeași stradă; aș putea să las calul liber să mă ducă acolo, dar prefer să îl conduc. Este ca și cum m-aș rușina să vin acolo călare. În fața hotelului se află un groom, care îmi arată un bilet care fusese găsit de mine și mă ironizează din această cauză. Pe bilet scrie, subliniat de două ori: Să nu mănânci nimic și apoi un al doilea precept (neclar) ca: să nu lucrezi nimic; se adaugă ideea vagă că sunt într-un oraș străin, în care nu lucrez nimic.

La acest vis nu se remarcă de la început că a luat naștere sub influența, sau mai degrabă sub constrângerea, unui stimul dureros. Însă cu o zi înainte suferisem de furuncule, care transformau fiecare mișcare a mea într-un chin și în final îmi crescuse la rădăcina scrotului un furuncul de mărimea unui măr, care îmi provoca la fiecare pas dureri insuportabile, iar o oboseală febrilă, inapetența și munca cotidiană asiduă pe care am continuat-o în pofida acestora s-au aliat cu durerile mele pentru a-mi tulbura dispoziția. Nu eram tocmai capabil să îmi îndeplinesc obligațiile medicale, dar în ceea ce privește natura și sediul răului meu, ne putem gândi la altă activitate de care eram mai puțin capabil decât de oricare alta, și aceasta este *călăria*. Tocmai în această activitate mă plasează visul; este negarea cea mai energică a suferinței pe care mi-aș fi putut-o imagina. Eu nu știu deloc să călăresc, nu visez niciodată asta, nu m-am urcat decât o singură dată pe cal și atunci

fără șa, și nu mi s-a părut confortabil. Dar în acest vis eu călăresc ca și cum nu aș fi avut niciun furuncul la perineu, sau mai degrabă *pentru că aș fi vrut să nu am nici unul*. După descrierea mea, șaua este cataplasma care mi-a permis să adorm. Astfel protejat, probabil că în primele ore de somn nu am simțit nimic din suferința mea. Apoi au apărut senzațiile dureroase, care au vrut să mă trezească; atunci a venit visul și a spus, liniștitor: „Dormi mai departe, nu trebuie să te trezești încă! Nu ai niciun furuncul, căci tu călărești pe cal și cu un furuncul în locul acela nu se poate călări!“ Și așa s-a întâmplat; durerea a fost amortită și am dormit mai departe.

Visul nu s-a mulțumit însă să „sugestioneze negativ“ existența furunculului meu, prin susținerea încăpățânată a unei reprezentări incompatibile cu suferința, comportându-se ca și delirul halucinator al mamei care și-a pierdut copilul⁵⁸ sau al vânzătorului pe care pierderile l-au dus dincolo de capacitatea de a suporta; însă particularitățile senzației negate și ale imaginii folosite pentru refularea ei îi servesc și drept material pentru a lega de situația visului și a reprezenta ceea ce este de altminteri actual în psihic. Călăresc un cal *sur*; culoarea calului corespunde exact culorii *sare și piper* a halatului în care mă întâmpinase ultimă oară la țară colegul P. Mâncarea *condimentată* mi-a fost prezentată drept cauză a furunculozei, fiind preferată, ca factor etiologic, *zahărului*, la care ne putem gândi în caz de furunculoză. Prietenului P. îi place să stea *pe cai mari* față de mine, de când a preluat o pacientă de-a mea, cu care am desfășurat multă *virtuozitate* (în vis stau pe cal mai întâi ca un *călăreț-artist*). Această pacientă m-a dus de fapt unde a

⁵⁸ A se compara cu pasajul din Griesinger și observația din cel de-al doilea eseu al meu despre neuropsihozele de apărare (1896b).

vrut ea, precum calul din anecdota cu călărețul de duminică⁵⁹. Astfel calul ajunge să capete semnificația simbolică a unei paciente (în vis el este *foarte inteligent*). „*Mă simt ca acasă acolo sus*” provine din poziția pe care am avut-o în casă înainte de a fi înlocuit de P. „*Am crezut să stați bine acolo sus în șa*” îmi spusese cu puțin timp în urmă despre aceeași casă unul dintre puținii mei protectori printre marii medici din acest oraș. Era o „virtuozitate” să fac psihoterapie opt până la zece ore pe zi cu aceste dureri, dar știu că fără o stare bună somatică nu pot continua pe termen lung un travaliu deosebit de greu și visul este plin de aluzii sumbre la situația care va rezulta din aceasta (*biletul*, asemănător cu cele pe care neurastenicii le arată medicilor): — *A nu lucra și a nu mânca*. Interpretând mai departe, văd că travaliul visului a reușit să găsească drumul de la situația dorită — a călări — la scene din copilărie foarte vechi, care trebuie să se fi petrecut între mine și un nepot care trăiește acum în Anglia și care este cu un an mai în vârstă decât mine. În plus, el a preluat elemente din călătoriile mele în Italia; strada din vis este alcătuită din impresii din Verona și Siena. O interpretare și mai profundă conduce la gânduri onirice sexuale și îmi amintesc ce au însemnat aluziile onirice la Italia (*gen Italien – Genitalien*⁶⁰) pentru o pacientă care nu a fost niciodată în Italia, aluzii care nu erau lipsite de legătură chiar cu casa în care l-am precedat ca medic pe prietenul P. și cu locul în care se afla furunculul meu.

⁵⁹ În scrisoarea către Fließ din 7 iulie 1898, Freud vorbește despre celebrul principiu al lui Ițic, călărețul de duminică: „Ițic, unde te duci?” „Ce știu eu — întreabă calul!” În germană, *Sonntagsreiter*, literal „călăreț de duminică”, înseamnă călăreț prost (N. t.).

⁶⁰ În limba germană, „*gen Italien*” înseamnă „către Italia”, ceea ce sună la fel ca și *Genitalien* — organe genitale (N. t.).

Într-un alt vis al meu, am reușit, într-un mod asemănător, să mă protejiez de tulburarea somnului, care *de această dată* amenința din partea unei stimulări senzoriale. Numai o întâmplare m-a făcut capabil să descopăr însă relația dintre vis și stimulul accidental al visului și să înțeleg astfel visul. Într-o dimineață m-am trezit — era în toiuul verii, într-o stațiune montană tiroleză — știind că am visat că: *Papa a murit*. Nu am reușit să interpretez acest vis scurt, nonvizual. Nu-mi aminteam decât un singur punct de sprijin al visului, anume că de curând se anunțase în ziar o ușoară indispoziție a sanctității sale. Însă în cursul dimineții soția mea m-a întrebat: „Ai auzit în zori ce înspăimântător băteau clopotele?” Nu știam că le-am auzit, dar acum îmi înțelegeam visul. Acesta era o reacție a trebuinței mele de a dormi la zgomotul cu care voiseră să mă trezească pioșii tirolezi. M-am răzbunat pe ei prin concluzia care formează conținutul visului și am dormit mai departe, fără niciun interes pentru acele sunete.

Printre visele menționate în capitolele precedente se află deja mai multe care pot servi drept exemple pentru prelucrarea așa-ziselor excitații nervoase. Unul dintre ele este visul de a bea cu înghițituri mari; aici excitația somatică este aparent singura sursă a visului, iar dorința care a izvorât din senzație — setea — este singurul motiv al visului. La fel se petrece în alte vise simple, atunci când stimulul somatic formează singur o dorință. Visul bolnavei care a aruncat noaptea aparatul de răcire de pe obraz prezintă o modalitate neobișnuită de a reacționa la stimuli dureroși cu împlinirea dorinței; se pare că bolnava a reușit excepțional de bine să devină analgică, deplasând durerile ei asupra unei persoane străine.

Visul meu despre cele trei Parce este un evident vis de foame, dar el deplasează trebuința de hrană până la dorul

copilului după sânul mamei și folosește dorința nevinovată ca o acoperire pentru una mai serioasă, care nu se poate manifesta atât de descoperit. În visul despre contele Thun am putut vedea pe ce căi o trebuință corporală apărută accidental este pusă în legătură în viața psihică cu cele mai puternice trebuințe, care sunt însă și cele mai puternic reprimite. Și dacă, așa ca în cazul relatat de Garnier (1872, vol. 1, 476), Primul Consul a întretesut într-un vis de măcel zgomotul mașinii infernale care exploda, înainte de a se trezi din el, atunci în vis se manifestă deosebit de clar tendința în serviciul căreia activitatea psihică se preocupă de senzațiile din timpul somnului. Un tânăr avocat care, preocupat total de primul său faliment, adoarme într-o după-amiază se comportă asemănător marelui Napoleon. El visează despre un anumit G. Reich din *Hussiatyn*⁶¹, pe care îl cunoaște dintr-un caz de faliment, dar *Hussiatyn* se impune apoi din ce în ce mai mult percepției sale; el trebuie să se trezească și o aude pe soția sa, care suferea de un catar bronhial, tușind acut.⁶²

Să comparăm acest vis al primului Napoleon, care dormea de altfel extraordinar de bine, și pe cel a studentului somnoros care a fost trezit de menajera lui deoarece trebuia să meargă la spital; el visează că se află într-un pat de spital și doarme apoi mai departe, cu motivația: dacă sunt deja la spital, nu mai trebuie să mă scol pentru a merge acolo. Acest ultim vis este evident un vis de comoditate, cel care doarme își mărturisește nedeghizat motivul visului său, dar astfel descoperă unul dintre misterele visului. Într-un anumit sens, toate visele sunt *vise de comoditate*; ele servesc intenției de a continua somnul, în loc de a se trezi. *Visul este*

⁶¹ Hussiatyn este un oraș din Galiția (N. t.).

⁶² În germană, *husten* înseamnă „a tuși” (N. t.).

paznicul somnului, și nu cel care îl tulbură. Vom justifica în altă parte această idee în ceea ce privește factorii psihici care duc la trezire; aici putem deja întemeia aplicabilitatea ei asupra rolului stimulilor externi obiectivi. Psihicul fie nu se sinchisește deloc de mobilurile senzațiilor în timpul somnului, dacă el poate face aceasta în ciuda intensității stimulilor și semnificației lor pe deplin înțelese; fie psihicul folosește visul pentru a nega stimulii sau, în al treilea rând, dacă este obligat să recunoască acești stimuli, el caută acea interpretare a stimulului care instituie senzația actuală ca o parte componentă a unei situații dorite, compatibilă cu somnul. Senzația actuală este întretesută într-un vis, *pentru a-i răpi realitatea.* Napoleon poate să doarmă mai departe; ceea ce vine să îl tulbure nu este decât amintirea onirică a canona-dei de la Arcole.⁶³

Dorința de a dormi (pe care s-a concentrat Eul conștient și care reprezintă contribuția acestuia la visat, alături de cenzura visului și „elaborarea secundară“ care va fi menționată ulterior) trebuie să fie considerată astfel de fiecare dată ca un motiv al formării visului și orice vis reușit este o împlinire a acestei dorințe. În altă parte voi expune modul în care se raportează această dorință de a dormi, generală și mereu prezentă și egală cu sine, la celelalte dorințe, dintre care vor fi îndeplinite de conținutul visului când una, când alta. În dorința de a dormi am descoperit însă acel factor care poate acoperi lacuna din teoria lui Strümpell și Wundt și care poate explica maniera înșelătoare și capricioasă în care este interpretat stimulul extern. Interpretarea corectă, de care psihicul este foarte capabil chiar și în starea de somn, ar presupune un interes activ, ar cere întreruperea somnului; de aceea, dintre toate posibilitățile, nu sunt permise decât cele compatibile cu cenzura

⁶³ Conținutul acestui vis nu este povestit la fel în cele două surse din care îl cunosc.

somnului, exercitată absolutist de dorința de a dormi. „Privighetoarea e, nu ciocârlia.”⁶⁴ Căci dacă ar fi fost ciocârlia, noaptea de iubire s-ar fi sfârșit. Dintre posibilele interpretări ale stimulului este aleasă apoi cea care poate să realizeze cea mai bună legătură cu mișcările de dorință care pândesc în psihic. Astfel, totul este determinat clar și nimic nu este lăsat pe seama arbitrarului. Interpretarea greșită nu este iluzie, ci — dacă dorim — o scuză, un pretext. Aici însă, ca și în înlocuirea prin deplasare în serviciul cenzurii visului, este prezent un act care deviază de la procesul psihic normal.

Dacă stimulii externi nervoși și impulsurile corporale interne sunt suficient de intense pentru a atrage asupra lor atenția psihică și dacă rezultatul lor este visatul și nu trezirea, atunci ei formează nucleul materialului visului, pentru care este căutată împlinirea unei dorințe, după cum, așa cum am spus deja, se caută reprezentări intermediare între doi stimuli onirici psihici. Aceasta este valabil pentru un număr de vise, în măsura în care în ele conținutul visului este comandat de elementul somatic. În acest caz extrem, în virtutea necesității formării visului este trezită tocmai o dorință care nu este actuală. Visul nu poate să prezinte ca fiind împlinită decât o dorință într-o situație; el se află în fața sarcinii de a căuta o dorință ce poate să fie prezentată ca împlinită prin senzația actuală în acel moment. Dacă acest material actual are caracter dureros sau penibil, asta nu înseamnă că el este de aceea inutilizabil pentru formarea visului. Viața psihică are la dispoziție dorințe, a căror împlinire provoacă neplăcere, ceea ce pare o contradicție, dar devine explicabil invocând existența a două instanțe psihice, între care se află o cenzură.

⁶⁴ După Shakespeare, *Romeo și Julieta*, actul III, scena 5 (N. t.).

După cum am aflat, există în viața psihică dorințe *refulate*, care aparțin primului sistem și împotriva împlinirii cărora se luptă al doilea sistem. „Există“ nu are aici un sens istoric, anume că ar fi fost prezente astfel de dorințe și apoi acestea au fost distruse; teoria refulării, esențială pentru studiul psihonevrozelor, susține că astfel de dorințe refulate mai subzistă încă, dar în același timp există o inhibiție, care atârnă asupra lor. Limbajul curent prinde semnificația corectă, atunci când vorbește despre „înăbușirea“ acestor impulsuri. Amenajarea psihică prin care astfel de dorințe reprimite își forțează realizarea rămâne și este utilizabilă. Dacă se întâmplă însă ca o astfel de dorință reprimată să fie totuși îndeplinită, atunci inhibiția celui de-al doilea sistem (capabil de a deveni conștient) este învinsă, iar înfrângerea ei se exprimă sub formă de neplăcere. Pentru a finaliza această explicație: atunci când în somn există senzații cu caracter neplăcut din surse somatice, atunci această constelație este utilizată de travaliul visului pentru a reprezenta împlinirea unei dorințe altminteri reprimite — cu păstrarea cenzurii într-o proporție mai mare sau mai mică.

Această stare de fapt face posibilă o serie de vise de angoasă, în timp ce o altă serie de formațiuni onirice, nefavorabile teoriei dorinței, lasă să se recunoască un alt mecanism. Angoasa în vise poate fi una psihonevrotică, poate proveni din excitații psihosexuale, angoasa corespunzând libidoului refulat. Apoi această angoasă are, ca și întregul vis de angoasă, semnificația unui simptom nevrotic și ne aflăm la granița unde eșuează tendința de împlinire a dorințelor pe care o are visul. În alte vise de angoasă senzația de frică este determinată somatic (cum este la bolnavii de plămâni sau de inimă, în cazul unei sufocări accidentale) și atunci ea este utilizată pentru a ajuta să se împlinească sub formă de vis astfel de dorințe energic reprimite, dorințe a căror visare din motive psihice ar fi avut ca urmare aceeași descărcare de angoasă. Nu este greu să

unificăm cele două cazuri aparent separate. Din cele două formațiuni psihice, o înclinație afectivă și un conținut reprezentativ, care sunt strâns legate; una, cea actuală, o înlocuiește pe cealaltă și în vis; ba angoasa somatică — conținutul reprezentativ reprimat; ba conținutul reprezentativ eliberat de refulare, unificat cu excitația sexuală — descărcarea de angoasă. Despre primul caz putem spune că un afect somatic este interpretat psihic; în celălalt caz totul este psihic, dar conținutul care fusese reprimat se înlocuiește ușor cu o interpretare somatică ce se potrivește cu angoasa. Dificultățile care apar în ceea ce privește înțelegerea au prea puțin de-a face cu visul; ele provin din faptul că, o dată cu aceste explicații, atingem problema dezvoltării angoasei și problema refulării.

Printre stimulii din somatica internă, ce comandă visele, se află, fără îndoială, și cenestezia. Ea nu poate furniza conținutul visului, dar obligă gândurile visului să aleagă din materialul ce trebuie să servească prezentării în conținutul visului, privilegiind o parte a materialului care se potrivește naturii sale și ținând-o departe pe cealaltă. În plus, această dispoziție generală este legată încă din cursul zilei de resturile psihice, importante pentru vis. Această dispoziție poate persista în vis sau poate fi învinsă, fiind astfel transformată în contrariu dacă este neplăcută.

Dacă sursele de excitație somatică din timpul somnului — deci senzațiile somnului — nu sunt de o intensitate neobișnuită, atunci, după aprecierea mea, ele joacă în formarea visului un rol asemănător celui deținut de impresiile recente ale zilei, care sunt însă indiferente. Sunt de părere că ele sunt atrase în formarea visului dacă se potrivesc conținutului reprezentativ al surselor psihice ale visului; în cazul contrar nu. Ele vor fi tratate ca un material ieftin, care se află mereu la dispoziție, care este folosit ori de câte ori este nevoie, în contrast cu un

material prețios care participă el însuși la decizia asupra utilizării sale. Cazul este într-o câțva asemănător celui în care comanditarul îi aduce artistului o piatră rară, un onix, pentru a realiza din el o operă de artă. Mărimea pietrei, culoarea și suprafața ei hotărăsc ce cap sau ce scenă vor fi prezentate în ea, în timp ce dacă ar avea un material de marmură sau gresie uniform și abundent, artistul nu ar urma decât ideea care se formează în mintea lui. Numai astfel mi se pare că putem explica faptul că acele conținuturi onirice furnizate de stimuli somatici care nu sunt neobișnuit de intenși nu apar totuși în toate visele și nu apar în vise în fiecare noapte.⁶⁵

Poate că ideea mea va fi lămurită cel mai bine de un exemplu, care ne conduce din nou la interpretarea unui vis. Într-o zi mă străduisem să înțeleg ce vrea să însemne senzația de a fi inhibat, de a nu te putea mișca de pe loc, de a nu putea face nimic etc., senzații care apar atât de des în vis și care sunt atât de înrudite cu angoasa. În noaptea care a urmat, am avut următorul vis: *Într-o toaletă foarte sumară, merg de la un apartament de la parter pe scară, spre un etaj superior. Sar câte trei trepte, mă bucur că pot urca scările atât de sprinten. Dintr-o dată văd o slujnică pe scări, coborând; îmi apare în față. Mi se face rușine; vreau să mă grăbesc și atunci apare starea de inhibiție: sunt lipit de scări și nu pot să mă mișc din loc.*

ANALIZA: Situația visului este preluată din realitatea cotidiană. Ocup două apartamente dintr-o casă din Viena, care sunt legate unul de altul doar printr-o scară publică. La mezanin se află cabinetul și biroul meu, iar la etajul superior se află camerele de locuit. Atunci când, la ore târzii, termin de

⁶⁵ [Completare din 1914] Într-o serie de lucrări (1910, 1912a și 1912b), Rank a arătat că anumite vise deșteptătoare, provocate de stimuli organici (visele de micțiune și de poluție), sunt deosebit de adecvate pentru a demonstra lupta între trebuința de a dormi și trebuințele organice, ca și influența celor din urmă asupra conținutului visului.

lucru jos, urc pe scară spre dormitor. În seara de dinaintea visului făcusem într-adevăr acest scurt drum într-o ținută oarecum deranjată, adică îmi desfăcusem gulerul, cravata și manșetele; aceasta a devenit în vis un grad mai înalt, dar, ca de obicei, nedeterminat, de dezbrăcare. Săritul treptelor este felul meu obișnuit de a merge pe scări, în plus este împlinirea unei dorințe recunoscute ca atare chiar în vis, căci m-am consolată cu ușurința acestei performanțe, în ciuda stării funcției mele cardiace. Apoi, acest mod de a merge pe scări este o contrapondere eficientă pentru inhibiția din cea de-a doua jumătate a visului. Ea îmi arată ceea ce nu mai avea nevoie să fie dovedit, anume că visul nu are nicio dificultate în a-și reprezenta acțiunile motrice realizate în deplinătatea lor; să ne gândim la zborul din vis!

Scara pe care merg nu este însă scara din casa mea; la început nu o recunosc, până ce persoana care mi-a ieșit în cale nu m-a lămurit care este locul în care mă aflam. Această persoană este slujnica doamnei în vârstă pe care o vizitez de două ori pe zi pentru a-i face injecții; scara este și ea absolut asemănătoare cu cea pe care trebuie să o urc de două ori pe zi acolo.

Cum ajung deci această scară și această persoană feminină în visul meu? Rușinea pentru că nu sunt complet îmbrăcat are fără îndoială un caracter sexual; slujnica pe care am visat-o este mai în vârstă decât mine, trecută și în niciun caz nu este atrăgătoare. La această întrebare nu îmi vine în minte altceva decât: când fac în această casă vizita de dimineață, am de obicei pe scară un atac de tuse; produsul expectorației ajunge pe trepte. În aceste două etaje nu se află nicio scuițătoare și sunt de părere că munca de curățare a scării nu trebuie să se facă pe socoteala mea; pentru menținerea stării de curățenie ar fi suficientă aducerea unei scuițători. Portăreasa, o persoană la fel de bătrână și de trecută, dar cu instincte pure, așa cum sunt gata să recunosc, are în această

privință un punct de vedere contrar. Ea pândește să vadă dacă îmi voi permite din nou această libertate și dacă ea a constatat aceasta, o aud bombănind. Apoi, timp de câteva zile, ea îmi refuză obișnuita politețe atunci când ne întâlnim. În ziua precedentă visului, portăreasa a căpătat întăriri din partea slujnicei. Făcusem grăbit, ca întotdeauna, vizita bolnavei, atunci când în anticameră mi-a apărut slujnica și mi-a făcut observația: „Domnul doctor ar fi putut să își curețe astăzi cizmele, înainte de a intra în cameră. Covorul roșu este din nou murdărit de picioarele dvs.” Acestea sunt singurele argumente care califică scara și slujnica pentru a apărea în visul meu.

Între a zbură pe trepte și a scuipa pe scară se afla o strânsă legătură. Faringita și tulburările cardiace reprezintă ambele pedepse pentru viciul fumatului, din cauza căruia nici la menajera mea nu mă bucur de o faimă de prea mare curățenie, în această casă ca și în cealaltă, case care se contopesc în vis în aceeași imagine.

Voi amâna ceea ce urmează în interpretarea visului până ce voi putea relata de unde provine visul tipic al îmbrăcăminții incomplete. Remarc numai, ca un rezultat provizoriu al visului comunicat, că senzația onirică de mișcare inhibată este provocată pretutindeni unde un anumit context o face necesară. O stare deosebită a mobilității mele în timpul somnului nu poate fi originea acestui conținut oniric, căci cu un moment mai devreme eu m-am văzut grăbindu-mă, cu pas ușor, pe scări, ca pentru a mă asigura de această cunoaștere.⁶⁶

---

⁶⁶ Senzațiile de inhibiție în vise sunt explicate amănunțit la p. 397. Visul de față va fi analizat în continuare la p. 299 (*N. t.*).

D

Vise tipice

În general, nu suntem în stare să interpretăm visele altuia, dacă acesta nu dorește să ne furnizeze gândurile inconștiente care stau în spatele conținutului visului, și prin aceasta este sever afectată aplicabilitatea practică a metodei noastre de interpretare a visului.⁶⁷ În contrast cu libertatea de care se bucură altminteri individul de a-și configura propria lume onirică, făcând-o astfel inaccesibilă altuia, există totuși un anumit număr de vise pe care le are aproape toată lumea în același fel și despre care ne-am obișnuit să presupunem că și au la toată lumea aceeași semnificație. Aceste vise tipice se bucură de un interes special și pentru că se presupune că la toți oamenii ele provin din aceleași surse, deci par deosebit de potrivite pentru a ne furniza concluzii asupra surselor visului.

Vom porni deci plini de speranță să cercetăm aceste vise cu tehnica noastră a interpretării visului și vom observa cu mare neplăcere că arta noastră nu se ține prea bine în fața acestui material. În interpretarea viselor tipice, asociațiile visătorului, care altminteri ne conduceau la înțelegerea visu-

---

⁶⁷ [Completare din 1925] Enunțul conform căruia metoda noastră de interpretare a viselor nu este utilizabilă dacă nu dispunem de materialul asociativ al visătorului cere o completare. Într-un singur caz travaliul nostru de interpretare este independent de aceste asociații, anume atunci când visătorul folosește în conținutul visului elemente simbolice. Utilizăm atunci, în sens strict, o a doua metodă, *auxiliară*, de interpretare a viselor.

lui, dezamăgesc de regulă sau sunt neclare și insuficiente, astfel că nu ne putem rezolva sarcina cu ajutorul lor.

De unde rezultă această situație și cum putem remedia această lacună a tehnicii noastre se va spune într-un pasaj ulterior al lucrării noastre.⁶⁸ Atunci cititorul va înțelege de ce eu nu pot trata aici decât câteva vise din grupul viselor tipice și amân explicarea altora până la acel context care va urma.

(α) Vise jenante de nuditate

Visul că ne aflăm goi sau prost îmbrăcați în prezența unor străini vine împreună cu un alt ingredient, anume că nu ne-am rușinat deloc de aceasta etc. Visul de goliciune ne atrage interesul numai atunci când resimțim în el rușine și jenă, dorim să fugim sau să ne ascundem și avem o inhibiție specială: nu ne putem clinti din loc și simțim că nu putem să schimbăm situația penibilă. Numai în această conjunctură visul este tipic; nucleul conținutului său poate fi angrenat altminteri în tot felul de alte legături sau poate fi prevăzut cu ingrediente individuale. Este vorba în esență despre acea senzație penibilă, de natura rușinii, de a dori să îți ascunzi goliciunea în general prin locomoție și de a nu putea să faci asta. Cred că majoritatea cititorilor mei s-au aflat deja în această situație în vis.

De obicei, modalitatea în care s-a produs dezbrăcarea e prea puțin clară. Auzim povestindu-se, de exemplu, că „eram în cămașă“, dar acesta este rareori un tablou clar; în cele mai multe cazuri, dezbrăcarea este atât de puțin precizată, încât este redată în povestire printr-o alternativă: „Eram în cămașă sau în furou.“ De regulă, defectul toaletei nu este atât de

⁶⁸ În capitolul VI, E (N. t.).

dramatic pentru a justifica rușinea respectivă. Pentru cei care au purtat hainele împăratului, goliciunea se înlocuiește adesea cu o încălcare a regulilor vestimentare. „Sunt pe stradă fără sabie și văd ofițeri care se apropie” sau „sunt fără guler”, sau „port un pantalon civil în carouri” etc.

Oamenii de care ne este rușine sunt aproape întotdeauna străini, cu chipuri neprecizate. Niciodată nu se întâmplă în visul tipic să fim admonestați sau numai remarcați din cauza ținutei care ne provoacă atâta jenă. Dimpotrivă, oamenii au fețe indiferente sau, așa cum am putut percepe într-un vis deosebit de clar, fețe țepene solemne. Aceasta ne dă de gândit.

Rușinea visătorului și indiferența spectatorilor creează o contradicție, așa cum se întâmplă frecvent în vis. Cu senzația visătorului se potrivește altă situație, în care străinii s-ar uita la el cu uimire sau ar râde, sau și-ar bate joc de el. Eu cred însă că această trăsătură jignitoare este înlăturată de împlinirea dorinței, în timp ce cealaltă, ținută de vreo putere, rămâne pe poziție și astfel cele două părți se acordă atunci atât de rău una cu alta. Suntem în posesia unei interesante mărturii în favoarea faptului că, în aspectul său parțial deformat de împlinirea dorinței, visul nu și-a găsit înțelegerea corectă. El a devenit baza unei povești care ne este cunoscută tuturor în versiunea lui Andersen (*Hainele cele noi ale împăratului*) și care s-a bucurat de o valorificare poetică de curând, la L. Fulda⁶⁹ în *Talisman*. În povestea lui Andersen, doi escroci îi spun împăratului că îi vor țese un veșmânt scump, dar care nu poate fi văzut decât de cei buni și loiali. Împăratul merge îmbrăcat în acest veșmânt invizibil și, înspăimântați de puterea de piatră de încercare a țesăturii, toți oamenii se prefac că nu observă goliciunea împăratului.

⁶⁹ Dramaturg german (1862-1939) (N. t.).

Aceasta din urmă este situația în visul nostru. Nu trebuie multă istețime pentru a observa că acest conținut incomprehensibil al visului a dat o sugestie pentru a inventa o înveșmântare în care situația memorată să aibă sens. Aceasta a fost despuiată de semnificația sa originală și făcută să intre în slujba unor scopuri străine. Dar vom afla că o astfel de neînțelegere a conținutului visului apare datorită activității de gândire conștiente a unui al doilea sistem psihic și poate fi recunoscută în calitate de factor determinant al configurației definitive a visului; apoi că neînțelegeri asemănătoare joacă un rol principal în formarea reprezentărilor obsesive și a fobiilor — la fel, în interiorul aceleiași personalități psihice. Și pentru visul nostru se poate preciza de unde este luat materialul pentru o astfel de interpretare. Șarlatanul este visul, împăratul este visătorul însuși, iar tendința moralizatoare trădează o cunoaștere obscură a faptului că în conținutul latent al visului este vorba despre dorințe nepermise care au fost jertfite refuzării. Contextul în care apar astfel de vise în timpul analizelor mele cu pacienți nevrotici nu lasă loc pentru îndoieli asupra faptului că la baza viselor se află amintiri din cea mai fragedă copilărie. Numai în copilăria noastră a existat un timp în care am fost văzuți într-o îmbrăcăminte sumară de către rudele noastre, ca și de bone, cameriste și vizitatori și pe atunci nu ne rușinam de goliciunea noastră.⁷⁰ La mulți copii se poate observa și ulterior că dezbrăcarea mai degrabă îi farmecă, decât să îi rușineze. Ei râd, sar, se bat pe burtă; iar mama sau persoana care se află lângă ei le face observație și spune: „Pfui, e rușine, nu e voie.” Copiii manifestă adesea plăceri exhibiționiste; nu putem trece nici prin satul din apropiere fără să

⁷⁰ Copilul apare însă și în poveste; acolo un copil strigă deodată: „Dar împăratul nu are nimic pe el.”

întâlnim un micuț de doi până la trei ani care își ridică în fața călătorului cămășuța, poate chiar în onoarea lui. Unul dintre pacienții mei a păstrat în memoria sa conștientă o scenă de la opt ani, în care, după ce se dezbrăcase înainte de a se culca, a dorit să danseze în cămășuță în camera de alături, unde dormea surioara sa, iar bona l-a certat. În istoria timpurie a nevroticilor joacă un rol important despuierea copiilor de sex opus; în paranoia, delirul de a fi observat în timpul îmbrăcatului sau dezbrăcatului poate fi pus pe seama acestor întâmplări; printre cei rămași perversi se află grupul *exhibiționiștilor*, al celor la care impulsul infantil a fost ridicat la rangul de simptom.

Privind înapoi, această copilărie lipsită de rușine ni se pare un paradis și paradisul însuși nu este nimic altceva decât fantasma de masă despre copilăria individului. De aceea și în paradis oamenii sunt goi și nu se rușinează unul de altul până nu vine un moment în care se trezesc rușinea și angoasa, are loc alungarea din rai și încep viața sexuală și traviul cultural. Visul ne poate duce în fiecare noapte în acest paradis; am exprimat deja ipoteza că impresiile din prima copilărie (perioada preistorică până la trei ani împliniți), poate fără să mai importe apoi conținutul lor, își cer reproducerea, iar repetiția lor este împlinirea unei dorințe. Visele de goli-ciune sunt deci *vises de exhibare*.⁷¹

Nucleul visului de exhibare este format din propriul personaj, care nu este văzut în calitate de copil ci așa cum e acum, și din îmbrăcămintea sumară, care apare neclar, din cauza suprapunerii în memorie a atâtor amintiri de ținută

⁷¹ [Completare din 1911] Ferenczi (1910) a comunicat un număr de vise interesante de nuditate ale femeilor, care pot fi puse fără dificultăți pe seama plăcerii exhibiționiste infantile, dar se abat în ceea ce privește unele trăsături de la visul „tipic” de nuditate tratat mai sus.

neglijență ulterioare sau din cauza cenzurii; aici se adaugă persoanele de care ne este rușine. Nu cunosc niciun exemplu în care spectatorii autentici de la acele scene de exhibiție infantilă să reapară în vis. Căci visul nu este aproape niciodată o simplă amintire. În mod ciudat, acele persoane care ne trezeau interesul sexual în copilărie sunt eliminate în toate reproducerea din vis, isterie și nevroza obsesională; abia paranoia reinstituie spectatorii; deși ei rămân nevăzuți, prezența lor este dedusă cu convingere fanatică. Visul instituie „mulți oameni străini“, care nu se sinchisesc de spectacolul care le este oferit; aceasta este *contrariul dorit* față de acea singură persoană, familiară, căreia i se oferea dezgolirea. „Mulți oameni străini“ se mai află în vise adesea și în alte contexte, oarecare; ei înseamnă întotdeauna *contrariul dorit* pentru „secret“. ⁷² Remarcăm că de această contradicție ține seama și restituirea vechii stări de lucruri, care se întâmplă în paranoia. Nu mai suntem singuri, suntem cu siguranță observați, dar observatorii sunt „mulți oameni străini, lăsați, în mod ciudat, nedeterminați“.

În visul exhibiționist este vorba și despre refulare. Senzația penibilă a visului este reacția celui de-al doilea sistem psihic la faptul că acel conținut al scenei exhibiționiste, care fusese deja înlăturat de ea, a ajuns totuși la reprezentare. Pentru a ne scuti de această jenă, scena nu ar mai fi trebuit să fie retrăită.

Vom mai discuta și mai târziu despre senzația de a fi inhibați. În vis, ea servește admirabil reprezentării *conflictului de voință*, a *nu-ului*. După intenția inconștientă, exhibiția trebuie să fie continuată, iar după cerințele cenzurii, ea trebuie întreruptă.

---

⁷² [Completare din 1909] Din motive ușor de înțeles, același lucru înseamnă în vis prezența „întregii familii“.

Relațiile dintre visele noastre tipice și basme și alte materiale ale creației nu sunt, desigur, nici sporadice și nici întâmplătoare. Câteodată, un ochi bun de poet recunoaște procesul de transformare, a cărui unealtă este altminteri poetul, și urmărește acest proces în direcția opusă, deci reușește să deducă creația din vis. Un prieten mi-a atras atenția asupra următorului pasaj din *Heinrich cel verde* de Gottfried Keller: „Nu vă doresc, dragă Lee, să aflați vreodată acel adevăr picant din poziția lui Ulise, atunci când a apărut gol și acoperit cu noroi în fața Naussicăi și a fecioarelor sale! Vreți să știți cum se întâmplă aceasta? Să luăm un exemplu: dacă veți fi vreodată despărțit de patria dvs. și de tot ceea ce vă este drag, dacă ați văzut și ați auzit multe lucruri, dacă vă faceți griji și aveți regrete, dacă vă veți simți trist și părăsit, atunci veți visa negreșit că vă apropiați de patria dvs.; o veți vedea strălucind în cele mai frumoase culori, veți fi întâmpinat de cele mai mândre, mai frumoase și mai dragi chipuri; atunci veți descoperi brusc că umblați în zdrențe, gol și plin de praf. Că vă cuprind o rușine și o angoasă fără nume și veți căuta să vă ascundeți; vă veți trezi scaldat în sudoare. De când există omenirea, acesta este visul oamenilor care rătăcesc, nefericiți, și astfel Homer a preluat această stare din ființa cea mai profundă și mai eternă a omenirii.“

Cea mai profundă și mai eternă ființă a omenirii, pe evocarea căreia se bazează de regulă poetul, sunt acele mișcări ale vieții psihice care se înrădăcinează în copilărie, devenită apoi preistorică. În spatele dorințelor celor mai pasibile de a deveni conștiente și mai lipsite de obiecții ale expatriatului irump în vis dorințele din copilărie cele mai reprimite, care au fost neîngăduite și de aceea visul obiectivat de legenda Naussicăi se transformă de regulă într-un vis de angoasă.

Propriul meu vis, menționat la p. 290, despre graba pe scări, care se transformă repede într-un vis de a fi lipit de

trepte este, de asemenea, un vis de exhibiție, deoarece componentele sale esențiale indică un astfel de vis. El ar trebui deci să poată fi pus pe seama unor întâmplări din copilărie și cunoașterea acestora ar trebui să îmi permită să trag concluzia în ce măsură comportarea slujnicei față de mine, faptul că mi-a reproșat că am murdărit covorul, o ajută pe aceasta să ajungă în poziția pe care o capătă în visul meu. Pot realmente să aduc explicațiile dorite. Într-o psihanaliză în-vățăăm să interpretăm apropierea temporală ca o conexiune factuală; două gânduri care se succedă, aparent fără nicio legătură, fac parte dintr-o unitate care poate fi ghicită, la fel cum un *a* și un *b* pe care le scriu unul lângă altul se pronunță ca o silabă: *ab*. La fel se întâmplă și cu succesiunile din vis. Visul despre scară este luat dintr-o serie onirică de unde știu să interpretez ceilalți membri. Acest vis fiind înconjurat de celelalte, ele trebuie să trateze același subiect. La baza celorlalte vise din serie se află amintirea unei bone care m-a crescut de când eram sugar și până la doi ani și jumătate, și de la care conștiința mea mai păstrează doar o amintire obscură. După informațiile pe care le-am aflat nu demult de la mama, ea era bătrână și urâtă, dar foarte înțeleaptă și pricepută; după concluziile pe care le pot trage din visele mele, ea nu m-a tratat întotdeauna foarte iubitor și m-a făcut să aud cuvinte aspre atunci când nu răspundeam cu destulă înțelegere la educația pentru curățenie. În măsura în care slujnica se străduiește să continue această muncă de educație, ea își câștigă dreptul de a fi tratată de mine în vis ca o incarnare a doicii din acea vârstă preistorică. Se poate presupune că, în ciuda relelor ei tratamente, copilul a oferit dragostea sa acestei educatoare. ⁷³

⁷³ O „suprainterpretare” a acestui vis: dat fiind că *spuken* este o activitate a spiritelor fantomatice, a scuipa pe scări (*spucken*) ar trimite, într-o traducere liberă, la *esprit*

(β) *Visul despre moartea persoanelor dragi*

O altă serie de vise care pot să fie numite tipice sunt cele care au drept conținut faptul că a murit un membru drag al familiei, părinte, soră sau frate, un copil etc. Dintre aceste vise se pot diferenția imediat două clase: cele în care rămânem neatinși de tristețe și la trezire ne mirăm de lipsa noastră de sentimente și cele în care resimțim o durere profundă față de această moarte, pe care o exprimăm în somn prin cele mai fierbinți lacrimi.

Putem să lăsăm la o parte visele din primul grup; ele nu au niciun drept să treacă drept tipice. Analizându-le, aflăm că ele înseamnă altceva decât ceea ce conțin, că ele sunt menite să acopere alte dorințe. Astfel este visul mătușii care vede zăcând în sicriu în fața ei pe singurul fiu al surorii ei. Aceasta nu înseamnă că ea dorește moartea micuțului ei nepot, ci numai ascunde, așa cum am aflat, dorința de a revedea o anumită persoană iubită, după o lungă despărțire, aceeași persoană pe care o revăzuse odată, după o pauză asemănătoare, lângă sicriul unui alt nepot. Această dorință, care este adevăratul conținut al visului, nu dă un prilej de tristețe și de aceea nici în vis nu este resimțită nicio tristețe. Se observă aici că senzația din vis nu ține de conținutul manifest al visului, ci de cel latent, că deformarea care privește conținutul de reprezentări nu a atins și conținutul afectiv al visului.

Altfel sunt resimțite visele care prezintă moartea unei persoane dragi din familie, însoțită de afecte dureroase. Acestea înseamnă ceea ce mărturisește conținutul lor, anume dorința ca persoana respectivă să moară și, dat fiind că aici mă aș-

---

d'escalier (în limba franceză, *avoir l'esprit de l'escalier* înseamnă a nu avea prezență de spirit, a-i cădea fisa cu întârziere [N. t.]). Jocul de cuvinte cu scara înseamnă deci lipsa promptitudinii, a prezenței de spirit. Acesta este lucrul pe care am de fapt să mi-l reproșez. Dacă însă și boriei îi lipsise „prezența de spirit“?

tept ca împotriva ideii mele să se revolte sentimentele tuturor cititorilor și tuturor persoanelor care au visat ceva asemănător, trebuie să îmi fundamentez dovada pe cea mai largă bază.

Am explicat deja un vis, din care am putut afla că dorințele care se prezintă în vis ca fiind împlinite nu sunt întotdeauna dorințe actuale. Ele pot fi și dorințe din trecut, abandonate, suprapuse și refulate, cărora trebuie să le atribuim totuși un fel de existență în continuare, numai din cauza reapariției lor în vis. Ele nu sunt însă moarte ca și răposații, după concepția noastră, ci sunt precum umbrele din Odiseea, care se trezesc la o anumită viață imediat ce beau sânge. În acel vis cu copilul mort în sicriu era vorba despre o dorință ce fusese actuală în urmă cu cincisprezece ani; persoana în cauză admisesese deja că avusese acea dorință în acea vreme. Pentru teoria visului nu este probabil indiferent dacă adaug că și la baza acestei dorințe se afla o amintire din cea mai fragedă copilărie. În copilăria ei timpurie — nu se poate stabili cu siguranță când —, visătoarea a aflat că, în perioada când fusese gravidă cu ea însăși, mama ei fusese lovită de o depresie gravă și dorise vizibil moartea copilului din pânțele ei. Când a devenit ea însăși adultă și a fost gravidă, ea a urmat doar exemplul mamei sale.

Atunci când cineva visează, cu manifestări de durere, că tatăl sau mama sa, fratele sau sora au murit, eu nu aș folosi aceasta drept dovadă pentru faptul că el le dorește acum moartea. Teoria visului nu cere atât de mult; ea se mulțumește să tragă concluzia că moartea acestora a fost dorită cândva — în copilărie. Mă tem însă că această restricție nu va contribui decât prea puțin la liniștirea celor nemulțumiți; aceștia ar putea să conteste la fel de energic posibilitatea ca ei să fi gândit astfel cândva, așa cum sunt siguri că în prezent nu nutresc astfel de dorințe. Trebuie de aceea să restabilesc o

parte a vieții psihice infantile dispărute, după mărturiile care mai există în prezent.⁷⁴

Să examinăm mai întâi relația copiilor cu frații și surorile lor. Nu știu de ce presupunem că aceasta ar trebui să fie una plină de iubire, de vreme ce experienței fiecăruia i se impun totuși exemple de rivalitate fraternă între adulți și la fel de des putem stabili că această dezbinare provine încă din copilărie sau a subzistat dintotdeauna. Însă și foarte mulți adulți care își ajută și își înconjoară astăzi frații cu multă afecțiune au trăit în copilărie într-o rivalitate aproape neîntreruptă cu ei. Copilul mai mare l-a maltratată pe cel mai mic, l-a ponegrit, i-a furat jucăriile; copilul mai mic a fost sfâșiat de o mânie neputincioasă împotriva celui mare, l-a invidiat ori s-a temut de el, sau primele sale impulsuri de libertate și de dreptate s-au îndreptat împotriva represorului. Părinții se plâng de faptul că cei mici nu se înțeleg și că nu știu care este motivul. Nu este greu de văzut că și caracterul copilului cuminte este altfel decât am dori să îl găsim la un adult. Copilul este absolut egoist, resimte intens trebuințele sale și tinde fără menajamente la satisfacerea lor, mai ales împotriva concurenților săi, alți copii și în primul rând frații și surorile lui. Nu spunem că din această cauză copilul este „rău“, spunem că este „răutăcios“; el nu este responsabil pentru faptele sale rele nici în fața judecății noastre și nici în fața legii penale. Și pe bună dreptate; căci ne putem aștepta că încă în timpul perioadelor din viață pe care le considerăm a face parte din copilărie în micul egoist se vor trezi impulsurile altruiste și morala și, pentru a ne exprima ca Meynert, un Eu secundar îl va suprapune și îl va inhiba pe cel primar.

⁷⁴ [Completare din 1909] Cf. *Analiza fobiei unui băiat de cinci ani (1909b)* și *Despre teoriile sexuale infantile (1908c)*.

Moralitatea nu ia naștere în același timp pe toată linia, durata perioadei de copilărie lipsită de morală durează diferit de mult la diferiți indivizi. Acolo unde întârzie dezvoltarea acestei moralități, vorbim despre „degenerare”; este vorba despre o inhibiție în dezvoltare. Acolo unde caracterul primar este deja suprapus de dezvoltarea ulterioară, el poate fi eliberat din nou, cel puțin parțial, printr-o îmbolnăvire de isterie. Corespondența dintre așa-zisul caracter isteric și cel al unui copil răutăcios este chiar izbitoare. Dimpotrivă, nevroza obsesională corespunde unei supramoralități, impusă ca un leș de întărire pornirilor caracterului primar, care încep din nou să activeze.

Deci multe persoane care astăzi își iubesc frații și surorile și care se simt răvășite de moartea acestora poartă în inconștientul lor dorințe răutăcioase din acea perioadă timpurie, dorințe care încearcă să se realizeze în vise. Este însă deosebit de interesantă observarea copiilor mici până la trei ani sau cel puțin observarea comportamentului lor față de frații și surorile mai mici. Până atunci copilul fusese singur la părinți; acum i se spune că barza a adus un nou copil. Copilul îl examinează pe nou-venit și spune apoi hotărât: „Barza trebuie să îl ia înapoi.”⁷⁵

Mă declar cu toată seriozitatea de părere că micuțul știe să aprecieze la ce prejucții trebuie să se aștepte din partea străinului. De la o doamnă care îmi este foarte apropiată, care se înțelege în prezent foarte bine cu sora ei cu patru ani mai

---

⁷⁵ [Completare din 1909] La puțin timp după nașterea unei surioare, în stare febrilă fiind, Hans, de trei ani și jumătate, a cărei fobie este obiectul analizei în publicația menționată în nota anterioară, strigă: „Dar eu nu vreau să am o surioară.” În nevroza sa, cu un an și jumătate mai târziu, el mărturisește deschis dorința ca mama să o lase pe micuța să cadă la baie, ca să moară. Hans este un copil bun, iubitor, care curând a început să o îndrăgească pe această soră și pe care o protejează cu deosebită plăcere.

tânăra, am aflat că la vestea apariției acesteia din urmă ea răspunsese cu pretenția: „Dar n-o să-i dau boneta mea roșie.“ Dacă copilul nu va ajunge decât mai târziu la această cunoaștere, adversitatea lui se va trezi în acest moment. Cunosc un caz în care o fetiță de nici trei ani a încercat să-l sugrume în leagăn pe sugarul de la subzistența căruia nu aștepta nimic bun. În jurul acestei perioade de viață, copiii sunt capabili de gelozie cu toată forța și claritatea. Dacă frățiorul sau surioara mai mică dispare într-adevăr curând, copilul reunește din nou toată tandrețea din casă; atunci vine însă unul nou, trimis de barză; nu este corect atunci ca drăguțul nostru să înceapă să nutrească dorința ca noul concurent să aibă aceeași soartă ca și cel dinainte, pentru ca lui să îi meargă din nou la fel de bine ca înainte și între timp?⁷⁶

Bineînțeles, acest comportament al copilului față de următorul născut este, într-un raport normal, o simplă funcție a diferenței de vârstă. La un anume interval, la o fetiță mai în vârstă se pot declanșa chiar instincte materne față de nou-născutul neajutorat.

Sentimentele de adversitate față de frați sau surori trebuie să fie mult mai frecvente în copilărie decât îi apare observației mioape a adultului.⁷⁷

---

⁷⁶ [Completare din 1914] Cazurile de moarte care au fost trăite în copilărie pot să fie curând uitate în familie, totuși cercetarea psihanalitică arată că ele devin foarte semnificative pentru nevroza ulterioară.

⁷⁷ [Completare din 1914] De atunci s-au făcut numeroase observații legate de comportamentul la origine ostil al copiilor față de frați și surori și față de unul dintre părinți, observații care au fost consemnate în literatura psihanalitică. Poetul Spitteler a descris deosebit de onest și de naiv această atitudine infantilă tipică, din propria sa copilărie mică: „În plus, acolo mai era și un al doilea Adolf. O creatură mică, despre care se susținea că era fratele meu, dar nu pricepusem la ce folosea; cu atât mai puțin din ce cauză se face din el o ființă la fel ca mine. Pentru trebuințele mele, eu eram suficient, de ce mai aveam nevoie de un frate? Și nu era numai nefolositor, ci chiar supărător. Atunci când o săcâiam pe bunica, voia și el să o

La propriii mei copii, care s-au succedat rapid, am ratat ocazia să fac asemenea observații; le fac acum la nepoțelul meu, a cărui suveranitate a fost tulburată după cincisprezece luni de apariția unei concurente. Aflu că tânărul domn se comportă foarte cavalierește față de surioară, că îi sărută mâna și o mângâie; mă conving însă că încă înainte de a împlini doi ani el își folosește abilitatea lingvistică pentru a exercita critici la adresa persoanei care lui i se pare a fi numai superfluă. De câte ori vine vorba despre ea, el se amestecă în conversație și strigă încăpățânat: p(r)ea mică, p(r)ea mică. În ultimele luni, de când copilul a scăpat de acest dispreț printr-o dezvoltare evidentă, el știe să își argumenteze altfel părerea că ea nu merită atâta atenție. Cu toate ocaziile posibile, el spune: nu are dinți.⁷⁸ Toți ne amintim că, pe când avea șase ani, fiica mai mare a unei alte surori a căutat asigurare timp de o jumătate de oră în fața tuturor mătușilor: „Nu-i așa că Lucie nu poate să înțeleagă încă asta?” Lucie era concurența ei, cu aproape doi ani și jumătate mai mică.

Visul despre moartea fratelui sau surorii, care corespunde unei adversități sporite, nu lipsește, de exemplu, de la niciuna dintre pacientele mele. Am găsit o singură excepție, care se poate interpreta ușor ca o confirmare a regulii. Pe când îi explicam unei doamne, în timpul ședinței, această stare de fapt, care mi se părea că este la ordinea zilei în simptom, ea a răspuns, spre uimirea mea, că nu a avut niciodată astfel de vise. Însă i-a venit în minte un alt vis, care aparent nu avea nimic de-a face cu acesta, un vis pe care îl avusese pentru prima oară

---

săcâie, atunci când eu eram plimbat în cărucior, el stătea în fața mea și îmi răpea jumătate din loc, astfel că trebuia să ne lovim mereu cu picioarele.”

⁷⁸ [Completare din 1909] În aceleași cuvinte își îmbracă micul Hans, de trei ani și jumătate, critica sa nimicitoare la adresa surorii sale (1909b). El presupune că ea nu poate vorbi din pricină că îi lipsesc dinții.

atunci când avea patru ani, pe când era cea mai mică, și care apoi se repetase. „*O mulțime de copii, toți frații și surorile ei, verișorii și verișoarele zburdau pe o pajiște. Dintr-o dată au avut aripi, au zburat și s-au dus.*” Ea nu avea nicio idee despre semnificația acestui vis; nu ne va fi greu să recunoaștem în el un vis despre moartea tuturor fraților în forma sa originală, prea puțin influențată de cenzură. Îmi permit să îi subscriu analiza următoare. La moartea unuia dintre copiii familiei — copiii celor doi frați au fost crescuți în acest caz într-o comunitate frățească — visătoarea noastră, care nu avea încă patru ani, nu întrebase oare pe o persoană adultă înțeleaptă: „Ce se întâmplă cu copiii atunci când mor?” Răspunsul ar fi sunat: „Capătă aripi și se fac îngerăși.” În vis, conform acestei explicații, frații și surorile au cu toții aripi ca îngerășii și — ceea ce este mai important — zboară și se duc. Micuța noastră făcătoare de îngeri rămâne singură, gândiți-vă, singura dintr-o asemenea fratrie! Nu ne înșelăm dacă presupunem că acești copii care zburdă pe o pajiște de unde își iau zborul indică fluturi. Este ca și cum copilul ar fi desfășurat aceeași asociație de gânduri care i-a făcut pe antici să plăsmuiască sufletul cu aripi de fluture.

S-ar putea obiecta că impulsurile dușmănoase ale copiilor față de frații și surorile lor sunt subînțelese, dar cum se face că mintea copilului poate ajunge la acea culme a răutății încât să îi dorească moartea concurrentului sau tovarășului mai puternic de joacă, ca și cum toate infracțiunile nu ar putea fi pedepsite decât cu moartea? Cei care vorbesc astfel nu bănuiesc că reprezentarea pe care o are copilul despre „a fi mort” nu are în comun cu reprezentarea noastră decât cuvântul și poate prea puține alte lucruri. Copilul nu știe nimic despre ororile putrefacției, de înghețarea în mormântul rece, de groaza de nimicul fără de sfârșit, pe care adultul le suportă atât de greu în reprezentarea lui, așa cum ne-o arată toate miturile despre lumea de dincolo. Frica de moarte îi

este străină, de aceea el se joacă cu acest înspăimântător cuvânt și îl amenință pe un alt copil: „Dacă mai faci o dată asta, o să mori, cum a murit Franz“, la care sărmana mamă, care nu poate uita că jumătate dintre oamenii care se nasc pe pământ nu ajung să treacă de vârsta copilăriei, se înfioară. Și la opt ani, copilul care se întoarce acasă după o vizită la muzeul de istorie naturală îi poate spune mamei sale: „Mama, te iubesc atât de mult; dacă o să mori vreodată, o să te împăiez și o să te așez în cameră ca să te pot vedea mereu!“ Atât de puțin seamănă reprezentarea pe care o are copilul despre „a fi mort“ cu propria noastră reprezentare.⁷⁹

Pentru copilul care este scutit de vederea scenelor de suferință care precedă morții, a fi mort nu înseamnă decât „a fi departe“, a nu-i mai tulbura pe cei care rămân în viață. El nu diferențiază modurile în care se realizează această absență prin călătorie, părăsire, înstrăinare sau moarte.⁸⁰ Atunci când, în anii preistorici ai unui copil, bona sa este concediată și, la scurt timp după aceasta, moare mama, în amintirea

⁷⁹ [Completare din 1909] Din partea unui băiat de zece ani, foarte înzestrat, am auzit, după moartea năprasnică a tatălui, spre uimirea mea: „Înțeleg că tata a murit, dar de ce nu se întoarce acasă la cină nu poate să îmi explice nimeni.“ [Completare din 1919] Material despre această temă se mai găsește la rubrica redactată de doamna dr von Hug-Hellmuth „Despre adevărata natură a psihicului copilului“ din revista *Imago, Zeitschrift für Anwendung der Psychoanalyse auf die Geisteswissenschaften*.

⁸⁰ [Completare din 1919] O observație a unui tată instruit în psihanaliză a prins exact momentul în care fiica sa de patru ani, cu un spirit foarte dezvoltat, recunoaște deosebirea între „a fi departe“ și „a fi mort“. Copila făcea mofturi la masă și s-a simțit observată neprietenos de către una dintre supraveghetoarele de la pension. „Josefina ar trebui să moară“, a spus ea către tată. „Dar de ce să moară neapărat?“ întreabă tatăl, consolator. „Nu e destul să plece?“ „Nu“, a răspuns copila, „că atunci o să se întoarcă.“ Pentru iubirea nemărginită de sine a copilului (narcisism), orice tulburare este un *crimen laesae majestatis* și, ca și legea draconică, sentimentul copilului fixează în cazul tuturor acestor abateri o singură pedeapsă, care nu se poate doza.

sa, așa cum este descoperită de analiză, cele două evenimente se află în aceeași serie. Multe mame au aflat cu durere că copilului nu îi este foarte dor de persoanele absente; atunci când, la întoarcerea dintr-un concediu de vară de mai multe săptămâni, se interesează și află că micuții nu au întreat nici măcar o dată de mama. Dacă ea a plecat însă cu adevărat în acel „ținut nedescoperit, din care nu se întoarce nimeni“, atunci copiii par mai întâi să o fi uitat, și numai *retroactiv* ei încep să-și amintească de moartă.

Dacă copilul are deci motive să-și dorească absența unui alt copil, atunci el nu are niciun fel de opreliști de a îmbrăca această dorință în forma morții, și reacția psihică la visul de dorință de moarte demonstrează că, în ciuda întregii diversități în ceea ce privește conținutul, dorința copilului este totuși pe undeva același lucru ca și dorința similară a adultului.

Dacă explicăm dorința copilului ca frații și surorile lui să moară prin egoismul acestuia, care îi consideră pe acei copii niște concurenți, cum se poate explica însă dorința ca părinții să moară, părinții care sunt pentru copii furnizorii de dragoste, cei care le împlinesc trebuințele și a căror supraviețuire ei ar trebui să o dorească tocmai din motive egoiste?

Spre rezolvarea acestei dificultăți ne conduce experiența că visele despre moartea părinților se referă preponderent la o singură parte a perechii parentale, anume cea de același sex cu visătorul, că în general bărbatul visează despre moartea tatălui, iar femeia despre moartea mamei. Nu pot să prezint aceasta ca pe o regulă, dar preponderența este atât de pronunțată, încât cere o explicație printr-un factor cu semnificație generală.⁸¹ În linii mari, este ca și cum s-ar fi instalat

⁸¹ [Completare din 1925] Starea de fapt este ascunsă adesea prin apariția unei tendințe punitive care, ca o reacție moralizatoare, amenință cu pierderea părintelui iubit.

timpuriu o preferință sexuală, ca și cum băiatul ar vedea în tată iar fetița ar vedea în mamă un concurent la iubire, iar înlăturarea acestui adversar nu poate aduce decât avantaje.

Înainte de a respinge această idee îngrozitoare, să luăm și aici în considerare relațiile reale între părinți și copii. Trebuie să diferențiem între ceea ce pretind cerințele culturale de pietate în ceea ce privește această relație și ceea ce rezultă de fapt din observația cotidiană. În relația dintre părinți și copii se ascunde mai mult decât un singur motiv de dușmănie; există într-o mare cantitate acele condiții pentru apariția dorințelor care nu fac față cenzurii. Să ne oprim mai întâi asupra relației dintre tată și fiu. Sunt de părere că sfințenia pe care am recunoscut-o prescripțiilor decalogului ne tocește simțul cu care percepem realitatea. Nu ne îngăduim poate deloc să remarcăm că cea mai mare parte a umanității încalcă cea de-a patra poruncă. În cele mai joase, ca și în cele mai înalte straturi ale societății umane, pietatea față de părinți este lăsată în urmă de alte interese. Informațiile obscure care au ajuns la noi din preistoria societății umane, prin mitologie și legendă, ne dau o reprezentare prea puțin îmbucurătoare despre puterea tatălui și despre lipsa de menajamente cu care ea este folosită. Cronos își ucide copiii, ca și vierul care omoară plozii scoafei, și Zeus îl castrează pe tată⁸² și se așază în locul lui, ca suveran. Cu cât domină tatăl mai nestânjenit în vechea familie, cu atât mai mult cade fiul, merit să-i fie urmaș, în poziția dușmanului și cu atât mai mare trebuie să fie nerăbdarea lui de a cere suveranitatea, prin moartea tatălui. Și în familiile noastre burgheze, prin refu-

---

⁸² [Completare din 1909] Cel puțin în unele dintre reprezentările mitologice. După altele, castrarea este săvârșită numai de Cronos asupra tatălui său Uranus. Despre semnificația mitologică a acestui motiv a se vedea Otto Rank, 1909 [Completare din 1914] și 1912c, capitolul IX, 2.

zul autonomiei fiului și al mijloacelor care îi sunt necesare pentru aceasta, tatăl contribuie la dezvoltarea germenului natural de dușmănie care se află în această relație. Destul de des, medicul se află în poziția de a observa că durerea pierderii tatălui nu poate reprimă la fiu satisfacția în ceea ce privește libertatea în sfârșit obținută. Fiecare tată se străduiește din greu să păstreze restul de *potestas patris familias*, atât de învechită în societatea de azi, și orice creator este sigur de efect atunci când, ca și Ibsen, aduce în prim-planul plâsmuirilor sale lupta străveche dintre tată și fiu. Prilejurile de conflict între fiică și mamă apar atunci când fata crește și află în mama ei un paznic, în timp ce ea tânjește după libertate sexuală; iar mama este avertizată de înflorirea fetei că pentru ea a venit timpul să renunțe la pretențiile sexuale.

Toate aceste relații se află sub ochii tuturor. Ele nu ne ajută în intenția de a explica visele despre moartea părinților, vise pe care le au persoanele la care pietatea față de părinți a devenit de mult ceva intangibil. Explicațiile de mai sus ne-au pregătit pentru ideea că dorința ca părinții să moară își are originea în cea mai timpurie copilărie.

În analizele întreprinse cu psihonevrotici, această ipoteză se confirmă cu o siguranță care exclude orice îndoială. Aflăm cu această ocazie că dorințele sexuale ale copilului — în măsura în care ele merită acest nume în starea de germen în care se află — se deșteaptă foarte precoce și că prima înclinație a fetei se îndreaptă spre tată, după cum prima dorință infantilă a băiatului se îndreaptă spre mamă. Tatăl pentru băiat iar mama pentru fată devin concurenți supărători și am spus deja, pentru cazul fraților și surorilor, cât de puțin îi trebuie copilului ca să transforme acest sentiment în dorință de moarte. Alegerea sexuală se manifestă de regulă deja la părinți; o tendință naturală îl face pe bărbat să-și răsfete fiicele și pe femeie să țină steagul fiului, în timp ce, acolo

unde vraja sexului nu le tulbură judecata, amândoi acționează cu strictețe pentru educația copilului. Copilul remarcă foarte bine preferința și se revoltă împotriva acelei părți a perechii parentale care i se împotrivesc. A găsi iubire la adulți nu este pentru el numai satisfacerea unei trebuințe speciale, ci și faptul că în toate celelalte părți i se cedează dorinței sale. Astfel, copilul își urmează propriile pulsioni sexuale și în același timp întărește preferința care emană de la părinți, dacă alegerea pe care el o face între părinți merge în același sens ca și alegerea acestora.

Cele mai multe dintre semnele acestor înclinații infantile din partea copiilor sunt trecute cu vederea, însă unele se pot observa chiar după ce trec primii ani de copilărie. Atunci când mama ei este chemată și trebuie să plece de la masă, o fetiță de opt ani, dintre cunoștințele mele, se folosește de acest prilej pentru a se proclama succesoare a acesteia. „Acum eu o să fiu mama. Karl, mai vrei legume? Poftim, atunci, te rog“ etc. O fetiță de patru ani, deosebit de talentată și de vioaie, la care această parte de psihologie infantilă este deosebit de transparentă, spune direct: „Acum mama poate să se ducă, atunci eu o să mă mărit cu tata și o să fiu soția lui.“ În viața infantilă, această dorință nu exclude deloc iubirea tandră a copilului pentru mamă. Dacă băiețelul are voie să doarmă alături de mama sa de îndată ce tatăl pleacă în călătorie și după întoarcerea acestuia trebuie să se înapoieze în camera copiilor, la o persoană care îi place mult mai puțin, atunci la el se poate înfiripa cu ușurință dorința ca tatăl să fie absent tot timpul, pentru ca el să își poată păstra locul alături de iubita și frumoasa lui mamă și mijlocul de a-și îndeplini această dorință este atins dacă tatăl moare, căci experiența lui l-a învățat: oamenii „morți“, de exemplu tata mare, sunt mereu absenți și nu se mai întorc niciodată.

Dacă asemenea observații făcute asupra copiilor mici corespund perfect interpretării propuse, ele nu creează însă convingerea deplină pe care o oferă medicului psihanaliza nevroticilor adulți. Comunicarea viselor respective se realizează aici cu astfel de contexte, încât interpretarea lor ca *vis de dorință* devine incontestabilă. Într-o zi o găsesc pe o doamnă tulburată și plânsă. Ea spune: nu mai vreau să îmi văd rudele, trebuie să le fie deja groază de mine. Apoi, aproape fără nicio trecere, ea povestește că își amintește de un vis a cărui semnificație desigur nu o cunoaște. Ea îl visase pe când avea patru ani și suna astfel: *Un râs sau o vulpe se plimbă pe acoperiș, apoi cade ceva sau ea cade și apoi o scot pe mama moartă din casă, și ea plânge amarnic. Imediat ce i-am spus că acest vis trebuie să însemne dorința din copilăria ei de a-și vedea mama moartă și că din cauza acestui vis ea trebuie să fie de părere că rudele se îngrozesc de ea, ea îmi furnizează materiale care explică visul. „Ochi de râs” [Luchsange însemnând și ochi ageri] este cuvântul cu care o ocărâse odată, pe când era mică, un copil de pe stradă; pe când ea avea trei ani, mamei ei îi căzuse în cap o țigla de pe acoperiș și sângerase masiv.*

Odată am avut prilejul să studiez în amănunțime o tânără care trecuse prin diferite stări psihice. În starea de agitație și de confuzie prin care a debutat boala ei, pacienta manifestase o respingere deosebită față de mama ei, o lovea și o ocărâra de îndată ce se apropia de pat, în timp ce față de o soră cu mult mai în vârstă se purta amabil și ascultător. A urmat apoi o stare mai clară, dar ceva mai apatică, ce prezenta un somn foarte tulburat; în această fază a început tratamentul și eu i-am analizat visele. Nenumărate dintre ele erau mai mult sau mai puțin mascate despre moartea mamei; când ea participa la înmormântarea unei femei bătrâne, când se vedea pe ea și pe sora ei stând la masă în haine de doliu; despre

sensul acestor vise nu încăpea nicio îndoială. O dată cu ameliorarea progresivă, au apărut simptomele fobiei isterice; cea mai chinuitoare dintre aceste fobii era aceea de a nu i se întâmpla ceva mamei. Oriunde s-ar fi aflat, ea trebuia să se grăbească acasă, pentru a se convinge că mama încă mai trăiește. În contextul experiențelor mele de până atunci, cazul era plin de învățături; într-o traducere multilingvă el prezenta diferite modalități de reacție ale aparatului psihic la aceeași reprezentare-stimul. În confuzia pe care o văd ca *înfrângere* a celei de-a doua instanțe psihice de către prima, de obicei reprimată, dușmănia inconștientă față de mamă devine activă motor; în momentul în care intervine prima liniștire, revolta este reprimată, dominația cenzurii este restabilită și acestei adversități nu îi mai este deschis decât terenul visului, pentru a realiza dorința ca ea să moară; pe măsură ce normalitatea se întărește mai departe, ea creează grija disproporționată față de mamă, ca reacție contrarie isterică și manifestare defensivă. În acest context nu mai este inexplicabil de ce fetele isterice sunt atât de des legate exagerat de tandru de mamele lor.

Altă dată am avut prilejul să arunc o privire de profunzime în viața psihică inconștientă a unui tânăr căruia nevroza obsesională îi făcuse viața aproape imposibilă, care nu putea merge pe stradă pentru că îl chinuia grija de a nu ucide toți oamenii care trec pe lângă el. Își petrecea zilele punându-și în ordine piesele doveditoare pentru alibiul său, în cazul în care ar fi acuzat de una dintre crimele care au loc în oraș. Este inutil să mai facem observația că era un om cu o înaltă educație morală. Analiza — care a dus la vindecarea lui — a descoperit, drept teme al acestei reprezentări obsesionale penibile, impulsuri ucigașe la adresa tatălui său, puțin prea sever, impulsuri care se manifestaseră conștient, spre uimirea sa, pe când el avea șapte ani; ele proveneau însă,

desigur, din copilăria mult mai timpurie. După boala chinuitoare și moartea tatălui, i-au apărut, în jurul vârstei de treizeci și unu de ani, reproșurile obsesive pe care le-a transferat asupra străinilor, în forma acelei fobii. Se poate crede cu ușurință că acela care a fost în stare să dorească să-și împingă tatăl în prăpastie de pe o culme de munte nu va cruța nici viețile persoanelor mai îndepărtate; de aceea el face bine că se închide în camera lui.

După deja numeroasele mele experiențe, părinții joacă rolul principal în viețile psihice infantile ale tuturor celor care devin ulterior psihonevrotici și starea de îndrăgostire de unul din părinți și ura împotriva celuilalt țin de nucleul de fier al materialului de impulsuri psihice care se formează în acea perioadă și care este atât de important pentru simptomatologia nevrotică ulterioară. Nu cred însă că aceasta poate crea ceva absolut nou și particular pentru nevrotici, care să îi deosebească mult de alți oameni care rămân normali. Este mult mai probabil și este susținut de observațiile ocazionale asupra unor copii normali că și prin aceste dorințe îndrăgostite și dușmănoase față de părinții lor ei ne fac cunoscut, numai printr-o augmentare, ceea ce se petrece mai puțin clar și mai puțin intens în sufletul celor mai mulți dintre copii. Pentru susținerea acestei cunoașteri, Antichitatea ne-a furnizat o legendă ale cărei eficiență profundă și valabilitate generală pot fi înțelese numai printr-o generalitate asemănătoare a premisei respective din psihologia infantilă.

Mă refer la legenda regelui Oedip și la drama cu același nume a lui Sofocle. În pruncie, Oedip, fiul lui Laios, regele Tebei, și al Iocastei, este abandonat în pustiu și expus intemperiilor pentru că un oracol îi comunicase tatălui că fiul încă nenăscut va fi ucigașul său. El va fi salvat și va crește ca fiu de rege la o curte străină până ce, nesigur de originea

sa, Oedip întreabă el însuși oracolul și obține de la el sfatul de a-și evita patria, pentru că va trebui să devină ucigașul tatălui său și soțul mamei sale. Pe calea spre presupusa sa patrie, el se întâlnește cu regele Laios și îl ucide într-un conflict care se consumă rapid. Apoi, el merge la Teba, unde rezolvă enigma Sfinxului care păzea drumul și, drept mulțumire pentru aceasta, tebanii îl aleg rege și îi dăruiesc mâna Iocastei. El guvernează mult timp în pace și onoare și zămislește împreună cu mama sa, de care nu știa, doi fii și două fiice, până ce izbucnește ciuma, ceea ce prilejuiește o nouă chestionare a oracolului de către tebani. Aici începe tragedia lui Sofocle. Mesagerii revin cu răspunsul că ciuma va înceta dacă va fi alungat din țară ucigașul regelui Laios. Dar unde se află acesta?

„Dar unde-or fi? Omoru-i săvârșit de mult;
Cum oare-om da de urma lor? E tare greu!“
(*Oedip rege*, 108)⁸³

Acțiunea piesei nu constă în altceva decât în dezvoltarea treptat amplificată și artificial amânată — asemănătoare travaliului unei psihanalize — a faptului că tocmai Oedip este ucigașul lui Laios, dar și fiul celui ucis și al Iocastei. Zguduit de monstruoșitatea săvârșită fără știrea lui, Oedip se orbește și își părăsește patria. Se împlinesc cele spuse de oracol.

Oedip rege este ceea ce se numește o „tragedie a destinului“; acțiunea tragică constă în opoziția între voința atotputernică a zeilor și lupta zadarnică a oamenilor amenințați de nenorocire; spectatorul adânc impresionat trebuie să învețe din jocul tragediei supunerea față de voința divinității și in-

⁸³ Editura pentru literatură, 1965, traducere de George Fotino. (N. t.).

tuiția propriei neputințe. Ca urmare, scriitorii moderni au încercat să obțină un efect tragic asemănător, țesând aceeași contradicție într-o fabulă inventată de ei. Numai că spectatorii au privit neimpresionați cum, în ciuda tuturor eforturilor unor oameni nevinovați, asupra lor se împlinește un blestem sau profeția unui oracol; următoarele tragedii ale destinului au rămas fără efect.

Dacă tragedia *Oedip rege* îi zguduie pe oamenii moderni nu mai puțin decât pe grecii contemporani cu ea, cheia stă numai în faptul că efectul tragediei grecești nu rezidă în contradicția dintre soartă și voința omului, ci în particularitățile materialului asupra căruia se manifestă această contradicție. Trebuie să existe în interiorul nostru o voce care este gata să recunoască forța constrângătoare a destinului din *Oedip*, în timp ce putem respinge ca arbitraritate alte dispoziții ale lui, cum sunt cele din *Ahnfrau* (de Grillparzer) sau din alte tragedii ale destinului. Și un astfel de factor este de fapt cuprins în povestea regelui Oedip. Destinul său ne impresionează pentru că ar fi putut fi și al nostru, dacă ar fi atârnat deasupra capului nostru același blestem ca și cel de deasupra capului lui. Poate că pentru noi toți a fost sortit să ne îndreptăm primul impuls sexual spre mamă și prima ură și dorință violentă împotriva tatălui; visele noastre ne conving de asta. Regele Oedip, care l-a ucis pe tatăl său Laios și care s-a căsătorit cu mama sa Iocasta, nu este decât o împlinire a dorinței copilăriei noastre. Dar de atunci, mai fericiți decât el, noi am reușit, în măsura în care nu am devenit psihonevrotici, să ne desprindem impulsurile sexuale de mamele noastre și să ne uităm ura față de tatăl nostru. Ne înfiorăm în fața persoanei la care s-a împlinit această dorință primară din copilărie, cu întreaga refulare pe care au suferit-o aceste dorințe în interiorul nostru. Atunci când, în acea anchetă, poetul pune în lumină vinovăția lui Oedip, el ne obligă să recunoaș-

tem propriul nostru interior, în care acele impulsuri există, chiar dacă sunt reprimite. Corul ne părăsește, expunându-ne un contrast:

„Vedeți-l, vedeți-l, voi, oameni din țara mea, Tebal
Oedip ce-a știut dezlega mult vestitele taine,
Al țării stăpân ajunsese. La soarta-i, râvnind-o,
Priveau toți tebanii. Azi soarta-l aruncă-n urgie
Cumplită.“
(*Oedip rege*, 1524, *ed. cit.*)

Acest avertisment ne privește pe noi și mândria noastră că, după aprecierea noastră, am devenit atât de înțelepți și de puternici față de vremea când eram copii. Ca și Oedip, noi trăim pe neștiute acele dorințe care ofensează morala, dorințe pe care ni le-a impus natura și, după dezvăluirea lor, cu toții dorim să ne întoarcem privirea de la scenele din copilăria noastră.⁸⁴

Faptul că legenda lui Oedip răsare pe baza unui material oniric străvechi, care are drept conținut acea tulburare penibilă a relației cu părinții din cauza primelor impulsuri ale sexualității, este dovedit incontestabil în textul tragediei lui Sofocle. Iocasta îl consolează pe Oedip care este încă neștiutor, dar care își face griji din cauza spuselor oracolului, amin-

⁸⁴ [Completare din 1914] Nicio altă comunicare a cercetării psihanalitice nu a provocat o contrazicere atât de cruntă, o împotrivire atât de acerbă sau deformări atât de amuzante ale criticii ca această referire la tendințele incestuoase infantile păstrate în inconștient. În ultima vreme a apărut chiar o încercare de a face ca incestul să treacă drept pur „simbolic“, în ciuda tuturor experiențelor. Ferenczi (1912) dă o „suprainterpretare“ plină de spirit a mitului lui Oedip, pe baza unui pasaj din corespondența lui Schopenhauer. [Completare din 1919] „Complexul lui Oedip“, menționat pentru prima dată în *Interpretarea viselor*, a câștigat, datorită unor studii ulterioare, o semnificație neașteptat de mare pentru înțelegerea istoriei omenirii și pentru dezvoltarea religiei și moralei (vezi *Totem și tabu*, 1912-13).

tind de un vis pe care îl visează atâția oameni, fără ca el să însemne ceva; spune ea:

„În vis, mulți s-au văzut cu a lor mamă-n așternut.
Când temeri d-astea n-ai, rabzi viața mai ușor.“
(*Oedip rege*, 981, ed. cit.)

Visul de a avea relații sexuale cu mama era, așa cum este și acum, comun multor oameni, care îl povestesc revoltați și uimiți. El este, așa cum se poate concepe, cheia tragediei și piesa de completare a visului despre moartea tatălui. Istoria lui Oedip este reacția fanteziei la acele două vise tipice și, cum visele adulților sunt trăite cu sentimente de respingere, legenda trebuie să cuprindă spaimă și autopedepsire. Restul configurației constă din nou dintr-o elaborare secundară de neînțeles a materialului care încearcă să îl facă utilizabil într-o intenție teologizantă. (A se compara cu materialul oniric al exhibiției.) Încercarea de a unifica atotputerea divină cu responsabilitatea umană este sortită eșecului la acest material, ca și la oricare altul.

Pe același sol ca și *Oedip rege* se înrădăcinează o altă mare creație literară tragică, *Hamlet* de Shakespeare. Dar în tratarea modificată a aceluiași material se manifestă întreaga deosebire care se vedește, în ceea ce privește viața psihică, între cele două perioade culturale atât de îndepărtate temporal, progresul secular al refulării în viața psihică a omenirii. În *Oedip*, ca și în vis, este adusă în lumină și realizată fantasma de dorință a copilului; în *Hamlet* ea rămâne refulată și nu aflăm despre existența ei — așa cum se întâmplă și în nevroză — decât datorită efectelor inhibitive care decurg din ea. Efectul copleșitor al dramei moderne a arătat, într-un mod particular, că este de conceput ca trăsăturile eroului să rămâ-

nă pe deplin neclare. Piesa este construită pe ezitarea lui Hamlet de a îndeplini sarcina de răzbunare care i se trasează; textul nu mărturisește care sunt temeiurile sau motivele acestei ezitări; cele mai multe încercări de interpretare nu au reușit să le identifice. Conform concepției care domină în zilele noastre, concepție întemeiată de Goethe, Hamlet reprezintă tipul de om a cărui putere de acțiune directă este paralizată de dezvoltarea excesivă a activității de gândire („se gălbește-n umbra cugetării”⁸⁵). După alții, poetul a încercat să descrie un personaj maladiv, nehotărât, care intră în zona neurasteniei. Numai că fabula piesei ne arată că Hamlet nu apare în niciun caz ca o persoană total incapabilă de acțiune. Îl vedem acționând de două ori, o dată cuprins de o pasiune bruscă, doborându-l pe cel care trăgea cu urechea de după draperie, altă dată acționând după un plan, chiar unul ingenios, trimițându-i, cu întreaga lipsă de remușcare a prinților Renașterii, pe cei doi curteni la moartea pe care o plănuiseră pentru el însuși. Ce îl împiedica deci să realizeze sarcina pe care i-a dat-o duhul tatălui său? Aici se impune ideea că e vorba despre natura deosebită a acestei sarcini. Hamlet poate realiza orice în afară de răzbunarea împotriva bărbatului care i-a înlăturat tatăl și i-a luat locul acestuia pe lângă mamă, împotriva bărbatului care îi arată realizarea dorințelor sale infantile refulate. Repulsia care ar trebui să îl împingă la răzbunare este înlocuită la el de autoreproșuri, de scrupule de conștiință, care îi amintesc, literalmente, că nici el nu este mai bun decât păcătosul pe care trebuie să îl pedepsească. Am adus aici în conștiință ceea ce rămâne inconștient în sufletul eroului; dacă cineva ar dori să îl numească isteric pe Hamlet, aceasta nu poate decurge decât din interpretarea mea. Abstenența sexuală pe care o manifestă Ham-

⁸⁵ Hamlet, Actul III, scena 1, ed. cit. (N. t.).

let în conversația cu Ofelia corespunde interpretării mele și este aceeași respingere a sexualității care va stăpâni tot mai mult sufletul scriitorului în următorii ani, până la manifestările culminante din *Timon din Atena*. Desigur, propria viață psihică a scriitorului trebuie să fie cea care ne întâmpină în Hamlet; din lucrarea lui Georg Brandes despre Shakespeare (1896) extrag informația că drama a fost compusă imediat după moartea tatălui lui Shakespeare (1601), deci în timpul doliului după el, în timpul reactivării, presupunem, a sentimentelor din copilărie care se refereau la tată. Se știe că fiul lui Shakespeare, mort de timpuriu, purta numele Hamnet (asemănător cu Hamlet). După cum *Hamlet* tratează relația fiului cu părinții săi, la fel piesa care datează din aceeași perioadă, *Macbeth*, tratează tema infertilității. Ca orice simptom nevrotic, și visul poate fi și are nevoie să fie suprainterpretat, dacă se cere înțelegerea lui completă; la fel, fiecare creație literară onestă provine din mai multe motive și dintr-o incitare din psihicul creatorului și lasă loc de mai mult decât o singură interpretare. Aici nu am căutat să fac decât interpretarea celui mai profund strat de impulsuri din psihicul creatorului.⁸⁶

Nu pot să părăsesc tema viselor tipice despre moartea rudelor dragi fără să evidențiez în câteva cuvinte importanța lor pentru teoria visului. Aceste vise ne arată împlinindu-se acel caz total neobișnuit în care gândul oniric format din dorința refulată scapă oricărei cenzuri și trece nemodificat în

---

⁸⁶ [Completare din 1919] E. Jones a desăvârșit sugestiile de mai sus despre înțelegerea psihanalitică a lui Hamlet și tot el le-a apărat împotriva altor idei publicate în literatură (vezi Jones, 1910a). [Completare din 1930] Între timp am devenit nesigur de premisa de mai sus că autorul operelor lui Shakespeare a fost omul din Stratford. [Completare din 1919] Pentru alte încercări de analiză a lui *Macbeth*, vezi eseul meu *Câteva tipuri din practica psihanalitică* (1916d) și un eseu al lui Jekels (1917).

vis. Trebuie să existe situații deosebite care fac posibilă o astfel de soartă. Favorizarea acestor vise ține de următorii doi factori: în primul rând nu există nicio dorință pe care o credem a fi mai departe de noi; suntem de părere că „nici în vis“ nu am putea dori acest lucru și de aceea cenzura visului nu se înarmează împotriva acestui lucru monstruos, la fel cum legile lui Solon nu prevedeau nicio pedeapsă pentru patricid. În al doilea rând, tocmai aici dorinței refulate și nebănuite îi apare deosebit de frecvent în întâmpinare un rest diurn, sub înfățișarea unei *griji* legate de viața persoanei dragi. Această grijă nu se poate transpune în vis altfel decât servindu-se de dorința analoagă; dorința poate fi însă mascată cu grija activată în timpul zilei. Dacă am fi de părere că aceasta se întâmplă mai ușor, că noaptea și în vis pur și simplu continuăm ceea ce ne preocupase mintea în timpul zilei, atunci lăsăm visele despre moartea unor persoane dragi în afara oricărei legături cu explicarea viselor și menținem, în mod inutil, o enigmă care este pe deplin reductibilă.

Urmărirea relației dintre aceste vise și visele de angoasă este foarte fertilă. În visele despre moartea persoanelor dragi, dorința refulată a găsit o cale de a se sustrage cenzurii — și deformării determinate de aceasta. Manifestarea însoțitoare, care nu lipsește niciodată, este atunci resimțirea în vis a unor senzații dureroase. La fel, visul de angoasă nu apare decât atunci când cenzura este învinsă total sau parțial și pe de altă parte el facilitează învingerea cenzurii atunci când angoasa a apărut deja ca o senzație actuală, din surse somatice. Astfel devine clar în ce scop își face cenzura datoria de a exercita deformarea onirică; este *pentru a preîntâmpina dezvoltarea angoasei sau a altor forme de afect penibil*.

Mai sus, am vorbit despre egoismul din sufletul copilului și mă leg de aceasta cu intenția de a arăta că visele au păs-

trat și această caracteristică. Per ansamblu, ele sunt absolut egoiste, în toate apare dragul de Eu, chiar dacă e deghizat. Dorințele care sunt împlinite în vis sunt în mod regulat dorințe ale acestui Eu; este doar o iluzie dacă interesul pentru altcineva pare să fi provocat vreodată un vis. Voi supune analizei câteva exemple care contrazic această idee.

I

Un băiețel care nu a împlinit încă patru ani: *Vede un platon mare cu o bucată mare de friptură pe el, cu garnitură și carnea se mânca dintr-o dată toată — nu tăiată. Nu vede persoana care a mâncat-o.*⁸⁷

Cine ar putea fi străinul despre a cărui masă copioasă cu carne visează micuțul nostru? Ar trebui să ne-o arate întâmplările din ziua visului. De câteva zile, copilul este ținut la o dietă cu lactate prescrisă de medic; în seara zilei visului, el fusese însă neascultător și, drept pedeapsă, i-a fost refuzată cina. El mai trecuse o dată printr-o astfel de cură de foame și s-a purtat foarte curajos. El știa că nu va primi nimic și nici nu și-a permis să semnaleze în cuvinte că îi este foame. Educația a început să funcționeze la el; ea se exprimă deja în vis, care prezintă începutul unei deformări onirice. Nu există nicio îndoială că el însuși este persoana ale cărei dorințe tind către o masă atât de bogată, chiar o friptură. Dat fiind că el știe că aceasta îi este interzisă, nu îndrăznește să se așeze el însuși la

⁸⁷ Și mărimea, abundența, disproporția și exagerarea din vis pot să fie trăsături infantile. Copilul nu cunoaște nicio dorință mai fierbinte decât cea de a fi mare, de a primi din partea tuturor la fel de mult ca și adulții; este greu de mulțumit, nu se satură niciodată, cere neobosit repetarea a ceea ce îi place să facă sau să mănânce. El nu învață cumpătarea, resemnarea, modestia decât datorită influenței civilizatoare a educației. După cum se știe, și nevroticul tinde către exagerare și lipsă de măsură.

masă, așa cum fac copiii în vis (a se compara cu visul cu căpșuni al micuței mele Anna). Persoana rămâne anonimă.

II

Am visat odată că văd în vitrina unei librării un nou număr din acea colecție bibliofilă pe care o cumpăr de obicei (monografiile artistice, de istorie universală, despre orașe artistice renumite etc.). *Noua colecție se numește: Vorbitori (sau vorbe) de renume, și fasciculul I al acesteia poartă numele dr Lecher.*

În analiză mi se pare improbabil ca în vis să mă preocupe faima dr Lecher, oratorul opoziției parlamentare din Germania. Fapt este că de câteva zile luasem în tratament psihic noi pacienți și de aceea eram obligat să vorbesc zece până la unsprezece ore pe zi. Sunt deci eu însumi orator.

III

Am visat odată că un profesor pe care îl cunoșteam spusese la universitatea noastră: *Fiul meu, miopul.* Apoi urma un dialog, care consta din replici și contrareplici scurte. Urma însă un al treilea fragment de vis, în care apăream eu și fiii mei, și pentru conținutul latent al visului, tatăl, profesorul M., și fiul nu sunt decât oameni de paie care mă acoperă pe mine și pe fiii mei mari. Voi continua tratarea acestui vis și mai jos, datorită unei alte particularități.

IV

Un exemplu de sentimente egoiste cu adevărat josnice, care se ascund în spatele unor griji tandre, este furnizat de următorul vis:

Prietenul meu Otto arată rău, are fața maronie și ochii ieșiți din orbite.

Otto este medicul meu de familie, căruia îi rămân dator fără speranță, pentru că de ani de zile el veghează asupra sănătății copiilor mei, îi tratează cu succes atunci când se îmbolnăvesc și pe deasupra le face cadouri în toate ocaziile care pot furniza un pretext. În ziua visului, el fusese în vizită și soția mea remarcase că el arăta obosit și încordat. În noaptea care a urmat a venit visul meu și i-a conferit unele dintre semnele maladiei Basedow. Cel care interpretează visele făcând abstracție de regulile mele va înțelege din acest vis că eu îmi fac griji despre sănătatea prietenului meu și că aceste griji se realizează în vis. Aceasta ar fi în contradicție nu numai cu ideea că visul este împlinirea unei dorințe, ci și cu ideea că el nu este accesibil decât impulsurilor egoiste. Însă cel care interpretează astfel poate să îmi explice de ce mă tem că Otto are maladia *Basedow*, diagnostic cu nimic justificat de înfățișarea sa? Analiza mea furnizează, dimpotrivă, următorul material dintr-o întâmplare care a avut loc în urmă cu șase ani. Într-o mică societate, în care se afla și profesorul R., am făcut o călătorie prin pădure, la câteva ore de reședința noastră de vară, în cel mai perfect întuneric. Vizitiul, care nu era tocmai treaz, ne-a răsturnat deasupra unui pod și a fost un noroc că am ieșit cu toții sănătoși din asta. Am fost însă obligați să înnoptăm în următorul han, unde accidentul nostru a trezit multă simpatie pentru noi. Un domn care purta semnele inconfundabile ale *morbus Basedowii* — pigmentarea maro a pielii feței și ochii bulbucați, întocmai ca și în vis, și fără gușă — s-a pus pe deplin la dispoziția noastră și a întreat ce poate face pentru noi. Profesorul R., în felul lui hotărât, a răspuns: Nimic altceva decât să îmi împrumutați o cămașă de noapte. La care nobilul a răspuns: Îmi pare rău, asta nu pot și s-a îndepărtat.

În continuarea analizei mi-a venit ideea că Basedow nu este numai numele unui medic, ci și al unui pedagog celebru. (În starea de veghe nu mă mai simt acum pe deplin sigur de această cunoaștere.⁸⁸) Prietenul Otto este însă aceeași persoană pe care am rugat-o că, în cazul în care mi se întâmplă ceva, să supravegheze educația corporală a copiilor mei, mai ales în perioada pubertății (de aici cămașa de noaptea). Văzându-l în vis pe prietenul Otto manifestând simptomele patologice ale aceluia domn nobil care a vrut să ne ajute, eu vreau să spun în mod evident: dacă mi se întâmplă ceva, copiii vor avea de la el la fel de puțin cât am avut noi atunci de la domnul baron L., în ciuda amabilelor sale oferte de ajutor. Înclinația egoistă a acestui vis este astfel acum descoperită.⁸⁹

Unde se ascunde însă aici împlinirea dorinței? Nu în răzbunarea pe prietenul Otto, a cărui soartă pur și simplu este să fie tratat rău în visele mele⁹⁰, ci în următoarea relație.

⁸⁸ Această ipoteză este totuși corectă. Acesta este numele unui pedagog din secolul al XVIII-lea (N. t.).

⁸⁹ [Completare din 1911] Pe când Ernest Jones vorbea despre egoism în vis, într-o prelegere științifică, în fața unei societăți americane, o doamnă cultă a ridicat împotriva acestei generalizări neștiințifice obiecția conform căreia autorul se poate pronunța numai despre visele austrieilor și nu i-ar fi permis să emită judecăți asupra viselor americanilor. În ceea ce privește persoana ei proprie, este sigură că toate visele ei sunt strict altruiste.

[Completare din 1925] Spre dezvinovățirea acestei doamne atât de mândre de rasa ei, să mai remarcăm faptul că nu trebuie înțeleasă greșit ideea că visele sunt absolut egoiste. Dat fiind că tot ceea ce apare în gândirea preconștientă trece în vis (conținut și gânduri latente ale visului), această posibilitate este deschisă și impulsurilor altruiste. În același mod, în vise poate apărea un impuls tandru sau îndrăgostit pentru o altă persoană, impuls care se află în inconștient. Ceea ce este corect în enunțul în cauză se limitează deci la faptul că printre stimulii inconștienți ai visului se află foarte des tendințe egoiste, care par învinse în viața vigală.

⁹⁰ A se compara cu visul despre injecția făcută Irmei, capitolul II (N. t.).

Reprezentându-l în vis pe Otto ca baronul L., în același timp eu mi-am identificat propria persoană cu un altul, anume cu profesorul R., căci îi cer ceva lui Otto, după cum, în acea situație, R. a cerut de la baronul L. Și acesta este sensul. Profesorul R., cu care eu nu îndrăznesc cu adevărat să mă compar, și-a urmat, ca și mine, în mod independent drumul în afara școlii și numai târziu a obținut titlul de mult meritat. Deci iarăși vreau să devin profesor! Chiar acel „târziu“ este împlinirea unei dorințe, căci el prezice că voi trăi suficient de mult încât să îmi duc chiar eu băieții prin pubertate.

(γ) *Alte vise tipice*

Despre alte vise tipice, în care zburăm cu plăcere sau cădem plini de sentimente de angoasă, nu știu să spun nimic din propria mea experiență și datorez psihanalizelor tot ceea ce am de spus despre ele. Din informațiile pe care le obținem acolo, trebuie să tragem concluzia că și aceste vise repetă impresii din copilărie, anume se leagă de jocurile de mișcare, ce manifestă o putere de atracție excepțională pentru copil. Care unchi nu a făcut un copil să zboare, plimbându-l prin cameră cu brațele întinse sau care nu s-a jucat cu el de-a căderea, ținându-l pe genunchi și întinzând brusc piciorul său ținându-l la înălțime și făcând dintr-o dată ca și cum ar vrea să îi retragă sprijinul? Atunci copiii chiuie și cer, neobosiți, repetarea jocului, mai ales dacă sunt implicate și puțină frică și amețală; apoi, după ani de zile, ei creează repetiția în vis, dar în vis ei elimină mâinile care i-au ținut, pentru a putea pluti și cădea liber. Este cunoscută preferința tuturor copiilor mici pentru astfel de jocuri, ca și pentru leagăne și balansoare; apoi, când văd acrobații la circ, amintirea este înprospă-

tată.⁹¹ La unii băieți atacul isteric constă numai din reproduceri ale unor asemenea acrobații, pe care le realizează cu mare îndemânare. Nu rareori la aceste jocuri de mișcare, în sine inofensive, se evocă și senzații sexuale.⁹² Ca să o formulăm în cuvinte mai obișnuite pentru noi, care acoperă toate aceste activități infantile: visele despre zbor, cădere, amețeală etc. repetă „agitația”, „hărțuiala” din copilărie; sentimentele de plăcere asociate cu aceste activități se transformă în angoasă. După cum știe însă orice mamă, agitația copiilor se termină destul de frecvent cu ceartă și plâns.

Am deci bune motive să resping explicația conform căreia visele de zbor și de cădere sunt evocate de starea senzațiilor noastre cutanate din timpul somnului, senzațiile din mișcarea plămânilor noștri etc. Văd că aceste senzații sunt reproduse din amintirea legată de vis, că ele sunt deci conținut al visului, și nu surse ale visului.

Nu-mi ascund însă nicidecum că eu nu pot să aduc o explicație completă pentru această serie de vise tipice. Materialul meu mi-a lăsat o îndoială tocmai în această privință. Trebuie să susțin punctul general de vedere conform căruia toate

---

⁹¹ [Completare din 1925] Cercetarea psihanalitică ne-a lăsat să ghicim că la preferința copiilor pentru reprezentațiile de gimnastică și pentru repetarea lor în atacul isteric participă, în afară de plăcerea organului participă și un alt factor, imaginea mnezică (adesea inconștientă) a actului sexual observat (la oameni sau animale).

⁹² Un tânăr coleg, care nu suferă de nicio nevroză, îmi spune despre aceasta: „Știu din proprie experiență că pe vremuri căpătam o anumită senzație în organele genitale când mă dădeam în leagăn, chiar în momentul în care mișcarea descendentă ajungea la apogeu, senzație pe care trebuie să o desemnez ca senzație de juisare, deși nu era de fapt plăcută.” — De la pacienți am aflat adesea că primele erecții însoțite de senzație de juisare pe care și le amintesc au venit în copilărie, la cățărare. — Din psihanalize rezultă cu toată siguranța că adesea primele excitații sexuale se înrădăcinesc în jocul cu hărțoneli și lupte din copilărie.

senzațiile cutanate și de mișcare evocă aceste vise tipice, de îndată ce vreun motiv psihic are nevoie de ele și că ele pot să fie neglijate dacă nu le vine în întâmpinare o astfel de necesitate. Și relația cu trăirile infantile mi se pare a decurge din indicațiile pe care le-am obținut din analiza psihonevroticilor. Dar nu știu să precizez care alte semnificații s-au putut atașa de-a lungul vieții de amintirea acestor senzații — poate că la fiecare persoană este vorba despre alte senzații, în ciuda aparenței tipice a acestor vise. Aș dori cu dragă inimă să mă aflu în poziția de a umple aceste lacune printr-o analiză grijulie. Celor care se miră de faptul că, în ciuda frecvenței viselor despre zbor, cădere, căderea dinților etc., eu mă plâng de lipsă de material le sunt dator cu o explicație, anume că eu nu am experimentat pe propria mea piele astfel de vise de când acord atenție temei interpretării viselor. Visele nevroticilor, care îmi stau la dispoziție, nu sunt toate interpretabile sau nu sunt interpretabile până la sfârșitul intenției lor ascunse; interpretării până la cea din urmă enigmă i se opune o anumită forță psihică ce a participat la crearea nevrozei și care este făcută din nou eficientă, pentru dizolvarea acesteia.

(8) *Visul despre examen*

Fiecare om care a absolvit studiile gimnaziale cu examenul de maturitate se plânge de încăpățânarea cu care îl persecută visul de angoasă în care el pica acest examen, trebuia să îl repete etc. Pentru posesorul unui grad academic, acest vis tipic este înlocuit de un altul, care îi arată că a ratat examenele de licență și împotriva căruia el obiectează degeaba chiar în vis că practică deja de ani de zile, că este docent universitar sau șef de cancelarie. Este vorba despre amintirile de neșters ale acelor pedepse pe care le-am sufe-

rit în copilărie pentru prostiile săvârșite, care s-au trezit astfel din nou în interiorul nostru în cele două puncte nodale ale studiilor noastre, în acele „*dies irae, dies illa*” ale examenelor severe. Și „angoasa de examen” a nevroticilor își află întărirea în această angoasă din copilărie. După ce am încetat să fim școlari, părinții, educatorii sau mai târziu profesorii nu mai sunt, cum erau la început, cei care se ocupă de pedepsirea noastră; înlănțuirea cauzală necruțătoare a vieții a preluat educația noastră ulterioară și acum visăm despre examenul de maturitate și cel de licență — și cine nu a tremurat atunci? — ori de câte ori ne așteptăm ca norocul să ne pedepsească pentru că nu am făcut ceva corect, nu am dus la bun sfârșit, ori de câte ori simțim presiunea unei responsabilități.

Datorez o altă explicație a viselor despre examene unei observații din partea unui coleg experimentat, care într-o conversație științifică a subliniat că, după câte știe, visul despre examenul de maturitate nu apare decât la persoanele care au trecut acest examen și niciodată de cei care l-au picat. Visul angoasant despre examen, care, așa cum se verifică de fiecare dată, apare atunci când în zilele care urmează vom avea o activitate de răspundere și așteptăm posibilitatea unui fiasco, acest vis a căutat o ocazie din trecut în care marea angoasă s-a dovedit nejustificată și a fost contrazisă de rezultat. Acesta ar fi un exemplu foarte evident de neînțelegere a conținutului visului de către instanța vigیلă. Enunțul conceput ca o revoltă față de vis: dar eu sunt deja doctor etc. ar fi în realitate consolarea pe care visul o furnizează și care ar suna astfel: nu te teme de ziua de mâine; gândește-te ce frică ți-a fost de examenul de maturitate și totuși nu ți s-a întâmplat nimic. Astăzi ești deja doctor etc. Angoasa pe care o punem pe seama visului provine deci din resturile diurne.

Probele pentru această explicație, pe care le pot institui la mine și la alții, au corespuns foarte bine, chiar dacă nu au fost suficient de multe. De exemplu, eu am picat examenul de medicină legală la licență, dar niciodată acest obiect nu m-a urmărit în vis, în timp ce am fost examinat destul de des la botanică, zoologie sau chimie, examene la care m-am dus cu o teamă bine justificată, dar la care am scăpat de pedeapsă datorită sorții sau a examinatorului. În visele despre examenul de gimnaziu sunt examinat de regulă la istorie, acolo unde eu am făcut față în mod strălucit, dar numai pentru că amabilul meu profesor — binefăcătorul cu un singur ochi dintr-un alt vis, p. 41 — nu a trecut cu vederea faptul că în biletul de examen pe care i l-am înapoiat întrebarea din mijloc era ștearsă cu unghia, ca semn că el nu trebuie să întârzie asupra acestei întrebări. Unul dintre pacienții mei, care a fost respins la examenul de maturitate, pe care l-a trecut mai târziu, dar care a căzut apoi la examenul de ofițer și nu a devenit ofițer, îmi relatează că a visat adesea despre primul examen, dar niciodată nu a visat despre ultimul.

Visele despre examene pun deja interpretării unele dificultăți pe care le-am considerat mai devreme caracteristice majorității viselor tipice. Materialul de asociații pe care ni-l pune la dispoziție visătorul ajunge rareori pentru interpretare. Cea mai bună înțelegere a acestor vise trebuie extrasă dintr-o serie mai mare de exemple. De curând mi-a devenit clar că enunțul: ești deja doctor etc. nu numai că acoperă o consolare, ci înseamnă și un reproș. Acesta ar fi sunat: ești deja prea bătrân, ai înaintat atât de mult în viață și încă mai faci astfel de prostii, de copilării. Acest amestec de autocritică și de consolare ar corespunde conținutului latent al viselor despre examene. Acum nu mai este ciudat dacă reproșurile din cauza „prostiei“ și „copilăriilor“ se re-

feră, în ultimele exemple analizate, la repetiția unor acte sexuale reprobabile.

W. Stekel, de la care provine prima interpretare a „visului despre examenul de maturitate“, apără punctul de vedere că acesta se referă de regulă la încercarea sexuală și la maturitatea sexuală. Experiența mea a putut confirma adesea acest lucru.

Travaliul visului

Toate celelalte încercări de până acum de a rezolva problema visului se legau direct de amintirea unui conținut dat, *manifest* al visului și s-au străduit să obțină interpretarea visului din acest conținut. Sau, renunțând la o interpretare, au încercat să își fundamenteze judecata despre vis prin trimiterea la conținutul acestuia. Numai noi ne raportăm la o altă stare de lucruri; pentru noi, între conținutul visului și rezultatele abordării noastre se interpune un nou material psihic: conținutul *latent* obținut prin procedeele noastre sau gândurile visului. Din acestea din urmă, și nu din conținutul manifest al visului noi dezvoltăm rezolvarea visului. Nouă ne incumbă o nouă sarcină, care nu exista înainte, anume aceea de a cerceta legăturile dintre conținutul manifest al visului și gândurile latente ale acestuia și de a identifica procedeele prin care, pornind de la cele din urmă, se ajunge la cel dintâi.

Gândurile visului și conținutul visului se află în fața noastră ca două moduri de prezentare ale aceluiași conținut, în două limbi diferite sau, mai bine spus, conținutul visului ne apare ca o transferare a gândurilor visului într-o altă modalitate de exprimare, ale cărei semne și legi de îmbinare le vom cunoaște comparând originalul cu traducerea. Gândurile visului sunt comprehensibile de îndată ce le-am trăit.

Conținutul visului ne este dat ca într-o scriere cu ideograme, ale cărei semne pot fi traduse doar în limbajul gândurilor visului. Vom fi induși în eroare dacă vom dori să citim aceste semne după valoarea lor imagistică în loc de a le interpreta prin relația lor simbolică. Să zicem că am în fața mea o ghicitoare figurativă (rebus): o casă, pe acoperișul căreia se poate vedea o barcă, apoi o literă izolată, apoi o figură care alerge, al cărui cap a fost zburat etc. Aș putea aduce critica de a considera că această alcătuire și părțile ei componente sunt fără sens. O barcă nu are ce să caute pe acoperișul unei case, și o persoană fără cap nu poate să alerge; persoana este de altfel mai înaltă decât casa și dacă ansamblul ar trebui să reprezinte un peisaj, literele nu se integrează, dat fiind că ele nu apar niciodată în natură. Aprecierea corectă a rebusului rezultă numai dacă nu ridic astfel de pretenții în fața întregului și particularităților acestuia, ci mă străduiesc să înlocuiesc fiecare imagine cu o silabă sau un cuvânt, care pot fi reprezentate de acea imagine, datorită unei relații oarecare. Cuvintele alcătuite astfel nu mai sunt fără sens, ci din ele poate să rezulte creația poetică cea mai frumoasă și mai plină de semnificații. Visul este o astfel de ghicitoare figurativă și predecesorii noștri pe tărâmul interpretării viselor au făcut greșeala de a privi rebusul ca o compoziție simbolică. Ca atare, el pare fără sens și fără valoare.

Travaliul de condensare

Primul lucru care îi devine clar cercetătorului care compară conținutul cu gândurile visului este că aici se efectuează un mare travaliu de *condensare*. Visul este lapidar, sărac, laconic, în comparație cu cuprinderea și bogăția gândurilor visului. Scris pe hârtie, visul umple doar o jumătate de pagină; analiza în care sunt conținute gândurile visului are nevoie de șase, opt sau de douăsprezece ori mai multă hârtie. Relația este variabilă pentru diferite vise; ea nu își modifică niciodată sensul, în măsura în care am putut controla eu. De regulă, este subapreciată măsura în care are loc compresia, considerându-se că gândurile visului aduse la lumină sunt chiar materialul complet al acestuia, în timp ce continuarea travaliului de interpretare poate dezvălui noi gânduri, ascunse în spatele visului. Trebuie să spunem chiar că de fapt nu suntem niciodată siguri că am interpretat pe deplin un vis; chiar atunci când dezlegarea ni se pare satisfăcătoare și fără lacune, rămâne posibil să mai existe un alt sens, în același vis. În sens strict, *procentul de condensare* nu poate fi determinat. Am putea aduce o obiecție ideii că marea disproporție dintre conținutul visului și gândurile visului comportă o largă implicare a procesului de condensare a materialului psihic la formarea visului. La prima vedere, această obiecție pare plauzibilă. Avem deja atât de des impresia că am visat foarte mult toată noaptea și că am uitat apoi cea mai mare parte a viselor. Visul pe care ni-l amintim la trezire ar fi deci un

simplu rest al întregului travaliu oniric; dacă am putea să ni-l amintim complet, ar putea fi la fel de extins ca și gândurile visului. În această privință un singur lucru este sigur: nu trebuie să ne îndoim că un vis este reprodus cel mai fidel atunci când căutăm să ni-l amintim imediat după trezire și că amintirea lui devine din ce în ce mai lacunară spre seară. Pe de altă parte, se poate recunoaște că senzația că am visat mult mai mult decât putem reproduce se bazează foarte des pe o iluzie a cărei origine o vom explica ulterior. Ipoteza unei condensări în travaliul visului nu este de altfel atinsă de posibilitatea uitării viselor, căci este demonstrată prin numărul de reprezentări care țin de diferitele părți ale visului care s-au păstrat. Dacă într-adevăr amintirea a pierdut o mare parte a visului, acest fapt poate că ne-a împiedicat pur și simplu accesul către o nouă serie de gânduri onirice. Nu se poate justifica în niciun fel așteptarea conform căreia părțile de vis care au dispărut s-ar fi referit și ele la acele gânduri pe care le cunoaștem deja din analiza celor rămase.¹

Față de abundența de asociații pe care le aduce analiza fiecărui element din conținutul visului, la mulți cititori se va activa îndoiala principială dacă putem socoti drept gânduri ale visului tot ceea ce ne vine în minte retroactiv la analiză, adică îndoiala că avem dreptul să presupunem că toate aceste gânduri ar fi fost active încă din timpul somnului și că au contribuit la formarea visului. Nu cumva în timpul analizei iau ființă noi asociații de gânduri, care nu au participat la formarea visului? Pot să mă alătur acestei îndoieli doar cu o condiție. Este ce-i drept corect că anumite asociații de gânduri iau naștere abia în timpul analizei; dar de fie-

---

¹ [Completare din 1914] Indicații despre condensarea în vis se află la numeroși autori. Du Prel spune undeva că este absolut sigur că a avut loc un proces de condensare a seriei de reprezentări.

care dată ne putem convinge că astfel de noi legături se stabilesc doar între gânduri care sunt deja legate într-un alt mod în gândurile onirice; noile legături sunt linii secundare, scurtcircuitate posibile datorită existenței unor alte căi de legătură, mai profunde. Pentru abundența de gânduri descoperite de analiză trebuie să spunem că ele erau deja active la formarea visului, căci, elaborând un lanț de altfel de gânduri care par fără legătură cu formarea visului, ne lovim brusc de un gând care, reprezentat în conținutul visului, este indispensabil interpretării și totuși nu era accesibil altfel decât prin acel lanț de gânduri. A se compara aici cu visul despre monografia botanică; chiar dacă eu nu am comunicat analiza sa complet, el pare rezultatul unui uimitor travaliu de condensare.

Cum trebuie să ne reprezentăm atunci starea psihică din timpul somnului care precedă visele? Gândurile visului subzistă toate, unul lângă altul, se succed sau sunt construite mai multe raționamente simultan, pornind de la centre diferite, urmând apoi să conflueze? Sunt de părere că nimic nu ne obligă să ne facem o reprezentare plastică despre starea psihică din jurul formării visului. Să nu uităm că este vorba despre o gândire *inconștientă* și că procesul ar putea fi cu ușurință altul decât cel pe care îl percepem în noi, la o examinare retroactivă, acompaniată de conștiință.

Se menține însă nezdruccinat faptul că formarea visului se bazează pe o condensare. Cum are loc această condensare?

Dacă afirmăm că, din gândurile onirice create, foarte puține intră în vis, printr-unul dintre elementele lui reprezentative, trebuie să tragem concluzia că procesul de condensare are loc pe calea *eliminării*, căci visul nu ar fi o traducere fidelă sau o proiecție punct cu punct a gândurilor visului, ci o redare a lor foarte incompletă și lacunară. Această perspectivă este, așa cum vom afla curând, una foarte defectuoasă.

Totuși, să mergem mai întâi pe această pistă și să ne întrebăm mai departe: dacă numai unele elemente din gândurile visului ajung în conținutul visului, ce condiții determină alegerea acestora?

Pentru a ajunge la o concluzie în această problemă, să ne îndreptăm atenția acum asupra elementelor conținutului visului care îndeplinesc deja condițiile cerute. Pentru această cercetare, cel mai avantajos material este un vis la formarea căruia a contribuit o condensare deosebit de puternică. Aleg

I

Visul despre monografia botanică

comunicat la p. 214 și urm.

CONȚINUTUL VISULUI: *Am scris o monografie despre o specie de plante (rămasă nedeterminată). Cartea se află în fața mea, o răsfoiesc și dau peste o planșă în culori. De exemplar este atașat un specimen uscat al plantei.*

Cel mai băttător la ochi dintre elementele acestui vis este *monografia botanică*. Aceasta provine din impresiile din ziua visului; într-o vitrină văzusem într-adevăr o *monografie despre specia „ciclame“*. Din conținutul visului lipsește menționarea acestei specii; rămân numai monografia și relația ei cu botanica. „*Monografia botanică*“ dovedește imediat o legătură cu *lucrarea despre cocaină*, pe care am scris-o odată; de la cocaină pornește o conexiune de gânduri, pe de o parte, cu scrierea comemorativă și cu anumite evenimente dintr-un laborator universitar și, pe de altă parte, cu prietenul meu, oftalmologul dr Königstein, care a avut partea sa în valorificarea cocainei. De persoana doctorului K. se leagă mai departe amintirea unei conversații întrerupte, pe care am avut-o cu el cu o seară înainte și multiplele mele gânduri despre re-

compensa pentru prestațiile medicale între colegi. Această conversație este deci adevăratul stimul al visului; monografia despre ciclame este și ea o impresie actuală, dar de natură indiferentă; așa cum văd eu, „monografia botanică“ din vis se dovedește *un numitor comun* între cele două întâmplări ale zilei, preluată neschimbată de impresia indiferentă și conectată de trăirea semnificativă din punct de vedere psihic, prin legături asociative abundente.

Dar nu numai reprezentarea compusă „monografie botanică“, ci și fiecare dintre elementele ei „monografie“ și „botanică“, separate, merg, prin multiple legături, mult mai profund în hățișul gândurilor visului. De „botanic“ țin amintirile legate de persoana profesorului *Gärtner*, de soția sa *înfloritoare*, de pacienta mea care se numește *Flora* și de doamna despre care am spus povestea cu *florile* uitate. *Gärtner* duce din nou la laborator și la conversația cu *Königstein*; în aceeași conversație are loc și menționarea celor două paciente. De la doamna cu *florile* se deschide o cale cogitativă către *florile preferate* ale soției mele, cale al cărei capăt constă în titlul monografiei văzute în treacăt în timpul zilei. În plus, *botanic* amintește de o perioadă din gimnaziu și de un examen de la universitate și o nouă temă, atinsă în acea conversație, tema *preferințelor* mele se atașează aici, prin mijlocirea anghinarei, numită în glumă *floarea mea preferată*, de lanțul de gânduri care au pornit de la *florile* uitate. În spatele „*anghina-rei*“ se ascund, pe de o parte, amintirea Italiei și, pe de altă parte, o scenă din copilărie, prin care am inaugurat relațiile mele cu cărțile, care de atunci au devenit intime. *Botanic* este deci un adevărat punct nodal, în care se întâlnesc multiple raționamente importate pentru vis, care, așa cum pot asigura, au fost aduse pe bună dreptate în legătură unele cu altele în acea conversație. Ne aflăm aici în mijlocul unei fabrici de gânduri, în care, ca în capodopera lui Weber

„Tălpigul, singur, mii de ițe-agită,
 Suveica fuge-n sus și jos ușor,
 Curg nevăzute firele în zbor,
 Și mii de noduri ies dintr-o lovită.“²

În vis, *monografie* se bazează din nou pe două teme, pe unilateralitatea studiilor mele și pe costul ridicat al plăcerilor mele.

Din această primă cercetare obținem impresia că elementele „botanic“ și „monografie“ au fost acceptate în conținutul visului pentru că ele pot indica cele mai bogate contacte cu cele mai multe gânduri ale visului, deci deoarece ele reprezintă *puncte nodale* în care se întâlnesc foarte multe dintre gândurile visului, pentru că ele sunt *polisemantice* în raport cu interpretarea visului. Putem să exprimăm și altfel această stare de fapt care stă la baza explicației și să spunem apoi: fiecare dintre elementele conținutului visului se dovedește *supradeterminat*, apărând de mai multe ori în gândurile visului.

Vom afla mai multe dacă verificăm și celelalte părți componente ale visului în ceea ce privește prezența lor din gândurile visului. *Planșa colorată* pe care o desfășor duce la o nouă temă, anume critica pe care colegii o fac lucrărilor mele și la una dintre plăcerile mele care au apărut deja în vis și, în plus, la o amintire din copilărie, în care eu rup foile dintr-o carte cu planșe colorate. *Exemplarul de plantă uscată* provine dintr-o întâmplare din gimnaziu cu un ierbar și evidențiază în mod special această amintire. Văd deci ce fel de legătură există între conținutul visului și gândurile visului: nu numai că elementele visului sunt *multiplu* determinate de gândurile visului, ci elementele individuale ale visului sunt

² Goethe, *Faust*, partea I, scena 4, *ed. cit.* (N. t.).

reprezentate și în vis prin mai multe elemente. De la un element al visului, calea asociativă duce la mai multe gânduri ale visului, de la un gând al visului la mai multe elemente ale visului. Astfel, visul nu este format din elemente individuale ale gândului visului sau dintr-un grup de astfel de elemente ce au reprezentări individuale, abreviate, în conținutul visului, așa cum o populație își alege reprezentanții, ci întreaga cantitate de gânduri ale visului suferă o anumită prelucrare, după care cele mai bune și mai bine susținute elemente se ridică pentru a intra în conținutul visului, analog într-o câțva alegerii prin liste de scrutin. Indiferent care este visul pe care îl supun unei asemenea descompuneri, găsesc întotdeauna aceleași principii, anume că elementele visului sunt formate din întreaga masă a gândurilor visului și că fiecare dintre ele pare a fi multiplu determinat în raport cu gândurile visului.

Nu este, desigur, inutil să demonstrez această relație dintre conținutul și gândurile visului asupra unui nou exemplu, care se distinge printr-o deosebit de artistică întrețesere a relațiilor reciproce. Visul provine de la un pacient pe care îl tratez din cauza unei claustrofobii. Va rezulta în curând de ce am ales pentru această realizare onirică excepțional de spirituală titlul de:

II

„Un vis frumos“

Într-o companie numeroasă, el merge pe strada X, în care se află un han modest (ceea ce nu este corect). În spațiile acestuia se joacă teatru; el este când public, când actor. În final a trebuit să-și schimbe hainele pentru a reveni în oraș. O parte din persoane au fost conduse în camerele de la parter și

o altă parte din oameni au fost conduși la primul etaj. Apoi se iscă cearta. Cei de sus se mâniază că cei de jos nu sunt gata, astfel că ei nu pot să coboare. Fratele său este sus, el este jos și el se înfurie pe frate, din pricină că îi presează atâta. (Această parte este neclară.) În plus, la venire era deja hotărât și împărțit cine trebuia să meargă sus și cine trebuia să meargă jos. Apoi, el merge singur pe strada în pantă X spre oraș și merge atât de greu, atât de anevoie, încât nici nu se mișcă de pe loc. Un domn mai în vârstă i se asociază și începe să spună necuviințe despre regele Italiei. Ajuns în vârful pantei, el merge mult mai ușor.

Greutățile la urcare erau atât de clare, încât după trezire s-a îndoit o clipă dacă a fost vis sau realitate. Conform conținutului manifest, nu am avea de ce să lăudăm acest vis. În ciuda regulii, voi începe interpretarea cu o parte care a fost desemnată de visător ca fiind cea mai limpede.

Dificultatea visată și probabil resimțită în vis, urcarea anevoioasă în condiții de dispnee, este unul dintre simptomele pe care pacientul l-a manifestat într-adevăr în urmă cu câțiva ani și a fost pusă atunci, coroborată cu alte manifestări, pe seama unei tuberculoze (probabil simulată isteric). Cunoaștem deja, din visele de exhibiție, această senzație particulară visului, de inhibiție în mers, și aici găsim din nou că ea este folosită ca un material aflat mereu la dispoziție în scopurile oricărei alte prezentări. Partea din conținutul visului care descrie cum urcarea a fost la început grea și cum la sfârșit a fost ușoară mi-a amintit la povestirea visului de magnifica introducere a lui *Sappho* de Alphonse Daudet. Acolo, un tânăr își poartă iubita în sus pe scări, la început ca pe o pană; dar pe măsură ce urcă, atârână tot mai greu în brațele lui și această scenă este pilduitoare pentru desfășurarea relației, prin a cărei descriere Daudet dorește să atragă atenția tinerilor să nu irosească o

înclinație serioasă pe fete de origine socială joasă și cu un trecut îndoielnic.³ Deși știam că de curând pacientul meu întreținuse și întrerupsese o relație amoroasă cu o doamnă de la teatru, nu mă așteptam totuși să îmi găsesc justificate ideile de interpretare. În *Sappho* lucrurile se petreceau *invers* față de vis; în acesta din urmă urcarea era la început grea și apoi devenea ușoară; în roman îi servea simbolismului numai dacă ceea ce la început fusese luat ușor se dovedea la sfârșit o povară grea. Spre uimirea mea, pacientul a observat că interpretarea se acordă foarte bine cu conținutul piesei pe care o văzuse la teatru în seara din ajun. Piesa se numea *În jurul Vienei* și trata despre viața unei fete care, la început respectabilă, devine demimondenă, leagă relații cu persoane sus-puse, „*urcând astfel scara*“, dar în final „*decade*“ din ce în ce mai mult. Piesa i-a amintit și de o alta, jucată în urmă cu mai mulți ani, care purta titlul *Din treaptă în treaptă*, pe afișul căreia se putea vedea o *scară*, formată din mai multe trepte.

Acum restul interpretării. Pe strada X a locuit actrița cu care el întreținuse ultima relație, foarte apropiată. Pe această stradă nu se află niciun han. Numai atunci când, de dragul doamnei, a petrecut în Viena o parte din vară, a *tras* într-un mic hotel din apropiere. Când a părăsit hotelul, el i-a spus vizitiului: Sunt fericit că cel puțin nu m-am ales cu insecte! (Încă una dintre fobiile sale.) Vizitiul i-a răspuns: Cum poate cineva să tragă aici! Acesta nu este un hotel, de fapt nu e decât un *han*.

De han se leagă imediat în mintea lui amintirea unui citat:

---

³ [Completare din 1911] Spre aprecierea acestei prezentări a scriitorului, să ne gândim la semnificația viselor cu scări, comunicată la secțiunea despre simbolistică.

„La un *han* molcom,
Am fost un tânăr oaspe.“

Hanul din poezia lui Uhland este însă un *măr*. Un al doilea citat continuă aceleași raționament:

FAUST: *dansând cu fata:*

Avui un *vis* într-adevăr
Frumos: parcă vedeam un *măr*;
Pe creangă, două mere grele
Sclipeau; m-am *cățărat* spre ele.

FRUMOASA:

Da, merele vă umplu visul
De mult, de când cu paradisul.
Mă bucur mult că e așa,
Căci am și eu livada mea.⁴

Nu este posibilă nici cea mai mică îndoială asupra a ceea ce vor să însemne mărul și merele. Un sân frumos se afla printre farmecele prin care actrița îl atrăgea pe visătorul meu.

După contextul analizei, am avut toate motivele să presupunem că visul se referă la o amintire din copilărie. Dacă aceasta ar fi adevărat, el trebuia să fi fost legat de doica celui care în curând împlinea treizeci de ani. Pentru copil, sânul doicii este într-adevăr un han. Doica, precum Sappho a lui Daudet, apare ca aluzie la iubita de curând părăsită.

În conținutul visului apare și fratele (mai mare) al pacientului: acesta este *mai sus* și visătorul este *mai jos*. Aici apare din nou o *inversare* a relațiilor reale, căci fratele și-a pierdut, după câte știu, poziția socială, iar pacientul meu și-a păs-

---

⁴ Goethe, *Faust*, partea I, scena 21, Noaptea Valpurgiei, *ed. cit.* (N. t.)

trat-o. Reproducând conținutul visului, visătorul a evitat să spună: fratele este sus, el însuși a fost „parterre“. Ar fi fost o expresie prea limpede, căci la noi se spune despre o persoană că este *parterre* dacă și-a pierdut toate mijloacele și poziția, la fel cum se spune că a *decăzut*. Trebuie să aibă deci un sens faptul că în acest loc din vis ceva este prezentat *invers*. Inversarea trebuie să aibă loc și pentru o altă relație între gândurile și conținutul visului. Aici există un indiciu asupra modului în care trebuie să fie căutată această inversare. Se pare că inversarea este întreprinsă la sfârșitul visului, acolo unde, legat de urcare, se petrece *invers* ca în *Sappho*. Atunci rezultă ușor care este inversarea vizată: în *Sappho* bărbatul poartă femeia care se află în relații sexuale cu el; în gândurile visului este vorba, *invers*, despre o femeie care îl poartă pe bărbat și cum acest caz se poate întâmpla numai în copilărie, el se leagă încă o dată de doica ce îl poartă cu greutate pe sugar. Cheia visului apare deci în prezentarea lui *Sappho* și a doicii în aceeași indicație.

După cum numele de *Sappho* nu a fost ales de scriitor fără legătură cu obiceiurile lesbiene, acea parte a visului în care apar persoanele *de sus* și *de jos* indică fantasmă cu conținut sexual, care îl preocupă pe visător și care, în calitate de pofte reprimite, nu sunt fără legătură cu însăși nevroza sa. Interpretarea visului nu arată că este vorba despre fantasmă și nu despre amintiri ale unor procese reale, care sunt astfel prezente în vis; interpretarea viselor ne furnizează numai un conținut de gânduri și lasă în seama noastră stabilirea acestei valori a realității. Datele reale și fantasmate ni se par la început egale ca valoare aici — și nu numai aici, ci și la crearea unor formațiuni psihice mai importante decât visele. O companie numeroasă înseamnă, așa cum știm deja, secret. Fratele nu este altceva decât reprezentantul tuturor rivalilor ulteriori, transferat în scenele din copilărie prin

„fantasmare retroactivă“. Episodul despre domnul care îl denigrează pe regele Italiei se leagă, prin mijlocirea unui eveniment recent și în sine indiferent, din nou de pătrunderea unor persoane de origine mai joasă în înalta societate. Este ca și cum avertismentul pe care i-l dă Daudet tânărului ar fi dublat în paralel de unul asemănător, valabil pentru copilul care sugerează.⁵

Spre a avea un al treilea exemplu pentru studiul condensării în formarea visului, comunic analiza parțială a unui alt vis, pe care îl datorez unei doamne în vârstă care se află în tratament psihanalitic. Corespunzător stărilor grave de anxietate de care suferea bolnava, visele ei conțineau o abundență de material de gânduri; când l-a luat la cunoștință a fost surprinsă la început în aceeași măsură în care s-a și speriat. Dat fiind că nu pot duce la sfârșit interpretarea visului, materialul oniric pare să se descompună în mai multe grupuri fără o legătură vizibilă.

III

„Visul cu cărăbuși“

CONȚINUTUL VISULUI: *Ea își dă seama că are doi cărăbuși într-o cutie, pe care trebuie să îi elibereze, deoarece altminteri se vor sufoca. Deschide cutia, cărăbușii sunt în stare de epuizare; unul zboară pe fereastra deschisă, dar celălalt este zdrobit de canatul ferestrei, în timp ce ea închide fereastra, deoarece i-o cere cineva (manifestări de grație).*

⁵ Natura fantasmatică a situației legate de doica visătorului este indicată de circumstanța obiectiv relevantă că doica era în acest caz mama. Amintesc, în plus, de regretul tânărului din anecdota menționată la p. 253, anume regretul de a nu fi folosit mai bine situația în ceea ce o privește pe doica lui. Acest regret este sursa visului.

ANALIZA: Soțul ei e plecat în călătorie, fiica de paisprezece ani doarme în patul de lângă ea. Micuța o atenționase seara că în paharul ei de apă căzuse o molie; ea a omis însă să o scoată și dimineața îi pare rău de sărmana găză. În lectura ei de seară se povestea cum niște băieți aruncau în apa fierbinte o pisică și erau descrise chinurile animalului. Acestea sunt cele două mobiluri ale visului, în sine indiferente. Pe ea o preocupă în continuare tema *cruzimii față de animale*. În urmă cu câțiva ani, atunci când locuise împreună cu fiica ei vara într-o anumită zonă, aceasta se comportase foarte crud față de animale. Ea se apucase să facă un insectar și îi ceruse mamei *arsenic* pentru a omorî fluturii. Odată se întâmplase ca un fluture de noapte care avea un ac în corp să mai zboare mult timp prin cameră; altă dată înfometase niște omizi care fuseseră păstrate pentru metamorfoză. De la vârstele cele mai fragede, același copil rupea aripile *gândacilor* și fluturilor; astăzi ea s-ar fi îngrozit de toate aceste activități crude; între timp s-a făcut atât de blândă.

Ea este preocupată de această contradicție care îi amintește de o alta, anume contradicția între *aparență* și intenție, așa cum este prezentată în *Adam Bede* de Eliot. O fată frumoasă, dar vanitoasă și foarte proastă, alături de una urâtă, dar nobilă. *Aristocratul*, care o seduce pe găsculiță; muncitorul care se simte nobil și se comportă ca atare. Nu se poate vedea aceasta la oameni. Cine ar fi văzut la *ea* că este chinuită de dorințe senzuale?

În același an în care micuța se apucase de insectar, zona în care se aflau suferea puternic de atacul *cărăbușilor*. Copiii se înverșunau împotriva cărăbușilor, îi *zdrobeau* cu cruzime. Pe atunci ea văzuse un om care rupea aripile cărăbușilor și apoi le mânca trupurile. Ea însăși este născută în *mai* și se căsătorise în *mai**. La trei zile după nuntă, ea le scrisese pă-

* În germană, cărăbuș se numește *Maikäfer*, adică gândac de mai (N. t.).

rinților o scrisoare în care le spunea cât de fericită este. Dar ea nu era în niciun caz fericită.

În seara dinaintea visului ea cotrobăise prin scrisori vechi și recitise scrisori comice și serioase de la ai săi, printre ele o scrisoare foarte ridicolă din partea unui profesor de pian, care o curtase pe când era fată, și una de la un admirator de origine *aristocratică*.⁶

Ea își reproșează că în mâinile fiicei ei ajunsese o carte proastă de Maupassant.⁷ *Arsenicul* pe care îl cere micuța ei îi amintește de *pilulele cu arsenic* care trebuiau să îi redea tinerețea Duceului de Mora, în *Nabab* (de Daudet).

Legat de „a elibera” îi vin în minte versurile din *Flautul fermecat*:

„Nu te pot sili să mă iubești,
Dar nu îți ofer *libertatea*.”

În legătură cu „cărăbușii” îi vine în minte replica lui Käthchen:

„Ești îndrăgostit de mine ca un *cărăbuș*.”⁸

Între ele *Tannhäuser*: „Căci ești locuit de *poftă rele*.”

Ea trăiește în angoasă și grijă legate de bărbatul ei absent. Teama să nu *se întâmpile* ceva se manifestă în numeroasele fantasmе ale zilei. Cu puțin timp înainte de aceasta, ea găsisese în gândurile sale inconștiente din timpul analizei o plân-

⁶ Acesta este adevăratul stimul al visului.

⁷ Pentru a completa: „O astfel de lectură este otravă pentru o fată”. Ea însăși a citit în tinerețe multe cărți interzise.

⁸ [Este vorba despre *Käthchen von Heilbronn* de Kleist (*N. t.*)] Un alt traseu de gânduri duce la *Penthesilea* a aceluiași scriitor: *cruzime* față de iubit.

gere legată de „senilizarea“ soțului ei. Gândul-dorință pe care îl maschează acest vis se poate ghici cel mai bine dacă povestesc că, înainte de vis cu câteva zile, în timpul activităților ei, a fost speriată brusc de imperativul adresat soțului ei: *Spânzură-te*. Cu câteva ore mai înainte, ea citise undeva că la spânzurare are loc o erecție puternică. Este vorba despre dorința unei astfel de erecții, care s-a întors din refulare în această deghizare înspăimântătoare. „Spânzură-te“ spunea de fapt „Fă-ți rost de o erecție, cu orice preț.“ Pilulele cu arsenic ale doctorului Jenkins din *Nabab* fac parte din aceeași serie; pacienta știa însă și că cel mai puternic afrodisiac, *Kanthariden*, se obține prin *zdrobirea* unor *gândaci* (așa-zisele muște spaniole). Către acest sens tinde partea esențială a conținutului visului.

Deschiderea și închiderea *ferestrei* este unul dintre subiectele constante de dispută între ea și soțul ei. Ea doarme aerofil, soțul ei doarme aerofob. *Oboseala* este simptomul principal de care se plânsese în acele zile.

În toate cele trei vise comunicate aici am evidențiat prin intermediul scrisului locul în care unul dintre elementele visului revine în gândurile visului, pentru a face vizibile multiplele conexiuni ale primelor. Dat fiind că pentru niciunul dintre aceste vise analiza nu a fost dusă până la capăt, merită să pătrundem într-un vis cu o analiză comunicată mai amănunțit, pentru a demonstra pe baza lui supradeterminarea conținutului visului. Aleg pentru aceasta visul despre injecția făcută Irmei. Pe baza acestui exemplu vom recunoaște fără dificultăți că travaliul de condensare se folosește de mai mult decât un singur mijloc pentru formarea visului.

Personajul principal din conținutul visului este pacienta Irma, care este văzută cu trăsături corespunzătoare realității, la prima vedere reprezentându-se pe ea însăși. Însă po-

ziția în care o examinez la fereastră provine dintr-o amintire legată de altă persoană, anume de acea doamnă cu care voiam să o schimb pe pacienta mea, așa cum arată gândurile visului. În măsura în care Irma prezintă o membrană diferitică, ce amintește de grijile legate de fiica mea cea mare, ea ajunge să o reprezinte pe această fiica a mea, în spatele căreia se ascunde, legat de asemănarea de nume, persoana unei paciente pe care am pierdut-o din cauza unei intoxicații. În desfășurarea ulterioară a visului, semnificația personalității Irmei se schimbă (fără a se modifica imaginea care se vede în vis); ea se transformă într-unul dintre copiii pe care îi examinăm în clinica de neurologie deschisă la Institutul de pediatrie, unde cei doi prieteni ai mei își revelează caracterele contrastante. Trecerea este mijlocită de reprezentarea fiicei mele. Prin împotrivirea la deschiderea gurii, aceeași Irma devine o aluzie la o altă doamnă, examinată cândva de mine, apoi, în aceeași conexiune, la propria mea soție. În alterările patologice pe care le observ în gâtul ei, am transferat din această cauză aluzii la o serie întregă de alte persoane.

Niciuna dintre aceste persoane la care ajung prin urmărirea „Irmei“ nu pătrunde în vis întruchipându-se pe sine; ele se ascund în spatele persoanei onirice „Irma“, care este descrisă astfel ca o imagine colectivă cu trăsături ce-i drept contradictorii. Irma devine reprezentanta acestor persoane care au fost jertfite în travaliul de condensare, prin aceea că eu am transferat asupra ei, punct cu punct, tot ceea ce îmi amintește de aceste persoane.

Pot să îmi produc o *persoană-coectivă* pentru condensarea onirică și în alt fel, și anume unificând într-o imagine onirică trăsăturile reale de la două sau de la mai multe persoane. Astfel a luat ființă dr M. din visul meu; el poartă numele dr M., vorbește și acționează ca el; trăsăturile sale somatice

și suferințele sale sunt însă ale unei alte persoane, ale fratelui meu mai mare; o singură trăsătură, aspectul palid, este dublu determinată, fiind în realitate comună ambelor persoane.

O persoană mixtă asemănătoare este dr R. din visul meu cu unchiul. Aici însă imaginea onirică este pregătită și altfel. Nu am unificat trăsături care îi sunt proprii acestuia cu trăsături ale altuia, prescurtând astfel cu câteva trăsături imaginea onirică a fiecăruia, ci am adoptat procedeul prin care Galton își realizează portretele sale de familie, anume proiectând cele două portrete unul peste altul, urmând ca trăsăturile comune să apară mai puternic, trăsăturile care nu corespund să se dizolve una pe alta și să devină nedeslușite în vis. În visul cu unchiul se evidențiază o trăsătură accentuată, *barba blondă*, care aparține ambelor persoane, a căror fizionomie se estompează de aceea; *barba blondă* conține în plus o aluzie la tatăl meu și la mine, aluzie mediată de relația cu încărunțirea.

Producerea de persoane-colectiv și de persoane mixte este unul dintre principalele mijloace de lucru ale condensării visului. Se va ivi în curând prilejul de a le trata într-un alt context.

Asocierea „dizenterie“ în visul cu injecția este la fel plurideterminată, pe de o parte prin asonanța parafrastică cu difteria, pe de altă parte prin relația cu pacientul pe care l-am trimis în Orient, pacient a cărui isterie nu este recunoscută.

Un alt caz interesant de condensare se dovedește a fi menționarea în vis a *propilenului*. În gândurile visului nu intră „*propilen*“, ci „*amilen*“. Am putea crede că aici are loc o simplă deplasare în formarea visului. Așa se întâmplă, doar că această deplasare servește scopurilor condensării, așa cum arată următoarea completare la analiza visului. Dacă atenția mea se oprește un moment la cuvântul „*propilen*“, îmi vine

în minte asonanța cu cuvântul „*propilee*“. *Propileele* nu se află însă numai în Atena, ci și în München. Cu un an înainte de a avea visul, eu îl examinaseam în acest oraș pe un prieten grav bolnav, a cărui amintire devine inconfundabilă prin *trimetilamina* care urmează imediat după *propilen*.

Trec peste circumstanța izbitoare că aici, ca și în restul analizei viselor, sunt utilizate asociații cu valorile cele mai diferite, ca fiind de valori egale pentru conectarea gândurilor și cedez tentației de a-mi reprezenta la fel de plastic procesul prin înlocuirea *amilenului* din gândurile visului cu *propilenul* din conținutul visului.

Aici se află grupul de reprezentări ale prietenului meu Otto care nu mă înțelege, care coalizează cu adversarii mei și care îmi oferă un lichior care miroase a amilen; tot aici se leagă, prin opoziție, acel prieten al meu din Berlin, care mă înțelege, care mi-ar da dreptate și căruia îi datorez atât de multe comunicări valoroase, inclusiv despre chimia proceselor sexuale.

Ceea ce trebuie să îmi atragă în mod deosebit atenția în grupul Otto este determinat de prilejurile recente, care incită visul: *amilenul* face parte dintre aceste elemente excelente predestinate pentru conținutul visului. Marele grup de reprezentări „Wilhelm“ este animat tocmai de opoziția față de Otto și elementele consonante cu ele care au fost deja stimulate în grupul Otto. În tot acest vis eu trec de la o persoană care mă enervează la alta pe care pot să i-o opun, dacă doresc, trăsătură cu trăsătură: într-adevăr, eu îl evoc pe acest prieten, în contrast cu oponentul lui. Astfel, *amilenul* lui Otto evocă și în celălalt grup amintiri din cercul chimiei; *trimetilamina*, susținută din mai multe părți, ajunge în conținutul visului. Și „*amilen*“ ar fi putut intra nemodificat în conținutul visului, dar se supune acțiunii grupului „Wilhelm“, căci din întregul spectru de amintiri pe care îl acoperă

acest nume este căutat un element care poate furniza o dublă determinare pentru amilen. Pentru asociație, în apropierea „amilenului“ se află „propilenul“; din cercul „Wilhelm“ îi vine în întâmpinare München, cu propileele. În propilen-propilee se întâlnesc cele două cercuri de reprezentări. Ca printr-un compromis, acest element intermediar ajunge apoi în conținutul visului. S-a creat aici un numitor comun, care permite o determinare multiplă. Devenim astfel sensibili la faptul că determinarea multiplă poate facilita intrarea în conținutul visului. În scopul acestei mijlociri a fost întreprinsă cu ușurință o deplasare a atenției de la ceea ce este cu adevărat comun la ceva care se află în apropiere în cadrul asociației.

Studiul visului cu injecția ne permite să obținem deja o privire de ansamblu asupra proceselor de condensare în formarea visului. Am putut să recunoaștem drept particularități ale travaliului de condensare alegerea elementelor care apar de mai multe ori în gândurile visului, formarea de noi unități (persoane colective, formațiuni mixte) și producerea unui numitor comun. Ne vom întreba la ce servește condensarea și ce o favorizează atunci când vom dori să cuprindem într-o încrengătură procesele psihice în formarea visului. Să ne mulțumim acum cu stabilirea condensării onirice ca una dintre cele mai remarcabile relații între gândurile și conținutul visului.

Procesul oniric de condensare devine mai evident atunci când își alege drept obiecte cuvinte și nume. Foarte frecvent cuvintele sunt tratate de vis ca și cum ar fi lucruri și intră apoi în aceleași combinații ca și reprezentările lucrurilor. Rezultatul unor astfel de vise este crearea de cuvinte noi comice și ciudate.

I

Un coleg mi-a trimis odată un eseu scris de el, în care supraestimează, după părerea mea, o descoperire fiziologică recentă și mai ales vorbește despre ea prea pasional; atunci, în noaptea care a urmat, am visat o propoziție care era evident legată de această lucrare: „*Acesta este cu adevărat un stil norcedal*“. Rezolvarea acestei formațiuni semantice mi-a pus la început probleme; fără nicio îndoială, era o parodie după superlativul „colosal, piramidal“; dar nu era ușor de spus de unde provine. În sfârșit, mi-a venit în minte că monstruozi-tatea era compusă din numele *Nora* și *Ekdal* din două piese cunoscute ale lui Ibsen. Din partea aceluiași autor a cărui scriere o criticam în vis citisem mai înainte o notiță de ziar despre Ibsen.

II

Una dintre pacientele mele îmi împărtășește un vis scurt, care se termină cu o combinație de cuvinte fără sens. Ea se află cu un bărbat la o serbare câmpenească și spune: „*Se va termina cu o «Maistollmütz» generală.*“ În vis apărea și un gând obscur că aceasta ar fi o fiertură din porumb (*Mais*), un fel de măvăliță. Analiza descompune cuvântul în *Mais* (porumb) – *toll* (*nebu*) – *mannstoll* (*nimfomană*) – *Olmütz* (*oraș în Moravia*); aceste părți sunt toate resturi ale unei conversații de la masă cu rudele sale. În spatele cuvântului *Mais* (porumb) se ascund, în afară de o aluzie la expoziția jubiliară abia deschisă, cuvintele: *Meissen* (o figurină de porțelan de Meissen, care reprezintă o pasăre), *Miss* (englezoaica rudei ei plecase în călătorie spre *Olmütz*), *mies* = greață, silă (în argoul evreiesc); de la fiecare silabă din acest talmeș-balmeș verbal a pornit câte un lung lanț de gânduri și asociații.

III

Un bărbat tânăr, la ușa căruia sunase un cunoscut la o oră târzie de seară pentru a-i înmâna o carte de vizită, visează în noaptea care urmează: *În casa lui lucrase un om, până seara târziu, ca să îi repara telefonul. După ce omul pleacă, acesta mai sună încă, nu continuu, ci cu sunete disparate. Servitorul îl aduce înapoi pe om și acesta spune: Este ciudat totuși că nici oame-nii care sunt altminteri curați de tutelă (tutelrein) nu știu să trateze astfel de lucruri.*

Un mobil indiferent al visului acoperă, așa cum se vede, numai unul dintre elementele visului. Găsim semnificația visului numai atunci când ajungem la o întâmplare mai veche a visătorului, care, deși în sine indiferentă, a fost investită de fantasma sa cu o semnificație substitutivă. În copilărie, când locuia împreună cu tatăl său, răsturnase, pe când era pe jumătate adormit, un pahar cu apă pe podea, astfel încât se udase cablul telefonului de cameră și *sunetul continuu* tulburase somnul tatălui său. Dat fiind că sunetul continuu corespunde udării, *sunetele disparate* sunt folosite pentru a reprezenta *picurarea*. Cuvântul *curat de tutelă (tutelrein)* se descompune însă pe trei direcții și țintește astfel la trei dintre materialele care apar în gândurile visului: „*Tutelă = curat-elă*“ este un termen legal; *Tutel* (poate *Tuttel*) este o expresie vulgară pentru pieptul femeii și particula „*rein*“ (curat) preia primele silabe ale cuvântului *Zimmertelegraph* (telefon de cameră), pentru a crea *zimmerrein* (curat în cameră), care are mult de-a face cu udarea podelei și care, în plus, sună asemănător cu unul dintre numele care apar în familia visătorului.⁹

⁹ Aceeași descompunere și recompunere a silabelor – o adevărată chimie a silabelor – ne servește în stare de veghe la multe glume. „Cum se obține argint în modul cel mai ieftin? Stăm pe o alee cu plopi de argint (*Silberpappeln*), cerem liniște,

IV

Într-un vis mai lung al meu, care avea aparent ca punct central o călătorie cu vaporul, apare că prima stație se numește *Hearsing*, iar cea care urmează *Fließ*. Acesta din urmă este numele prietenului meu din B., care a fost de atâtea ori ținta călătoriei mele. *Hearsing* este însă combinat pe baza numerelor unor stații de tramvai vieneze, care se termină atât de frecvent în *ing*: Hietzing, Liesing, Mödling (Medelitz, după vechiul nume *meae deliciae*, deci „bucuria mea“ [*meine Freud*]) și a cuvântului englez *Hearsay* = din auzite, ceea ce duce spre calomniere și stabilește relația cu stimulul diurn indiferent al visului, o poezie din *Fliegende Blätter*¹⁰ despre un pitic calomniator, numit „Sagter Hatergesagt“ (El spune, a spus el). Legând desinența „*ing*“ de numele *Fließ* obținem „*Vlissingen*“, care este cu adevărat o stațiune maritimă în care locuiește fratele meu atunci când vine din Anglia să ne viziteze. Numele englez pentru *Vlissingen* este însă *Flushing*, ceea ce înseamnă în limba engleză „a roși“, amintindu-mi de pa-

---

apoi încetează sporovăiala (*Pappeln*) și rămâne argintul (*Silber*).“ Primul cititor și critic al acestei cărți a obiectat, așa cum o vor face probabil și cei care vor urma, că „visătorul pare adesea prea spiritual“. Este corect, în măsura în care se referă numai la visător, implicând un reproș numai atunci când se extinde la cel care interpretează visul. În realitatea vigală, nu pot ridica decât prea reduse pretenții la atributul de „spiritual“; dacă visele mele par spirituale, aceasta nu depinde de persoana mea, ci de condițiile psihologice particulare în care este elaborat visul și este strâns legat de teoria cuvântului de spirit și a comicului. Visul devine spiritual pentru că îi este blocat drumul drept și imediat către exprimarea gândurilor sale; el este forțat să devină astfel. Cititorii pot să se convingă de faptul că visele pacienților mei fac în același înalt grad impresia de spiritual (glumeț) ca și ale mele. – [Completare din 1909] Cu toate acestea, acest reproș mi-a dat prilejul să compar tehnica cuvântului de spirit cu travaliul visului, ceea ce s-a realizat în lucrarea apărută în 1905 [c] *Cuvântul de spirit și raportul său cu inconștientul* (mai ales în capitoul VI).

¹⁰ *Foi volante*, revistă umoristică austriacă (N. t.).

cientul cu „teama de a roși“ pe care îl tratez și de un articol recent al lui Bechterew despre această nevroză, care mi-a pricinuit senzații neplăcute.

V

Altă dată am avut un vis care consta din două părți diferite. Prima este cuvântul amintit cu vivacitate „*Autodidasker*“, celălalt acoperă fidel o fantasmă scurtă și inofensivă produsă în urmă cu câteva zile, care avea drept conținut faptul că următoarea dată când o să-l văd pe profesorul N. trebuie să îi spun: „Pacientul despre a cărui stare v-am consultat ultima oară suferă realmente numai de o nevroză, așa cum ați bănuțit.“ Cuvântul nou format „*Autodidasker*“ nu trebuie să îndeplinească doar cerința de a conține sau de a reprezenta un sens comprimat, ci trebuie să stea într-o bună relație cu repetatele mele intenții din starea de veghe de a-i da profesorului N. această înfățișare.

Autodidasker se descompune cu ușurință în *Autor*, *Autodidakt* și *Lasker*, cu care am mai asociat și numele Lassalle.¹¹ Primul dintre aceste cuvinte duce spre mobilul visului — de această dată semnificativ: I-am adus soției mele mai multe volume ale unui autor cunoscut, prieten cu fratele meu și care, după cum am aflat, provenea din aceeași localitate ca și mine (J.J. David). Într-o seară ea mi-a vorbit despre profunda impresie pe care i-o făcuse istoria tragică a eșecului unui om de talent dintr-una dintre nuvelele lui David și conversația noastră s-a îndreptat de aici asupra semnelor de talent pe care le percepem la propriii noștri copii.

---

¹¹ Ferdinand Lassalle (1825–1864), fondatorul mișcării social-democrate din Germania, și Eduard Lasker (1829–1884), întemeietorul Partidului Național Liberal German, născuți amândoi în Breslau, erau amândoi de origine evreiască (N. t.).

Sub impresia celor citite, ea a exprimat o grijă legată de copii și eu am consolată-o, remarcând că tocmai aceste pericole pot fi prevenite prin educație. În timpul nopții raționamentul meu a mers mai departe, a preluat grijile soției mele și a întrețesut cu acestea o serie de alte lucruri. O remarcă făcută de scriitor la adresa fratelui meu, în legătură cu căsătoria, a indicat o cale laterală pentru gândurile mele, ce ar putea duce spre prezentarea în vis. Această cale ne conduce la Breslau, acolo unde se căsătorise o doamnă, o apropiată prietenă de familie. Pentru teama de a decădea din cauza femeii, teamă care formează nucleul gândurilor visului, am găsit în Breslau exemplele Lasker și Lassalle, care mi-au permis să prezint concomitent cele două moduri ale acestei influențări fatale.¹² Acel „*cherchez la femme*“ care poate rezuma aceste gânduri mă conduce într-un alt sens la fratele meu încă necăsătorit, care se numește Alexander. Observ că *Alex*, așa cum prescurtăm acest nume, sună aproape ca o anagramă a lui *Lasker* și că acest factor trebuie să fi contribuit ca să transmită gândurilor mele calea ocolită prin Breslau.

Jocul cu nume și silabe pe care îl fac aici mai conține însă încă un sens. El reprezintă dorința ca fratele meu să aibă o viață de familie fericită, pe următoarea cale: în romanul de formare a unui artist *L'œuvre*, care trebuie să fi fost apropiat de conținutul gândurilor mele onirice, autorul s-a zugerăvit, se știe, pe sine și propria lui viață de familie; el apare în carte sub numele *Sandoz*. Probabil că în transformarea numelui el a adoptat calea următoare: *Zola* scris pe dos (așa cum le place copiilor) este *Aloz*. Dar acesta era încă prea nedeghizat; de aceea el a înlocuit silaba *Al*, cu care debutează și numele

¹² Lasker a murit de paralizie progresivă, deci în urma unei infecții provocate de contactul cu o femeie (Lues); Lassalle a murit, se știe, într-un duel din cauza unei doamne.

Alexander, prin cea de-a treia silabă din același nume *sand* și astfel a luat naștere *Sandoz*. Asemănător a luat ființă și propriul meu *Autodidasker*.

Iată cum a apărut fantasma mea, în care îi povesteam profesorului N. că bolnavul pe care îl văzusem amândoi nu suferă decât de o nevroză. La puțin timp după încheierea anului meu de rezidențiat am primit un pacient, care mi-a pus la încercătură capacitatea de a stabili diagnostice. Se putea bănui o suferință organică gravă, poate o degenerare a coloanei vertebrale, dar nu se putea dovedi. Era tentantă diagnosticarea unei nevroze și ar fi putut pregăti sfârșitul tuturor dificultăților, dacă bolnavul nu ar fi respins atât de energic anamneza sexuală fără de care eu nu vreau să recunosc o nevroză. În încercătura mea, l-am chemat în ajutor pe doctorul pe care eu (ca de altfel mulți alții) îl stimez cel mai mult în calitate de om, doctor în fața autorității căruia eu sunt cel mai dispus să mă plec. El a ascultat îndoielile mele, a afirmat că sunt justificate și a opinat: „Continuați să îl observați pe bărbat, va fi nevroză.” Dat fiind că știam că el nu împărtășea ideile mele despre etiologia nevrozelor, mi-am reprimat dorința de a-l contrazice, dar nu mi-am ascuns neîncrederea. Câteva zile mai târziu i-am comunicat bolnavului că nu știu ce să fac cu el și l-am sfătuit să se adreseze altcuiva. Atunci, spre marea mea surpriză, el a început să-mi ceară iertare, pentru că mă mințise; îi fusese foarte rușine și de aceea mi-a ascuns tocmai partea de etiologie sexuală pe care o așteptasem și de care aveam nevoie pentru a admite o nevroză. Pentru mine aceasta a fost o ușurare, dar în același timp o rușine; a trebuit să-mi recunosc că sfătuitoarea mea nu a fost indus în eroare de anamneză și a văzut mai corect decât mine. Mi-am propus să îi spun aceasta atunci când îl revăd, să îi spun că el a avut dreptate, și nu eu.

În vis fac chiar acest lucru. Dar ce fel de împlinire a dorinței este aceasta, dacă recunosc că nu am dreptate? Tocmai aceasta este dorința mea; eu doresc să nu am dreptate în privința temerilor mele, respectiv doresc ca soția mea, ale cărei temeri mi le-am apropiat în gândurile onirice, să nu aibă dreptate. Tema la care se referă a avea sau a nu avea dreptate în vis nu este prea îndepărtată de ceea ce este cu adevărat interesant pentru gândurile onirice. Aceeași alternativă a vătămării organice sau funcționale din pricina femeii, de fapt originată în viața sexuală: paralizie-tabes sau nevroză, cu aceasta din urmă asemănându-se felul în care a murit Lassalle.

În acest vis bine croit (și total transparent pentru o interpretare scrupuloasă), profesorul N. joacă un rol nu numai datorită acestei analogii și dorinței mele de a nu avea dreptate — și nici datorită relațiilor sale cu Breslau și cu familia prietenei noastre căsătorite acolo, ci și datorită următoarei circumstanțe mărunte, legate de consultația noastră. După ce s-a achitat de sarcina sa medicală, prin acea ipoteză, interesul lui s-a deplasat asupra unor lucruri personale. „Câți copii aveți acum?“ — „Șase.“ — O expresie de respect și preocupare. — „Fetițe, băieți?“ — „Trei și trei, ei sunt mândria și bogăția mea.“ — „Fiți atent, cu fetele merge bine, dar băieții fac greutate pe urmă, în educație.“ — Am replicat că până acum ei s-au comportat bine; este evident că acest al doilea diagnostic, despre viitorul băieților mei, mi-a căzut la fel de puțin bine pe cât de mult mi-a plăcut primul, anume că pacientul meu nu suferă decât de nevroză. Aceste două impresii sunt legate deci într-o singură trăsătură prin contiguitate, prin trăire și atunci când eu iau cu mine în vis istoria despre nevroză, ea înlocuiește conversația despre educație, care prezintă mai mare coerență cu gândurile onirice, căci ea se află atât de aproape de grijile pe care soția mea și le-a exprimat mai târziu. Astfel intră în conținutul visului teama mea ca

N. să nu aibă dreptate cu observațiile lui despre dificultățile în educația băieților: această angoasă se ascunde în spatele prezentării dorinței mele de a nu avea dreptate în ceea ce privește astfel de temeri. Aceași fantasmă servește nemodificată și prezentării celor două componente ale alternativei.

VI

Marcinovski: „Azi-dimineață, între somn și veghe, am experimentat o foarte drăguță condensare de cuvinte. Pe parcursul unei mulțimi de fragmente onirice foarte greu de reamintit m-am mirat într-o câtva de un cuvânt, pe care îl văd în fața mea pe jumătate ca și cum ar fi scris și pe jumătate ca și cum ar fi tipărit. Cuvântul suna «*erzefilisch*» și aparținea unei propoziții care a alunecat înspre amintirea mea conștientă complet izolat, în afara oricărui context; propoziția suna astfel: «Are un efect *erzefilisch* asupra senzațiilor sexuale.» Am știut imediat că ar fi trebuit să fie de fapt «*erzieherisch*» (educativ); am oscilat puțin: nu știam dacă nu era vorba despre «*erzifilisch*». Mi-a venit în minte cuvântul «*sifilis*» și mi-am spart capul, începând să analizez pe când încă eram pe jumătate adormit, să aflu cum a revenit aceasta în visul meu, de vreme ce eu nu am niciun contact cu această boală, nici personal și nici profesional. Apoi îmi vine în minte «*erzifilisch*» (de poveste), ceea ce explică *e*-ul, explicând în același timp că ieri-seară am fost stârmit de «*educatoarea*» noastră (*Erzieherin*) să vorbesc despre problema prostituției și cu această ocazie, pentru a acționa «*educativ*» asupra vieții ei senzuale care nu era dezvoltată totalmente normal, îi dădusem într-adevăr cartea lui Hesse *Despre prostituție*, după ce îi povestisem câte ceva despre problemă. Atunci mi-a devenit în sfârșit clar că nu trebuie să iau literal cuvântul «*sifilis*»; el stând pentru otravă — în relație, bineînțeles, cu via-

ța sexuală. Propoziția sună deci în traducere foarte logic: «Prin povestirea mea (*Erzählung*) am vrut să am un efect educativ (*erzieherisch*) asupra vieții senzuale a educatoarei mele (*Erzieherin*), dar mă tem că în același timp aceasta ar putea avea un efect otrăvitor (*vergiftend*).» *Erzefilisch* = *erzäh-* (*erzieh-*) (*erzefilisch*).“

Cuvintele formate de vis sunt foarte asemănătoare celor din paranoia, dar nu lipsesc nici din isterie și reprezentările obsesionale. Talentele lingvistice al copiilor, care în anumite perioade tratează cuvintele ca și cum ar fi obiecte, care inventează noi limbaje și expresii artificiale, sunt aici sursa comună pentru vis și psihonevroze.

Analiza formațiunilor lingvistice fără sens din vis este deosebit de potrivită pentru a pune în evidență munca de condensare din travaliul visului. Din scurta serie de exemple folosite aici nu vom trage concluzia că un astfel de material se înfățișează observației numai rareori sau cu totul excepțional. Este mai curând foarte frecvent, numai dependența interpretării viselor de tratamentul psihanalitic are drept consecință existența unui număr foarte redus de exemple remarcate și comunicate, precum și faptul că analizele comunicate sunt inteligibile în cea mai mare parte numai pentru cunoscătorii patologiei nevrozelor. Astfel, un vis al doctorului v. Karpinska (1914) conține formațiunea lingvistică fără sens „*Svingnum elvi*“. Trebuie menționat și faptul că în vis apare un cuvânt care nu este în sine lipsit de semnificație, dar care, fiind înstrăinat de semnificația sa reală, cuprinde diferite alte semnificații, față de care el se comportă ca un cuvânt „fără sens“. Acesta este cazul visului despre „categorie“ al unui copil de zece ani, vis comunicat de V. Tausk (1913). „*Categorie*“ însemna aici organul genital feminin, iar „*a categoriza*“ însemna a urina.

Acolo unde apar într-un vis vorbe care se deosebesc ca atare în mod expres de gânduri, funcționează fără excepții o regulă: vorbele din vis provin din materialul oniric al unor vorbe amintite. Conținutul literal al vorbelor fie este păstrat nealterat, fie este deplasat ușor ca expresie; adesea vorbele din vis sunt alcătuite din diferite amintiri ale unor conversații; textul rămâne același iar sensul se schimbă, acolo unde este posibil, sau se multiplică. Vorbele din vis servesc nu arareori ca simple aluzii la evenimentul în care a avut loc conversația amintită.¹³

---

¹³ [*Completare din 1909*] Am găsit de curând singura excepție de la această regulă, la un tânăr care suferă de reprezentări obsesive, care prezintă în rest funcții intelectuale intacte și foarte înalt dezvoltate. Vorbele care apăreau în visele lui nu proveneau din vorbe auzite sau spuse de el, ci corespundeau textului exact al gândurilor sale obsesive, care în stare de veghe nu îi ajungeau la conștiință decât alterate.

Travaliul de deplasare

O altă relație, probabil nu mai puțin semnificativă, mi-a venit în minte când adunam exemplele pentru condensarea onirică. Am putut observa că elementele care se impun în conținutul visului ca părți componente esențiale nu joacă în niciun caz același rol în gândurile onirice. Ca un corolar la aceasta, putem enunța și inversarea acestei propoziții. Ceea ce formează conținutul esențial al gândurilor onirice nici nu are nevoie să fie reprezentat în vis. Visul este „altfel centrat“, conținutul său este ordonat în jurul unui centru format din alte elemente decât gândurile onirice. Astfel, în visul despre monografia botanică punctul central al conținutului visului este desigur elementul „botanic“. În gândurile onirice este vorba despre complicațiile și conflictele care apar între colegi ca rezultat al prestațiilor care îi obligă, iar în ceea ce urmează despre reproșul că jertfesc prea mult pasiunilor mele. Elementul „botanic“ nu ar avea loc în acest nucleu al gândurilor visului dacă nu ar fi legat slab de acesta printr-o antiteză, anume că botanica nu a stat niciodată printre materiile mele preferate. În visul despre *Sapho* al pacientului meu, punctul central este *urcarea și coborârea*, a fi *deasupra* și a fi *dedesubt*; visul tratează însă despre pericolele relațiilor sexuale cu persoane *inferioare*, astfel că numai unul dintre aceste elemente ale gândurilor onirice, extins însă disproporționat, pare să fi intrat în conținutul visului. La fel, în visul despre cărăbuși, care are drept temă

relațiile între sexualitate și cruzime, deși în conținutul visului a reapărut factorul cruzimii, asta s-a întâmplat într-o altă conexiune și fără a mai menționa factorul sexual; așadar, el figurează scos din context și deci transformat în altceva. În visul cu unchiul, barba blondă care formează punctul central al acestuia pare în afara oricărei conexiuni de sens cu dorințele de mărire pe care le-am recunoscut ca nucleu al gândurilor onirice. Astfel de vise creează deci, pe bună dreptate, o impresie *deplasată*. Într-o contradicție totală cu aceste exemple, visul despre injecția făcută Irmei arată că la formarea viselor elementele individuale pot să-și păstreze locul pe care îl au în gândurile onirice. Este normal ca mai întâi să ne mirăm atunci când luăm cunoștință de această nouă relație, în sensul ei total inconstantă, între gândurile onirice și conținutul visului. Atunci când aflăm, la un proces psihic al vieții normale, că o reprezentare a fost extrasă din mai multe reprezentări și a obținut un grad deosebit de vivacitate pentru conștiință, vedem acest rezultat ca o dovadă că reprezentării victorioase îi revine o valență psihică deosebit de înaltă (un anumit grad de interes). Aflăm atunci că această valență a elementelor individuale din gândurile onirice nu se păstrează sau nu este luată în considerare și în formarea visului. Nu există nicio îndoială care sunt elementele cele mai valoroase ale gândurilor onirice; judecata noastră ne-o spune în mod nemijlocit. În formarea visului, aceste elemente esențiale, accentuate cu un interes intens, pot fi tratate numai ca și cum ele ar fi neînsemnate și în locul lor apar în vis alte elemente, care fuseseră în mod sigur neînsemnate în gândurile onirice. La început avem impresia că intensitatea psihică¹⁴ a reprezentărilor individuale nici nu

¹⁴ Intensitatea psihică, valența, accentuarea interesului unei reprezentări trebuie separate, desigur, de intensitatea senzorială, intensitatea a ceea ce este reprezentat.

intră în discuție în ceea ce privește alegerea visului; aici contează pur și simplu determinarea mai mult sau mai puțin multilaterală a acestora. Am putea spune că în vis nu apare nimic din ceea ce este important în gândurile visului, ci ceea ce este conținut în ele multiplu; această ipoteză nu favorizează prea mult înțelegerea formării visului, căci de acum înainte nu vom putea crede că cei doi factori (determinarea multiplă și propria valență) pot să acționeze altfel decât în același sens în alegerea visului. Reprezentările cele mai importante în gândurile onirice vor reveni cel mai frecvent în acestea, dat fiind că de la ele, ca dintr-un punct central, pornesc diferitele gânduri onirice. Și totuși visul poate respinge aceste elemente intens accentuate și multiplu susținute și poate admite în conținutul său alte elemente, cărora nu le revine decât cea din urmă proprietate.

Pentru rezolvarea acestei dificultăți, vom folosi o altă impresie pe care am căpătat-o în cercetarea supradeterminării conținutului visului. Poate că deja mulți cititori ai acestei cercetări au gândit că supradeterminarea elementelor onirice nu este o descoperire importantă, deoarece este de la sine înțeleasă. În analiză pornim de la elementele onirice și marcăm toate asociațiile care se leagă de acestea; nu este deci de mirare că în materialul de gânduri astfel obținut tocmai aceste elemente se regăsesc deosebit de frecvent. Aș putea să ignor această obiecție, voi exprima însă ceva care sună aproximativ asemănător: printre gândurile pe care analiza le face să vină la lumină se află multe gânduri mai îndepărtate de nucleul visului și care se prezintă ca niște adaosuri artificiale pentru un anumit scop. Scopul acestora se poate deduce ușor; tocmai ele creează o legătură, adesea o legătură forțată și căutată, între conținutul oniric și gândurile onirice și dacă aceste elemente vor fi îndepărtate din analiză, părțile componente ale conținutului visului nu vor fi lăsate numai fără

supradeterminare, ci chiar fără o determinare suficientă prin gândurile onirice. Astfel vom fi conduși la concluzia că determinarea multiplă care decide pentru alegerea visului nu este întotdeauna un element primar al formării visului, ci adesea este un rezultat secundar al unei forțe psihice care ne este încă necunoscută. Ea trebuie însă să fie importantă pentru pătrunderea în vis a elementelor individuale, căci putem observa că ea este produsă cu o anumită cheltuială acolo unde nu rezultă din materialul oniric fără un ajutor suplimentar.

Se impune ideea că în travaliul visului se manifestă o forță psihică ce despoaie pe de o parte elementele cu înaltă valoare psihică de intensitatea lor și pe de altă parte, *pe calea supradeterminării*, creează noi valențe pentru elementele de valoare redusă, care ajung apoi în conținutul visului. Dacă se întâmplă astfel, atunci în formarea visului au avut loc *transferul și deplasarea intensităților psihice* ale elementelor individuale, ca urmare a cărora apare diferența de text între conținutul și gândurile visului. Procesul despre care presupunem că se desfășoară este tocmai partea esențială a travaliului visului; el merită numele de *deplasare onirică*. *Deplasarea și condensarea onirice* sunt cei doi meșteri cărora trebuie să le atribuim principalul merit în configurarea viselor.

Cred că ne este la fel de ușor să recunoaștem forța psihică ce se exprimă în faptele deplasării onirice. Ca rezultat al acestei deplasări, conținutul visului nu mai arată la fel cu nucleul gândurilor onirice, visul redă numai o deformare a dorinței onirice din inconștient. Însă deformarea onirică ne este deja cunoscută; am pus-o pe seama cenzurii pe care o exercită în viața psihică una dintre instanțele psihice împotriva alteia. Deplasarea onirică este unul dintre principalele mijloace pentru realizarea acestei deformări. *Is fe-*

cit cui profuit.¹⁵ Trebuie să presupunem că deplasarea onirică ia ființă datorită influenței acelei cenzuri, a apărării endopsihice.¹⁶

În cercetări ulterioare vom vedea în ce fel interacționează în formarea viselor factorii deplasare, condensare și supra-determinare, după cum vom vedea și care este factorul supraordonat și care este factorul auxiliar. Deocamdată putem enunța ca o a doua condiție pe care trebuie să o îndeplinească elementele care ajung în vis, anume ca *ele să se sustragă cenzurii rezistenței*. În interpretarea viselor, vom lua în considerare deplasarea onirică drept un lucru neîndoielnic.

¹⁵ Vechi principiu juridic: Fapta aparține celui care profită din ea (*N. t.*).

¹⁶ [*Completare din 1909*] Desemnând ca nucleu al concepției mele despre vis atribuirea deformării visului către cenzură, atașez aici ultima parte din povestirea „A visa ca și a fi treaz” din *Fanteziile unui realist* de „Lynkeus” (Viena, ediția a doua, 1900), în care regăsim această trăsătură principală a teoriei mele:

„Despre un om care are ciudata capacitate de a nu visa niciodată lucruri fără sens... «Minunata ta capacitate de a visa ca și cum ai fi treaz decurge din virtuțile tale, din bunătatea ta, din spiritul tău de dreptate, din iubirea ta de adevăr; ceea ce mi se pare că explică totul despre tine.»

«Dacă însă mă gândesc bine», răspunde celălalt, «cred aproape că toți oamenii sunt ca și mine și nimeni nu visează niciodată lucruri fără sens! Un vis pe care ni-l amintim atât de clar încât îl putem povesti apoi, care nu este deci un vis de febră, are întotdeauna sens și nu poate să fie deloc altfel! Căci ceea ce se află în contradicție nu se poate grupa într-un întreg. Confuzia de timp și spațiu nu afectează nimic din adevăratul conținut al visului, căci ele nu au avut desigur nicio importanță pentru conținutul său esențial. Și în stare de veghe facem adesea așa; gândește-te la basme, la atâtea plâsmuiri fantastice îndrăznețe și pline de sens, despre care numai cei neînțelegători vor spune: Este contradictoriu! Căci așa ceva nu ar fi posibil.»

«Dacă am ști să interpretăm visele mereu atât de corect cum ai făcut-o tu cu al meu!», spuse prietenul.

«Desigur că aceasta nu este o sarcină ușoară, dar ar trebui să reușească să o facă însuși visătorul, cu puțină atenție. — De ce nu le reușește celor mai mulți? Pentru că se pare că la dvs. există ceva ascuns în vise, ceva necurat, într-un sens special și mai înalt, care este greu de gândit; de aceea visele dvs. par adesea fără sens, chiar contradictorii. Dar, la bază, nu este deloc așa, da, nu ar trebui să fie deloc așa, căci este mereu același om, fie că e treaz, fie că visează.»“

Mijloacele de reprezentare ale visului

În afară de cei doi factori, *condensarea* și *deplasarea* onirice, pe care i-am descoperit activi în procesul de transformare a materialului de gânduri onirice în conținut manifest al visului, când ne vom continua cercetarea ne vor întâmpina încă două condiții, care exercită o influență neîndoieinică asupra alegerii materialului ce ajunge în vis. Înainte de aceasta aș dori, riscând chiar să părem că ne oprim pe drumul nostru, să arunc o primă privire asupra proceselor care au loc în interpretarea viselor. Nu mă pot împiedica să recunosc că, pentru a le clarifica pe acestea și pentru a da asigurări că sunt demne de încredere, împotriva obiecțiilor, cel mai bine este să iau drept exemplu un singur vis, să îi dezvolt interpretarea, așa cum am arătat în capitolul II cu visul despre injecția făcută Irmei, apoi să asambléz gândurile onirice pe care le-am descoperit și să reconstruiesc din ele procesul de formare a visului, completând astfel analiza viselor printr-o sinteză. Am desfășurat acest travaliu asupra mai multor exemple, pentru propria mea învățătură; nu le pot însă include aici, pentru că la această demonstrație mă stânenesc multe considerații asupra materialului psihic. La analiza viselor aceste considerații au deranjat mai puțin, căci analiza, chiar incompletă, își păstrează valoarea, și aceasta chiar și atunci când nu conduce decât la un progres minor în țesutul visului. Despre sinteză nu știam altceva decât că, pentru a fi convingătoare, ea trebuie să fie completă. Aș

putea da o sinteză completă numai pentru visele unor persoane necunoscute publicului cititor. Dat fiind că numai pacienții, nevroticii, îmi oferă mijloacele pentru aceasta, această parte a prezentării visului trebuie să sufere o amânare până ce voi putea să duc — într-o altă lucrare — explicația psihologică a nevrozelor la un punct de unde ea poate intra în conexiune cu tema noastră.¹⁷

Din încercările mele de a reda sintetic procesul de fabricare a viselor din gândurile onirice știu că materialele care rezultă în interpretare prezintă valori diferite. Căci o parte a acestora este formată din gândurile onirice esențiale, care înlocuiesc deci complet visul și care ajung să îl substituie numai dacă nu ar exista nicio cenzură pentru vis. Celelalte părți suntem obișnuiți să îi atribuim o importanță redusă. Nu punem niciun preț pe ideea că toate aceste gânduri pot participa la formarea viselor, mai curând printre ele se pot găsi asociații care se leagă de întâmplări de după vis, între punctele temporale ale visării și interpretării. Această parte cuprinde toate căile de legătură care au condus de la conținutul manifest al visului până la gândurile onirice latente, dar și asociațiile intermediare și auxiliare prin care s-a ajuns la cunoașterea acestor căi de legătură, în timpul travaliului de interpretare.

În acest loc ne interesează exclusiv gândurile onirice esențiale. Acestea se dezvăluie în cea mai mare parte ca un complex de gânduri și de amintiri cu cea mai întortocheată construcție, cu toate proprietățile raționamentelor care ne sunt cunoscute din starea de veghe. Nu rareori este vorba despre

---

¹⁷ [Completare din 1909] De atunci am dat analizele și sintezele complete ale celor două vise în „Fragmente dintr-o analiză de isterie”, 1905e. Trebuie să recunosc că cea mai completă interpretare a unui vis lung este analiza lui Otto Rank, „Un vis care se interpretează singur” [1910].

șiruri de gânduri care pornesc de la mai mult decât un singur centru, dar nu le lipsesc nici punctele de atingere; aproape regulat alături de un raționament stă contradicția sa, legată de el de asociația prin contrast.

Piesele acestui tablou complicat se află, desigur, în relațiile logice cele mai diferite. Ele formează prim-planul și fundalul, digresiunile și explicațiile, condițiile, raționamentele doveditoare și contraargumentele. Atunci când întreaga cantitate de astfel de gânduri onirice suferă presiune din partea travaliului visului, care răsucește, fragmentează și amestecă aceste piese, atunci apare întrebarea: ce se întâmplă cu legăturile logice care până acum formau structura? Cum sunt prezentate în vis acele „când, pentru că, ca și cum, chiar dacă, ori-ori” și toate prepozițiile* fără de care nu putem înțelege prepozițiile și conversația?

Mai întâi trebuie să dăm seamă de faptul că visul nu are la dispoziție pentru aceste relații logice între gândurile onirice niciun mijloc de reprezentare. De cele mai multe ori el nu ia în seamă toate aceste prepoziții și elaborează numai conținutul factual al gândurilor onirice. Reconstituirea conexiunilor rămâne în sarcina interpretării viselor, deoarece travaliul visului a distrus aceste conexiuni.

Incapacitatea visului de a exprima aceste lucruri trebuie să fie dată de materialul psihic din care sunt formate visele. Într-o stare asemănătoare de constrângere se află toate artele figurative, pictura și artele plastice, în comparație cu poezia, care se poate folosi de limbaj: și aici motivul incapacității ține de materialul prin prelucrarea căruia cele două arte încearcă să exprime ceva. Până ca pictura să ajungă la cunoașterea legilor de expresie care o guvernează, ea se străduie să compenseze acest dezavantaj. În tablourile vechi, din

---

* De fapt, aici și ceva mai jos este vorba despre conjuncții (*N. ed.*).

gurile personajelor pictate ies bilețele care, prin scriere, prezentau acea vorbire pe care pictorul nu putuse să o înfățișeze în tablou.

Aici se poate ridica o obiecție, contestând faptul că visul este incapabil să reprezinte relațiile logice. Există vise în care se petrec cele mai complicate operațiuni ale spiritului, sunt întemeiate și contrazise, se fac jocuri de cuvinte și comparații întocmai ca și în starea de veghe. Numai că și aici ne înșală aparențele; dacă intrăm în interpretarea unor astfel de vise, aflăm că toate acestea sunt *materiale onirice, și nu prezentarea unui travaliu intelectual în vis*. Aparenta gândire din vis redă *conținutul* gândurilor visului și nu *relațiile dintre gândurile onirice*, din stabilirea cărora se constituie procesul de gândire. Voi da exemple în acest sens. Cel mai ușor este însă să constatăm că toate vorbele care apar în vise și care sunt desemnate în mod expres ca atare sunt reproduceri nemodificate sau prea puțin modificate ale vorbelor care apar și în amintirile din materialul visului. Vorbele sunt adesea numai o aluzie la un eveniment care a fost conținut în gândurile visului; sensul visului este cu totul altul.

Cu toate acestea, nu voi contesta faptul că și travaliul critic de gândire care nu repetă pur și simplu materialul din gândurile onirice are și el partea lui în formarea visului. Voi evidenția influența acestui factor spre finalul acestei explicații. Va rezulta atunci că acest travaliu de gândire nu este cerut de gândurile visului, ci de visul care este deja gata într-un anumit sens.

Mai rămâne faptul că relațiile logice între gândurile onirice nu își află o prezentare deosebită în vis. De exemplu, acolo unde în vis există contradicție, este vorba fie despre obiecții împotriva visului, fie despre contradicția din conținutul unuia dintre gândurile onirice; contradicția din vis nu

corespunde unei contradicții *între* gândurile onirice decât într-un mod foarte indirect.

După cum pictura a reușit să exprime altfel decât printr-un bilețel care plutește cel puțin intenția vorbirii persoanelor reprezentate: afecțiune, amenințare, avertizare etc., s-a ivit și pentru vis posibilitatea de a acorda atenție unora dintre relațiile logice între gândurile sale onirice printr-o modificare corespunzătoare a particularității de reprezentare onirică. Putem observa că diferite vise merg la diferite adâncimi în ceea ce privește această considerare; în timp ce un vis se plasează totalmente dincolo de structura logică a materialului său, un altul va căuta să o explice, pe cât posibil, complet. Visul se îndepărtează aici mai mult sau mai puțin de prelucrarea textului pe care îl are la dispoziție. La fel de variabil se comportă visul și față de *structura temporală* a gândurilor onirice, dacă ea este produsă în inconștient.

Prin ce mijloace poate să indice travaliul visului relațiile din materialul oniric, atât de greu de reprezentat? Voi încerca să le expun pe rând.

Mai întâi, visul satisface conexiunile incontestabil existente între toate părțile gândurilor onirice, unificând acest material într-un ansamblu, ca situație sau ca proces. El redă *conexiunea logică prin simultaneitate*; procedând astfel întocmai ca și pictorul care îi adună într-un tablou al unei școli din Atena sau Parnas pe toți filosofii sau poeții care nu s-au adunat niciodată într-o sală sau pe vârful unui munte, dar care formează o comunitate din punctul de vedere al gândirii.

Această modalitate de reprezentare face să înainteze visul. De fiecare dată când prezintă aproape unul de altul două elemente, aceasta garantează că există o relație deosebit de strânsă între ceea ce le corespunde în gândurile

onirice. Este ca și în sistemul nostru de scriere; *ab* înseamnă că cele două litere trebuie să fie pronunțate într-o silabă, *a* urmat de *b* după un interval liber ne face să recunoaștem că *a* este ultima literă a unui cuvânt și *b* este prima literă a altuia. Ca urmare, combinațiile onirice nu se formează din părți oarecare, complet disparate, ale materialului oniric, ci din acele părți care se află într-o relație strânsă și în gândurile visului.

Pentru a reprezenta *relațiile cauzale*, visul are două procedee, care în esență se reduc la același lucru. Pentru gândurile onirice: pentru că a fost așa și așa, trebuie să se întâmple așa și așa — cea mai frecventă manieră de reprezentare constă în a aduce propoziția secundară ca vis introductiv și apoi a adăuga propoziția principală ca vis principal. Dacă am interpretat corect, succesiunea temporală poate fi și invers. Întotdeauna propoziția principală corespunde părții celei mai întinse din vis.

Un frumos exemplu de astfel de reprezentare a cauzalității mi-a fost furnizat de o pacientă al cărei vis îl voi comunica mai târziu complet. El constă dintr-un scurt preludiu și un fragment de vis care era centrat într-un înalt grad pe o singură temă și care putea fi intitulat: *prin floare*. Preludiul visului era: *Ea merge în bucătărie la cele două servitoare și le dojenește că nu sunt gata „cu îmbucătura ei“*. *Acolo ea vede o mulțime de veselă grosolană, răsturnată pentru a se scurge și formând grămezi. Cele două servitoare merg să aducă apă și pentru aceasta trebuie să pășească în ceva ca un râu, care ajunge până la casă sau în curte.*

Apoi urmează visul principal, care începe astfel: *Ea coboară de sus pe o scară construită ciudat și se bucură că fusta ei nu a rămas agățată nicăieri* etc. Visul-preludiu se leagă de casa părintească a doamnei. Cuvintele din bucătărie le auzise de

atâtea ori, spuse de mama ei. Grămezile de vase grosolane proveneau dintr-un magazin modest de veselă care se afla în aceeași casă. Cealaltă parte a visului conține o aluzie la tată, care își făcuse mult de lucru cu servitoarele și apoi a căpătat o maladie mortală cu prilejul unei inundații (casa se afla în apropierea unui râu). Gândul care se ascunde în spatele acestui preludiu al visului sună astfel: „pentru că eu provin din această casă, din condiții atât de meschine și de deprimante...” Visul principal reia aceste gânduri și le așază într-o formă modificată prin împlinirea dorințelor: „sunt de origine înaltă”. De fapt: „pentru că sunt de o origine atât de umilă, cursul vieții mele a fost așa și așa”.

Atât cât pot vedea, fragmentarea visului în două părți inegal de mari nu înseamnă de fiecare dată o relație causală între gândurile din cele două părți. Adesea pare ca și cum în cele două vise este prezentat același material din diferite puncte de vedere; cu siguranță acest lucru este valabil pentru seria de vise dintr-o noapte care se sfârșesc cu poluție, serie în care trebuința somatică forțează o expresie din ce în ce mai explicită. Sau cele două vise pornesc din centri diferiți din materialul oniric și se intersectează în conținut, astfel că într-unul dintre vise se află în centru un element care în celălalt funcționează doar ca o aluzie și invers. Într-un anumit număr de vise, divizarea în preludiu mai scurt al visului și vis ulterior mai lung înseamnă într-adevăr o relație causală între cele două părți. Cealaltă modalitate de prezentare a relației cauzale este folosită într-un material mai puțin cuprinzător și constă în aceea că o imagine din vis, fie că este vorba despre o persoană sau un lucru, se transformă în altceva. Numai acolo unde această transformare are loc de la sine se poate susține serios relația causală; nu acolo unde remarcăm pur și simplu că în locul unui element a apărut acum altul. Am spus că cele două proce-

dee de a reprezenta relația cauzală revin la același lucru; în ambele cazuri *cauzalitatea* este reprezentată printr-o *succeșiune*; o dată prin succesiunea viselor, altă dată prin transformarea nemijlocită a unei imagini în alta. În majoritatea cazurilor relația cauzală nici nu este reprezentată ci se pierde din cauza succesiunii elementelor, inevitabilă și în procesul oniric.

Visul nu poate exprima nicidecum alternativa „sau-sau”; visul va prelua elementele alternativei într-o conexiune, fiecare la fel de justificată. Un exemplu clasic pentru aceasta este cuprins în visul despre injecția făcută Irmei. În gândurile latente ale acestuia se spune: sunt nevinovat de persistența durerilor Irmei; vina se află *sau* în rezistența ei împotriva acceptării soluției, *sau* în faptul că ea trăiește în condiții sexuale nefavorabile, pe care eu nu le pot schimba, *sau* durerile ei nu sunt deloc de natură isterică, ci sunt de natură organică. Visul realizează însă toate aceste posibilități care aproape că se exclud una pe alta și nu se jenează să adauge o a patra astfel de soluție, venită din dorința visului. Relația de „sau-sau” am stabilit-o apoi după interpretarea visului, în contextul gândurilor visului.

Însă acolo unde povestitorul ar dori să utilizeze acel sau-sau în reproducerea visului: era o grădină sau un living etc. — în gândurile visului nu apare o alternativă, ci un *și*, o simplă înșiruire. Cu sau-sau descriem în general un caracter de neclaritate al unui element oniric, care totuși poate fi rezolvat. Regula de interpretare în acest caz este: membrii individuali ai alternativei aparente sunt echivalenți unul cu altul și trebuie uniți cu „și”. De exemplu, după ce așteptasem mai mult timp adresa unui prieten care se afla în Italia, vienez că primesc o telegramă în care acesta îmi comunică adresa. O văd tipărită în albastru pe fâșia de hârtie a telegramei: primul cuvânt este șters,

poate *via*,
sau *Villa*,   cel de-al doilea este clar: *Sezerno*.
sau chiar (*Casa*)

Cel de-al doilea cuvânt, care sună ca un nume italian și care îmi amintește de discuțiile noastre etimologice, exprimă și supărarea mea pentru faptul că el își ascunsese adresa față de mine¹⁸; fiecare dintre membrii propunerii mele ternare se poate recunoaște, la analiză, ca fiind un punct de pornire independent și la fel de justificat pentru înșiruirea de gânduri.

În noaptea dinaintea înmormântării tatălui meu am visat o tablă scrisă, un afiș sau un anunț — așa cum sunt anunțurile cu „fumatul interzis“ din sălile de așteptare ale gărilor — pe care se putea citi sau:

Sunteți rugați să închideți ochii
sau *Sunteți rugați să închideți un ochi*,

ceea ce eu sunt obișnuit să-mi reprezint în următoarea formă:

Sunteți rugați, să închideți ochii
un ochi.

Fiecare dintre cele două idei are un sens special și, în interpretarea visului, conduce pe o cale specială. Alesesem un ceremonial cât s-a putut de simplu, pentru că știam cum gândise răposatul despre astfel de ceremonii. Alți membri ai familiei însă nu erau de acord cu o astfel de simplitate puritană; ei erau de părere că ar fi trebuit să ne fie rușine față de oaspeții de la înmormântare. Astfel, una dintre expresiile din vis ne roagă „să închideți un ochi“, adică „să treceți cu ve-

¹⁸ Expresia *geheim halten* (a ține secret, a ascunde) cuprinde radicalul *Heim* (cămin, casă, propriu). — (N. t.).

derea". Semnificația caracterului neclar pe care îl descriem cu un sau-sau este aici deosebit de simplu de înțeles. Trava-liul visului nu a reușit să producă pentru gândurile visului o expresie unitară, dar apoi cu două sensuri. Astfel, cele două șiruri principale de gânduri din vis se diferențiază între ele încă din conținutul visului.¹⁹

În unele cazuri, împărțirea în două a visului exprimă în două părți de mărimi egale alternativa greu de reprezentat.

Foarte frapant este comportamentul visului față de cate-goriile de *opoziție* și de *contradicție*. Acestea sunt grav negli-jate, în vis „nu-ul“ pare să nu existe. Visul preferă să cuprin-dă contrariile într-o unitate sau să reprezinte unul și același lucru. Visul își ia și libertatea să le reprezinte un element oa-recare prin contrariul său dorit, astfel că la început nu știm despre niciunul dintre elemente care este capabil de a face parte din cuplul de contrarii dacă în gândurile onirice el este conținut în forma pozitivă sau negativă.²⁰ În unul dintre ul-timele vise amintite, a cărui primă parte am interpretat-o deja („pentru că am o asemenea origine“), visătoarea coboa-ră o scară și ține în mâini o ramură înflorită. La această ima-gine ei îi vine în minte cum ține îngerul în mâini un fir de

¹⁹ Freud îi relatează acest vis lui Fließ în scrisoarea din 2 noiembrie 1896. Acolo el precizează că a fost visat în noaptea de după înmormântare (N. t.).

²⁰ [Completare din 1911] Dintr-o lucrare a lui K. Abel, *Der Gegensinn der Urworte* (1884) (vezi referatul meu, 1910e), am aflat un lucru surprinzător, confirmat și de alți lingviști, anume că în acest punct, cele mai vechi limbi se manifestă la fel ca și visul. La început, ele nu au decât un singur cuvânt pentru cele două opuse la ca-petele unei serii de calități sau de activități (puternicslab, bătrântânăr, departea-proape, a lega-a separa) și nu formează decât secundar cuvinte care desemnează separat cele două contrarii, prin modificări ușoare ale cuvântului originar comun. Abel demonstrează aceste raporturi în mare parte în limba veche egipteană, dar resturi clare ale unei asemenea dezvoltări se prezintă și în limbile semitice și indo-germanice.

crin, în tablourile cu Buna-vestire a Fecioarei (ea însăși se numește Maria) și cum fetele îmbrăcate în alb trec la procesiunea Trupului lui Iisus (Corpus Christi), în timp ce străzile sunt împodobite cu ramuri verzi; astfel, ramura înflorită din mâinile ei este cu siguranță o aluzie la neprihănirea sexuală. Ramura este însă garnisită din belșug cu flori roșii, care seamănă fiecare cu o camelie. Visul continuă: la sfârșitul drumului ei, florile aproape cad de pe ramură; apoi urmează aluzii inconfundabile la ciclul menstrual. Astfel, aceeași ramură, care este purtată ca un crin de o fată nevinovată, este în același timp o aluzie la *dama cu camelii* care, după cum se știe, purta întotdeauna o camelie albă, dar în timpul menstruației purta una roșie. Aceeași ramură înflorită („florile fetei“ în cântecele despre morăriță la Goethe) reprezintă neprihănirea sexuală, dar și contrariul ei. Același vis care exprimă bucuria că a reușit să treacă prin viață nepătată lasă în anumite locuri (cum este căderea florilor) să se ivească șirul de gânduri contrarii, că ar fi trebuit să se învinovățească pentru multe păcate împotriva purității sexuale (și anume în copilărie). La analiza visului putem diferenția cu claritate cele două făgașe de gânduri, dintre care unul pare superficial și consolator, iar celălalt pare plin de reproșuri și adânc; ele se opun reciproc iar aceleași elemente, deși contrare, au găsit reprezentare în aceleași elemente onirice.

Mecanismul formării visului se conformează într-o măsură înaltă uneia singure dintre relațiile logice. Aceasta este relația de asemănare, corespondență, atingere, de „*ca și cum*“; ea este reprezentată în vis ca *nicio alta*, cu mijloace variate.²¹ Suprapunerile care există în materialul visului sau cazurile

---

²¹ [Completare din 1914] Cf. remarcă lui Aristotel despre capacitatea de a interpreta visele [Cel mai bine interpretează visele cel care vede cel mai bine asemănările (N. t.)].

de „ca și cum“ constituie primele puncte de susținere ale formării visului și o parte greu de neglijat a travaliului visului constă în crearea unor noi suprapuneri, atunci când cele care există deja nu pot ajunge în vis, din cauza cenzurii de rezistență. Efortul de condensare al travaliului visului vine în sprijinul reprezentării relației de asemănare.

Asemănare, corespondență, comunitate sunt reprezentate în vis în general prin cuprinderea într-o *unitate*, care fie există deja în materialul visului, fie este nou creată. Primul caz se poate numi *identificare*, cel de-al doilea *formațiune mixtă*. Identificarea este folosită atunci când este vorba despre persoane; formațiune mixtă este folosită atunci când materialul care va fi reunit este format din lucruri; totuși, formațiunile mixte pot fi compuse și din persoane. Locurile sunt tratate adesea ca și persoanele.

Identificarea constă în aceea că numai una dintre persoanele care sunt legate într-un corp comun ajunge să fie reprezentată în conținutul visului, în timp ce cea de-a doua persoană sau celelalte par să fie reprimate pentru vis. Această persoană de acoperire intră însă în vis în toate relațiile și situațiile care decurg de la ea sau de la persoanele acoperite. În cazul formațiunii mixte care se extinde asupra persoanelor, în imaginea onirică există deja trăsături particulare persoanelor, care nu sunt însă comune, astfel că prin unirea acestor trăsături apare o nouă unitate, o persoană mixtă. Compoziția poate lua ființă pe căi diferite. Fie persoana din vis are numele de la una dintre persoanele de referință — știm atunci, într-o manieră absolut analoagă cunoașterii din starea de veghe, că este vizată o persoană sau alta — deși trăsăturile sale vizuale aparțin altuia; fie însăși imaginea onirică este alcătuită din trăsături vizuale care în realitate sunt împărțite asupra ambelor persoane. În loc să fie reprezentată prin trăsături vizuale, partea celei de-a doua persoane mai

poate fi reprezentată și prin gesturi care i se atribuie, prin cuvinte care i se plasează în gură sau prin situația în care este pusă. O dată cu ultimul tip de recunoaștere începe să se șteargă deosebirea clară între identificare și formarea persoanei mixte. Se mai poate întâmpla însă ca formarea unei astfel de persoane mixte să nu reușească. Atunci scena visului este atribuită unei persoane și cealaltă, de regulă mai importantă, apare ca o prezență accesorie, care nu participă. Visătorul va povesti: mama mea era și ea acolo (Stekel). Un astfel de element al conținutului visului se poate compara atunci cu un determinativ din scrierea hieroglică ce nu este destinat să fie pronunțat, ci să explice un alt semn.

Elementul comun care justifică sau, mai degrabă prilejuiește, unificarea celor două persoane poate fi reprezentat în vis sau poate lipsi din el. De regulă identificarea sau formarea persoanei mixte servește chiar pentru a evita reprezentarea acestui element comun. În loc de a repeta: *A* are intenții ostile față de mine, dar și *B* are, formez în vis o persoană mixtă din *A* și *B* sau mi-l reprezintă pe *A* într-o altă acțiune, care îl caracterizează pe *B*. Persoana onirică astfel obținută îmi apare în vis într-o nouă legătură și pornind de la circumstanța că ea îl reprezintă atât pe *A*, cât și pe *B*, eu pot apoi justifica introducerea în locul respectiv al visului a ceea ce este comun ambilor, anume relația lor de ostilitate față de mine. Pe această cale realizez adesea o condensare absolut extraordinară pentru conținutul visului; pot să mă lipsesc de reprezentarea directă a unor relații foarte complicate pe care le am cu o persoană, dacă găsesc pentru ea o alta la care să se aplice aceleași circumstanțe. Este ușor de înțeles în ce măsură această reprezentare prin identificare poate servi și la ocolirea cenzurii de rezistență, care pune niște condiții atât de grele travaliului visului. Conflictul cu cenzura poate consta tocmai din acele reprezentări care în material sunt le-

gate de o anumită persoană; găsesc atunci o a doua persoană care are relații analoage cu materialul revendicat, însă numai cu o parte din el. Atingerea în acel punct care nu este liber de cenzură îmi dă acum dreptul de a forma o persoană mixtă, caracterizată de trăsături indiferente, după ambele părți. Această persoană mixtă sau de identificare poate fi admisă acum în conținutul visului numai ca liberă de cenzură și, astfel, prin folosirea condensării onirice, am îndeplinit cererile cenzurii visului.

În vis, acolo unde este reprezentat și ceva comun celor două persoane, acesta este de obicei un indiciu de a căuta o altă trăsătură comună ascunsă, a cărei reprezentare a fost făcută imposibilă de către cenzură. Aici, în ceea ce privește trăsătura comună, a avut loc o deplasare care într-o anumită măsură este în favoarea reprezentabilității. Din faptul că în vis mi se arată persoana mixtă cu o trăsătură comună indiferentă trebuie să trag concluzia că în gândurile visului mai există o altă trăsătură comună, în niciun caz indiferentă.

În vis, identificarea sau formarea persoanei mixte servește deci diferitor scopuri, în primul rând reprezentării a ceea ce este comun ambelor persoane, în al doilea rând reprezentării unei trăsături comune *deplasate*, în al treilea rând reprezentării unei trăsături comune care este pur și simplu *dorită*. Dat fiind că dorința de a exista o trăsătură comună între două persoane sfârșește adesea cu *substituirea* uneia cu cealaltă, și această relație este exprimată în vis prin identificare. În visul despre injecția făcută Irmei, eu doresc să o înlocuiesc pe această pacientă cu o alta, doresc deci ca o alta să fie pacienta mea, după cum cealaltă este; visul ține seamă de această dorință, pentru că îmi înfățișează o persoană care se numește Irma și care este examinată într-o poziție pe care am avut prilejul să o văd numai la cealaltă. În visul cu un-

chiul, această substituție este în centrul visului; m-am identificat cu ministrul pentru că nu îmi tratez și nu îmi judec colegii mai bine decât o face el.

O descoperire căreia nu am putut să îi găsec nicio excepție este aceea că în fiecare vis este vorba despre propria persoană. Visele sunt absolut egoiste.²² Acolo unde în conținutul visului nu apare eul meu ci numai o persoană străină, pot presupune în liniște că eul meu este ascuns prin identificare în spatele acelei persoane. Îmi pot introduce eul în context. Altă dată, acolo unde în vis apare Eul meu, situația în care acesta se află îmi arată că în spatele Eului se ascunde o altă persoană, prin identificare. Visul este menit să îmi amintească să transfer asupra mea în interpretare ceva ce ține de această persoană, trăsătura comună ascunsă. Există și vise în care eul meu apare alături de alte persoane care prin dizolvarea identificării se dezvăluie din nou ca fiind Eul meu. De aceea, prin intermediul acestei identificări, eu trebuie să unific cu Eul meu anumite reprezentări împotriva acceptării căroră s-a ridicat cenzura. Astfel, pot să îmi reprezint în vis Eul de mai multe ori, o dată direct, altă dată prin intermediul identificării cu persoane străine. Cu mai multe astfel de identificări se poate condensa un material de gânduri neobișnuit de mare.²³ Nu ar trebui să ne mirăm mai mult de faptul că Eul propriu apare într-un vis de mai multe ori sau în chipuri diferite decât de acela că același Eu este conținut într-un gând conștient de mai multe ori și în locuri diferite sau în alte contexte, ca de exemplu în fraza: Când (*eu*) mă gândesc ce copil sănătos eram (*eu*).

²² [Completare din 1925] Cf. nota 89 de la p. 326.

²³ Atunci când nu știi în spatele cărei persoane care apare în vis trebuie să cauți Eul meu, mă țin de următoarea regulă: persoana care este supusă unui afect pe care eu îl resimt în vis este cea care ascunde Eul meu.

Dizolvarea identificării se prezintă mai clar chiar decât la persoane în ceea ce privește locurile desemnate cu numele lor propriu, dat fiind că aici tulburarea apare datorită Eului care domină în vis. Într-unul dintre visele mele despre Roma, locul în care mă aflu se numește Roma; mă uimește însă mulțimea de afișe în limba germană care se văd la un colț de stradă. Ultimul este împlinirea unei dorințe, la care îmi vine în minte imediat Praga; dorința însăși poate proveni din perioada de naționalism german pe care am avut-o în tinerețe, dar care astăzi este depășită. În perioada în care am avut acest vis, aveam în vedere o întâlnire la Praga cu prietenul meu; identificarea dintre Roma și Praga se explică deci printr-o trășătură comună dorită; aș dori să-mi întâlnesc prietenul mai degrabă la Roma decât la Praga, în scopul acestei revederi mi-ar fi plăcut să schimb Praga cu Roma.

Posibilitatea de a crea formațiuni mixte se află printre trășăturile care conferă viselor atât de frecvent o tentă fantastică, introducând în conținutul visului elemente care nu ar fi putut face niciodată obiectul percepției. Procesul psihic care are loc la crearea formațiunilor mixte din vis este identic celui prin care ne reprezentăm sau ne imaginăm în stare de veghe centauri sau balauri. Deosebirea constă în faptul că în creația fantastică din starea de veghe determinantă este impresia pe care trebuie să o lase noul produs, în timp ce formațiunea mixtă din vis este determinată de un factor care se află în afara configurației ei, elementul comun din gândurile visului. Formațiunea mixtă a visului poate fi realizată în moduri foarte variate. În realizarea cea mai neîndemânică sunt reprezentate numai proprietățile unui lucru și această reprezentare este însoțită de o cunoștință conform căreia ea este valabilă și pentru un alt obiect. O tehnică mai îngrijită reunește trășăturile celor două obiecte într-o nouă imagine și se folosește cu îndemânare în această întreprindere de ase-

mănările care există deja în realitate între cele două obiecte. Noua formațiune poate apărea ca totalmente absurdă sau poate părea chiar fantastică, după cum o permit materialul și spiritul ascuțit la compunere. Dacă obiectele care vor fi condensate într-o unitate sunt atât de disparate, atunci travaliul visului se mulțumește adesea să creeze o formațiune mixtă cu un nucleu clar, la care se adaugă determinări mai neclare. Aici nu a reușit unificarea într-o imagine; cele două reprezentări se acoperă una pe alta și creează ceva ca o luptă între imaginile vizuale. Într-un desen, am putea ajunge la reprezentări asemănătoare, dacă am încerca să ilustrăm modul în care un concept este alcătuit din imagini perceptive individuale.

Visele sunt, desigur, o masă de astfel de formațiuni mixte; am comunicat deja câteva exemple în visele pe care le-am analizat până acum; voi mai adăuga altele. În visul de la p. 374, în care cursul vieții pacientei a fost descris prin „floare” sau „înfloritor”, eul oniric poartă în mână o ramură înflorită, care, așa cum am aflat, înseamnă în același timp nevinovăție și păcat sexual. Din pricina modului în care erau prinse florile, ramura semăna extraordinar de mult cu florile de *cireș*; florile însele, luate individual, sunt *camelii*, de aceea întregul face impresia unei plante *exotice*. Trăsătura comună a elementelor acestei formațiuni mixte rezultă din gândurile visului. Ramura înflorită este alcătuită din aluzii la cadouri prin care a fost sau trebuia convinsă să fie mai amabilă. Deci în copilărie *cireșele*, în anii care au urmat un arbust de *camelii*; *exoticul* este o aluzie la un naturalist care a călătorit mult, care dorea să îi obțină favorurile desenându-i flori. O altă pacientă își creează în vis un obiect intermediar din *cabinele de baie* de pe plajă, *privatele* de lemn de la țară și *podul* din casele noastre de la oraș. Primele două elemente au în comun relația cu goliciunea și dezgolirea umane; combinarea cu al

treilea ne face să tragem concluzia că (în copilăria ei) podul era locul unde ea se dezbrăca. Un visător își creează o locație mixtă din două locuri în care se face „cura“, din cabinetul meu medical și localul public în care făcuse cunoștință cu soția sa. După ce fratele ei mai mare îi promisese că îi va face cadou caviar, o fată visează că acest frate are *picioarele acoperite cu perle negre de caviar*. Elementele „contagiune“ în sens moral și amintirea unei *urticarii* în copilărie, care i-a acoperit picioarele cu puncte *roșii* în loc de puncte negre, s-au unit aici cu *perlele de caviar* într-un nou concept a „*ceea ce a primit de la fratele ei*“. În acest vis, părțile corpului omenesc sunt tratate ca niște obiecte, ca și în visele obișnuite. Într-un vis comunicat de Ferenczi²⁴ apare o formațiune mixtă, alcătuită din persoana unui *medic* și cea a unui *cal* și care avea în plus *cămașă de noapte*. Elementul comun al acestor trei părți a rezultat din analiză, după ce cămașa de noapte a fost recunoscută ca o aluzie la tatăl visătoarei într-o scenă din copilărie. În toate cele trei cazuri era vorba despre obiecte ale curiozității sale sexuale. În copilărie, bona o lua cu ea adesea într-un grajd al armatei, unde avea prilejul să își satisfacă suficient curiozitatea — pe atunci încă neînhibată.

Mai sus susțineam că visul nu are mijloace pentru a exprima relația de contradicție, de opoziție, „nu-ul“. Acum voi contrazice pentru prima oară această afirmație. Într-o parte din cazurile care se pot subsuma „contradicției“, reprezentarea acesteia se face prin identificare, și anume atunci când ideea unui schimb sau unei substituții poate fi pusă în legătură cu ideea de opoziție. Am dat de repetate ori astfel de exemple. O altă parte din contradicțiile din gândurile visului, care intră în categoria „*invers, dimpotrivă*“, ajunge să fie

²⁴ Partea finală a acestui pasaj a fost adăugată în 1911 (N. t.).

reprezentată în vis în următorul fel ciudat, aproape spiritual. „Inversul“ nu ajunge ca atare în conținutul visului, ci își manifestă prezența în material prin faptul că o bucată din conținutul deja format al visului, care ar fi trebuit să urmeze în mod normal, este *inversat* — chiar retroactiv. Procesul este mai ușor de ilustrat decât de descris. În frumosul vis „*sus și jos*“ reprezentarea onirică a urcării este inversată, ca și prototipul din gândurile visului, anume scena de debut din *Sappho* de Daudet; în vis este greu la început și este ușor pe urmă, în timp ce în scena urcării din Daudet este ușor la început, apoi mereu mai greu. Și „*susul*“ și „*josul*“ în relație cu fratele sunt reprezentate în vis invers. Aceasta indică o relație de inversare sau opoziție, care există între două părți ale materialului din gândurile visului și pe care am descoperit-o în faptul că în fantasma infantilă a visătorului el este purtat de dădaca lui, invers decât în roman, unde eroul își poartă iubita. Și visul meu despre atacul lui Goethe contra domnului M. cuprinde un astfel de „*invers*“, care mai întâi trebuie redresat înainte de a se putea ajunge la interpretarea visului. În vis, Goethe l-a atacat pe un tânăr, domnul M.; în realitate, așa cum o conțin gândurile visului, un om însemnat, prietenul meu, a fost atacat de un tânăr autor necunoscut.²⁵ În vis, eu am calculat pornind de la data morții lui Goethe; în realitate, numărătoarea pornește din anul nașterii pacientului paralytic. Gândul care dă tonul în materialul oniric se dovedește a fi o obiecție împotriva ideii de a-l trata pe Goethe ca și cum ar fi nebun. Dimpotrivă, spune visul, dacă tu nu înțelegi cartea, înseamnă că tu ești nătâng, nu autorul. Mi se pare că în toate aceste vise despre inversare este conținută o relație cu un răspuns disprețuitor („*a-i arata cuiva reversul/dosul*“) — ca și în inversarea în relație cu fratele din visul cu *Sappho*. Apoi este remar-

²⁵ Acest prieten este cu siguranță Fließ (N. t.).

cabil cât de frecvent este folosită inversarea tocmai în visele prilejuite de porniri homosexuale refulate.

Inversarea, transformarea în contrar, este în plus unul dintre cele mai îndrăgite și mai diferit utilizate mijloace de reprezentare ale travaliului visului. În primul rând, ea servește la crearea împlinirii dorinței împotriva unui anumit element din gândurile visului. „Dacă ar fi fost invers!“ este adesea cea mai bună expresie pentru reacția Eului față de o anumită parte de amintire. Deosebit de valoroasă devine însă inversarea în serviciul cenzurii, prin aceea că deformează într-o anumită măsură ceea ce are de reprezentat, paralizând la început înțelegerea visului. Dacă un vis refuză cu încăpățănare să ne livreze sensul său, putem îndrăzni de fiecare dată să inversăm anumite bucăți din conținutul său manifest; nu rareori această încercare clarifică imediat lucrurile.

Alături de inversarea de conținut, nu trebuie să trecem cu vederea nici inversarea cronologică. O tehnică mai frecventă a deformării visului constă în reprezentarea la începutul visului a deznodământului întâmplărilor sau a concluziei raționamentului și în transferarea la sfârșitul acestuia a premiselor sau a cauzelor celor întâmplate. Cel care nu se gândește la acest mijloc tehnic al deformării onirice nu are nicio idee despre sarcina interpretării visului.²⁶

²⁶ [Completare din 1909] Criza de isterie se folosește adesea de aceeași tehnică a inversării cronologice pentru a-și ascunde sensul față de spectator. O fată isterică trebuie să-și reprezinte, de exemplu, într-o criză, un mic roman, pe care și l-a imaginat în inconștient după o întâlnire în tramvai. Ea fantazează cum respectivul, atras de frumusețea picioarelor ei, îi vorbește în timp ce ea citește, cum ea merge apoi cu el și trăiește o scenă furtunoasă de amor. Criza ei debutează cu reprezentarea acestei scene de amor cu zguduiri ale corpului (mișcări ale buzelor pentru sărut, strângeri ale brațelor pentru îmbrățișări), apoi ea fuge în camera alăturată, se așază pe un scaun, își ridică rochia, pentru a-și arăta piciorul, se face că citește dintr-o carte și îmi vorbește (îmi răspunde). [Completare din 1914] A se compara aici

În unele cazuri, se obține sensul visului numai atunci când întreprindem multiple inversări la nivelul conținutului viselor, după diferite relații. Astfel, de exemplu, în visul unui tânăr suferind de nevroză obsesională, în spatele expresiei: *tatăl îl ceartă pentru că vine atât de târziu acasă* se ascunde amintirea unei dorințe infantile de moarte îndreptate împotriva tatălui temut. Numai contextul curei psihanalitice și asociațiile visătorului demonstrează că la început trebuie să sune astfel: *El este supărat pe tată* și apoi că tatăl lui venea acasă în orice caz *prea devreme*. El ar fi preferat ca tatăl său să nu vină deloc acasă, ceea ce este identic cu dorința de moarte îndreptată împotriva tatălui (vezi p. 309). În copilărie, în timpul unei absențe mai îndelungate a tatălui, visătorul s-a făcut vinovat de o agresiune sexuală împotriva unei alte persoane și a fost pedepsit cu amenințarea: *așteaptă tu până se întoarce taică-tu!*

Dacă dorim să urmărim relațiile dintre conținutul visului și gândurile visului, cel mai bine este să pornim acum chiar de la vis și să ne punem întrebarea ce înseamnă anumite caracteristici formale ale reprezentării onirice în relație cu gândurile visului. Cele mai pregnante trăsături formale care ne izbesc în vise sunt în primul rând deosebirile în ceea ce privește intensitatea senzorială a unor imagini onirice, precum și cele care rezultă din comparația dintre claritatea unor părți ale visului sau a unor vise întregi. Deosebirile de intensitate dintre anumite imagini onirice cuprind o întregă scală, de la o acuitate a exprimării, pe care, fără să ne putem justifica, suntem înclinați să o așezăm deasupra celei a realității, până

---

cu observația lui Artemidorus: „În ceea ce privește tălmăcirea viziunilor onirice, onirocritul trebuie să pornească în abordarea lui când de la început la sfârșit, când de la sfârșit la început.” [Cartea I, Considerații generale, 11]

la o neclaritate supărătoare, pe care o considerăm caracteristică pentru vis, pentru că de fapt ea nu se poate compara prea bine cu niciunul dintre gradele de neclaritate pe care le percepem ocazional ca obiecte ale realității. De obicei numim „fugară“ impresia pe care o căpătăm de la un obiect oniric neclar, în timp ce despre imaginile onirice mai clare opinăm că ele au și rezistat mai mult timp percepției. Se pune întrebarea în ce condiții ale materialului oniric sunt produse aceste deosebiri de vivacitate între piesele individuale ale conținutului visului.

La început ne întâmpină aici unele așteptări care ne apar ca inevitabile. Dat fiind că materialul visului trebuie să includă și senzații reale din timpul somnului, vom presupune probabil că ele sau elementele onirice care decurg din ele vor fi mai proeminente în conținutul visului, grație unei intensități deosebite sau, invers, că ceea ce în vis ne izbește cu o vivacitate deosebită poate fi pus pe seama unor astfel de senzații reale din somn. Experiența mea nu a confirmat însă niciodată acest lucru. Nu este corect că acele elemente ale visului care sunt vlăstare ale unor impresii reale din timpul somnului (stimuli nervoși) se deosebesc de celelalte, care provin din amintiri, prin vivacitate. Factorul realității nu are nicio valoare în determinarea intensității imaginilor onirice.

Apoi, am putea să ne așteptăm ca intensitatea senzorială (vivacitatea) unor imagini onirice să se afle în relație cu intensitatea psihică a elementelor care le corespund în gândurile visului. În cadrul acestor gânduri, intensitatea echivalează cu valența psihică; cele mai intense elemente nu sunt altele decât cele mai semnificative, cele care formează punctul central al gândurilor visului. Acum știm că, din cauza cenzurii, tocmai aceste elemente nu sunt admise în conținutul visului, în marea lor majoritate. Dar s-ar putea ca

cele mai apropiate vlăstare ale lor din vis, care le reprezintă, să capete un grad mai mare de intensitate, fără ca ele să trebuiască să formeze din această cauză centrul reprezentării onirice. Și această așteptare este tulburată prin comparația între vis și materialul oniric. Intensitatea elementelor de aici nu are nimic de-a face cu intensitatea elementelor de acolo; între materialul oniric și vis are loc o completă „răsturnare a tuturor valorilor psihice”²⁷. Adesea, tocmai într-un element oniric episodic, umbrit de imagini mai puternice, se poate descoperi un vlăstar direct a ceea ce domină gândurile visului.

Intensitatea elementelor visului este determinată altfel, și anume de către doi factori independenți unul de altul. În primul rând este ușor de văzut că sunt reprezentate deosebit de intens acele elemente prin care se exprimă împlinirea dorinței. Apoi însă analiza ne arată că de la cele mai vivace elemente ale visului pornesc și cele mai multe făgașe de gândire, cele mai vivace fiind în același timp și cele mai bine determinate. Nu este o alterare a sensului atunci când exprimăm ultimul enunț, obținut empiric, în următoarea formă: cea mai mare intensitate o prezintă acele elemente ale visului pentru formarea cărora a fost utilizat cel mai complet *travaliu de condensare*. Putem să ne așteptăm ca această condiție și cea a împlinirii dorinței să poată fi exprimate într-o singură formulă.

Aș dori să protejez problema pe care am tratat-o acum, cauzele unei intensități sau clarități mai mari sau mai mici a elementelor onirice individuale, de confuzia cu o altă problemă, legată de claritatea diferită a unor vise întregi sau a

²⁷ [Aluzie la celebrul leitmotiv al lui Nietzsche: cel care a operat răsturnarea tuturor valorilor este creștinismul.] (N. t.).

unor secțiuni din vise. Acolo, contrariul clarității este caracterul șters, neclar, iar aici este gradul de confuzie. În orice caz nu poate fi ignorat faptul că în ambele scale oscilațiile caracterului ascendent sau descendent al calităților sunt paralele. O parte a visului care ni se pare clară conține în majoritate elemente intensive; dimpotrivă, un vis neclar este alcătuit din elemente mai puțin intense. Totuși, problema pe care ne-o pune scala de la aparent clar până la neclar-confuz este mai dificilă decât problema oscilațiilor de vivacitate a elementelor onirice; prima problemă se sustrage încă explicației, din motive care vor fi tratate mai târziu. În unele cazuri observăm, nu fără surpriză, că impresia de claritate sau de neclaritate pe care o căpătăm dintr-un vis nu are nicio legătură cu prezentarea visului, ci provine din materialul visului, ca parte a acestuia. Astfel, îmi amintesc de un vis care după trezire mi s-a părut deosebit de bine construit, de complet și de clar, încât, încă din starea de toropeală a somnului, m-am gândit să introduc o nouă categorie de vise, care nu sunt supuse mecanismului de condensare și deplasare și care ar trebui să fie numite „fantezii din timpul somnului“. Dintr-o verificare mai amănunțită a rezultat că acest vis rar prezenta aceleași falii și lacune în structură ca și oricare altul; am lăsat deci baltă categoria fanteziilor onirice.²⁸ După ce l-am redus, conținutul visului mă reprezenta pe mine expunându-i prietenului meu²⁹ o teorie dificilă și îndelung căutată a bisexualității; puterii de împlinire a dorințelor pe care o are visul i se datora faptul că această teorie (care de altfel nu era comunicată în vis) ne părea clară și fără lacune. Ceea ce consideram deci a fi o judecată despre visul finit era o parte, și anume esențială, a conținutului visului.

²⁸ [Completare din 1930] Astăzi nu știu dacă am avut sau nu dreptate.

²⁹ Este vorba, desigur, despre Fließ. (N. t.).

Travaliul visului a pătruns chiar în primul gând vigیل și mi-a intermediat, ca *judecată* despre vis, acea parte a materialului visului a cărei reprezentare nu i-a reușit în vis. O situație total opusă am trăit-o la o pacientă, care nu a vrut la început să povestească deloc un vis ce ținea de analiză, „pentru că era atât de neclar și de confuz“ și în final, după proteste repetate, din pricină că nu era sigură, a recunoscut că în vis apăreau mai multe persoane, ea, soțul și tatăl ei, și era ca și cum nu ar fi știut dacă soțul ei era tatăl ei sau cine era de fapt tatăl ei sau ceva asemănător. Din reconstituirea acestui vis, cu asociațiile din ședință, a rezultat fără îndoială că era vorba despre povestea aproape cotidiană a unei slujnice care trebuie să recunoască faptul că așteaptă un copil și care ajunge să audă întrebări despre „cine este cu adevărat tatăl (copilului)“.³⁰ Neclaritatea visului era deci și ea o parte din materialul care a provocat visul. O parte a acestui conținut a fost reprezentat în *forma* visului. *Forma visului sau visării este folosită cu o frecvență surprinzătoare pentru reprezentarea conținutului acoperit.*

Glosele despre vis, observații aparent inofensive la adresa acestuia, servesc adesea pentru a ascunde în modul cel mai rafinat o parte a ceea ce este visat, în timp ce de fapt trădează acest lucru. Astfel, de exemplu, atunci când un vișător spune: aici visul este șters și din analiză rezultă o reminiscență infantilă a spionării unei persoane care se curăță după defecație. Sau într-un alt caz, care merită să fie relatat în întregime: un bărbat tânăr are un vis foarte clar, care îi amintește de fanteziile rămase conștiente din copilăria lui: se află seara într-un hotel de vacanță; greșește numărul și ajunge într-o cameră în care o doamnă mai în vâr-

³⁰ Simptome isterice accesorii: amenoree și o severă depresie, principala suferință a acestei bolnave.

stă și cele două fiice ale ei se dezbracă pentru a merge la culcare. El continuă: *apoi în vis sunt niște găuri, lipsește ceva*, și la final în cameră era un bărbat care voia să mă dea afară și cu care a trebuit să mă bat. El se străduiește degeaba să-și aducă aminte de conținutul și intenția acelei fantezii de adolescent, la care face evident aluzie visul. Dar în final ne îndreptăm atenția asupra faptului că acel conținut pe care îl căutăm este deja dat, prin expresia folosită despre locul neclar al visului. „Găurile“ sunt orificiile genitale ale femeilor care mergeau la culcare; „lipsește ceva“ descrie principalul caracter al organelor genitale feminine. În acei ani de adolescență el ardea de curiozitatea de a vedea un organ genital feminin și era încă înclinat să se agațe de teoria sexuală infantilă, care îi atribuie femeii un membru sexual masculin.

Într-o formă similară se îmbracă o reminiscență analoagă dintr-un alt vis. El visează: *Merg cu domnișoara K. în restaurantul din grădina publică...*, apoi vine un loc obscur, o întreprindere..., *apoi mă aflu într-un salon de bordel, în care văd două sau trei femei, una în cămășuță și pantalonăși.*

ANALIZA: Domnișoara K. este fiica fostului său șef, substitutul lui de soră, așa cum recunoaște el însuși. El nu avea decât rareori prilejul să vorbească cu ea, dar o dată a avut loc între ei o conversație în care „am devenit conștienți de sexualitatea celuilalt, ca și cum aş spune: Eu sunt bărbat și tu ești femeie“. În restaurantul cu pricina el nu fusese decât o singură dată, în compania surorii cumnatului său, care îi era complet indiferentă. Altă dată el condusese un grup de trei femei până la intrarea în acest restaurant. Cele trei doamne erau sora lui, cumnata lui și sus-amintita soră a cumnatului său, toate trei fiindu-i foarte indiferente, dar toate aparținând seriei surorii. El nu vizitase decât rareori un bordel, poate de două-trei ori în viața lui.

Interpretarea se sprijină pe „*locul obscur*“, „*întreruperea*“ din vis și susținea că în curiozitatea sa infantilă el inspectase câteodată, ce-i drept rareori, organele genitale ale surorii sale, cu câțiva ani mai mică. După câteva zile s-a instalat amintirea conștientă a faptei indicate de vis.

Toate visele din aceeași noapte aparțin, prin conținutul lor, aceluiași întreg; diferențierea lor în mai multe bucăți, gruparea și numărul lor, toate acestea sunt pline de sens și pot fi considerate o parte de informație din gândurile latente ale visului. La interpretarea viselor care constau din mai multe părți principale sau mai ales a celor care țin de aceeași noapte, nu trebuie să uităm nici posibilitatea ca aceste vise diferite și succesive să însemne același lucru, să exprime aceleași tendințe, în materiale diferite. Primul din seria acestor vise omoloage este adesea deformat, timid, cel care urmează este mai sigur de el și mai clar.

De acest fel era visul biblic al faraonului despre spice și vaci, vis care a fost interpretat de Iosif. În Josephus (*Antichități iudaice*, cartea II, capitolul 5) el este relatat mai detaliat decât în Biblie. După ce regele a povestit primul vis, el a spus: „După această primă vedenie m-am trezit neliniștit și m-am gândit ce ar putea să însemne, dar am adormit treptat din nou și am mai avut un vis mult mai ciudat, care m-a transpus încă și mai mult într-o stare de teamă și confuzie.“ După ce ascultă istorisirea visului, Iosif spune: „Visul tău, o, rege, este, pe cât se pare, unul cu două fețe, doar că ambele viziuni au o singură semnificație.“

Jung, care în a sa *Contribuție la psihologia zvonului* (1910b) povestește cum visul erotic deghizat al unei fete de școală a fost înțeles de prietenele ei, fără să aibă nevoie de vreo interpretare, și s-a continuat elaborarea și modificarea lui, observă în legătură cu una dintre aceste relatări de vise „că gân-

dul final al unei serii lungi de imagini onirice conține exact ceea ce se încerca deja în primul tablou al seriei. Cenzura ține complexul la distanță atât de mult timp cât poate, prin ecranări, deplasări, transformări în inofensiv etc. simbolice, mereu reînnoite“ (*ibid*, 87). Scherner a cunoscut bine această particularitate a reprezentării onirice și o descrie în continuarea teoriei sale despre stimulii organici ca fiind o lege deosebită (1861, 166): „În sfârșit, în toate formațiunile onirice simbolice care pornesc de la anumiți stimuli senzoriali, fantezia respectă o lege general valabilă: la începutul visului ea zugrăvește obiectul-stimul numai prin aluziile cele mai îndepărtate și mai libere, însă în final, când efuziunile plastice s-au epuizat, prezintă în toată goliciunea sa stimulul însuși, respectiv organul anume sau funcția acestuia, iar visul, desemnându-și singur cauza organică, își atinge sfârșitul...”

O frumoasă confirmare a acestei legi a lui Scherner a fost furnizată de Otto Rank în lucrarea sa: *Un vis care se interpretează pe sine* (1910). Visul comunicat acolo, al unei fete, se compunea din două vise, separate chiar temporal, dintre care ultimul s-a încheiat cu o poluție. Acest vis de poluție a permis o interpretare detaliată, renunțându-se la contribuțiile visătoarei; mulțimea de relații între cele două conținuturi ale visului ne-a dat posibilitatea să recunoaștem că primul vis exprimă, într-o reprezentare timidă, același lucru ca și cel de-al doilea, astfel că acesta, visul de poluție, a ajutat la explicarea completă a primului vis. Pornind de la acest exemplu, Rank explică, pe bună dreptate, semnificația pe care o au în general visele de poluție pentru teoria viselor.

Însă numai în puține cazuri se ajunge, după știința mea, în poziția de a reinterpretă claritatea sau confuzia visului prin siguranța sau îndoiala din materialul visului. Ulterior voi dezvălui acel factor din formarea visului pe care nu l-am amin-

tit până acum și de care depinde esențial această scală calitativă a visului.

În unele vise, în care se mențin puțin mai departe o anumită situație sau scenă, intervin întreruperi, descrise cu următoarele cuvinte: „Este ca și cum ar fi în același timp un alt loc și acolo s-ar fi întâmplat cutare și cutare.” Ceea ce întrerupe astfel acțiunea principală a visului, care poate fi continuată după o clipă, se prezintă în materialul visului ca o propoziție secundară, ca un gând interpolat. Condiția din gândurile visului este reprezentată în vis prin simultaneitate („dacă” devine „când”).

Ce înseamnă acea senzație care apare atât de des în vis, senzația de mișcare inhibată, care este atât de aproape de angoașă? Vrem să mergem și nu ne clintim din loc, vrem să apucăm ceva și ne lovim de obstacole. Trenul vrea să se pună în mișcare și nu putem să ajungem la el; vrem ridicăm mâna pentru a răzbuna o jignire și ea refuză să se ridice etc. Am întâlnit deja această senzație onirică la visele de exhibiție, dar nu am căutat cu seriozitate să le interpretăm. Este ușor, dar nu suficient, să răspundem că în somn există paralizia motrice care se face remarcată prin senzația amintită. Putem să întrebăm: de ce nu visăm atunci mereu astfel de mișcări inhibate? și ne putem aștepta ca această senzație evocată de fiecare dată în vis să servească anumitor scopuri ale reprezentării și să fie trezită numai printr-o necesitate care vizează această reprezentare, necesitate dată în materialul oniric.

Incapacitatea nu apare în vis întotdeauna ca senzație, ci și, pur și simplu, ca parte a conținutului visului. Consider că un astfel de caz este deosebit de potrivit pentru a ne clarifica semnificația acestei particularități a visului. Voi comunica pe scurt visul în care eu par să fiu vinovat de necinste. *Locul este un amestec format dintr-un sanatoriu privat și mai multe alte loca-*

luri. Apare un servitor pentru a mă convoca la o investigație. În vis știu că s-a pierdut ceva și că investigația se face din cauza bănuielii că eu mi-am apropiat obiectul pierdut. Analiza arată că investigația trebuie considerată cu două sensuri și cuprinde și investigație medicală. Conștient de nevinovăția mea și de funcția mea de consilier în această casă, merg liniștit cu servitorul. La o ușă ne întâmpină un alt servitor și spune, arătând spre mine: cel pe care l-ați adus este un om respectabil. Merg apoi fără servitor într-o sală mare, în care se află mașinării, care îmi amintesc de un iad cu toate pedepsele sale infernale. De un aparat îl văd legat pe unul dintre colegii mei, care ar fi avut toate motivele să îi pese de mine; dar el nu-mi dă nicio atenție. Mi se spune că pot să plec acum. Dar nu-mi găsesc pălăria și nu pot totuși să plec.

Desigur că visul împlinește o dorință, anume ca eu să fiu recunoscut ca un om onorabil și să pot pleca; în gândurile visului trebuie să existe deci tot materialul ce conține obiecții împotriva acestei recunoașteri. Faptul că am voie să plec este semnul dezlegării mele; dacă la sfârșit visul îmi aduce o întâmplare care mă împiedică să merg, atunci trebuie să trag concluzia că prin această trăsătură materialul reprimat al obiecției se pune în valoare. Faptul că nu-mi găsesc pălăria înseamnă deci: cu toate acestea, nu ești un om onorabil. Incapacitatea visului este o *expresie a contradicției*, un *nu*, de aceea trebuie corectat enunțul de mai sus că visul nu poate să exprime *nu-ul*.³¹

³¹ O relație cu o întâmplare din copilărie rezultă din analiza completă, prin următoarea intermediere: Maurul și-a făcut datoria, maurul poate să se ducă. Și apoi întrebarea în glumă: Câți ani are maurul, dacă și-a făcut datoria? Un an, pentru că poate să meargă. (Se pare că am venit pe lume cu mult păr negru, căci mama mi-a spus că eram un mic maur.) — Faptul că nu îmi găsesc pălăria este o întâmplare de peste zi care poate fi valorificată în mai multe feluri. Camerista noastră, genială în ceea ce privește păstrarea lucrurilor, a ascuns-o. Și respingerea gândurilor triste de moarte se ascunde în spatele sfârșitului acestui vis: nu mi-am făcut încă datoria, nu am voie încă să mă duc. Nașterea și moartea, ca și în visul pe care îl avusesem cu puțin timp înainte, cu Goethe și paralticul.

În alte vise, care nu conțin incapacitatea de mișcare pur și simplu ca o situație, ci ca senzație, aceeași contradicție este exprimată puternic de senzația de inhibiție a mișcării, ca o voință careia i se opune o contravoință. Senzația de inhibiție a mișcării reprezintă deci un *conflict de voință*. Vom afla mai târziu că paralizia motrice din somn ține de condițiile fundamentale ale procesului psihic din timpul visării. Impulsul care este transferat pe căi motorii nu este deci nimic altceva decât voința, și faptul că suntem siguri că resimțim în somn acest impuls ca fiind inhibat face ca întregul proces să fie atât de potrivit pentru reprezentarea *voinței* și a „*nu-ului*“ care i se împotrivesc. Se observă ușor, după explicațiile mele despre angoasă, de ce senzația de paralizie a dorinței este atât de aproape de angoasă și de ce în vis se leagă atât de des de ea. Angoasa este un impuls libidinal, care provine din inconștient și care este inhibat de preconștient.³² Deci în vis, acolo unde senzația de inhibiție este legată de angoasă, trebuie să fie vorba despre o voință care a fost odată capabilă să dezvolte libido, despre un stimul sexual.

Voi explica în altă parte (vezi p. 562) ce înseamnă verdictul care apare adesea în timpul visului: „Este numai un vis“ și cărei forțe psihice îi este ea subsumată. Aici voi spune numai că ea servește devalorizării celor visate. Problema înrudită, interesantă de altfel, a ceea ce se exprimă prin faptul că un anumit conținut este desemnat drept „visat“ chiar în vis, enigma „visului în vis“, a fost rezolvată de W. Stekel într-un sens asemănător, prin analiza unor exemple convingătoare. „Visatul“ din vis trebuie să fie imediat devalorizat, trebuie să îi fie răpită realitatea; ceea ce va fi visat mai târziu, după trezirea din „visul în vis“ va pune dorința visului în locul rea-

³² [Completare din 1930] Această frază nu mai corespunde noilor mele vederi.

lității dizolvate. Putem să presupunem deci că ceea ce este „*visat*“ în vis conține reprezentarea realității, adevărata amintire, iar visul care continuă conține, dimpotrivă, reprezentarea a ceea ce este pur și simplu dorit de visător. Includerea unui anumit conținut într-un „vis în vis“ poate fi deci echivalată cu dorința ca ceea ce este desemnat astfel ca vis să nu se fi întâmplat. Cu alte cuvinte: atunci când un dat anumit este așezat de travaliul visului chiar într-un vis, atunci aceasta este cea mai convinsă susținere a realității acestui dat, cea mai puternică *afirmare* a acestuia. Travaliul visului folosește visul însuși ca o formă de repudiere și astfel confirmă ideea că visul este împlinirea unei dorințe.

Luarea în considerare a reprezentabilității

Până acum ne-am ocupat cu cercetarea modului în care visul reprezintă relațiile între gândurile visului, dar de mai multe ori am atins următoarea temă: ce modificare suferă materialul visului în scopul formării visului? Știm că materialul visului, despuat în mare parte de relațiile sale, suferă o compresiune; în același timp, deplasările de intensitate între elementele sale forțează o revalorizare psihică a acestui material. Deplasările pe care le-am luat în considerare se dovedesc a fi substituiri ale unei anumite idei cu alta, apropiată cumva de ea în asociație. Ele se pot dovedi utile condensării, deoarece astfel în vis intră, în loc de două elemente, un singur numitor comun. Încă nu am amintit nimic despre un alt fel de deplasare. Aflăm însă din analize că există o astfel de deplasare și că ea se prezintă ca o *convertire în expresie verbală* a gândului respectiv. În ambele cazuri este vorba despre deplasări de-a lungul lanțurilor asociative, dar același proces are loc în sfere psihice diferite și rezultatul acestei deplasări este substituirea unui element cu altul, în timp ce în alte cazuri un element își schimbă *modalitatea de exprimare verbală* cu o alta.

Al doilea tip de deplasări care intervin la formarea visului nu prezintă un mare interes teoretic, ci ele sunt deosebit de potrivite pentru a explica aparența de absurditate fantastică în care se înveșmântează visul. De regulă, deplasarea are loc în direcția schimbării unei expresii incoloro și abstracte

din gândurile visului într-una imagistică și concretă. Sunt evidente avantajul și intenția acestei substituiri. Elementele figurative sunt *capabile de reprezentare*, se lasă incluse într-o situație în care expresia abstractă ar pune reprezentării onirice dificultăți asemănătoare celor pe care un articol politic de fond le face ilustrației. Dar nu numai reprezentabilitatea, ci și interesele condensării și cenzurii pot câștiga la acest schimb. Dacă gândul visului, care este nefolositor în expresia lui abstractă, este transformat într-un limbaj figurativ, atunci între această nouă expresie și restul materialului visului se ivesc mai ușor atingerile și identitățile de care are nevoie travaliul visului și pe care acesta le creează acolo unde nu există, căci, datorită dezvoltării oricărei limbi, termenii concreți sunt întotdeauna mai bogați în asociații decât cei conceptuali. Ne putem închipui că o mare parte din travaliul intermediar la formarea viselor, care caută să reducă pe cât posibil gândurile onirice disperate la cea mai succintă și mai unitară expresie posibilă, are loc astfel prin transformarea lingvistică corespunzătoare a gândurilor individuale. Un gând, a cărui expresie se susține din alte motive, împarte și alege modalitățile de exprimare ale celorlalte, și aceasta chiar de la început, poate, la fel ca și la travaliul scriitorului. Dacă trebuie să ia ființă o poezie cu rimă, cel de-al doilea vers al rimei este legat de două condiții; el trebuie să exprime sensul care îi revine și expresia lui trebuie să găsească un sunet similar primului vers. Cele mai bune poezii sunt cele în care nu se observă intenția de a găsi rima, ci unde cele două gânduri au ales de la început, prin inducție reciprocă, expresia verbală care permite asonanța, după o ușoară prelucrare.

În unele cazuri, schimbarea de expresie servește condensării onirice și pe căi mai scurte, găsind o plăsmuire verbală ambiguă, care permite exprimarea mai mult decât a unui singur gând al visului. Întregul domeniu al cuvintelor de spirit

este pus deci în serviciul travaliului visului. Nu trebuie să ne mire rolul care le revine cuvintelor în formarea visului. Cuvântul, ca punct nodal al mai multor reprezentări, este, ca să spunem așa, predestinat polisemantic, și nevrozele (obsecionale, fobii) utilizează nestingherite avantajele pe care le prezintă cuvântul în ceea ce privește condensarea și deghizarea, nu mai puțin decât o face visul.³³ Este ușor de spus că de deplasarea expresiei profită și deformarea visului. Este înșelător să așezăm în locul a două cuvinte unisemantice un singur cuvânt cu două sensuri. Înțelegerea noastră are de suferit dacă modalitatea noastră de expresie cotidiană este înlocuită de cea figurativă, mai ales de vreme ce visul nu precizează niciodată dacă elementele sale trebuie interpretate literal sau în sens figurativ, dacă ele trebuie să fie legate de materialul oniric direct sau prin mijlocirea unei frazeologii interpolate. În general, la interpretarea fiecărui astfel de element oniric, nu se știe dacă:

- a) trebuie să fie luat în sens pozitiv sau negativ (relație de opoziție);
- b) trebuie să fie interpretat istoric (ca reminiscență);
- c) simbolic sau
- d) aprecierea sa trebuie să pornească de la text ca atare.

În ciuda acestui plurisemantism, putem spune că reprezentarea travaliului visului, care *nu intenționează să fie înțeleasă*, nu îi face traducătorului atâtea dificultăți câte îi făcea scribul de hieroglife cititorului lor.

Am furnizat deja mai multe exemple de reprezentări onirice care nu pot să fie susținute decât prin dublul sens al expresiei („Gura se deschide bine“ din visul cu injecția; „Și nu pot totuși să plec“ din ultimul vis etc.). Acum voi comunica

³³ [Completare din 1909] Cuvântul de spirit și raportul său cu inconștientul, 1905c, și „punțile de cuvinte“ în dizolvarea simptomelor nevrotice.

un vis în analiza căruia reprezentarea imagistică a gândului abstract joacă un rol mai important. Se poate deosebi cu claritate o astfel de interpretare de interpretarea prin simbolism; în interpretarea simbolică a viselor, cheia simbolizării este aleasă arbitrar de cel care interpretează visul; în cazurile noastre de deghizare lingvistică, cheile sunt general cunoscute și sunt date prin exerciții fixe de limbă. Dacă dispunem de cazul corect în ocazia corectă, putem rezolva vise de acest fel și independent de datele visătorului, integral sau parțial.

O doamnă, prietenă a mea, visează: *Ea se află la operă. Este o reprezentare Wagner, care a durat până la opt fără un sfert dimineța. În stal se află mese, la care se mănâncă și se bea. Vărul ei, care tocmai se întorsese din călătoria de nuntă, stătea la o astfel de masă împreună cu tânăra lui soție; alături de ei stătea un aristocrat. Se spunea că tânăra femeie îl adusese pe acesta cu sine din luna de miere, pe față, așa cum îți aduci din călătoria de nuntă o pălărie. În mijlocul stalului se afla un turn înalt, în vârful căruia era o platformă înconjurată de un grilaj de fier. Acolo sus stătea dirijorul cu trăsăturile lui Hans Richter; el alerga întruna de colo-colo în spatele grilajului său, asuda îngrozitor și conducea de la acest post orchestra, care se afla rânduită în jurul bazei turnului. Ea însăși stătea într-o lojă cu o prietenă (pe care eu o cunosc). Sora ei mai mică dorește să îi trimită sus, din stal, o bucată mare de cărbune, motivând că nu știa că va dura atât de mult și acum este înghețată. (Ca și cum în timpul lungii reprezentării lojele ar fi trebuit să fie încălzite.)*

Visul este destul de lipsit de sens, chiar dacă este în rest bine adaptat situației. Turnul din mijlocul stalului, din vârful căruia dirijorul conduce orchestra; însă mai ales cărbunile, pe care i-l întinde sora ei! Intenționat nu am pretins nicio analiză a acestui vis; cu puțina mea cunoaștere despre relațiile personale ale visătoareii, am reușit să interpretez inde-

pendent fragmente din acest vis. Știam că ea avusese multă simpatie pentru un muzician a cărui carieră fusese întreruptă prematur din cauza unei maladii psihice. M-am decis deci să iau *literal* turnul din stal. Apoi a reieșit că între bărbatul pe care ea ar fi dorit să îl vadă în locul lui Hans Richter și ceilalți membri ai orchestrei se afla o distanță *ca de la cer la pământ*.³⁴ Putem desemna acest turn ca *formațiune mixtă prin apozitie*; prin construcția sa de bază, el reprezintă măreția bărbatului, dar cu grilajul de sus, în spatele căruia el circulă ca un prizonier sau ca un animal în cușcă (aluzie la numele nefericitului)³⁵, reprezintă soarta ulterioară a acestuia. „Turn de nebuni”³⁶ ar fi expresia în care s-ar fi putut întâlni cele două gânduri.

După ce a fost descoperită modalitatea de reprezentare a visului, am putea încerca să rezolvăm cu aceeași cheie și cea de-a doua absurditate aparentă, cea cu cărbunele pe care i-l întinde sora ei. „Cărbune” trebuia să însemne „iubire secretă”.

„Nici focul, nici cărbunii
Nu ard atât de tare
ca iubirea secretă
de care nimeni nimic n-o ști.”³⁷

Ea și prietena ei au rămas așezate³⁸; sora mezină, care avea perspective să se mărite, îi întinde în sus cărbunele,

³⁴ *Turmhoch* = (literal) cât înălțimea turnului (N. t.).

³⁵ [Completare din 1925] Hugo Wolf; [Wolf însemnând lup — (N. t.).]

³⁶ *Narrenturm*, termen arhaic pentru „azil de nebuni” (N. t.).

³⁷ Cântec popular (N. t.).

³⁸ În limba germană, expresia *sitzen geblieben*, literal „rămase așezate”, are sensul figurat de „rămase nemăritate” (N. t.).

„pentru că ea nu știuse că va dura atât de mult“. În vis nu se spune ce durează atât de mult; într-o povestire am completa: reprezentația; în vis ne este îngăduit să declanșăm că propoziția are două sensuri și să adăugăm „până ce se mărită“. Interpretarea „iubire secretă“ este apoi susținută de menționarea vărului, care stă în stal cu soția lui, și de *iubirea deschisă* atribuită în mod fals acesteia din urmă. Visul este dominat de opozițiile între iubirea secretă și iubirea deschisă, între focul ei și răceala tinerei soții. Aici ca și acolo, cineva care „stătea sus“³⁹... un cuvânt intermediar între aristocrat și muzicianul care îndreptătea la speranțe mari.

Cu explicațiile de mai sus, am descoperit în sfârșit un al treilea factor, a cărui participare la transformarea gândurilor visului în conținut al visului nu este deloc neînsemnată: *lucrarea în considerare a reprezentabilității în materialul psihic particular de care se folosește visul*, deci în principal în imagini vizuale. Dintre diferitele asociații secundare ale gândurilor visului vor fi preferate cele care permit o reprezentare vizuală și travaliul visului nu se sperie de osteneala de a turna gândurile inadapabile mai întâi într-o altă formă verbală, chiar dacă ea va fi cea mai neobișnuită, dacă aceasta permite reprezentarea și astfel pune capăt presiunii psihologice a gândurilor legate de ea. Această golire a conținutului de gânduri într-o altă formă se poate pune însă în același timp în serviciul travaliului de condensare și își poate alcătui legături cu alte gânduri, care altminteri nu ar fi existat. În scopul de a veni în întâmpinare, acest alt gând poate să își fi schimbat în prealabil expresia originară.

---

³⁹ Cuvântul german *Hochstehend* se poate referi atât la un om care stă sus (sens literal), cât și la un superior ierarhic sau la un om sus-pus în general (N. t.).

Herbert Silberer (1909)⁴⁰ a arătat o cale bună spre modul în care putem observa direct transformarea gândurilor în imagini, care are loc de la sine în formarea visului; astfel, vom putea studia izolat acest moment al travaliului visului. Atunci când, aflându-se în stare de oboseală și toropeală, el își impunea o anumită sarcină intelectuală, i se întâmpla adesea ca gândul să îi scape și să apară în locul lui o imagine în care el putea recunoaște substitutul gândului. Silberer numește acest substitut „autosimbolic“, termen care nu este total adecvat. Redau aici câteva exemple din lucrarea lui Silberer, exemple asupra cărora voi reveni și în alte locuri, din cauza anumitor proprietăți ale fenomenului observat.

„*Exemplul nr. 1.* Mă gândesc că trebuie să șlefuiesc un pasaj dintr-un eseu, scris neuniform.

Simbol: Mă văd lustruind o bucată de lemn.“

„*Exemplul nr. 5.* Caut să îmi reprezint scopul unor anumite studii metafizice pe care le am de efectuat. Mă gândesc că scopul lor este străbaterea unor forme superioare de conștiință sau sfaturi superioare ale existenței, în căutarea temeiurilor existenței.

Simbol: Trec un cuțit lung pe sub un tort, ca și cum aș vrea să iau o bucată din el.“

Interpretare: Mișcarea mea cu cuțitul înseamnă „străbaterea“ de care este vorba... Explicația temeiului simbolului este următoarea: La masă îmi revine câteodată sarcina de a tăia și de a servi un tort, o treabă pe care o rezolv cu un cuțit mare și flexibil, ceea ce cere o anumită grijă. În special desprinderea curată a bucăților tăiate pune anumite dificultăți; cuțitul trebuie să fie strecurat cu grijă *sub* bucata respectivă („străbaterea“ lentă pentru a ajunge la acest scop). În imagine există însă și mai multe simboluri. Tortul din simbol este

⁴⁰ Această frază și citatul din Silberer au fost adăugate în 1914 (N. t.).

un Doboș tort, deci unul prin care cuțitul are de străbătut diferite *straturi* (straturile conștiinței și gândirii).“

„*Exemplul nr. 9.* Pierd firul unui gând. Mă străduiesc să îl regălesc, dar trebuie să recunosc că am pierdut cu totul punctul de contact.

Simbol: Un text scris din care au căzut ultimele rânduri.“

Se cuvine să ne așteptăm ca vorbele de duh, citatele, cântecele și proverbele să joace un rol în viața psihică a oamenilor culți, de vreme ce deghizări de acest fel sunt folosite foarte frecvent pentru reprezentarea gândurilor visului. De exemplu, ce înseamnă în vis mai multe vagoane, fiecare plin cu alte legume? Este contradicția de dorințe, între „varză și morcovi“, deci „amestecat“, și înseamnă așadar „dezordine“. ⁴¹ M-am mirat că acest vis mi-a fost relatat doar o singură dată ⁴². Numai pentru câteva materii s-a format o simbolistică onirică general valabilă, din cauza aluziilor și substituțiilor de cuvinte general cunoscute. O mare parte din această simbolistică formează un element comun pe care visul îl are cu psihonevrozele, legendele și obiceiurile populare.

Dacă privim mai atent, trebuie să recunoaștem că travaliul visului nu face nimic original cu acest mod de substituție. Pentru a-și atinge scopul, în acest caz capacitatea de reprezentare lipsită de cenzură, el merge numai pe căile pe care le găsește deja construite în gândirea inconștientă, preferând acele transformări ale materialului refutat cărora le este îngăduit să devină conștiente, în calitate de cuvinte de spirit și aluzii și care umplu fantasmalele nevroticilor. Aici se deschide dintr-o dată o înțelegere pentru interpretările de

⁴¹ „Mere și pere“, s-ar traduce mai sugestiv pentru limba română (N. t.).

⁴² [Completare din 1925] De fapt, nu am mai întâlnit niciodată această reprezentare, astfel că m-am înșelat justificând această interpretare (N. t.).

visе ale lui Scherner, al cărор nucleu corect l-am apărat în altă parte. Preocuparea fantasmatică față de propriul corp nu este în niciun caz particulară visului și nu este caracteristică lui. Analizele mele mi-au arătat că ea este un lucru curent în gândirea inconștientă a nevroticilor și că se bazează pe curiozitatea sexuală, al cărui obiect, la adolescent sau adolescentă, sunt organele genitale ale celuilalt sex, dar și ale propriului sex. Așa cum relevă însă foarte pertinent Scherner (1861) și Volkelt (1875), casa nu este singurul cerc de reprezentări folosit pentru simbolizarea corporalității — în vis la fel de puțin ca și în fantezmele inconștiente ale nevrozei. Cunosc pacienți care păstrează simbolistica arhitectonică a corpului și organelor genitale (interesul sexual depășind mult teritoriul organelor genitale externe), pacienți pentru care stâlpii și coloanele înseamnă picioare (ca în *Cântarea Cântărilor*), la care fiecare ușă ne face să ne gândim la orificiile corpului („gaura“) și fiecare țevă la aparatul urinar etc. Dar și cercurile de reprezentări botanice sau culinare pot fi alese pentru a ascunde imagini sexuale⁴³; în primul caz, limbajul curent, sedimentul comparațiilor fantasmaticе din cele mai vechi timpuri, a elaborat din belșug („vrejul“ bărbatului, „sămânța“, „grădina“ fetei din *Cântarea Cântărilor*). În aluzii aparent nevinovate la activitățile culinare se pot gândi și se pot visa cele mai urâte, dar și cele mai intime particularități ale vieții sexuale și simptomele isteriei ar fi total neinterpretabile dacă am uita că simbolismul sexual își poate găsi cea mai bună ascunzătoare în spatele cotidianului și neînsemnatului. Există din plin semnificații sexuale în intoleranța copiilor nevrotici pentru sânge și carne crudă, în faptul că ei vomită la ouă și tăiței, atunci când tea-

⁴³ [Completare din 1914] Un material doveditor bogat pentru aceasta se află în cele trei volume de completare de Ed. Fuchs (1909-12).

ma naturală a omului față de șerpi capătă la nevrotici o amplificare monstruoasă, și pretutindeni unde nevroza se folosește de o altfel de învăluire ea merge pe drumurile pe care a trecut odinioară întreaga umanitate în vechile perioade ale culturii, drumuri despre a căror existență mai depun mărturie astăzi, cu ușoare abateri, limbajul curent, superstițiile și moravurile.

Adaug aici visul înfloritor al unei paciente în care subliniez tot ceea ce trebuie interpretat sexual. După interpretare, acest frumos vis nu i-a mai plăcut deloc pacientei.

a) *PRELUDIU: Ea merge la bucătărie, la cele două servitoare, și le dojenește pentru că nu sunt gata cu „îmbucătura ei“ și vede acolo multă veselă întoarsă cu susul în jos, la scurs; sunt grămezi întregi de veselă grosolană. Adaos ulterior: Cele două servitoare se duc să aducă apă și pentru aceasta trebuie să meargă la râul care ajunge până în casă sau până în curte.*⁴⁴

b) *VIS PRINCIPAL:*⁴⁵ *Ea coboară de sus*⁴⁶ *pe trepte sau balustrade ciudate, unite în plăci prea mari și care constau într-o împletitură de pătrate mici.*⁴⁷ *De fapt, această construcție nici nu este amenajată pentru urcat; ea are mereu grijă să găsească loc să pună piciorul și se bucură că rochia nu i s-a agățat nici odată, că a rămas așa de dreaptă în mersul ei.*⁴⁸ *Ea ține în mână o ramură mare*⁴⁹, *de fapt era ca un copac, acoperit cu*

⁴⁴ Pentru interpretarea acestui preludiv al visului, presupus „cauzal“, vezi p. 374.

⁴⁵ Cursul vieții ei.

⁴⁶ Origine înaltă, contradorință față de preludivul visului.

⁴⁷ Imagine compusă, care reunește două locații, podul casei tatălui ei, unde ea se juca împreună cu fratele ei, obiectul fantasmelor ei ulterioare, și curtea unui unchi rău, care o necăjea.

⁴⁸ Contradorință la o amintire reală din curtea unchiului, în care ea se dezgolea în somn.

⁴⁹ Așa cum ține îngerul în mână un crin, în scena Bunei-vestiri a Fecioarei Maria.

*flori roșii, ramificate și întinse.*⁵⁰ Aici se adaugă ideea de *flori de cireș*, dar ele arată ca niște *camelii duble*, care nu cresc în copaci. În timpul coborârii ea are la început o *singură* astfel de ramură, apoi dintr-o dată *două*, apoi din nou *una*.⁵¹ Când ajunge jos, *florile de jos au căzut* deja. Apoi vede un servitor, care, ar spune ea, *piaptână un arbore asemănător, adică scoate din el, cu o bucată de lemn, smocuri groase de păr care atârnă de el ca mușchiul*. Alți lucrători au adunat astfel de *ramuri dintr-o grădină și le-au aruncat pe stradă, unde zac*, astfel că *mulți oameni iau din ele*. Ea întreabă dacă este corect, dacă se poate să *iei una și singur*.⁵² În grădină se află un *tânăr* (o persoană pe care o cunoaște, un străin), la care merge să îl întrebe cum ar putea să transfere astfel de *ramuri în propria ei grădină*.⁵³ El o ia în brațe, ea se zbate și îl întreabă ce l-a apucat, de ce crede că are voie să o îmbrățișeze astfel. El spune că nu este ceva incorect, că este îngăduit.⁵⁴ El se declară gata să meargă cu ea în *cealaltă grădină*, pentru a-i arăta plantarea și îi spune ceva ce ea nu înțelege corect: Oricum îmi lipsesc trei *metri* — (ulterior ea spune: *metri pătrați*) sau trei stânjeni de pământ. Este ca și cum el ar fi pretins ceva de la ea ca răsplată pentru disponibilitatea lui, ca și cum el ar fi avut intenția de a se *despăgubi în propria ei grădină* sau ca și cum ar fi dorit să *încalce* vreo lege, să tragă din ea un *avantaj*, fără ca ea să fie în pagubă. Ea nu știe dacă el i-a arătat într-adevăr ceva.

⁵⁰ Pentru explicația acestei imagini compuse, vezi p. 379: nevinovăție, menstruație, dama cu camelii.

⁵¹ Din mulțimea de servitori din fantasma ei.

⁵² Adică dacă poți să ți-o tragi singur, adică să te masturbezi.

⁵³ De mult ramura preluase reprezentarea organelor genitale masculine, conținând în plus și o aluzie foarte limpede la numele de familie.

⁵⁴ Se leagă, ca și ceea ce urmează, de precauțiunile maritale.

Visul de mai sus poate fi numit „biografic“, din cauza elementelor simbolice subliniate. Astfel de vise apar des în psihanalize, dar rareori este posibil să apară în afara acesteia.⁵⁵

Desigur că dețin din abundență astfel de materiale, dar comunicarea acestora ar fi dus prea adânc în explicațiile situațiilor nevrotice. Totul ducea la aceeași concluzie, că la travaliul visului nu trebuie presupusă o activitate simbolică deosebită a psihicului, ci el se folosește de astfel de simbolizări care sunt conținute deja în gândirea inconștientă, pentru că, din cauza reprezentabilității sale, în mare parte și datorită gradului lor mare de libertate față de cenzură, satisfac mai bine cerințele formării visului.

---

⁵⁵ Un vis analog „biografic“ este cel care este comunicat ca al treilea exemplu pentru simbolismul visului, la fel este și visul comunicat în amănunțime de Rank „Visul care se interpretează singur“ [1910]; pentru un altul, care trebuie să fie citit „pe dos“, a se vedea Stekel (1909, 486).

Reprezentarea prin simboluri în vise. Alte vise tipice⁵⁶

Analiza ultimului vis biografic prezintă dovada faptului că am recunoscut de la început simbolistica în vis. Însă doar treptat am ajuns la aprecierea completă a ariei de cuprinde-re și a semnificației ei, prin sporirea experienței și sub influența lucrării lui W. Stekel (1911) despre care se cuvine să comunic aici. [1925]

Acest autor, care a făcut psihanalizei la fel de mult rău, poate, pe cât i-a folosit, a produs un mare număr de traduceri nebănuite ale simbolurilor, care nu au fost crezute la început, dar au avut apoi parte de o vastă confirmare și au trebuit să fie acceptate. Meritul lui Stekel nu va fi diminuat prin observația că reținerea sceptică a celorlalți nu era nejustificată. Căci exemplele pe care el își sprijinea interpretările adesea nu erau convingătoare și el a folosit o metodă care trebuie respinsă, pentru că nu prezintă încredere ca metoda științifică. Stekel a ajuns la interpretările sale simbolice pe calea intuiției, grație unei capacități proprii lui de a înțelege nemijlocit simbolul. O astfel de artă nu poate fi însă presupusă în mod general, capacitatea ei de performanță se susține oricărui critici și rezultatele ei nu au de aceea nicio pretenție de credibilitate. Este ca și cum am dori să funda-

---

⁵⁶ Cu excepția a două paragrafe, nimic din conținutul secțiunii E a acestui capitol nu a figurat în prima ediție a cărții (N. t.).

mentăm diagnosticul maladiilor infecțioase pe impresiile olfactive de lângă patul bolnavului, deși există, fără îndoială, clinicieni la care simțul mirosului, atrofiat la cei mai mulți, face mai multe decât la alții și care sunt cu adevărat în stare să diagnosticeze un tifos abdominal după miros. [1925]

În experiența progresivă a psihanalizei am făcut cunoștință cu pacienți care dădeau, surprinzător, dovadă de o astfel de înțelegere nemijlocită a simbolismului visului. Adesea era vorba despre cei care sufereau de *dementia praecox*, astfel că un timp a existat tendința de a-i bănuși de această afecțiune pe toți visătorii care aveau o asemenea înțelegere pentru simboluri. Numai că acest lucru nu este valabil, este vorba despre un talent sau o particularitate personală, fără o semnificație patologică vizibilă. [1925]

Dacă ne-am familiarizat cu utilizarea pe scară largă a simbolisticii pentru reprezentarea materialului sexual în vise, trebuie să ne punem întrebarea dacă nu cumva multe dintre aceste simboluri nu apar ca „siglele” din stenografie, cu o semnificație stabilită o dată pentru totdeauna, și se prezintă tentația de a schița o nouă carte de vise, după metoda descifrării. Se poate remarca aici: această simbolistică nu îi este proprie visului, ci reprezentării inconștiente, în special a popoarelor și, mai complet decât în vise, se poate găsi în folclor, mituri, legende, expresii colocviale, proverbe și vorbele de duh care circulă. [1909]

Ar trebui deci să depășim sarcina interpretării viselor dacă dorim să facem față semnificației simbolului și să explicăm numeroasele probleme, în parte încă nerezolvate, care se leagă de conceptul de simbol.⁵⁷ Dorim să ne mărginim aici la a spune că reprezentarea printr-un simbol ține de reprezen-

⁵⁷ [Completare din 1911] Cf. lucrările lui Bleuler [1910] și ale elevilor săi din Zürich, Maeder [1908], Abraham [1909] și alții despre simbolism și ale autorilor ne-medici la care ele se referă (Kleinpaul [1898] etc.) [Completare din 1914] Cele mai

tările indirecte, că am fost însă avertizați de tot felul de semne să includem această reprezentare simbolică fără deosebiră alături de alte tipuri de reprezentare indirectă, fără să putem încă înțelege cu claritate conceptuală aceste repere diferite. Într-o serie de cazuri este evident ceea ce este comun simbolului și caracterului particular pentru care acest simbol apare, dar în alte cazuri este ascuns; alegerea simbolului ni se pare atunci enigmatică. Tocmai aceste cazuri trebuie să poată arunca o lumină asupra sensului ultim al relației simbolice; ele indică natura genetică a acesteia. Probabil că ceea ce astăzi este legat simbolic era în timpurile originare unit printr-o identitate conceptuală și lexicală.⁵⁸ Relația simbolică pare a fi un rest și un semn al unei identități de odinioară. Putem observa că trăsătura de comunitate simbolică ajunge într-un număr de cazuri dincolo de comunitatea lexicală, așa cum a susținut deja Schubert (1814).⁵⁹ Un număr de simboluri sunt astfel la fel de vechi ca și formarea limbajului, altele însă se formează continuu în prezent (de exemplu, balonul dirijabil, zeppelinul). [1914]

Visul se folosește de această simbolistică pentru a reprezenta în mod deghizat gândurile sale latente. Printre simbolurile astfel folosite se află multe care întotdeauna sau aproape în-

---

potrivite lucruri care s-au scris referitor la aceasta se găsesc în lucrarea lui Otto Rank și H. Sachs, 1913, capitolul I [*Completare din 1925*] și la E. Jones (1916).

⁵⁸ [*Completare din 1925*] Această concepție își va găsi o susținere extraordinară într-o teorie avansată de dr. Hans Sperber. Sperber (1912) spune că toate cuvintele au desemnat la început chestiuni sexuale și apoi și-au pierdut această semnificație sexuală, trecând la alte lucruri și acțiuni, care au fost comparate cu cele sexuale.

⁵⁹ [*Completare din 1914*] Astfel, de exemplu, în visele urinare ale vizitorilor maghiari apare vaporul care merge pe apă, deși acestei limbi îi este străin sensul de „a urina” pentru expresia „a merge cu vaporul”. În visele francezilor și ale altor latini, camera servește pentru reprezentarea simbolică a femeii, deși aceste popoare nu cunosc nimic analog expresiei germane „Frauenzimmer” [femeie, literal „camera femeii” (N. t.).]

totdeauna înseamnă același lucru. Să ne gândim numai la deosebita plasticitate a materialului psihic. Destul de des, un simbol din conținutul visului poate fi interpretat nu simbolic, ci în sensul propriu; altă dată visătorul își poate crea, din materialul mnezic propriu, dreptul de a folosi ca simbol sexual tot ceea ce se poate folosi astfel, dar care în general nu este folosit. Acolo unde, pentru reprezentarea unui conținut, visul are de ales între mai multe simboluri, el se va decide pentru acel simbol care prezintă în plus și legături factuale cu materialul de gânduri, deci îngăduie și o motivație individuală, alături de cea valabilă în mod tipic. [1909; ultima propoziție 1914]

Dacă noile cercetări despre vis, începând cu Scherner, au arătat că recunoașterea simbolismului visului este incontestabilă — chiar H. Ellis (1911, 109) subscrie la faptul că nu mai este posibil să ne îndoim că visele noastre sunt pline de simbolism — trebuie să admitem totuși că sarcina unei interpretări a viselor prin existența simbolurilor în vis nu este numai facilitată, ci și îngreunată. Tehnica interpretării după asociațiile libere ale visătorului eșuează în cea mai mare parte pentru elementele simbolice ale conținutului visului; din motive de critică științifică, este exclusă o revenire la arbitrarul oneirocritului, așa cum se făcea în Antichitate și cum pare a fi reactualizat de interpretările sălbăticate ale lui Stekel. Elementele din vis care pot fi recunoscute ca fiind simbolice ne obligă să aplicăm o tehnică combinată, care, pe de o parte, se sprijină pe asociațiile visătorului și, pe de altă parte, completează ceea ce lipsește, pe baza înțelegerii simbolice a celui care interpretează. Pentru a dezarma reproșul de arbitrar în interpretarea visului, trebuie să combinăm precauțiile critice în rezolvarea simbolurilor și studiul atent ale acestora în exemple onirice deosebit de transparente. Nesiguranța care ne afectează încă activitatea de interpretare a viselor se bazează în parte pe incompletitudinea cunoștințelor noastre, care poate să fie diminuată progresiv, pe de altă parte

ele depind tocmai de anumite proprietăți ale simbolurilor visului. Acestea sunt adesea polisemantice, astfel că, la fel ca în scrierea chinezească, numai contextul face posibilă de fiecare dată înțelegerea corectă. De acest polisemantism al simbolului se leagă particularitatea viselor de a admite suprainterpretarea, de a reprezenta într-un singur conținut formațiuni de gândire și mișcări de dorință, adesea de naturi foarte diferite. [1914]

După aceste îngrădiri și rezerve, voi spune: împăratul și împărăteasa (regele și regina) reprezintă într-adevăr părinții visătorului, prințul sau prințesa sunt chiar el. [1909] Aceeași înaltă autoritate ca și cea a împăratului este atribuită și marilor bărbați, de aceea în unele vise apare, de exemplu, Goethe ca simbol patern (Hitschmann, 1913). [1919] Toate obiectele lungi, bețele, trunchiurile de copaci, umbrelele (datorită deschiderii similare erecției), toate armele lungi și ascuțite: cuțite, pumnale, sulite vor să reprezinte membrul masculin [1909]. Un simbol frecvent (dar nu ușor de înțeles) este pila de unghii (din cauza frecării de sus în jos?). Conserve, cutii, sipete, casete, dulapuri, sobe corespund pântecelui feminin, dar și găurile, vapoarele și toate tipurile de recipiente. [1919] Camerele din vis sunt în cea mai mare parte femei (*Frauenzimmer*), iar descrierea diferitelor lor intrări și ieșiri ne fac să nu ne îndoim de această interpretare.⁶⁰ [1909] Este

⁶⁰ [Completare din 1919] „Un pacient care locuia într-o pensiune a visat odată că întâlnește o femeie din personalul de serviciu și o întreabă ce număr are; ea răspunde, spre surpriza lui: 14. În fapt, el legase o relație cu fata respectivă și avusese de mai multe ori contacte cu ea în camera ei. Ea se temea, așa cum se poate înțelege, că hangița o bănuia și îi propusese, cu o zi înainte de vis, să se întâlnească într-o cameră nelocuită. În realitate, această cameră avea numărul 14, în timp ce în vis femeia este cea care poartă acest număr. Nu ne putem gândi la o dovadă mai limpede pentru identificarea între femeie și cameră” (Ernest Jones, 1914a) (Cf. Artemidoros, *Carte de tâlmăcire a viselor*: „Dormitorul, bunăoară, o semnifică pe soție când cel care a visat este căsătorit [Cartea a II-a, 10]).

ușor de înțeles de ce este interesant dacă această cameră este „deschisă” sau „închisă”. (Cf. visul Dorei din „Fragmente din analiza unui caz de isterie”). Nu este nevoie să se spună explicit ce cheie deschide camera; simbolismul cheii și broaștei i-a servit lui Uhland pentru a construi obscenitatea cea mai atrăgătoare, cântecul despre „Contele Eberstein”. [1911] Visul de a trece în fugă printr-o serie de camere este un vis de bordel sau de harem. El este însă folosit, așa cum a arătat H. Sachs pe niște frumoase exemple, pentru a reprezenta căsătoria (prin opoziție). [1914] O interesantă relație cu cercetarea sexuală infantilă apare atunci când visătorul visează despre două camere care au fost mai întâi una singură sau atunci când vede o cameră familiară împărțită în două sau invers. În copilărie credem că organul sexual feminin (popul) este un spațiu unitar (teoria infantilă cloacală) și numai ulterior aflăm că această regiune a corpului cuprinde două cavități și două orificii separate. [1919] Scările, treptele, respectiv mersul pe ele, atât în sus, cât și în jos sunt reprezentări simbolice ale actului sexual.⁶¹ Pereții netezi pe care ne urcăm, fațade de case de-a lungul cărora coborâm — adesea într-o angoasă puternică — corespund corpurilor verticale

⁶¹ [Completare din 1911] Repet aici ceea ce am exprimat în altă parte („Șansele viitoare ale terapiei psihanalitice”, 1910d); „În urmă cu câțiva timp am aflat că un psiholog, ale cărui vederi sunt îndepărtate de ale noastre, a adresat unuia dintre noi observația că am supraaprecia cu siguranță semnificația sexuală secretă a viselor. Cel mai frecvent vis al său era acela de a se urca pe o scară și acolo nu este totuși nimic sexual. Dat fiind că această obiecție ne-a atras atenția, am acordat și noi mai multă atenție apariției în vis a scârilor și treptelor și am putut în curând stabili că scara (și ceea ce este analog cu ea) reprezintă un simbol sigur al coitului. Nu este greu de găsit baza comparației: cu mișcări ritmice, sub o dispnee crescândă, se ajunge la un maxim și, prin câteva sărituri rapide, putem reveni la bază imediat. Astfel, ritmul coitului se regăsește în urcatul scârilor. Să nu uităm să ne referim aici la limbajul curent. Acesta ne arată că „urcatul” (monta) este folosit ca desemnare substitutivă pentru acțiunea sexuală. Spunem că bărbatul este un crai („Steiger” = literal, „urcător” — N. t.) și mai spunem „a umbla după o femeie” („nachsteigen” =

ale oamenilor, repetând probabil în vis amintirea urcării copilului mic pe părinți și persoanele care îl îngrijeau. Pereții „netezi“ sunt bărbați; în angoasa din vis, nu rareori ne ținem de „protuberanțele“ caselor. [1911] Mesele, mesele întinse și scândurile sunt femei, datorită opoziției care suspendă aici rotunjimile corpului. [1909] „Lemnul“ pare, după relațiile sale lingvistice, un reprezentant al substanței feminine (materie). Numele insulei *Madeira* înseamnă în portugheză lemn. [1910] Dacă „masa și patul“ fac căsnicia, în vis adesea prima îl înlocuiește pe cel de-al doilea, complexul de reprezentări sexuale este transpus în complexul alimentar. [1909] Dintre obiectele de îmbrăcăminte, pălăria unei femei se poate interpreta foarte frecvent cu siguranță ca organ genital, și anume chiar al bărbatului (*Mann*). La fel sunt paltonul, mantaua (*Mantel*), deși în această folosire a simbolului nu este clar ce parte revine asonanței lingvistice. În visele bărbaților, găsim adesea cravata ca simbol al penisului, și nu numai pentru că atârnă cât este de lungă și este caracteristică bărbatului, ci și pentru că o putem alege după bunul plac, o libertate care, în cazul obiectului simbolizat, este interzisă de natură.⁶² Bărbații care folosesc în vis acest simbol fac în viață un mare lux cu cravatele și posedă adevărate colecții de cravate. [1911] Toate mașinăriile și aparatele din vis sunt cu mare probabilitate organe genitale — de regulă masculine [1919], în

---

literal, „a urca în urma cuiva“ — *N. t.*). În limba franceză, treapta se numește *la marche*; „*un vieux marcheur*“ se suprapune exact pe expresia noastră „un crai (Steiger = urcător) bătrân“ .

⁶² [Completare din 1914] Cf. în *Zentbl. Psychoanal.*, vol. 2, 675 [Rorschach, 1912], desenul unui maniac de 19 ani: un bărbat cu un șarpe pe post de cravată, care se îndreaptă către o față. Aici se alătură povestirea „*Der Schamhaftige*“ („Pudicul“) (*Anthropophyteia*, vol. 6, 334): Într-o saună a intrat o doamnă și acolo se găsea un domn care nu avea cămașa pe el; el a fost foarte rușinat, și-a acoperit însă imediat gâtul cu partea din față a cămășii și a spus: „Vă rog să mă scuzați, sunt fără cravată.“

descrierea cărora simbolismul oniric se dovedește la fel de neobosit ca și travaliul cuvântului de spirit. [1909].

Este incontestabil și faptul că toate armele și uneltele sunt folosite ca simboluri ale membrului masculin: plugul, ciocanul, flinta, revolverul, pumnalul, sabia etc. [1919] La fel, multe peisaje din vis, mai ales cele cu văi sau cu munți împăduriți, nu sunt greu de recunoscut ca descrieri ale organelor genitale. [1911] Marcinowski (1912*a*) a adunat o serie de exemple în care visătorul explică visul prin desene care reprezintă peisajele și interioarele ce apar în ele. Desenele fac să apară foarte vizibilă diferența între semnificația manifestă și cea latentă a visului. În timp ce, privite cu ochi nevinovați, ele par să reprezinte planuri, peisaje etc., la o cercetare mai amănunțită ele se dezvăluie ca reprezentări ale corpului uman, ale organelor genitale etc. și după această concepție ele fac posibilă înțelegerea visului. (Cf. aici cu lucrările lui Pfister (1911-12 și 1913) despre criptografie și șarade.) [1914] Când apar plâsmuiri noi ininteligibile de cuvinte, ne putem gândi la asamblări ale unor componente cu semnificație sexuală. [1911] Adesea, copiii nu înseamnă în vis nimic mai mult decât organe genitale, după cum bărbații și femeile sunt obișnuiți să-și numească organele genitale, alintându-le, „micuțul“. [1909] Stekel (1909, 473) a recunoscut „frățiorul“ în mod corect ca fiind penisul. [1925] A se juca cu un copil mic, a bate un copil sunt adesea reprezentări onirice ale onaniei. [1911] Pentru reprezentarea simbolică a castrării, travaliul oniric se folosește de chelie, tunderea părului, căderea dinților și decapitare. Se interpretează ca măsură de precauție împotriva castrării dacă în vis unul dintre simbolurile obișnuite ale penisului apare dublu sau într-un număr mare. Aceeași semnificație o are apariția în vis a șopârlei — un animal a cărui coadă tăiată crește la loc. (Cf. visul cu șopârla p. 35). Dintre animalele care sunt folosite în mitologie și fol-

clor ca simboluri genitale, multe joacă acest rol și în vise: peștele, melcul, pisica, șoarecele (din cauza pilozității genitale) și mai ales cel mai semnificativ simbol al membrului masculin, șarpele. Animalele mici, viermii sunt reprezentanții copiilor mici, de exemplu frații și surorile nedorite, a avea viermi este adesea echivalat cu graviditatea. [1919] Ca un simbol oniric recent al organului genital masculin trebuie amintit avionul, care justifică o astfel de utilizare atât prin relația sa cu zborul, cât și, uneori, prin forma sa. [1911]

Stekel furnizează și exemplifică o serie de alte simboluri, în parte incomplet verificate. [1911] Scrierile lui Stekel, mai ales cartea sa *Limbaajul visului* (1911), conțin cea mai bogată colecție de dezlegări de simboluri, care în parte pot fi considerate ingenioase și s-au dovedit corecte după verificare, de exemplu secțiunea despre simbolismul morții. Spiritul critic redus al autorului și tendința sa către generalizare cu orice preț fac însă ca alte interpretări ale sale să fie îndoielnice sau inutilizabile, astfel că la folosirea acestei lucrări este recomandată neapărat precauția. Mă limitez de aceea să relev doar câteva exemple. [1914]

După Stekel, *dreapta și stânga* trebuie să fie considerate din punct de vedere etic. „Drumul din dreapta înseamnă întotdeauna drumul celor drepti, cel din stânga cel al păcatului. Astfel, drumul din stânga poate reprezenta homosexualitatea, incestul, perversiunea, iar cel din dreapta căsătoria, relațiile sexuale cu o prostituată etc. Toate acestea sunt evaluate întotdeauna din punctul de vedere moral al visătorului (Stekel, 1909, 466 și urm). *Rudele* joacă în vis cel mai adesea rolul organelor genitale (*ibid.*, 473). Pot confirma această semnificație doar în ceea ce privește fiul, fiica și sora mai mică, deci atât cât se întinde domeniul „micuțului“. Dimpotrivă, pe baza unor exemple sigure, se recunosc *surorile* ca simbol al sânilor, *frații* ca simboluri ale marilor emisfere.

Stekel interpretează faptul de a nu ajunge din urmă o mașină ca regret în ceea ce privește o diferență de vârstă irecuperabilă (*ibid.*, 479). *Bagajul* cu care călătorim ar fi povara păcatelor care ne apasă (*loc. cit.*). [1911] Tocmai bagajul se dovedește însă adesea un simbol inconfundabil pentru propriile organe genitale. [1914] Stekel a atribuit semnificații simbolice fixe și numerelor care apar adesea în vis (*ibid.*, 497 și urm.); dar aceste rezolvări nu par nici destul de bine fundamentate și nici general valabile, deși semnificația în unele cazuri individuale poate să fie recunoscută ca probabilă. [1911] Numărul trei este un simbol confirmat din mai multe părți pentru organul genital masculin. Una dintre generalizările pe care le stabilește Stekel se leagă de semnificația ambivalentă a simbolurilor genitale. [1914] „Există oare vreun simbol, care (dacă fantasma îi îngăduie măcar într-o anumită măsură) să nu poată fi folosit în același timp atât feminin, cât și masculin!” [Stekel, 1911, 73] Propoziția pusă între paranteze retrace însă mult din siguranța acestei afirmații, căci fantezia nu o permite întotdeauna. Totuși nu consider că este inutil să spunem că, după experiențele mele, enunțul general al lui Stekel nu poate fi susținut în fața unei mai mari complexități a faptelor. În afara simbolurilor care apar la fel de frecvent atât pentru organele genitale masculine, cât și pentru cele feminine, există unele care desemnează preponderent sau aproape exclusiv unul dintre sexe și altele pentru care este cunoscută numai semnificația masculină sau numai cea feminină. Nici chiar fantezia nu permite folosirea obiectelor lungi și tari și a armelor ca simboluri ale organelor genitale feminine sau utilizarea găurilor (cutii, sîpete, cufere etc.) ca simboluri ale organului masculin.

Este corect că tendința visului și a fantasmelor inconștiente de a folosi bisexual simbolurile sexuale demonstrează o trăsătură arhaică, dat fiind că în copilărie nu este cunoscută

diferența între organele genitale și ambelor sexe le sunt atribuite aceleași organe genitale. [1911] Putem însă să fim induși în eroarea de a accepta, greșit, bisexualitatea unui simbol sexual, dacă uităm că în multe vise este întreprinsă o inversiune sexuală generală, astfel că ceea ce este masculin este reprezentat prin feminin și invers. Asemenea vise exprimă, de exemplu, dorința unei femei de a fi mai degrabă bărbat. [1925]

Organele genitale pot fi reprezentate în vis de alte părți ale corpului, membrul masculin prin mână sau picior, orificiul genital feminin prin gură, ureche, chiar ochi. Secrețiile corpului uman — mucus, lacrimi, urină, spermă etc. — pot să se înlocuiască în vis una pe alta. Acest expozeu corect al lui W. Stekel (1911, 49) își află o limitare critică justificată prin observațiile lui R. Reitler (1913b): de fapt, este vorba despre înlocuirea secrețiilor pline de semnificații, cum este sperma, prin unele indiferente. [1919]

Aceste indicații, foarte incomplete, ar fi suficiente pentru a stimula un travaliu mai grijuliu de colecționare. [1909]⁶³ În *Prelegeri de introducere în psihanaliză* (1916/17) am încercat o prezentare mai detaliată a simbolisticii visului. [1919]

Acum voi introduce numai câteva exemple de utilizări ale unor astfel de simboluri în vise, care trebuie să arate cât de imposibil este să ajungem la interpretarea visului dacă nu suntem deschiși la simbolistica visului, cât de incontestabil ni se impune o astfel de simbolistică în multe cazuri. [1911] În același loc aș dori să avertizez expres împotriva supraesti-

⁶³ [Completare din 1911] Cu toată deosebirea între concepția lui Scherner despre simbolistica visului și concepția dezvoltată aici, trebuie să subliniez că Scherner trebuie să fie recunoscut drept adevăratul descoperitor al simbolismului visului și că cele aflate de psihanaliză au adus retroactiv onoare cărții sale publicate în urmă cu mulți ani și considerată fantasmatică (1861).

mării semnificației simbolurilor pentru interpretarea viselor, a limitării travaliului de traducere a visului la o traducere a simbolurilor și împotriva renunțării la tehnica valorificării asociațiilor visătorului. Cele două tehnici ale interpretării viselor trebuie să se completeze una pe alta; în practică și în teorie rămâne preeminența procesului descris inițial, care atribuie o importanță decisivă comentariilor visătorului, în timp ce traducerea simbolică întreprinsă de noi intervine ca un mijloc ajutător. [1909]

1

*Pălăria ca simbol al bărbatului
(organului genital masculin) [1911]⁶⁴*

(Fragment dintr-un vis al unei tinere femei, care este agorafobică din cauza unei angoase de seducție)

„E vară și mă duc să mă plimb pe stradă, port o pălărie de pai cu o formă ciudată, a cărei parte din mijloc este pliată în sus iar părțile laterale atârnă în jos (descrierea ezită aici); și anume așa încât o parte stă mai jos decât cealaltă. Sunt veselă și sigură pe

⁶⁴ Acest vis și următoarele două au fost publicate pentru prima oară în lucrarea „Completări la interpretarea viselor” (1911 a). Această scriere începe astfel:

„Câteva exemple de simboluri onirice”

„Printre multele obiecții împotriva practicii psihanalitice, cea mai ciudată, și, dacă putem spune așa, cea mai ignorantă mi se pare îndoiala în ceea ce privește existența simbolisticii în vis și în inconștient, dat fiind că nimeni dintre cei care lucrează psihanalitic nu poate să nu admită o astfel de simbolistică și că rezolvarea visului prin simboluri este exercitată din cele mai vechi timpuri. Față de aceasta, suntem gata să admitem că apariția acestei simbolistici trebuie să fie verificată cu o deosebită rigoare, pentru a ne adecva multiplicității ei.

În ceea ce urmează am adunat câteva exemple din experiența mea recentă, în care rezolvarea printr-un anumit simbol mi s-a părut deosebit de clară. Visul capătă astfel un sens, pe care altminteri nu l-ar fi putut avea niciodată; el își află locul în contextul gândurilor visătorului și interpretarea este recunoscută de analizand însuși.

mine și, trecând pe lângă un grup de tineri ofițeri, mă gândesc: Nu puteți să-mi faceți niciun rău.“

Dat fiind că ea nu poate produce nicio asociație pentru pălăria din vis, îi spun: pălăria este un organ genital masculin cu partea din mijloc ridicată și cele două părți laterale atârând. Este poate ciudat ca pălăria să fie un bărbat, dar se spune: „A intra sub pălărie!“⁶⁵ Mă abțin intenționat să interpretez acel detaliu legat de diferența de nivel la care atâră părțile laterale, deși tocmai determinarea unor astfel de particularități trebuie să ne arate calea către interpretare. Continui: dacă are deci un bărbat cu astfel de minunate organe genitale, nu mai are de ce să se teamă de ofițeri, adică nu mai are ce să dorească de la ei, deoarece altminteri este reținută de către fantasmăle ei de seducere de la a merge pe stradă fără protecție și însoțire. Îi dădusem deja de repetate ori această ultimă explicație a angoasei sale, pe baza altor materiale.

Este remarcabil modul în care se comportă visătoarea după această interpretare. Ea retrace descrierea pălăriei și ar

În ceea ce privește tehnica, remarc faptul că asociațiile visătorului eșuează tocmai în ceea ce privește elementele simbolice ale visului, astfel că acest comportament în sine ne incită să căutăm o interpretare simbolică. În prezentarea puținelor exemple de vise alese, am căutat de fiecare dată să diferențiez propria mea intervenție de travaliul independent al pacientului (sau visătorului).“

Lucrarea se încheia cu câteva scurte exemple, care se află aici în secțiunea F a prezentului capitol. În lucrarea originală ele sunt introduse astfel:

„Câteva reprezentări onirice străni“

„Am introdus, ca unul dintre factorii care influențează formarea visului, «luarea în considerare a reprezentabilității». În transformarea pe care o suferă un gând până la imaginea vizuală se manifestă o capacitate deosebită a visătorului, capacitate de care analistul se apropie destul de rar, ghicind astfel că el este chiar mulțumit dacă visătorul — creatorul acestor reprezentări — îi dă semnificația unor astfel de reprezentări, printr-o intuiție“ (N. t.).

⁶⁵ „Unter die Haube kommen“ — expresie colocvială germană pentru „a se mărita“ (N. t.).

fi vrut să nu fi spus că cele două părți laterale atârnau în jos. Eu sunt prea sigur de cele auzite pentru a mă lăsa indus în eroare și mă țin tare pe poziție. Ea tace o clipă și găsește apoi curajul să întrebe ce înseamnă că la soțul ei un testicul stă mai jos decât celălalt sau dacă la toți bărbații este așa. Astfel a fost explicat acest detaliu ciudat al pălăriei și întreaga explicație a fost acceptată de ea.

Cunoșteam deja de mult simbolul pălăriei, când paciența mi-a comunicat visul. Alte cazuri, mai puțin transparente, m-au făcut să mă întreb dacă pălăria nu poate fi și un simbol al organului sexual feminin.⁶⁶

2

*Micuțul este organul genital —
a fi călcat de un vehicul este un simbol
al actului sexual [1911]*

(Un alt vis al aceleiași paciente agorafobice)

Mama ei o gonește pe fiica ei cea mică, pentru că ea trebuie să meargă singură. Ea călătorește apoi împreună cu mama ei în tren și o vede pe micuța ei mergând pe șine, astfel că este călcată. Se aud oasele trosnind (aici apare un sentiment de disconfort, dar nu o groază reală). Apoi ea se uită de la fereastra vagonului dacă nu se văd în spate părți ale corpului. Apoi îi reproșează mamei ei că a lăsat-o pe micuță să meargă singură.

ANALIZA: Nu este ușor de dat o interpretare completă a visului. El provine dintr-un ciclu de vise și poate fi înțeles numai în contextul acestora. Nu este ușor nici să izolăm sufi-

⁶⁶ [Completare din 1911] A se compara un astfel de exemplu cu cele comunicate de Kirchgraber (1912). Stekel (1909, 475) povestește un vis în care pălăria cu o pană căzută în mijloc simbolizează un bărbat impotent.

cient materialul necesar pentru stabilirea simbolisticii. Bolnava crede mai întâi că drumul cu trenul se poate interpreta istoric, ca o aluzie la o călătorie de întoarcere de la un sanatoriu de boli nervoase, de directorul căruia ea se îndrăgostise, desigur. Mama ei a luat-o de acolo, medicul a apărut la gară și, în semn de despărțire, i-a dăruit un buchet de flori; îi era neplăcut că mama a trebuit să fie martoră la acest omagiu. Aici apare deci mama ca persoană care tulbură încercările ei amoroase, mamă căreia i-a revenit cu adevărat rolul femeii de fier în timpul copilăriei ei. Următoarea asociație se leagă de fraza: ea se uită dacă nu se văd din spate părți ale corpului. În fațada visului, ar trebui desigur să se gândească la părțile corpului fiicei călcate și zdrobite. Asociația indică însă în cu totul altă direcție. Ea își amintește că îl văzuse o dată pe tatăl ei în baie, gol, din spate, ajunge să vorbească despre diferențele între sexe și relevă că la bărbat organele genitale se pot vedea și din spate, dar la femeie nu. În acest context, ea interpretează singură că micuța este organul genital, micuța ei (are o fiică de patru ani) este propriul ei organ genital. Ea îi reproșează mamei că i-a pretins să trăiască de parcă nu ar avea organe genitale și regăsește acest reproș în propoziția introductivă a visului: mama o gonea pe micuța ei, pentru că ea trebuia să meargă singură. În fantasma ei, a merge singură pe stradă înseamnă a nu avea bărbat, a nu avea relații sexuale (*coire* = a merge împreună — *lat.*) și aceasta nu îi place. După toate datele furnizate de ea, suferise cu adevărat în copilărie de gelozia mamei din cauza preferinței pe care i-o arăta tatăl.

Interpretarea mai profundă a acestui vis rezultă dintr-un alt vis din aceeași noapte, în care ea se identifică cu fratele ei. Ea fusese într-adevăr o fetiță băiețoasă și auzise adesea că ar fi trebuit să fie băiat. La această identificare cu fratele a devenit deosebit de clar că „micuțul“ înseamnă organul genital. Mama îl (o) amenință cu castrarea, care nu poate fi nimic altceva de-

cât pedeapsa pentru jocul cu membrul și astfel identificarea arată că ea însăși se masturbase în copilărie, ceea ce, conform amintirilor ei de până acum, o făcuse numai fratele ei. După datele acestui al doilea vis, ea trebuie să fi dobândit timpuriu o cunoaștere a organului sexual masculin, pe care a pierdut-o ulterior. Apoi, al doilea vis indică teoria infantilă asupra sexualității după care fetele provin din băieți, prin castrare. După ce i-am expus această concepție infantilă, ea îi găsește imediat o confirmare în anecdota în care băiatul o întrebă pe fată: „Tăiat?” iar fata răspunde: „Nu, așa a fost dintotdeauna.”

În primul vis, gonirea micuței, a organului genital, se leagă deci și de amenințarea cu castrarea. În final, ea o dojenește pe mamă pentru faptul că nu a născut-o băiat.

Faptul că „a fi călcat” simbolizează actul sexual nu ar fi evident în acest vis dacă nu am ști sigur aceasta din numeroase alte surse.

3

*Reprezentarea organelor genitale
prin clădiri, scări, puțuri [1911]*

(Visul unui tânăr inhibat de complexul său patern)

*El se plimbă cu tatăl său într-un loc care este cu siguranță Praterul, căci se vede **rotonda**, iar în fața acesteia o anexă mai mică, de care fusese atârnat un **balon captiv**, care arăta însă desul de **flasc**. Tatăl lui îl întreabă pentru ce sunt toate acestea; el se miră de întrebare, dar îi explică. Apoi ajung într-o curte, în care este întinsă o placă mare de tablă. Tatăl său vrea să-și tragă o bucată mare de tablă, dar se uită mai întâi împrejur, dacă nu cumva îl vede cineva. El îi spune că nu trebuie decât să îi spună aceas-
ta paznicului, apoi poate să ia fără grijă tabla de acolo. De la această curte, o **scară** duce într-un **puț** ai cărui pereți sunt capi-*

tonați cu ceva moale, ca și un fotoliu de piele. La capătul acestui puț este o platformă mai lungă și apoi începe un nou puț..."

ANALIZA: Acest visător aparține unui tip de bolnavi care nu sunt favorabili terapiei, care până la un punct al analizei nu opun nicio rezistență, dar dincolo de acest punct se dovedesc a fi aproape inaccesibili. El a interpretat acest vis aproape independent. „Rotonda este“, spune el, „organul meu genital, balonul captiv din fața lui penisul meu, de a cărui stare flască mă plâng.“ Putem deci să traducem mai profund, rotonda fiind șezutul — care este socotit de copii ca un organ genital, iar mica anexă sacul scrotal. În vis, tatăl îl întreabă pentru ce sunt toate acestea, adică ce scop și ce funcție au organele genitale. Urmează să inversăm această stare de lucruri, astfel ca el să fie partea care întreabă. Dat fiind că o astfel de întrebare din partea tatălui nu a avut loc niciodată în realitate, gândul visului trebuie considerat ca o dorință sau să îl luăm condițional: „Dacă l-aș fi întrebat pe tată despre sex.“ Vom găsi continuarea acestui gând în curând, într-un alt loc.

Curtea în care se afla întinsă tabla nu trebuie considerată în primul rând simbolic, ci provine din magazinul tatălui. Din motive de discreție, am pus „tabla“ în locul celui alt material, cu care tatăl face comerț, fără însă să alterez ceva din conținutul literal al visului. Visătorul a intrat în magazinul tatălui și s-a indignat violent de practicile mai degrabă incorecte din care provine parțial profitul. De aceea, continuarea gândului oniric de mai sus trebuie să fie: „(Dacă l-aș fi întrebat) el m-ar fi înșelat așa cum își înșală clienții.“ Pentru *tragerea* (pe sfoară) care servește reprezentării lipsei de onestitate în afaceri a tatălui său, visătorul însuși dă a doua explicație, anume că înseamnă onania. Acest lucru nu numai că ne este cunoscut de mult timp (vezi mai sus p. 411, nota 52), ci se și acordă foarte bine cu faptul că secretul onaniei este exprimat prin contrariul ei (este permis să faci așa ceva pe față). Cores-

punde deci tuturor așteptărilor faptul că activitatea onanistă îi este din nou plasată tatălui, ca și întrebarea în prima scenă onirică. Raportându-se la capitonajul moale de pe pereți, el interpretează puțul ca fiind vaginul. Alte cunoștințe mă îndreptățesc să stabilesc că drumul de coborâre, ca și urcarea, de altfel, descriu coitul în vagin (cf. observația mea [1910d]).

El explică biografic faptul că după primul puț urmează o platformă mai lungă și apoi un nou puț. O perioadă el a avut relații sexuale, dar apoi, în urma inhibițiilor, a renunțat la coit și acum speră să îl poată relua, cu ajutorul curei. Spre sfârșit, visul devine mai neclar și celui interesat trebuie să îi pară plauzibil ca încă din a doua scenă onirică să se facă simțită influența unei alte teme, indicate de afacerea tatălui, de procedeele sale necinstite, de vaginul care a fost reprezentat mai întâi ca puț, astfel că putem presupune o relație cu mama.

4

*Organul genital masculin simbolizat de persoane,
organul feminin simbolizat de un peisaj [1911]*

(Visul unei femei din popor, al cărei soț este sergent de stradă, comunicat de B. Dattner)

„... Apoi cineva a spart casa și ea a chemat plină de teamă un sergent de stradă. Acesta a intrat liniștit, acompaniat de doi tâlhari, într-o biserică⁶⁷, la care duceau mai multe trepte⁶⁸; în spațiile bisericii este un munte⁶⁹ și deasupra o pădure deasă⁷⁰. Ser-

⁶⁷ „Sau capelă = vagin”.

⁶⁸ „Simbol al coitului”.

⁶⁹ „Mons veneris”.

⁷⁰ „Crines pubis”.

gentul avea cască, guler tare și manta⁷¹; avea o barbă castanie. Cei doi tâlhari, care mergeau liniștiți cu sergentul, aveau șorțuri în jurul șalelor, care atârnavă ca niște saci⁷². În fața bisericii era un drum care mergea la munte. Pe ambele părți ale acestui drum crescuseră iarba și mărăcinișul, care devenea din ce în ce mai des și care spre vârful muntelui devenea o adevărată pădure.“

5

Vise de castrare ale copiilor [1919]

a) „Un băiat de trei ani și cinci luni, căruia revenirea tatălui de pe front îi era vizibil incomodă, se trezește într-o dimineață tulburat și agitat și repetă întruna întrebarea: *De ce tati și-a dus capul pe o farfurie? Azi-noapte tata și-a dus capul pe o farfurie.*“

b) „Un student care astăzi suferă de o nevroză obsesională gravă își amintește că la șase ani avusese un vis repetitiv: *El merge la frizer pentru a se tunde. Vine peste el o femeie imensă, cu trăsături ferme și îi taie capul. Pe femeie o recunoaște ca fiind mama.*“

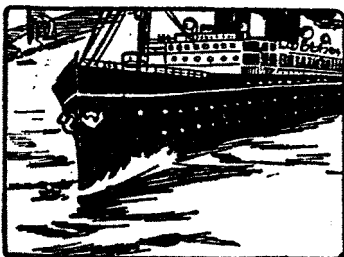
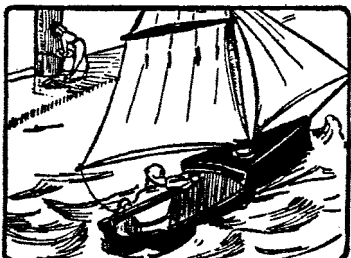
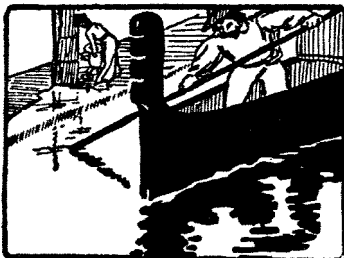
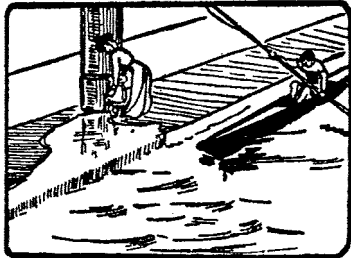
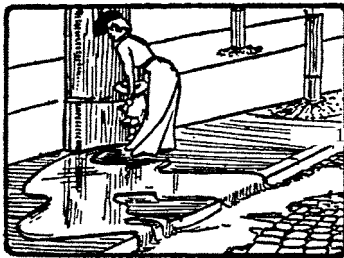
6

Despre simbolismul urinar [1914]

Desenele reproduse în pagina alăturată provin dintr-o serie de imagini pe care le-a descoperit Ferenczi într-o revistă umoristică maghiară (*Fidibusz*) și în care el a recunoscut imediat o posibilă ilustrare a teoriei viselor. O. Rank a valorificat deja această foaie intitulată „*Visul bonei franțuzoaice*“ în

⁷¹ „Demonii cu mantale și glugi sunt, după explicațiile specialistului, de natură falică“.

⁷² „Cele două jumătăți ale sacului scrotal“.

Visul bonei franțuzaice

lucrarea sa despre stratificarea simbolurilor în visul treaz etc. (1912a, 99).

Abia ultima imagine, care conține trezirea bonei ca urmare a țipătului copilului, ne arată că cele șapte imagini precedente reprezentau fazele unui vis. Prima imagine reprezintă stimulul care ar trebui să conducă la trezire. Băiatul și-a exprimat o dorință și cere ajutorul corespunzător. Visul înlocuiește însă situația din dormitor cu una de la o plimbare. În cea de-a doua imagine ea a și pus băiatul la un colț de stradă, el urinează și ea are voie să doarmă mai departe. Stimulul de trezire se menține însă, ba chiar se întărește; băiatul care se vede neglijat țipă din ce în ce mai tare. Cu cât el cere mai presant ca bona sa să se trezească și să îl ajute, cu atât se amplifică în visul acesteia asigurarea că totul este în ordine și că ea nu trebuie să se trezească. Visul traduce însă amplificarea stimulului de trezire prin amplificarea dimensiunilor simbolului. Lichidul pe care îl produce băiatul care urinează devine din ce în ce mai puternic. În cea de-a patra imagine, el poartă deja o luntre, apoi o gondolă, apoi o barcă cu pânze și în final un imens vapor cu aburi! Lupta între trebuința egoistă de a dormi și neobositul stimul de trezire este aici zăgăzită într-un mod inteligent de către un artist ingenios.

7

Un vis cu scări [1911]

(Comunicat și interpretat de Otto Rank)

Aceluiași coleg de la care a provenit visul cu dinți (vezi mai jos pp. 454-455) îi datorez și următorul vis de poluție, la fel de transparent:

„Urmăresc în casa scării, alergând în jos pe trepte, o fetiță care mi-a făcut ceva, ca să o pedepsesc. Jos, la capătul scării, cineva

îmi oprește copilul (o persoană adultă feminină?); o apuc, dar nu știu dacă am lovit-o, căci brusc mă aflu la mijlocul scârilor, unde o coitez pe fetiță (ca și cum aș face-o în aer). De fapt nu era un coit, eu doar îmi frecam organul genital de organele ei genitale externe, văzându-le clar, după cum vedeam deosebit de clar capul fetei dat pe spate și lateral. În timpul actului sexual văd la stânga deasupra mea (tot ca și cum ar fi fost în aer) două picturi mici, peisaje, care reprezintă o casă în mijlocul naturii. Pe una dintre ele, în locul semnăturii pictorului, se află propriul meu prenume, ca și cum mi-ar fi fost destinată ca un cadou aniversar. De ambele tablouri atârnă un bilet pe care scrie că se găseau și tablouri mai ieftine; (apoi mă văd foarte neclar, ca și cum aș fi culcat în pat, pe platforma dintre scări) și mă trezesc din cauza senzației de umezeală, din cauza poluției.“

INTERPRETARE: În seara zilei respective, visătorul fusese într-o librărie, unde, în timp ce aștepta, a vizitat unele dintre tablourile expuse, care reprezentau motive asemănătoare celor din imaginile onirice. S-a apropiat de un mic tablou care îi plăcuse în mod deosebit și a văzut numele pictorului, care îi era totuși complet necunoscut.

În aceeași seară, a auzit în societate povestindu-se despre o servitoare țigancă ce se lăudase că are un copil ilegal „făcut pe scări“. Visătorul s-a interesat în detaliu de această întâmplare deloc cotidiană și a aflat că servitoarea fusese cu admiratorul ei în casa părinților ei, unde nu existase niciun prilej pentru a întreține relații sexuale și că bărbatul excitat realizase coitul pe scară. Visătorul spusese la aceasta, într-o aluzie glumeață la expresia malițioasă pentru falsificarea vinului: cu adevărat copilul „crescuse pe scara pivniței“.

Acestea sunt conexiunile zilei, care sunt reprezentate desigur de insistent în conținutul visului și care sunt reproduse ca atare de visător. El a produs însă la fel de ușor și un vechi fragment de amintire infantilă, care a fost folosit și el în vis. Casa

scărilor este din acea casă în care el și-a petrecut cea mai mare parte a copilăriei și unde mai ales a făcut prima cunoștință conștientă cu problema sexuală. În această casă a scărilor el se jucase frecvent și coborâse printre altele și călare pe balustradă, resimțind excitație sexuală. În vis el se grăbește extraordinar de mult în jos pe scări, atât de repede că, după propria lui mărturie, nu atingea fiecare treaptă, ci, cum se spune, *zbura* sau *aluneca*. Legat de întâmplarea din copilărie, acest început de vis pare să reprezinte momentul excitației sexuale. În această casă a scărilor și în apartamentul de acolo, visătorul se hârjonise adesea, sexual, cu copiii vecinilor, jocuri care îl satisfăcuseră într-un mod asemănător celui din vis.

Dacă știm din cercetările lui Freud asupra simbolisticii sexuale (1910*d*) că scara și urcatul pe scară sunt în vis, în mod aproape regulat, simboluri ale coitului, atunci visul devine complet transparent. Forța sa motrice și de altfel și efectul său, poluția, erau de natură pur libidinală. În somn se trezește excitația sexuală (reprezentată în vis prin coborârea în grabă — alunec — pe scări), al cărei impact sadic, bazat pe hârjoana din copilărie, este interpretat prin urmărirea și dominarea copilului. Excitația libidinală sporește și forțează acțiunea sexuală (reprezentată în vis prin apucarea copilului și târârea lui în mijlocul scării). Până acum, visul a avut o simbolistică pur sexuală și complet netransparentă pentru un tălmăci de vise mai puțin experimentat. Dar excitației libidinale foarte puternice nu îi este suficientă această satisfacere simbolică, pentru a păstra liniștea somnului. Excitația duce la orgasm și astfel este dezvăluită întreaga simbolistică a scării, ca reprezentare a coitului. Dacă Freud relevă că unul dintre motivele valorificării sexuale a simbolisticii scării este caracterul ritmic al celor două acțiuni, atunci acest vis pare a vorbi deosebit de clar în favoarea acestui lucru, de vreme ce, după cum se exprimă visătorul, ritmicitatea actului său sexual, fre-

carea în sus și în jos, a fost elementul cel mai pregnant din întregul vis.

Încă o observație despre cele două tablouri, care, făcând abstracție de semnificația lor reală, sunt valabile și în sens simbolic ca „portrete ale femeii“, ceea ce decurge deja din faptul că este vorba despre un tablou mare și unul mic, după cum în conținutul visului apar o fată mare (adultă) și o fetiță. Faptul că se află la dispoziție și tablouri mai ieftine conduce la complexul prostituatei, ca și, pe de altă parte, prenumele visătorului pe tabloul mic, și gândul că îi este destinat pentru ziua lui de naștere indică spre complexul parental (a fi născut pe scară = creat în coit). Scena finală neclară, în care visătorul se vede pe sine culcat în pat, pe platforma dintre scări, și simte umezeala pare să indice pe calea unei masturbări infantile mai adânc în trecut, în copilărie, și are, probabil, un prototip în scene similare de plăcere și de udare a patului.

8

Un vis cu scară modificat [1911]

Îi fac unui pacient, un abstinent grav bolnav, a cărui fantasmă este fixată asupra mamei lui și care a visat în mod repetat cum coboară scara în compania mamei lui, observația că o masturbare moderată ar fi probabil mai puțin nocivă pentru el decât o abținere forțată. Această influențare provoacă următorul vis:

„Profesorul lui de pian îi reproșează că își neglijează exercițiile de pian, că nu exersează «Études» de Moscheles și «Gradus ad Parnasum» de Clementi.“

El remarcă aici că *Gradus* este și el o scară și claviatura este ea însăși o scară, deoarece conține o scală.

Putem spune că nu există cerc de reprezentări care să refuze prezentarea situațiilor și dorințelor sexuale.

9

*Senzația de realitate
și reprezentarea repetiției [1919]*

Un bărbat de 35 de ani povestește un vis pe care și-l amintește bine, pe care se pare că îl avusese la patru ani: *Notarul la care fusese întocmit testamentul tatălui* — el își pierduse tatăl la vârsta de trei ani — *a adus două pere regale, dintre care el a primit una să o mănânce. Cealaltă se afla pe pervazul ferestrei sufrageriei.* El s-a trezit cu convingerea realității celor văzute și a cerut cu încăpățănare de la mama sa cea de-a doua pară: doar se afla pe pervazul ferestrei. Mama sa a râs.

ANALIZA: Notarul era un domn bătrân și jovial, care, așa cum credea el că-și amintește, a adus cu adevărat o dată pere. Pervazul ferestrei era la fel cum îl văzuse el în vis. Altceva nu îi mai venea în minte; doar că mama îi povestise un vis, cu puțin timp înainte. Ea avea două păsări care îi stăteau pe cap, se întreba când vor zbura, dar ele nu au zburat departe, ci una a zburat către gura ei și a supt din ea.

Lipsa asociațiilor visătorului ne dă dreptul să încercăm interpretarea prin substituție simbolică. Cele două pere — *pomes ou poires* — sunt sânii mamei, care l-au hrănit; pervazul ferestrei este protuberanța pieptului, ca și balcoanele din visele cu case (vezi p. 419). Sentimentul său de realitate după trezire nu se înșală, pentru că mama l-a alăptat cu adevărat, chiar mult dincolo de durata obișnuită și sânul mamei i-ar fi încă accesibil. Visul se poate traduce: mamă, dă-mi (arată-mi) din nou sânul din care am băut odată. „Odată“ este reprezentat prin prima pară, „din nou“ este reprezentat de cererea celeilalte pere. *Repetiția temporală* a unui act devine de regulă în vis *multiplicarea numerică* a unui obiect.

Este desigur foarte evident că simbolismul joacă un rol deja în visele unui copil de patru ani, dar aceasta nu este ex-

ceptția, ci regula. Putem spune că visătorul dispune *de la început* de simbolism.

Cât de timpuriu se folosește omul, chiar în afara vieții onirice, de reprezentarea simbolică, ne poate arăta următoarea amintire neinfluențată a unei doamne de 27 de ani: *Are între trei și patru ani. Bona îi duce pe ea, pe fratele ei mai mic cu unsprezece luni și pe o verișoară cu vârsta cuprinsă între vârstele lor la toaletă, pentru a-și face treburile înainte de plimbare. Fiind cea mai mare, ea se așază pe scaunul toaletei, ceilalți doi se așază pe olițe. Ea o întreabă pe verișoară: Și tu ai un portmoneu? Walter are un cârnăcior, eu am un portmoneu. Răspunsul verișoarei: da, și eu am un portmoneu. Bona a ascultat râzând și a povestit conversația mamei, care a reacționat cu o respingere tăioasă.*

Să adugăm aici un vis al cărui simbolism nostim permite o interpretare, cu un mic ajutor din partea visătoarei:

10

„Chestiunea simbolisticii
viselor oamenilor sănătoși“ [1914]⁷³

„Una dintre obiecțiile aduse adesea de adversarii psihanalizei — în ultima vreme venind din partea lui Havelock Ellis (1911, 168) — spune că simbolistica viselor este poate un produs al psihicului nevrotic, dar în niciun caz nu are valabilitate pentru cel normal. În timp ce cercetarea psihanalitică nu cunoaște nicio deosebire principială ci doar una cantitativă între viața psihică normală și nevrotică, analiza viselor, în care complexe refulate sunt la fel de active atât la cei sănătoși cât și la cei bolnavi, prezintă completa identitate a mecanismelor ca și a simbolisticii. Visele naive ale

⁷³ Alfred Robitsek (1912).

celor sănătoși conțin adesea o simbolistică mult mai simplă, mai transparentă și mai caracteristică decât cea a viselor persoanelor nevrotice, care sunt adesea chinuite, obscure și greu de interpretat, din cauza cenzurii foarte active și unei deformări onirice mai mari, care rezultă din aceasta. Visul pe care urmează să îl comunic servește drept ilustrare pentru această stare de fapt. El provine de la o fată care nu este nevrotică, cu o natură mai degrabă pudică și reținută; pe parcursul conversației aflu că este logodită, dar în fața căsătoriei se pun obstacole care probabil că vor duce la amânarea ei. Ea îmi povestește spontan următorul vis:

„*I arrange the centre of a table with flowers for a birthday.*“ („Aranjez mijlocul unei mese cu flori, pentru o aniversare.“) Întrebată, ea spune că în vis era ca în căminul ei (pe care în momentul povestirii nu îl posedă) și că a resimțit *fericirea*.

Simbolismul „popular“ îmi dă posibilitatea să traduc visul pentru mine. El este expresia dorințelor ei de mireasă: masa cu partea din mijloc plină de flori este simbol pentru ea însăși și organul ei genital; ea își reprezintă împlinite dorințele de viitor, preocupându-se deja de gândul nașterii unui copil; nunta se află deci deja de mult în urmă.

Îi atrag atenția că „*the centre of a table*“ este o expresie neobișnuită, lucru cu care ea este de acord, dar nu o pot desigur întreba direct mai departe. Evit cu grijă să îi sugerez semnificația simbolului și o întreb numai ce îi vine în minte pentru fiecare dintre părțile visului. Pe parcursul analizei, rezerva ei a făcut loc unui interes clar pentru interpretare și unei deschideri care a făcut posibilă o conversație serioasă. La întrebarea mea, ce flori erau, ea a răspuns mai întâi: „*expensive flowers; one has to pay for them*“ (flori scumpe, trebuie să plătești pentru ele), apoi că erau „*lilies of the valley, violets and pinks or carnations*“ (lăcrămioare, literal crini din vale, violete și garoafe). Presupun că în acest vis cuvântul *crini*

(Lilie) apare în semnificația sa populară ca simbol al castității; ea a susținut această ipoteză, asociind la „crini“, „purity“. „Valley“ este un simbol oniric feminin frecvent; astfel, coincidența celor două simboluri în numele englez pentru lăcrămioare este folosită în simbolistica onirică, pentru sublinierea prețioasei sale feciorii — *expensive flowers, one has to pay for them* și pentru exprimarea așteptării ca bărbatul să știe să îi aprecieze valoarea. Remarca *expensive flowers* etc. are, așa cum se va arăta, o altă semnificație la fiecare dintre cele trei simboluri florale.

Am căutat să explic — foarte îndrăzneț, credeam eu — sensul secret al *violetelor* aparent total asexuale, printr-o relație inconștientă cu francezul „*viol*“. Spre surpriza mea, viștoarea a făcut asociația cu „*violate*“, cuvântul englez pentru a viola. Frapanta asemănare dintre cuvintele *violet* și *violate* — în pronunția engleză ele se deosebesc numai prin accentuarea diferită a ultimei silabe — este folosită de vis pentru a exprima „prin floare“ gândurile cu privire la violența deflorării (și acest cuvânt folosește simbolistica florilor), poate și la o trăsătură masochistă a fetei. Un frumos exemplu pentru punțile de cuvinte peste care trec drumurile către inconștient. „*One has to pay for them*“ înseamnă aici viața cu care ea trebuie să plătească devenirea ca femeie și mamă.

La „*pinks*“, pe care le numește apoi „*carnations*“, mă frapază relația acestui cuvânt cu „carnea“. Asociația ei a fost însă „*colour*“ (culoare). Mai adaugă: *carnations* sunt florile pe care i le dăruia logodnicul ei frecvent și în cantități mari. La finalul conversației ea admite spontan că nu mi-a spus adevărul și că nu a asociat „*colour*“, ci „*incarnation*“, cuvânt la care mă așteptam; în plus, nici „*colour*“ nu este deplasat ca asociație, ci este determinat prin semnificația *carnation* - *car-nație* (culoarea cărnii), deci determinat de complex. Această

incorectitudine arată că rezistența era cea mai mare în acest loc, corespunzătoare faptului că simbolistica este aici la un maximum de transparentă, lupta între libido și refulare era cea mai aprigă la această temă falică. Observația că aceste flori erau cadouri frecvente din partea logodnicului este, alături de dubla semnificație a cuvântului *carnation*, o altă dovadă a sensului falic din vis. Prilejul de peste zi, al cadoului floral, este folosit pentru a exprima gândurile despre dăruirea sexuală sau despre contra-dar: ea își dăruiește virginitatea și așteaptă în schimbul acesteia o viață amoroasă bogată. Și aici „*expensive flowers, one has to pay for them*“ are o semnificație reală, financiară. Simbolismul florilor din vis conține deci simbolul virginal feminin, simbolul masculin și referirea la deflorarea violentă. Astfel se indică faptul că simbolismul sexual al florilor, care este de altfel foarte răspândit, reprezintă organele sexuale omenești prin flori, organele sexuale ale plantelor; faptul că îndrăgostiții își dăruiesc flori are, poate, chiar această semnificație inconștientă.

Ziua de naștere care se pregătește în vis înseamnă nașterea unui copil. Ea se identifică cu mirele, îl prezintă cum o „aranjează“ pentru o naștere, coitând-o. Gândul latent ar putea suna: dacă aș fi el, nu aș aștepta, ci aș deflora mireasa fără a o mai întreba, aș folosi forța; spre acestea indică deja *violated*. Astfel se exprimă și componenta sadică a libidoului.

Într-un strat mai profund al visului, „*I arrange etc.*“ trebuie să aibă o semnificație autoerotică, deci infantilă.

Ea prezintă o recunoaștere, posibilă doar în vis, a propriei sale trebuințe trupești; ea se vede plată ca o masă; astfel este relevată și mai bine prețiozitatea „*centrului*“ (ea îl numește altă dată „*a centre piece of flowers*“), virginitatea ei. Și orizontalitatea mesei trebuie să contribuie cu un element la simbol. Demnă de atenție este concentrarea visului; nimic nu este inutil, fiecare cuvânt este un simbol.

Ulterior, ea aduce un supliment la vis: „*I decorate the flowers with green crinkled paper.*“ (Eu decorez florile cu hârtie creponată verde.) Ea adaugă că este „*fancy paper*“ (hârtie fantezistă), cu care se îmbracă ghivecele obișnuite de flori. Ea spune mai departe: „*to hide untidy things, whatever was to be seen, which was not pretty to the eye; there is a gap, a little space in the flowers.*“ Deci: „pentru a ascunde lucruri murdare, orice putea fi văzut, care nu sunt plăcute ochiului; o fantă, un spațiu mic între flori.“ „*The paper looks like velvet or moss*“ („hârtia arată ca o catifea sau un mușchi“). La „*decorate*“, ea asociază „*decorum*“, așa cum mă așteptam. Culoarea verde este dominantă, ea o asociază cu „*hope*“ (speranță), din nou o legătură cu graviditatea. În această parte a visului nu domină identificarea cu bărbatul, ci sunt puse în valoare gânduri de rușine și autodezvăluire. Ea se face frumoasă pentru el, își recunoaște cusururi trupești de care îi este rușine și pe care caută să le corecteze. Asociațiile catifea, mușchi sunt o dovadă limpede că este vorba despre *crines pubis*.

Visul exprimă gânduri pe care gândirea vigیلă a fetei nu le cunoaște; gânduri care se preocupă de iubirea senzuală și de organele ei; ea este „aranjată pentru o zi de naștere“, adică coitată; se exprimă teama de deflorare, poate suferința colorată de plăcere; ea recunoaște lipsurile sale fizice, le supra-compensează prin supraestimarea valorii virginității sale. Rușinea ei îi scuză senzualitatea manifestată, pentru că aceasta doar are drept scop un copil. Și considerațiile materiale, care sunt străine celei care iubește, își găsesc expresia. Afecțul atașat acestui vis simplu — sentimentul de fericire — arată că aici își găsesc satisfacția complexe puternice de sentimente.

Ferenczi (1917) a atras pe bună dreptate atenția asupra faptului că tocmai la „visele celor neinițiați în psihanaliză“

se ghicesc foarte ușor sensul simbolului și semnificația viselor. [1919]

Următoarea analiză a visului unei personalități istorice a zilelor noastre figurează aici pentru că în acest vis un obiect care de obicei ar fi potrivit pentru reprezentarea membrului masculin este desemnat în modul cel mai limpede, printr-o determinare adăugată, ca simbol falic. „Prelungirea nesfârșită” a unei cravașe nu poate însemna altceva decât erecția. În plus, acest vis oferă un frumos exemplu pentru faptul că gânduri serioase și foarte îndepărtate de viața sexuală sunt reprezentate printr-un material infantil-sexual. [1919]

11

Un vis al lui Bismarck [1919]

(de dr Hanns Sachs [1913])

În ale sale *Gânduri și amintiri*, Bismarck (vol. 2 din ediția populară) transcrie o scrisoare, adresată de el împăratului Wilhelm pe 18 decembrie 1881. Această scrisoare conține următorul pasaj: „Cele comunicate de Majestatea Voastră mă îndeamnă să povestesc un vis pe care l-am avut în primăvara anului 1863 în cele mai grele zile de conflict, din care niciun ochi omenesc nu vedea vreo ieșire. Am visat și am povestit imediat dimineața soției mele și altor martori: mergeam călare pe o potecă îngustă de munte; în dreapta era o prăpastie, în stânga erau stânci; cărarea se îngusta, iar calul se împotrivea, așa că era imposibil, din cauza lipsei de spațiu, să mă întorc sau să descalec; am lovit cu cravașa din mâna stângă în peretele neted de stâncă și am strigat către Dumnezeu; cravașa creștea nesfârșit de lungă, peretele de stâncă s-a prăbușit ca un decor și a deschis o cale largă cu vedere la dealuri și păduri, ca în Boemia, acolo erau trupe pru-

sace cu stindarde și încă din vis m-am gândit cât de iute îi voi putea spune aceasta Majestății Voastre. Acest vis s-a împlinit și m-am trezit din el vesel și întărit...”

Acțiunea visului se descompune în două secțiuni: în prima parte visătorul ajunge într-o încurcătură din care iese în mod miraculos în cea de-a doua parte. Starea dificilă în care se aflau calul și călărețul este o reprezentare onirică ușor de recunoscut a situației critice a omului de stat, pe care acesta trebuie să o fi resimțit deosebit de amar în seara de dinaintea visului, gândindu-se la problemele politicii sale. Bismarck însuși descrie în metafore, în pasajul din scrisoare redat mai sus, situația disperată a poziției lui de atunci; lui trebuie să îi fi fost destul de evident sensul visului. Alături de acesta, avem și un frumos exemplu al „fenomenului funcțional” al lui Silberer. Procesele din psihicul visătorului, care, la fiecare soluție pe care o caută gândurile sale, se lovește de obstacole de netrecut, dar care nu poate și nu are voie să își desprindă mintea de la preocuparea pentru aceste probleme, aceste procese psihice sunt redată foarte adecvat prin călărețul care nu poate merge nici în față, nici în spate. Mândria care îi interzice să se gândească la abandon sau retragere apare în vis prin cuvintele: întoarcerea sau descălecarea imposibile. Datorită caracteristicii sale de om de acțiune mereu activ, care se dedică binelui altora, pentru Bismarck este firesc să se compare cu un cal și a făcut asta în diferite ocazii, de exemplu în celebrul său adagiu: „Un cal bun moare în ham”. Astfel, cuvintele „calul se împotrivește” nu înseamnă altceva decât că, obosit peste măsură, el resimte trebuința de a se îndepărta de grijile prezentului sau, altfel spus, că se află în timpul acțiunii de a se elibera de constrângerile principiului realității, prin somn și vis. Împlinirea dorinței, care se actualizează atât de puternic apoi în partea a doua, are aici un preludiu prin cuvântul „potecă de munte”. Pe atunci Bis-

marck știa că își va petrece viitorul concediu la munte — anume în Gastein; visul care îl plasa acolo îl elibera deci dintr-un foc de toate obositoarele afaceri de stat.

În partea a doua dorințele visătorului sunt reprezentate ca fiind împlinite în dublu mod — nedeghizat și evident, în plus și simbolic. Simbolic prin dispariția stâncii care îl inhiba, în locul căreia apare un drum larg — deci ieșirea căutată în forma cea mai comodă, nedeghizată, în imaginea trupelor prusace care înaintează. Nu avem nevoie se construim conexiuni mistice pentru explicarea acestei viziuni profetice; teoria lui Freud a împlinirii dorințelor ne este pe deplin suficientă. Drept cea mai bună soluție de a ieși din conflictele interne ale Prusiei, Bismarck dorea încă de atunci un război victorios cu Austria. Când vede trupele prusace cu stindarde în Boemia, deci în țara inamică, visul îi reprezintă împlinită această dorință, întocmai după cum postulează Freud. Semnificativ pentru individ este numai faptul că visătorul de care mă ocup nu se mulțumește cu împlinirea onirică, ci trebuie să forțeze și împlinirea reală. O trăsătură care trebuie să îl frapeze pe fiecare cunoscător al tehnicii de interpretare psihanalitică este cravașa, care a devenit „nesfârșit de lungă”. Suntem familiarizați cu cravașa, bățul, suliița și alte obiecte asemănătoare ca simboluri falice; dar dacă această cravașă posedă și cea mai evidentă proprietate a falusului, capacitatea de extensie, atunci nu mai există nicio îndoială. Exagerarea fenomenului prin prelungirea în „nesfârșit” pare să indice suprainvestirea⁷⁴ infantilă. Luarea în mână a cravașei este o aluzie limpede la masturbare; nu ne gândim desigur la situația actuală a visătorului, ci la o plăcere infantilă foarte veche. Foarte valoroasă este interpretarea găsită de

⁷⁴ Sachs folosește acest concept în sensul unei „investiții suplimentare”, și nu în sensul special dat de Freud suprainvestiției (*N. t.*).

dr Stekel (1909, 466 și urm.), anume că *stânga* în vis înseamnă ceea ce este nedrept, interzis, păcat, ceea ce ar fi foarte valabil despre o masturbare infantilă săvârșită împotriva unei interdicții. Între acest strat profund, infantil și cel superior, care se ocupă de planurile diurne ale omului de stat se poate evidenția și un strat mijlociu, care se află în relație cu celelalte două. Întregul proces al eliberării miraculoase din încurcătură, prin bătaia în stâncă, odată cu evocarea lui Dumnezeu pentru ajutor amintește izbitor de o scenă biblică, anume cea în care Moise scoate apa din stâncă pentru copiii însetați ai lui Israel. Putem presupune că, provenind dintr-o casă protestantă, credincioasă în Biblie, Bismarck cunoștea exact acest pasaj. Nu era greu ca Bismarck, aflat într-o perioadă de conflict, să se compare cu conducătorul Moise, răsplătit de poporul pe care el dorește să îl elibereze cu neascultare, ură și necunoaștință. Astfel, apare și sprijinirea pe dorințele actuale. Pe de altă parte, pasajul biblic cuprinde multe particularități care se pot folosi foarte bine pentru fantasma de masturbare. Împotriva poruncii Domnului, Moise pune mâna pe toiagul său și pentru această abatere Domnul îl pedepsește anunțându-l că va muri fără să ajungă în Țara Făgăduinței. Apucarea interzisă a toiagului — în vis neîndoielnic falic —, crearea lichidului prin bătaia cu toiagul și amenințarea cu moartea: avem aici adunați toți factorii principali ai masturbării infantile. Interesantă este elaborarea care a cuprins, prin intermediul pasajului biblic, cele două imagini eterogene, dintre care una provine din psihicul unui genial om de stat și cealaltă din excitațiile unui suflet primitiv de copil, elaborare prin care el a reușit să scape de toate momentele penibile. Faptul că apucarea toiagului este o acțiune interzisă, rebelă este simbolizat și prin mâna „stângă” care apucă. În conținutul manifest al visului este chemat Dumnezeu, pentru a respinge total ostentativ orice gând

la o interdicție sau un secret. Dintre cele două profetii ale lui Dumnezeu către Moise, că el nici nu va vedea și nici nu va intra în Țara Făgăduinței, una singură este reprezentată ca fiind împlinită („vederea spre dealuri și păduri“), cealaltă, foarte penibilă, nici nu este amintită. Apa a căzut probabil victimă elaborării secundare, care tindea să realizeze cu succes unificarea acestei scene cu cea anterioară; în loc de aceasta, cade stânca însăși.

În finalul unei fantasme de masturbare infantilă, în care este reprezentat motivul interdicției, ar trebui să ne așteptăm ca respectivul copil să vrea ca persoanele cu autoritate din jurul lui să nu afle nimic despre cele întâmplate. În vis, această dorință este înlocuită de inversul ei, dorința de a-l anunța imediat pe rege de cele întâmplate. Această inversare se încheie însă într-un mod desăvârșit și absolut nebătător la ochi în fantasma de victorie inclusă în stratul superior al gândurilor visului și într-o parte a conținutului manifest al visului. Un astfel de vis de victorie și cucerire este adesea mantaua care acoperă o dorință de cucerire erotică; câteva trăsături ale visului, ca de exemplu faptul că în calea visătorului se află obstacole, dar după folosirea cravașei care se prelungește apare o cale largă ce trebuie să indice acest lucru. Totuși ele nu reușesc să ofere o bază suficientă pentru a trage concluzia că o anumită direcție de gânduri și dorințe străbate visul. Vedem aici un exemplu de deformare onirică reușită. Ceea ce este deranjant a fost prelucrat astfel, încât să nu treacă niciodată dincolo de stratul de la suprafață pe care l-a întins ca o pătură protectoare. Consecința este că fiecare emanare de angoasă poate fi alungată. Este un caz ideal de împlinire reușită a dorinței fără vătămare din partea cenzurii, astfel încât putem crede că visătorul s-a trezit „vesel și fortificat“ dintr-un astfel de vis.

Închei cu

al unui tânăr care făcea eforturi de a renunța la obiceiurile sale onaniste, în favoarea relațiilor sexuale cu femei.

RAPORT PRELIMINAR: În ziua dinaintea visului, i-a explicat unui student reacția lui Grignard, în care magneziul trebuie dizolvat, sub acțiunea catalitică a iodului, într-un eter absolut pur. Cu două zile înainte, la aceeași reacție, a avut loc o explozie în care un lucrător și-a ars mâna.

VIS: I) *El trebuie să facă fenilmagneziubromid, vede deosebit de clar aparatura, dar se substituie el însuși magneziului. El se află deci într-o dispoziție oscilantă specială, spunându-și: este corect, merge, picioarele mele se dizolvă deja, genunchii mi se înmoaie. Apoi el pune mâna, își pipăie picioarele, își scoate între timp (nu știe cum) picioarele din vas, și-și spune din nou: „Nu poate fi așa. Totuși, este corect făcut.“ Atunci el se trezește parțial, își repetă visul pentru că vrea să mi-l povestească. El se teme direct de dizolvarea visului, este foarte excitat în timpul acestui semisomn și își repetă continuu: fenil, fenil.*

II) *El este cu familia lui la ***ing, trebuie să fie în jurul orei unsprezece și jumătate la întâlnirea cu o anumită doamnă la Schottentor, dar se trezește abia la unsprezece și jumătate. Își spune: acum este prea târziu; până ajungi se face douăsprezece și jumătate. În următorul moment el vede întreaga familie adunată în jurul mesei, deosebit de clar o vede pe mama și pe fata din casă cu oala de supă. Apoi își spune: acum, că mâncăm deja, nu mai pot pleca.*

ANALIZA: Este sigur că deja primul vis are o legătură cu doamna din rendez-vous-ul său (visul apare în noaptea de dinaintea întâlnirii așteptate). Studentul căruia îi dă informații este un tip deosebit de dezgustător; el i-a spus: aceasta nu este corect, pentru că magneziul era încă neatins și ace-

la a răspuns, ca și cum i-ar fi fost egal: ei da, nu este corect. Acest student trebuie să fi fost el însuși — el este la fel de indiferent față de *analiza* sa, așa cum acela era față de *sinteza* sa. Acel El din vis, care realizează operațiunea, trebuie să fie însă eu. Cât de dezgustător trebuie să-mi pară el, cu indiferența sa față de succes!

Pe de altă parte, el este ceea ce suferă analiza (sinteza). Este vorba despre reușita curei. În vis, picioarele amintesc de o impresie din ajun. La ora de dans, el s-a întâlnit cu o doamnă pe care dorește să o cucerească; el a lipit-o atât de tare de el, încât ea a țipat o dată. Când a încetat presiunea asupra picioarelor ei, el a simțit puternica ei presiune pe coapsele sale până deasupra genunchiului, în locurile amintite în vis. În această situație, femeia este deci magneziul din retortă, cu care în sfârșit merge. El se comportă feminin față de mine, după cum este viril față de femeie. Dacă merge cu doamna, merge și cu tratamentul. Felul în care se pipăie pe sine și percepțiile de la genunchii săi indică onania și corespund oboselii lui din seara de dinainte. Întâlnirea era într-adevăr fixată la ora unsprezece și jumătate. Dorința sa de a scăpa de întâlnire dormind și de a rămâne la obiectele sexuale casnice (adică la onanie) corespunde rezistenței sale.

Cu privire la repetarea numelui fenil, el relatează: toți acești radicali cu „il” i-au plăcut mereu, ei sunt foarte comod de utilizat: benzil, acetil etc. Aceasta nu explică nimic, dar atunci când îi propun radicalul *Schlehmihl*⁷⁵, el râde și poartă că într-o vară citise o carte de Prévost, iar în capitoul „*Les exclus de l'amour*” era vorba despre „*Schlemiliés*”, la descrierea cărora el își spusese: este cazul meu. O astfel de schlemiliere ar fi fost dacă ar fi ratat întâlnirea.

⁷⁵ Cuvânt de origine ebraică ce înseamnă „om ghinionist, neajutorat” (N. t.).

Se pare că simbolistica sexuală a viselor a găsit deja o confirmare experimentală directă. La o sugestie a lui H. Swoboda, dr în filosofie K. Schrötter a creat în 1912 vise la persoanele aflate în stare de hipnoză profundă, printr-o sugestie care fixa o mare parte din conținutul visului. Atunci când sugestia a adus ordinul de a visa despre relații sexuale normale sau anormale, visul a îndeplinit aceste ordine, introducând în locul materialului sexual simbolurile cunoscute din interpretarea psihanalitică a viselor. Astfel, de exemplu, după sugestia de a visa o relație homosexuală cu o prietenă, această prietenă a apărut în vis cu o *geantă de călătorie* uzată în mână, geantă pe care era lipit un bilețel pe care scria: „Numai pentru doamne.“ Se spune că visătoarea nu fusese pusă la curent cu simbolismul și interpretarea viselor. Din păcate, aprecierea acestei semnificative cercetări este tulburată de nefericitul fapt ca dr Schrötter s-a sfârșit la puțin timp după aceea sinucigându-se. Despre experimentele sale cu vise relatează numai o comunicare lapidară din *Zentralblatt für Psychoanalyse* (Schrötter, 1912). [1914]

Date asemănătoare au fost publicate în 1923 de G. Rofenstein. Deosebit de interesante par însă cercetările aplicate de Betlheim și Hartmann, deoarece la ei a fost exclusă hipnoza. Acești autori (*Despre reacțiile eronate din psihoza lui Korsakov*, 1924) au povestit bolnavilor istorii cu conținut sexual grosolan și au observat distorsiunile apărute la reproducerea celor povestite. S-a dovedit că în prim-plan au apărut simboluri cunoscute din interpretarea viselor (a urca scările, înjunghierea sau împușcarea ca simboluri ale coitului, cuțite și țigarete ca simboluri peniene). O valoare deosebită este atribuită simbolului scării deoarece, așa cum remarcă, pe bună dreptate, autorii, „o astfel de simbolizare ar fi inaccesibilă unei dorințe conștiente de deformare“. [1925]

Numai după ce am examinat simbolistica în vise, putem continua tratarea *viselor tipice*, pe care am întrerupt-o mai sus, la p. 332. [1914] Consider că este justificat să împărțim aceste vise, în mare, în două clase: cele care au cu adevărat de fiecare dată același sens și, în al doilea rând, în vise care, în ciuda aceluiași conținut sau al unuia asemănător, pot avea cele mai diferite interpretări. Din prima categorie de vise tipice, am tratat deja mai aprofundat [vezi p. 331] visul despre examene. [1909]

Din cauza unei impresii afective asemănătoare, visele în care se pierd trenuri pot să fie aliniate viselor despre examene. Explicarea lor justifică această apropiere. Sunt vise de consolare față de alt impuls angoasant resimțit în vis, anume angoasa de moarte. „A se duce” este unul dintre cele mai frecvente și bine justificate simboluri ale morții. Visul spune consolator: stai liniștit, nu o să mori (nu o să pleci), așa cum visul despre examen spune, consolator: nu te teme, nici de data asta nu vei păți nimic. Dificultatea de înțelegere a celor două tipuri de vise stă în aceea că senzația de angoasă este legată tocmai de o expresie a consolării. [1911]

Sensul „*viselor cu dinți*” pe care le am destul de des de analizat la pacienții mei mi-a scăpat mult timp, pentru că, spre marea mea surpriză, împotriva interpretării lor se ridicau de regulă prea mari rezistențe.

În final, copleșitoarea evidență nu a lăsat loc de îndoială: la bărbați, forța motrice a acestor vise nu constă, din altceva decât din poftele onaniste ale perioadei pubertare. Voi analiza două astfel de vise, dintre care unul este în același timp un „vis de zbor”. Ambele provin de la aceeași persoană, un tânăr cu o puternică homosexualitate, care este inhibată în viață:

Se află la o reprezentație cu „Fidelio“ în stalul Operei, alături de L., o persoană pe care o găsea simpatică, a cărei prietenie ar fi dorit să o câștige. Deodată, el zboară transversal prin stal, se lovește la gură și își pierde doi dinți.

El descrie zborul ca și cum ar fi fost „aruncat“ în aer. Dat fiind că este vorba despre o reprezentație cu *Fidelio*, se impune versul:

„Cine a cucerit o femeie frumoasă.“

Dar cucerirea fie și a celei mai frumoase femei nu face parte din dorințele visului. Acestora li se potrivesc mai degrabă alte două versuri:

„Cine a reușit marea lovitură⁷⁶,
Unui prieten să-i fie prieten...“

Visul conține deci această „mare aruncare“, care nu este doar împlinirea unei dorințe. În spatele ei se ascund și gândul penibil că atât de des a avut ghinion cu încercările sale de a se împrieteni, că a fost „aruncat“ (respins), și teama că această soartă s-ar putea repeta și la tânărul lângă care savurează reprezentația cu *Fidelio*. Rezultă din aceasta recunoașterea, rușinoasă pentru visătorul delicat, că odinioară, după respingerea din partea unui prieten, de dor, s-a masturbat de două ori la rând, plin de excitație senzuală.

Celălalt vis: *În locul meu, îl tratau doi profesori universitari pe care îi cunoștea. Unul dintre ei îi face ceva la penis; el se teme de o operație. Celălalt îl lovește în gură cu o bară de fier, astfel că pierde unul sau doi dinți. El este legat cu patru feșe de mătase.*

⁷⁶ Literal, „marea aruncare“ (*Wurf*) (N. t.).

Sensul sexual al acestui vis este neîndoielnic. Feșele de mă-tase corespund unei identificări cu un homosexual pe care îl cunoștea. Visătorul, care nu a realizat niciodată un coit, care nu a căutat niciodată cu adevărat nici să aibă contacte sexuale cu bărbați, își reprezintă relațiile sexuale după prototipul unei masturbări infantile, care îi fusese odată familiară.

Cred că la fel se pot explica și modificările frecvente ale viselor tipice cu dinți, de exemplu că altcineva îi scoate visătorului dintele.⁷⁷ Enigmatic ni se poate părea modul în care „dinții” au ajuns la această semnificație. Atrag aici atenția asupra atât de frecventei deplasări de jos în sus, care se află în serviciul refulării sexuale. În isterie, datorită acestei deplasări, este posibil ca toate senzațiile și intențiile, care ar trebui să se desfășoare asupra organelor genitale, să poată fi realizate cel puțin asupra altor părți ale corpului împotriva cărora nu există obiecții. Un caz de astfel de transpunere este și atunci când, în simbolistica gândirii inconștiente, organele genitale sunt înlocuite de față. Aici contribuie și limbajul uzual, recunoscând „bucile” ca omoloage „bucilor obrazului”, numind „labii” și buzele care încadrează orificiul bucal. Numeroase aluzii echivalează nasul cu penisul, iar părul de aici și de acolo desăvârșește asemănarea. Numai o singură parte se află în afara oricărei posibilități de comparație, dinții, și tocmai această combinație de concordanță și diferență face ca dinții să fie adecvați scopurilor reprezentării, sub presiunea refulării sexuale.

Nu voi susține că acum a devenit pe deplin transparentă interpretarea viselor cu dinți ca vise de masturbare, a căror

⁷⁷ [Completare din 1914] Smulgerea de către altcineva a unui dinte se interpretează în general ca o castrare (la fel ca și tăierea părului de către frizer; Stekel). Trebuie făcută diferența între visele legate de dinți și visele cu dentiști, așa cum sunt, de exemplu, cele comunicate de Coriat (1913).

justificare este neîndoielnică.⁷⁸ Eu redau aici tot ceea ce știu pentru această explicație și trebuie să las restul nerezolvat. Dar voi indica o altă conexiune conținută în expresia lingvistică. În țările noastre există un termen nedelicat pentru actul masturbator: să și-o tragă singur sau să-și ardă una.⁷⁹ Nu știu să spun de unde provin aceste moduri de a vorbi, ce imagine le stă la bază, dar la prima s-ar potrivi foarte bine „dintele”.⁸⁰

Dat fiind că visele de smulgere sau de cădere a dinților sunt interpretate în credința populară prin moartea unei rude, iar psihanaliza le poate confirma o astfel de interpretare în sensul parodic indicat mai sus, am adăugat aici unul dintre „visele cu dinți” furnizat de Otto Rank:

„Pe tema viselor cu dinți am primit următoarea relatare din partea unui coleg care de câțva timp a început să manifeste un interes viu pentru problema interpretării viselor:

De curând am visat că *sunt la dentist, care îmi sfredelea un dinte din spate, de pe maxilarul inferior. El a lucrat atât de mult încât dintele a devenit inutilizabil. Apoi l-a luat cu cleștele și l-a tras afară cu o ușurință jucăușă, care m-a uimit. El spune că nu trebuie să-mi fac griji, pentru că nu este dintele pe care îl tratase de fapt, și îl pune pe masă, unde dintele (care mi s-a părut acum a fi un incisiv de sus) se sparge în mai multe bucăți. Mă ridic din*

⁷⁸ [Completare din 1909] După o comunicare a lui C.G. Jung, visele cu dinți au la femei semnificația unor vise de naștere. [Completare din 1919] E. Jones a adus o bună confirmare pentru aceasta [1914b]. Elementul pe care această interpretare îl are în comun cu cea prezentată mai sus constă în aceea că în ambele cazuri (castrare — naștere) este vorba despre desprinderea unei părți din întregul corpului.

⁷⁹ [Completare din 1911] A se compara aici cu visul „biografic” de la p. 410 și nota 52.

⁸⁰ În limba germană există un acord de gen între aceste expresii și cuvântul dinte, acord care nu există în limba română (N. t.).

scaunul de operație, mă apropii curios și pun, interesat, o întrebare medicală. Separând fiecare fragment din dintele frapant de alb și zdrobindu-l (pulverizându-l) cu un instrument, medicul îmi explică: acest lucru este legat de pubertate; doar înainte de pubertate dinții ies atât de repede; la femei, momentul decisiv pentru aceasta este, desigur, nașterea unui copil.

Observ apoi (așa cum cred în starea de semisomn) că acest vis a fost însoțit de o poluție, pe care nu pot însă să o leg cu siguranță de un anumit loc al visului; cel mai probabil mi se pare ca ea să fi survenit la extragerea dintelui.

Apoi visez mai departe o întâmplare pe care nu o mai țin minte, dar care s-a terminat *cum eu las undeva (posibil în garderoba dentistului) pălăria și haina, în speranța că mi se vor aduce și, îmbrăcat numai cu paltonul, mă grăbesc să ajung un tren care tocmai pleacă. Doar în ultimul moment am reușit să sar în ultimul vagon, unde era deja cineva. Totuși nu am reușit să ajung în interiorul vagonului, ci a trebuit să călătoresc într-o poziție incomodă, din care am reușit să mă eliberez cu succes în final. Călătorim printr-un mare tunel, unde două trenuri au trecut din sens opus ca prin trenul nostru, ca și cum acesta ar fi fost tunelul însuși. Privesc printr-o fereastră înăuntru vagonului, ca și cum aș fi fost afară.*

Ca material pentru interpretarea acestui vis apar următoarele evenimente și gânduri din ziua precedentă:

„I. Într-adevăr, de puțin timp mă aflu în tratament stomatologic și în perioada visului aveam dureri continue la dintele de jos care este sfredelit în vis și la care medicul lucrează și în realitate deja de mult, mai mult decât aș fi vrut. În dimineața zilei visului fusesem din nou la doctor, din cauza durerilor, iar acesta mi-a propus să-mi scoată alt dinte, de pe același maxilar, de la care trebuie să provină de fapt durerile. Era vorba despre «o măsea de minte» care tocmai ieșea. Îi pusesem și o întrebare legată de aceasta.“

„II. În după-amiaza aceleiași zile am fost nevoit să mă scuz față de o doamnă pentru dispoziția morocănoasă, punând-o pe seama durerii de dinți; ea mi-a povestit că se teme să-și extragă o rădăcină a cărei coroană era aproape în întregime spartă. Ea credea că extracția «dinților ochiului» [canini] este deosebit de dureroasă și de periculoasă, deși, pe de altă parte, o persoană cunoscută îi spusese că la dinții de pe maxilarul superior (așa cum era la ea) merge mai ușor. Această cunoștință îi mai povestise că odată îi fusese extras, sub narcoză, dintele găsit, comunicare ce nu a făcut decât să îi potențeze teama de necesara operație. Apoi ea mă întrebase dacă «dinții ochiului» erau molarii sau caninii și ce se știe despre ei. Îi atrag atenția, pe de o parte, asupra elementului superstițios din toate aceste opinii, fără ca totuși să uit să subliniez sâmburele corect al multor păreri populare. Ea relatează o credință populară, care este, după experiența ei, foarte veche și general cunoscută: *dacă gravida are dureri de dinți, ea va avea băiat.*“

„III. Această zicală m-a interesat cu privire la semnificația tipică a visului cu dinți ca substitut pentru onanie, interpretare dată de Freud în *Interpretarea viselor* (ediția a doua), dat fiind că și în proverbul popular dintele intră într-o anumită relație cu organul genital masculin (băiat). În seara aceleiași zile, am recitat deci pasajul respectiv din *Interpretarea viselor* și am găsit acolo, printre altele, enunțurile pe care le voi reda în cele ce urmează, enunțuri a căror influență asupra visului meu este la fel ușor de recunoscut ca și efectul celor două evenimente anterior menționate. Despre visele cu dinți, Freud scrie că «forța motrice a acestor vise nu constă, la bărbați, din altceva decât din poftele onaniste ale *perioadei pubertate*». Apoi: «Cred că la fel se pot explica și modificările frecvente ale viselor tipice cu dinți, de exemplu că altcineva îi scoate visătorului dintele. Enigmatic ni se poate părea mo-

dul în care *dinții* au ajuns la această semnificație. Atrag aici atenția asupra atât de frecvenței *deplasări de jos în sus* [în prezentul vis de la maxilarul inferior la cel superior], care se află în serviciul refulării sexuale. În isterie, datorită acestei deplasări, este posibil ca toate senzațiile și intențiile, care ar trebui să se desfășoare asupra organelor genitale, să poată fi realizate cel puțin asupra altor părți ale corpului, împotriva cărora nu există obiecții [...] Dar voi indica o altă conexiune conținută în expresia lingvistică. În țările noastre există un termen nedelicat pentru actul masturbator: să și-o tragă singur sau să-și ardă una.» Această expresie pentru onanie îmi era deja familiară în adolescență, și de aici tălmăciul de vise experimentat poate găsi cu ușurință calea de acces către materialul infantil care ar putea să stea la baza acestui vis. Menționez și că ușurința cu care iese în vis dintele, care se transformă după extracție într-un incisiv superior, îmi amintește de o întâmplare din copilăria mea, când *mi-am tras singur un dinte de sus* slab, ușor și fără durere. Acest eveniment, pe care mi-l amintesc și astăzi limpede, cu toate particularitățile sale, are loc în aceeași perioadă din copilărie de unde datează primele încercări de masturbare de care sunt conștient (amintire-ecran).“

„Indicația lui Freud către o comunicare a lui Jung, după care visele cu dinți ale femeilor au semnificația de *vise despre naștere* (*Interpretarea viselor*, ediția a doua), ca și credința populară despre semnificația durerii de dinți la gravide au prilejuit confruntarea semnificației onirice feminine cu cea masculină (pubertate). Cu această ocazie mi-am amintit un vis anterior, în care, imediat ce am scăpat de tratamentul unui dentist, îmi cădeau coroanele de aur pe care tocmai mi le pusese, ceea ce m-a supărat foarte tare în vis, din cauza importantei cheltuieli cu care nu mă împăcasem nici atunci. Acum, din punctul de vedere al unui anumit eveniment,

înțeleg acest vis ca o prețuire a avantajelor materiale ale masturbării în comparație cu iubirea obiect, care nu are decât dezavantaje economice (coroane de aur) și cred că cele spuse de doamnă despre semnificația durerii de dinți la femeile gravide a reevocat în mine acest gând.“

Aceasta este interpretarea absolut clarificatoare și, cred, și ireproșabilă a colegului, căreia nu am să-i adaug nimic, în afară, probabil, de o indicație despre sensul, eventual, al celei de-a doua părți a visului, care, prin punțile lingvistice *Zahn* (ziehen-Zug; reissen-reisen)⁸¹ reprezintă trecerea visătorului de la masturbare la relațiile sexuale (tunel prin care trenurile trec în diferite direcții înăuntru și în afară), trecere care, după toate aparențele, s-a desfășurat cu dificultăți, după cum reprezintă și pericolele pe care le pun relațiile sexuale (graviditate și palton).

Dimpotrivă, din punct de vedere teoretic, acest caz mi se pare interesant în două direcții. În primul rând, el este doveditor pentru conexiunea descoperită de Freud, anume că ejacularea survine în vis odată cu actul extracției dintelui. Suntem totuși nevoiți să vedem poluția, în orice formă ar apărea, ca o satisfacere masturbatoare, care ia ființă fără ajutor din partea stimulilor mecanici. Se adaugă aici faptul că în acest caz satisfacția poluției nu are loc ca de obicei, cu un obiect, fie el numai imaginat, ci fără obiect, este, dacă putem spune așa, total autoerotică și face să se recunoască o ușoară tentă homosexuală (dentistul).

Cel de-al doilea punct care mi se pare că trebuie subliniat este următorul: apare obiecția conform căreia concepția lui Freud încearcă în mod inutil să se afirme, pentru că totuși evenimentele zilei anterioare sunt suficiente pentru a înțelege conținutul visului. Vizita la dentist, convorbirea cu doam-

---

⁸¹ Dinte (a trage; tren; a rupe—a călători) (N. t.).

na și lectura *Interpretării viselor* au explicat suficient faptul că visătorul a produs acest vis fiind chinuit și noaptea de dureri de dinți; dacă dorim, acești factori explică și modul în care visul servește chiar la înlăturarea durerii care tulbură somnul (prin intermediul reprezentării îndepărtării dintelui dureros și prin înecarea în libido a durerii temute). Însă chiar cel mai generos credit făcut acestor factori nu ne poate face să susținem cu seriozitate ideea că lectura explicațiilor lui Freud ar fi putut produce sau numai activa la visător conexiunea dintre extracția dintelui și actul masturbării, dacă, după cum a admis însuși visătorul („să și-o tragă singur“), această conexiune nu ar fi fost formată de mult. Ceea ce trebuie să fi revitalizat această conexiune, alături de convorbirea cu doamna, rezultă dintr-o comunicare ulterioară a visătorului că la lectura *Interpretării viselor*, din motive comprehensibile, el nu putea crede în această interpretare tipică a visului cu dinți și a resimțit dorința de a ști dacă aceasta este valabil pentru toate visele de genul acesta. Visul îi confirmă asta cel puțin pentru propria persoană și îi arată astfel de ce trebuia el să se îndoiască. Și în această privință, visul este deci împlinirea unei dorințe, anume aceea de a se convinge de aria de aplicare și de validitatea concepției lui Freud.“

Celei de-a doua grupe de vise tipice îi aparțin acelea în care zburăm sau plutim, cădem, înotăm etc. Ce înseamnă aceste vise? Nu se poate spune ceva general valabil despre acestea. Ele înseamnă, așa cum vom afla, în fiecare caz altceva; numai materialul de senzații conținute provine mereu din aceeași sursă. [1909]

Din informațiile pe care le obținem din psihanaliză trebuie să tragem concluzia că și aceste vise repetă impresii din copilărie, legându-se de jocurile de mișcare, care prezintă o atracție extraordinară pentru copil. Ce unchi nu a făcut să

zboare un copil, ținându-l în brațe și fugind cu el prin cameră sau nu s-a jucat cu el de-a căderea, ținându-l pe genunchi și întinzând brusc genunchii sau ținându-l în sus și făcându-se dintr-o dată că îi retrace susținerea. Atunci copiii chiue și cer neobosiți repetarea, mai ales dacă au avut parte și de un pic de sperietură și de amețală; apoi, după ani, ei creează repetiția în vis, dar în vis dispar mâinile care îi țineau, astfel că ei plutesc și cad singuri. Este cunoscută preferința tuturor copiilor mici pentru astfel de jocuri, ca și pentru leagăne și balansoare; apoi, atunci când ei văd acrobații la circ, amintirea le este reîmprospătată. La mulți băieți atacul isteric va consta atunci numai din reproduceri ale unor astfel de acrobații, pe care le realizează cu mare abilitate. Nu rareori aceste jocuri de mișcare, în sine inofensive, evocă și senzații sexuale. Pentru a spune aceasta cu un cuvânt obișnuit la noi, care acoperă toate aceste activități: visele de zbor, cădere, amețală etc. repetă „hârjoana” din copilărie, ale cărei sentimente de plăcere s-au inversat, transformându-se acum în angoasă. După cum știe însă orice mamă, hârjoana copiilor se termină în realitate destul de des cu ceartă și lacrimi. [1900]

Am un bun motiv pentru a refuza explicația că starea senzațiilor noastre cutanate în timpul somnului, senzațiile de mișcare ale plămânilor noștri etc. produc visele de zbor și de cădere. După mine, aceste senzații sunt reproduse chiar din amintirea de care le leagă visul, ele sunt deci conținuturi, și nu surse ale visului.⁸² [1900]

Așadar, acest material, care constă în senzații asemănătoare de mișcare, derivate din aceeași sursă, este folosit acum pentru reprezentarea celor mai diferite gânduri onirice posibile. Cele mai pline de plăcere vise de zbor sau plutire cer

⁸² [Completare din 1930] Paragraful despre visele de mișcare este repetat aici, deoarece contextul o necesită. Cf p. 263.

cele mai diverse interpretări, foarte speciale la unele persoane, de natură tipică la altele. Una dintre pacientele mele visa foarte des că plutește deasupra străzii, la o anumită înălțime, fără a atinge solul. Ea era foarte scundă și se temea să nu se murdărească, așa cum se poate întâmpla în contact cu oamenii. Visul ei de plutire i-a împlinit ambele dorințe: îi ridică picioarele de la sol și îi plasează capul în regiunile superioare. La alte visătoare, visul de zbor avea semnificația dorului de a fi pasăre; altele deveneau noaptea îngeri, căci duceau dorul să fie numite astfel ziua. Relația strânsă între zbor și reprezentarea păsării face ușor de înțeles faptul că visul de zbor are la bărbați, în cea mai mare parte, un sens senzual grosolan. Nu ne vom mira să vedem cum cutare sau cutare visător este de fiecare dată foarte mândru de capacitatea sa de a zbura. [1909]

Dr Paul Federn (Viena) a emis ipoteza atrăgătoare că o mare parte din aceste vise de zbor sunt vise de erecție, dat fiind că ciudatul fenomen al erecției, care a ocupat întotdeauna fantezia omenească, trebuie să se impună ca suspendare a forței gravitaționale. (Cf. aici falusul cu aripi din Antichitate.) [1911]

Este remarcabil că autorul de experimente cu vise Mourly Vold, care este mai degrabă simplu și direct și de fapt respinge orice interpretare, apără și el interpretarea erotică a visului de zbor (plutire) (1910-12, vol. 2, 791). El spune că erotismul este „cel mai important motiv pentru visele de plutire“, evocă puternica senzație de vibrație în corp care însoțește aceste vise și relația frecventă a acestor vise cu erecțiile sau poluțiile. [1914]

Visele de *cădere* au adesea caracter de angoasă. Interpretarea viselor de cădere ale femeilor nu pune nicio dificultate, deoarece aproape întotdeauna ele acceptă folosirea simbolică a căderii, care parafrazează toleranța față de tentația

erotică. Nu am epuizat încă sursele infantile ale visului de cădere; aproape toți copiii au căzut din când în când și au fost apoi ridicați și alinați; atunci când au căzut noaptea din pătuț, au fost luați în patul ei de către persoana care îi îngrijea. [1909]

Persoanele care visează adesea că *înoată*, că despart valurile cu mare ușurință etc. sunt de obicei persoane care își udau odinioară patul și ele repetă deci în vis o plăcere la care au învățat de mult să renunțe. Vom afla curând, pe baza unor exemple, ce reprezintă de obicei visele de înot. [1909]

Interpretarea viselor despre *foc* dă dreptate unei interdicții din copilărie, care le spune copiilor să nu „se joace cu focul”, pentru a nu-și uda patul noaptea. Și aici stă la bază reminiscența enurezisului nocturn din copilărie. În „Fragment din analiza unui caz de isterie” (1905e), eu am dat analiza și sinteza completă a unui astfel de vis cu foc, în legătură cu istoria de caz a visătoareii și am arătat reprezentării căror impulsuri ale anilor maturi servește acest material infantil. [1911]

Am putea introduce încă o serie întreagă de vise „tipice”, dacă am înțelege prin această situație conținuturi onirice manifeste identice care revin frecvent la visători diferiți, ca de exemplu: visul de a merge pe o uliță îngustă, de a merge printr-o serie de camere, vise cu spărgători care intră noaptea în casă, spărgători împotriva cărora nevroticii își iau precauții înainte de a se culca, vise în care suntem urmăriți de animale sălbatice (sau de tauri, cai) sau amenințați cu cuțite, pumnale, sulite; ultimele două sunt caracteristice conținutului oniric manifest care apare la cei care suferă de angoasă etc. Ar fi meritorie o cercetare care s-ar ocupa în mod special de acest material. În locul ei, ofer două observații, care nu se leagă însă exclusiv de vise tipice. [1909]

Cu cât ne ocupăm mai mult cu dezlegarea viselor, cu atât suntem mai dispuși să recunoaștem că majoritatea viselor adulților tratează material sexual infantil și exprimă dorințe erotice. Despre aceasta poate să-și formeze o judecată numai cel care analizează cu adevărat vise, adică își croiește drum de la conținutul manifest la gândurile latente ale visului și niciodată cel care se mulțumește să înregistreze conținutul manifest (cum face, de exemplu, Näcke în lucrările sale despre visele sexuale). Să stabilim chiar că această situație nu ne surprinde, ci se află într-o deplină concordanță cu principiile noastre de explicare a viselor. Nicio altă pulsione nu a suferit încă din copilărie atât de multă reprimare cum a suferit pulsione sexuală în numeroasele sale componente⁸³, din nicio altă pulsione nu rămân dorințe inconștiente atât de multe și de puternice, care acționează în starea de somn prin crearea viselor. În interpretarea viselor, nu trebuie să uităm niciodată această importanță a complexelor sexuale, dar ea nici nu trebuie supralicitată înspre exclusivitate. [1909]

La o interpretare scrupuloasă, putem stabili că multe vise se pot înțelege chiar bisexual, deoarece ele admit incontestabil o „suprainterpretare“, în care ele realizează mișcări pulsionale homosexuale, adică opuse activității sexuale normale a visătorului. Însă a susține că toate visele se pot interpreta bisexual, așa cum fac W. Stekel⁸⁴ și Alf. Adler⁸⁵, mi se pare o generalizare la fel de nedemonstrabilă pe cât este de improbabilă, generalizare pe care nu doresc să o apăr. În special nu am putut ignora faptul vizibil că există numeroase vise care satisfac alte dorințe decât cele pe care le putem

⁸³ A se compara cu *Trei eseuri despre teoria sexualității*, 1905d.

⁸⁴ *Limbaajul visului*, 1911.

⁸⁵ *Hermafroditismul psihic în viață și în nevroză* (1910) și lucrări ulterioare în *Zentbl. Psychoanal.*, vol. 1 (1910-11).

numi erotice în sensul cel mai larg: este vorba despre visele de foame și de sete, de confort etc. Mi se pare că și enunțurile asemănătoare că „în spatele fiecărui vis se poate găsi spectrul morții“ (Stekel, 1911, 34), că fiecare vis permite recunoașterea unui „progres de la linia feminină la linia masculină“ (Adler, 1910) depășesc măsura celor ce pot fi susținute legitim din interpretarea viselor. [1911] Ideea că *toate visele cer o interpretare sexuală*, împotriva căreia se polemizează neobosit în literatură, este străină *Interpretării* mele a viselor. Ea nu se găsește în șapte ediții ale acestei cărți și se află într-o contradicție sensibilă cu alte conținuturi. [1919]

Am susținut deja în altă parte că visele izbitor de *inofensive* pot încorpora dorințe erotice grosolane; putem susține aceasta cu numeroase exemple noi. Însă, după analiză, multe vise care par indiferente, la care nu se poate observa nimic deosebit în nicio direcție, se pot pune pe seama unor impulsuri de dorință incontestabil sexuale, adesea de o natură neașteptată. De exemplu, cine ar fi bănuit o dorință sexuală, înainte de travaliul de interpretare, la următorul vis? Visătorul povestește: *Între două palate de stat se află, ușor retrasă, o casuță, ale cărei porți sunt închise. Soția mea mă conduce o bucată pe stradă, până la casuță, împinge ușa și apoi mă strecore rapid și ușor în interiorul unei curți care urcă oblic.* [1909]

Cei care au oarece exercițiu în traducerea viselor vor remarca imediat că penetrarea în spații înguste, deschiderea unor uși închise fac parte din cea mai uzuală simbolistică sexuală și ei vor găsi cu ușurință în acest vis o reprezentare a unei încercări de coit pe la spate (între cele două fese de stat ale corpului feminin). Trecerea îngustă care urcă oblic este desigur vaginul; ajutorul atribuit soției visătorului ne obligă să interpretăm că în realitate abținerea de la o astfel de încercare este determinată doar de considerația față de soție și anamneza arată că în ziua visului în gospodăria visătorului

intrase o fată tânără, care i-a stârnit simpatia și care i-a făcut impresia că nu s-ar împotrivi unei astfel de apropieri. Căsuța dintre cele două palate este luată dintr-o reminiscență de la Hradschin din Praga și indică astfel către aceeași fată, care provine din acest oraș. [1909]

Atunci când subliniez, față de pacienți, frecvența complexului Oedip, anume acela de a avea relații sexuale cu propria mamă, primesc răspunsul: nu pot să-mi amintesc de un astfel de vis. Tocmai atunci însă se ridică amintirea unui alt vis, care nu stârnește bănuieli, care este indiferent și s-a repetat adesea la visător; analiza arată că acesta este un vis cu aceiași conținut, fiind din nou un vis oedipian. Pot să asigur că visele camuflate despre relațiile sexuale cu mama sunt mult mai frecvente decât cele deschise.⁸⁶ [1909]

⁸⁶ [Completare din 1911] Am publicat un exemplu tipic pentru un astfel de vis oedipian camuflat în nr. 1 din *Zentralblatt für Psychoanalyse*; un altul a fost publicat de Otto Rank, cu o interpretare mai amănunțită. [Completare din 1914] Despre alte vise oedipiene camuflate în care apare simbolismul ochilor, vezi Rank (1913). Alte lucrări despre „vise cu ochi” și simbolismul ochilor de Eder [1913], Ferenczi [1913], Reitler [1913a] pot fi găsite în același loc. Orbirea din legenda lui Oedip este, ca și în altă parte, o reprezentare substitutivă a castrării. [Completare din 1911] Anticilor nu le era străină nici interpretarea simbolică a viselor oedipiene nedeghizate. (A se compara cu Otto Rank, 1910, 534): „Astfel, Iulius Cezar relatează un vis despre un contact sexual cu mama, pe care oneirocritul îl interpretează ca semn prevestitor favorabil pentru luarea în posesiune a pământului [*mama — pământ*]. La fel de cunoscut este și oracolul furnizat lui Tarquinius, anume că stăpânirea Romei îi va reveni celui care o sărută primul pe mamă (*osculum matri tulerit*). Brutus înțelege că aceasta se referă la mama-pământ (*terram osculo contigit, scilicet quod ea communis mater omnium mortalium esset*. [Brutus... sărută pământul, ca mamă comună a tuturor muritorilor.] Livius I, LVI)”. [Completare din 1914] Cf. și visul lui Hippas la Herodot VI, 107: „Hippas i-a dus pe barbari spre Marathon, după ce a avut în noaptea precedentă următorul vis: el s-a închipuit dormind lângă mama lui. Din acest vis el a tras concluzia că se va întoarce la Atena și își va recăpăta domnia și va muri la bătrânețe, în patria lui.” [Completare din 1911] Aceste mituri și interpretări indică o cunoaștere psihologică exactă. Am aflat că persoanele care se știu preferate sau privilegiate de mamă au în viață o încredere deosebită în sine, dau dovadă de un optimism de neclintit, nu rareori par eroice, forțând succesul real.

Există vise despre peisaje sau locuri în care se subliniază cu siguranță, încă din vis: aici am mai fost. [1909] Acest *déjà vu* are însă în vis o semnificație specială. [1914] Acest loc este întotdeauna uterul matern; într-adevăr, despre nimic altceva nu putem spune cu o asemenea siguranță că „aici am mai fost”. [1909] O singură dată un nevrotic obsesional m-a uimit, comunicându-mi un vis în care el vizita un apartament în care mai fusese *de două ori*. Tocmai acest pacient îmi povestise însă cu mult timp înainte o amintire de când avea șase ani: împărțise o dată patul cu mama și abuzase atunci de ocazie pentru a-și introduce degetul în vaginul femeii care dormea. [1914]

Un mare număr de vise care sunt adesea pline de angoasă și în care visătorul trece prin spații înguste sau se află în apă au la bază fantasmă despre viața intrauterină, despre șederea în pântecul matern și actul nașterii. În cele ce urmează voi reda visul unui tânăr care a folosit deja în fantasmă priolejul intrauterin pentru a spiona un coit între părinți. [1909]

EXEMPLU TIPIC DE VIS OEDIPIAN CAMUFLAT:

Un bărbat visează: *El are o relație secretă cu o doamnă cu care altul dorește să se căsătorească. El își face griji că celălalt o să descopere relația și va renunța la căsătorie și se poartă de aceea foarte afectuos cu bărbatul; el se gudură pe lângă el și îl sărută.* Faptele din viața visătorului ating conținutul acestui vis numai într-un singur punct. El întreține o relație secretă cu o femeie căsătorită și o exprimare în doi peri a soțului ei, prietenul lui, i-a trezit bănuiala că acesta ar fi putut observa ceva. Însă în realitate aici mai este implicat un lucru, a cărui mențiune este evitată în vis, dar care este singurul care oferă cheia înțelegerii visului. Viața soțului este amenințată de o suferință organică. Soția lui este pregătită pentru posibilitatea morții sale subite și visătorul nostru își propune conștient ca, după moartea bărbatului, să o ia de soție pe tânăra văduvă. Prin această situație exterioară, visătorul se află transpus în constelația visului oedipian; dorința lui poate să îl ucidă pe bărbat, pentru a o câștiga pe femeie de soție; visul lui exprimă această dorință într-o deformare ipocrită. În locul faptului de a fi căsătorită cu altcineva, el inventează că altcineva dorește să se căsătorească cu ea, ceea ce corespunde propriei sale intenții secrete și dorințele ostile împotriva bărbatului se ascund în spatele tandrețurilor demonstrative, care provin din amintirea relației sale infantile cu tatăl.

„El se află într-un puț adânc, în care este o fereastră ca un tunel Semmering. Prin acesta el vede mai întâi un peisaj gol, apoi compune înăuntru o imagine, care ia ființă imediat și care umple golul. Imaginea reprezintă un câmp care era răscolit profund de instrument și aerul frumos, ideea de treabă temeinică, brazdele de pământ albastru-închis, fac o impresie frumoasă. Apoi el trece mai departe, vede o carte despre educație și se miră că sentimentelor sexuale (ale copilului) le este acordată acolo atât de multă atenție, moment în care el se gândește la mine.“ [1909]

Iată un vis frumos cu apă al unei paciente, vis care a ajuns la o utilizare specială în cură:

În casa lor de vacanță de la Lacul *** ea se scufundă în apele întunecate exact acolo unde luna palidă se oglindește în apă. [1909]

Visele de acest fel sunt vise de naștere; ajungem la interpretarea lor dacă inversăm faptul comunicat în visul manifest, deci în loc de: „a se scufunda în apă“ introducem „a ieși din apă“, adică: „a se naște“⁸⁷. Recunoaștem locul din care ne-am născut atunci când ne gândim la sensul argotic al cuvântului francez „la lune“. Luna palidă este deci popoul alb, din care copilul ghicește curând că a ieșit. Ce înseamnă deci că pacienta își dorește să „fie născută“ la reședința ei de vară? O întreb pe visătoare, care răspunde fără să pregete: Nu am renăscut prin cură? Acest vis devine deci o invitație de a continua tratamentul și în acea localitate de vacanță, adică de a primi vizita mea acolo; visul conține poate și un indiciu timid despre dorința de a fi ea însăși mamă.⁸⁸ [1909]

⁸⁷ [Completare din 1914] Despre semnificația mitologică a nașterii acvatice, vezi Rank (1909).

⁸⁸ [Completare din 1909] Numai ulterior am învățat să apreciez semnificația fantasmelor și gândurilor inconștiente despre viața în pântecul mamei. Ele conțin atât explicația pentru angoasa ciudată pe care o au atât de mulți oameni, de a fi îngropați de vii, ca și cea mai profundă întemeiere inconștientă a credinței în viața de după moarte, care reprezintă numai proiecția în viitor a acestei vieți ciudate de

Extrag un alt vis de naștere, împreună cu interpretarea sa, dintr-o lucrare a lui E. Jones (1910b): „*Ea se află pe țărmul mării și supraveghează un băiețel, care pare a fi al ei, în timp ce el se bălăcește în apă. El a mers atât de departe, încât apa l-a acoperit, astfel că ea nu putea să-i vadă decât capul, care se mișcă în sus și în jos la suprafața apei. Scena s-a transformat apoi în sala plină a unui hotel. Soțul ei o părăsea și ea intra în vorbă cu un străin.*”

Cea de-a doua parte a visului s-a dezvoltat analizei ca reprezentare a unei fugi de soțul ei și a înnodării unei relații intime cu o terță persoană. Prima parte a visului era evident o fantasmă de naștere. În vise, ca și în mitologie, ieșirea copilului din lichidul amniotic este reprezentată de obicei prin inversare, ca intrare a copilului în apă; alături de multe altele, nașterea lui Adonis, Osiris, Moise și Bacchus furnizează bune exemple în acest sens. Ascensiunea și coborârea capului în apă îi amintește pacientei și de senzația de mișcare a copilului, pe care a cunoscut-o în timpul singurei ei sarcini. Gândul la copilul care intra în apă evocă o fantezie diurnă în care se vedea pe sine scoțându-l din apă, ducându-l în camera copiilor, spălându-l, îmbrăcându-l și ducându-l în casa ei.

Cea de-a doua jumătate a visului reprezintă deci gânduri care se referă la fuga de acasă, care este în legătură cu gândurile onirice ascunse din prima parte; prima jumătate a visului corespunde conținutului latent al celei de-a doua jumătăți, fantasma de naștere. În afară de inversarea amintită mai devreme, în fiecare jumătate a visului mai au loc și alte inversări. În prima jumătate, copilul merge *în apă* și apoi capul lui se balansează; în gândurile onirice care stau la baza lui apar mai întâi mișcările copilului și apoi copilul *părăsește*

---

dinainte de naștere. *Actul nașterii este în plus cea dintâi trăire de angoasă și astfel este sursă și prototip al afectului de angoasă.*

apa (dublă inversare). În cea de-a doua jumătate, partenerul o părăsește pe ea, în gândurile visului ea îl părăsește pe soțul ei." (Traducere de O. Rank)

Abraham (1909) povestește un alt vis despre naștere, al unei femei tinere, care se află în fața primei nașteri. Dintr-un anumit loc de pe podeaua camerei, un canal subpământean duce direct în apă (drumul nașterii — lichidul amniotic). Ea ridică o trapă din podea și astfel apare o creatură îmbrăcată în blăniță maronie, care seamănă cu o focă. Această ființă se dovedește a fi fratele mai mic al visătoareii, față de care ea se aflase încă de atunci într-o relație maternă. [1911]

Rank (1912a) a arătat, pe baza unei serii de vise, că visele de naștere folosesc același simbolism ca și visele urinare. Stimulul erotic este reprezentat în ele ca stimul urinar; stratificarea semnificației în aceste vise corespunde unei schimbări de semnificație a simbolului, față de copilărie. [1914]

Ne putem întoarce aici la tema pe care am întrerupt-o (p. 234), anume la rolul pe care îl joacă în formarea viselor stimulii organici care tulbură somnul. Visele care iau ființă sub influența acestor stimuli nu numai că ne arată deschisă tendința de împlinire a dorințelor și caracterul de comoditate, ci ne arată foarte frecvent și un simbolism complet transparent, dat fiind că nu rareori la trezire duce un stimul *a cărui satisfacere în deghizare simbolică a fost deja încercată degeaba în vis*. Acest lucru este valabil pentru visele de poluție, ca și pentru cele care se termină cu nevoia de eliminare de urină sau de fecale. „Caracterul particular al viselor de poluție nu ne permite numai să dezvăluim direct anumite simboluri sexuale, deja recunoscute ca fiind tipice, dar încă aprig contestate, ci ne poate convinge și că multe situații aparent inofensive sunt numai preludii pentru o scenă sexuală grosolană, care totuși ajunge la reprezentare directă numai în relativ rarele vise de poluție, în timp ce ele culminează

destul de des într-un vis de angoasă, care duce de asemenea la trezire.“ (Rank, *ibid.* 55) [1919]

Symbolismul *viselor urinare* este deosebit de transparent și a fost ghicit demult. Hipocrate (1962, 259) apăra ideea că a visa fântâni și izvoare înseamnă o tulburare a vezicii urinare (H. Elliss (1911, 164). Scherner (1861, 189) a studiat multiplicitatea simbolisticii urinare și a susținut deja că „orice stimul urinar suficient de puternic trece invariabil în stimularea sferei sexuale și a formațiunilor sale simbolice... Visul cu stimul urinar este adesea, în același timp, reprezentantul visului sexual“ (*ibid.*, 192). [1919]

O. Rank, față de ale cărui afirmații din lucrarea sa despre „stratificare simbolică în visul de veghe“ (1912a) sunt aici tributar, consideră probabil că un mare număr de „vise urinare“ sunt cauzate de fapt de stimuli sexuali, care caută la început să se satisfacă pe căile regresiei la forma infantilă de erotică uretrală. Deosebit de instructive sunt acele cazuri în care stimulul urinar astfel produs duce la trezire și la golirea vezicii urinare; visul se continuă totuși și trebuința sa se exprimă acum în imagini erotice nedeghizate.⁸⁹ [1919]

Într-un mod total analog, *visele provocate de stimuli intestinali* acoperă symbolismul respectiv și susțin legătura între *aur* și *excremente*⁹⁰, care este afirmată și în folclor. „Astfel, de exemplu, pe când se afla sub tratament medical din pricina unei *tulburări intestinale*, o femeie a visat un om care îngro-

⁸⁹ [Completare din 1919] „Aceleași reprezentări simbolice ca și cele care stau la baza sensului infantil al visului vezical apar în sensul „recent“ într-o semnificație sexuală: apă = urină = spermă = lichid amniotic; vapor (Schiff) = a urina („schiffen“) = uter (dulap); a se uda = enurezis = coit = graviditate; a înota = continență urinară = șederea ne-născutului; a ploua = a urina = simbol al fecundării; a călători (a pleca = a ieși) = ridicare din pat = contact sexual („a călători“, călătorie de nuntă); a urina = golire sexuală (poluție)“ (Rank, 1912a, 95).

⁹⁰ S. Freud (1908b); Rank (1912a), Dattner (1913); Reik (1915).

pa o *comoară* în apropierea unei lădițe de lemn, care seamăna cu o *latrină* de la țară. O a doua parte a visului are drept conținut cum ea își *spală la fund* copilul, o fetiță, care s-a *murdărit*." (Rank, 1912 a, 55) [1919]

Din categoria *viselor de naștere* fac parte și visele de „*salvări*”. A salva, mai ales a salva din apă, are o semnificație echivalentă nașterii, dacă este visat de o femeie, dar își modifică acest sens dacă visătorul este un bărbat. (Vezi un astfel de vis la Pfister, 1909.) Despre simbolul „salvării” cf. cu prelegerea mea: „Șansele de viitor ale terapiei psihanalitice” (1910d), ca și „Contribuții la psihologia vieții amoroase, 1. Despre un tip special de alegere de obiect la bărbat” (1910b). [1911]⁹¹

Hoții, spărgătorii de noapte și fantomele de care ne temem înainte de a ne băga în pat și care ne bântuie uneori și somnul provin din una și aceeași reminiscență infantilă. Este vorba despre vizitatorii nocturni care l-au trezit pe copil din somn pentru a-l așeza pe oliță, pentru ca el să nu-și ude patul, sau care au ridicat plapuma pentru a examina cu grijă cum ține mâinile în timpul somnului. Din analiza unora dintre aceste vise de angoasă am putut provoca și recunoașterea persoanei vizitatorului nocturn. De fiecare dată hoțul era tatăl, iar fantomele erau mai degrabă persoane feminine în cămăși de noapte albe. [1909]

---

⁹¹ [Completare din 1914] Apoi Rank (1911b); Reik (1911) [Completare din 1919] Rank (1914).

Exemple — calculatul și vorbitul în vis⁹²

Înainte de a așeza pe locul care i se cuvine cel de-al patrulea factor care guvernează formarea visului, voi atașa câteva exemple din colecția mea de vise, care în parte explică interacțiunea dintre cei trei factori deja cunoscuți, în parte aduc dovezi pentru afirmațiile libere făcute sau pot să deducă din ele consecințe incontestabile. În prezentarea anterioară a travaliului visului mi-a fost chiar greu să îmi demonstrez rezultatele cu exemple. Exemplele pentru enunțurile individuale sunt doveditoare numai în contextul unei interpretări de vis: scoase din context, ele își pierd frumusețea și o interpretare de vis chiar doar puțin aprofundată devine curând atât de cuprinzătoare, încât ea lasă să se piardă firele explicației pentru a cărei ilustrare ea ar trebui să servească. Acest motiv tehnic poate să îmi folosească drept scuză pentru faptul că nu înșir acum decât lucruri care sunt ținute laolaltă numai datorită relației cu textul secțiunii anterioare. [1900]

La început, câteva exemple de moduri de reprezentare onirică desebit de ciudate sau neobișnuite. Visul unei doamne: *O fată în casă stă pe scară ca pentru a spăla geamurile și are cu ea un cimpanzeu și o pisică de gorilă* (ulterior corectează: o

---

⁹² Ca și în cazul secțiunii E, o mare parte din prima jumătate a acestei secțiuni a fost introdusă în ediții ulterioare ale cărții (N. t.).

pisică de Angora). *Ea aruncă animalele spre visătoare; cimpanzeul se gudură pe lângă ea, ceea ce este foarte greșit*. Acest vis și-a atins scopul printr-un mijloc foarte simplu, luând literal o expresie și reprezentând fiecare cuvânt. „Maimuță“ este un cuvânt de ocară și situația onirică nu spune altceva decât „*a arunca în jur cu ocări*“. Aceeași colecție va aduce curând și alte exemple pentru folosirea acestui procedeu simplu în travaliul oniric. [1900]

Într-un mod cu totul asemănător procedează și un alt vis: *O femeie cu un copil care are un craniu izbitor de diform; despre acest copil auzise că a ajuns așa din cauza poziției din pânțelele mamei. Am putea aduce craniul la o formă mai bună, spune doctorul, prin compresiune, numai că aceasta va vătăma creierul. Ea se gândește: vătămarea va fi mai mică, doar este băiat*. — Acest vis conține o reprezentare plastică a conceptului abstract: „*impresii din copilărie*“ pe care visătoarea l-a auzit drept explicație în cură. [1900]

În următorul exemplu, travaliul visului parcurge un drum puțin diferit. Visul conține amintirea unei excursii la Hilmteich, lângă Graz: *Afară este o vreme cumplită; un hotel sărăcăcios, pe pereți curge apa, paturile sunt ude*. (Ultima parte este în vis mai puțin directă decât relatez eu). Visul înseamnă „*superfluu*“. Abstracțiunea care se află în gândurile visului este la început făcută echivocă, într-un mod oarecum violent, înlocuită fiind prin „*supercurgător*“ sau prin „*curgător și supercurgător*“ și apoi reprezentată prin acumularea unor impresii similare. Apă afară, apă înăuntru, pe pereți, apa ca umezeală în pat, totul curgător și „*super*“fluu. [1900] Nu ne vom mira foarte mult că, în scopul reprezentării în vis, ortografia este mult mai puțin importantă decât pronunția, mai ales dacă ținem seamă de faptul că aceleași libertăți se aplică în versurile cu rimă. Într-un vis al unei fete, comunicat de Rank (1910, 482) și analizat foarte aprofundat, se povesteș-

te că ea se plimba printre câmpuri, unde taie *spice* (*Ähren*) frumoase de orz și de porumb. Un prieten din tinerețe îi vine în întâmpinare și ea vrea să evite să îl întâlnească. Analiza arată că este vorba despre un *sărut onorabil* (*Kuß in Ehren*). Spicele (*Ähren*), care nu sunt rupte ci sunt tăiate, servesc în acest vis ca atare, iar în condensarea lor cu *onoare, onoruri* (*Ehre, Ehrungen*) pentru reprezentarea unei serii întregi de alte gânduri (latente). [1911]

În alte cazuri, limba a facilitat visului reprezentarea gândurilor sale, dispunând de o serie întregă de cuvinte, care la origine erau intenționat figurative și concrete și în prezent sunt folosite într-un sens abstract, fără culoare. Visul nu trebuie decât să redea acestor cuvinte semnificația lor originală deplină sau să coboare încă puțin pe traseul schimbării de conținut al visului. De exemplu, cineva visează că fratele lui se ascunde într-un *cufăr*; în travaliul de interpretare cufărul este înlocuit de „*dulap*” (*Schrank*) și gândul visului spune deci că acest frate trebuie să se „*limiteze*” (*sich einschränken*), și anume în locul său. [1909] Un alt visător urcă pe un munte, de unde are o *perspectivă* (*Aussicht*) extraordinar de largă. El se identifică în acest vis cu un frate care editează o „*revistă*” (*Rundschau*), care se ocupa cu relațiile cu Orientul *îndepărtat*. [1911]⁹³

Într-un vis din *Heinrich cel verde*⁹⁴, un cal zburdalnic se plimbă prin cel mai frumos ovăz, din care fiecare bob este „o migdală dulce, o stafidă și un pfening nou, înfășurate în mătase roșie și cu un capăt de păr de porc”. Scriitorul (sau visătorul) ne dau imediat interpretarea acestei reprezentări

⁹³ Toate aceste cuvinte sunt din același orizont semantic: *Rundschau* (revistă) s-ar traduce literal ca „privire împrejur”, ceea ce corespunde perspectivei din vis (*Aussicht*, literar vedere în afară, în depărtare) și Orientului Îndepărtat (*N. t.*).

⁹⁴ De Gottfried Keller, partea IV, capitolul 6 (*N. t.*).

onirice, căci calul se simte plăcut gădilat, astfel că strigă: *Mă întreapă ovăzul*⁹⁵. [1914]

Literatura nordică veche, saga, utilizează deosebit de mult visele legate de expresii și de jocuri de cuvinte (după Henzen, 1890), în această literatură nu se găsește aproape niciun exemplu de vis fără sens dublu sau fără joc de cuvinte. [1914]

Colectarea unor astfel de modalități de reprezentare și ordonarea lor în funcție de principiile care le stau la bază ar fi o lucrare deosebită. [1909] Despre multe dintre aceste reprezentări se poate spune că sunt aproape spirituale. Avem impresia că nu le-am fi putut ghici niciodată dacă visătorul nu ar fi știut să ni le comunice: [1911]

1) Un bărbat visează că *cineva îl întreabă un nume, pe care însă nu și-l poate aminti*. El explică singur ce vrea să însemne aceasta: *În vis nu-mi trece prin minte*. [1911]

2) O pacientă povestește un vis în care *toate personajele erau deosebit de mari*. „Aceasta vrea să spună”, adaugă ea, „că trebuie să fie vorba despre date din prima mea copilărie, căci atunci toți adulții mi se păreau, desigur, atât de monstruos de mari.” Propria ei persoană nu apare în acest vis.

Referința la copilărie este exprimată și altfel, în alte vise, timpul fiind înlocuit cu spațiul. Vedem persoanele și scenele respective ca și cum ar fi îndepărtate, la capătul unui drum lung, ca și cum ar fi privite cu un binoclu orientat invers. [1911]

3) Un bărbat care în viața vigală era înclinat către modalități de exprimare abstracte și nedeterminate, dar altminteri era un om de spirit, visează într-un anumit context că *merge*

⁹⁵ Echivalentul românesc al expresiei *Der Hafer sticht mich* ar fi „nu-mi încap în piele” de bine (N. t.).

la gară, exact când vine un tren. Apoi însă peronul se apropie de trenul care stă pe loc, deci o inversare absurdă a procesului real. Acest detaliu nu este nici el altceva decât un indiciu care ne arată că altceva trebuie să fie inversat în conținutul visului. Analiza acestui vis duce la rememorarea unor cărți cu poze în care erau desenați bărbați care stăteau cu capul în jos și mergeau în mâini. [1911]

4) Același visător relatează altă dată un vis scurt, care aproape că amintește de tehnica unui rebus. *Unchiul său îi dă un sărut în automobil.* Imediat el introduce o interpretare, pe care eu n-aș fi găsit-o niciodată: *autoerotism.* O glumă făcută în stare de veghe ar fi putut suna la fel. [1911]

5) Visătorul *ridică o femeie dindărătul patului.* Aceasta înseamnă: îi acordă *preferință.*⁹⁶ [1914]

6) Visătorul *ca ofițer, stă față în față cu împăratul la o masă.* El se află în *opозиție* cu tatăl.⁹⁷ [1914]

7) Visătorul *tratează o altă persoană cu o fractură.* Analiza dovedește că această fractură este reprezentarea unui *adulter* etc.⁹⁸ [1914]

8) Perioadele zilei reprezintă foarte adesea în vis perioade ale copilăriei. Astfel, de exemplu, în jurul orei cinci și un sfert

---

⁹⁶ Cuvântul *Vorzug* (preferință) sună asemănător imperfectului de la (*her*)*vorziehen* (a trage în sus) (*N. t.*).

⁹⁷ Cuvântul *Gegensatz* (opозиție) s-ar traduce literal „stare în față, în partea opusă” (*N. t.*).

⁹⁸ Cuvintele fractură (*Knochenbruch*) și adulter (*Ehebruch*) conțin același substantiv de bază *Bruch* (ruptură). (*N. t.*)

dimineața înseamnă la un anumit visător vârsta de 5 ani și 3 luni, punctul temporal plin de semnificații al nașterii unui frate mai mic. [1914]

9) O altă reprezentare a *perioadelor vieții în vis*: *O femeie merge cu două fetițe, între care este o diferență de un an și un sfert*. Visătoarea nu găsește printre cunoștințele sale nicio familie care să se potrivească aici. Ea interpretează singură că cei doi copii reprezentau propria ei persoană și că visul îi amintește că cele două evenimente traumatice din copilăria ei au avut loc la această distanță temporală între ele (trei ani și jumătate și patru ani și trei sferturi). [1914]

10) Nu este de mirare că persoanele care se află în tratament psihanalitic visează des acest tratament și exprimă în vis toate gândurile și așteptările pe care el le trezește. Imaginea aleasă pentru cură este de regulă imaginea unei călătorii, de cele mai multe ori în *automobil*, un vehicul nou și complicat; indicația rapidității automobilului este o ironie la adresa tratamentului. Dacă „inconștientul“ trebuie să fie reprezentat în vis ca element al gândurilor vigile, el este înlocuit intenționat cu locurile „subpământene“, care altă dată, fără nicio legătură cu tratamentul psihanalitic, semnificaseră pânțelele feminin sau matern. În vis, „jos“ se leagă foarte frecvent de organele genitale, iar opusul său, „sus“, se leagă de față, gură sau piept. De regulă travaliul visului alege simbolul *animalelor sălbatice* pentru impulsuri pasionale, atât ale visătorului, cât și ale altor persoane, de care visătorul se teme, deci cu o deplasare redusă a persoanei purtătoare a acestor pasiuni. De aici nu este drum lung până la reprezentarea care ne amintește de totemism, reprezentare a *tatălui* temut prin animale rele, câini, cai sălbatici. Am putea spune că animalele sălbatice servesc reprezentării libidoului de

care Eul se teme, dar pe care îl combate prin refulare. Și în nevroza însăși, „persoana bolnavă“ este adesea scindată de visător și este înfățișată în vis ca persoană independentă. [1919]

11) (H. Sachs, 1911) „Din *Interpretarea viselor* știm că travaliul visului cunoaște diferite căi de a reprezenta senzorial-imagistic un cuvânt sau o expresie. El poate folosi, de exemplu, circumstanța că expresia care se reprezintă are două sensuri, utilizând dublul sens ca un comutator: în locul primei semnificații care apare în gândurile visului, conținutul manifest al visului adoptă cea de-a doua semnificație.

Așa s-a întâmplat în scurtul vis pe care îl voi comunica în cele ce urmează, care folosește cu îndemânare ca material de reprezentare impresiile recente diurne adecvate.

În ziua visului suferisem de o răceală și hotărâsem seara să nu părăsesc, pe cât posibil, patul în timpul nopții. Aparent, visul a continuat numai travaliul meu diurn: m-am ocupat cu lipitul unor tăieturi din ziare într-un caiet, străduindu-mă să așez fiecare fragment la locul potrivit. Visul a fost așa:

„Mă străduiesc să lipesc un fragment în caiet; el nu ține însă pe pagină (er geht aber nicht auf die Seite), ceea ce îmi provoacă o mare durere.“

M-am trezit și a trebuit să constat că durerea visului a persistat ca durere reală de burtă, care m-a obligat deci să nu respect ceea ce îmi propusesem. Visul, ca „păzitor al somnului“, mi-a dat iluzia împlinirii dorinței mele de a rămâne în pat, prin reprezentarea cuvintelor „*er geht aber nicht auf die Seite*“⁹⁹. [1914]

⁹⁹ Expresia *er geht nicht auf die Seite* ar însemna literal „nu merge pe pagină“, dar are și sensul figurat de „el nu iese afară, nu se duce la toaletă“ (N. t.).

Putem spune chiar că travaliul visului se folosește, pentru reprezentarea vizuală a gândurilor onirice, de toate mijloacele care îi sunt accesibile, fie că acestea i se par a fi îngăduite de critica trează, fie că nu și se expune astfel îndoielii, ca și deriziunii din partea tuturor celor care au auzit numai de interpretarea viselor și care nu au exercitat-o ei înșiși niciodată. În exemple de felul acesta abundă îndeosebi cartea lui Stekel, *Lim-bajul visului* (1911), totuși evit să citez exemple de acolo, deoarece lipsa de critică și arbitrarul tehnic al autorului creează îndoieli chiar spiritelor celor mai lipsite de prejudecăți.

12) Din lucrarea lui V. Tausk, „Haine și culori în serviciul reprezentării onirice“ (1914):

a) A. visează că o vede pe fosta sa guvernantă într-o rochie de lustrin (*Lüster*) negru, care i se lipește de șezut. Aceasta înseamnă că el consideră că această femeie este lascivă (*lüstern*).

b) C. vede în vis pe șoseaua X o fată, învăluită în lumină albă și îmbrăcată într-o bluză albă.

Pe acea șosea el schimbase intimități cu o domnișoară numită *Weiß* (alb).

c) Doamna D. visează că îl vede pe bătrânul *Blasel* (un actor vienez de 80 de ani), lungit pe divan, în armură completă (în *voller Rüstung*). Apoi el sare peste mese și scaune, își scoate sabia din teacă, se privește în oglindă și agită sabia în aer, ca și cum ar lupta împotriva unui dușman închipuit.

Interpretare: Visătoarea are o veche suferință de vezică (*Blase*). În analiză ea stă lungită pe divan și când se privește în oglindă, se găsește, în ciuda vârstei și bolii, încă foarte vâncioasă (*rüstig*). [1914]

13) „MAREA REALIZARE“ ÎN VIS

Visătorul, bărbat, se vede stând întins în pat, fiind o femeie gravidă. Starea i se pare foarte dezagreabilă. Strigă: mi-ar plă-

cea mai mult... (în analiză el completează, după ce își amintește de o îngrijitoare a sa: să sparg pietre). *În spatele patului său este atârnată o hartă a cărei margine de jos se păstrează întinsă cu ajutorul unei șipci de lemn. El trage în jos de această șipcă, apucând-o de ambele capete, dar ea nu se rupe transversal, ci se despică în două jumătăți longitudinale. Astfel el se ușurează și favorizează nașterea.*

Fără niciun ajutor, el interpretează smulgerea șipcii (*Leiste*) ca pe o mare realizare (*Leistung*), prin care el se eliberează dintr-o situație disconfortabilă (în cură), rupându-se de atitudinea sa feminină... Detaliul absurd că șipca nu se rupe doar, ci se despică pe lung își găsește explicația în faptul că visătorul își amintește că dublarea, laolaltă cu distrugerea conțin o aluzie la castrare. Visul reprezintă foarte frecvent castrarea, într-o contradicție îndărătnică, prin existența a două simboluri de penis. „Șipca“ (regiunea inghinală) este și una dintre regiunile corpului apropiată de organele genitale. El introduce apoi interpretarea că învinge amenințarea cu castrarea care l-a adus în poziția sa feminină. [1919]

14) Într-una dintre analizele pe care le-am realizat în franceză trebuie interpretat un vis în care eu apar ca un elefant. Trebuie desigur să întreb cum am ajuns să fiu reprezentat astfel. „*Vous me trompez*“ („mă înșelați“), răspunde visătorul (*trompe* = trompă). [1919]

Travaliul visului reușește adesea să reprezinte materiale foarte delicate refractare, cum sunt numele proprii, prin utilizarea forțată a unor asociații foarte improprii. Într-unul dintre visele mele, bătrânul *Brücke* mi-a dat o temă. *Eu fac un preparat și termin ceva, care seamănă cu o bucată de hârtie argintie boțită.* (Mai multe despre acest vis mai târziu). Asociația, nu

prea ușor de găsit, este „staniol“ și acum știu că mă refer la numele autorului *Stannius*, căruia îi aparține o lucrare pe care o venerasem în tinerețe, despre sistemul nervos al peștilor. Prima temă științifică pe care mi-a trasat-o profesorul meu se referea într-adevăr la sistemul nervos al unui pește, amocoetes (Freud, 1877a). Acest nume nu era de folosit, evident, în imaginea enigmatică. [1900]

Nu pot să rezist să nu introduc aici încă un vis cu conținut ciudat, care este remarcabil și ca vis infantil și care se explică foarte ușor prin analiză. O doamnă povestește: „Îmi amintesc că în copilărie visam adesea că *bunul Dumnezeu avea în cap un coif ascuțit de hârtie*. Un astfel de coif mi se punea pe masă ca să nu mă uit în farfuriile altor copii și să văd cât de mare este porția lor. Dat fiind că aflasem că Dumnezeu știe tot, visul înseamnă că știu tot, în ciuda coifului. [1910]

În ce constă travaliul visului și cum operează el cu materialul lui, gândurile visului, se poate arăta în mod pilduitor pe baza numerelor și calculelor care apar în vis. În plus, numerele visate trec drept foarte semnificative pentru cei superstitioși. Voi căuta deci câteva exemple de acest fel în colecția mea.

I

Din visul unei doamne, cu puțin timp înainte de sfârșitul curei:

Vrea să plătească ceva; fica ei îi ia din portofel 3 florini și 65 de creițari; ea spune însă: Ce faci? Costă doar 21 de creițari. Am putut înțelege acest fragment de vis numai din situația visătoare, fără o altă explicație. Doamna era o străină care-și adu-

sese fiica la o instituție de educație din Viena și care putea să continue tratamentul cu mine doar atâta timp cât fiica ei rămânea la Viena. Anul școlar se termina peste trei săptămâni, și astfel urma să ia sfârșit și tratamentul. În ziua dinaintea visului, directoarea instituției o întrebase dacă nu s-ar putea hotărî să o mai lase pe fiica ei încă un an acolo. La această sugestie, ea a continuat să raționeze că în acest caz și tratamentul s-ar putea prelungi cu un an. Visul este legat de acest lucru, căci anul are exact 365 de zile, cele trei săptămâni până la încheierea anului școlar și a tratamentului se pot înlocui cu 21 de zile (chiar dacă nu tot atâtea ore de analiză). Numerele care în gândurile visului se refereau la timp au fost transferate în vis banilor, nu fără ca prin aceasta să se exprime un sens mai profund: „*Time is money*“, timpul înseamnă bani. 365 de creițari sunt deci 3 guldeni și 65 de creițari. Sumele mici din vis reprezintă o evidentă împlinire de dorință; dorința a mișcorat costurile tratamentului, ca și ale anului școlar în instituția respectivă.

II

În alt vis, numerele duc la relații mai complicate. O tânără doamnă, măritată însă de ceva ani, află că o cunoștință a ei, aproape de aceeași vârstă, Elise L., abia s-a logodit. Despre aceasta ea visează: *Ea se află cu soțul ei la teatru; o parte a stalului este neocupată. Soțul ei îi povestește că Elise L. și logodnicul ei ar fi vrut să meargă și ei, dar nu căpătaseră decât locuri foarte proaste, 3 locuri pentru 1 florin și 50 de creițari, așa că nu le-au putut lua. Ea este de părere că nici nu a fost o nenorocire.*

De unde 1 florin și 50 de creițari? Dintr-o împrejurare indiferentă de fapt, din ziua precedentă. Cumnata ei promise în dar de la soțul ei 150 de florini și se grăbea să îi

cheltuiască, cumpărându-și o bijuterie. Remarcăm că 150 de florini reprezintă *de 100 de ori* mai mult decât 1 florin și 50 de creițari. De unde 3, de la numărul locurilor de la teatru? Pentru aceasta există următoarea conexiune: logodnica este tot cu atâtea luni — *trei* — mai tânără decât ea. La dezlegarea visului va duce aflarea a ceea ce înseamnă faptul că o parte a stalului a rămas goală. Aceasta este o aluzie nemodificată la un mic incident care i-a dat soțului ei un bun motiv să o tachineze. Ea își propusese să meargă la una dintre reprezentațiile teatrale anunțate pentru săptămâna următoare și fusese atât de grijulie încât a cumpărat bilete cu mai multe zile înainte, pentru care ei au trebuit să plătească un comision. Când au ajuns la teatru, au aflat că o parte din sală era aproape goală; *nu ar fi fost nevoie ca ea să se grăbească atât.*

Voi înlocui acum visul cu gândurile visului: A fost *absurd* să mă mărit așa de devreme, *nu era nevoie să mă grăbesc atât.* Exemplu îmi este Elise L.; văd că aș fi putut căpăta oricum un soț. Și poate dacă *aș fi așteptat* ar fi fost unul *de o sută de ori* mai bun (bărbat, comoară), spre deosebire de *graba* cumnatei. *Trei* astfel de bărbați aș fi putut să am pentru acești bani (de la dotă). Ne atrage atenția faptul că în acest vis numerele și-au schimbat semnificația și contextul într-un grad mai înalt decât în visul pe care l-am tratat mai devreme. Travaliul de transformare și de deformare al visului a fost aici mai complet, ceea ce înseamnă că aceste gânduri ale visului au avut de biruit o cantitate deosebit de mare de rezistență intrapsihică, până la reprezentarea lor. Nu vom trece cu vederea faptul că în acest vis apare un element absurd, anume că *două* persoane trebuie să cumpere *trei* locuri la teatru. Anticipând interpretarea absurdității în vise, vom spune că acest detaliu absurd al conținutului visului trebuie să reprezinte cel mai accentuat gând al visului: A fost *absurd* să mă mărit

atât de devreme. Numărul 3, care intră într-o relație total secundară cu cele două persoane comparate (diferență de vârstă de 3 luni), a fost folosit deci cu ingeniozitate pentru a produce absurditatea de care era nevoie pentru vis. Diminuării celor 150 de florini reali la 1 florin și 50 de creițari îi corespunde *desconsiderarea* față de bărbat (și de comoară) din gândurile reprimite ale visătoarei.

III

Următorul exemplu prezintă metodele de calcul folosite de vis care i-au adus o faimă atât de rea. Un bărbat visează: *Stă la B...* (o familie pe care o cunoștea mai demult) și spune: *A fost o prostie că nu mi-ați dat-o pe Mali. Apoi o întrebă pe fată: Ce vârstă aveți? Răspunsul: M-am născut în 1882. — A, deci aveți 28 de ani.*

Visul a avut loc în 1898, deci este un calcul evident greșit și incapacitatea de calcul a visătorului poate fi așezată alături de cea a unui paralytic, dacă nu se poate explica altfel. Pacientul meu era dintre acele persoane care, dacă văd o fustă, nu își mai pot dezlipi gândurile de la ea. Următoarea pacientă din sala mea de așteptare era de câteva luni cu regularitate o tânără doamnă pe care el a întâlnit-o; el punea mereu întrebări despre ea și dorea să îi lase o impresie extrem de curtenitoare. Această doamnă era cea a cărei vârstă el o aprecia la 28 de ani. Iată deci explicația rezultatului calculului aparent. 1882 era anul în care el se căsătorise. El nu se putuse abține să nu lege conversații și cu celelalte două persoane feminine pe care le întâlnea la mine, cele două servitoare, care nu erau în niciun caz niște fete tinere și care îi deschideau cu rândul ușa; el considera că ele sunt prea puțin receptive și își explica asta prin faptul că îl vedeau ca pe un domn mai în vârstă „așezat“.

IV

Un alt vis cu numere, care este desăvârșit printr-o determinare sau mai curând o supradeterminare transparentă, îl datorez, împreună cu interpretarea lui, domnului H. Dattner:

„Proprietarul casei în care locuiesc, agent de siguranță în serviciul magistraturii, visează că face de gardă pe stradă, ceea ce este împlinirea unei dorințe. La el vine un inspector, care poartă pe guler numărul 22, urmat de 62 sau 26. Oricum, erau mai multe cifre de doi.

Descompunerea numărului 2262 la redarea visului ne permite să tragem concluzia că părțile lui componente au o semnificație specială. Îi vine în minte că ieri se discutase la birou despre durata serviciului. Motivul discuției a fost dat de un inspector, care a ieșit la pensie la 62 de ani. Visătorul are 22 de ani de serviciu și mai are încă 2 ani și 2 luni până să ajungă la o pensie de 90%. Visul îi reflectă mai întâi împlinirea unei dorințe dragi, de a avea rangul de inspector. Superiorul său cu 2262 pe guler este el însuși, el își exercită serviciul pe stradă, o altă dorință, a făcut încă 2 ani și 2 luni de serviciu și poate să iasă la pensie, ca și inspectorul de 62 de ani, cu suma întregă.¹⁰⁰

Însumând aceste exemple și altele asemănătoare (vezi mai jos), putem spune: travaliul visului nu calculează deloc, nici corect și nici fals; el introduce doar în formă de calcul numere care apar în gândurile visului și care pot servi drept aluzii la un material care nu poate fi reprezentat. Travaliul visului tratează numerele, ca material pentru reprezentarea

¹⁰⁰ [Completare din 1914] Analize ale altor vise cu numere se pot vedea la Jung [1911], Marcinowski [1912b] și la alții. Acestea presupun adesea operațiuni numerice foarte complexe, care sunt realizate de visător cu o siguranță uimitoare. Cf. și Jones (1912a).

intențiilor lui, întocmai ca și pe toate celelalte reprezentări, ca și numele, precum și vorbirea care se recunoaște ca reprezentare lingvistică.

Căci travaliul visului nu poate crea nici vorbe. Oricâte replici și contrareplici apar în vise, care pot fi în sine cu sens sau absurde, analiza ne arată de fiecare dată că visul a preluat doar fragmente din conversațiile care au avut loc în realitate sau pe care le-a auzit și a procedat cu ele într-un mod foarte arbitrar. Nu numai că le-a rupt din context și le-a descompus, preluând o parte și respingând-o pe cealaltă, dar adesea a și compus-o din nou, astfel că vorbirea din vis care pare coerentă se poate descompune în analiză în trei sau patru fragmente detașate. În această nouă utilizare, travaliul visului abandonează adesea sensul pe care îl aveau cuvintele în gândurile visului și obține un sens cu totul nou pentru expresiile literale.¹⁰¹ La o privire mai aten-

¹⁰¹ [Completare din 1914] Nevroza procedează în același fel ca și visul. Cunosco o pacientă care suferă de faptul că aude cântece sau părți de cântece involuntar și contra voinței ei (halucinează), fără să înțeleagă semnificația lor pentru viața ei psihică. În plus, ea nu este cu siguranță paranoică. Analiza arată apoi că ea a folosit abuziv textul acestor cântece, îngăduindu-și anumite licențe. „*Leise, leise, fromme Weise*” (Lin, lin, cucernic) înseamnă pentru inconstient: *fromme Waise* (orfană cucernică) și aceasta este ea însăși. „*O du selige, o du fröhliche*” (O, tu fericit, o, tu, voios) este începutul unui cântec de Crăciun; dat fiind că ea nu îl continuă până la cuvântul „Crăciun — *Weihnachtszeit!*”, ea face din el un cântec pentru mireasă (O, fericito, o, bucuroaso). Același mecanism de deformare poate să se instaleze și fără halucinație, pur și simplu printr-o idee care se ivește în minte. De ce unul dintre pacienții mei este bântuit de amintirea unei poezii pe care a trebuit să o învețe în copilărie:

„*Nächtlich am Busento lispeln...*” (Noaptea la Busento șoptind...)?

Pentru că fantasma lui se mulțumește cu o parte a acestui citat:

„*Nächtlich am Busen*” (Noaptea la țâțe).

Se știe că nici cuvântul parodic de spirit nu a renunțat la această tehnică. *Fliegende Blätter* au adus odată, printre ilustrațiile la „clasicii” germani, și o imagine la „sărbătoarea victoriei” a lui Schiller, de la care citatul a fost întrerupt prematur.

tă, deosebim în conversația din vis părți mai clare și mai compacte și părți care servesc drept material de legătură și care au fost probabil completate, așa cum completăm atunci când citim literele și silabele lipsă. Visul are deci structura unui conglomerat, în care blocuri mari de materiale diferite sunt legate între ele printr-o masă interstițială întărită.

Această descriere este riguros corectă numai pentru acele vorbe din vis care au ceva din caracterul senzorial al vorbirii și care pot fi descrise ca „vorbe“. Altele, care nu sunt resimțite întocmai ca fiind auzite sau spuse (nu au o subliniere acustică sau motrice în vis), sunt pur și simplu gânduri, așa cum apar în activitatea noastră de gândire vigیلă și trec nemodificate în multe vise. O sursă bogată, fluidă și greu de urmărit de astfel de vorbe nediferențiate este lectura. Tot ceea ce apare evident în vis ca vorbire se poate pune însă pe seama unor vorbe reale, spuse sau auzite.

Exemple pentru derivarea unor astfel de vorbe onirice le-am găsit deja la analiza viselor care au fost comunicate cu alte scopuri. Astfel, „visul inofensiv cu piața“ de la p. 230, în care cuvintele: *Nu mai avem așa ceva* servesc identificării

---

*„Und des frisch erkämpften Weibes
Freut sich der Atrid und strickt.“*

(Și de femeia proaspăt cucerită
Atridul se bucură și tricotează)

Continuare: *Um den Reiz des schönen Leibes
Seine Arme hochbeglückt.*

[Odată cu acest ultim distih, lucrurile se lămuresc: Atridul nu tricotează! El doar își întinde brațele să își cuprindă iubita [„strickt ... seine Arme“]. Catrenul complet se traduce deci astfel:

„Și de femeia proaspăt cucerită,
Atridul se bucură și-și întinde,
Plin de fericire, brațele să cuprindă
Nurii trupului ei frumos.“ (N. t.)

mele cu măcelarul, în timp ce o parte din altă replică: *Nu cunosc așa ceva, nu iau așa ceva* realizează sarcina de a face visul inofensiv. În ziua precedentă, visătoarea respinsese niște sugestii pe care i le făcuse bucătăreasa ei, spunând: *Nu știu așa ceva, comportați-vă corespunzător și din această replică a fost preluată în vis numai prima parte, care suna indiferent, pentru a face cu ea aluzie la partea a doua, care se potrivește foarte bine fantasmei ce stă la baza visului, dar pe care ar fi și trădat-o.*

Iată un exemplu asemănător, ca atâtea altele din care rezultă același lucru:

O curte mai mare, în care se ard cadavre. El spune: plec, nu pot să mă uit la așa ceva. (Nu apar cuvinte clare.) Apoi el întâlnește două calfe de măcelar și le întreabă: „A fost bun?” Unul răspunde: „Ba, n-a fost bun deloc.” Ca și cum ar fi fost carne de om.

Prilejul inofensiv al visului este următorul: După cina cu soția lui, el făcuse o vizită la vecini, oameni buni, dar în niciun caz *apetisanți*. Bătrâna doamnă, ospitalieră, se afla la cină și îl *obligase* (pentru aceasta, între bărbați se folosește o expresie glumeață, un cuvânt compus cu sens sexual) să guste din ea. El refuzase, nu mai avea poftă de mâncare. „*Dar ducă-se încolo, vei mai suporta asta*” sau ceva asemănător. El a trebuit deci să guste și să laude cele oferite. „*Este bun.*” Din nou singur cu soția lui, el vorbește de rău atât insistența vecinei, cât și calitatea mâncării gustate. „Nu pot să mă uit la așa ceva”, ceea ce nici în vis nu apare ca vorbire propriu-zisă, este un gând legat de farmecele trupești ale doamnei care l-a invitat și trebuie tradus: el nici nu își dorește măcar să o vadă.

Mai plină de învățături este analiza unui alt vis, pe care îl comunic aici datorită vorbelor limpezi care formează punctul său central, dar pe care îl voi explica abia în sec-

țiunea despre afectele în vis. Visez foarte clar: *Am mers noaptea în laboratorul doctorului Brücke și, la o bătaie ușoară în ușă, îi deschid (răposatului) profesor Fleischl, care intră împreună cu mai mulți străini și care, după câteva cuvinte, se așază la masa sa.* Apoi urmează un al doilea vis: *Prietenul meu Fl. (Fließ) vine pe neașteptate în iulie la Viena; îl întâlnesc pe stradă, în conversație cu prietenul meu (răposat) P. și merg cu ei undeva unde ei stau unul în fața celuilalt, ca în fața unei mese mici, iar eu stau pe latura scurtă a măsuței. Fl. povestește despre sora lui și spune: în trei sferturi de oră era moartă și apoi ceva de genul: Acesta este pragul. Dat fiind că P. nu îl înțelege, Fl. se întoarce spre mine și mă întrebă cât i-am spus despre el lui P. La care eu, cuprins de un afect ciudat, vreau să îi spun lui Fl. că P. (nu poate ști nimic, pentru că el) nu mai este în viață. Spun însă, remarcând singur eroarea: *Non vixit.* Îl privesc mai atent pe P., care se albește sub ochii mei, se estompează, ochii i se albăstresc maladiv — și în final se topește. Mă bucur neobișnuit de mult de aceasta, înțeleg acum că și Ernst Fleischl era numai o apariție, un „revenant“ (strigoi) și mi se pare foarte posibil ca o astfel de persoană să subziste numai atâta timp cât dorim asta și că ea poate fi înlăturată prin dorința celuilalt.*

Acest frumos vis reunește multe dintre trăsăturile enigmatice ale conținutului visului — critica în timpul visului, anume că eu observ singur că eroarea mea de a spune *Non vixit* în loc de *Non vivit* (ceea ce înseamnă „nu a trăit“ în loc de „nu mai trăiește“) explică relația mea relaxată cu cei care sunt morți și pe care visul însuși îi recunoaște ca răposați, absurditatea concluziei și marea satisfacție pe care mi-o oferă acesta, anume că „pe viața mea“ doresc să comunic rezolvarea completă a acestei enigme. În realitate sunt însă incapabil să fac aceasta — anume ceea ce fac în vis —, să jertfesc ambiției mele considerația pentru persoane atât de dragi. Dacă aș

ascunde orice lucru legat de vis, aş distruge ceea ce ştiu foarte bine despre sensul visului. Aşa că mă limitez să evidenţiez şi să interpretez mai întâi aici şi apoi într-un pasaj ulterior (p. 553) câteva elemente ale visului.

Nucleul visului este reprezentat de o scenă în care îl nimicesc pe P. cu o privire. Ochii lui devin astfel atât de ciudaţi şi de straniu de albaştri, apoi el se topeşte. Această scenă este o copie inconfundabilă a uneia care a avut loc în realitate. Eram demonstrator la Institutul de Fiziologie, serviciul meu era dimineaţa şi Brücke aflase că de câteva ori întârzasem la laborator. O dată, el a venit punctual la deschidere şi m-a aşteptat. Ceea ce mi-a spus a fost concis şi meritat; dar nu cuvintele contau; am fost copleşit de ochii albaştri înspăimântători cu care m-a privit şi care m-au nimic — după cum a fost nimic P. în vis, vis care a schimbat rolurile, spre uşurarea mea. Cine îşi poate aminti de ochii marelui maestru, care s-au păstrat minunaţi chiar la o vârstă înaintată şi l-a văzut vreodată mânios se va putea plasa cu uşurinţă în afectele tânărului păcătos de atunci.

Nu am reuşit să deduc acel „*Non vixit*” cu care îmi fac dreptate în vis, până ce nu mi-am dat seama că aceste două cuvinte nu au avut o semnificaţie atât de mare în vis ca vorbe auzite sau spuse, ci în calitate de ceva *văzut*. Atunci am ştiut imediat de unde proveneau. Pe postamentul monumentului împăratului Josef de la Hofburg din Viena se pot citi aceste frumoase cuvinte:

*„Saluti patriae vixit
non diu sed totus.”¹⁰²*

---

¹⁰² [Nu a trăit mult, dar numai pentru binele patriei sale (N. t.).] [Completare din 1925] Inscripţia sună corect: *Saluti publicae vixit / non diu sed totus*. Motivul confuziei patriae pentru publicae a fost explicat de Wittels [1924, 86], probabil corect.

Din această inscripție am extras ceea ce se potrivește unei serii de gânduri ostile din gândurile mele onirice; aceasta trebuia să fi sunat așa: „Tipul nu are nimic de spus aici, nici nu mai trăiește.“ Și atunci a trebuit să-mi amintesc că am avut acest vis la puține zile după ce fusese dezvelit monumentul lui Fleischl la arcadele Universității, ocazie cu care revăzusem monumentului lui Brücke și (în inconștient) trebuie să mă fi gândit cu regret că talentatul meu prieten P., care își dedicase viața științei, a pierdut, din cauza unei morți premature, dreptul cuvenit la un monument în aceste locuri. Astfel i-am ridicat în vis acest monument: prietenul meu P. avea prenumele Josef.¹⁰³

După regulile interpretării viselor, eu tot nu aș avea dreptul să înlocuiesc pe *non vivit* de care aveam nevoie prin *non vixit*, pe care mi-l pune la dispoziție amintirea despre monumentul lui Josef. Un alt element din gândurile visului trebuie să fi contribuit la aceasta. Trebuie să țin cont de faptul că în scena din vis se întâlnesc un flux de gânduri ostile și unul de gânduri tandre față de prietenul meu P., primul este superficial, celălalt este ascuns și acestea ajung să se exprime prin aceleași cuvinte: *Non vixit*. Pentru că el are merite științifice, eu îi ridic un monument; dar îl nimicesc pentru că s-a făcut vinovat de o dorință rea¹⁰⁴ (care este exprimată la sfârșitul visului). Am alcătuit aici o propoziție care sună foarte special, influențat pesemne de un prototip. Unde se mai găsește o antiteză asemănătoare, o astfel de alăturare a două reacții opuse față de aceeași persoană, care pretind amândouă că sunt justificate și totuși nu doresc să se deran-

¹⁰³ Contribuție la supradeterminare: scuzele mele pentru întârziere constau în aceea că, după o noapte de muncă, a trebuit să fac dimineața drumul lung din strada *Kaiser Josef* (*Împăratul Josef*) până în strada *Währinger*.

¹⁰⁴ Acest detaliu va fi explicat mai jos (*N. t.*).

jeze una pe alta? Într-un singur pasaj, care se imprimă puternic cititorului: în discursul de justificare al lui Brutus în *Iulius Caesar* de Shakespeare (actul III, scena 2): „Fiindcă Cezar m-a iubit, îl plâng; fiindcă a fost fericit, mă bucur; fiindcă a fost viteaz, îl cinstesc; dat fiind că a fost însetat de putere, l-am ucis.”¹⁰⁵ Nu avem aici aceeași structură a frazei și aceeași contradicție între gânduri ca și în gândul visului pe care l-am descoperit? Joc deci în vis rolul lui Brutus. Dacă aș putea găsi în conținutul visului și o altă urmă doveditoare pentru această surprinzătoare conexiune colaterală! Cred că ar putea fi următoarea: prietenul meu Fl. vine la Viena în *iulie*. Această particularitate nu are niciun punct de sprijin în realitate. După câte știu, prietenul meu nu a fost în Viena niciodată în luna *iulie*. Dar luna *iulie* poartă acest nume după *Iulius Caesar* și ar putea de aceea să reprezinte foarte bine aluzia pe care o căutam la gândul intermediar că eu joc rolul lui Brutus.¹⁰⁶

În mod ciudat, eu chiar l-am jucat o dată pe Brutus. Am jucat scena cu Brutus și Caesar din poezia lui Schiller¹⁰⁷ în fața unui public de copii, când aveam 14 ani, în compania unui nepot cu un an mai mare, care venise pe atunci la noi din Anglia — era deci un *revenant* — căci o dată cu el se întorcea tovarășul de joc din prima mea copilărie. Până să împlinesc trei ani, noi doi fuseserăm nedespărțiți, ne-am iubit și ne-am bătut și această relație infantilă a fost decisivă, așa cum am mai spus o dată, pentru toate sentimentele mele ulterioare față de cei de-o vârstă cu mine. Nepotul meu John a avut de atunci foarte multe încarnări, care au readus la via-

¹⁰⁵ Citat din traducerea lui Tudor Vianu, Editura Univers, București, 1986 (N. t.).

¹⁰⁶ Aici se adaugă corespondența Cezar — *Kaiser* (împărat).

¹⁰⁷ Este vorba de fapt de o poezie recitată de Karl Moor în actul IV, scena 5 din *Hoții* lui Schiller (N. t.).

ță câte o fațetă a ființei sale fixată indelebil în amintirea mea inconștientă. Câteodată el trebuie să mă fi tratat foarte rău și eu trebuie să-mi fi arătat mânia față de tiranul meu, căci în anii care au urmat mi s-a povestit adesea un scurt discurs de justificare prin care mă apărasem când tatăl meu — bunicii lui — mă luase la întrebări: De ce îl bați pe John? În vorbele copilului de nici doi ani care eram, acesta a sunat: *L-am bătut pen'că el m-a bătut*. Această scenă infantilă trebuie să fie cea care transformă *non vivit* în *non vixit*, căci în limbajul copiilor mai mari *a bate* se spune *wichsen* (a chel-făni)¹⁰⁸; travaliul visului nu se dă în lături să se folosească de astfel de legături. Ostilitatea atât de puțin întemeiată în realitate față de prietenul meu P., care mi-era superior și care putea deci să apară ca o reeditare a tovarășului meu de joacă, trebuie pusă cu siguranță pe seama complicatei relații infantile cu John.

Voi reveni la acest vis.

---

¹⁰⁸ Se pronunță *vixän* (N. t.).

Vise absurde — activitatea intelectuală în vis

În interpretările de vise de până acum ne-am lovit de atâtea ori de elementul *absurdității*, încât nu dorim să mai amânăm cercetarea originii acesteia și a semnificației sale. Ne amintim că absurditatea viselor oferă argumentul principal oponenților aprecierii viselor, care astfel nu văd în vis altceva decât un produs fără sens al unei activități psihice reduse și fragmentare.

Încep cu câteva exemple, în care absurditatea conținutului viselor este numai o aparență, care la o aprofundare a sensului visului dispare imediat. Este vorba despre câteva vise care tratează — la o primă vedere întâmplător — despre tatăl mort.

I

Visul unui pacient care și-a pierdut tatăl în urmă cu șase ani: *Tatălui i s-a întâmplat o mare nenorocire. Călătoria cu trenul de noapte când a avut loc o deraiere, scaunele s-au prăbușit unele peste altele și capul i-a fost zdrobit, aplătizat transversal. El îl vede apoi zăcând în pat, cu o rană verticală deasupra pleoapei stângi. El se miră că tatăl trece prin această catastrofă (dat fiind că este deja mort, așa cum completează atunci când povestește). Ochii îi sunt atât de limpezi.*

După judecata dominantă asupra viselor, am putea explica acest vis astfel: la început, în timp ce-și reprezintă accidentul tatălui, visătorul a uitat că acesta se odihnea deja de ani de zile în mormânt; în cursul ulterior al visului, această amintire se trezește și face ca el să se mire de propriul lui vis, pe când încă mai visează. Analiza ne învață însă că este inutil să recurgem la acest gen de explicații. Visătorul îi comandase unui artist un *bust* al tatălui, pe care i-l arătase cu două zile înainte de vis. Acesta este cel care *suferă un accident*. Artistul nu îl văzuse niciodată pe tată, el lucrase după fotografie. În ziua dinaintea visului, piosul fiu a trimis la atelier un bătrân servitor al familiei, ca să se lămurească dacă și el va face aceeași apreciere despre capul de marmură, anume că *era prea îngust în direcția transversală* de la o tâmplă la alta. Apoi urmează materialul mnezic care a contribuit la structurarea acestui vis. Atunci când îl chinuiau grijile de afaceri sau greutățile în familie, tatăl obișnuia să își apese ambele mâini pe tâmple, ca și cum ar fi vrut să își aplatizeze capul, pe care îl simțea prea mare. Pe când avea patru ani pacientul nostru fusese martor la declanșarea unui pistol încărcat în mod accidental care îi înnegrișe ochii tatălui (*ochii sunt atât de limpezi*). În locul în care visul prezintă rana tatălui, acesta avea, în viață, un rid longitudinal, de câte ori era gânditor sau trist. Faptul că în vis acest rid este înlocuit printr-o rană indică o a doua cauză declanșatoare a visului. Visătorul o fotografiase pe fetița sa; placa fotografică îi căzuse din mână și când a ridicat-o prezenta o crăpătură care trecea ca un rid vertical pe fruntea micuței, ajungându-i până la sprâncene. Nu și-a putut împiedica gândurile superstițioase: cu o zi înainte de moartea mamei sale îi căzuse din mână placa fotografică a portretului ei.

Absurditatea acestui vis este deci pur și simplu rezultatul unei neglijențe a expresiei verbale, ce nu face diferența între bust și fotografie și persoana reală. Cu toții ne-am obișnuit să

vorbim astfel: Nu ți se pare tatăl reușit [în portret]? Apariția absurdității era ușor de evitat în acest vis. Dacă ne-ar fi îngăduit să facem judecăți pe baza unei singure experiențe, am spune că această apariție a absurdității este una acceptată sau voită.

II

Un al doilea exemplu, absolut asemănător, din propriile mele vise (mi-am pierdut tatăl în anul 1896):

După moartea lui, tata a jucat un rol politic la maghiari, i-a unificat politic. Aici văd o imagine mică, neclară: o mulțime de oameni, ca în Parlament; o persoană care stă pe unul sau două scaune și altele în jurul ei. Îmi amintesc atunci că pe patul de moarte el semănase atât de mult cu Garibaldi și mă bucur că această promisiune se îndeplinise totuși.

Este destul de absurd. Am visat aceasta în perioada când, din cauza unei *obstrucții* (greve) parlamentare, Ungaria ajunsese în stare de vid legislativ și trecea prin criza din care a eliberat-o Koloman Széll. Circumstanța mărunță că scena văzută în vis consta din imagini atât de mici nu este lipsită de semnificație pentru explicarea acestui element. Reprezentarea vizuală onirică uzuală a gândurilor noastre furnizează imagini care ne fac impresia mărimii naturale; imaginea mea onirică este însă reproducerea unei xilografuri incluse în textul unei istorii ilustrate a Austriei, care o reprezintă pe Maria Tereza în Parlamentul din Preßburg, celebra scenă a lui „*Moriamur pro rege nostro*”¹⁰⁹. În vis, tatăl este înconjurat de mul-

¹⁰⁹ [Ne dăm viața pentru regele nostru! au strigat nobilii maghiari la îndemnul Mariei Tereza (N. t.).] Nu mai știu la ce autor am găsit menționat un vis în care era plin cu figuri neobișnuit de mici; sursa acestora se dovedea a fi una dintre tapiseriile lui Jacques Callot, pe care visătorul o văzuse ziua. Aceste tapiserii cuprind nenumărate figuri foarte mici; o serie de astfel de figuri se referă la ororile Războiului de treizeci de ani.

țime la fel cum era acolo Maria Tereza; el stătea însă pe unul sau două scaune, deci este *jude scăunal*. (El i-a *unificat* — intermediază aici expresia: Nu vom avea nevoie de *judecător* — deci este un *judecător* care prezidează, *jude scăunal* — *Stuh-richter*.) Într-adevăr, toți cei care se aflau în jurul lui remarcașeră că semăna pe patul de moarte cu Garibaldi. El avușe temperatură *post-mortem*, obrașii erau din ce în ce mai roșii... și fără să vrem, continuăm:

„Și-n spatele lui, într-o aparență fără de esență se afla ceea ce ne înfrânează pe toți, ceea ce ne e trivial.“¹¹⁰

Gradul de elevare al gândurilor noastre ne arată că vom avea de-a face tocmai cu „ceea ce este trivial“. Temperatura *post-mortem* corespunde cuvintelor *după moartea lui* din conținutul visului. Cea mai gravă dintre suferințele sale a fost completa ocluzie intestinală (*obstrucție*) din ultimele săptămâni. De aceasta se leagă o serie de gânduri ireverențioase. Unul dintre tovarășii mei de vârstă, care își pierduse tatăl pe când era încă în gimnaziu, ocazie cu care îi oferisem, profund mișcat, prietenia mea, mi-a povestit o dată cu dispreț despre durerea unei rude al cărei tată murise pe stradă și fusese adus acasă unde, după dezbrăcarea cadavrului, au observat că în momentul morții sau *post-mortem* avușese loc o *defecație (scaun)*. Fiica a fost atât de nefericită din această cauză, încât acest detaliu sordid trebuie să îi fi tulburat amintirea despre tatăl ei. Aici suntem puși în fața dorinței care se în-

¹¹⁰ „Und hinter ihm, in wesenlosem Scheine lag, was uns alle bändigt, das Gemeine.“ — sunt versurile scrise de Goethe pentru comemorarea prietenului său Schiller, care figurează în epilogul de la „Cântecul clopotului“ de Schiller (N. t.).

corporează în acest vis. Cine nu își dorește să stea *după moartea sa curat și mare în fața copiilor lui*? Unde a intrat absurditatea în acest vis? Aparența de absurditate se datorează numai faptului că în vis este reprezentată cu fidelitate o expresie verbală perfect legitimă, în cazul căreia ne-am obișnuit să trecem cu vederea absurditatea care poate exista între componentele sale. Nici aici nu putem contesta impresia că aparența de absurditate este voită, provocată intenționat.

Frecvența cu care persoanele moarte apar în vis ca și cum ar trăi, acționează și interacționează cu noi a stârnit o mirare nepotrivită și a creat câteva explicații stranii, din care reiese foarte evident neînțelegerea noastră pentru vis. Și totuși explicația acestor vise este foarte la îndemână. Cât de des nu ajungem să ne gândim: *Dacă tata ar mai trăi*, ce ar spune despre asta? Visul nu poate reprezenta acest *dacă* decât prin transpunerea în prezent într-o anumite situație. Astfel, de exemplu, atunci când unui tânăr căruia bunicul îi lăsase o mare moștenire îi este reproșată o cheltuială importantă, visează că bunicul este din nou în viață și îi cere socoteală. Ceea ce noi considerăm a fi o critică împotriva visului, anume că noi știm mai bine că omul murise deja, este în realitate un gând consolator că răposatul nu trebuie să treacă prin asta sau o satisfacție pentru faptul că el nu mai poate să se amestece în aceste lucruri.

Un alt fel de absurditate care se află în visele despre rude moarte nu exprimă ironie și batjocură, ci servește unei contestări extreme a reprezentării unui gând refutat, pe care am dori cu dragă inimă să-l așezăm printre cele mai de negândit. Visele de acest fel pot fi dezlegate numai dacă ne amințim că visul nu face nicio deosebire între ceea ce este dorit și ceea ce este real. Astfel, de exemplu, un bărbat care și-a îngrijit tatăl în timpul bolii sale și care a suferit mult din cau-

za morții acestuia are, la câțva timp după aceasta, următorul vis absurd: *Tatăl era din nou în viață și vorbea cu el ca întotdeauna, dar (ciudățenia era) el era totuși mort și nu știa acest lucru.* Înțelegem acest vis dacă după „el era totuși mort“ adăugăm: *în urma voinței visătorului, și la „nu știa acest lucru“, completăm: că visătorul a avut această dorință.* În timp ce îngrija bolnavul, fiul dorise de repetate ori ca tatăl său să moară, adică avusese gândul, în fond plin de milă, ca moartea să pună în sfârșit capăt acestei suferințe. În doliul de după moarte, chiar acest gând de milă a devenit un reproș inconștient, ca și cum prin aceasta el ar fi contribuit cu adevărat la scurtarea vieții bolnavului. Prin evocarea celor mai primitive impulsuri infantile împotriva tatălui a fost posibilă exprimarea acestui autoreproș ca vis, dar tocmai din cauza opoziției atât de radicale dintre stimulul visului și gândul diurn acest vis a trebuit să iasă atât de absurd.¹¹¹

Visele despre morții iubiți pun probleme foarte dificile interpretării, a căror soluție nu este întotdeauna satisfăcătoare. Motivul poate fi căutat în ambivalența afectivă foarte pronunțată care domină relația visătorului cu mortul. Este un lucru foarte obișnuit ca în astfel de vise răposatul să fie tratat la început ca și cum ar trăi, apoi să se spună brusc că este mort și în continuarea visului el să trăiască totuși din nou. Acest lucru creează confuzie. În cele din urmă am ghicit că acest schimb între moarte și viață reprezintă *indiferența* visătorului („Pentru mine este același lucru dacă trăiește sau este mort“). Desigur, această indiferență nu este una reală, ci este dorită, ea trebuie să ajute la negarea atitudinilor afective foarte intense, adesea contradictorii, ale visătorului și folosește astfel reprezentării onirice a *ambivalenței* sale. Pentru alte vise,

¹¹¹ [Completare din 1911] A se compara cu „Formulări despre cele două principii ale funcționării psihice“ (1911b).

în care interacționăm cu morții, adesea este valabilă orientativ următoarea regulă: dacă în vis nu ni se atrage atenția că mortul este mort, atunci visătorul se echivalează pe el însuși cu mortul, el visează despre propria lui moarte. Descoperirea care intervine brusc în vis sau mirarea: „dar acesta este mort de mult“ înseamnă respingerea acestei comunalități și negarea faptului că visul semnifică propria moarte. Dar sunt de acord cu impresia că interpretarea viselor nu a dezlegat încă nici pe departe toate misterele legate de visele cu acest conținut.

III

În exemplul pe care îl introduc acum am surprins travi-liul visului fabricând intenționat o absurditate neprilejuită de materialul visului. El provine din visul pe care mi l-a oferit întâlnirea cu contele Thun înainte de plecarea mea în vacanță. *„Călătoresc într-un cupeu și îi ordon birjarului să meargă la gară. «Nu pot, desigur, să merg cu dvs. chiar pe șina de tren», spun eu, după ce el obiectase, ca și cum l-aș fi obosit peste măsură. Era de parcă aș fi mers deja cu el o parte de drum, care altminteri se parcurge cu trenul.“* Pentru această istorie încâlcită și absurdă, analiza oferă următoarele explicații: în ziua respectivă luasem un cupeu, care trebuia să mă ducă spre Dornbach, într-o stradă îndepărtată. Birjarul nu cunoștea însă drumul și, după obiceiul acestor oameni buni, a mers mai departe, până ce eu am observat și i-am arătat drumul, fără să îl scutesc însă de câteva remarci ironice. De la acest vizi-tiu se întinde o conexiune de gânduri până la aristocratul pe care îl voi întâlni ulterior. Pentru moment, nu era decât ideea lapidară că pe noi, plebeii burghezi, aristocrația ne frapează prin faptul că se așază de preferință pe locul vizitiului. Contele Thun ține doar frâiele statului austriac. Următoarea frază

din vis se leagă însă de fratele meu, pe care îl identific deci cu un birjar. Anul acela anulasem călătoria pe care trebuia să o fac împreună cu el, în Italia („*Nu pot să merg cu dvs. chiar pe șină*“) și această anulare era un fel de pedeapsă pentru plângerea lui obișnuită că *îl obosesc peste măsură* în aceste călătorii (ceea ce ajunge nemodificat în vis), îndemnându-l să schimbăm prea repede locul, oferindu-i prea multă frumusețe într-o singură zi. În acea seară, fratele meu m-a condus la gară, dar cu puțin timp înainte de a ajunge acolo, la stația de tramvai Gara de Vest, a sărit jos, pentru a merge cu tramvaiul până la Purkersdorf. I-am atras atenția că ar putea să mai rămână cu mine puțin dacă nu ar călători la Purkersdorf cu tramvaiul, ci cu trenul. De aici a venit în vis faptul că eu am mers o stație cu *trăsura*, stație care *altminteri se parcurge cu trenul*. În realitate a fost invers (și „*invers este tot o călătorie*“); îi spuseseam fratelui meu: stația pe care o faci cu tramvaiul ai putea să o parcurgi în compania mea, cu trenul. Întreaga încurcătură a visului apare din faptul că în vis am înlocuit „tramvaiul“ cu „trăsura“, ceea ce aduce servicii suprapunerii vizitiului cu fratele. Astfel obțin în vis ceva absurd, care pare greu de descâlcit și de explicat și care aproape îmi produce o contradicție cu ceea ce spuseseam mai devreme („*Nu pot să merg cu dvs. pe șina de tren*“). Dat fiind că nu trebuie să confund tramvaiul cu trăsura, am creat probabil intenționat această întreagă poveste misterioasă în vis.

Care este însă intenția? Trebuie să aflăm deci ce înseamnă absurditatea în vis și din ce motive este ea admisă sau creată. Rezolvarea enigmei în cazul de față este următoarea: în vis am nevoie de o absurditate și de ceva ininteligibil în legătură cu „a călători“ pentru că în gândurile visului am o anumită judecată care se cere reprezentată. Într-o seară, pe când eram la o doamnă ospitalieră și spirituală, care apare într-o altă scenă a aceluiași vis ca „menajera“, am auzit două

ghicitori pe care nu le-am putut rezolva. Dat fiind că restul societății le știa, am făcut o figură întrucâtva ridicolă, cu eforturile mele fără succes de a găsi rezolvarea. Erau două echivocuri cu „urmași“ și „strămoși“. Cred că sunau după cum urmează:

„Domnul ordonă,
Vizitiul execută,
Fiecare îi are,
Culcați în mormânt.“ (*Strămoși*)¹¹²

Confuzia este determinată de faptul că cea de-a doua ghicitoare era pe jumătate identică primeia:

„Domnul ordonă,
Vizitiul execută,
Nu-i are oricine,
Culcați în leagăn.“ (*Urmași*)¹¹³

Când l-am văzut pe contele Thun *mergând înainte* atât de măreț, am căzut în dispoziția lui Figaro, care găsește că meritul aristocraților este acela de a-și fi dat osteneala să se nască (să fie *urmași*); cele două ghicitori devin gânduri intermediare pentru travaliul visului. Dat fiind că putem schimba așa de ușor aristocrații cu vizitii și odinioară vizitiilor li se spunea în țările noastre „Domnule cumnat“, travaliul de condensare l-a putut introduce pe fratele meu în aceeași reprezentare. Gândul oniric ce a acționat în spate este: *Este absurd*

¹¹² Cuvântul german *Vorfahren* (strămoși) este identic cu verbul: *vorfahren* (a merge înainte cu un vehicul) (N. t.).

¹¹³ Cuvântul german *Nachkommen* (urmași) este identic cu verbul: *nachkommen* (a veni după) (N. t.).

să fii mândru de strămoșii tăi. Mai bine sunt eu însumi un strămoș, un străbun. Din cauza judecății: este absurd, apare deci absurdul în vis. Acum se rezolvă și ultima enigmă a acestui pasaj obscur din vis, că mai călătorisem înainte cu vizitiul, că mai stră-mersesem cu el.

Visul este deci absurd dacă în gândurile visului apare, ca unul dintre elementele conținutului, judecata: *Este absurd*, atunci când critica și ironia motivează unul dintre raționamentele inconștiente ale visătorului. Absurdul devine deci unul dintre mijloacele prin care travaliul visului reprezintă contradicția, ca inversarea unei relații materiale între gândul visului și conținutul visului, ca exploatarea senzației de inhibiție motrice. Absurdul visului nu trebuie tradus însă cu un simplu „nu”, ci trebuie să redea dispoziția gândurilor onirice în același timp cu contradicția de a batjocori sau a râde. Numai în această intenție travaliul visului furnizează ceva ridicol. El transformă aici încă o dată o bucată de conținut latent într-o formă manifestă.¹¹⁴

De fapt am întâlnit deja un exemplu convingător pentru o astfel de semnificație a unui vis absurd. Acel vis interpretat fără analiză, despre reprezentarea cu Wagner care durea-

¹¹⁴ Travaliul visului parodiază deci gândul visului, desemnat ca ridicol, punând în relație cu el ceva care este ridicol. Asemănător procedează Heine, atunci când doarește să satirizeze versurile proaste ale regelui Bavariei. El o face în versuri încă și mai proaste:

*Herr Ludwig ist ein großer Poet,
Und singt er, so stürzt Apollo
Vor ihm auf die Kniee und bittet und fleht,
„Halt ein, ich werde sonst toll, oh.“*

(Domnul Ludwig este un mare poet,
Când cântă, cade Apollo în genunchi,
În fața lui, implorând și cerând
„Oprește, altminteri înnebunesc, oh.“ [N. t.]

ză până la ora opt fără un sfert dimineața, în care orchestra este dirijată dintr-un turn etc. (vezi p. 404) vrea să spună: Este o lume *cu susul în jos* și o societate *nebună*. Cel care merită nu are, iar cel căruia nu-i pasă o are: visătoarea se referă la soarta ei în comparație cu cea a verișoarei ei. Nu este deloc întâmplător că ni s-au oferit ca exemple pentru absurditatea viselor mai întâi vise despre tatăl mort. Aici se găsec laolaltă în mod tipic condițiile pentru crearea viselor absurde. Autoritatea proprie tatălui a trezit de timpuriu critica din partea copilului; pretențiile severe emise de tată l-au făcut pe copil ca, pentru ușurarea vieții lui, să fie atent la fiecare slăbiciune a tatălui; dar pietatea cu care este înconjurată în gândurile noastre persoana tatălui, mai ales după moartea lui, ascute cenzura care împiedică manifestările acestei critici să devină conștiente.

IV

Un nou vis absurd despre tatăl mort:

Primesc o înștiințare din partea consiliului comunal din orașul meu natal, privitoare la costurile unei spitalizări din anul 1851, necesară din cauza unei crize. Mă amuz, căci în primul rând în 1851 eu nici măcar nu mă născusem, în al doilea rând tatăl meu, la care se putea referi înștiințarea, este deja mort. Merg la el, în camera alăturată, unde el stătea întins în pat și îi povestesc. Spre surprinderea mea, el își amintește că pe atunci, în 1851, fusese beat o dată și a trebuit să fie închis sau pus sub pază. Era pe când lucra pentru firma T... „Deci ai și băut?“, îl întreb. „La puțin timp după aceea te-ai căsătorit?“ Calculez că eu m-am născut în 1856, ceea ce mi se pare a fi urmarea directă a aceluia incident.

După ultimele explicații, vom traduce caracterul presant cu care acest vis își expune absurditatea numai ca semn al

unei polemici deosebit de acerbe și de pasionate din gândurile visului. Cu o uimire cu atât mai mare constatăm însă că în acest vis polemica este dusă în mod deschis și tatăl este desemnat ca acea persoană care a ajuns obiectul batjocurii. Un astfel de caracter deschis pare să contrazică presupunerile noastre despre cenzura în travaliul visului. Drept explicație ne servește însă faptul că aici tatăl este numai o persoană împinsă în prim-plan, cearta fiind dusă cu altcineva, care apare în vis numai printr-o singură aluzie. În timp ce de obicei visul tratează despre răzvrătirea împotriva altor persoane în spatele cărora se ascunde tatăl, aici este invers: tatăl este un om de paie care îi acoperă pe alții și visul poate astfel să se ocupe nedeghizat de persoana sa care altminteri este venerată, pentru că conlucrează certitudinea că el nu este în realitate cel vizat. Aflăm despre această stare de lucruri din mobilul visului. Visul a avut loc după ce am aflat că un coleg mai în vârstă, a cărui judecată trecea drept incontestabilă, a vorbit cu dezaprobare și surpriză despre faptul că un pacient își continuă travaliul analitic cu mine deja de *cinci ani*. Frazele de introducere ale visului însemnau, într-o deghizare transparentă, că acest coleg preluase de o perioadă de timp sarcinile pe care tatăl nu le mai putea îndeplini (*costuri, internare în spital*); și, în timp ce relațiile noastre de prietenie au început să se slăbească, am ajuns în același conflict afectiv inevitabil între tată și fiu, din cauza rolului și faptelor anterioare ale tatălui. Gândurile visului se apără deci aprig împotriva reproșului că eu *nu am mers mai repede*, reproș care se extinde de la tratamentul acestui pacient la alte lucruri. Cunoaște el oare pe cineva care să facă asta mai repede? Nu știe el că stările de acest fel sunt altminteri incurabile și durează o viață întregă? Ce înseamnă *patru până la cinci ani* față de durata unei vieți, dacă bolnavului i se ușurează mult viața în timpul tratamentului?

Pregnanța impresiei de absurd se datorează în acest vis în mare parte faptului că sunt înșirate una după alta fraze din diferite regiuni ale gândurilor visului, fără treceri și intermedieri. Astfel, fraza: *Mergi la el în camera alăturată* etc. părăsește tema din care este luată fraza anterioară și reproduce fidel circumstanțele în care eu i-am comunicat tatălui meu logodna pe care o făcusem pe cont propriu. Această frază dorește să îmi amintească de admirabila abnegație pe care a dovedit-o bătrânul atunci și pune aceasta în contrast cu comportamentul unei alte persoane. Observ aici că visul poate să îl disprețuiască pe tată odată ce în gândurile visului acesta este considerat drept model pentru ceilalți, într-o nespusă admirație. Natura oricărei cenzuri face ca despre lucrurile neîngăduite să spunem mai degrabă ceea ce nu este adevărat decât ceea ce este adevărat. Următoarea frază, că el își amintește că *a fost o dată beat și a fost închis din această cauză*, nu mai conține nimic din ceea ce se leagă în realitate de tată. Persoana pe care el o acoperă este aici nici mai mult, nici mai puțin decât marele Meynert¹¹⁵, pe urmele căruia eu am mers cu atâta venerație și a cărei comportare față de mine s-a transformat, după o scurtă perioadă de preferință, într-o dușmănie nedeghizată. Visul îmi amintește de propria lui comunicare că în tinerețe își îngăduia obiceiul să *se amețească cu cloroform* și a trebuit să *ceară spitalizare*, precum și de o a doua întâmplare cu el, scurt timp înainte de sfârșitul său. Dusesem cu el o controversă literară acerbă, în legătură cu isteria masculină, pe care el o contesta; când l-am vizitat la patul de moarte și l-am întrebat cum se simte, el a insistat asupra descrierii stării sale și a încheiat cu cuvintele: „Știți, eu am fost întotdeauna unul dintre cele

---

¹¹⁵ Theodor Meynert (1833-1892) a fost profesor de psihiatrie la Universitatea din Viena (N. t.).

mai frumoase cazuri de isterie masculină.“ Astfel, spre satisfacția și uimirea mea, el acceptase ceea ce contestase atât de acerb atât de mult timp. Faptul că în această scenă a visului l-am înlocuit pe Meynert cu tatăl meu nu este motivat de o analogie creată între cele două persoane, ci este reprezentarea lapidară, dar suficientă, a unei propoziții condiționale din gândurile visului, care suna așa: dacă eu aș fi fost a doua generație, fiul unui profesor sau al unui consilier al Curții, atunci cu siguranță aș fi avansat mai repede. În vis îl fac deci pe tatăl meu consilier al Curții și profesor. Cea mai grosolană și mai tulburătoare absurditate a visului este tratamentul din anul 1851, care nu mi se pare a fi deloc diferit de 1856, *ca și cum diferența de cinci ani nu ar însemna nimic*. Tocmai acesta este gândul visului care trebuie exprimat. *Patru până la cinci ani*, acesta este intervalul de timp în care m-am bucurat de susținere din partea colegului amintit la început, dar și timpul cât am lăsat-o pe logodnica mea să aștepte căsătoria și, printr-o coincidență utilizată cu plăcere de gândurile visului, acesta este și timpul de așteptare pe care i-l las pacientului meu cel mai fidel până la vindecarea completă. „*Ce sunt cinci ani?*“ se întreabă gândurile visului. „*Pe-ntru mine acesta nu este timp, nu intră la socoteală*. Am suficient timp înaintea mea și, cum acela a devenit în sfârșit ceea ce dvs. nu ați vrut să credeți, așa și eu voi realiza aceasta.“ În plus însă, numărul 51, desprins de secol, este și altceva, determinat în sens contrar; el apare de mai multe ori în vis. 51 de ani este vârsta care pare a fi cea mai periculoasă pentru bărbați, a trebuit să văd murind brusc câțiva colegi, printre ei unul care, după îndelungi amânări, fusese numit cu câteva zile înainte profesor.¹¹⁶

¹¹⁶ Aluzie la teoria perioadelor a lui Fließ. Vârsta la care Freud se temea că va muri era 51 de ani (23 + 28, respectiv perioada masculină plus perioada feminină (N. t.).

V

Un alt vis absurd, care se joacă cu numere.

Unul dintre cunoscuții mei, domnul M., este atacat într-o scriere de nimeni mai prejos decât Goethe; după părerea noastră, a tuturor, este atacat cu o înverșunare nejustificat de mare. Din cauza acestui atac, domnul M. este desigur nimicit. El se plânge de aceasta cu amărăciune unei societăți de convivi; însă venerația pe care o are pentru Goethe nu a suferit cu nimic în urma acestei experiențe personale. Caut să îmi explic puțin relațiile temporale care mi se par neverosimile. Goethe a murit în 1832; dat fiind că atacul său împotriva lui M. trebuie să fi avut loc, bineînțeles, mai devreme, înseamnă că domnul M. era pe atunci foarte tânăr. Mi se pare plauzibil să fi avut 18 ani. Însă nu știu sigur în ce an suntem acum și astfel întregul calcul se scufundă în întuneric. Atacul este conținut în plus în cunoscutul articol al lui Goethe „Natur“.

Vom avea în curând la îndemână mijloacele pentru a justifica stupiditatea acestui vis. Domnul M., pe care eu îl cunosc dintr-o societate de convivi, îmi ceruse de curând să îl examinez pe fratele său, la care se făcuseră remarcate semnele unei tulburări psihice paralitice. Bănuiala era corectă; la această vizită s-a întâmplat ceva penibil: fără a i se da ocazie, bolnavul l-a confruntat într-o discuție pe fratele său, cu aluzii la nebuniile tinereții sale. L-am întrebat pe bolnav care este anul nașterii sale și l-am provocat de repetate ori să facă mici calcule, pentru a clarifica tulburările sale de memorie, probe cărora el le-a făcut totuși față cu bine. Observ deja că în vis eu mă comport ca un paralytic. (Nu știu sigur în ce an suntem.) Alt material al visului provine de la o altă sursă recentă. Un prieten, redactor la o revistă medicală, a acceptat în publicația sa o critică foarte nemiloasă, „nimitoare“ despre ultima carte a prietenului meu Fl. [Fließ] din Berlin, cri-

tică scrisă de un referent foarte tânăr și prea puțin capabil de judecată. Am crezut că am dreptul să mă amestec și i-am vorbit redactorului, care regreta din suflet acceptarea criticii, dar nu dorea să promită o replică de remediere. De aceea am rupt relațiile cu acea revistă și am exprimat într-o scrisoare așteptarea ca *relațiile noastre personale să nu aibă de suferit de pe urma acestei întâmplări*. Cea de-a treia sursă a acestui vis este relatarea, pe atunci proaspătă, a unei paciente despre maladia psihică a fratelui ei, care căzuse într-o criză de nebunie, strigând „*Natura, natura*“. Medicii au fost de părere că acest strigăt provine din lectura aceluia frumos *articol al lui Goethe* și indică surmenajul bolnavului din pricina studiilor sale de filosofie a naturii. Prefer să mă gândesc la sensul sexual, în care și cei mai puțin educați se referă la „natură“. Faptul că nefericitul s-a mutilat ulterior la organele genitale mi s-a părut că cel puțin nu îmi infirmă ideile. *18 ani* era vârsta acestui bolnav când a făcut criza de nebunie.

Dacă mai adaug și că acea carte atât de aprig criticată a prietenului meu („Ne punem întrebarea dacă autorul este nebun sau noi suntem nebuni“, spusese un alt critic) se ocupa de *relațiile temporale* ale vieții și punea și durata de viață a lui *Goethe* pe seama multiplului unui număr semnificativ pentru biologie, atunci se poate vedea cu ușurință că în vis mă pun în locul prietenului meu. (*Caut să îmi explic puțin... relațiile temporale*). Mă comport însă ca un paralytic și visul cade în absurditate. Aceasta înseamnă că gândurile visului spun ironic: „*Desigur, el (prietenul Fl.) este un idiot, nebunul și dvs., (criticii) sunteți geniile care știu mai bine. Poate este însă invers?*“ Iar această *inversare* este reprezentată suficient în vis, pe de o parte, prin aceea că *Goethe* atacă un tânăr, ceea ce este absurd, în timp ce și astăzi un om foarte tânăr ar putea să îl atace cu ușurință pe nemuritorul *Goethe* și, pe de altă parte, prin faptul că eu calculez pornind de la *anul morții* lui

Goethe, în timp ce îl las pe paralytic să calculeze din *anul său de naștere*.

Dar am promis să arăt că niciun vis nu este dat de alte impulsuri în afară de cele egoiste. Astfel, eu trebuie să justific că în acest vis mi-am apropiat chestiuni legate de prietenul meu și m-am pus în locul lui. Convingerea mea critică din starea de veghe nu ajunge pentru a explica aceasta. Aici însă istoria bolnavului de 18 ani și interpretarea polivalentă a strigătului său „*natura*“ face aluzie la opoziția în care m-am plasat eu, cu susținerea unei etiologii sexuale a psihonevrozelor, față de cei mai mulți medici. Pot să îmi spun: „ce a pățit prietenul tău cu critica poți să pățești și tu, ai și pățit deja parțial“ și atunci pot să-l înlocuiesc pe „el“ din gândurile visului cu „noi“. „Da, aveți dreptate, noi doi suntem nebunii.“ „*Mea res agitur*¹¹⁷ îmi indica energic amintirea micului și deosebit de frumosului articol al lui Goethe, căci, atunci când ezitam la terminarea școlii în ceea ce privește alegerea unei cariere, acest articol, citit în cadrul unei prelegeri populare, a fost ceea ce m-a împins spre studiul științelor naturii.

VI

Am rămas dator să arăt despre un alt vis în care Eul meu nu apare că este egoist. La p. 324 am amintit un vis scurt, în care profesorul M. spune: „*Fiul meu, miopul...*“ și am spus că acesta este numai prologul unui alt vis în care eu joc un rol. Iată aici visul principal care lipsea, care ne explică o alcătuire lingvistică absurdă și ininteligibilă:

Din cauza unor întâmplări oarecare, la Roma este necesară salvarea copiilor, ceea ce se și întâmplă. Apoi scena se află în fața unei porți, o poartă dublă în stil antic (Porta Romana din

¹¹⁷ „Să fac după capul meu“, „să-mi văd de treabă“ (N. t.).

Siena, așa cum știu și în vis). Stau pe marginea unei fântâni și sunt foarte tulburat, aproape plâng. O persoană feminină — educatoare, călugăriță — aduce doi băiețași și îi predă tatălui, care nu sunt eu. Cel mai în vârstă dintre cei doi este clar fiul meu mai mare, fața celuilalt nu o văd; femeia care aduce băiatul îi cere să o sărute la despărțire. Ea se remarcă printr-un nas roșu. Băiatul refuză să o sărute, dar spune, întinzându-i mâna la despărțire: „La Geseres“, și nouă amândurora (sau unuia dintre noi): „La Ungeseres“. Am senzația că aceasta din urmă înseamnă o preferință.

Acest vis se construiește pe o serie de gânduri provocate de piesa *Noul ghetou*, văzută la teatru. Chestiunea evreiască, grija pentru viitorul copiilor cărora nu li se poate oferi o patrie, grija de a-i educa astfel încât să poată deveni liberi sunt ușor de recunoscut în gândurile care aparțin visului.

„La apele Babilonului șezut-am și plâns-am.“ Siena este celebră prin frumoasele sale fântâni, ca și Roma; în vis trebuie să caut pentru Roma un substitut oarecare din locurile pe care le cunosc. În apropierea Porții Romane din Siena am văzut o casă mare, luminoasă. Am aflat ca este *Manicomio*, spitalul de nebuni. Cu puțin timp înainte de vis am aflat că un confrate în credință a trebuit să renunțe la poziția pe care o dobândise cu greu într-un așezământ de stat pentru nebuni.

Interesul nostru este trezit de cuvintele: *La Geseres*, acolo unde, după situația din vis, ar fi trebuit să ne așteptăm la: „la revedere“ și de opusul său total absurd: „*La Ungeseres*.“

După informațiile pe care le-am cules de la un filolog, *Geseres* este un cuvânt ebraic autentic, derivat din verbul *goiser*, care se traduce cel mai bine prin „suferințe impuse, fatalitate“. După utilizarea în argou a cuvântului, suntem de părere că înseamnă *plânsete și gemete*. *Ungeseres* este un cuvânt creat de mine, care îmi atrage mai întâi atenția și apoi

mă lasă perplex. Micuța observație de la sfârșitul visului, că *Ungeseres* înseamnă o preferință față de *Geseres*, deschide poarta asociațiilor și, odată cu aceasta, înțelegerii visului. O astfel de situație are loc și la caviar: cel nesărat (*ungesalzen*) este mai apreciat decât cel sărat (*gesalzen*). Caviar pentru popor, „pasiuni nobile”: aici se află ascunsă o aluzie glumeață la una dintre persoanele din casa mea, de la care sper ca, fiind mai tânără, va avea grijă de viitorul copiilor mei. Cu aceasta se potrivește și faptul că o altă persoană din casa mea, brava noastră guvernantă, este prezentată în vis, ușor de recunoscut în persoana educatoarei (sau călugăriței). Între perechea *gesalzen-ungesalzen* și *Geseres-Ungeseres* lipsește însă o trecere, un intermediar. Acesta se află în „dospit (*gesäuert*) și „nedospit“ (*ungesäuert*); la fuga lor din *Egipt*, copiii lui Israel nu au avut timp să lase să crească aluatul de pâine și, spre amintirea acestui lucru, ei mănâncă și astăzi de Paște pâine nedospită. Aici pot aduce și o asociație bruscă ce mi-a venit în timpul acestei părți de analiză. Îmi amintesc cum, de *Paștele* trecut, eu și prietenul meu din Berlin ne plimbam pe străzile orașului Breslau, care ne era străin. O fetiță m-a întrebat care era drumul spre o anumită stradă; a trebuit să-mi cer scuze că nu știu și i-am spus apoi prietenului meu: „Să sperăm că mai târziu în viață micuța va dovedi mai multă istețime în alegerea persoanelor care să o ghideze.” La puțin timp după aceea mi-a sărit în ochi o firmă: Dr *Herodes*, ore de consultație... Am spus: „Sper că acest coleg nu este tocmai pediatru.” Între timp, colegul meu îmi dezvoltă vederile sale asupra semnificației biologice a *simetriei bilaterale* și începe o frază cu introducerea: „Dacă am avea un ochi în mijlocul frunții, ca *ciclopul*...” Aceasta duce însă la vorbele profesorului din prologul visului: *Fiul meu, miopul*. Astfel am fost condus la sursa principală a lui *Geseres*. În urmă cu mulți ani, când acest fiu al profesorului M., care astăzi este un gân-

ditor independent, stătea încă la *pupitru*, el s-a îmbolnăvit de o maladie oculară, pe care medicul a considerat-o îngrijorătoare. El a fost de părere că, în măsura în care ea rămâne *unilaterală*, nu înseamnă nimic, dacă însă va trece la *celălalt ochi*, devine serioasă. Boala s-a vindecat la un ochi fără vătămări; la scurt timp după aceea s-au instalat însă cu adevărat semnele îmbolnăvirii celui de-al doilea ochi. Mama îngrozită l-a chemat imediat pe medic în singurătatea reședinței ei de la țară. Însă acesta a *întors acum foaia*. „*Ce faceți atâtea Geseres?*“, a luat-o el de sus pe mamă. „Dacă s-a făcut bine pe o parte, se va face bine și pe *cealaltă* parte.“ Și așa a fost.

Și acum legătura cu mine și ai mei. *Pupitrul* la care fiul profesorului M. a făcut primii pași spre cunoaștere a trecut, dăruit de mamă, în proprietatea fiului meu cel mare, căruia în vis îi pun în gură cuvinte de despărțire. Este ușor de ghicit una dintre dorințele care se pot lega de acest transfer. Acest *pupitru* trebuie, prin construcția sa, să îl protejeze pe copil ca să nu devină *miop* și *unilateral*. De aici apar în vis *miop* (și în spate *ciclop*) și explicațiile despre *bilateralitate*. Grijă despre unilateralitate este polisemantică; alături de unilateralitatea fizică, ea poate fi intenționată și în sensul unilateralității dezvoltării intelectuale. Nu pare oare că scena din vis, în felul ei nebunesc, contrazice tocmai această grijă? După ce copilul și-a spus cuvintele de despărțire *către o parte*, el spune *de cealaltă parte* contrariul, ca pentru a stabili un echilibru. *El acționează oarecum ținând seamă de simetria bilaterală*.

Astfel, visul este adesea cel mai profund acolo unde pare cel mai nebunesc. În toate timpurile, cei care au avut ceva de spus și care au putut să o spună, nu fără pericole, au căpătat tichia de nebun. Ascultătorii cărora le erau destinate discursurile interzise le suportau mai degrabă, dacă puteau să râdă de ele și să se-amăgească afirmând că aceste cuvinte

neplăcute sunt evident nebunești. Visul procedează în realitate așa cum face în piesă prințul care trebuie să se deghizeze în nebun și astfel putem să spunem și despre vis ceea ce Hamlet spune despre el, înlocuind condițiile reale cu unele spiritual-ininteligibile: „Nu sunt nebun decât dinspre nord-nord-vest; când bate vântul dinspre sud, știu să deosebesc un uliu de un bâțlan.“¹¹⁸

Am rezolvat deci problema absurdității visului prin aceea că gândurile visului nu sunt niciodată absurde — cel puțin nu în visele oamenilor sănătoși psihic — și că travaliul visului produce vise absurde și vise cu elemente individuale absurde atunci când are de reprezentat în formă manifestă gânduri onirice de critică, batjocură și dispreț. Se cuvine să arăt că travaliul visului se epuizează o dată cu cei trei factori amintiți și cu un al patrulea factor pe care urmează să îl menționăm. Acesta nu realizează altminteri nimic altceva decât o traducere a gândurilor visului, ținând seamă de cele patru condiții prescrise lui și de faptul că întrebarea dacă psihicul lucrează în vis cu toate capacitățile sale sau numai cu o parte din acestea este pusă greșit și nu ține cont de relațiile propriu-zise. Dat fiind că există multe vise în al căror conținut au loc judecăți, critici și aprecieri, în care apare mirarea în raport cu un anume element al visului, în care se fac încercări de explicație și sunt desfășurate argumentări, trebuie să rezolvăm obiecțiile care decurg din acestea, asupra unor exemple selectate.

---

¹¹⁸ [*Hamlet*, actul II, scena 2] Acest vis dă și un bun exemplu pentru enunțul general valabil după care visele din aceeași noapte, deși separate în amintire, cresc pe terenul aceluiași material de gânduri. Situația onirică în care eu îmi evacuez copiii din Roma este în plus deformată prin raportarea la un eveniment analog, care a avut loc în copilăria mea. Sensul este că invidiez rude cărora li s-a oferit deja cu ani în urmă prilejul să își ducă copiii pe alte meleaguri.

Pe scurt, răspunsul meu este acesta: *Tot ceea ce se află în vise ca activitate aparentă a funcției de judecată nu trebuie privit ca activitate de gândire a travaliului visului, ci aparține materialului de gânduri al visului și de acolo ajunge gata format în conținutul manifest al visului.* Pot să merg chiar mai departe cu această afirmație. Și judecățile care ne vin după trezire despre visul amintit, ca și senzațiile evocate în noi de reproducerea acestui vis fac parte în mare măsură din conținutul latent al visului și pot fi introduse în interpretarea visului.

I

Am adus deja un exemplu clar în acest sens (p. 393). O pacientă nu dorește să își povestească visul, pentru că *este prea neclar*. Ea a văzut în vis o persoană și nu știe *dacă aceasta era soțul sau tatăl*. Apoi urmează o a doua parte de vis, în care apare o „pubelă“, cu care începe următoarea amintire. Ca tânără gospodină, ea a spus în glumă despre o tânără rudă pe care a întâlnit-o în casă că prima ei grijă ar trebui să fie procurarea unei noi pubele. În dimineața următoare, ei i-a fost trimisă o astfel de pubelă, plină însă cu lăcrămioare. Această parte a visului servește la reprezentarea expresiei „Nu a crescut pe gunoiul meu“¹¹⁹. Desăvârșind analiza, aflăm că în vis este vorba despre efectul retroactiv al unei istorii auzite în tinerețe, cu o fată care făcuse un copil despre care *era neclar cine era cu adevărat tatăl*. Reprezentarea onirică recurge deci aici la gândirea vigیلă și face ca unul dintre elementele gândurilor visului să fie reprezentat de o judecată din starea de veghe despre întregul vis.

¹¹⁹ *Nicht auf meinem eigenen Mist gewachsen* — cu sensul de „copilul acesta nu este al meu“ (N. t.).

II

Un caz asemănător: unul dintre pacienții mei are un vis care îi pare interesant, căci el spune imediat ce se trezește: *Trebuie să îi povestesc asta doctorului*. Visul a fost analizat și a dezvăluit cele mai clare aluzii la o relație pe care el o încesuse în timpul tratamentului și despre care își propusese să *nu-mi povestească nimic*.¹²⁰

III

Un al treilea exemplu din propria mea experiență:

Merg cu P. printr-o zonă în care apar case și grădini, la spital. Se conturează ideea că am văzut deja de mai multe ori în vis această zonă. Nu mă descurc foarte bine; el îmi arată un drum care duce într-un restaurant (sală, nu grădină); acolo întreb de doamna Doni și aflu că ea locuiește în fund, într-o cameră mică, împreună cu trei copii. O iau într-acolo și înainte să ajung întâlnesc o persoană nelămurită cu cele două fete ale mele, pe care le iau apoi cu mine, după ce stau o clipă cu ele. Un fel de reproș la adresa soției mele, care le-a lăsat acolo.

La trezire simt o mare satisfacție, pe care o motivez prin aceea că voi afla acum din analiză ce înseamnă: *Am mai visat asta*.¹²¹ Analiza nu mă învață însă nimic despre aceasta; ea îmi arată numai că satisfacția aparține conținutului oniric latent, și nu unei judecăți despre vis. Este *satisfacția legată de faptul că am avut copii din căsătorie*. P. este o persoană alături de care am

¹²⁰ [Completare din 1909] Avertismentul conținut deja în visele care au loc în timpul tratamentului psihanalitic, sau intenția: aceasta trebuie să i-o povestesc doctorului, corespunde de regulă unei mari rezistențe față de mărturisirea visului și nu rareori este urmată de uitarea visului.

¹²¹ O temă care a stârnit o discuție amplă în ultimele numere anuale ale *Revue philosophique*, 1896-98 (paramnezia în vis).

mers pe același drum o parte din viață, care m-a depășit cu mult apoi social și material, dar a cărei căsătorie a rămas fără copii. Cele două cauze declanșatoare ale visului pot să înlocuiască demonstrația cu o analiză completă. Cu o zi înainte citeam în ziar ferparele unei doamne *Dona A.* (din care am făcut Doni) care a murit *în timpul lăuziei*¹²²; am auzit de la soția mea că răposata fusese îngrijită de aceeași moașă ca și ea însăși, la cei doi copii mai mici ai noștri. Mă frapase numele *Dona* deoarece cu puțin timp înainte îl găsisem prima oară într-un roman englezesc. Celălalt mobil al visului rezultă din data acestui vis; era noaptea de dinaintea zilei de naștere a fiului meu cel mai mare, care se pare că are talent literar.

IV

Aceeași satisfacție mi-a rămas după trezirea dintr-un vis absurd: tata juca, după moartea sa, un rol politic la maghiari și se motivează prin persistența senzației care însoțea ultima frază a visului (vezi p. 397): „*Îmi amintesc că pe patul de moarte el semănase atât de mult cu Garibaldi și mă bucur că a fost totuși adevărat...*” (urmează o continuare uitată) Din analiză pot să introduc aici ceea ce ține de această lacună din vis. Este menționarea celui de-al doilea băiat al meu, căruia i-am dat prenumele unei mari personalități istorice (Cromwell), care mă influențase puternic în anii copilăriei mele, mai ales de când locuisem în Anglia. Anul acela așteptasem nașterea copilului cu intenția de a folosi exact acest nume dacă ar fi fost băiat și l-am salutat cu acest nume, *satisfăcut*, la naștere. Este ușor de observat cum megalomania reprimată a tatălui se transferă în gândurile sale asupra copiilor; credem că aceasta este una din căile pe care are loc de la sine reprima-

¹²² În text: *Kindbett*, literal patul de copil, înseamnă în germană lăuzie (N. t.).

rea devenită necesară în viață. Micuțul și-a câștigat dreptul său de a fi admis în contextul acestui vis prin faptul că trecuse prin același accident — scuzabil la copil și la muribund — de a-și murdări lenjeria. A se compara aluzia „*judcător prezident*“ (literal, „jude scăunal“) și dorința visului: de a sta în fața propriilor copii *mare și curat*.

V

În căutarea judecăților care trec în vis, dar nu se continuă și nu se preiau la trezire, voi afla, cu mare ușurare, că mă pot folosi pentru aceasta de acele vise care au fost comunicate deja în altă intenție. Visul despre Goethe care l-a atacat pe domnul M. pare să conțină o serie întreagă de acte de judecată. *Caut să îmi explic puțin relațiile temporale, care mi se par neverosimile*. Nu seamănă aceasta cu un imbold critic împotriva absurdului fapt ca Goethe să fi atacat literar pe un tânăr cunoscut de-al meu? „*Mi se pare plauzibil ca el să fi avut 18 ani.*“ Aceasta sună ca și rezultatul unui calcul destul de slab; și *Nu știi sigur în ce an suntem*“ ar fi un exemplu pentru nesiguranța sau îndoiala în vis.

Acum știu însă, din analiza visului, că aceste acte de judecată care aparent se desăvârșesc abia în vis prilejuiesc o altă idee, prin care ele devin indispensabile interpretării viselor și în același timp este evitată orice absurditate. Cu propoziția: „*Caut să îmi explic puțin relațiile temporale*“ eu mă pun în locul prietenului meu (Fließ), care caută într-adevăr să explice relațiile temporale ale vieții. Prin aceasta, fraza pierde semnificația unei judecăți care se împotrivește absurdului frazei precedente. Adaosul „*care mi se pare neverosimile*“ face parte din același context ca și următorul: „*Mi se pare plauzibil*“. Exact cu aceleași cuvinte îi replicasem doamnei care îmi povestise despre cazul fratelui ei: „*Mi se pare neverosimil, ca strigătul:*

„natura, natura“ să aibă ceva de-a face cu Goethe; *mi se pare foarte plauzibil* ca el să fi avut semnificația sexuală pe care dvs. o cunoașteți.“ Aici a avut loc o judecată, dar nu în vis, ci în realitate, cu un prilej de care amintesc gândurile visului, care îl și valorifică. Conținutul visului își apropiază această judecată ca și oricare alt fragment din gândurile visului.

Numărul 18 cu care este pusă în legătură, în mod absurd, judecata în vis păstrează încă urma contextului din care a fost scoasă judecata reală. În sfârșit, acel „*nu sunt sigur în ce an suntem*“ nu trebuie decât să impună identificarea mea cu paralyticul, în examinarea căruia se pusese într-adevăr această problemă.

La rezolvarea actului aparent de judecată în vis putem să ne lăsăm ghidați de regula dată la început pentru realizarea travaliului de interpretare, anume că acele legături produse în vis între părțile componente ale visului trebuie lăsate la o parte, ca o aparență lipsită de esență și că fiecare element oniric trebuie să-și găsească întemeierea lui. Visul este un conglomerat ce trebuie îmbucătățit pentru scopurile cercetării. Pe de altă parte, ni se atrage atenția că în vise se manifestă o forță psihică ce produce această coerență aparentă, supunând deci unei *elaborări secundare* materialul obținut prin interpretarea viselor. Avem în fața ochilor manifestări ale acestei forțe, pe care le vom examina ulterior, ca fiind al patrulea factor al formării viselor.

VI

Caut alte exemple de travaliu de judecată în visele deja comunicate. În visul absurd despre înștiințarea consiliului comunal, întreb: *La puțin timp după aceea te-ai căsătorit? Calculez că m-am născut în 1856, ceea ce mi se pare a fi urmarea directă a aceluia incident.* Aceasta îmbracă în întregime forma unui rațio-

nament. Tata s-a căsătorit curând după criza din anul 1851; eu sunt cel mai mare dintre copii, născut în 1856, deci merge. Știm că această concluzie este falsificată din cauza împlinirii dorinței, că fraza care domină gândurile visului spune așa: *patru sau cinci ani, acesta nu este un interval care trebuie socotit*. Dar fiecare parte din acest raționament trebuie determinată altfel, din gândurile visului, atât după conținut, cât și după formă: el este pacientul de a cărui răbdare colegul se plânge, pacient care se gândește să se căsătorească imediat după finalul curei. Modul în care discut cu tatăl meu amintește de o *anchetă* sau un *examen* și prin aceasta de un profesor universitar care cere informații complete de la studenții care se înscriau la cursul lui. Îi întreba: „Data nașterii?“ „1856“ „*Patre?*“ La aceasta trebuia să spui prenumele tatălui cu desinența latină și noi studenții presupuneam că din prenumele tatălui consilierul Curții trăgea *concluzii* pe care nu i le-ar fi permis totdeauna prenumele celui care se înscria. De aceea, *concluzia* visului ar fi doar repetarea *concluziei* care apare în gândurile visului ca o bucată de material. De aici aflăm ceva nou. Dacă în conținutul visului apare o concluzie, atunci ea vine cu siguranță din gândurile visului; în acestea ea poate fi conținută însă ca o parte din materialul amintit sau poate să unească între ele o serie de gânduri ale visului, ca o legătură logică. În orice caz, *concluzia* din vis reprezintă o concluzie din gândurile visului.¹²³

Analiza acestui vis ar trebui continuată aici. De ancheta profesorului se leagă amintirea despre indexul studenților de la Universitate (care pe vremea mea era redactat în latină). Apoi amintește de cursul studiilor mele. Cei *cinci ani* care sunt prevăzuți pentru studiul medicinei au fost prea puțini

¹²³ Aceste rezultate corectează în anumite puncte datele mele precedente despre reprezentarea relațiilor logice. Acestea din urmă descriu comportamentul general al travaliului visului, dar nu țin seama de cele mai fine și mai îngrijite activități ale sale.

pentru mine. Eu mi-am continuat munca mulți ani după aceea și în cercul cunoscuților mei eram luat drept un leneș și lumea se întreba dacă *voi termina vreodată*. Atunci m-am decis *repede* să îmi dau examenele și am terminat totuși, *în ciuda amânării*. O nouă întărire a gândurilor visului pe care o mențin în ciuda criticilor mei. „Și dacă nu o să credeți asta, pentru că am întârziat atât; voi termina totuși, voi ajunge *la sfârșit*.¹²⁴ Adesea s-a petrecut așa.“

Același vis conține, în partea lui introductivă, câteva propoziții cărora nu le putem contesta caracterul unei argumentări. Și această argumentare nu este nici măcar absurdă, ea ar putea să aparțină la fel de bine gândirii vigile. *Mă amuz în vis de înștiințarea consiliului comunal, căci în primul rând în 1851 eu nici nu eram pe lume, în al doilea rând tatăl meu, la care se putea referi înștiințarea, este deja mort*. Cele două lucruri nu numai că sunt corecte în sine, ci se și acoperă în întregime cu argumentele reale pe care le-aș aduce în cazul unei asemenea înștiințări. Din analiza precedentă (v. p. 566) știm că acest vis a crescut pe terenul unor gânduri onirice foarte amare și sarcastice; dacă putem admite în plus și motivele puternice pentru cenzură, vom înțelege că travaliul visului are toate ocaziile pentru a crea o *contestare nemiloasă a unei presupuneri absurde*, după prototipul existent în gândurile visului. Analiza ne arată însă că travaliul visului nu este lăsat totuși aici să creeze liber, ci că el trebuie să folosească pentru aceasta materialul de gânduri onirice. Este ca și cum în comparația algebrică ar apărea, în afară de numere, un plus și un minus, un exponent și un semn de radical și oricine care scrie această ecuație fără să o înțeleagă ar scrie aceste semne de operații ca și cum ar fi numere, dar apoi le-ar încurca. Cele două argumente (din conținutul visului)

¹²⁴În limba germană, cuvântul *Schluss* înseamnă atât final, cât și concluzie (N. t.).

se pot pune pe seama următorului material. Îmi este penibil să gândesc că, atunci când vor deveni cunoscute, multe dintre premisele pe care le pun la baza teoriei mele psihologice despre psihonevroze vor evoca neîncredere și râsete. Deci trebuie să susțin că impresii care datează din al doilea an de viață, uneori chiar din primul an, lasă o urmă durabilă în viața afectivă a celui care va fi ulterior bolnav — cu toate că ele sunt distorsionate și exagerate în multe feluri de către amintire — și ele pot conferi prima și cea mai profundă întemeiere pentru un simptom isteric. Pacienții cărora le expun aceasta în momentul potrivit parodiază de obicei explicația obținută, declarându-se gata să caute amintiri despre o perioadă când ei *nu erau încă în viață*. După așteptările mele, o receptare asemănătoare trebuie să aibă și descoperirea mea despre rolul nebănuit jucat de *tată*, în cazul celor mai vechi impulsuri sexuale ale pacientelor de sex feminin. (Cf. confruntarea de la p. 311.) Și totuși, după convingerea mea bine fundamentată, ambele sunt adevărate. Mă gândesc să întăresc aceasta prin câteva exemple în care moartea tatălui a survenit la o vârstă foarte timpurie a copilului și fapte ulterioare, care nu se pot explica altfel, demonstrează că în memoria copilului s-au păstrat totuși inconștient amintiri despre persoana pe care a pierdut-o atât de timpuriu. Știu că afirmațiile mele se bazează pe *concluzii* a căror valabilitate va fi disputată. Este deci o realizare a împlinirii dorinței atunci când tocmai materialul acestor *concluzii de a căror contestare mă tem* este folosit de travaliul visului pentru fabricarea unor *concluzii ireproșabile*.

VII

La începutul unui vis pe care până acum l-am schițat numai este exprimată uimirea despre tema care apare.

Bătrânul Brücke mi-a trasat probabil o sarcină; destul de ciudat, ea constă în disecarea părții inferioare a corpului meu, bazin și picioare, pe care îl văd în fața mea ca în sala de disecție, totuși fără a simți vreo lipsă la corp și fără urmă de groază. Louise N. stă alături și mă ajută. Bazinul este eviscerat, se vede când partea superioară, când partea inferioară, amestecându-se. Se pot vedea bulbi groși, de culoarea roșie a cărnii (care mă fac să mă gândesc chiar în vis la hemoroizi). Trebuia extras cu grijă ceva ce se afla deasupra și strălucea în staniol mototolit.¹²⁵ Apoi am reintrat în posesia picioarelor mele și am făcut un drum prin oraș, luând însă, de oboseală, o trăsură. Spre uimirea mea, trăsura a intrat pe o poartă care s-a deschis și ne-a lăsat să trecem printr-un gang care, la capăt, ducea iarăși în aer liber.¹²⁶ După aceea am mers cu un ghid alpin, care îmi căra lucrurile, prin peisaje care se schimbau. O bucată de drum m-a dus cu multă grijă pentru picioarele mele obosite. Terenul era mlăștinos; mergeam pe margine; oamenii stăteau pe pământ, printre ei era o fată, indiană sau țigancă. Mai devreme mă mișcasem eu singur pe terenul mlăștinos, mirându-mă continuu că pot să fac aceasta atât de bine după disecție. În final am ajuns la o căsuță de lemn, care avea o fereastră deschisă. Acolo ghidul m-a lăsat și a așezat pe pervazul ferestrei două scânduri de lemn, pentru a face astfel un pod peste hăul care trebuia trecut de la fereastră. Acum mi s-a făcut cu adevărat frică pentru picioarele mele. În locul trecerii așteptate am văzut însă doi bărbați adulți pe bănci de lemn care se aflau la pereți și am mai văzut cum alături de ei dorm doi copii. Ca și cum nu scândurile, ci copiii ar trebui să facă trecerea. Mă trezesc cu groază în minte.

¹²⁵ Staniolul este o aluzie la Stannius, *Sistemul nervos al peștilor*.

¹²⁶ Locație din holul casei mele, acolo unde se află cărucioarele; altminteri, locul are diferite destinații.

Cine și-a făcut o dată o impresie despre marile capacități ale condensării onirice își va putea reprezenta ușor ce număr de pagini ar trebui să ocupe analiza aprofundată a acestui vis. Din fericire, în acest context voi extrage pur și simplu un exemplu pentru uimirea în vis, care apare în detaliul „*destul de ciudat*“. Încep cu mobilul visului. Este o vizită a acelei doamne Louise N., care asistă la lucrare și în vis. „Împrumută-mi ceva de citit.“ Îi ofer *She* de Rider Haggard. „O carte ciudată, dar plină de sensuri ascunse“, doresc să îi expun; „eternul feminin, nemurirea afectelor noastre...“ Aici ea mă întrerupe: „Știi deja asta. Nu ai ceva al tău?“ — „Nu, operele mele nemuritoare nu sunt încă scrise.“ — „Deci când vor apărea oare așa-numitele ultime explicații, care, după cum ne promiți, vor fi lizibile și pentru noi?“ Întrebă ea cumva ironică. Observ atunci că altcineva îmi atrage atenția, prin gura ei, și amuțesc. Mă gândesc la sacrificiul care este prețul pe care trebuie să îl plătesc pentru a publica fie și numai lucrarea despre vis, în care trebuia să trădez atât de mult din propria mea ființă.

„Mai-binele, atât cât poți să-l știi,
Oricum nu e de spus unor copii.“¹²⁷

Disecția *propriului meu corp* care mi se cere în vis este deci *autoanaliza* legată de comunicarea viselor mele. Aici apare pe bună dreptate bătrânul Brücke; încă în acești primi ani de travaliu științific se întâmplă să las să zacă o descoperire până ce încărcătura sa de energie mă presa către publicare. Următoarele gânduri însă, care se învârt în jurul conversației cu Louise N., bat prea profund pentru a putea fi conștiente; ele suferă o deviere prin materialul care mi-a fost evocat de men-

¹²⁷ Vezi nota 4 de la p. 185.

ționarea cărții *She* a lui Rider Haggard. La această carte și la cea de-a doua carte a aceluiași autor, *Heart of the World*, se referă judecata „*destul de ciudat*” și numeroase elemente ale visului sunt luate din cele două romane fantastice. Terenul mlăștinos peste care oamenii trebuie cărați, prăpastia care trebuie traversată prin intermediul scândurilor aduse provin din *She*; indienii, fata, casa de lemn din *Heart of the World*. În ambele romane ghidul este femeie, în ambele este vorba despre călătorii periculoase, în *She* despre o călătorie plină de aventuri în ceva nedescoperit, aproape neumblat. După o notiță pe care o găsesc la vis, picioarele oboseite au fost o senzație reală din acea zi. Probabil lor le-au corespuns o dispoziție oboșită și o întrebare plină de îndoială: „Cât de departe mă vor mai duce picioarele?” În *She* aventura se termină cum, în loc să aducă nemurirea pentru sine și pentru ceilalți, ghida își găsește moartea într-un misterios foc subteran. O astfel de angoasă a fost stârnită, inconfundabil, în gândurile visului. „*Casa de lemn*” este cu siguranță *sicriul*, deci mormântul. Însă prin reprezentarea celui mai nedorit dintre toate gândurile printr-o împlinire de dorință, travaliul visului și-a realizat performanța de maestru. Odată chiar am fost într-un mormânt, dar era un mormânt etrusc golit din Orvieto, o cameră îngustă cu două băncuțe de piatră la pereți, pe care erau așezate scheletele a doi adulți. La fel arată interiorul casei de lemn din vis, numai că piatra este înlocuită cu lemn. Visul pare să spună: „Dacă tot vrei să stai în mormânt, să fie măcar mormântul etrusc” și, cu această înlocuire, el transformă cea mai tristă așteptare într-una chiar dorită. Din păcate, așa cum vom afla, el nu poate însă să inverseze în contrariul său decât reprezentarea care însoțește afectul, nu întotdeauna poate inversa însuși afectul. Astfel, eu mă trezesc „*cu groază în minte*”, după ce și-a obținut reprezentare și ideea că poate copiii vor reuși ceea ce tatălui

i-a rămas refuzat — o nouă aluzie la ciudatul roman în care identitatea unei persoane este susținută printr-o serie de generații de 2 000 de ani.

VIII

În contextul unui alt vis se află de asemenea o expresie de uimire față de ceea ce se petrece în vis, dar legată de o încercare de explicație atât de izbitoare, îndrăzneată și aproape spirituală, încât, din cauza ei, ar trebui să supun analizei întregul vis, chiar și dacă visul nu ar poseda alte două puncte de atracție pentru interesul nostru. În noaptea din 18 spre 19 iulie călătoresc pe Magistrala de Sud și aud în vis: „*Hollthurn, zece minute*“. *Mă gândesc imediat la Holothurien — un muzeu de istorie a naturii —, anume că acesta este un loc în care bărbații curajoși s-au luptat fără succes împotriva suzeranului lor. — Da, contrareforma în Austria! Ca și cum ar fi un loc din Steiermark sau Tirol. Atunci văd neclar un mic muzeu, în care sunt păstrate resturile sau posesiunile acestor bărbați. Doresc să cobor, dar ezit. Pe peron se află femei cu fructe, ele stăteau ciucite la pământ și își întindeau coșurile îmbietor. Am ezitat neștiind dacă mai avem timp și acum continuam să stăm. Dintr-o dată mă aflu în alt cupeu, în care scaunele sunt atât de înguste, încât ne lovim cu spatele de spătar.¹²⁸ Mă mir, dar puteam să fi schimbat vagoanele deja, în somn. Mai mulți oameni, printre care doi frați englezi; un șir de cărți pe o etajeră la perete. Văd „Wealth of Nations“, „Matter and Motion“ (de Maxwell), groase și legate în in maro. Bărbatul o întrebă pe sora sa dacă nu a uitat de o carte de Schiller. Cărțile sunt când ale mele, când ale celor doi.*

¹²⁸ Descrierea nu este inteligibilă nici pentru mine, dar mă ghidez după principiul de a reda visul în acele cuvinte care îmi vin atunci când îl transpun în scris. Transpunerea în cuvinte este chiar o parte din prezentarea visului.

Doresc să mă amestec în conversație, confirmând sau susținând. — Mă trezesc, asudând din tot corpul, pentru că ferestrele sunt închise. Trenul oprește la Marburg.

În timp ce scriam visul mi-a venit în minte un fragment de vis pe care amintirea voia să-l treacă cu vederea. *Spun fraților despre o anumită lucrare: „It is from..“, dar mă corectez: „it is by...“ Bărbatul remarcă față de soră: „El a spus corect.“*

Visul începe cu numele stației, care trebuie să mă fi trezit incomplet. Înlocuiesc acest nume, Marburg, cu Hollthurn. Faptul că am auzit Marburg la prima strigare, sau poate la una ulterioară, este dovedit de menționarea în vis a lui Schiller, care este născut la Marburg, dar nu la cel din Steiern.¹²⁹ De această dată călătoream în condiții foarte neplăcute, deși la clasa I. Trenul era supraaglomerat, în cupeu am întâlnit un domn și o doamnă care păreau foarte suspuși și care nu obișnuiau sau nu credeau că merită osteneala să își ascundă neplăcerea față de intrus. Nu mi s-a răspuns la salutul politicos; deși bărbatul și femeia stăteau unul lângă altul (cu spatele la locomotivă), femeia s-a grăbit să ocupe cu o umbrelă locul din față ei, de la fereastră; ușa a fost imediat închisă și au fost schimbate replici demonstrative despre deschiderea geamurilor. Probabil că imediat s-a văzut pofta mea de aer. Era o noapte fierbinte și în cupeul închis din toate părțile era sufocant. După experiența mea de călătorie, oamenii care se comportă atât de lipsit de considerație față de ceilalți sunt cei care nu și-au plătit biletul sau l-au plătit doar pe jumătate. Când a venit conductorul și eu i-am arătat biletul meu, cumpărat pe mulți bani, din gura femeii a ieșit pe un ton superior și

¹²⁹ [Completare din 1909] Schiller nu este născut într-un Marburg, ci în Marbach, așa cum știe orice elev de gimnaziu din Germania și cum știam și eu. Aceasta este încă o dată una dintre acele erori (a se vedea mai sus, p. 245, nota 26) care se interpun ca substitut pentru o falsificare intenționată în altă parte și pe care am încercat să le explic în *Psihopatologia vieții cotidiene*.

cumva amenințător: „Soțul meu are legitimație.“ Era o apariție impunătoare, cu trăsături neplăcute, de o vârstă apropiată de cea la care femeia își pierde farmecele; bărbatul nu s-a amestecat în conversație, stătea acolo nemișcat. Am încercat să dorm. În vis mă răzbun înspăimântător pe neplăcuții mei tovarăși de călătorie; nu s-ar bănuie ce ocări și ce umilințe se ascund în spatele fragmentului extras din prima jumătate a visului. După ce această trebuință a fost satisfăcută, s-a manifestat cea de-a doua dorință, de a schimba cupeul. Visul își schimbă atât de des scena și fără să pară a fi câtuși de puțin deranjat de schimbare, încât nu ar fi deloc bătător la ochi dacă mi-aș fi înlocuit imediat tovarășii de călătorie cu unii mai plăcuți, din amintirea mea. Dar aici apare un caz că ceva nu agreea schimbarea scenei, făcând necesară explicarea ei. Cum am ajuns dintr-o dată în alt compartiment? Nu îmi puteam aminti totuși cum coborâsem. Nu există decât o singură explicație: *trebuie să fi părăsit vagonul dormind*, un fapt rar, în favoarea căruia experiența neuropatologilor ne oferă totuși exemple. Știm despre persoanele care întreprind călătorii cu trenul într-o stare crepusculară, fără ca prin vreun semn să se ghicească starea lor anormală, până ce, la vreo stație oarecare, își revin complet și se miră de lacuna din memoria lor. Deci, încă în vis, îmi explicam starea ca pe un astfel de caz de „*automatisme ambulatoire*“.

Analiza permite o altă soluție. Încercarea de explicație care m-a frapat atât de mult atunci când a trebuit să o atribui travaliului visului nu este originală, ci copiază din nevroza unuia dintre pacienții mei. În altă parte povesteam deja de un bărbat cu o înaltă educație și foarte blând, care, la scurt timp după moartea părinților săi, a început să se plângă de tendințe criminale și căzuse acum victimă măsurilor de precauție pe care trebuia să le ia pentru a se împotrivi acestor tendințe. Era un caz de nevroză obsesională gravă acompaniată

de luciditate. În primul rând, a trece strada era acum un chin pentru el din pricina compulsiei de a ține socoteală unde dispar toți trecătorii; dacă vreunul se sustrăgea privirii sale urmăritoare, atunci îi rămânea o senzație penibilă și se gândea că ar fi fost posibil ca el să-l fi înlăturat. Printre altele, în spațele acestei imagini se afla o fantasmă cainică, pentru că „toți oamenii sunt frați“. Din cauza imposibilității de a realiza această sarcină, el a renunțat să mai iasă la plimbare și își petrecea viața închis între patru pereți. În camera sa ajungeau însă întruna, prin ziare, informații despre crime care se petreceau afară și conștiința lui îi sugera, sub formă de bănuială, că el ar fi criminalul căutat. Faptul că știa că nu își părăsise locuința de câteva săptămâni l-a protejat o vreme de aceste acuze, până ce într-o zi i-a trecut prin minte posibilitatea de *a-și fi părăsit casa într-o stare de inconștiență*; astfel ar fi putut să ucidă fără să știe nimic despre aceasta. De atunci încolo, el a încuiat ușa casei, i-a predat cheia bătrânei menajere și i-a interzis cu strășnicie să lase să ajungă cheia în mâna lui nici chiar și la propria lui cerere.

De aici provine și încercarea de explicație conform căreia eu aș fi coborât într-o stare de inconștiență — aceasta a intrat direct în vis, din materialul gândurilor visului și trebuie să servească în vis identificării mele cu persoana acestui pacient. Amintirea lui mi-a fost trezită de o asociație simplă. În compania acestui bărbat făcusem, cu câteva săptămâni în urmă, ultima călătorie de noapte. El se însănătoșise și mă acompania în provincie la rudele sale care mă chemaseră; am avut un compartiment pentru noi, am lăsat toate ferestrele deschise toată noaptea și am conversat antrenant, atât timp cât am rămas treaz. Știam că impulsurile ostile din copilărie împotriva tatălui său, în contexte sexuale, erau rădăcina îmbolnăvirii sale. Dat fiind că mă identificam cu el, doream să îmi mărturisesc deci ceva asemănător. Cea de-a

doua scenă a visului se interpretează ca o fantasmă extravagantă în care cei doi tovarăși de călătorie se comportă față de mine atât de respingător pentru că, prin venirea mea, stânjenisem schimbul nocturn de gesturi tandre pe care ei intenționau să îl aibă. Această fantasmă își are însă originea într-o scenă din copilărie, în care copilul, probabil împins de curiozitatea sexuală, năvălește în camera părinților și este alungat de acolo de ordinul tatălui.

Consider că este inutil să mai adun și alte exemple. Nu ar face decât să întărească ceea ce am dedus din cele deja introduse, anume că actul de judecată în vis nu este decât repetiția unui prototip din gândurile visului. De cele mai multe ori este o repetiție rău adusă din condei, introdusă într-un context neprielnic, uneori însă, ca în ultimele exemple, ea este atât de iscusit folosită, încât putem avea la început impresia unei activități independente de gândire în vis. De aici ne putem îndrepta interesul către acea activitate psihică ce pare să nu contribuie ce-i drept întotdeauna la formarea visului, dar care, acolo unde o face, se străduiește să contopească elementele onirice de origini disparate într-un tot fără contradicții și plin de sens. Înainte de aceasta însă ni se pare că se impune să ne ocupăm de manifestările de afect care apar în vis și să le comparăm cu afectele pe care le descoperă analiza la gândurile visului.

Afectele în vis

O remarcă ageră a lui Stricker [1879, 51] ne-a atras atenția că expresiile de afect ale visului nu permit acea expediere disprețuitoare pe care, în stare de veghe, o adresăm conținutului visului: „Dacă în vis mă tem de hoți, atunci hoții sunt imaginari, dar teama este reală“ — și la fel stau lucrurile și atunci când mă bucur în vis. După mărturia pe care ne-o dau senzațiile noastre, afectul trăit în vis nu este în niciun caz mai puțin valoros în comparație cu cel trăit cu aceeași intensitate în stare de veghe; prin conținutul său afectiv, visul ridică mai energic decât prin conținutul reprezentativ pretenția de a fi admis printre trăirile reale ale sufletului nostru. În stare de veghe ne realizăm această succesiune pentru că nu înțelegem să valorificăm psihic un afect decât în relația sa cu un conținut reprezentativ. Dacă afectul și reprezentarea nu se acordă între ele, după natură și intensitate, atunci judecata noastră vigیلă este pusă în încurcătură.

În ceea ce privește visele, a stârnit mereu mirare faptul că acel conținut reprezentativ nu aduce cu el efectele afective pe care gândirea vigیلă le așteaptă, cu necesitate. Strümpell (1877, 27 și urm.) spune că, în vise, reprezentările sunt despuiate de valoarea lor psihică. Însă din vis nu lipsește nici faptul contrar, apariția unor manifestări afective intense la un conținut ce nu pare să ofere niciun prilej de descărcare a afectului. Mă aflu în vis într-o situație groaznică, plină de pericole, grețosă, dar nu resimt nici teamă și nici repulsie; dim-

potrivă, alteori mă îngrozesc de lucruri inofensive și mă bucur de lucruri copilărești.

Enigma visului dispare mai repede și mai complet poate decât oricare alta, atunci când trecem de la conținutul manifest la cel latent al visului. Nu vom avea nimic de-a face cu explicația lui, deoarece el nu mai subzistă. Analiza ne învață: *conținuturile reprezentative au suferit deplasări și substituții, în timp ce afectele rămân neatinse*. Nicio mirare că acel conținut reprezentativ care este alterat prin deformare onirică nu se mai potrivește afectului care a rămas; dar nu este nicio mirare nici dacă analiza a reinstalat conținutul corect în locul său precedent.¹³⁰

Într-un complex psihic, care a suferit influența cenzurii rezistente, afectele sunt partea rezistentă, singura ce ne poate sugera completarea corectă. Încă și mai limpede decât la vise se dezvăluie această situație la psihonevroze. Afectul are mereu dreptate, cel puțin conform calității sale; intensitatea sa poate crește, datorită deplasărilor atenției nevrotice. Când istericul se miră că se poate teme atât de mult de lucruri mărunte, sau când bărbatul cu reprezentări obsesionale se miră ca din nimic i se poate dezvolta un astfel de autoreproș pe-

¹³⁰ [Completare din 1919] Dacă nu mă înșel foarte mult, primul vis pe care mi l-a povestit nepotul meu în vârstă de 20 de luni arată că travaliul visului a reușit să schimbe materialul visului în împlinire a unei dorințe, în timp ce afectul corespunzător se perpetuează neschimbat și în starea de somn. În noaptea dinaintea zilei în care tatăl său trebuia să plece pe câmpul de luptă, copilul a strigat, plângând sfâșietor: *Papa, papa — Bebi*. Aceasta nu poate însemna decât: papa și bebi rămân împreună, în timp ce plânsul recunoaște despărțirea care va urma. Pe atunci copilul era în stare să exprime foarte bine conceptul de despărțire. „Fort” [departe] (înlocuit printr-un oooo ciudat accentuat, prelungit foarte mult) a fost unul dintre primele sale cuvinte și, cu mai multe luni înainte de acest prim vis, el realizase cu toate jucăriile lui „fort”, ceea ce ținea de autostăpânirea, realizată foarte timpuriu, de a o lăsa să plece pe mama lui. [Despre acest copil Freud mai scrie și în *Dincolo de principiul plăcerii* (1920g) (N. t.)]

nibil, atunci ambii se înșală, luând conținutul reprezentativ — lucrurile mărunte sau nimicul — drept ceea ce este esențial și ei se apără fără succes, făcând din acest conținut reprezentativ punctul de pornire al travaliului lor de gândire. Psihanaliza le indică apoi drumul corect, arătându-le că justificat este, dimpotrivă, afectul și căutând reprezentarea care aparține afectului, refulată printr-o substituție. Premisa pentru aceasta este că descărcarea de afect și conținutul reprezentativ nu formează acea unitate organică indivizibilă pe care suntem obișnuiți să o vedem și să o tratăm ci că cele două părți pot să fie lipite una de alta, astfel că ele se pot descompune prin analiză. Interpretarea viselor arată că așa se petrec de fapt lucrurile.

Aduc mai întâi un exemplu în care analiza explică aparenta absență a afectului acolo unde conținutul ideatic ar trebui să forțeze descărcarea de afect.

I

Ea vede într-un pustiu trei lei, dintre care unul râde; dar ea nu se teme de ei. Apoi ea trebuie totuși să fi fugit de ei, căci vrea să se urce într-un copac, dar o găsește sus pe verișoara ei, care este profesoara de franceză etc.

Analiza adaugă la aceasta următorul material: mobilul indiferent al visului este o frază din tema ei la engleză: „Coama este podoaba leului.“ Tatăl ei purta o barbă care îi înconjură fața ca o coamă. Profesoara ei de engleză se numește Miss Lyons (lions, *engl.* = lei). Un cunoscut îi trimisese baladele lui Loewe (Löwe, *germ.* = leu). Aceștia sunt deci cei trei lei; de ce ar trebui să se teamă de ei? — Ea a citit o povestire în care un negru, care a fost instigat de tovarășii săi la revoltă, este vânat cu câini și se urcă în copac pentru a se salva. Apoi

urmează, în cea mai veselă dispoziție, frânturi de amintiri cum sunt indicațiile despre cum se prind lei, din *Fliegende Blätter*: Se ia un pustiu și se cerne, ca să rămână lei. Pe urmă nostima, dar nu foarte cuviincioasa anecdotă despre un funcționar care este întrebat de ce nu face eforturi mai mari pentru a obține favoruri din partea șefului său și care răspunde că s-a străduit să își croiască drum, dar superiorul lui era *deja acolo sus*. Întregul material devine inteligibil dacă aflăm că doamna a primit în ziua visului vizita superiorului soțului ei. El fusese foarte politicos cu ea, îi sărutase mâna, și *ea nu se temuse deloc de el*, deși era un „mare grangur“ și juca în capitala landului ei rolul de „rege leu“. Acest leu este deci comparabil cu leul din *Visul unei nopți de vară*, care se demască a fi Snug, tâmplarul, și astfel sunt toți lei din vis, de care nu se teme.

II

Al doilea exemplu este visul acelei fete care l-a văzut pe fiul cel mic al surorii sale, ca un cadavru în sicriu (p. 196 și p. 301), dar care nu a resimțit, așa cum adaug aici, nicio durere și nicio întristare. Știm din analiză de ce nu. Visul învăluia numai dorința ei de a-l revedea pe bărbatul iubit; afectul trebuia determinat pe baza dorinței, și nu a deghizării acesteia. Nu era deci niciun prilej de întristare.

Într-un număr de vise afectul rămâne cel puțin în relație cu acel conținut de reprezentare care l-a înlocuit pe cel care i se potrivea. În alte vise, atenuarea complexului merge mai departe. Afectul apare complet desprins de reprezentarea care îi aparține și este transferat altundeva în vis, unde se integrează noii ordonări a elementelor onirice. Este deci asemănător celor aflate despre actele de judecată în vis. Dacă în

gândurile visului se află o concluzie importantă, atunci și în vis se află o astfel de concluzie; dar concluzia poate fi deplasată în vis asupra unui cu totul alt material. Nu rareori această deplasare se realizează după principiul opoziției.

Voi explica ultima modalitate pe baza următorului exemplu de vis, pe care l-am supus analizei celei mai exhaustive.

III

Un castel pe țărmul mării, apoi însă el nu se mai află chiar la mare, ci pe marginea unui canal îngust, care duce în mare. Un domn P. este guvernatorul. Eu stau cu el într-un salon mare cu trei ferestre, în fața cărora se ridică niște ziduri proeminente, ca niște creneluri. Sunt repartizat la garnizoană ca ofițer voluntar în Marină. Ne temem de întâlnirea cu vase de război inamice, deoarece ne aflăm în stare de război. Domnul P. are intenția de a pleca; el îmi comunică instrucțiuni despre ceea ce trebuie să se întâmple în cazul de care ne temem. Soția sa bolnavă se află împreună cu copiii în castelul în pericol. Dacă începe bombardamentul, sala cea mare trebuie evacuată. El respiră greu și dorește să se îndepărteze; îl trag înapoi și întreb în ce modalitate îi voi da raportul dacă va fi necesar. La aceasta el mai spune ceva, dar se prăbușește imediat, mort. L-am presat inutil cu întrebările mele. După moartea lui, care ulterior nu-mi mai face nicio impresie, gânduri dacă văduva trebuie să rămână la castel, dacă eu trebuie să raportez comandamentului superior moartea lui și să preiau, ca următorul în rang, conducerea castelului. Stau deci la fereastră și observ vapoarele care trec; sunt vase comerciale care traversează rapid apele, unele au mai multe coșuri, altele au o punte mare (care este foarte asemănătoare cu clădirea gării din preludiul visului — care nu este povestit aici). Apoi lângă mine se află fratele meu și ne uităm amândoi pe fereastră pe canal. La un vapor ne speriem și strigăm: „Vine crucișătorul!“ Se vede însă

că se întorc doar aceleași vapoare pe care le cunosc deja. Atunci vine o navă mică, cu o siluetă comică, tăiată la mijloc, pe lat; pe punte se văd obiecte care seamănă cu niște cuve sau doze. Strigăm ca în cor: „Este vaporul de mic dejun!”

Mișcarea rapidă a vaselor, albastrul întunecat al apelor, fumul maroniu al coșurilor, toate acestea dau împreună o impresie tensionată, sumbră.

Locurile din acest vis sunt luate din mai multe călătorii în *Marea Adriatică* (Miramare, Duino, Veneția, Aquileja). Aveam proaspătă în memorie o călătorie de Paște, scurtă, dar foarte plăcută, pe care o făcusem în urmă cu câteva săptămâni cu fratele meu la *Aquileja*. Aici concură și războiul naval între America și Spania, și grijile mele, legate de el, care privesc soarta rudelor mele care trăiesc în America. În două locuri din acest vis apar efecte afective. Într-unul din locuri lipsește un afect care ar fi fost de așteptat; se relevă clar că moartea guvernatorului nu îmi face nicio impresie; într-un alt loc, când cred că văd nava de război, *mă sperii* și resimt în vis toate senzațiile spaimei. Distribuția afectelor este atât de reușită în acest vis bine construit, încât este evitată orice contradicție bătătoare la ochi. Nu există niciun motiv pentru care ar fi trebuit să mă sperii de moartea guvernatorului și, în calitate de comandant al castelului, este logic să mă sperii la vederea unei nave de război. Însă analiza indică faptul că domnul P. nu este decât o persoană de substituție pentru propriul meu Eu (în vis eu sunt locțiitorul lui). Eu sunt guvernatorul care moare brusc. Gândurile visului tratează despre viitorul alor mei după moartea mea prematură. În gândurile visului nu se mai află niciun alt gând penibil. Sperietura care în vis este atribuită vederii vasului de război trebuie să fie desprinsă de acolo și așezată aici. Dimpotrivă, analiza arată că regiunea din gândurile visului din care este luată nava de război este plină de cele mai voioase reminiscențe.

Cu un an în urmă, la Veneția, stăteam într-o zi minunat de frumoasă la fereastra camerei noastre din Riva Schiavoni și priveam laguna albastră, în care era mai multă mișcare decât altădată. Erau așteptate nave englezești, care trebuiau întâmpinate festiv și dintr-o dată soția mea strigă, veselă ca un copil: *Vine crucișătorul englez!* În vis eu mă sperii cu aceleași cuvinte; vedem din nou că vorbele din vis provin din vorbele din viață. Voi arăta imediat că travaliul visului nu pierde nici elementul „englezesc” din aceste vorbe. Aici schimb deci, între gândurile visului și conținutul visului, veselia în sperietură și nu mai este nevoie să spun că odată cu această transformare exprim și o parte din conținutul latent al visului. Exemplul dovedește însă că se află la latitudinea travaliului visului să desprindă mobilul de manifestare a afectului din relațiile sale cu gândurile visului și să le introducă oriunde altundeva în conținutul visului.

Mă folosesc de ocazie pentru a supune unei analize mai aprofundate apariția în vis a „*vaporului de mic dejun*”, care încheie atât de absurd o situație ce se susținea rațional. Dacă mă uit mai bine la obiectul oniric, mă frapează retroactiv prin faptul că era negru și prin faptul că, deoarece era tăiat în dreptul zonei de maximă lățime, din mijloc, semăna foarte bine cu un obiect care ne-a atras atenția în muzeele din orașele etrusce. Era o ceașcă paralelipipedică din ceramică neagră, cu două toarte, pe care se aflau obiecte cum sunt ceștile de cafea sau de ceai, într-un mod care nu e lipsit de asemănare cu serviciul nostru modern pentru *micul dejun*. Întrebând, am aflat că era toaleta unei doamne etrusce cu recipiente pentru cosmetice și ne-am spus în glumă că nu ar fi fost rău să îi aducem doamnei casei un astfel de obiect. Obiectul din vis înseamnă deci *toaletă neagră*, doliu și se leagă direct de moarte. Cu celălalt capăt, obiectul oniric amintește de bărcile funerare (*Nachen* — din radicalul *véχoc* — cadavru, așa cum mi-a

spus un prieten, cunoscător în ale limbilor) în care se puneau odinioară cadavrele, pentru a fi încredințate mării. De acest fapt se leagă întoarcerea vapoarelor din vis.

„În pace, în barca salvată, se întoarce moșneagul în port.“¹³¹

Este călătoria de întoarcere după naufragiu, vasul de mic dejun doar este spart pe lățime. De unde însă numele de vas de „mic dejun“? Aici se folosește elementul „englezesc“, care ne rămăsese pe afară atunci când fusese vorba despre navele de război. Mic dejun = *breakfast*, literal „spărgător de post“. *Spargerea* (*das Brechen*) ține de naufragiu (*Schiffbruch*), iar *post* se alătură toaletei negre.

La acest vas de mic dejun, nou-format în vis este numai numele. Lucrul a existat și îmi amintește de cele mai voioase ore din ultima călătorie. Neavând încredere în serviciile din Aquileja, ne luaserăm alimente din Görz, cumpăraserăm din Aquileja o sticlă din cel mai bun vin de Istria și, în timp ce vapoarașul naviga încet pe Canalul delle Mee către *Grado*, noi, singurii pasageri, luaserăm micul dejun pe punte, în cea mai veselă dispoziție; rareori ni se păruse atât de bun un mic dejun. Acesta este deci „*vaporul de mic dejun*“ și tocmai în spatele acestei reminiscențe a celor mai vesele plăceri ale vieții, visul ascunde cele mai tulburătoare gânduri despre un viitor necunoscut și neliniștitor.

Desprinderea afectelor de masele de idei care au produs declanșarea lor este lucrul cel mai remarcabil care li se întâmplă în formarea visului, dar nu este nici singura și nici cea mai

---

¹³¹ „Still, auf gerettetem Boot, treibt in den Hafen der Greis.“ — Schiller, *Nachträge zu den Xenien*; versul încheie o alegorie a vieții și morții (N. t.).

însemnată transformare pe care ele o suferă pe drumul de la gândurile visului la visul manifest. Comparând afectele din gândurile visului cu cele din vis, un lucru este clar imediat: acolo unde în vis se află un afect, el se află și în gândurile visului, dar nu invers. În general, visul este mai sărac în afecte decât materialul psihic din elaborarea căruia a rezultat. După ce am reconstruit gândurile onirice, văd cum, de regulă, imboldurile psihice cele mai intense se luptă în ele pentru a fi luate în seamă, de cele mai multe ori confruntându-se cu altele, care le stau direct împotriva. Dacă privesc apoi din nou către vis, mi se pare nu rareori searbăd, fără niciun ton afectiv mai intens. Prin travaliul visului, nu numai conținutul gândurilor mele, ci adesea și tonul lor afectiv sunt aduse la nivelul indiferenței. Aș putea spune că prin travaliul visului se realizează o *reprimare a afectelor*. Să luăm, de exemplu, visul despre monografia botanică (p. 214). Acestuia îi corespunde în gândire o pledoarie pasionată în favoarea libertății mele de a acționa așa cum doresc, de a-mi rostui viața așa cum mi se pare mie de cuviință. Visul care rezultă din aceasta sună indiferent: eu am scris o monografie, ea se află în fața mea, are planșe în culori, iar la fiecare exemplar sunt anexate plante uscate. Este ca liniștea de pe un câmp de bătălie plin de cadavre; nu se mai bănuiește nimic din furia uciderii.

Se poate întâmpla și altfel, în visul însuși pot să intre manifestări vii de afect; însă dorim să zăbovim la început asupra faptului incontestabil că atât de multe vise apar indiferente, în timp ce nu ne putem niciodată transpune în gândurile visului fără a fi profund afectați.

Nu voi da aici explicația teoretică exhaustivă a acestei reprimări a afectului în timpul travaliului visului; ea ar presupune cea mai atentă adâncire în teoria afectelor și în mecanismul refulării. Voi menționa aici numai două gânduri. Sunt nevoit — din alte motive — să îmi reprezint declanșarea afec-

tului ca pe un proces centrifugal, îndreptat spre interiorul corpului, analog proceselor de inervație motorii și secretorii. Așa cum în starea de somn emiterea impulsurilor motorii către lumea exterioară pare suspendată, tot așa ar putea fi îngreunată și deșteptarea centrifugală a afectelor de către gândirea inconștientă în timpul somnului. Impulsurile afective care iau ființă în timpul desfășurării gândurilor onirice ar fi deci impulsuri slabe în sine și de aceea nici cele care ajung în vis nu sunt mai puternice. După acest raționament, „reprimarea afectelor“ nu ar fi nicidecum rezultatul travaliului visului, ci o consecință a stării de somn. Ar putea fi așa, dar asta nu poate să fie totul. Trebuie să ne gândim și că fiecare vis complex s-a dezvoltat a fi și un rezultat de compromis al unei confruntări între forțele psihice. Pe de o parte, gândurile care formează dorințe luptă împotriva opoziției unei instanțe de cenzură, pe de altă parte am văzut adesea că în gândirea inconștientă însăși fiecare șir de gânduri era alăturat opusului său contradictoriu. Dat fiind că aceste șiruri de gânduri sunt toate capabile de afect, nu ne vom înșela, în mare, dacă vom privi reprimarea afectivă ca o consecință a inhibiției pe care o exercită contrariile unul împotriva celuilalt și cenzura împotriva tendințelor reprimare de ea. *Inhibarea afectelor ar fi atunci cel de-al doilea rezultat al cenzurii visului, după cum deformarea visului era prima ei consecință.*

Voi adăuga un exemplu de vis, în care tonul afectiv indiferent al conținutului visului poate fi explicat prin opoziția în gândurile visului. Voi povesti următorul vis scurt, de care fiecare cititor va lua cunoștință cu dezag:

IV

O înălțime, pe care se afla ceva asemănător cu o latrină în aer liber, o bancă foarte lungă, în capătul căreia se afla o mare haz-

na. Marginea din spate este acoperită cu un strat gros de grămăjoare de excremente de toate dimensiunile și gradele de prospețime. În spatele băncii se află un tufiș. Eu urinez pe bancă; un jet lung de urină stropște tot, grămăjoarele de excremente se desprind ușor și cad în gaură. Ca și cum la sfârșit ar mai rămâne ceva.

De ce nu am simțit nicio greață la acest vis?

Pentru că, după cum arată analiza, la producerea acestui vis au contribuit cele mai plăcute și mai satisfăcătoare gânduri. În analiză, îmi vine în minte imediat *grajdul lui Augias*, pe care îl curăță Hercule. Acest Hercule sunt eu.

Înălțimea și tufișurile provin de la Aussee, acolo unde locuiesc copiii mei. Eu am descoperit etiologia infantilă a nevrozelor și astfel mi-am ferit propriii copii de îmbolnăvire. Banca este (în afară de gaura de hazna, desigur) copia fidelă a unei mobile pe care mi-o făcuse cadou o pacientă recunoscută. Ea îmi amintește cât de mult mă onorează pacienții mei. Chiar muzeul excrementelor umane este capabil de o interpretare care să îmi bucure inima. Oricât de mult m-ar îngrețoșa aceasta în realitate, în vis este vorba despre o reminență din frumoasa Italie, în ale cărei orașele, se știe, vece-urile nu sunt altfel construite. Jetul de urină care clătește totul este o aluzie inconfundabilă la mărime. Așa stinge Gulliver marele incendiu din Liliput; el își atrage astfel dizgrația din partea celei mai mici dintre regine. Dar și Gargantua, uriașul maestrului Rabelais, se răzbună astfel pe parizieni, îndreptându-și jetul de urină asupra orașului, călărind pe Notre Dame. Ieri, înainte de a merge la culcare, am răsfoit ilustrațiile lui Garnier la Rabelais. Și, ciudat, iată încă o dovadă a faptului că sunt un uriaș, supraomul! Platforma de la Notre Dame era locul meu preferat din Paris; în fiecare după-amiază liberă urcam în turnurile catedralei, printre monștri și schilozi. Faptul că toate excrementele dispar atât

de repede sub jet amintește de motoul: „*Afflavit et dissipati sunt*“, pe care intenționam odată să îl pun la începutul secțiunii despre terapia isteriei.

Și acum cauza eficientă a visului. Era o după-amiază fierbinte de vară, seara ținusem o prelegere despre relația între isterie și perversiuni și tot ceea ce am putut să spun mi-a plăcut atât de profund, mi s-a părut despuiat de orice valoare. Am fost obosit, fără urmă de satisfacție pentru munca mea grea și mi-am dorit să mă aflu cât mai departe de acest scormonit prin mizeria umană, mi-a fost dor de copiii mei și de frumusețile Italiei. În această dispoziție am trecut din sala de conferințe într-o cafenea, pentru a lua o gustare modestă în aer liber, căci mă părăsise pofta de mâncare. Dar unul dintre auditorii mei a venit cu mine; el a cerut voie să stea lângă mine, în timp ce-mi beam cafeaua și îmi rodeam cornul, și a început cu linguşelile. Cât de mult a învățat de la mine și cum vede el acum totul cu alți ochi, că eu am curățat *grajdul lui Augias* al erorilor și prejudecăților din teoria nevrozelor, pe scurt că eu aș fi un om mare. Dispoziția mea nu se potrivea cu acest cântec de laudă; eu mă luptam cu greața, m-am dus mai devreme acasă pentru a scăpa de ea, am mai răsfoit prin Rabelais înainte de a merge la culcare și am citit o nuvelă de C.F. Meyer, „Suferințele unui băiat“.

Din acest material se produsese visul, nuvela lui Meyer a adăugat amintirea scenelor din copilărie (cf. visul despre contele Thun, ultimul tablou, p. 260). Dispoziția diurnă de scârbă și dezgust s-a prelungit în vis, astfel că ea a putut comanda aproape întreg materialul conținutului visului. Dar noaptea a fost activată dispoziția contrară ei, de puternică și chiar exagerată autoafirmare, care a suspendat-o pe prima. Conținutul visului a trebuit să se configureze astfel încât, folosind același material, el să facă posibilă atât exprimarea obsesiei de inferioritate, cât și a celei de grandoare. Din aceas-

tă formațiune de compromis rezultă un conținut oniric cu două sensuri, dar și prin inhibiția reciprocă a contrariilor rezultă un ton indiferent al afectelor.

După teoria împlinirii dorințelor, acest vis nu ar fi posibil dacă nu ar adăuga la greață șirul de gânduri al grandomaniei, opus, poate reprimat, dar colorat de plăcere. Căci în vis ceea ce este penibil nu trebuie să fie exprimat; penibilul din gândurile noastre diurne poate să intre în vis numai dacă împromută veșmântul său, în același timp, unei împliniri de dorință.

Travaliul visului poate proceda cu afectele gândurilor visului și altfel decât să le admită sau să le reprime până la anulare. El le poate *inversa în contrariul lor*. Am făcut deja cunoștință cu regula de interpretare după care fiecare element al visului poate să reprezinte pentru interpretare și contrariul său, la fel ca și pe sine însuși. Nu știm dinainte dacă se aplică una sau cealaltă; numai contextul hotărăște în această privință. O bănuială despre această stare de lucruri s-a impus evident conștiinței populare; foarte frecvent cărțile de vise procedează la interpretarea viselor după principiul contrastului. O astfel de transformare în contrariu este posibilă prin înlănțuirea asociativă strânsă care leagă, în gândirea noastră, reprezentarea unui lucru de contrariul său. Ca orice altă deplasare, ea servește scopurilor cenzurii, dar este adesea opera împlinirii dorinței, căci împlinirea dorinței nu constă din nimic altceva decât din înlocuirea unui lucru neplăcut cu inversul său. La fel ca și reprezentările lucrurilor, și afectele gândurilor visului pot deci să apară în vis inversate în contariul lor și este probabil ca această inversare de afect să fie realizată de regulă de cenzura onirică. *Reprimarea afectelor*, ca și *inversarea afectelor* servesc și în viața socială, care ne-a furnizat analogia curentă cu cenzura onirică, mai ales în scop de *disimulare*. Atunci când stau de vorbă cu o persoană față de

care trebuie să îmi impun considerație, în timp ce eu doresc să îi spun ceva ostil, este chiar mai important să îmi ascund față de ea expresiile afectului meu decât să împlânzesc cuvintele care exprimă gândurile mele. Dacă îi vorbesc într-un mod care nu este lipsit de politețe, dar însoțesc aceste vorbe cu o privire sau un gest de ură și dispreț, efectul pe care îl voi obține asupra acestei persoane nu este mult diferit de cel pe care l-aș fi avut aruncându-i în față disprețul meu, fără să îl cruț. Cenzura înseamnă deci să îmi reprim în primul rând afectele și dacă sunt un maestru al deformării, eu voi simula afectul opus; voi zâmbi când sunt mânios și mă voi purta delicat atunci când doresc să distrug.

Cunoaștem deja un excelent exemplu pentru o astfel de răsturnare de afect în vis, în serviciul cenzurii onirice. În visul „despre barba unchiului“ (p. 181) eu resimt o mare tandrețe pentru prietenul meu R., în timp ce și pentru că gândurile visului îl fac „prostănac“. Din acest exemplu de răsturnare a afectelor am recoltat prima dovadă pentru existența unei cenzuri onirice. Nu este nici aici nevoie să presupunem că travaliul visului creează *ex nihilo* un astfel de contraafect; de obicei, el îl găsește de-a gata în materialul gândurilor visului și îl amplifică pur și simplu, folosind forța psihică a motivelor de apărare, până ce ajunge să dețină ponderea dominantă în formarea visului. În visul cu unchiul, sus-menționat, contraafectul tandru provine probabil dintr-o sursă infantilă (așa cum arată continuarea visului), căci relația dintre unchi și nepot a devenit la mine, datorită naturii deosebite a experiențelor celor mai vechi din copilăria mea, sursa tuturor prietenilor și dușmăniilor.

Un exemplu excelent pentru o astfel de răsturnare de afect este furnizat de un vis raportat de Ferenczi (1916): „Un domn mai în vârstă este trezit noaptea de soția lui, care s-a speriat că el râdea în somn atât de tare și atât de dezlănțuit. Bărba-

tul a povestit ulterior că avusese următorul vis: *Stăteam în-tins în patul meu, un domn cunoscut a intrat, eu am vrut să aprind lumina, dar nu am putut, am tot încercat s-o fac, degeaba. Atunci soția mea a coborât din pat pentru a mă ajuta, dar nici ea nu a reușit să facă nimic; pentru că se jena de domnul respectiv din cauza neglijenței ei, ea a renunțat în cele din urmă și s-a culcat la loc în pat; toate acestea erau atât de comice, încât nu m-am putut împiedica să râd teribil. Soția a spus: „Ce râzi, ce râzi?“, dar eu am râs mai departe, până ce m-am trezit.*

În ziua care a urmat, domnul a fost foarte abătut, a avut dureri de cap — de atâta râs, care m-a zdruncinat, a fost el de părere.

Din punct de vedere analitic, visul arată mai puțin vesel. „Domnul cunoscut“ care a intrat este, în gândurile latente ale visului, imaginea morții ca „marele necunoscut“, evocată în ziua precedentă. Acest domn în vârstă care suferă de arterioscleroză avusese în ziua precedentă motiv să se gândească la moarte. Râsul dezlănțuit a luat locul plânsului și tânguitului la ideea că trebuie să moară. Lumina vieții este cea pe care el nu mai poate să o aprindă. Acest gând trist poate să se fi legat de încercările de coit, intenționate cu puțin timp înainte, dar nereușite, la care nu a ajutat cu nimic nici soția sa în neglijență; el a observat că este deja în declin. Travaliul visului a înțeles să inverseze ideea tristă a impotenței și morții într-o scenă comică și hohotele de plâns în hohote de râs.

Există o categorie de vise care merită să fie numite „ipocrite“ și care pun la grea încercare teoria despre împlinirea viselor. Am devenit atent la ea atunci când doamna dr M. Hilferding a pus în discuția „Societății vieneze de psihanaliză“ următoarea relatare de vis aparținându-i lui Rosegger.

Rosegger (în *Waldheimat*, vol. 2) povestește în istoria „Fremd gemacht“: „Mă bucur de obicei de un somn sănătos,

dar mi-am pierdut odihna multor nopți, deoarece, pe lângă viața mea modestă de student și literat, am tras toată viața în urma mea umbra unei veritabile vieți de croitor, ca o fantomă, fără a mă mai putea desprinde de ea.

Peste zi gândurile nu mi-au fost ocupate atât de frecvent și de intens de trecutul meu. Un cuceritor al cerului și lumii care lepădase pielea de filistin are altceva de făcut. Dar, pe când eram un tânăr îndrăzneț, nu mă gândeam nici la visele de noapte; numai ulterior, când m-am obișnuit să mă gândesc la tot sau când filistinul din mine a început să se mai agite puțin, mi-a sărit în ochi modul în care, atunci când totuși visam, eram de fiecare dată calfă de croitor și sub acest chip lucram de mult timp la un meșter, într-un atelier, fără plată. Când stăteam lângă el și coseam și călcam eram foarte conștient că de fapt nu mai aparțineam aceluia loc, că, în calitate de orășean, trebuia să mă ocup de alte lucruri; totuși eram mereu liber, eram mereu în vacanță de vară și stăteam drept ajutor meșterului. Adesea mi-era foarte incomod, regretam că pierd vremea în care aș fi știut să am preocupări mai bune și mai folositoare. Trebuia să fac față dojenelilor meșterului, când ceva nu ieșea pe măsura și pe croiala dorite; de o leafă săptămânală nici nu putea fi vorba. Adesea, pe când stateam așa, cu spatele aplecat în atelierul întunecat, mă hotăram să-mi părăsesc lucrul și să fug. O dată am și făcut așa, totuși meșterul nici nu a observat și apoi m-am reîntors lângă el să cos.

Cât de mult m-a bucurat trezirea, după niște ore atât de plicticoase! Și atunci am hotărât ca, dacă acest vis persistent se va repeta vreodată, să îl resping cu energie și să strig tare: «Este numai o fantasmagorie, eu sunt culcat în pat și vreau să dorm...» Și în noaptea următoare mă aflu totuși din nou în atelierul croitorului.

Așa s-a petrecut timp de ani de zile, cu o regularitate stranie. Odată, când noi, meșterul și cu mine, lucram la Alpel-

hofer, acel țăran la care intrasem ca învățăcel, meșterul meu s-a arătat deosebit de nemulțumit de lucrarea mea. «Aș vrea să știu unde ți-e capul!» a spus el și m-a privit cam întunecat. M-am gândit că era înțelept ca eu să mă ridic acum și să îi spun că stau la el numai ca să îi fac plăcere și apoi să plec. Dar nu am făcut asta. Nu am protestat când meșterul a luat un ucenic și mi-a ordonat să îi fac loc pe bancă. M-am tras către colț și am cusut. În aceeași zi a mai fost luată și o calfă; era un bigot, boemianul care lucrase la noi în urmă cu nouăsprezece ani și care căzuse în gârlă odată, pe când se întorcea de la han. Atunci când am vrut să mă așez, acolo nu mai era loc. L-am privit întrebător pe meșter și acesta mi-a spus: «Nu ai nicio îndemânare pentru croitorie, *poți să pleci, ești deja străin*» — Atât de mare a fost spaima mea, încât m-am trezit.

Lumina gri a dimineții a intrat pe ferestrele luminate în căminul meu familiar. Mă înconjurau obiecte de artă; în biblioteca stil se aflau eternul meu Homer, gigantul meu Dante, incomparabilul meu Shakespeare, gloriosul meu Goethe — toți cei minunați și nemuritori. Din camera de alături se auzeau clinchetele vocilor copiilor care se treziseră și care sporovăiau cu mama lor. M-am simțit ca și cum aș fi regăsit această viață idilic de dulce, blândă și plină de poezie, senină, în care resimțeam atât de des și de profund calma fericire umană. Și totuși mă rodea faptul că nu plecasem eu de la meșterul meu, ci mă concediasse el.

Remarcabil este că din acea noapte în care meșterul *mă considera străin*, m-am bucurat de odihnă, nu am mai visat despre croitoria mea, care se afla în trecutul îndepărtat, care doar a fost atât de veselă, prin lipsa ei de pretenții și care a aruncat totuși o umbră atât de lungă în anii care au urmat.“

În această serie de vise a scriitorului, care în tinerețe fusese calfă de croitor, este important să recunoaștem forța îm-

plinirii dorințelor. Tot ce este îmbucurător se află în viața diurnă, în timp ce visul pare să tragă în contemporaneitate umbra fantomatică a unei existențe nefericite în final biruite. Propriile mele vise de o natură asemănătoare m-au pus în poziția de a da o explicație despre astfel de vise. Ca tânăr doctor, am lucrat mult timp într-un institut de chimie, fără a putea să realizez ceva în ceea ce privește îndemânarea cerută acolo și acum nu mă gândesc niciodată în stare trează cu plăcere la acest episod infertil și de fapt rușinos al uceniei mele. Dimpotrivă, a devenit repetitiv un vis în care lucram în laborator, făceam analize și treceam prin tot felul de întâmplări etc.; aceste vise sunt la fel de inconfortabile ca și visele cu examene și nu sunt niciodată foarte clare. La interpretarea unuia dintre aceste vise am fost în sfârșit atent la cuvântul „*analiză*“, care mi-a oferit cheia înțelegerii lui. De atunci doar am devenit „*analist*“, fac analize care sunt foarte laudate, ce-i drept *psihanalize*. Am înțeles deci: dacă în viața diurnă m-am mândrit cu acest fel de analize, dacă aș dori să mă laud cu cât de departe am mers în privința lor, noaptea visul îmi înfățișează acele alte analize, nefericite, pentru care nu aveam de ce să fiu mândru; sunt vise de pedepsire ale celui care s-a ajuns, ca și cele ale calfei de croitor care a devenit un scriitor admirat. Cum este însă posibil ca, în conflictul între mândria de parvenit și autocritică, visul să se pună în serviciul ultimei și să ia drept conținut un avertisment rațional în loc de o împlinire de dorință neîngăduită? Am menționat deja că răspunsul la această întrebare ne creează greutate. Putem conchide că la început o fantasmă de ambiție exagerată formează baza visului; însă, în locul ei, și-au găsit calea spre conținutul visului înăbușirea și umilința ei. Ne putem aminti că în viața psihică există tendințe masochiste, cărora trebuie să le atribuim o astfel de inversare. Nu aș avea nimic împotriva dacă am diferenția acest fel de

vis, ca *vis punitive*, față de *visele de împlinire a dorinței*. Nu aș vedea în asta o limitare a teoriei despre vise pe care am susținut-o până acum, ci doar un artificiu lingvistic pentru a veni în întâmpinarea acelor care cred că este ciudat ca opusele să conveargă. O privire mai atentă asupra unora dintre aceste vise ne lasă să recunoaștem însă altceva. Într-o secvență neclară de la baza unuia dintre visele mele despre laborator, eu aveam chiar acea vârstă care m-a plasat în anul cel mai trist și mai lipsit de succese din cursul carierei mele medicale; nu aveam încă nicio poziție și nu știam să mă întrețin, dar am aflat dintr-o dată că aveam de ales între mai multe femei cu care aș fi putut să mă căsătoresc! Eram deci din nou tânăr și mai ales ea era din nou tânără, femeia care împărtășise cu mine toți acești ani grei. Astfel s-a trădat, ca stimul inconștient al visului, una dintre dorințele care îl rod neîncetat pe un bărbat care îmbătrânește. Lupta care se desfășura în alte straturi psihice între vanitate și autocritică a determinat poate conținutul visului, dar dorința de tinerețe, mai profund înrădăcinată, a fost singura care a făcut posibil visul. Adesea ne spunem, în stare de veghe: este atât de bine acum și am dus vremuri grele altădată; dar era totuși frumos atunci, eram încă atât de tânăr.¹³²

O altă grupă de vise pe care eu însumi le am foarte des și pe care le-am recunoscut ca ipocrite au drept conținut reconcilierea cu persoane cu care relațiile de prietenie s-au stins demult. Analiza descoperă atunci în mod regulat un mobil care m-ar fi obligat să las la o parte ultimul rest de considerație pentru acești prieteni de odinioară și să îi tratez ca pe străini sau dușmani. Visului însă îi place să zugrăvească relația opusă.

---

¹³² [Completare din 1930] De atunci, psihanaliza a descompus persoana în Eu și Supraeu (*Psihologia maselor și analiza Eului*, 1921c), astfel că acum este ușor să recunoaștem în aceste vise punitive împliniri ale dorințelor Supraeului.

La aprecierea viselor pe care le comunică un scriitor, ne este îngăduit destul de des să admitem că el a omis să povestească astfel de particularități ale conținutului visului, resimțite ca tulburătoare sau ca neesențiale. Visele sale ne pun o problemă care s-ar putea rezolva curând după o redare exactă a conținutului visului.

O. Rank mi-a atras atenția că în basmul fraților Grimm despre croitorașul cel viteaz sau „Șapte dintr-o lovitură“ este povestit un vis asemănător al unui parvenit. Croitorul care a devenit erou și ginere al regelui visează într-o noapte trecută cu prințesa, soția lui, despre meșteșugul său; aceasta, care a devenit neîncrezătoare, a comandat pentru noaptea următoare gărzi care să asculte cele spuse în vis și să se lămuirească asupra persoanei visătorului. Dar micul croitor este avertizat și știe acum să corecteze visul.

Gradul de complicație al proceselor de suspendare, de scădere și de inversare care produc, în sfârșit, din afectele gândurilor visului pe cele ale visului se poate vedea bine în analizele corespunzătoare ale viselor complet analizate. Voi trata aici încă niște exemple de stimulare afectivă în vis, care dovedesc realizarea unora dintre cazurile sus-menționate.

V

În ceea ce privește visul despre ciudata sarcină pe care mi-o dă bătrânul Brücke, de a-mi diseca propriul bazin (v. p. 523), *omit chiar în vis groaza care ține de aceasta*. Aceasta este deci o împlinire a dorinței în mai mult decât un singur sens. Disecția înseamnă autoanaliza, pe care o desăvârșesc oarecum prin publicarea cărții despre vise, care în realitate mi-a fost atât de penibilă, încât am amânat mai mult de un an tipărirea manuscrisului care era deja gata. Se activează deci

dorința ca eu să îmi pot depăși această senzație inhibitorie, de aceea în vis nu simt nicio *groază*. Aș fi vrut să omit și în alt sens „*groaza*“ (*Grauen*): eu deja încăruntesc (*graue*) și părul cărunt (*grau*) mă avertizează să nu mai întârzii. Știm deja că la încheierea visului se impune reprezentării gândul că ar trebui să las în seama copiilor să ajungă la țelul acestui drum dificil.

În cele două vise care amână expresia de satisfacție până în clipa ce urmează imediat după trezire, o dată această satisfacție este motivată de așteptarea că acum voi afla ce înseamnă „am visat deja asta“ și se leagă de fapt de nașterea primilor copii (v. pp. 516, 517), iar de cealaltă dată motivul satisfacției este convingerea că acum se va realiza „ceea ce s-a anunțat printr-un semn prevestitor“ și această satisfacție este aceeași care l-a salutat odinioară pe cel de-al doilea fiu. Aici afectele care domină în gândurile visului persistă în vis, dar în niciun vis lucrurile nu pot să meargă chiar așa de ușor. Dacă ne cufundăm puțin în cele două analize, aflăm că această satisfacție care nu se supune cenzurii primește o întărire dintr-o sursă care are a se teme de cenzură și al cărei afect ar ridica desigur rezistențe, dacă nu s-ar acoperi cu un astfel de afect de satisfacție — legitimă — dintr-o sursă îngăduită, dacă nu s-ar strecura sub aripa sa. Din păcate, nu pot demonstra aceasta pe un exemplu de vis, dar un exemplu din altă sferă va face inteligibilă părerea mea. Propun următorul caz: se află în apropierea mea o persoană pe care o urăsc, astfel că în mine se naște o pornire vie de a mă bucura când i se întâmplă ceva neprielnic. Dar elementul moral din natura mea nu cedează acestei porniri; nu îndrăznesc să îmi exprim dorința de nenorocire și, după ce i se întâmplă acelei persoane o nenorocire nemeritată, eu îmi reprim satisfacția și mă oblig să exprim și să gândesc regretul față de aceasta. Cred că

fiecare s-a aflat măcar o dată în această poziție. Atunci se întâmplă însă ca persoana urâtă să-și atragă, printr-o abatere, o neplăcere bine meritată; atunci eu am voie să dau frâu liber satisfacției mele că pe această persoană a ajuns-o pedeapsa corectă și exprim aceasta în consonanță cu mulți alții, care sunt imparțiali. Dar pot să fac observația că satisfacția mea va fi mai intensă decât a altora; ea a căpătat o întărire din sursa urii mele, pe care până acum cenzura internă o împiedica să furnizeze afect. Dar acest impediment încetează odată cu schimbarea condițiilor. Acest caz apare, în general, în societate atunci când persoanele antipatice sau cei care aparțin unei minorități rău văzute se fac vinovate cu ceva. Atunci pedepsirea lor nu mai corespunde vinei, ci vina sporește din pricina relei-voințe până acum rămasă fără efect, care se îndreaptă împotriva ei. Fără îndoială că cei care pedepsesc săvârșesc în acest caz o nedreptate; ei însă sunt împiedicați să perceapă acest lucru din cauza satisfacției pe care le-o oferă ridicarea unei reprimări interne îndelung persistente. În astfel de cazuri, calitatea afectului este poate justificată, dar nu cantitatea lui; și autocritica liniștită dintr-un punct de vedere neglijează cu prea mare ușurință verificarea celui de-al doilea punct. Odată ușa deschisă, pe ea se precipită mai mulți oameni decât intenționam la origine să admitem.

Trăsătura frapantă a caracterelor nevrotice, anume că la ele mobilurile capabile de afect obțin efecte care, deși sunt justificate calitativ, depășesc măsura cantitativ, se explică în acest fel, în măsura în care poate avea o explicație psihologică. Surplusul provine din surse afective rămase inconștiente, până acum reprimare, care pot să se lege asociativ de un mobil real, și calea dorită pentru descărcarea propriului afect a fost deschisă de altă sursă de afect, legitimă, împotriva căreia nu există obiecții. Ni se atrage astfel atenția că între instanța psihică reprimată și cea reprimatoare nu trebuie să

avem în vedere exclusiv relațiile de inhibiție reciprocă. La fel de multă atenție merită cazurile în care cele două instanțe produc un efect patologic prin conlucrare, prin potențare reciprocă. Vom folosi aceste remarci revelatoare despre mecnica psihică pentru înțelegerea manifestărilor afective ale visului. O satisfacție care se reflectă în vis și care poate fi regăsită, desigur, imediat în locul ei printre gândurile visului nu este întotdeauna explicată complet doar prin această indicație. De regulă, trebuie să căutăm pentru ea o a doua sursă în gândurile visului, sursă pe care apasă povara cenzurii, neputând astfel să creeze satisfacție, ci afectul opus acesteia. Datorită existenței primei surse a visului, a doua sursă sustrage refulării afectul de satisfacție și îl lasă să se manifeste ca o intensificare, o întărire a satisfacției din altă sursă. Astfel, în vise afectele par compuse din mai multe afluxuri și supradeterminate în legătură cu material de gânduri; *sursele de afect care pot să furnizeze aceleași afect intervin împreună în travaliul visului, pentru formarea acestuia.*¹³³

Obținem o scurtă privire de ansamblu asupra acestor relații complicate prin analiza frumosului vis al cărui punct central este format din „*non vixit*” (vezi p. 489). În acest vis sunt cuprinse manifestări afective de calități diferite, în două locuri din conținutul manifest. Impulsurile ostile și cele penibile (chiar în vis se spune: „cuprins de afecte ciudate”) se suprapun acolo unde eu îl nimicesc pe prietenul meu care mi se împotrivesc. La sfârșitul visului sunt neobișnuit de bucuros și fac o apreciere despre o posibilitate care în stare vigیلă este recunoscută ca absurdă, și anume că există strigoi pe care îi putem înlătura numai prin dorință.

¹³³ [Completare din 1909] La fel am explicat efectul de plăcere deosebit de mare pe care îl au cuvintele de spirit tendențioase.

Nu am comunicat însă care a fost prilejul în care a apărut acest vis. Este unul esențial, care conduce la înțelegerea profundă a visului. De la prietenul meu din Berlin (pe care l-am numit Fl.) am primit informația că el se va supune unei operații și că rudele sale care locuiesc la Viena îmi vor da alte informații despre starea sa. Aceste prime informații despre operație nu sunau prea îmbucurător și m-au îngrijorat. Cel mai mult mi-ar fi plăcut să pot merge la el, dar tocmai atunci eram prins într-o suferință care făcea ca fiecare mișcare să fie pentru mine un chin. Din gândurile visului aflu că mă tem pentru viața scumpului meu prieten. Singura sa soră, pe care eu nu o cunoscusem niciodată, murise, după cum știam, în tinerețe, după o boală de scurtă durată. (În vis, Fl. îmi povestește despre sora lui și spune: *a murit în trei sferturi de oră*). Trebuie să îmi fi imaginat că propria sa natură nu era mai rezistentă și că, în urma unor vești mult mai rele, aleg totuși să călătoresc... dar ajung *prea târziu*, ca să îmi pot face reproșuri veșnice.¹³⁴ Acest reproș legat de faptul că am ajuns prea târziu devine punctul central al visului, dar se reprezintă într-o scenă în care maestrul onorat din anii mei de studenție, Brücke, mi-a reproșat ceva, cu o privire înspăimântătoare a ochilor lui albaștri. Ce produce această deviere a scenei se va vedea curând; visul nu poate reproduce scena însăși, în felul în care am trăit-o. El îi lasă celuilalt ochii albaștri, dar îmi dă mie rolul nimicitor, o inversare care este vizibil opera împlinirii dorinței. Grija privitoare la viața prietenului, reproșul de a nu călători către el, rușinea mea (*el a venit la Viena — la mine — „pe neașteptate“*), trebuința mea de a considera că boala mea mă dezvinovățește, toate acestea formează vârte-

¹³⁴ Această fantasmă din gândurile onirice inconștiente este cea care cere insistent *non vivit* în loc de *non vixit*. „Ai venit prea târziu, el nu mai trăiește.“ S-a spus la pp. 489-491 că și situația manifestă a visului tinde tot către *non vivit*.

jul afectiv care, resimțit limpede în vis, răscolește acea regiune a gândurilor visului.

În determinarea visului a mai fost însă ceva care a avut asupra mea efectul diametral opus. Odată cu informațiile nefavorabile despre primele zile ale operației, am primit și avertismentul de a nu vorbi cu nimeni despre întreaga chestiune, avertisment care m-a jignit, pentru că avea drept premisă o neîncredere superfluă în discreția mea. Știam că aceste instrucțiuni nu porneau de la prietenul meu, ci se datorau unei neîndemânări sau unei anxietăți exagerate a intermediarului, dar am fost atins foarte dureros de reproșul ascuns pentru că... nu era tocmai nejustificat. Se știe că nu se prind decât reproșurile la care „este ceva”; numai acestea au capacitatea de a irita. Poate că nu în ceea ce îl privește pe prietenul meu, dar mai demult, odată, când eram mult mai tânăr, am clevetit inutil între doi prieteni, care amândoi mă considerau prietenul lor, spre onoarea mea; i-am comunicat unuia ce spusese celălalt despre el. Nu am uitat reproșurile pe care le-am auzit atunci. Unul dintre cei doi prieteni între care eu am băgat zăbanie era profesorul Fleischl, celălalt poate fi înlocuit cu prenumele Josef, pe care îl purta și prietenul, și oponentul meu din vis, P.¹³⁵

Despre reproșul de a nu putea să țin nimic pentru mine mărturisesc în vis elementele „pe neașteptate” și întrebarea lui Fl. *cât i-am spus despre el lui P.* Intervenția acestei amin-

¹³⁵Între 1876 și 1882, Freud a lucrat la Institutul de fiziologie din Viena, condus de Ernst Brücke („laboratorul lui Brücke”); cei doi asistenți ai acestuia au fost în acea perioadă Sigmund Exner și Ernst Fleischl von Marxow, ambii cu zece ani mai în vârstă decât Freud. În ultimii ani, Fleischl a suferit de o boală somatică gravă. La același institut, Freud l-a întâlnit pe Josef Breuer, care îi va fi coautor la *Studii despre isterie* (1895*d*); acesta este cel de-al doilea Josef din această analiză. Primul Josef, „prietenul și oponentul” lui Freud, era Josef Paneth, care a fost urmașul său la Institutul de fiziologie (N. t.).

tiri (despre indiscreția pe care am comis-o atunci și despre consecințele sale) este însă cea care transferă reproșul despre întârziere din prezent în acea vreme în care eu trăiam în laboratorul lui Brücke și, înlocuind cea de-a doua persoană din scena onirică a distrugerii printr-un Joseph, fac ca această scenă să nu reprezinte numai un singur reproș, acela de a fi venit prea târziu, ci și un altul, anume că nu țin niciun secret. Travaliul de condensare și cel de deplasare din vis, ca și motivele lor, sunt aici evidente.

Supărarea care în prezent era destul de estompată, legată de avertismentul de a nu trăda nimic (despre boala lui Fl.) adună însă întăriri și dintr-o sursă mai profundă și se transformă astfel într-un flux de porniri ostile împotriva unei persoane în realitate iubite. Sursa care furnizează întărirea ține de perioada infantilă. Am povestit deja că bunele mele prietenii, dar și dușmăniile cu cei de aceeași vârstă cu mine se originează în relațiile pe care le-am avut în copilărie cu un nepot mai mare cu un an, relații în care el era șeful, iar eu am învățat de timpuriu să mă apăr. Pe atunci noi eram inseparabili, iubindu-ne, dar din când în când, așa cum ne-au mărturisit persoanele adulte, bătându-ne și pârându-ne. Toți prietenii mei sunt într-un anumit sens incarnări ale acestei prime figuri, care „în ochiul vag de timpuriu m-a nins”¹³⁶, strigoi (*revenants*). Nepotul meu s-a întors în tinerețe și atunci ne-am purtat unul cu altul ca Cezar și Brutus. Un prieten intim și un dușman urât mi-au fost întotdeauna necesari în viața mea afectivă; știam de fiecare dată să mi-i creez din nou și nu rareori idealul din copilărie lua ființă atât de bine, încât dușmanul și prietenul se regăseau în aceeași persoană, desigur nu simultan sau schimbându-și repetat rolurile, așa cum trebuie să se fi petrecut în primii ani de copilărie.

¹³⁶ Goethe, *Faust*, „Dedicație” (N. t.).

În cele ce urmează nu voi vorbi despre calea pe care, în aceste condiții, un mobil afectiv recent poate ajunge până la sursa infantilă, pentru a se substitui prin ea pentru producția de afect. Aceasta ține de psihologia gândirii inconștiente și și-ar găsi locul într-o explicație psihologică a nevrozelor. Să admitem, pentru scopul nostru, al interpretării viselor, că se instalează o amintire din copilărie sau una imaginată fantasmatic, cu următorul conținut: cei doi copii se ceartă pentru un obiect — să lăsăm deschisă problema identității acestui obiect, deși amintirea sau iluzia de memorie are în vedere un anume obiect; fiecare dintre ei susține că *el a venit mai devreme* și deci are un drept prioritar asupra acestui obiect; se ajunge la bătaie, puterea o ia înaintea dreptului; după indicațiile din vis, se poate ca eu să fi știut că nu am dreptate (*observând chiar eu eroarea*); rămân însă de data aceasta cel mai puternic, domin câmpul deătălie, oprimatul fuge la tatăl, respectiv bunicul lui, se plânge de mine și eu mă apăr cu vorbele pe care le știu din povestirea tatei: *i-am făcut ce mi-am făcut el mie*, astfel că această amintire, mai probabil o fantasmă, care mi se impune în timpul analizei visului — fără informații ulterioare, nici eu nu aș ști cum — devine o parte centrală din gândurile visului, parte care adună imboldurile afective ce se precipită în gândurile visului, după cum o fântână adună izvoarele care se varsă în ea. De aici, gândurile visului curg în felul următor: pe bună dreptate te gonesc; tu de ce ai vrut să mă gonești pe mine? Nu am nevoie de tine, o să îmi fac rost curând de altul, cu care o să mă joc etc. Apoi se deschid căile pe care aceste gânduri se potrivesc din nou reprezentării onirice. Un astfel de „*ôte-toi que je m'y mette*“ [scoală-te tu să mă așez eu] a fost reproșul pe care a trebuit să i-l fac la vremea lui răposatului meu prieten Josef (P.). El îmi călcase pe urme, ca aspirant în laboratorul lui Brücke, dar acolo avansarea era lentă. Niciunul dintre cei doi asis-

tenți nu se mișca de pe loc, tânărul devenea nerăbdător. Prietenul meu, care știa că nu va trăi mult și nu a legat o relație de prietenie cu șeful său, și-a exprimat o dată cu voce tare nerăbdarea. Dat fiind că superiorul lui [Fleischl] era grav bolnav, dorința de a-l ști înlăturat putea avea un sens mai urât decât simpla speranță a promovării. Desigur, cu câțiva ani înainte, am avut și eu aceeași dorință, de a ocupa un loc rămas gol; oriunde în lume există ierarhie și promovare se deschide drumul pentru dorințe care se cer reprimare. Aflat la căpătâiul tatălui său bolnav, prințul Hal al lui Shakespeare nu se poate sustrage tentației de a încerca o dată cum îi stă coroana.¹³⁷ Dar visul pedepsește această dorință lipsită de considerație, așa cum se cuvine, nu la mine, ci la el.¹³⁸

„Fiindcă era însetat de putere, l-am ucis.”¹³⁹ Pentru că nu a putut să aștepte ca celălalt să îi lase locul liber, el însuși este gonit acum de pe locul lui. Nutresc aceste gânduri imediat după ce am participat la universitate la dezvelirea monumentului închinat celuiilalt. O parte din satisfacția pe care am resimțit-o în vis se interpretează deci astfel: justă pedeapsă, bine ți-a făcut.

La înmormântarea acestui prieten [P.] un tânăr a făcut o observație ce a părut nepotrivită; el a spus că vorbitorul s-a exprimat ca și cum lumea nu ar mai putea exista fără acest om. În el s-a activat împotrivirea omului onest, a cărui durere este tulburată prin exagerare. Dar de aceste vorbe se leagă gândurile onirice: într-adevăr nimeni nu este de neînlocuit; pe câți nu i-am dus deja la groapă; eu însă trăiesc încă,

¹³⁷ *Henric al IV-lea*, actul IV, scena 5 (N. t.).

¹³⁸ Este izbitor faptul că numele Josef joacă un rol atât de important în visele mele (vezi visul cu unchiul). În spatele persoanelor care se numesc astfel, se poate ascunde foarte ușor în vise Eul meu, căci Iosif se numea și tălmăciul de vise din Biblie.

¹³⁹ Brutus în Shakespeare, *Iulius Caesar*, actul III, scena 2 (N. t.).

le-am supraviețuit tuturor, le-am luat locul. Un astfel de gând, în momentul în care mă tem că nu-l voi mai găsi printre cei vii pe prietenul meu [Fließ], atunci când voi călători spre el, nu lasă loc decât următoarei dezvoltări: mă bucur să supraviețuiesc iarăși cuiva, mă bucur că nu *eu* am murit, ci *el*, că eu îmi mențin locul, ca și odinioară, în scena infantilă din fantasmă. Această satisfacție care provine din copilărie, de a-mi menține locul, acoperă partea principală din afectul preluat în vis. Mă bucur pentru că supraviețuiesc și exprim aceasta cu egoismul naiv din anecdota dintre cei doi soți: „Dacă unul dintre noi moare, o să mă stabilesc la Paris.“ Pentru așteptările mele, este de la sine înțeles că nu voi fi eu acela.

Nu pot nega că pentru a interpreta și a comunica propriile vise este nevoie de o severă stăpânire de sine. Trebuie să te dezvălui ca singurul om rău dintre toți cei nobili cu care îți împarți viața. Găsesc deci că este de înțeles ca *strigoii* să subziste numai atâta timp cât îi dorim și ei să poată fi înlăturați cu dorința. Acesta este deci lucrul pentru care prietenul meu Josef este pedepsit. Strigoii sunt însă incarnările succesive ale prietenului meu din copilărie; sunt deci satisfăcut și întrucât am înlocuit mereu această persoană și voi găsi un înlocuitor și pentru cel pe care cred că sunt pe cale să îl pierd. Nimeni nu este de neînlocuit.

Unde rămâne însă aici cenzura visului? De ce ea nu ridică cea mai energică împotrivire față de aceste gânduri de cel mai grosolan egoism și nu transformă satisfacția legată de el într-o neplăcere gravă? Cred că se întâmplă așa pentru că în același timp ajung la satisfacție și alte gânduri lipsite de obiecții, legate de aceleași persoane, și le acoperă cu afectul lor pe acelea izvorâte din sursa infantilă interzisă. Într-un alt strat de gânduri mi-am spus, la acea festivitate a dezvelirii monumentului: mi-am pierdut atâția prieteni scumpi, unii

murind, cu altul rupând prietenia; este totuși frumos că i-am înlocuit, că am căpătat altul care înseamnă mai mult pentru mine decât ar fi putut însemna ceilalți și pe care acum, la vârsta la care nu-ți mai faci atât de ușor noi prieteni, îl pot păstra pentru totdeauna. Satisfacția că am găsit acest înlocuitor pentru prietenii pierduți o pot prelua netulburat în vis, dar în spatele ei se strecoară și satisfacția ostilă din sur-să infantilă. Tandrețea infantilă ajută desigur la întărirea satisfacției juste de astăzi; dar și ura infantilă și-a croit drum spre reprezentare.

În afară de aceasta însă, în vis este cuprins și un indiciu clar către un alt făgaș de gândire, care are voie să dea în satisfacție. Cu puțin timp înainte, după o îndelungă așteptare, prietenul meu [Fließ] a căpătat o fetiță. Știu cât de mult și-a jelit sora pe care o pierduse de timpuriu și îi scriu că asupra acestui copil va fi transferată iubirea pe care el a resimțit-o pentru soră; această fetiță îl va face să uite în sfârșit pierderea de neînlocuit.

Astfel, această serie se leagă din nou de gândul intermediar al conținutului latent al visului, de la care se bifurcă drumurile în direcții opuse: nimeni nu este de neînlocuit. Vezi, sunt numai *strigoi* (*revenants*); tot ceea ce ai pierdut revine. Și atunci legăturile asociative între componentele contradictorii ale gândurilor visului sunt întărite prin circumstanța întâmplătoare că fiica prietenului meu poartă același nume ca și tovarășa mea de joacă din copilărie, sora de vârsta mea a prietenului și oponentului meu cel mai vechi. Am aflat cu *satisfacție* numele de „Pauline“ și, ca să fac aluzie la această coincidență, l-am înlocuit în vis pe un Josef cu alt Josef și nu am putut reprima sonoritatea identică din începutul numelor Fleischl și Fl. De aici pornește un fir ideatic către numele pe care le-am dat propriilor mei copii. Am susținut că numele lor nu trebuie alese după moda zilei, ci gândindu-ne la

persoane dragi. Numele lor ar face din copii niște „*revenants*“. Și în final, nu sunt copiii pentru noi toți singura cale către *nemurire*?

Voi mai continua să vorbesc despre afectele din vis în câteva observații, făcute din alt punct de vedere. În psihicul celui care doarme, o tendință afectivă poate fi conținută ca element dominant — ceea ce numim dispoziție; ea va determina visul. Această dispoziție poate să decurgă din întâmplările și gândurile zilei, poate avea surse somatice; în ambele cazuri ea va fi însoțită de gândurile respective. Pentru formarea visului este indiferent dacă acest conținut de idei al gândurilor visului determină tendința afectivă o dată în mod primar, iar altă dată o determină secundar, prin dispoziția afectivă care se explică somatic. Formarea visului stă de fiecare dată sub constrângerea că ea nu poate reprezenta decât ceea ce este împlinire de dorință și că ea nu își poate împrumuta forța de propulsie psihică decât din dorință. Dispoziția actuală va suferi același tratament ca și senzația care apare pe moment, în timpul visului, care fie este neglijată, fie este interpretată în sensul unei împliniri de dorință. Dispozițiile dureroase din timpul visului devin forțe de propulsie pentru vise prin aceea că trezesc dorințe energice pe care visul trebuie să le îplinească. Materialul de care ele se leagă este elaborat până ce se poate folosi la exprimarea împlinirii dorinței. Cu cât un element din dispoziția dureroasă din gândurile visului este mai intens și mai dominant, cu atât mai sigur vor folosi imboldurile de dorință cele mai reprimite prilejul să acceadă la reprezentare, căci ele sunt deja scutite de partea mai grea a travaliului, anume aceea de a-și croi drum către reprezentare, datorită existenței actuale a neplăcerii, pe care altfel ar fi trebuit să o creeze din surse proprii. Cu aceste explicații atingem din nou problema

viselor de angoasă, care se prezintă ca un caz limită pentru performanța onirică.

I

Elaborarea secundară

Vom releva în sfârșit cel de-al patrulea factor care participă la formarea visului.

Dacă vom continua cercetarea conținutului visului în modul introdus mai sus, verificând evenimentele evidente din conținutul visului în funcție de originea lor din gândurile visului, ne lovim de elemente pentru explicarea cărora este nevoie de o ipoteză cu totul nouă. Amintesc de visele în care ne mirăm, ne mâniem, ne împotrivim, și anume chiar împotriva unei părți a conținutului visului. Cele mai multe dintre aceste porniri de critică în vis nu sunt îndreptate împotriva conținutului visului, ci se dovedesc părți preluate și folosite corespunzător din materialul visului, așa cum am arătat pe baza unor exemple adecvate. Câteva dintre ele nu se potrivesc însă unei astfel de deducții; nu le putem găsi corelativul în materialul visului. De exemplu, ce înseamnă critica, deloc rară în vis: acesta nu este decât un vis? Este o critică autentică a visului, așa cum s-ar putea exercita în stare de veghe. Nu arareori ea precedă trezirea; încă și mai frecvent ea este anticipată de un sentiment penibil, care se liniștește după ce se constată starea de vis. Gândul din timpul visului: „Acesta nu este decât un vis“ are aceeași intenție pe care o au pe scenă cuvintele frumoasei Elena a lui Offenbach¹⁴⁰; ele vor să diminueze semnificația celor trăite și să facă mai ușor de îndurat ceea ce urmează. Ele servesc adormirii unei anumite in-

¹⁴⁰ În duetul de dragoste dintre Paris și Elena din *La belle Hélène*, la finalul căruia cei doi sunt surprinși de Menelaos (N. t.).

stanțe, care în momentul dat avea toate motivele de a se activa și de a interzice continuarea visului — sau a scenei. Este însă mai comod să dormi mai departe și să suporti visul „pentru că nu este decât un vis“. Din punctul meu de vedere, critica disprețuitoare: „este doar un vis“ apare în vis dacă cenzura, care niciodată nu doarme de tot, se simte luată pe nepregătite de visul deja admis. Este prea târziu să fie reprimat, de aceea cu acea remarcă, ea face față ei sau senzației penibile care se degajă dinspre vis. Este o expresie de genul *esprit d'escalier* din partea cenzurii psihice.

Cu acest exemplu, avem o dovadă ireproșabilă pentru faptul că nu tot ce conține visul provine din gândurile visului și că o funcție psihică, care nu se poate diferenția de gândirea noastră vigیلă, poate furniza contribuții la conținutul visului. Se pune deci întrebarea: aceasta are loc fără nicio excepție sau instanța psihică activă, care altminteri funcționează numai ca cenzură, aduce cu regularitate o contribuție la formarea visului?

Trebuie să ne decidem, fără nicio oscilație, pentru ultima variantă. Nu există nicio îndoială că instanța cenzuratoare, a cărei influență era până cum recognoscibilă în conținutul visului numai prin limitări și omisiuni, produce și inserări, și multiplicări. Aceste inserări sunt adesea ușor de recunoscut; ele sunt relatate ezitant, introduse cu „ca și cum“, nu au în sine un grad mare de vivacitate și sunt întotdeauna puse în locurile în care pot servi la conectarea a două părți ale conținutului visului, pentru formarea unei conexiuni între două părți ale visului. Ele prezintă o durabilitate în memorie mai redusă decât a vârstarelor adevărate ale materialului visului; dacă visul cade în uitare, ele sunt primele care dispar și eu nutresc o bănuială puternică că plângerea noastră frecventă că am visat foarte mult, dar am uitat cea mai mare parte și nu mai păstrăm decât fragmente este înrădăcinată în dispa-

riția imediată tocmai a acestor gânduri-liant. La o analiză completă, aceste inserări se trădează uneori prin aceea că pentru ele nu se găsește în gândurile visului niciun material. Totuși, la o verificare mai atentă, trebuie să apreciez că acest caz este cel mai rar; de cele mai multe ori, aceste gânduri de inserare se raportează mereu la acel material din gândurile visului care, fie prin valoare, fie prin supradeterminare, nu poate ridica pretenția să fie admis în vis. Numai în cazul extrem funcția psihică de formare a visului, pe care o examinăm acum, realizează, așa cum se pare, creații noi; atâta timp cât este posibil, ea folosește ceea ce poate alege ca fiind adecvat din materialul visului.

Ceea ce desemnează și trădează această parte a travaliului visului este tendința lui. Această funcție procedează în maniera pe care poetul o atribuie, cu maliție, filosofilor: cu zdrențe și petice ea astupă găurile din structura visului.¹⁴¹ Urmarea eforturilor sale este că visul își pierde aparența de absurditate și de lipsă de coerență și se apropie de imaginea unei întâmplări inteligibile. Însă efortul nu este de fiecare dată încoronat de un succes deplin. Iau astfel naștere vise care pot părea, la o considerare superficială, ireproșabil de logice și corecte; ele pornesc de la o situație posibilă, o continuă prin transformări pline de contradicții și o duc — cel mai rar totuși — la o concluzie care nu ne uimește. Visele au trecut prin cea mai profundă prelucrare de către o funcție psihică asemănătoare celei din gândirea vigیلă; ele par să aibă un sens, dar acest sens este și cel mai îndepărtat de adevărata semnificație a visului. Dacă le analizăm, ne convingem că aici elaborarea secundară a visului s-a jucat cât se poate de

¹⁴¹ Aluzie la câteva versuri din poezia lui Heine, *Întoarcerea acasă (Die Heimkehr)*:

„Cu boneta și cămașa sa de noapte.

El acoperă găurile din edificiul lumii” (N. t.).

liber cu materialul și a păstrat cât se poate de puțin din relațiile acestuia. Este vorba despre visele care, ca să spunem așa, au mai fost interpretate o dată, înainte să le supunem analizei, în stare de veghe. În alte vise, această elaborare tendențioasă a reușit numai în parte; până aici pare a domina coerența, apoi visul devine fără sens sau confuz, apoi însă, pe parcursul lui, poate să se ridice din nou la aspectul inteligibil. În alte vise, elaborarea a eșuat; ne aflăm, neajutorați, în fața unei grămezi fără sens de cioburi de conținut.

Aș dori să nu îi neg categoric acestei a patra forțe formatoare din vis, care ne va părea imediat ca fiind bine cunoscută — ea este cu adevărat singura care ne este familiară din alte contexte printre cei patru plăsmuitori ai visului — să nu îi neg deci capacitatea de a furniza, creator, noi contribuții la vis. Cu siguranță influența ei, ca și a celorlalte, se manifestă preponderent în preferința și alegerea materialului psihic gata format în gândurile visului. Există însă un caz în care este scutită în mare măsură de sarcina de a construi pentru vis ceva asemănător cu o fațadă, datorită faptului că în materialul gândurilor visului se găsește deja o astfel de formațiune, care este disponibilă în materialul gândurilor visului. Voi numi *fantasmă* elementul din gândurile visului pe care îl am în vedere; voi înlătura poate neînțelegerile dacă voi numi analogul său din viața vigală *vis diurn*.¹⁴² Psihiatrii nu recunosc încă și nu au elucidat complet rolul pe care îl are acest element în viața psihică; M. Benedict a făcut, cu această apreciere, un început plin de promisiuni, după câte mi se pare. Semnificația visului diurn nu i-a scăpat privirii ascuțite, fără greș, a scriitorului; este general cunoscută descrierea pe care o schițează A. Daudet în *Nabab* viselor diurne ale unuia dintre personajele sale secundare. Studiul psihonevro-

¹⁴² *Rêve; petit roman — day-dream, story.*

zilor duce la un rezultat surprinzător: aceste fantasme sau vise diurne — cel puțin o serie întreagă dintre ele — sunt stadiile preliminare ale simptomelor isterice; simptomele isterice nu sunt legate mai întâi de amintirile însele, ci de fantasmele construite pe baza amintirilor. Faptul că fantasmele diurne conștiente apar atât de frecvent aduce aceste formațiuni mai aproape de înțelegerea noastră; după cum există însă conștient astfel de fantasme, tot așa apar din abundență fantasme inconștiente, care trebuie să rămână inconștiente din cauza conținutului și originii lor din materialul refulat. O aprofundare a caracterului acestor fantasme diurne ne învață că acestor formațiuni li se atribuie pe bună dreptate același nume pe care îl poartă și produsele nocturne ale gândirii noastre, numele de *vise*. Ele au în comun cu visele nocturne o parte esențială din proprietățile lor; examinarea lor ne-ar fi putut deschide de fapt accesul imediat și cel mai sigur la înțelegerea viselor nocturne.

Ca și visele, ele sunt împliniri ale unor dorințe; ca și visele, ele se bazează în bună parte pe impresiile lăsate de trăirile infantile; ca și visele, ele se bucură de o anumită slăbire a cenzurii pentru creațiile lor. Dacă le examinăm structura, înțelegem că motivul-dorință care se activează în producția lor a combinat, a reordonat și a reasamblat într-un nou întreg materialul din care el este construit. Ele se află cu amintirile din copilărie de la care provin în aproximativ aceeași relație ca și cea pe care o au multe palate baroce din Roma cu ruinele antice ale căror pavimente și coloane au furnizat materialul pentru construcția în forme moderne.

În „elaborarea secundară” pe care am atribuit-o celui de-al patrulea factor de formare a conținutului visului regăsim aceeași activitate căreia, la crearea viselor diurne, îi este îngăduit să se manifeste fără impedimente din partea altor influențe. Am putea spune că acest al patrulea factor caută

să creeze ceva ca un vis diurn pe baza materialului care i se oferă. Acolo însă unde un astfel de vis diurn este format deja în contextul gândurilor visului, acest factor al travaliului visului se va înstăpâni pe el și va acționa pentru a-l introduce în conținutul visului. Există astfel de vise, care constau numai din repetarea unei fantasme diurne, poate a uneia rămasă inconștientă, cum este, de exemplu, visul băiatului care merge într-un car de război cu eroii din războiul troian. În visul meu „*Autodidasker*“ (v. p. 357) cel puțin partea a doua este repetiția fidelă a unei fantasme diurne în sine inofensivă despre întâlnirea mea cu profesorul N. Din pricina gradului de complicație al condițiilor pe care trebuie să le îndeplinească visul la producerea lui, adesea fantasma găsită nu formează decât o parte a visului sau numai o parte din ea pătrunde în conținutul visului. Per ansamblu, fantasma este tratată ca orice altă parte componentă a materialului latent; adesea însă ea este recunoscută ca atare, ca un întreg, în vis. În visele mele, apar adesea părți care ies în evidență prin aceea că produc o impresie diferită de cea a restului visului. Ele îmi par ca fluide, mai coerente și mai rapide decât alte părți ale aceluiași vis; știu că acestea sunt fantasme inconștiente, care ajung în contextul visului, dar niciodată nu am reușit să fixez o astfel de fantasmă. În plus, aceste fantasme sunt, ca și celelalte părți componente ale gândurilor visului, condensate, suprapuse etc.; există însă excepții de la regulă: uneori, ele pot forma nealterate conținutul visului sau cel puțin fațada acestuia, până la cazul invers, în care ele sunt reprezentate numai printr-unul dintre elementele lor sau printr-o aluzie îndepărtată la un astfel de element al conținutului visului. Și pentru soarta fantasmelor din gândurile visului sunt determinante avantajele pe care ele le pot oferi față de pretențiile cenzurii și constrângerii de condensare.

Când am ales exemplele pentru interpretarea viselor am exclus, pe cât posibil, vise în care fantasmemele inconștiente joacă un rol important, pentru că introducerea acestui element psihic ar fi cerut explicații bogate din psihologia gândirii inconștiente. Nu pot totuși să evit complet „fantasma“ nici în acest context, deoarece ea ajunge adesea întreagă în vis și încă și mai frecvent ea transpare limpede prin el. Voi menționa încă un vis, care pare a fi alcătuit din două fantasme diferite, opuse, care se suprapun pe alocuri: una este superficială, iar cealaltă devine într-o câțva interpretarea primeia.¹⁴³

Visul era aproximativ așa (este singurul despre care nu am notițe îngrijite): visătorul, un bărbat tânăr, necăsătorit, stă la masa lui obișnuită de la restaurant, corect văzută; acolo apar mai multe persoane pentru a-l ridica, printre care se află și o persoană care vrea să îl aresteze. El le spune vecinilor săi de masă: „O să plătesc mai târziu, mă întorc.“ Dar aceia strigă, râzând în hohote: „Știm deja asta, așa spun toți.“ Un oaspete mai strigă: „Se mai duce unul!“ El este condus apoi într-un local strâmt, unde găsește o persoană feminină cu un copil în brațe. Unul dintre însoțitorii lui spune: „Acesta este domnul Müller.“ Un comisar sau un alt funcționar răsfoiește un pachet de bilețele sau de însemnări și repetă: „Müller, Müller, Müller.“ În final îi pune visătorului o întrebare, la care acesta răspunde cu „da.“ El se întoarce apoi și vede o femeie; observă că aceasta are acum o barbă mare.

¹⁴³ [Completare din 1909] În „Fragmente dintr-o analiză de isterie“ am analizat un bun exemplu pentru un astfel de vis care ia naștere prin suprapunerea mai multor fantasme. Am subestimat de altfel semnificația unor astfel de fantasme pentru formarea visului, în măsura în care mi-am prelucrat cu precădere propriile vise, la baza cărora stau rareori vise diurne, ci, de cele mai multe ori, discuții și conflicte de gânduri. La alte persoane este adesea mult mai ușor de pus în evidență analogia completă dintre visele nocturne și cele diurne. Istericii reușesc adesea să înlocuiască o criză cu un vis; ne putem convinge ușor că pentru ambele formațiuni psihice stadiul preliminar cel mai la îndemână este fantasma din visul diurn.

Cele două părți componente sunt aici ușor de diferențiat. La suprafață se află *fantasma de arestare*, ea pare să fie nou formată de travaliul visului. În spatele ei este vizibilă însă *fantasma de căsătorie*, ca material care a suferit o ușoară deformare din partea travaliului visului. Trăsăturile pe care cele două pot să le aibă în comun se reliefează din nou deosebit de limpede, ca la fotografiile mixte ale lui Galton. Promisiunea făcută de tânăr, care până acum fusese burlac, de a-și relua locul lui la masă, scepticismul tovarășilor de cârciumă, hârșiți în multe experiențe, strigătul: „Se mai duce unul“ (să se însoare): acestea sunt trăsături ușor de înțeles pentru cealaltă interpretare. La fel, răspunsul afirmativ pe care i-l dă funcționarului. Răsfoitul prin teancul de hârtii, în care se repetă același nume, corespunde unei trăsături subordonate, dar ușor de recunoscut, a ceremoniei de căsătorie, citirii teancului de telegrame de felicitare, care poartă toate același nume. Prin prezența personală a soției în acest vis, fantasma de căsătorie chiar biruiește fantasma de arestare care o acoperă. Faptul că în final această mireasă poartă la vedere o barbă l-am putut explica printr-o informare — nu s-a ajuns la o analiză. Cu o zi înainte, visătorul mersese pe stradă cu un prieten, care era la fel de ostil căsătoriei ca și el, și îi atrăsese atenția acestui prieten asupra unei frumoase brunete, care trecuse pe lângă ei. Prietenul însă remarcase: „De parcă femeile astea n-ar căpăta, o dată cu trecerea timpului, o barbă ca și tații lor.“

Desigur, nici din acest vis nu lipsesc elementele la care deformarea onirică și-a dat multă osteneală. Astfel, vorbele: „Voi plăti mai târziu“ se referă la teama față de comportamentul socrului în raport cu dota. Se vede că tot felul de considerente îl împiedică pe visător să se lase cu plăcere în voia fantasmei de căsătorie. Unul dintre aceste considerente, anume că odată cu căsătoria îți pierzi libertatea, s-a incarnat în transformarea într-o scenă a arestării.

Dacă dorim să revenim la faptul că travaliul visului se folosește cu plăcere de o fantasmă „de-a gata“, în loc să alcătuiască o astfel de fantasmă din materialul gândurilor visului, vom dezlega, poate, odată cu aceasta, și una dintre cele mai interesante enigme ale visului. La p. 52 am povestit visul lui Maury, care, lovit în timpul somnului în ceafă de o bucată de lemn, se trezește dintr-un vis lung, un roman complet din vremea marii revoluții. Dat fiind că visul este coerent și se suprapune perfect pe explicarea stimulului de trezire, a cărui existență nu poate fi anticipată de cel care doarme, pare să nu mai rămână decât ipoteza că întreg acest vis bogat a fost compus în scurtul interval dintre căderea unei scânduri pe gâtul lui Maury și trezirea produsă de această lovitură. Nu ne-am permite să atribuim o asemenea viteză travaliului gândirii noastre vigile; am ajuns astfel să-i acordăm travaliului visului apanajul unei accelerări remarcabile a procesului de gândire.

Împotriva acestei concluzii care a devenit rapid populară, autorii mai noi (Le Lorrain, 1894 și 1895, Egger, 1895, ș. a.) au ridicat pretenții vii. Ei se îndoiesc, pe de o parte, de exactitatea relatării visului din partea lui Maury, iar, pe de altă parte, încearcă să facă astfel încât rapiditatea performanțelor gândirii noastre vigile să nu rămână în urma acestui vis, lăsând deoparte orice exagerare. Discuția desfășoară chestiuni principale a căror rezolvare nu mi se pare a bate la ușă. Trebuie să recunosc însă că nu mi-a făcut o impresie prea convingătoare argumentația, de exemplu cea a lui Egger, legată tocmai de acest vis cu ghilotina al lui Maury. Aș propune următoarea explicație a acestui vis: nu ar fi prea neverosimil ca visul lui Maury să prezinte o fantasmă care să se fi păstrat în memoria lui de ani de zile și să fi fost trezită — aș spune *atinsă* — în momentul în care el a recunoscut stimulul care l-a trezit? Imediat dispar toate dificultățile de a compune o istorie atât de lungă cu toate particularitățile ei în intervalul extrem de scurt pe care

îl are la dispoziție visătorul; ea era deja compusă. Dacă lemnul ar fi lovit ceafa lui Maury în timp ce acesta era treaz, ar fi fost poate loc pentru gândul: este ca și cum ai fi ghilotinat. Dat fiind însă că el a fost lovit de scândură în somn, travaliul visului folosește rapid stimulul exterior pentru a produce împlinirea unei dorințe, *ca și cum* el ar gândi (ceea ce trebuie luat la modul figurat): „Acum este un bun prilej pentru a transforma în realitate o fantasmă de dorință, pe care mi-am format-o sub influența lecturilor în cutare și cutare perioadă.” Nu mi se pare contestabil faptul că romanul visat este tocmai acel gen de roman pe care îl construiesc adolescenții sub influența unor impresii foarte incitante. Cine nu s-ar fi simțit captivat — cu atât mai mult ca francez și ca istoric — de descrierile din vremea Terorii, în care nobili, bărbați și femei, floarea națiunii, arătau cum se poate muri cu sufletul senin, menținându-și prospețimea spiritului și rafinamentul manierelor până la fatala moarte? Cât de seducător trebuie să fi fost să te imaginezi astfel, ca un tânăr care se desparte de doamna lui sărutându-i mâna, pentru a urca pe eșafod neînfricat! Sau dacă ambiția a fost motivul principal al fantasmei, să te transpui într-o individualitate puternică, ce domină numai prin forța gândurilor sale și talentului oratoric strălucitor orașul în care a bătut odinioară inima omenirii, care a trimis la moarte, din convingere, mii de oameni și a deschis drumul către transformarea Europei, care nu este sigură nici de capul său, pe care într-o zi și-l pierde sub cuțitul ghilotinei, poate în rolul girondinilor sau al eroului Danton? Faptul că fantasma lui Maury a fost una de ambiție este demonstrat de trăsătura păstrată în memorie: „însoțit de o mulțime de oameni”.

Această fantasmă, îndelung preparată, nu trebuie să fie însă parcursă în întregime în vis; este suficient dacă ea este „atinasă”, ca să spunem așa. Mă refer la ceea ce urmează: dacă se cântă câteva măsuri și cineva spune, ca în *Don Juan*: asta este

din *Nunta lui Figaro* de Mozart, atunci în mine se trezesc odată amintiri, din care în următorul moment nu se ridică spre conștiință ceva anume. Cuvântul-amorsă servește drept factor declanșator, de unde totul este stimulat în același timp. Lucrurile s-ar putea petrece la fel în cazul gândirii inconștiente. Stimulul de trezire acționează asupra factorului psihic de declanșare, care permite accesul la întreaga fantasmă cu ghilotina. Dar fantasma nu este parcursă în somn, ci numai în conștiința celui care se trezește din somn. Nu avem niciun mijloc să ne asigurăm că ne amintim cu adevărat de ceva visat. Aceeași explicație a faptului că este vorba despre fantasmă „de-a gata“, care sunt activate ca un întreg, pe baza stimulului de trezire, o putem extinde și la alte vise care se instalează prin acțiunea stimulului de trezire, de exemplu la visul de luptă al lui Napoleon înainte de explozia mașinii infernale. Printre visele pe care le-a adunat Justine Tobowolska¹⁴⁴ în disertația ei despre durata aparentă în vis, unul dintre ele mi se pare cel mai concludent, cel relatat de Macario (1857, 46) despre un autor dramatic, Casimir Bonjour. Acest bărbat voia într-o seară să asiste la prima reprezentare a uneia dintre piesele sale, dar era atât de obosit, încât a ațipit pe scanul din spatele scenei în momentul în care s-a ridicat cortina. În somnul său, el a parcurs toate cele cinci acte ale piesei sale și a observat toate semnele diferite de emoție pe care le exprimau spectatorii la fiecare scenă. După încetarea reprezentației, el a aflat, fericit, că numele său a fost scandat la aplauze. Brusuc s-a trezit. Nu a vrut să-și dea crezare ochilor și urechilor: reprezentația nu trecuse de primele versuri din prima scenă; nu putuse să doarmă mai mult de două minute. Nu este deloc prea îndrăzneț să susținem despre acest vis că parcurgerea celor cinci acte ale piesei și observarea compor-

---

¹⁴⁴ Tobowolska [1900], p. 53.

tamentului publicului la fiecare pasaj nu sunt producții noi din somn, ci ele pot repeta un travaliu fantasmatic deja împlinit, în sensul dat. Tobowolska, împreună cu alți autori, relevă, drept trăsătură generală a viselor cu o desfășurare accelerată a ideilor, faptul că ele par deosebit de coerente, că nu par deloc la fel cu alte vise și că amintirea lor este mai degrabă sumară decât detaliată. Ele ar fi însă tocmai semnele caracteristice ale acestor fantasme „de-a gata” atinse prin travaliul visului, concluzie pe care autorii nu o trag. Nu doresc să susțin că toate visele în stare de veghe admit această explicație sau că problema desfășurării reprezentărilor accelerate în vis se poate înlătura în acest fel.

Este inevitabil să ne interesăm aici de raportul acestei elaborări secundare a conținutului visului cu factorii travaliului visului. Se întâmplă, de exemplu, ca factorii creatori de vise, tendința de condensare, constrângerea de a scăpa de cenzură și luarea în considerare a reprezentabilității în mijloacele psihice ale visului să formeze mai întâi din material un conținut provizoriu al visului și ca acesta să fie apoi transformat până ce satisface cât se poate de mult pretențiile celei de-a doua instanțe? Aceasta este puțin probabil să se întâmple. Mai degrabă trebuie să admitem că cererile acestei instanțe creează de la început o condiție pe care visul trebuie să o îndeplinească și că această condiție are, la fel ca și cea a condensării, a cenzurii de rezistență și a reprezentabilității, o acțiune de inducere și selecție asupra marelui material al gândurilor visului. Printre cele patru condiții ale formării visului, ultima recunoscută este în orice caz cea ale cărei cerințe par cel mai puțin constrângătoare pentru vis. Identificarea acestei funcții psihice, care preia așa-zisa elaborare secundară a conținutului visului, cu modul de funcționare a gândirii noastre vigile rezultă cu mare probabilitate din următoarea considerație:

gândirea noastră vigală (preconștientă) se comportă față de orice material de percepție la fel ca și funcția în chestiune față de conținutul visului. Pentru ea este natural să facă ordine într-un astfel de material, să stabilească relații, să îl transforme într-un întreg coerent, venind în întâmpinarea așteptărilor noastre. Să mergem mai departe: prestidigitatorii ne păcălesc, căci ei se bazează pe obișnuințele noastre intelectuale. În efortul de a configura inteligibil impresiile senzoriale care ni se oferă, facem adesea cele mai ciudate erori sau falsificăm chiar adevărul materialului care se află în fața noastră. Dovezile corespunzătoare sunt prea bine cunoscute pentru a mai necesita o expunere aici. Putem citi, în ciuda greșelilor de tipar, pentru că ne iluzionăm în direcția scrierii corecte. Un redactor al unui jurnal francez foarte citit a pus un pariu, că va introduce la tipar în fiecare propoziție a unui lung articol „din față” sau „din spate” fără ca niciunul dintre cititori să observe aceasta. El a câștigat pariul. Un exemplu comic de conexiune falsă mi-a sărit în ochi cu ani în urmă, la lectura unui ziar. După aceea ședința a camerei franceze, în care, după explozia unei bombe puse în sală de un anarhist, Dupuy a pus capăt panicii prin cuvintele sale de îmbărbătare: „*La séance continue*”, vizitatorii de la galerie au fost audiați drept martori, pentru a-și expune impresiile despre atentat. Printre ei se aflau doi oameni din provincie, dintre care unul a povestit cum percepușe detonarea unei bombe imediat după terminarea unui discurs, dar crezuse că acesta este obiceiul în parlament, ca de fiecare dată când un vorbitor termină discursul, concluzia să fie salutată cu focuri. Celălalt, care ascultase probabil mai mulți vorbitori, căzuse pradă aceleiași presupuneri, totuși cu o modificare, că o astfel de salvă este recunoașterea unui discurs deosebit de reușit.

Deci nicio altă instanță psihică în afara gândirii noastre normale nu pretinde de la conținutul visului să fie compre-

hensibil, nici o alta nu îl supune pe acesta unei prime interpretări, care produce în consecință o completă neînțelegere a acestuia. Pentru interpretarea noastră rămâne ca un precept să neglijăm în toate cazurile coerența aparentă în vis, care ar fi suspect, ținând cont de originea sa și să batem, atât pentru visele clare, cât și pentru cele obscure, același drum către materialul oniric.

Observăm însă de ce depinde scala calitativă a viselor, menționată mai sus, de la obscuritate la claritate. Ni se par clare acele părți din vis în care elaborarea secundară a putut produce ceva și ni se par obscure celelalte, unde a lipsit forța de a realiza acest lucru. Dat fiind că părțile complicate ale viselor sunt adesea și cele mai puțin vii și pregnante, trebuie să tragem concluzia că travaliul oniric secundar trebuie făcut răspunzător și de o contribuție la intensitatea plastică a fiecăreia dintre formațiunile visului.

Dacă aş căuta undeva un termen de comparație pentru configurația definitivă a visului, așa cum rezultă din conclucrarea gândirii normale, nu găsesc altul decât acele inscripții misterioase prin care *Fliegende Blätter* își întreține de atâta timp cititorii. Pentru o anumită propoziție care, de dragul contrastului, este în dialect și cu cea mai nostimă semnificație posibilă, trebuie să fie stârnită așteptarea de a conține o inscripție latină. În acest scop, literele cuvintelor au fost smulse din alcătuirea lor în silabe și au fost ordonate din nou. Pe ici, pe colo, ia ființă un cuvânt latin autentic, altundeva credem că avem în fața noastră prescurtări ale unor astfel de cuvinte și în alte locuri din inscripție ne lăsăm iluzionați să trecem cu vederea lipsa de sens a literelor izolate, prin aceea că unele părți ale inscripției par degradate sau lacunare. Dacă nu vrem să ne lăsăm induși în eroare de glumă, trebuie să trecem cu vederea tot ce o face să pară o inscripție, să privim literele și, netulburați, să alcătuim cu ele ordonarea oferită în cuvinte din limba noastră maternă.

Elaborarea secundară¹⁴⁵ este acel factor al travaliului oniric care a fost remarcat și corect evaluat de cei mai mulți autori. H. Ellis (1911, Introducere, 10) descrie amuzant această realizare:

„Putem să ne gândim de fapt că acea conștiință a visului își spune: vine stăpâna noastră, conștiința vigیلă, care pune enorm de mare preț pe rațiune, logică și altele ca acestea. Repede! Ia-ți lucrurile, pune-le în ordine, orice ordine merge — înainte ca ea să intre și să ia în posesie scena.“

Identitatea acestui mod de lucru cu cel al gândirii vigile este susținută deosebit de clar de Delacroix (1904, 926):

„*Cette fonction d'interprétation n'est pas particulière au rêve; c'est le même travail de coordination logique que nous faisons sur nos sensations pendant la veille.*“¹⁴⁶

J. Sully [1893] pledează pentru aceeași idee. La fel Tobo-wolska:

„*Sur ces successions incohérentes d'hallucinations, l'esprit s'efforce de faire le même travail de coordination logique qu'il fait pendant la veille sur les sensations. Il relie entre elles par un lien imaginaire toutes ces images décousues et bouche les écarts trop grands qui se trouvaient entre elles.*“¹⁴⁷(1900, 93)

Unii autori consideră că această activitate de ordonare și interpretare începe încă din timpul visului și este continuată în stare de veghe. Astfel, Paulhan spune (1894, 546):

¹⁴⁵ Restul capitolului de față a fost introdus în 1914, cu excepția ultimului paragraf, care exista de la prima ediție (N. t.).

¹⁴⁶ Această funcție de interpretare nu este specifică visului; este același travaliu de coordonare logică pe care îl efectuăm asupra senzațiilor noastre în stare de veghe, în limba franceză în original (N. t.).

¹⁴⁷ Asupra acestor succesiuni incoerente de halucinații, spiritul se străduiește să efectueze același travaliu de coordonare logică pe care îl face în stare de veghe asupra senzațiilor. El leagă între ele, printr-o legătură magică, toate aceste imagini dezlănate și acoperă diferențele prea mari care se găseau între ele, în limba franceză în original (N. t.).

„Cependant j'ai souvent pensé qu'il pouvait y avoir une certaine déformation, ou plutôt reformation, du rêve dans le souvenir... La tendance systématisante de l'imagination pourrait fort bien achever après le réveil ce qu'elle a ébauché pendant le sommeil. De la sorte, la rapidité réelle de la pensée serait augmentée en apparence par les perfectionnements dus à l'imagination éveillée.”¹⁴⁸

Bernard Leroy și Tobowolska (1901, 592):

„Dans le rêve, au contraire, l'interprétation et la coordination se font non seulement à l'aide des données du rêve, mais encore à l'aide de celles de la veille...”¹⁴⁹

Nu se poate omite faptul că semnificația acestui factor, singurul recunoscut pentru formarea viselor, a fost mult supraestimată, atribuindu-i-se întreaga capacitate de a crea visul. Această creație ar trebui să se desăvârșească în momentul trezirii, așa cum presupun Goblot (1896, 288 și urm.) și chiar mai mult Foucault (1906), care atribuie gândirii vigile capacitatea de a forma visul din gândurile care se ivesc în somn.

Bernard Leroy și Tobowolska (1901) spun despre această concepție: „On a cru pouvoir placer le rêve au moment du réveil, et ils ont attribué à la pensée de la veille la fonction de construire le rêve avec les images présentes dans la pensée du sommeil.”¹⁵⁰

¹⁴⁸ Totuși, m-am gândit adesea că ar putea exista o anumită deformare, sau mai curând reformare, a visului în amintire... Tendința sistematizantă a imaginației ar putea foarte bine termina după trezire ceea ce a schițat în timpul somnului. Astfel, rapiditatea reală a gândirii ar fi sporită în aparență prin perfecționările datorate imaginației treze, în limba franceză în original (N. t.).

¹⁴⁹ În vis, dimpotrivă, interpretarea și coordonarea se fac nu numai cu ajutorul datelor din vis, ci și cu ajutorul celor din starea de veghe, în limba franceză în original (N. t.).

¹⁵⁰ S-a crezut că putem plasa visul în momentul trezirii și ei au atribuit gândirii vigile funcția de a construi visul cu imaginile prezentate în gândirea somnului, în limba franceză în original (N. t.).

Pentru evaluarea elaborării secundare adaug o nouă contribuție la travaliul visului, pe care au pus-o în evidență observațiile fine ale lui H. Silberer. După cum am amintit și mai devreme, Silberer a surprins, ca să zicem așa, *in flagranti* transformarea gândurilor în imagini, constrângându-se la activitate intelectuală în stări de oboseală și toropeală de somn. Atunci îi dispărea gândul elaborat și în locul acestuia se instala o viziune, care s-a dovedit a fi substitutul gândului de obicei abstract. (Vezi exemplele de la pp. 407 și 408). În aceste încercări i se întâmpla ca ceea ce se ivea, o imagine echivalentă cu un element de vis, să reprezinte altceva decât gândul de care se ocupa, anume oboseala însăși, dificultatea sau neplăcerea acestei munci, deci starea subiectivă și modalitatea de funcționare ale persoanei care se ostenea astfel, în loc de obiectul eforturilor ei. Silberer a numit acest caz, care îi apărea foarte frecvent, „fenomen *funcțional*“, spre deosebire de ceea ce era de așteptat, anume „fenomenul *material*“.

De exemplu: „Stau culcat pe canapeaua mea într-o după-amiază, deosebit de somnoros, dar mă forțez să mă gândesc la o problemă filosofică. Încerc să compar între ele viziunile lui Kant și lui Schopenhauer despre timp. Din cauza toropelii mele, nu reușesc să fixeze alături, așa cum ar fi necesar pentru comparație, traseele de gândire ale ambilor. După mai multe încercări zadarnice îmi mai întipăresc o dată în minte deducțiile lui Kant, cu toată forța voinței mele, pentru a le putea aplica apoi modului în care pune problema Schopenhauer. Aici îmi abat atenția către cel de-al doilea; când vreau acum să mă întorc la Kant, constat că iar mi-a dispărut; degeaba mă străduiesc să îl apuc din nou. Acest efort zadarnic de a regăsi ca atare documentele despre Kant, aflate undeva rătăcite în capul meu, mi se reprezintă dintr-o dată, în fața ochilor închiși, ca o imagine onirică, un simbol vizual-plastic: *Cer o informație de la un funcționar lipsit de ama-*

bilitate, care, aplecat deasupra unui birou, nu se lasă tulburat de insistențele mele. Ridicându-se pe jumătate, el mă privește necooperant și absent." (Silberer, 1909, 513 și urm.).

Alte exemple, care se leagă de oscilația între somn și veghe.

„Exemplul nr. 2 — condiții: dimineața la trezire. Într-o anumită profunzime a somnului (stare crepusculară), gândindu-mă la visul precedent și continuând, într-o anumită măsură, să îl visez, simt că mă apropii de conștiința trează, dar doresc să mai rămân în starea crepusculară.

Scenă: *Trec cu piciorul un pârâu, dar mă retrag curând, cu intenția de a rămâne acolo.*" (Silberer, 1912, 625).

„Exemplul nr. 6 — condiții ca în exemplul nr. 4 (Vrea să mai rămână puțin culcat, fără să doarmă.) Doresc să mă mai dedau puțin somnului.

Scenă: *Mă despart de cineva și stabilesc cu el (sau ea) să ne reîntâlnim curând.*"

Silberer a observat fenomenul „funcțional”, „reprezentarea stării în loc de a lucrului” în esență în cele două situații: la adormire și la trezire. Este ușor de înțeles că numai ultimul caz poate fi luat în considerare pentru interpretarea viselor. Silberer a arătat, pe baza unor exemple bune, că părțile finale ale conținutului manifest al multor vise, părți după care urmează imediat trezirea, nu reprezintă altceva decât intenția sau procesul de trezire. Acestei intenții îi servesc: trecerea unui prag („simbolistica pragului”), părăsirea unui spațiu pentru a intra în altul, plecarea în călătorie, revenirea acasă, despărțirea de un însoțitor, plonjarea în apă și altele. Nu mă pot abține să nu remarc faptul că în visele mele proprii sau ale subiecților pe care i-am analizat am dat peste elementele onirice care pot fi subsumate simbolisticii pragului incomparabil mai rar decât ar fi trebuit să mă aștept după cele comunicate de Silberer.

În niciun caz nu este de negândit sau de neconceput ca această „simbolică a pragului“ să poată explica multe elemente aflate în contextul unui vis, de exemplu, în pasajele în care este vorba despre oscilații ale profunzimii somnului și despre tendința de a întrerupe visul. Totuși, nu au fost aduse încă exemple sigure despre acest fenomen. Mai frecvent pare să se prezinte cazul supradeterminării, în care un pasaj din vis, care își extrage conținutul material din contextul de gânduri onirice, să fie folosit, *în plus*, la reprezentarea unei stări din activitatea psihică.

Foarte interesantul fenomen funcțional al lui Silberer a dus, fără ca acesta să aibă vreo vină, la multe abuzuri, căci vechea tendință către interpretare abstract-simbolică a viselor a găsit în această teorie un sprijin. Preferința pentru „categoria funcțională“ merge la mulți atât de departe, încât vorbesc despre fenomenul funcțional de fiecare dată când în conținutul gândurilor visului apar activități intelectuale sau procese afective, deși acest material nu are nici mai mult, nici mai puțin drept decât altele să intre în vis, ca rest diurn.

Dorim să recunoaștem că fenomenele lui Silberer reprezintă o a doua contribuție a gândirii vigile la formarea visului, contribuție care este în orice caz mai puțin constantă și semnificativă decât prima, introdusă sub numele de „elaborare secundară“. S-a arătat că o parte din atenția activă în timpul zilei este și în somn îndreptată asupra visului, îl controlează, îl critică și își rezervă puterea de a-l întrerupe. Ni s-a impus să recunoaștem în această instanță psihică rămasă trează cenzorul, căruia îi revine o influență atât de restrictivă asupra configurației visului. Ceea ce rezultă din observațiile lui Silberer este faptul că în anumite condiții acționează aici și un fel de autoobservație, care își furnizează contribuția la conținutul visului. În al-

tă parte¹⁵¹ vom trata mai exact despre relațiile probabile dintre această instanță de autoobservație, care poate fi deosebit de prominentă mai ales la capetele filosofice, și percepția endopsihică, delirul de urmărire, conștiință și cenzorul visului.

Voi rezuma acum aceste extinse explicații asupra travaliului visului. Ne-am confruntat cu întrebarea dacă în formarea visului psihicul își folosește toate capacitățile, desfășurându-le neinhibat sau dacă folosește numai o parte a acestora, inhibată în activitatea ei. Cercetările noastre ne-au determinat să respingem această întrebare, neadecvată situațiilor. Dacă trebuie să rămânem însă cu răspunsul pe același teren în care ne împinge întrebarea, atunci trebuie să aprobăm amândouă concepțiile, care aparent se exclud din cauza contradicției dintre ele. Activitatea psihică din formarea visului se descompune în două operații: fabricarea gândurilor visului și transformarea acestora în conținutul visului. Gândurile visului sunt total corecte și sunt alcătuite cu toate cheltuielile psihice de care suntem capabili: ele țin de gândirea noastră care nu a devenit conștientă, de la care provin și gândurile conștiente, printr-o anume transpunere. Oricât de interesante și de misterioase ar fi, aceste enigme nu au totuși o legătură deosebită cu visul și nu merită să fie tratate printre problemele viselor.¹⁵² Dimpotrivă, cealaltă parte a

¹⁵¹ [Completare din 1914] „Pentru a introduce narcisismul” (1914c), Secțiunea a III-a.

¹⁵² [Completare din 1925] Mai demult, găseam că este extraordinar de greu să îl obișnuiesc pe cititor cu diferența dintre conținutul manifest al visului și gândurile latente ale visului. De fiecare dată se creau noi argumente și obiecții din visul neinterpretat, așa cum se afla el păstrat în memorie și se ignora necesitatea de interpretare a visului. Acum, când s-au deprins cel puțin psihanalistii cu substituirea visului manifest cu sensul său aflat prin interpretare, mulți dintre ei se fac vinovați de o altă confuzie, de care se cramponează cu la fel de multă încăpățănare.

travaliului, care transformă gândurile inconștiente în conținut al visului, este specifică vieții onirice și este caracteristică acesteia. Travaliul propriu-zis al visului se îndepărtează deci de prototipul gândirii vigile mult mai mult decât au putut să își imagineze chiar și cei mai hotărâți defăimători ai activității psihice în formarea visului. El nu este mai neglijent, mai incorect, mai uituc, mai incomplet decât gândirea vigילă; este ceva complet diferit calitativ de ea și de aceea nu se poate compara cu ea. El nu gândește, nu socotește, nu judecă, ci se limitează să dea lucrurilor o nouă formă. El se poate descrie exhaustiv dacă ținem cont de condițiile pe care trebuie să le îndeplinească produsul lui. Acesta, visul, trebuie să se sustragă *cenzurii* și în acest scop travaliul visului se folosește de *deplasarea intensităților psihice* până la reevaluarea tuturor valorilor psihice; el trebuie să redea gândurile exclusiv sau preponderent sub formă de material de urme mnemice vizuale și acustice și din această cerință decurge pentru travaliul visului *luarea în considerare a reprezentabilității*, căreia îi corespunde, prin noi deplasări. Trebuie (probabil) să fie produse intensități mai mari decât sunt disponibile noaptea în gândurile visului și acestui scop îi servește *condensarea* masivă, care este întreprinsă cu părțile componente ale gândurilor visului. Prea puțină considerație le revine relațiilor logice ale materialului de gânduri; ele își găsesc în final o re-

---

Ei caută esența visului în acest conținut latent, trecând cu vederea diferența dintre gândurile latente ale visului și travaliul visului. În fond, visul nu este nimic altceva decât o formă deosebită a gândirii noastre, care este făcută posibilă prin condițiile stării de somn. *Travaliul visului* este ceea ce produce această formă și numai el este esențialul în vis, explicația caracterului său deosebit. Spun aceasta pentru aprecierea rău famatei „tendențe prospective” a visului. Faptul că visul se ocupă cu încercările de a soluționa sarcinile vieții noastre psihice nu este mai ciudat decât faptul că viața noastră conștientă se ocupă cu aceasta și adaug numai că acest travaliu se poate desfășura și în preconștient, ceea ce ne este deja cunoscut.

prezentare ascunsă în proprietățile *formale* ale viselor. Afecțele gândurilor viselor suferă mai puține transformări decât conținutul lor reprezentativ. Ele sunt, de regulă, reprimate; acolo unde se mențin, ele sunt desprinse de reprezentări și asamblate după afinități. Numai o parte a travaliului visului, supraelaborarea, inconstantă ca proporții, de către gândirea vigیلă, în parte deșteptată, se potrivește concepției pe care autorii au dorit să o impună pentru întreaga activitate a formării visului.¹⁵³

---

¹⁵³ Aici urmau intercalate, în edițiile IV, V, VI și VII ale cărții (din 1914 până în 1922) două lucrări ale lui Otto Rank „Vis și creație artistică” (1914a) și „Vis și mit” (1914b). Începând cu 1925, aceste secțiuni au fost eliminate din corpul *Interpretării viselor* (N. t.).

Despre psihologia proceselor onirice

Printre visele pe care mi le-au comunicat alții se află unul care își cere acum un drept cu totul special la a fi luat în considerare. Mi-a fost povestit de o pacientă care l-a citit într-o prelegere despre vise; sursa lui efectivă îmi rămâne necunoscută. Prin conținutul lui, el a impresionat-o însă pe doamnă, căci ea nu a uitat să îl „post-viseze“, adică să repete elemente din vis într-un vis propriu, pentru a exprima prin acest transfer o concordanță cu un anumit punct al visului.

Condițiile preliminare ale acestui vis exemplar sunt următoarele: un tată veghease zile și nopți de-a rândul la căpătâiul fiului său bolnav. După ce copilul a murit, el se odihnea într-o cameră alăturată, dar a lăsat ușa deschisă, pentru a privi din camera unde dormea în camera unde se afla cadavrul copilului, înconjurat de lumânări mari. De veghe a fost lăsat un bătrân, care ședea lângă cadavru murmurând rugăciuni. După câteva ore de somn, tatăl visează că *fiul stă lângă patul său, îl apucă de braț și îi șoptește plin de reproș: „Tată, nu vezi că ard?“* El se trezește, observă o lumină care vine din camera de veghe, se grăbește într-acolo și îl vede pe bătrân moțând, iar giulgiul și un braț al scumpului cadavru pârjolate de o lumânare care căzuse pe ele arzând.

Explicația acestui vis mișcător este destul de simplă și a fost dată corect de povestitor, așa cum relatează pacienta

mea. Lumina a căzut, prin ușa deschisă, în ochii celui care dormea și a activat în el aceeași concluzie pe care ar fi tras-o și în stare de veghe, anume că s-a produs un incendiu în preajma cadavrului, din cauza căderii unei lumânări. Poate că tatăl luase cu el, în somn, grija că bătrânul nu se va ridica la înălțimea sarcinii sale.

Nici noi nu găsim nimic de adăugat la această interpretare, în afară de faptul că noi am introdus cerința supradeterminării conținutului visului și astfel vorbele copilului trebuie să fie alcătuite dintr-o conversație care avusese loc în realitate și care le leagă de evenimente importante pentru tată. Poate că plângerea: „ard“ să fie legată de febra în care a murit copilul, iar cuvintele: „Tată, nu vezi?“ de o altă împrejurare, care nu ne este cunoscută, dar care este încărcată de afect.

După ce am recunoscut visul ca pe un proces plin de semnificație, integrabil în contextul vieții psihice, trebuie să ne mirăm că s-a putut naște un vis acolo unde se cerea trezirea rapidă. Ne atrage apoi atenția apoi faptul că nici din acest vis nu poate să lipsească împlinirea dorinței. În vis, copilul mort se comportă ca unul viu, îi atrage atenția tatălui, vine la patul lui și îl apucă de braț, așa cum a făcut probabil în acea amintire din care visul a recoltat prima parte a replicii copilului. De dragul împlinirii acestei dorințe, tatăl și-a prelungit somnul cu un moment. Visul deține prioritate față de deducția în starea de veghe, pentru că el poate să îl mai arate pe copil viu o dată. Dacă tatăl s-ar fi trezit imediat și ar fi tras concluzia care să-l aducă în camera mortului, el ar fi scurtat prin aceasta viața copilului său cu chiar această clipă.

Nu încape nicio îndoială asupra particularității datorită căreia acest mic vis ne captează interesul. Până acum ne-am preocupat preponderent de sensul ascuns al visului, de calea

care trebuie urmată în găsirea acestuia și de mijloacele de care se folosește travaliul visului pentru a-l ascunde. Sarcinile interpretării viselor stăteau până acum în centrul orizontului nostru. Și acum dăm de acest vis, care nu pune nicio problemă de interpretare, al cărui sens este dezvăluit, și devenim atenți la faptul că acest vis a păstrat trăsăturile esențiale prin care visul se deosebește evident de viața noastră vigală și stimulează trebuința noastră de a avea o explicație. Numai după ce lăsăm la o parte tot ceea ce ține de travaliul de interpretare, putem observa cât de incompletă a rămas concepția noastră despre psihologia visului.

Înainte însă ca gândurile noastre să pornească pe această nouă cale, dorim să ne oprim și să privim înapoi pentru a verifica dacă, în peregrinările noastre, nu am uitat ceva important. Căci trebuie să ne clarificăm că partea de drum confortabilă și comodă se află deja în spatele nostru. Dacă nu mă înșel foarte tare, până acum toate drumurile pe care am mers au dus spre lumină, spre clarificare și spre înțelegerea completă; începând din momentul în care dorim să pătrundem mai adânc în procesele psihice care se desfășoară în vis, toate căile vor duce în întuneric. Vom conchide că este imposibilă *explicarea* visului, căci a explica înseamnă să readucem la ceva cunoscut și în acest moment nu există nicio cunoaștere psihologică la care să subordonăm ceea ce va rezulta, în calitate de motiv explicativ, din examinarea psihologică a viselor. Dimpotrivă, vom fi obligați să admitem o serie de noi ipoteze, care brăzdează cu presupuneri structura aparatului psihic și jocul forțelor care acționează în el și trebuie să fim atenți să nu ne îndepărtăm prea mult de prima conexiune logică, pentru că altminteri valoarea ei riscă să rămână nedeterminată. Chiar atunci când nu trecem prin nicio eroare de raționament și ținem cont de toate posibilitățile logice, gradul probabil de incompletitudine a elemen-

telor ne amenință cu o eroare totală de calcul. O concluzie despre construcția și modalitatea de lucru a instrumentului psihic nu va fi obținută și nici măcar fundamentată nici prin cea mai atentă cercetare a visului sau unei alte funcții *izolate*; în vederea acestui scop contribuie ceea ce reiese constant necesar din studiul comparativ al unui întreg șir de funcții psihice. Astfel, ipotezele psihologice pe care le creăm din analiza proceselor onirice trebuie să aștepte ca într-o stație până ce se pot atașa rezultatelor altor cercetări, care, dintr-un alt punct de plecare, caută să pătrundă până în miezul aceleiași probleme.

A

Uitarea viselor

Ne vom îndrepta deci atenția mai întâi asupra unei teme din care decurge obiecția pe care până acum nu am luat-o în seamă, dar care este destinată să ne desprindă de pe terenul interpretării viselor. Din mai mult decât o singură parte ni s-a reproșat că nu cunoaștem de fapt visul pe care dorim să îl interpretăm, mai corect că nu avem nicio garanție că îl cunoaștem așa cum s-a petrecut el cu adevărat.

Ceea ce ne amintim din vis, ceea ce face obiectul artei noastre interpretative este grevat mai întâi de infidelitatea memoriei noastre, care pare în cel mai înalt grad incapabilă de a păstra visul și a pierdut poate cea mai semnificativă parte a conținutului său. Când dorim să acordăm atenție viselor noastre, găsim atât de adesea prilej să ne plângem că am visat mult mai mult și din păcate nu mai știm decât acest fragment, a cărui amintire ni se pare într-un fel nesigură. În al doilea rând, totul vorbește însă în favoarea faptului că amintirea noastră nu numai că redă visul lacunar, ci o face și infidel, și falsificat. Astfel că, pe de o parte, ne putem îndoii că ceea ce a fost visat este atât de incoerent și de neclar cum o avem noi în memorie, iar pe de altă parte se instalează îndoiala dacă un vis este chiar atât de coerent pe cât îl povestim, dacă, la încercarea de reproducere, nu cumva am umplut lacunele existente sau create prin uitare cu material nou, ales arbitrar, dacă nu am împodobit visul, dacă nu l-am rotunjit, nu l-am îndreptat, astfel devenind

imposibilă orice judecată despre ceea ce era realmente conținutul visului meu. La un autor (Spitta, 1882, 338) am găsit sugestia că tot ce este ordine și coerență a fost introdus în vis abia la încercarea de a evoca visul. Astfel, suntem în pericol să ne scape printre degete obiectul a cărui valoare trebuie să o stabilim.

Până acum, în interpretările noastre de vise am neglijat aceste avertismente. Dimpotrivă, nici în cele mai mici, mai neînsemnate și nesigure componente ale conținutului visului nu am găsit că cerința de interpretare este mai puțin demnă de a fi luată în seamă decât în visele păstrate clar și sigur. În visul despre injecția făcută Irmei se spune: „îl chem *repede* pe doctorul M.“ Și presupunem că nici acest adaos nu ar fi ajuns în vis fără să prilejuiască o derivare semnificativă. Astfel am ajuns la istoria acelei nefericite paciente, la patul căreia eu l-am chemat „*repede*“ pe colegul mai în vârstă. În visul aparent absurd, care tratează drept *quantité négligeable* diferența dintre 51 și 56, numărul 51 a fost amintit de mai multe ori. În loc să considerăm acesta un fapt de la sine înțeles sau indiferent, am dedus de aici un al doilea traseu de gândire din conținutul latent al visului, raționament care duce la numărul 51 și pista pe care am urmat-o ne-a dus la temerile care așază 51 de ani drept limită de viață, în cea mai drastică opoziție cu traseul dominant de gândire, care excela prin laude legate de viața lungă. În visul „*Non vixit*“ se afla, ca un detaliu insignifiant, pe care la început l-am trecut cu vederea, pasajul: „*Dat fiind că P. nu îl înțelege, mă întrebă Fl.*“ etc. Când interpretarea s-a poticnit, eu m-am întors la aceste cuvinte și am găsit pornind de la ele calea către fantasma infantilă care a intrat în gândurile visului, ca punct nodal intermediar. Aceasta s-a întâmplat prin intermediul versurilor poetului:

„Rareori m-ați înțeles,
 rar și eu pe voi v-am înțeles,
 numai când eram cu toții în rahat,
 ne-am înțeles îndat!“¹

Orice analiză mi-ar putea oferi exemple despre felul cum și cele mai neînsemnate trăsături ale visului sunt indispensabile interpretării și cum rezolvarea problemei este amânată din cauza faptului că asupra acestor elemente atenția nu se îndreaptă decât mai târziu. Aceeași considerație am acordat-o la interpretarea viselor fiecărei nuanțe a expresiei lingvistice în care ne este oferit visul; dacă ni s-a propus un enunț fără sens sau insuficient, ca și cum nu ar fi reușit efortul de a traduce visul în forma corectă, am respectat și aceste deficiențe de expresie. Pe scurt, ceea ce în opinia autorilor apare ca o improvizație arbitrară, rapid prăbușită în uitare, noi am tratat ca pe un text sacru. Această opoziție se cere explicată.

Explicația sună în favoarea noastră, fără a-i contesta pe autori. În lumina ideilor pe care ni le-am format de curând despre alcătuirea viselor, contradicțiile se unifică fără rest. Este corect că la încercarea de reproducere deformăm visul; aici regăsim ceea ce am desemnat ca elaborare secundară și adesea neînțeleasă a visului de către instanța gândirii normale. Dar această deformare nu este ea însăși nimic altceva decât o parte din prelucrarea pe care o suferă de regulă gândurile visului din cauza cenzurii visului. Autorii au suspectat sau au remarcat aici partea care lucrează manifest din deformarea onirică; pe noi aceasta ne interesează mai puțin, pentru că

¹ „Selten habt ihr mich verstanden,
 Selten auch verstand ich Euch,
 Nur wenn wit im Kot uns fanden,
 So verstanden wir uns gleich!“

[Heine, *Buch der Lieder*, „Buch der Heimkehr“, LXXVIII] (N. t.).

știm că un travaliu de deformare mult mai complet, dar mai puțin ușor de evidențiat, a dezvoltat deja visul despre gândurile onirice ascunse până la obiect. Autorii greșesc numai considerând că modificarea visului la reamintirea și punerea lui în cuvinte este arbitrară, deci nu mai poate fi dedusă mai departe, ceea ce o face să ne inducă în eroare în ceea ce privește cunoașterea visului. Ei subestimează determinarea în viața psihică. Aici nu există nimic arbitrar. Peste tot se arată că un al doilea traseu de gândire preia imediat determinarea elementului care a fost lăsat nedeterminat de primul. De exemplu vreau, în mod arbitrar, să îmi vină în minte un număr; nu este posibil; numărul care îmi vine în minte este determinat univoc și determinat în mod necesar de gânduri care pot să se afle foarte departe de propunerea mea de moment.² La fel de puțin arbitrar sunt modificările pe care le suferă visul în cadrul redactării sale din starea de veghe. Aceste alterări rămân în legătură cu conținutul în locul căruia se așază și servesc pentru a ne arăta drumul către acest conținut, care poate fi la rândul lui un substitut pentru un altul.

În analizele viselor pacienților mei, pun la încercare această idee, nu fără succes, astfel: dacă relatarea unui vis mi se pare la început greu de înțeles, îl rog pe povestitor să îl repete. Rareori îl repetă cu aceleași cuvinte. Locurile în care se schimbă expresia, care mi s-au dezvăluit ca puncte slabe ale deghizării visului, îmi servesc întocmai cum i-a servit lui Hagen semnul brodat de pe veșmântul lui Siegfried.³ Aici se poate instala interpretarea visului. Povestitorul a fost avertizat de

---

² [Completare din 1909] A se compara cu *Psihopatologia vieții cotidiene* (1901b).

³ Aluzie la *Cântecul Nibelungilor*. Pe corpul lui Siegfried exista un singur loc în care el putea fi rănit. Cu ajutorul unui vicleșug, Hagen a convins-o pe Crimhilda să brodeze o cruce pe veșmântul lui Siegfried exact în acel loc, punctul său vital. Astfel, Hagen l-a putut înjunghia mai târziu (N. t.).

cerința mea că acord un efort special dezlegării visului; el protejează deci rapid, sub presiunea rezistenței, punctele slabe ale deghizării visului, înlocuind o expresie care amenință să își dezvăluie sensul cu una mai îndepărtată. El mă face astfel atent la expresia pe care a abandonat-o. Din străduința cu care este apărută dezlegarea visului, eu pot trage concluzii asupra îngrijirii cu care visul și-a țesut veșmântul.

Mai puțină dreptate au autorii când fac mult loc îndoielii cu care judecata noastră întâmpină istorisirea visului. Această îndoială nu are nicio justificare intelectuală. Memoria noastră nu prezintă nicio garanție și totuși suntem supuși mult mai des decât este justificat obiectiv constrângerii de a acorda încredere datelor sale. Îndoiala în ceea ce privește redarea corectă a visului sau a unor date individuale din vis nu este, din nou, decât un vlăstar al cenzurii onirice, al rezistenței împotriva introducerii gândurilor visului în conștiință. Această rezistență nu se epuizează întotdeauna odată cu deplasările și substituțiile pe care le aduce, ea persistă în forma îndoielii atașată de materialul care a pătruns. Această îndoială ne pune cu atât mai multe probleme de recunoaștere cu cât rezistența se folosește de precauția de a nu ataca niciodată elemente intense ale visului, ci doar pe cele slabe și neclare. Știm însă deja că între gândurile visului și vis a avut loc o completă răsturnare a tuturor valorilor psihice; deformarea a fost posibilă numai prin retragerea valorii, prin care se exprimă ea de regulă și cu care se mulțumește uneori. Dacă la un element neclar al visului apare încă îndoiala, atunci putem, urmărind arătătorul, să recunoaștem în aceasta un vlăstar direct al unuia dintre gândurile cele mai proscrise ale visului. Este ca și după una dintre marile răsturnări într-una dintre republicile Antichității sau Renașterii. Familiile nobile și puternice care dominau anterior sunt acum exilate, toate pozițiile înalte sunt

ocupate de ariviști; în oraș mai sunt tolerați numai membrii sărăciți și lipsiți de putere ai acestor familii sau rude îndepărtate ale celor răsturnați. Dar nici aceștia nu se bucură de totalitatea drepturilor cetățenești; ei sunt supravegheați cu neîncredere. În locul neîncrederii din acest exemplu, în cazul nostru apare îndoiala. De aceea, la analiza unui vis pretind să ne eliberăm de întreaga scală a aprecierii siguranței; eu tratez cea mai ușoară posibilitate ca în vis să apară un anumit lucru sau ceva asemănător la fel cum tratez și deplina convingere. Atâta timp cât, în urmărirea unui element al visului, nu ne decidem să renunțăm la această considerație, analiza se împotmolește aici. Asupra analizandului, subaprecierea elementului respectiv are efectul psihic de a bloca asociațiile legate de reprezentarea nedorită din spatele acestui element. Un astfel de efect nu se înțelege de fapt de la sine; nu ar fi un paradox dacă cineva ar spune: nu știu sigur dacă cutare și cutare lucru sunt cuprinse în vis, dar legat de asta îmi vin în minte cutare și cutare lucruri. Totuși nimeni nu spune aceasta niciodată și tocmai acest efect al îndoielii, de a tulbura analiza, o dezvăluie ca un vlăstar și o unealtă a rezistenței psihice. Psih-analiza este pe bună dreptate neîncrezătoare. Una dintre regulile sale sună astfel: *Orice tulbură continuarea travaliului este o rezistență.*⁴

⁴ [Completare din 1925] Enunțul afirmat aici peremptoriu: „Orice tulbură continuarea travaliului este o rezistență” ar putea cu ușurință să fie greșit înțeles. Desigur că el are semnificația unei reguli tehnice, un avertisment pentru analist. În timpul unei analize se pot întâmpla, fără discuție, diferite evenimente pe care nu le putem atribui intenției analizandului. Poate muri tatăl analizandului, fără ca acest fapt să-i poată fi imputat lui, poate izbucni un război care să pună capăt analizei. Însă, în spatele evidentei supralicitării a acestui enunț se ascunde totuși ceva care este și nou, și bun. Atunci când evenimentul care tulbură analiza este real și independent de pacient, numai de acesta depinde adesea cât de multă influență tulburătoare îi este alocată și rezistența se manifestă inconfundabil în utilizarea voluntară și supra-dimensionată a unei astfel de ocazii.

Și uitarea visului rămâne inexplicabilă atâta timp cât, pentru explicarea ei, nu luăm în considerare și puterea cenzurii psihice. Într-o serie de cazuri, senzația de a fi visat foarte mult noaptea dar de a fi rămas cu foarte puțin din ceea ce am visat poate să aibă un alt sens, poate cel că travaliul visului a operat perceptibil toată noaptea și nu a lăsat decât acel vis scurt. Altminteri, nu este posibilă nicio îndoială asupra faptului că după trezire visul este uitat din ce în ce mai mult. Visul este uitat în ciuda eforturilor de a-l rememora. Cred însă că, după cum se supraestimează de regulă cuprinderea acestei uitări, la fel se supraestimează și măsura în care caracterul lacunar al visului ne limitează cunoașterea despre el. Tot ceea ce a pierdut prin uitare conținutul visului poate să fie adesea readus înapoi prin analiză; cel puțin într-o serie întregă de cazuri, de la frânturi izolate rămase nu se poate reconstrui chiar visul — dar nu asta contează —, ci putem reconstitui toate gândurile visului. La analiză, aceasta cere o mare risipă de atenție și stăpânire de sine; aceasta este tot, dar arată totuși că la uitarea visului nu a lipsit o intenție ostilă [care decurge din rezistență].⁵

⁵ [Completare din 1919] Ca exemplu pentru semnificația îndoielii și nesiguranței în vis, la condensarea concomitentă a conținutului visului pe un singur element, voi lua următorul meu vis, din ale mele *Prelegeri de introducere în psihanaliză*, vis a cărui analiză nu a reușit decât după un scurt interval de timp:

„O pacientă sceptică are un vis lung, în care anumite persoane îi povestesc despre cartea mea despre «cuvântul de spirit» și o laudă foarte mult. Apoi este amintit ceva despre un «canal», poate o altă carte în care apare un canal sau altceva cu canal... ea nu știe... este total neclar.”

Acum veți fi desigur tentați să credeți că elementul „canal” se va sustrage de la interpretare pentru că este atât de neclar. Aveți dreptate să bănuți că aici există o dificultate, dar nu este greu pentru că este neclar, ci este neclar din alte motive, aceleași care îngreunează și interpretarea. La „canal” visătoarei nu îi vine nimic în minte; nici eu nu știu, desigur, ce să spun. O clipă mai târziu, de fapt ziua următoare, ea povestește că i-a venit în minte ceva care poate este legat de aceasta. Un joc de cuvinte pe care îl auzise povestit. Pe un vapor între Dover și Calais, un

În analize, o dovadă convingătoare pentru natura tendențioasă a uitării viselor⁶, pusă în serviciul rezistenței, se obține din examinarea unui stadiu preliminar al uitării. Nu rareori se întâmplă ca în mijlocul travaliului de interpretare să se ivească brusc o parte neglijată a visului, care până acum a fost considerată uitată. Această parte de vis care a fost smulsă uitării va fi de fiecare dată cea mai importantă parte; ea se află pe drumul cel mai scurt spre dezlegarea visului și de aceea a fost supusă rezistenței în cel mai înalt grad. Printre exemplele de vise pe care le-am răspândit în contextul acestei lucrări există unul în care am introdus o astfel de parte de conținut al visului. Acesta este un vis de călătorie, care se răzbună pe doi tovarăși de călătorie antipatici, vis pe care l-am lăsat aproape neinterpretat, din cauza conținutului său parțial indecent. Partea omisă suna astfel: *Spun despre o carte de Schiller: It is from... Mă corectez însă, observând singur eroarea: It is by... Bărbatul observă atunci față de sora lui: „A spus corect.”*⁷

---

cunoscut scriitor conversa cu un englez, care, într-un anumit context, citează enunțul: *Du sublime au ridicule il n'y a qu'un pas*. Scriitorul răspunde: *Oui, le pas de Calais*, ceea ce vrea să spună că el găsește Franța măreață și Anglia ridicolă. *Pas de Calais* este însă un canal, Canalul Mănecii, *Canal la Manche*. Cred eu oare că această idee are ceva de-a face cu visul? Desigur, el dă chiar soluția elementului oniric misterios. Sau vreți să vă îndoiiți că acest cuvânt de spirit era deja prezent înainte de vis, ca inconștient al elementului «canal», puteți admite că el a fost găsit mai târziu? Asociația arată chiar scepticismul care se ascunde la ea în spatele uimirii care se impune și rezistența este motivul comun atât pentru faptul că asociația îi vine atât de târziu, cât și pentru faptul că elementul oniric corespunzător apare atât de neclar. Fiți atenți acum la relația dintre elementul oniric și inconștient. Este ca o părțică din acest inconștient, ca o aluzie la el; prin izolarea ei ea a devenit complet ininteligibilă.”

⁶ Despre intenția uitării, cf. mai ales mica mea lucrare despre „mecanismul psihic al uitării” din *Monatsschrift für Psychiatrie und Neurologie* (1898b) — [Completare din 1909] Capitolul I din *Psihopatologia vieții cotidiene*, 1901b.

⁷ [Completare din 1914] Astfel de corecturi în utilizarea limbilor străine nu sunt deloc rare în vise, dar cel mai adesea sunt transferate unor persoane străine. Pe când

Nu merită să ne ocupăm de autocorectarea în vis, care li s-a părut atât de minunată multor autori. Mai degrabă aş arăta modelul pe care îl deţine memoria mea despre erorile de exprimare în vis. Aveam 19 ani când am fost pentru prima dată în Anglia şi mi-am petrecut o zi întreagă pe plajele de la Irish Sea. Am profitat de ocazie pentru a colecta animale marine lăsate de flux şi tocmai mă ocupam de o stea de mare (visul începe cu: *Hollthurn-Holothurien*⁸), când a venit la mine o fetiţă fermecătoare şi m-a întrebat: *It is a starfish? Is it alive?* Eu am răspuns: *Yes, he is alive*, dar apoi m-am ruşinat de incorectitudine şi am repetat propoziţia corect. În locul greşelii de exprimare pe care am făcut-o odinioară, visul a aşezat o alta, care se poate întâmpla la fel de uşor în germană. „*Das Buch ist von Schiller*“⁹ nu se traduce cu *from*... ci cu *by*... După tot ceea ce am aflat despre intenţiile travaliului visului şi despre lipsa lui de scrupule în ceea ce priveşte alegerea mijloacelor, nu ne mai mirăm că travaliul visului realizează această substituţie pentru că *from* prilejuieşte o mare condensare datorită identităţii de sonoritate cu adjectivul german *fromm* (cucernic). Ce vrea însă să spună în contextul visului inofensiva amintire a plajei? Ea explică prin cel mai nevinovat exemplu cu putinţă că folosesc un *substantiv cu gen* într-un loc nepotrivit, deci aduc elementul *sexual* (*he*) acolo unde el nu are ce căuta. Aceasta este oricum una dintre cheile pentru dezlegarea visului. Cei care au aflat şi care este originea titlului cărţii „*Matter and Motion*“ (*Molière* în *Malade imaginaire: La matiè-*

învăţa limba engleză, Maury (1878, 143) a visat odată că îi comunica unei alte persoane faptul că o vizitase ieri cu cuvintele: *I called for you yesterday*. Celălalt a răspuns corect: Se spune: *I called on you yesterday*.

⁸ „Holothurieni“ este numele ştiinţific al stelilor de mare (*N. t.*).

⁹ Cartea este de Schiller (*N. t.*).

*re est-elle laudable?*¹⁰ — *a motion of the bowels*¹¹), vor putea completa cu ușurință întregul.

În plus, pot să mă aching cu o *demonstratio ad oculos* de dovedirea faptului că uitarea visului este în mare parte o acțiune de rezistență. Un pacient povestește că a visat, dar a uitat visul fără urmă; este de aceea ca și cum nu ar fi visat nimic. Continuăm lucrul, mă lovesc de o rezistență, îi clarific bolnavului ceva, îl ajut cu vorbe și impulsuri să se împacă cu unele gânduri neplăcute și imediat ce realizează aceasta, el strigă: „Acum știu din nou ce am visat.“ Aceeași rezistență care a tulburat în această zi lucrul nostru l-a făcut și să uite visul. Prin biruirea acestei rezistențe eu am favorizat pătrunderea visului în amintire.

La fel, ajuns într-un anumit loc al travaliului psihanalitic, pacientul își poate aminti de un vis care a avut loc în urmă cu trei, patru sau mai multe zile și a zăcut până acum în uitare.¹²

Experiența psihanalitică ne-a furnizat încă o dovadă pentru faptul că uitarea visului depinde mai mult de rezistență decât de gradul de stranie care desparte starea de veghe de cea de somn, așa cum opinează autorii. Mie, ca și altor analiști și pacienți care se află în analiză, ni se întâmplă nu rareori ca, treziți din somn de un vis, așa cum s-ar spune, să începem să interpretăm visul imediat după aceea, în deplină posesie a activității noastre de gândire. Adesea, în astfel de cazuri nu mi-am găsit odihna până ce nu am obținut completa înțelegere a visului. Totuși, s-ar fi putut întâmpla

¹⁰ Veche expresie medicală, care vrea să spună: Cum merg funcțiile excretorii? (*N. t.*)

¹¹ O mișcare a intestinelor (*N. t.*).

¹² [*Completare din 1914*] E. Jones (1912b) descrie cazul analog, care survine frecvent, ca în timpul analizei unui vis să fie rememorat un al doilea vis din aceeași noapte, care până atunci fusese uitat și nici măcar nu fusese bănuț.

ca după trezire să uit travaliul de interpretare la fel de complet cum am uitat și conținutul visului, deși știam că am visat și că am interpretat visul. Visul trage cu sine în uitare rezultatul travaliului de interpretare mult mai frecvent decât reușește activitatea psihică să păstreze visul pentru amintire. Între acest travaliu de interpretare și gândirea vigیلă nu există însă acel abis psihic prin care autorii doresc să explice exhaustiv uitarea viselor. Morton Prince (1910, 141) emite la adresa explicației mele despre uitarea viselor obiecția că acesta nu ar fi decât un caz particular de amnezie pentru stările afective clivate (*dissociated states*). El afirmă că, din cauză că explicația mea pentru acest tip special de amnezie nu poate fi transferată la alte tipuri, această explicație nu este valabilă nici pentru intenția sa imediată. El îi amintește cititorului că în toate descrierile pe care le-a făcut unor astfel de stări disociate el nu a încercat niciodată să găsească explicația dinamică pentru aceste fenomene. Altminteri, el ar fi descoperit că refularea (respectiv, rezistența creată de ea) este în aceeași măsură cauza clivajelor și a amneziilor legate de conținutul lor.

O experiență pe care am putut-o face la redactarea acestui manuscris îmi demonstrează faptul că visele nu sunt uitare într-o măsură mai mare decât sunt uitate alte acte psihice și că ele se pot compara, deloc în dezavantajul lor, cu alte activități psihice și în cea ce privește persistența lor în memorie. În însemnările mele am păstrat multe vise proprii, pe care atunci, din anumite motive, nu le-am putut supune interpretării decât foarte incomplet sau deloc. La unele dintre aceste vise am întreprins unul până la doi ani mai târziu încercarea de a le interpreta, cu intenția de a-mi crea material ilustrativ pentru afirmațiile mele. Această încercare mi-a reușit fără nicio excepție; doresc chiar să afirm că după atât de mult timp interpretarea a mers mai ușor de-

cât atunci când visele erau evenimente recente, ceea ce se poate explica prin faptul că de atunci am depășit în interiorul meu multe rezistențe, care mă tulburau atunci. La astfel de interpretări retroactive am comparat datele pe care le aveam atunci despre gândurile visului cu cele de acum, mult mai bogate, și am găsit ceea ce era odinioară, nealterat, sub ceea ce este acum. Spre uimirea mea, am mers în această privință, la timp, pe calea pe care o exersasem de mult cu pacienții mei, cărora le propuneam să-și lase interpretate vise vechi de câțiva ani, pe care mi le povesteau din când în când ca și cum ar fi fost vorba despre vise din noaptea trecută, după aceleași procedee și cu același succes. Atunci când va fi vorba despre visele de angoasă voi comunica două exemple de astfel de interpretare întârziată a viselor. Când am făcut pentru prima dată această încercare, mă conducea așteptarea justificată că visul se va comporta și acum ca un simptom nevrotic. Când tratez psihanalitic un psihonevrotic, de exemplu un caz de isterie, trebuie să creez o explicație pentru primele simptome ale bolii sale, de mult biruite, ca și pentru acelea care mai subzistă și astăzi, care l-au condus la mine și găsesc că prima sarcină este mai ușor de rezolvat decât cea care se impune astăzi. Încă din *Studien über Hysterie* am putut comunica explicația unei prime crize de isterie, pe care femeia trecută de patruzeci de ani o avusese la 15 ani.¹³

Într-un număr de alte cazuri, oarecum disperate, voi mai remarca aici câte ceva despre interpretarea viselor, ceea ce

---

¹³ [Completare din 1919] Vise care au avut loc în primii ani ai copilăriei și care nu rareori s-au păstrat în memorie, cu deplina prospețime senzorială, timp de decenii, ajung aproape întotdeauna la o mare însemnătate pentru înțelegerea dezvoltării și nevrozei visătorului. Analiza lor îl protejează pe medic de erorile și incertitudinile care l-ar putea deruta, inclusiv teoretic.

poate că îl va orienta pe cititorul care vrea să mă controleze printr-un travaliu retroactiv asupra propriilor lui vise.

Nimeni nu trebuie să se aștepte ca interpretarea viselor sale să i se pună la picioare fără nicio osteneală. Este nevoie de exercițiu fie și numai pentru percepția fenomenelor endoptice și a altor senzații care de obicei se sustrag atenției, deși niciun motiv psihic nu se opune acestei grupe de percepții. Este considerabil mai greu să sesizăm „representările nedorite”. Cine va pretinde aceasta va trebui să se satisfacă cu așteptările care au fost stimulate în această lucrare și, urmând regulile date aici, se va strădui să țină pentru sine orice critică, orice *parti pris*, orice partizanat afectiv sau intelectual în timpul lucrului. El trebuie să rămână consecvent preceptului impus de Claude Bernard pentru cercetătorul care face experimente în laboratorul de fiziologie: *Travailler comme une bête*, adică la fel de tenace, dar și la fel de indiferent față de rezultat. Cel care urmează acest sfat nu va mai găsi la fel de grea sarcina. Interpretarea unui vis nu se desăvârșește întotdeauna într-o ședință; nu rareori ne simțim epuizate capacitățile de efort atunci când urmărim o înșiruire de asociații, când visul nu mai spune nimic în ziua respectivă; facem deci bine să întrerupem și să ne întoarcem la lucru într-o zi următoare. Atunci o altă parte a conținutului visului atrage atenția asupra ei și găsim accesul către un nou strat de gânduri onirice. Putem numi aceasta interpretarea „fracționată” a visului.

Pentru începătorul în ale interpretării viselor, cel mai dificil lucru este să recunoască faptul că sarcina lui nu este pe deplin încheiată atunci când are în mâini o interpretare completă a visului, plină de sens, coerentă și care oferă informații despre toate elementele conținutului visului. În afară de aceasta, este posibilă încă o interpretare a aceluiași vis, o suprainterpretare, care i-a scăpat. Într-adevăr, nu este ușor să

ne facem o reprezentare despre bogăția de trasee în gândirea noastră, care se concurează unul pe altul în ceea ce privește exprimarea și să credem în îndemânarea de care dă dovadă visul pentru a atinge, prin exprimări polisemantice, șapte muște dintr-o lovitură, ca și croitorașul din poveste. Cititorul va fi mereu înclinat să îi reproșeze autorului că a introdus o cantitate inutilă de ingeniozitate în interpretări; cel ce și-a dobândit propria experiență va găsi o soluție mai bună.

Pe de altă parte, nu pot susține afirmația expusă pentru prima oară de H. Silberer, că toate visele — sau numai anumite și foarte numeroase grupe de vise — cer două interpretări diferite, care se află într-o relație strânsă. Una dintre aceste interpretări, pe care Silberer o numește *psihanalitică*, îi dă visului un sens oarecare, de cele mai multe ori sexual infantil; cealaltă, mai importantă, numită de el interpretare *anagogică*, pune în evidență gândurile serioase, adesea profunde, pe care travaliul oniric le-a preluat drept material. Silberer nu a demonstrat aceasta prin comunicarea unei serii de vise, pe care să le analizeze după cele două direcții. Trebuie să aduc aici obiecția că nu există o asemenea stare de fapt. Cele mai multe vise nu cer totuși nicio suprainterpretare și mai ales nu sunt capabile de o interpretare anagogică. La teoria lui Silberer, ca și la alte eforturi teoretice din ultimii ani, se manifestă inconfundabil contribuția unei tendințe de deghizare a circumstanțelor fundamentale în care sunt formate visele și de abatere a interesului de la rădăcinile lor pulsionale. Pentru un număr de cazuri am putut susține rezultatele lui Silberer; apoi analiza mi-a arătat că travaliul visului are sarcina de a transforma în vis o serie de gânduri din starea de veghe, foarte abstracte și incapabile de o reprezentare directă. El a căutat să rezolve această sarcină, punând stăpânire pe un alt material de gânduri, care se afla într-o relație laxă, adesea *alegorică*, față de gândurile abstrac-

te, făcând astfel mai puține greutăți reprezentării. Interpretarea abstractă a unui vis care ia ființă astfel este dată nemijlocit de visător; interpretarea corectă a materialului interpolat trebuie să fie căutată cu mijloacele tehnice cunoscute.

Trebuie să răspund cu „nu“ la întrebarea dacă orice vis poate fi interpretat. Nu trebuie să uităm că travaliului de interpretare i se împotrivesc forțele psihice care cauzează deformarea onirică. Revine deci la o chestiune de raporturi de forțe dacă, înarmați cu propriul interes intelectual, cu propria capacitate de autodisciplină, cu propriile cunoștințe psihologice și experiența în ceea ce privește interpretarea viselor vom putea învinge rezistențele noastre interne. Este mereu posibil să mergem nițel mai departe, cel puțin cât să ne convingem că visul este o construcție plină de sens, pentru a bănuși acest sens. Foarte des un vis următor ne permite să ne asigurăm de prima interpretare presupusă și să o ducem mai departe. O serie întreagă de vise care durează săptămâni și luni întregi se înrădăcinează adesea pe același teren și trebuie supusă interpretării în acest context. Din visele care se succedă putem observa adesea cum unul dintre ele are ca punct central ceea ce la următorul este interpretat doar periferic și invers, astfel că interpretările celor două vise se completează una pe alta. Am arătat deja, prin exemple, că diferitele vise din aceeași noapte trebuie să fie tratate de travaliul de interpretare ca un întreg.

Chiar și în visele cel mai bine interpretate trebuie să lăsăm deseori un loc în obscuritate, pentru că la interpretare observăm că acolo se ridică un ghem de gânduri onirice care nu vrea să se descâlcească, dar care nu furnizează nimic în plus cunoașterii noastre despre conținutul visului. Acesta este ombilicul visului, locul în care el se înrădăcinează în necunoscut. Gândurile visului la care ajungem prin interpretare rămân în general fără încheiere; ele se ramifică în toate di-

recțiile în rețeaua complicată a minții noastre. Dintr-un loc mai dens al acestei țesături se ridică apoi dorința visului, ca o ciupercă din miceliul său.

Să ne întoarcem la chestiunile uitării viselor. Am uitat să tragem din ele o concluzie importantă. Viața vigیلă prezintă intenția inconfundabilă de a uita visul care a fost creat noaptea, fie în întregime, imediat după trezire, fie treptat, bucată cu bucată, de-a lungul zilei. Dacă recunoaștem că la această uitare rolul principal îl are rezistența psihică împotriva visului, care pe timpul nopții a făcut deja ceea ce avea de făcut împotriva visului, atunci se pune problema ce a făcut posibilă totuși formarea visului, în ciuda acestei rezistențe. Să luăm cazul extrem, în care viața vigیلă înlătură visul, ca și cum el nu s-ar fi petrecut. Atunci când examinăm aici jocul forțelor psihice, trebuie să spunem că visul nu ar fi luat naștere dacă noaptea rezistența ar fi luptat așa cum luptă ziua. Concluzia noastră este că aceasta și-a pierdut pe timpul nopții o parte din putere; știm că nu a fost suspendată, deoarece am dovedit contribuția ei la formarea visului, prin deformarea onirică. Dar se impune posibilitatea ca în timpul nopții ea să fie diminuată, formarea visului fiind posibilă prin această scădere a rezistenței. Înțelegem astfel cu ușurință că, la trezire, o dată restaurată întreaga ei forță, ea înlătură imediat ceea ce a trebuit să tolereze pe când era slabă. Psihologia descriptivă ne învață că principala condiție a formării visului este starea de somn a psihicului; am putea să adăugăm încă o precizare: *starea de somn face posibilă formarea visului, prin faptul că reduce cenzura endopsihică.*

Suntem desigur tentați să considerăm că aceasta este singura concluzie posibilă din chestiunile uitării viselor și să dezvoltăm din ea alte idei privind raporturile energetice între somn și veghe. Dar dorim să ne oprim deocamdată aici.

Dacă ne vom cufunda puțin mai adânc în psihologia visului, vom afla că ne putem imagina și altfel modul în care este posibilă formarea visului. Rezistența împotriva intrării în conștiință a gândurilor visului poate să fie eventual evitată fără ca ea să sufere vreo diminuare. Este plauzibil și ca starea de somn să faciliteze în același timp ambii factori care favorizează formarea visului, atât diminuarea cât și evitarea rezistenței. Ne oprim aici, pentru a continua puțin mai târziu.

Există o altă serie de obiecții împotriva procedurii noastre de interpretare a viselor, de care trebuie să ne ocupăm în cele ce urmează. Procedăm astfel: abandonăm toate ideile voluntare care ne domină altminteri gândirea și ne îndreptăm atenția asupra unui singur element oniric; observăm apoi ce gânduri involuntare ne vin în minte legat de acesta. Apoi luăm următoarea parte componentă a conținutului visului, repetăm acest travaliu și asupra ei, fără să ținem cont de direcția spre care tind aceste gânduri, trecând de la un lucru la altul. Aici nutrim așteptarea plină de încredere ca în final să ajungem, fără să intervenim activ, la gândurile visului, din care a luat ființă acesta. Critica ne va replica aici: nu este de mirare că ați ajuns undeva pornind de la un element al visului. De orice reprezentare se leagă ceva, prin asociație; ciudat este numai faptul că prin acest traseu de gânduri arbitrar și lipsit de scop trebuie să ajungem tocmai la gândurile visului. Probabil că aceasta este o autoiluzie; urmărim lanțul asociativ pornind de la un element până ce remarcăm că el se rupe dintr-un anumit motiv; dacă luăm apoi un al doilea element, este natural ca nelimitarea originară a asociației să sufere acum o îngustare. Avem încă în minte lanțul anterior de gânduri și la analiza celei de-a doua reprezentări onirice vom da mai ușor peste idei care să aibă ceva în comun cu cele din primul lanț. Apoi ne imaginăm că am găsit un gând

care reprezintă un punct nodal între două elemente onirice. De vreme ce ne permitem toată libertatea de a lega gânduri și nu excludem de fapt decât acele treceri de la o reprezentare la alta care au loc în gândirea normală, nu ne va fi în final greu să construim ceva dintr-o serie de „gânduri intermediare”; vom numi acest ceva gânduri ale visului și le vom considera substitutul psihic al visului, fără nici o garanție de altminteri, deoarece nu mai avem nici o altă cunoaștere despre ce sunt gândurile visului. Dar totul nu este decât arbitrar și o utilizare ce pare ingenioasă a conexiunilor întâmplătoare și oricine care se supune acestei osteneți inutile poate, pe această cale, să obțină de la oricare vis orice interpretare dorește.

Dacă ni se aduc asemenea obiecții, putem să recurgem, în apărare, la impresia din interpretările noastre de vise, la surprinzătoarele legături cu alte elemente din vis, care apar din urmărirea unor reprezentări izolate și la faptul că este nevosimil ca ceva care acoperă și explică atât de exhaustiv visul, cum este una dintre interpretările noastre, ar putea să fie obținut altfel decât prin urmărirea legăturilor psihice care s-au stabilit în prealabil. Pentru a ne justifica, am putea susține că procedeul de interpretare a viselor este identic cu cel folosit la rezolvarea simptomelor isterice, unde corectitudinea procedurii este confirmată prin apariția și dispariția simptomelor, unde, folosind o similitudine, aserțiunile textului sunt susținute cu ilustrațiile introduse. Nu avem niciun motiv să evităm problema cum putem ajunge de la un lanț de gânduri care se perpetuează în sine arbitrar și fără scop la un scop preexistent; noi nu dorim de fapt să rezolvăm această problemă, ci să o înlăturăm complet.

Se poate demonstra că nu este adevărat că atunci când, în travaliul de interpretare a viselor, ne abandonăm judecata și lăsăm să se ivească reprezentări involuntare, noi ne lă-

săm purtați de un curent de idei fără scop. Se poate arăta că niciodată nu putem să renunțăm decât la reprezentările-scop cunoscute și o dată cu încetarea acestora ajung la putere imediat idei voluntare necunoscute — cărora le spunem, inexact, inconștiente, care determină acum desfășurarea reprezentărilor involuntare. Prin propria noastră influență asupra vieții noastre psihice nu se poate în niciun caz produce o gândire fără reprezentări-scop; însă nu cunosc nici stările de confuzie psihică în care acestea se produc altminteri.¹⁴ Psi-

¹⁴ [Completare din 1914] Ulterior mi s-a atras atenția că Ed. von Hartmann are aceleași vederi în această importantă chestiune psihologică: „În ceea ce privește explicația rolului inconștientului în creația artistică (1890, vol. I, secțiunea B, capitolul V), Eduard v. Hartmann a enunțat clar legea asociațiilor de idei conduse de reprezentări intenționate inconștiente, fără însă ca el să fie conștient de gradul de extindere a valabilității acestei legi. El a dorit să demonstreze că «dacă nu este deplin lăsată la voia întâmplării, ci trebuie să ducă la un anumit scop, orice combinație de reprezentări senzoriale are nevoie de ajutorul inconștientului». Și că interesul conștient pentru o anumită legătură de gânduri este un impuls pentru inconștient, pentru a găsi, dintre nenumăratele reprezentări posibile, pe cea care corespunde scopului. «Inconștientul este cel care alege, pe măsura scopurilor și intereselor, și aceasta este valabil pentru asociația de idei la gândirea abstractă, ca reprezentare senzorială sau combinare artistică, și la cuvântul de spirit.» Aici nu se poate susține o limitare a asociației de idei la reprezentarea evocatoare și cea evocată, în sensul psihologiei pure a asociației. O astfel de limitare ar fi «justificată cu adevărat numai dacă în viața omului apar stări în care lui nu numai că îi lipsește orice scop conștient, dar el nu este nici dominat, nici influențat de vreun interes inconștient, de vreo dispoziție. Dar aceasta este o stare care nu apare niciodată, căci și atunci când succesiunea gândurilor se abandonează aparent total întâmplării sau când ne lăsăm în voia viselor totale involuntare ale fanteziei, totuși întotdeauna într-un moment acționează alte interese principale, sentimente determinante și dispoziții decât în alt moment și acestea vor exercita de fiecare dată o influență asupra asociațiilor de idei». În visele pe jumătate inconștiente apar numai reprezentări care corespund interesului principal inconștient al momentului. Relevarea influenței sentimentelor și dispozițiilor asupra succesiunii libere a gândurilor face ca procedeul metodic al psihanalizei să apară justificat și din punctul de vedere al psihologiei lui Hartmann.” (N.E. Pohorilles, 1913) — Din faptul că un nume pe care ne străduim zadarnic să ni-l amintim ne vine în minte adesea din nou brusc, Du Prel trage concluzia că există o gândire inconștientă și totuși intenționată, al cărei rezultat apare ca atare în conștiință (1885, 107).

hiatrii au renunțat mult mai devreme la credința în coerența proceselor psihice. Eu știu că o desfășurare de gânduri neregulată, lipsită de reprezentări-scop, apare în cadrul isteriei și paranoiei la fel de puțin ca și în formarea și dezlegarea viselor. La afecțiunile psihice endogene o asemenea desfășurare poate că nici nu are loc; chiar delirurile persoanelor aflate în stare de confuzie sunt pline de sens, dacă acceptăm strălucita presupunere a lui Leuret (1834, 131), după care ele devin ininteligibile pentru noi numai în urma lacunelor lor. Eu am ajuns la aceeași convingere, acolo unde am avut prilejul să observ astfel de fenomene. Delirurile sunt opera unei cenzuri care nu se mai ostenește deloc să își ascundă acțiunile, care în loc să participe la elaborarea unei noi versiuni, lipsită de obiecții, șterge fără nicio precauție toate lucrurile pe care le dezaprobă, ceea ce face ca apoi rezultatul să fie incoerent. Această cenzură procedează analog cenzurii ruse de presă de la graniță, care lasă să ajungă în mâinile cititorilor pe care trebuie să îi protejeze numai ziare străine pline de linii negre.

Jocul liber al reprezentărilor după înlănțuiri asociative arbitrare apare poate în prim-plan în procesele cerebrale organice distructive; ceea ce se confundă cu ele, în cazul psihonevrozelor, se poate explica prin efectul cenzurii asupra unui șir de gânduri, care este împins în prim-plan de reprezentări intenționate care rămân ascunse.¹⁵ A fost considerat un semn sigur de asociație lipsită de reprezentări-scop atunci când reprezentările (sau imaginile) par să fie legate unele de altele prin așa-zisa asociație superficială, deci prin asonanță, ambiguitatea cuvintelor, coincidența în timp fără legătură internă de sens, prin toate asociațiile pe care le apreciem la

¹⁵ [Completare din 1909] Cf. aici strălucitoarea confirmare a acestei afirmații pe care a adus-o C.G. Jung prin analizele cazurilor de *Dementia praecox* (1907).

cuvintele de spirit și jocurile de cuvinte. Acest semn de recunoaștere este valabil pentru legăturile de gânduri care ne duc de la elementele conținutului visului la gândurile intermediare și de la acestea la adevăratele gânduri ale visului; în multe analize de vise am găsit exemple pentru aceasta, exemple care ne uimesc. Nicio legătură nu era prea slabă, niciun cuvânt de spirit nu era de aruncat pentru a putea face o punte de la un gând la altul. Dar nu este departe nici înțelegerea corectă a unei astfel de neglijențe. *De fiecare dată când un element psihic este legat de un altul printr-o asociație nesigură și superficială mai există o legătură corectă și profundă între cele două, care suferă din pricina rezistenței cenzurii.*

Presiunea cenzurii și nu suspendarea reprezentărilor-scop este justificarea corectă pentru dominația asociațiilor superficiale. Asociațiile superficiale le înlocuiesc în reprezentare pe cele profunde, când cenzura face inaccesibile aceste căi normale de asociere. Este ca și cum un obstacol general de circulație, de exemplu o inundație în munți, face impracticabile străzile mari și largi; circulația este atunci deviată pe poteci incomode și abrupte, pe care de obicei merg doar vânătorii.

Aici se pot diferenția două cazuri, care sunt în esență unul singur. Fie cenzura se îndreaptă numai împotriva legăturii între două gânduri, care, desprinse unul de altul, sunt ireproșabile. Apoi cele două gânduri intră în conștiință unul după altul; legătura dintre ele rămâne ascunsă; dar ne trece prin minte o legătură superficială între cele două, la care altminteri nici nu ne-am fi gândit și care se instalează de regulă într-un alt colț al contextului de reprezentări diferit de cel din care provine legătura reprimată, dar esențială. Fie cele două gânduri sunt supuse amândouă cenzurii, din cauza conținutului lor; apoi cele două nu apar în forma corectă, ci într-o formă modificată, substituită și cele două gânduri sub-

stitutive sunt alese astfel încât să redea, printr-o asociație superficială, legătura esențială în care se află cele pe care le înlocuiesc. *Sub presiunea cenzurii, în ambele cazuri a avut loc o deplasare de la o asociație normală, serioasă, la una superficială, care pare absurdă.*

Pentru că știm de aceste deplasări, ne îngăduim fără nici o ezitare să interpretăm visele și pe baza asociațiilor superficiale.¹⁶

Psihanaliza folosește intens aceste două enunțuri: că, odată cu abandonarea reprezentărilor-scop conștiente, controlul asupra cursului reprezentărilor trece la reprezentări-scop ascunse și că asociațiile superficiale nu sunt decât un substitut de deplasare pentru cele mai profunde, reprimate; psihanaliza ridică aceste două enunțuri la rangul de piloni de bază ai tehnicii sale. Atunci când îi recomand unui pacient să abandoneze orice fel de judecată și să îmi relateze tot ceea ce îi vine în minte, eu presupun că el nu poate lăsa deoparte reprezentările-scop ale tratamentului și cred că este justificat să trag concluzia că toate aceste lucruri aparent inofensive și arbitrare pe care mi le spune se află în legătură cu starea sa de boală. O altă reprezentare-scop, de care pacientul nu are habar, este a propriei mele persoane. Completa considerare și adevărarea detaliată a celor două enunțuri ține deci de reprezentarea tehnicii psihanalitice ca metodă terapeutică. Am ajuns aici la unul dintre punctele de graniță

¹⁶ Aceleași considerații sunt desigur valabile și pentru cazul în care asociațiile superficiale sunt date ca atare în conținutul visului, ca de exemplu în cele două vise comunicate de Maury (*pélerinage — Pelletier — pelle; kilometru — kilogram — Gilolo — Lobelia — Lopez — Lotto*). Din lucrul cu nevroticii știu cărei reminiscențe îi place să se reprezinte astfel. Este vorba despre răsfoirea enciclopediilor și dicționarilor, prin care cei mai mulți și-au potolit, în timpul curiozității pubertare, trebuința de explicare a enigmelor sexuale.

în care, conform programului nostru, trebuie să lăsăm deoparte subiectul interpretării viselor.¹⁷

Un lucru e sigur, și anume că nu trebuie să transpunem toate asociațiile din travaliul de interpretare în travaliul nocturn al visului. La interpretarea în stare de veghe facem deja un drum care duce de la elementele visului la gândurile visului. Travaliul visului a făcut drumul invers și nu este deloc verosimil ca aceste drumuri să poată fi parcurse în sens invers. Se dovedește mai curând că în timpul zilei durăm noi canale de-a lungul unor noi legături de gânduri, care unesc gândurile intermediare și gândurile visului când la un loc, când la altul. Putem vedea cât de mult se insinuează în rândurile interpretării materialul proaspăt de gânduri al zilei și probabil creșterea rezistenței, care a intervenit încă de cu noapte, face necesare noi și din ce în ce mai îndepărtate ocolișuri. Numărul sau tipul de colaterale pe care le țesem astfel în timpul zilei este complet lipsit de semnificație psihologică dacă acestea ne arată numai drumul către gândurile visului pe care le căutăm.

---

¹⁷ [Completare din 1909] Aceste enunțuri, care atunci sunau foarte neverosimil, și-au găsit ulterior justificare și valorificare experimentală prin „studiile diagnostice de asociație” ale lui Jung și școlii sale. [Jung, 1906]

Regresia

Acum, după ce ne-am apărat de obiecții sau cel puțin am arătat unde se află armele noastre de apărare, nu mai trebuie să amânăm intrarea în cercetările psihologice pentru care ne-am înarmat demult. Să rezumăm rezultatele principale ale cercetărilor de până acum. Visul este un act psihic în toată puterea cuvântului; forța sa motrice este de fiecare dată o dorință care trebuie împlinită; faptul că el nu se poate recunoaște ca dorință și numeroasele sale ciudătenii și absurdități decurg din influența cenzurii psihice, pe care a suferit-o la construcția sa; în afară de necesitatea de a se sustrage acestei cenzuri, la formarea sa au mai conlucrat o necesitate de condensare a materialului psihic, luarea în considerare a reprezentabilității în imagini senzoriale și — chiar dacă nu regulat — o considerație pentru un aspect rațional și inteligibil al alcătuirii onirice. De la fiecare din aceste puncte se deschide un drum care conduce la postulate psihologice și speculații; trebuie cercetate relația reciprocă între motivul-dorință și cele patru condiții ale formării visului, ca și relațiile dintre acestea; visul trebuie inserat în contextul vieții psihice.

În deschiderea acestei secțiuni am introdus un vis, pentru a ne aminti de enigmele care mai trebuie încă rezolvate. Interpretarea acestui vis despre copilul care arde nu ne-a pus nicio problemă, deși ea nu ne-a fost dată complet, în sensul nostru. Ne-am întrebat de ce persoana respectivă a

visat în acele condiții, în loc să se trezească și am recunoscut aici unul dintre motivele visătorului: dorința de a-și reprezenta copilul în viață. Vom putea vedea, după explicații ulterioare, că aici mai joacă un rol încă o dorință. În primul rând, procesul de gândire din timpul somnului a fost transformat într-un vis de dragul împlinirii unei dorințe.

Dacă eliminăm împlinirea dorinței, mai rămâne o caracteristică, ce diferențiază cele două tipuri de procese psihice. Gândul visului ar fi fost: văd o lumină din camera în care se află cadavrul. Poate că a căzut o lumânare, și copilul arde! Visul redă fără modificări rezultatul acestui proces de gândire, dar reprezentat într-o situație care este văzută ca o întâmplare din stare de veghe, în prezent și cu aportul simțurilor. Aceasta este cea mai generală și mai evidentă trăsătură psihologică a visului; un gând, de regulă ceea ce este dorit, este obiectivizat în vis, reprezentat ca o scenă sau, cum am spune noi, este trăit.

Cum trebuie să explicăm această particularitate a travaliului visului — sau, cu o expresie mai modestă — să o introducem în contextul proceselor psihice?

Dacă privim mai îndeaproape observăm că în forma de manifestare a acestui vis sunt pregnante două caracteristici, aproape fără legătură una cu cealaltă. Una este reprezentarea ca situație actuală, omițând pe „poate”; cealaltă este transpunerea gândului în imagini vizuale și vorbire.

Transformarea pe care o suferă gândurile visului prin aceea că așteptarea exprimată de ele este așezată în prezent nu pare foarte evidentă tocmai în acest caz. Ea depinde de rolul special, de fapt accesoriu, pe care îl joacă în acest vis împlinirea dorinței. Să luăm alt vis, în care dorința visului nu se diferențiază de prelungirea în somn a gândurilor stării vigile, de exemplu visul despre injecția făcută Irmei. Aici

gândul oniric ce ajunge la reprezentare este optativ: „Dacă Otto ar fi vinovat de boala Irmei!“ Visul refulează optativul și îl înlocuiește cu un simplu prezent: da, Otto este vinovat de boala Irmei. Aceasta este deci prima transformare pe care și visul lipsit de deformare o întreprinde cu gândurile sale. Nu vom zăbovi mult asupra acestei prime particularități a visului. O vom rezolva indicând fantasma conștientă, visul diurn, care procedează la fel cu conținutul său de reprezentări. Când M. Joyeuse¹⁸ al lui Daudet rățăcește fără treabă pe străzile Parisului, în timp ce fiicele sale trebuie să creadă că el are o slujbă și stă la birou, el visează despre circumstanțe care l-ar putea ajuta să aibă o protecție și să obțină o slujbă, tot la prezent. Visul folosește deci prezentul în același fel și cu aceleași drepturi ca și visul diurn. Prezentul este timpul în care dorința este reprezentată ca fiind împlinită.

Tipică visului, spre deosebire de visul diurn, este însă cea de-a doua trăsătură: conținutul reprezentativ nu este gândit, ci este transformat în imagini senzoriale, care apoi capătă credit și ni se pare că le trăim. Să mai adăugăm că nu toate visele prezintă transformarea reprezentării în imagine senzorială; există vise care constau numai din gânduri, cărorora însă nu li se contestă natura de vise. Așa este visul meu: „*Autodidasker* — fantasma diurnă cu profesorul N.“, în care nu s-au mai amestecat elemente senzoriale, ca și cum eu aș fi gândit conținutul său ziua. În orice vis mai lung se află elemente care nu au trecut prin transformarea în senzorial, care sunt pur și simplu gândite sau știute, așa cum suntem obișnuiți de la starea de veghe. Vrem să ne gândim chiar aici că o astfel de transformare a reprezentărilor în imagini senzoriale nu apare numai în vis, ci și în halucinații, viziuni,

¹⁸ Din *Le Nabab* (N. t.)

care intervin cumva independent în starea de sănătate sau ca simptome ale psihonevrozelor. Pe scurt, relația pe care o cercetăm aici nu este în niciun caz exclusivă; rămâne însă valabilă că, acolo unde se ivește, această trăsătură a visului ni se pare cea mai remarcabilă, astfel că nu putem să o gândim despărțită de viața onirică. Înțelegerea ei cere însă explicații mai vaste.

Dintre toate remarcele despre teoria visării pe care le putem găsi la autori, doresc să subliniez una, la punctul de debut al anchetei noastre. În a sa *Psychophysik* (1889, vol. 2, 520 și urm.), în contextul unor explicații referitoare la vis, marele G.Th. Fechner face ipoteza că *scena viselor este alta decât cea a vieții reprezentationale vigile*. Nicio altă ipoteză nu permite înțelegerea particularităților vieții onirice.

Ideea care ni se prezintă astfel este cea a unei *locații psihice*. Dorim să înlăturăm ideea că aparatul psihic despre care este vorba aici ne este cunoscut și în calitate de preparat anatomic și dorim să îndepărtăm tentația de a determina anatomic locația psihică. Rămânem pe terenul psihologiei și ne gândim să urmărim sugestia de a ne reprezenta instrumentul care servește funcțiilor psihice ca un microscop, un aparat fotografic etc. Locația psihică corespunde atunci unui loc din interiorul unui aparat în care ia ființă unul dintre stadiile preliminare ale imaginii. La microscop și telescop se știe că acestea sunt parțial locații ideale, zone în care nu este așezată nicio parte vizibilă a aparatului. Mi se pare inutil să îmi cer scuze pentru incompletitudinea acestei imagini, ca și a altora asemănătoare. Aceste comparații nu servesc decât susținerii încercării de a înțelege gradul de complicație a activității psihice, prin descompunerea ei, și indicarea funcționării individuale a părților individuale ale aparatului. După câte știu, nu s-a încercat încă

ghicirea alcătuirii instrumentului psihic dintr-o astfel de descompunere. Mie mi se pare inofensivă. Cred că putem lăsa frâu liber presupunerilor noastre, dacă ne păstrăm judecata rece, dacă nu luăm schelele drept construcția însăși. Dat fiind că nu avem nevoie de nimic altceva ca reprezentare auxiliară pentru prima apropiere de ceva necunoscut, vom prefera cele mai brute și mai concrete ipoteze, înaintea celorlalte.

Ne reprezentăm, așadar, aparatul psihic ca un instrument alcătuit din componente pe care dorim să le numim *instanțe* sau, de dragul clarității, *sisteme*. Apoi construim așteptarea ca aceste sisteme să aibă, poate, o orientare spațială constantă unele față de altele, la fel cum diferitele sisteme de lentile ale lunetei stau unul în spatele celuilalt. În sens strict, nu avem nevoie să facem ipoteza unei ordonări cu adevărat *spațiale* a sistemelor psihice. Este suficient să fie stabilită o succesiune fermă, ca la anumite procese psihice sistemele să fie parcurse de excitație într-o anumită succesiune *temporală*. Succesiunea poate suferi o modificare la alte procese; dorim să ne lăsăm deschisă o astfel de posibilitate. Despre părțile componente ale aparatului vom vorbi pe scurt ca „sisteme ψ ”.

Primul lucru care ne atrage atenția este că acest aparat alcătuit din sisteme ψ are o orientare. Întreaga noastră activitate psihică pornește de la stimuli (interni sau externi) și ia sfârșit în inervații. Astfel, atribuim aparatului o extremitate senzitivă și una motorie; la extremitatea senzitivă se află un sistem care primește percepțiile, iar la extremitatea motorie se află altul care deschide calea motilității. Procesul psihic decurge în general de la extremitatea perceptivă la cea motorie. Cea mai generală schemă a aparatului psihic ar avea deci următorul aspect:

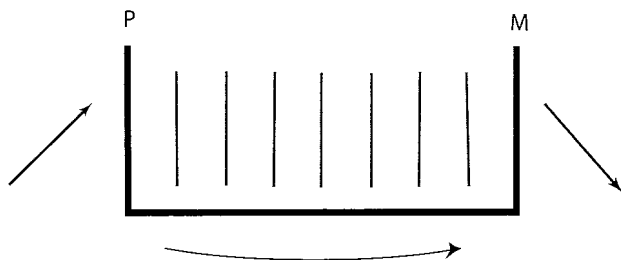

Fig. 1

Aceasta este împlinirea unei cerințe deja cunoscute, aceea ca aparatul psihic să fie construit ca un aparat reflex. Procesul reflexiv rămâne prototipul întregii activități psihice.

Avem acum motiv să lăsăm să intre prima diferențiere, la extremitatea senzitivă. Din percepțiile care ne sosesc, în aparatul nostru psihic rămâne o urmă, pe care am putea-o numi *urmă mnezică*. Vom numi „memorie” funcția care se leagă de această urmă mnezică. Dacă am urmărit în mod serios planul nostru de a lega procesele psihice de sisteme, atunci urma mnezică nu poate consta decât din modificări persistente ale elementelor sistemului. Așa cum a fost deja spus de către altcineva¹⁹, aceasta aduce cu sine dificultăți, dacă unul și același sistem trebuie să păstreze fidel modificările în elemente sale și totuși trebuie să lase să intre noi modificări, să fie mereu proaspăt și capabil de preluare. După principiul care conduce tentativa noastră, vom atribui deci aceste două activități unor sisteme diferite. Presupunem că un prim sistem al aparatului primește stimulii perceptivi, dar nu păstrează nimic din ei, deci nu are memorie și că în spatele

¹⁹ Este vorba despre Breuer, care într-o notă de subsol din capitolul I din lucrarea scrisă împreună cu Freud notează: „Oglinda unui telescop cu reflexie nu poate fi în același timp și placă fotografică” (N. t.).

acestui se află un al doilea sistem, care transformă excitația momentană a primului în urme durabile. Atunci aceasta ar fi imaginea aparatului nostru psihic:

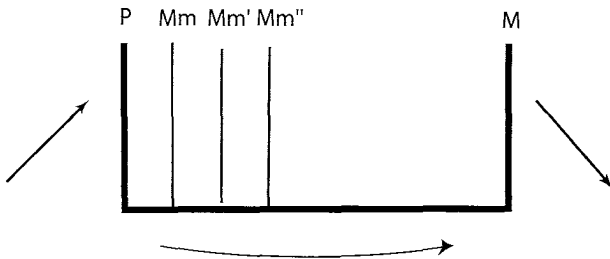

Fig. 2

Se știe că din percepțiile care acționează asupra sistemului P mai păstrăm și altceva în afară de conținutul lor. Percepțiile noastre se dovedesc a fi legate între ele în memorie, și anume mai ales datorită apariției lor simultane. Numim acest fapt *asociație*. Dacă sistemul P nu are deloc memorie, este clar că el nu poate păstra nici urmele pentru asociație; elementele P izolate ar fi insuportabil stânjenite în funcția lor dacă, la o nouă percepție, s-ar face simțit un rest dintr-o legătură veche. Trebuie deci să presupunem că sistemele memoriei sunt mai curând baza pentru asociație. Faptul asociației constă atunci din aceea că, drept urmare a reducerii rezistențelor și a facilitărilor de acces, excitația se perpetuează, pornind de la un element Mm , mai degrabă către al doilea element Mm decât către al treilea.

La o pătrundere mai profundă apare necesitatea de a admite nu unul, ci mai multe elemente Mm , în care aceeași excitație, perpetuată prin elementele P , suferă o fixare diferită. Primul dintre aceste sisteme Mm va conține în orice caz

fixarea asociației prin simultaneitate, în cel care se află ceva mai departe același material de excitație este ordonat altfel, după alte tipuri de coincidență, astfel că prin aceste sisteme ulterioare sunt reprezentate eventual relații de asemănare etc. Ar fi desigur inutil să dorim să redăm în cuvinte semnificația psihologică a unui astfel de sistem. Caracteristica acestuia ar consta în profunzimea relațiilor sale cu elemente din materialul brut al memoriei, adică, dacă am vrea să indicăm o teorie mai profundă, în gradul de rezistență opusă trecerii excitației de către aceste elemente.

Aici s-ar putea introduce o observație generală, care poate indică ceva semnificativ. Sistemul *P*, care nu are nicio capacitate de a păstra modificările, deci nu are memorie, furnizează conștiinței noastre o mare varietate de calități senzoriale. Lucrurile se petrec invers cu amintirile noastre, care sunt în sine inconștiente, inclusiv cele care sunt cel mai adânc imprimate în memoria noastră. Ele pot fi făcute conștiente; nu este însă nicio îndoială că în stare inconștientă ele își desfășoară toate efectele. Ceea ce numim caracterul nostru constă în urme mnezice ale impresiilor noastre și poate sunt exact acele impresii care au acționat cel mai puternic asupra noastră, impresii din prima copilărie, care aproape niciodată nu devin conștiente. Dacă însă amintirile devin din nou conștiente, ele nu manifestă nicio calitate senzorială sau una foarte redusă în comparație cu percepțiile. Să stabilim acum că *memoria și calitatea pentru conștiință a sistemelor ψ se exclud reciproc*; astfel se deschide un punct de vedere promițător asupra condițiilor excitației nervoase.²⁰

Ceea ce am presupus până acum despre alcătuirea aparatului psihic la extremitatea sa sensibilă s-a făcut fără a se ține

²⁰ [Completare din 1925] Ulterior am fost de părere că conștiința apare chiar în locul urmei mnezice. (A se vedea „Notă asupra bloc-notesului magic”, 1925a.)

seamă de vis și de explicațiile psihologice care decurg din el. Pentru cunoașterea unei alte părți din aparat, visul va fi sur-sa demonstrațiilor noastre. Am văzut că ne-ar fi imposibil să explicăm formarea visului dacă nu am îndrăzni să facem ipoteza existenței a două instanțe psihice, dintre care una supune unei critici activitatea celeilalte, având drept urmare excluderea din conștiință.

Am tras concluzia că instanța critică întreține cu conștiința relații mai strânse decât instanța criticată. Ea stă între aceasta și conștiință, ca un scut. Apoi am găsit puncte de sprijin pentru a identifica instanța critică chiar cu ceea ce înrăurește viața noastră vigală și decide asupra acțiunilor noastre voluntare, conștiente. Să înlocuim acum aceste instanțe, în sensul ipotezelor noastre, cu sisteme; astfel, în lumina ultimelor concluzii, sistemul critic este așezat la extremitatea motorie. Să plasăm cele două sisteme în schema noastră și să exprimăm prin denumirile lor relația lor cu conștiința:

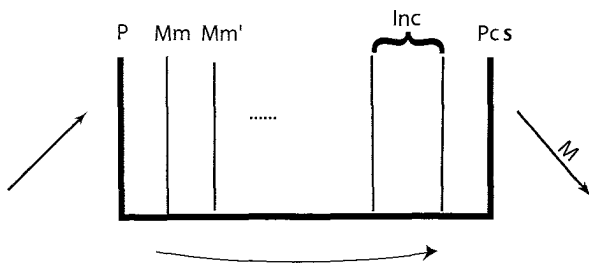

Fig.3

Numim *preconștient* ultimul dintre sisteme, la extremitatea motorie, pentru a arăta că procesele excitative pot ajunge la acesta fără să mai fie conținute în conștiință, în cazul în care sunt îndeplinite unele condiții, de exemplu, atinge-

rea unei anumite intensități, o anumită repartiție a acelei funcții care a fost numită atenție etc. În același timp, acesta este sistemul care conține cheia către motilitatea voluntară. Vom numi sistemul din spatele lui inconștient, pentru că el nu are niciun acces la conștiință, în afară de calea prin preconștient; trecând prin acesta, procesul de excitație din inconștient este obligat să se supună unor modificări.²¹

În care dintre aceste sisteme să plasăm impulsul creator de vise? De dragul simplificării, să spunem că acesta este sistemul *Inc*. Din explicații ulterioare vom afla, ce-i drept, că acest lucru nu este tocmai corect, că formarea visului este nevoită să se lege de gânduri onirice care țin de sistemul preconștientului. Dar în alte părți, când vom trata despre dorința visului, vom afla că forța motrice pentru vis este furnizată de *Inc*, și din cauza acestui ultim factor dorim să luăm sistemul inconștient drept punct de plecare al formării visului. Acest stimul al visului va manifesta, ca toate celelalte alcătuiri de gânduri, tendința de a se perpetua în *Pcs* și de a obține, din acesta, accesul în conștiință.

Experiența ne arată că, în timpul zilei, gândurile visului sunt îndepărtate de către cenzura de rezistență de la acest drum care duce din preconștient în inconștient. Noaptea ele își fac drum în conștiință, dar se pune întrebarea pe ce cale și datorită cărei modificări. Dacă acest lucru ar fi posibil pentru gândul visului prin faptul că noaptea scade rezistența care veghează la granița între inconștient și preconștient, atunci am căpăta vise din materialul nostru de reprezentări, care nu manifestă caracterul halucinator care ne interesează acum.

---

²¹ [*Completare din 1919*] Dezvoltarea ulterioară a acestei scheme desfășurate liniar trebuie să țină seamă de faptul că sistemul care urmează după *Pcs* este cel căruia trebuie să îi atribuim conștiința, deci $P=Cs$.

Scăderea cenzurii dintre sistemele *Inc* și *Pcs* poate deci să ne explice formațiunii onirice cum este *Autodidasker*, dar nu vise cum este cel al *copilului care arde*, pe care ni l-am fixat ca problemă la introducerea în cercetările noastre.

Nu putem descrie altfel ceea ce se petrece în visul halucinator decât spunând: excitația parcurge un traseu *invers*. În loc să se propage spre extremitatea motrice a aparatului, ea se propagă către cea sensibilă și ajunge în final la sistemul perceptiv. Să numim *progresivă* direcția în care se perpetuează procesul psihic de la inconștient, în stare de veghe; atunci trebuie să spunem despre vis că are un caracter *regresiv*.²²

Această regresie este deci cu siguranță una dintre particularitățile psihologice ale procesului oniric; însă nu trebuie să uităm că ea nu are loc numai în vis. Atât amintirea intenționată, cât și alte procese parțiale ale gândirii noastre normale corespund unei regresii în aparatul psihic, de la un act reprezentational complex la materialul brut al urmelor mnemice, care stau la baza lui. În timpul stării de veghe această regresie nu ajunge însă niciodată dincolo de imaginile mnemice; ea nu poate să creeze trăirea halucinatorie a imaginilor perceptiv. De ce în vis se petrece altfel? Când am vorbit despre travaliul de condensare al visului, nu am putut să evităm ipoteza că prin travaliul visului intensitățile atașate reprezentărilor sunt complet transferate de la una la alta. Probabil că această modificare a procesului psihic obișnuit

²² [Completare din 1914] Prima mențiune a factorului regresiei se află la Albertus Magnus. *Imaginatio*, așa cum o numește el, construiește din imaginile păstrate obiectele senzoriale ale visului. Procesul se desfășoară invers decât în starea de veghe (după Diepgen, 1912, 14). — Hobbes spune (în *Leviathan*, 1651): „In sum, our dreams are the reverse of our waking imaginations, the motion, when we are awake, beginning at one end, and when we dream at another.” [În general, visele noastre sunt inversul imaginațiilor noastre din starea de veghe; când suntem treji, mișcarea începe la un capăt, iar când visăm începe din capătul celălalt (N. t.).] (după H. Ellis, 1911, 112).

este cea care face posibilă investirea sistemului percepției, în direcție inversă pornind de la gând, până ce atinge gradul complet de vivacitate senzorială.

Sper că suntem foarte departe de a ne înșela asupra ariei de valabilitate a acestor explicații. Nu am făcut nimic altceva decât să dăm un nume pentru un fenomen care nu se poate explica. Am numit regresie faptul că în vis reprezentarea se transformă la loc în imaginea senzorială din care ea a provenit odinioară. Și acest pas cere însă justificare. De ce acest nume, dacă nu ne învață nimic nou? Cred că numele de „regresie“ ne servește pentru a lega faptul cunoscut nouă de schema aparatului psihic prevăzut cu o direcție. În acest loc vedem pentru prima oară că a meritat să construim o astfel de schemă. Căci o altă particularitate a formării visului ne va sări imediat în ochi, numai cu ajutorul schemei, fără a fi nevoie de o altă reflecție. Când vedem procesul oniric ca o regresie în interiorul aparatului psihic presupus de noi, atunci ni se explică imediat faptul stabilit empiric că în travaliul visului se pierd toate relațiile logice din gândurile visului sau ele își găsesc doar o expresie chinuită. După schema noastră, aceste relații de gândire nu sunt conținute în primele sisteme *Mm*, ci în sisteme mult mai avansate și, la regresie, trebuie să își piardă orice mijloace de expresie, în afara imaginilor perceptive. *Prin regresie, țesătura de gânduri ale visului este dizolvată în materialul ei brut.*

Prin ce transformare este facilitată regresia, imposibilă în timpul zilei? Aici ne vom lăsa ghidați de ipoteze. Trebuie să fie vorba despre modificări ale investițiilor energetice ale fiecărui sistem prin care ele pot fi sau nu parcurse de fluxul de excitație; dar în fiecare astfel de aparat, același efect pentru călea străbătută de excitație poate să fie obținut prin mai mult decât un singur tip de astfel de modificări. Ne gândim desigur imediat la starea de somn și la modificările de investiție pe

care ea le provoacă la extremitatea sensibilă a aparatului. În timpul zilei există un flux continuu de la sistemul ψ al P la motilitate; noaptea acesta încetează și nu mai poate împiedica excitația să curgă înapoi. Aceasta ar fi „desprinderea de lumea exterioară”, care trebuie să explice, în teoria unor autori, caracterul psihologic al visului (cf. p. 80). Astfel, la explicarea regresiei onirice, trebuie să ținem seamă de celelalte regresii care apar în stări vigile patologice. Aici informațiile curente nu ne sunt de niciun ajutor. Se ajunge la regresie în ciuda curentului sensibil neîntrerupt în direcție progredientă.

Pentru halucinațiile din isterie, paranoia, pentru viziunile persoanelor normale psihic pot să dau explicația că ele corespund de fapt unor regresii, adică sunt gânduri transformate în imagini și că această transformare este suferită numai de gânduri care se află într-o relație intimă cu amintirile reprimite sau rămase inconștiente. De exemplu, unul dintre cei mai tineri isterici de-ai mei, un băiat de 12 ani, este împiedicat să adoarmă de „*fețe verzi cu ochi roșii*”, care îl îngrozesc. Sursa acestei apariții este amintirea reprimată, dar care a fost odată conștientă, despre un băiat pe care el îl vedea frecvent în urmă cu patru ani și care îi oferea imaginea înspăimântătoare a multor prostioare infantile, printre care și cea a onaniei, pentru care el își face acum un reproș retroactiv. Mama observase atunci că fiul ei neastâmpărat are un ten *verzui* și ochi *roșii* (adică *înroșiți*). De aici fantoma de groază, care în plus este menită să îi amintească și de alte spuse ale mamei, anume că astfel de copii se prostesc, nu pot învăța nimic la școală și mor devreme. Micul nostru pacient face astfel încât să se potrivească o parte din profeție; el nu mai vrea să meargă la școală și se teme îngrozitor, așa cum arată asociațiile sale voluntare, de cea de-a doua parte. După puțin timp analiza a dat rezultate: el a putut să doarmă, anxietatea sa a dispărut și el a terminat anul școlar cu mențiune.

În aceeași serie pot menționa rezolvarea unei viziuni pe care mi-a povestit-o o isterică de 40 de ani, din vremea pe când era sănătoasă. Într-o dimineață ea deschide ochii și îl vede în cameră pe fratele ei, care se afla totuși, după cum știa ea, într-un așezământ pentru bolnavii psihic. Băiețelul ei dormea în pat lângă ea. Pentru ca micuțul să nu *se sperie* și să *intre în convulsii* atunci când îl vede pe *unchi*, ea trage *cearșaful* peste copil și năluca dispare. Viziunea este prelucrarea unei amintiri din copilăria doamnei, care era, ce-i drept, conștientă, dar se afla în interiorul ei în cea mai intimă relație cu tot materialul inconștient. Bona ei îi povestise că mama, care murise foarte timpuriu (pe când ea avea doar un an) suferise de *convulsii* epileptice sau isterice, poate ca urmare a unei *sperieturi*, pe care i-o provocase fratele ei (*unchiul* pacienței mele), apărând sub formă de fantomă, cu un *cearșaf* pe cap. Viziunea conține aceleași elemente ca și amintirea: apariția fratelui, cearșaful, sperietura și efectul său. Aceste elemente sunt însă ordonate într-un nou context și transferate asupra altor persoane. Motivul evident al viziunii, gândul pe care ea îl înlocuiește, este grija ca fiul ei, care semăna atât de mult din punct de vedere fizic cu unchiul lui, să nu împărtășească soarta acestuia.

Ambele exemple aduse aici nu sunt lipsite de relații cu starea de somn și poate că de aceea sunt inadecvate scopului pentru care am nevoie de ele. Voi indica deci spre analiza pe care am făcut-o unei paranoice cu halucinații²³ și spre rezultatele studiului meu încă nepublicat despre psihologia psihonevrozelor²⁴, pentru a întări faptul că în aceste cazuri de transformare regredientă a gândurilor nu trebuie trecută

²³ „Weitere Bemerkungen über die Abwehr-Neuropsychosen“ (1896b).

²⁴ Nu există nicio publicație a lui Freud care să aibă acest titlu; probabil că lucrarea la care se referă aici a fost publicată cu alt titlu (N. t.).

cu vederea influența amintirii reprimată sau rămase inconștientă. Această amintire trage după ea în regresie și gândurile legate de ea, pe care cenzura le împiedică să se exprime, după cum le atrage și în acea formă de reprezentare în care ea însăși există în psihic. Trebuie aici să mă refer la rezultatele studiilor asupra isteriei, anume că, atunci când se reușește ca scenele infantile (fie ele amintiri sau fantasmă) să devină conștiente, ele sunt văzute halucinator și își pierd acest caracter numai când sunt comunicate. Se mai știe că tocmai la persoane care de obicei nu au amintiri vizuale cele mai vechi amintiri din copilărie își păstrează caracterul de vivacitate senzorială până târziu.

Dacă ne amintim ce rol le revine în gândurile visului evenimentelor infantile sau fantasmelor bazate pe ele, cât de frecvent părți din acestea reapar în conținutul visului, cum chiar dorințele visului decurg adesea din ele, atunci nu vom elimina posibilitatea ca în vis transformarea gândurilor în imagini vizuale să fie o consecință a *atracției* exercitate de amintirea reprezentată vizual, care tinde către o reînviere, asupra gândurilor rupte de conștiință care se luptă pentru expresie. Potrivit acestei concepții, visul se poate descrie și ca *substitutul scenei infantile, alterat prin transfer asupra unei experiențe recente*. Scena infantilă nu poate suferi o reînnoire; ea trebuie să se mulțumească cu reîntoarcerea ei ca vis.

Indicarea semnificației întrucâtva exemplare pentru conținutul visului a scenelor infantile (sau a repetițiilor lor fantasmatică) face superfluă una dintre ideile lui Scherner și ale susținătorilor lui asupra surselor interne de stimulare. Scherner (1861) admite o stare de „stimulare vizuală“, de excitație internă a organului vizual, atunci când visele manifestă o vivacitate deosebită a elementelor lor vizuale sau o bogăție deosebită de astfel de elemente. Nu trebuie să ne opunem

acestei idei, trebuie doar să ne mulțumim să statuăm pur și simplu o astfel de stare de excitație doar pentru sistemul perceptiv al organului vizual, dar vom sublinia că această stare de excitație este produsă de amintire, că este împrăștierea unei excitații vizuale care a fost odată actuală. Nu am la îndemână un exemplu bun din propria mea experiență pentru o astfel de influență a unei amintiri infantile; visele mele sunt mult mai puțin bogate în elemente senzoriale decât apreciez că au alții; dar în cele mai frumoase și mai vivace vise din acești ultimi ani îmi este ușor să pun limpezimea halucinatorie a conținutului viselor pe seama calităților senzoriale ale unor impresii recente. La pp. 535–536 am amintit un vis în care culoarea albastru închis a apei, maroul fumului din coșurile vapoarelor și maroul și roșul clădirilor pe care le vedeam mi-au lăsat o impresie profundă. Dacă vreun vis poate fi interpretat pe baza stimulilor vizuali, este vorba despre acesta. Și ce a transpus organul meu vizual în această stare de excitație? O impresie recentă, care se leagă de o serie de impresii anterioare. Culoarele pe care le-am văzut au fost mai întâi cele ale unei cutii de piese de construcție de jucărie din care copiii mei făcuseră, în ziua dinaintea visului meu, o construcție mare, pentru a mi-o arăta și a o admira. Acolo erau același roșu întunecat la pieșele mari, același albastru și maro la cele mici. La aceasta s-au adăugat impresiile cromatice ale ultimei călătorii în Italia, frumosul albastru din Isonzo și din lagune și maroul carstului. Frumusețea cromatică a visului era deci o repetiție a celor văzute în amintire.

Să rezumăm ceea ce am aflat despre caracteristica visului de a-și turna conținutul reprezentativ în imagini senzoriale. Nu am explicat acest caracter al travaliului visului, nu l-am redus la legile cunoscute ale psihologiei, ci am considerat că

el indică relații necunoscute și l-am desemnat cu numele de caracter *regresiv*. Am afirmat că, pretutindeni unde apare, această regresie este efectul rezistenței care se opune pătrunderii gândului în conștiință pe căile normale, ca și al atracției concomitente pe care o exercită asupra lui amintirile cu substrat puternic senzorial.²⁵ În vis, pentru ușurarea regresiei, am avea încetarea fluxului diurn progredient de la organele senzoriale; la alte forme de regresie, absența acestui factor facilitator este compensată prin întărirea celorlalte motive de regresie. Nu dorim să uităm, nici să remarcăm că la aceste cazuri patologice de regresie, cum sunt cele din vis, procesul de transfer de energie trebuie să fie altul decât la regresiiile din viața psihică normală, dat fiind că el face posibilă și investiția halucinatorie completă a sistemului perceptiv. Ceea ce am descris în analiza travaliului visului sub numele de „luare în considerare a reprezentabilității“ trebuie să fie pus în relație cu *atracția electivă* a scenelor amintite vizual, care sunt atinse de gândurile visului.

Despre regresie mai dorim să remarcăm că ea nu joacă un rol mai puțin important în teoria formării simptomului nevrotic decât în cea a visului. Diferențiem apoi trei feluri de regresie: a) una *topică*, în sensul schemei dezvoltate aici a sistemelor ψ , b) una *temporală*, în măsura în care este vorba despre întoarcerea la formațiuni psihice mai vechi, și c) una *formală*, atunci când modalități primitive de exprimare și de reprezentare le înlocuiesc pe cele obișnuite. Toate cele trei feluri de regresie sunt însă la bază una singură și se reunesc

²⁵ [Completare din 1914] Într-o prezentare a teoriei despre refulare ar trebui spus că un gând ajunge să fie refulat prin conlucrarea a doi factori care îl influențează. El este împins dintr-o parte (cenzura *Pcs*), de altă parte (*Inc*) este atras, deci asemănător cum se ajunge în vârful mării piramide. [Completare din 1919] (Cf. articolul „Refularea“, 1915d).

în cele mai multe cazuri, căci cea mai veche este în același timp cea mai primitivă ca formă și în topica psihică este cea mai apropiată de extremitatea perceptivă.

Nu putem părăsi tema regresiei în vis fără să exprimăm o impresie care ni s-a impus de repetate ori și care va reveni întărită după o adâncire în studiul psihonevrozelor: visul este în totalitate un exemplu de regresie la situațiile anterioare ale visătorului, o retrăire a copilăriei sale, a mișcărilor pulsionale care dominau atunci și a modalităților de expresie care existau atunci. În spatele acestei copilării individuale ni se promite o privire în copilăria filogenetică, în dezvoltarea speciei umane, a cărei repetiție prescurtată, influențată de circumstanțe întâmplătoare de viață, este de fapt dezvoltarea individului. Bănuim cât de potrivite sunt cuvintele lui Fr. Nietzsche că în vis „se perpetuează o parte străveche de umanitate, la care nu se mai poate ajunge pe o cale directă“ și putem să ne așteptăm ca prin analiza viselor să ajungem la cunoașterea moștenirii arhaice a omului, la recunoașterea a ceea ce este înnăscut în psihicul său. Se pare că visul și nevroza au păstrat mai mult din antichitatea psihică decât putem bănuși, astfel că psihanaliza poate pretinde un rang înalt printre științele care încearcă să reconstruiască cele mai vechi și mai obscure faze ale începutului umanității.

Este posibil ca această primă parte a evaluării noastre psihologice a visului să nu ne mulțumească în mod deosebit nici pe noi. Dorim să ne consolăm cu faptul că am fost nevoiți să construim din întuneric. Dacă nu greșim complet, atunci trebuie să ajungem din alt punct de pornire neapărat la aproximativ aceleași regiune în care poate că ne vom orienta mai bine.

Despre împlinirea dorințelor

Visul despre copilul care arde, pe care l-am prezentat mai sus, ne dă un prilej binevenit pentru a examina dificultățile de care se lovește teoria despre împlinirea dorințelor. Am admis cu toată uimirea că visul nu trebuie să fie altceva decât împlinirea unei dorințe și nu doar din pricina contradicției pe care o furnizează visele de angoasă: după ce primele explicații obținute prin analiză ne-au arătat că în spatele visului se ascund un sens și o valoare psihică, nu ne așteptam în niciun caz la o determinare atât de clară a acestui sens. După definiția corectă, dar sărăcăcioasă a lui Aristotel, visul este gândirea prelungită în starea de somn — în măsura în care dormim. Dacă în timpul zilei gândirea noastră creează acte psihice atât de diferite, judecăți, concluzii, contestări, așteptări, presupuneri etc., de ce în timpul nopții ea este constrânsă să se limiteze numai la crearea de dorințe? Nu există mai degrabă multe vise care prezintă un act psihic de altă natură transformat în configurația visului, de exemplu o grijă, iar visul de mai sus al tatălui, atât de transparent, nu este oare un astfel de exemplu? Din lumina care îi cade în ochi, cel care doarme trage concluzia plină de îngrijorare că a căzut o lumânare, care ar fi putut să dea foc cadavrului; el transformă această concluzie într-un vis, îmbrăcând-o într-o situație plauzibilă și în prezent. Ce rol joacă aici împlinirea dorinței, și nu se poate vedea aici cumva puterea superioară a gândirii, care se

perpetuează pornind de la starea vigیلă sau care este stimulată de noua impresie senzorială?

Asta este corect și ne obligă să pătrundem mai adânc în rolul pe care îl joacă în vis împlinirea dorinței și în semnificația gândirii vigile care se perpetuează în somn.

Tocmai împlinirea dorințelor ne-a mai prilejuit deja o diferențiere, între două categorii de vise. Am găsit vise care se dădeau pe față drept împliniri de dorințe și altele a căror împlinire de dorință era de nerecunoscut, adesea fiind ascunsă cu toate mijloacele. În cele din urmă am recunoscut efectele cenzurii viselor. Visele de dorință nedeformate se găseau în principal la copii; vise *scurte*, vise de dorință „cu inima deschisă” *păreau* — accentuez această rezervă — să se ivească și la adulți.

Putem acum să ne întrebăm de unde provine de fiecare dată dorința care se realizează în vis. Dar de ce opoziție sau de ce alternative se leagă acest „de unde”? Cred că este vorba despre opoziția între viața diurnă devenită conștientă și o activitate psihică rămasă inconștientă, care se face remarcată abia noaptea. Gădesc trei modalități de origine a unei dorințe. Ea poate 1) să fi fost stimulată în timpul zilei și să nu își fi găsit satisfacție din cauza unor situații exterioare; rămâne deci pentru noaptea o dorință recunoscută și nerezolvată; 2) să se fi ivit în timpul zilei, dar să fi fost refulată; ne rămâne atunci o dorință nerezolvată, dar reprimată sau 3) să nu aibă nicio legătură cu viața diurnă și să aparțină acelor dorințe care se activează în noi abia noaptea, din partea de psihic reprimat. Revenind la schema aparatului psihic, localizăm o dorință din primul gen în sistemul *Pcs*; despre dorința de genul al doilea presupunem că este împinsă din sistemul *Pcs* în *Inc*, continuând să existe numai acolo, dacă a existat vreodată; despre mișcarea de dorință de genul al trei-

lea credem că este total incapabilă să pășească dincolo de sistemul *Inc.* Dorințele din aceste trei surse diferite au oare aceeași valoare pentru vis, aceeași putere de a stimula un vis?

O trecere în revistă a viselor care ne stau la dispoziție pentru a răspunde la această întrebare ne arată imediat că trebuie să mai adăugăm o a patra sursă a dorinței din vis: imboldurile reale de dorință, care apar noaptea (de exemplu, setea, trebuința sexuală). Atunci ni se pare probabil ca originea dorinței din vis să nu schimbe nimic din capacitatea acesteia de a stimula un vis. Îmi amintesc de visul copilului care continuă călătoria pe lac întreruptă în timpul zilei și de alte vise de copil; ele se explică printr-o dorință din timpul zilei, neîmplinită, dar nu reprimată. Există copleșitor de multe exemple pentru faptul că o dorință reprimată ziua își face loc noaptea; aș putea cita aici cel mai simplu exemplu în acest sens. O doamnă întrucâtva amatoare de ironii, a cărei prietenă s-a logodit, răspunde în timpul zilei la întrebarea unui cunoscut, dacă îl cunoaște pe mire și ce crede despre el, cu laude nelimitate, impunându-și tăcere asupra judecății ei, căci ea ar fi spus cu plăcere adevărul: *Este un om de duzină.* Noaptea, ea visează că îi este adresată aceeași întrebare și răspunde cu formula: *În caz că se repetă ordinele, ajunge să dați numărul.* În fine, drept rezultat din numeroase analize am aflat că, în toate visele care sunt supuse deformării, dorința provine din inconștient și nu a putut fi percepută ziua. Astfel, la început, toate dorințele par să aibă aceeași valoare și aceeași putere pentru formarea visului.

Nu pot demonstra aici că el se comportă totuși altfel, dar tind să admit că există o condiționare foarte strictă a dorinței visului. Visele copiilor nu lasă loc de îndoială asupra faptului că o dorință care nu este descărcată în timpul zilei poate să fie stimul pentru un vis. Dar nu trebuie să uităm că este vorba despre dorința unui copil, un imbold de dorință care

prezintă chiar forța infantilului. Mi se pare absolut îndoielnic ca noi, cu stăpânirea progresivă a vieții noastre pulsionale prin activitatea de gândire, să renunțăm tot mai mult la dorințe atât de intense cum sunt cele pe care le cunoaște copilul, pentru că nu sunt necesare. Aici se manifestă deosebiri interindividuale: unul păstrează mai mult tipul infantil de procese psihice decât altul, așa cum există astfel de deosebiri și în ceea ce privește slăbirea imaginației vizuale, la început foarte vivace. Dar în general, cred eu, la adulți dorința care rămâne neîmplinită ziua nu ajunge pentru a crea un vis. Sunt mai curând de acord că imboldul de dorință care provine din conștiință poate furniza o contribuție la stimularea visului, dar probabil că nu mai mult. Visul nu ar lua ființă dacă dorința preconștientă nu ar ști să își aducă întărirea din altă parte.

Anume din inconștient. *Presupun că dorința conștientă devine stimul al visului numai atunci când reușește să trezească o dorință inconștientă care sună la fel, prin care se întărește.* Pe baza indicațiilor din psihanaliza nevrozelor, consider că această dorință inconștientă este mereu activă, este mereu gata să se exprime atunci când i se oferă ocazia să se alieze cu o mișcare din conștiință, să îi transfere marea ei intensitate acesteia din urmă, care avea o intensitate redusă.²⁶ Trebuie să se ajungă apoi la aparența că numai dorința conștien-

---

²⁶ Aceste dorințe împărtășesc trăsătura de indestructibilitate a tuturor dorințelor cu adevărat inconștiente, adică a actelor psihice care nu aparțin decât sistemului *Inc*. Acestea sunt drumuri croite odată pentru totdeauna, care nu se reformează niciodată și care descarcă întotdeauna procesul excitativ, de fiecare dată când excitația inconștientă le reinvestește. Mă voi folosi de o comparație: pentru ele nu există alt mod de distrugere decât acela folosit pentru umbrele din lumea subterană din *Odiseea*, care se trezeau din nou la viață de îndată ce beau sânge. Procesele care țin de sistemul preconștient sunt destructibile în cu totul alt sens. Pe aceste deosebiri se bazează psihoterapia nevrozelor.

tă s-a realizat în vis; o singură ciudățenie din configurația acestui vis ne va arăta cum să mergem pe urmele puternicului aliat din inconștient. Aceste dorințe ale inconștientului nostru, mereu active, așa-zis nemuritoare, care amintesc de titanii din legendă, pe care se sprijineau din timpuri imemorabile munți grei, aruncați de zeii victorioși, munți care se ridică uneori, când ei își scutură mădularele; spun că aceste dorințe care se află în refulare sunt însă chiar de origine infantilă, așa cum aflăm din cercetarea psihologică a nevrozelor. Doresc deci să înlătur enunțul de mai devreme, conform căruia originea dorinței din vis este indiferentă și să îl înlocuiesc cu altul, care spune: *Dorința care se prezintă în vis trebuie să fie una infantilă*. La adult, ea provine din *Inc*; la copil, acolo unde nu există încă separare și cenzură între *Pcs* și *Inc* sau unde aceasta este produsă treptat, este o dorință neîmplinită, nerefulată din viața vigیلă. Știu că acest punct de vedere nu se poate demonstra în toate cazurile; susțin însă că el se poate dovedi frecvent, chiar și acolo unde nu am bănuț-o și nu se poate contesta în calitate de enunț general.

Las deci imboldurile de dorință care au rămas din viața vigیلă conștientă să intre în planul secund în ceea ce privește formarea visului. Nu le voi atribui alt rol pentru conținutul visului decât cel pe care îl confer materialului de senzații reale din timpul somnului (cf. p. 279). Rămân pe linia pe care mi-o prescrie acest traseu de gândire atunci când iau acum în considerare celeilalți stimuli psihici, care se păstrează din viața diurnă și care nu sunt dorințe. Atunci când ne hotărâm să căutăm somnul, reușim să punem pentru moment capăt investițiilor energetice ale gândirii noastre vigيلة. Cine face aceasta bine va dormi bine; Napoleon I trebuie să fi fost un exemplu din această specie. Dar nu reușim întodeauna și nu întotdeauna deplin. Problemele nerezolvate,

grijile chinuitoare, puterea dominatoare a impresiilor perpetuează activitatea de gândire și în timpul somnului și întrețin procesele psihice în sistemul pe care l-am numit preconștient. Dacă ar fi să facem o clasificare a acestor imbolduri de gândire care se perpetuează în somn, putem stabili următoarele grupe: 1. cele care nu au fost duse la bun sfârșit în timpul zilei, din cauza unor întreruperi accidentale, 2. cele nerezolvate din pricina paraliziei capacității noastre de gândire, 3. cele respinse în timpul zilei și reprimare. Aici se alătură puternica grupă 4: ceea ce a fost activat în timpul zilei în *Inc*, prin travaliul preconștientului, și în final putem adăuga, ca grupă 5: impresiile indiferente ale zilei, care din această cauză au rămas nerezolvate.

Nu trebuie să subapreciem intensitățile psihice care sunt introduse în starea de somn prin aceste resturi ale vieții diurne, mai ales din grupa celor nerezolvate. Cu siguranță, aceste excitații se luptă și în timpul nopții pentru a fi exprimate și la fel de sigur putem admite că starea de somn face imposibilă conducerea obișnuită a procesului excitativ în preconștient, fiind astfel imposibilă încheierea lor prin conștientizare. În măsura în care procesele noastre de gândire pot deveni conștiente și noaptea, pe calea normală, noi nu dormim. Nu știu să spun ce fel de modificare produce starea de somn în sistemul *Pcs*²⁷; însă este neîndolelnic că trăsăturile psihologice ale somnului trebuie căutate în esență în modificările de investiție ale acestui sistem, care domină și accesul la motilitate, paralizată în somn. Dimpotrivă, nu știu niciun mobil din psihologia visului care să ne lase să presupunem că somnul poate altera mai mult decât secundar ceva

---

²⁷ [Completare din 1919] Am încercat o altă pătrundere în cunoașterea situației din starea de somn și în condițiile halucinației, în articolul „Completare metapsihologică la teoria viselor” (1917d).

din raporturile din interiorul sistemului *Inc*. Excitației nocturne din *Pcs* nu îi mai rămâne altă cale decât cea pe care o apucă imboldurile de dorință din *Inc*; ea trebuie să caute întăriri din *Inc* și să parcurgă și ea, o dată cu acestea, căile oculte ale excitațiilor inconștiente. Cum se prezintă însă în vis resturile preconștiente ale zilei? Nu e nicio îndoială că ele pătrund din belșug în vis, că ele folosesc conținutul visului pentru a se impune și noaptea conștiinței; deja ele domină ocazional conținutul visului, îl obligă să perpetueze travaliul zilei; este la fel de sigur că resturile zilei pot să aibă oricare alte trăsături comune cu cele ale dorinței; însă deosebit de instructiv și chiar decisiv pentru teoria împlinirii dorințelor este să aflăm de ce condiții este nevoie pentru ca ele să fie admise în vis.

Să luăm unul dintre cele mai vechi exemple de vise, de pildă acela în care prietenul Otto mi se arată cu semnele bolii Basedow (p. 325). În timpul zilei, aspectul lui Otto m-a îngrijorat; ca tot ceea ce privește această persoană, aceste griji m-au afectat. Trebuie să admit că ele m-au urmărit în somn. Probabil eram nerăbdător să aflu ce este în neregulă cu el. Noaptea, aceste griji și-au găsit expresia în visul pe care l-am comunicat, al cărui conținut era la prima vedere lipsit de sens și în al doilea rând nu corespundea niciunei împliniri de dorință. Am început însă să cercetez de unde provine expresia disproporționată a îngrijorării resimțite în timpul zilei și prin analiză am găsit o relație în care eu îl identificam cu un baron L., iar pe mine însumi mă identificam cu profesorul R. Nu există decât o singură explicație pentru alegerea tocmai a acestui substitut al gândurilor diurne. În *Inc* eu trebuie să fiu mereu pregătit pentru identificarea cu profesorul R., deoarece prin această identificare se împlinea o dorință infantilă nemuritoare, dorința de a fi mare. Gândurile urâte față de prietenul meu, care în timpul zilei sunt cu siguranță respin-

se, au folosit prilejul de a se strecura spre reprezentare, dar și grija de peste zi a ajuns la un fel de exprimare, printr-un substitut din conținutul visului. Gândul de peste zi, care în sine nu era o dorință, ci, dimpotrivă, o grijă, a trebuit să își creeze cumva legătura cu dorința infantilă, acum inconștientă și reprimată, pe care el, apoi, deși îi este supus, o lasă să „ia ființă” în conștiință. Cu cât această grijă este mai dominantă, cu atât mai puternică trebuie să fie legătura produsă; între conținutul dorinței și cel al griii nu trebuie neapărat să existe vreo legătură, și în exemplul nostru nici nu există vreuna.

Poate că este util să tratăm aceeași chestiune și în forma unei cercetări despre modul în care se comportă visul atunci când în gândurile onirice îi este oferit un material care contrazice total împlinirea unei dorințe, deci o grijă întemeiată, reflecții dureroase, idei penibile. Rezultatele posibile, foarte variabile, se pot împărți în felul următor: *a)* Travaliul visului poate înlocui toate reprezentările penibile cu inversul lor și astfel să reprime afectele neplăcute care țin de ele. Rezultă atunci visul pur de satisfacție, o „împlinire de dorință” palpabilă, la care nu mai pare nimic de interpretat în plus. *b)* Reprezentările penibile ajung, mai mult sau mai puțin alterate, și totuși recunoscutibile, în conținutul manifest al visului. Acesta este cazul care trezește îndoiala în ceea ce privește teoria despre vise ca dorințe și care are nevoie de mai multă cercetare. Astfel de vise cu conținut penibil pot fie să fie receptate indiferent, fie să aducă cu ele întregul afect penibil, care pare justificat de conținutul lor reprezentativ, fie să ducă la trezire prin dezvoltare de angoasă.

Analiza avertizează că și aceste vise neplăcute sunt împliniri de dorințe. O dorință inconștientă și refulată a cărei împlinire nu poate fi resimțită decât penibil de eul visătorului

s-a folosit de prilejul oferit de resturile penibile ale zilei, care au fost investite, le-a dat susținerea ei și prin aceasta le-a făcut capabile să intre în vis. Dar în timp ce în cazul *a* dorința inconștientă a coincis cu cea conștientă, în cazul *b* este revelat clivajul între inconștient și conștient — dintre refulat și Eu — și se realizează situația din basmul despre cele trei dorințe pe care zâna le-a oferit cuplului (vezi mai jos, p. 662, nota 37). Satisfacția legată de împlinirea dorinței refulate poate fi atât de mare, încât să furnizeze contraponderea pentru afectele penibile legate de resturile zilei; visul este astfel indiferent în tonul lui afectiv, deși el este, pe de o parte, împlinirea unei dorințe și, pe de altă parte, împlinirea unei temeri. Sau se poate întâmpla ca Eul care doarme să ia încă o parte foarte consistentă la crearea visului, ca el să reacționeze cu o puternică revoltă la realizarea satisfacerii dorinței refulate și să pună capăt chiar visului, prin angoasă. Nu este deci greu de recunoscut că visele de neplăcere și angoasă sunt împliniri de dorințe, în sensul teoriei, la fel de mult ca și visele simple de satisfacere.

Visele de neplăcere pot să fie și *vise-pedeapsă*. Trebuie admis că prin recunoașterea lor se aduce ceva într-un anumit sens nou pentru teoria viselor. Ceea ce este împlinit de ele este, de asemenea, o dorință inconștientă, anume dorința de o pedepsire a visătorului pentru un imbold de dorință neîngăduită, refulată. Visele se supun cerinței expuse aici în măsura în care forța motrice a formării visului trebuie să fie furnizată de o dorință care ține de inconștient. O clasificare psihologică mai fină lasă să se recunoască însă deosebirea față de alte vise de dorință. În cazurile din grupul *b*, dorința inconștientă, creatoare de vise, ținea de refulat, la visele-pedeapsă aceasta este, de asemenea, o dorință inconștientă, pe care noi nu trebuie să o socotim printre cele refulate, ci să o

atribuim „Eului“. Visele-pedeapsă arată că este posibil ca Eul să contribuie la construirea visului mai mult decât s-a presupus. Mecanismul formării visului va fi cu mult mai transparent dacă înlocuim opoziția dintre „conștient“ și „inconștient“ cu cea dintre „Eu“ și „refulat“. Aceasta nu se poate întâmpla fără să ținem cont de procesele care au loc în psihonevroze și de aceea ideea nu este dezvoltată în această carte. Observ numai că nu toate visele-pedeapsă sunt legate de condiția resturilor penibile ale zilei. Ele iau ființă mai curând în modul cel mai simplu în condiția opusă în care resturile zilei sunt gânduri de natură satisfăcătoare, care exprimă însă satisfacții neîngăduite. Din aceste gânduri nu ajunge atunci în visul manifest nimic altceva decât opusul lor direct, la fel cum se petrecea în visele din grupa *a*. Caracterul esențial al viselor-pedeapsă rămâne deci acela că la ele nu dorința inconștientă din refulat (sistemul *Inc*) este creatorea visului, ci dorința de pedepsire, care reacționează împotriva ei, dorință care ține de Eu, chiar dacă este o dorință de pedepsire inconștientă (adică preconștientă).²⁸

Doresc să explic pe baza unui vis propriu ceva din cele spuse anterior, mai ales modul în care precedează travaliul visului cu niște așteptări penibile, care reprezintă un rest al zilei precedente:

„Început neclar. Îi spun soției mele că am o informație pentru ea, ceva special. Ea se sperie și nu vrea să audă nimic. Eu o asigur că este, dimpotrivă, ceva care o va bucura și încep să povestesc cum corpul de ofițeri al fiului nostru a trimis o sumă de bani (5 000 de coroane?)... ceva despre recunoaștere... repartiție... Apoi am mers cu ea într-o cameră mică, un fel de cămară, pentru a căuta ceva. Deodată, îl văd apărând pe fiul meu, el nu

²⁸ [Completare din 1930] Este locul potrivit pentru a introduce Supraeul, care va fi recunoscut ulterior de psihanaliză.

este în uniformă, ci poartă mai degrabă un costum de sport mulat (ca o focă?), cu un mic capișon. Se urcă pe un coș care se află lângă un bufet, ca pentru a așeza ceva pe acest bufet. Îl strig; niciun răspuns. Mi se pare că el are fața sau fruntea bandajată, își bagă ceva în gură. Și părul lui are o nuanță cenușie. Mă gândesc: să fie atât de epuizat? Și are dinți falși? Înainte de a-l striga din nou, mă trezesc fără angoasă, dar cu palpitații. Ceasul arată ora 2 și jumătate.“

Comunicarea unei analize complete este și de această dată imposibilă. Mă limitez să subliniez unele puncte decisive. Mobilul pentru vis a fost dat de așteptările dureroase ale zilei; lipseau de mai mult de o săptămână știrile despre cel aflat pe front. Este ușor de văzut că visul găsește expresie pentru convingerea că el este rănit sau căzut. La începutul visului se observă efortul energetic de a înlocui gândurile penibile cu contrariul lor. Am de comunicat ceva foarte îmbucurător, ceva despre bani trimiși, despre recunoaștere și repartiție. (Suma de bani provine dintr-un eveniment fericit din practica medicală, ne abate deci complet de la temă). Dar aceste eforturi eșuează. Mama observă ceva groaznic și nu vrea să mă asculte. Deghizările sunt, de asemenea, foarte subțiri, peste tot licărește relația cu ceea ce trebuie să fie reprimat. Dacă fiul a căzut, camarazii lui îi trimit acasă efectele; eu voi împărți ceea ce el lasă moștenire fraților lui și altora; adesea, după „moartea eroică“, ofițerilor li se oferă recunoașteri. Visul exprimă direct ceea ce voia să nege, tendința de împlinire a dorinței se face remarcată chiar prin deformări. (Schimbarea de loc din vis trebuie înțeleasă ca un „simbol al pragului“, după Silberer [1912].) Nu bănuim ce îi conferă forța motrice necesară pentru aceasta. Fiul nu apare însă ca unul care „cade“, ci ca unul care „urcă“. El a fost, într-adevăr, un alpinist pasionat. El nu este în uniformă, ci în costum de sport, adică în locul accidentului de care ne temem acum

apare unul anterior, pe care el l-a suferit la sport, când a căzut la schi și și-a fracturat femurul. Dar modul în care el este costumat încât să semene cu o focă amintește imediat de cineva mai tânăr, de simpaticul nostru nepotel; părul grizonat amintește de tatăl acestuia, ginerele nostru, grav rănit în război. Ce înseamnă aceasta? Destul cu asta; cămara, bufetul din care el vrea să ia ceva (în vis vrea să pună ceva) sunt aluzii inconfundabile la propriul meu accident, pe care l-am suferit pe când aveam între doi și trei ani. M-am urcat pe un taburet în cămară pentru a-mi lua ceva bun, care se afla pe bufet sau pe o masă. Taburetul s-a răsturnat și colțul lui m-a lovit în spatele mandibulei. Puteam să îmi rup toți dinții. Se impune un avertisment: ai pățit ceea ce trebuia să pățești și acesta părea un impuls ostil la adresa vrednicului ostaș. Aprofundarea analizei îmi permite să găsesc apoi imboldul ascuns care s-ar fi putut satisface prin accidentul fiului, de care mă temeam. Este invidia față de tineret, pe care oamenii în vârstă cred că au sufocat-o. Este neîndoielnic că tocmai forța emoției dureroase provocate dacă un asemenea necaz chiar s-ar fi întâmplat a făcut-o pe aceasta să caute întru alinarea ei o asemenea împlinire refulată de dorință.

Pot acum să spun cu claritate ce înseamnă pentru vis dorința inconștientă. Admit că există o clasă întregă de vise în care stimulul provine preponderent sau chiar exclusiv din resturile vieții diurne și sunt de părere că însăși dorința mea de a fi odată professor extraordinarius m-ar fi lăsat să dorm liniștit în acea noapte, dacă nu ar fi persistat grijile din ziua precedentă, privitoare la sănătatea prietenului meu. Dar aceste griji nu ar fi făcut încă un vis; *forța motrice* de care avea nevoie visul a trebuit să fie furnizată de o dorință; grija era aceea care trebuia să-și facă rost de o astfel de dorință, ca forța motrice a visului. Pentru a folosi o comparație: este foar-

te posibil ca un gând din starea de veghe să joace pentru vis rolul întreprinzătorului; dar *întreprinzătorul* care, așa cum se spune, are ideea și impulsul de a o pune în practică, nu poate totuși să facă nimic fără capital; el are nevoie de un *capitalist*, care să suporte cheltuielile. Acesta, care suportă cheltuielile psihice pentru vis, este de fiecare dată, și indiferent de ceea ce poate fi și gândul din starea de veghe, *o dorință din inconștient*.

Altă dată, capitalistul este în același timp întreprinzător; pentru vis, acesta este cazul obișnuit. Activitatea diurnă mobilizează o dorință inconștientă și aceasta creează visul. Pentru toate celelalte posibilități ale situației economice folosite aici, procesele visului rămân paralele; întreprinzătorul poate să aducă și el o mică parte din capital; mai mulți întreprinzători pot să se adreseze aceluiași capitalist; mai mulți capitaliști pot să se alieze pentru a furniza ceea ce este necesar întreprinzătorului. Există și vise care sunt purtate de mai mult decât o singură dorință onirică și mai multe asemenea variațiuni, care sunt ușor de trecut cu vederea și care nu mai prezintă niciun interes pentru noi. Vom completa ulterior această explicație despre dorința onirică.

Tertium comparationis al analogiei folosite aici, cantitatea care se pune la libera dispoziție a întreprinzătorului, într-o măsură moderată, poate fi foarte bine folosită la clarificarea structurii visului. În cele mai multe vise se poate recunoaște un centru înzestrat cu o intensitate senzorială deosebită, așa cum am spus la p. 364. Acesta este, de regulă, reprezentarea directă a împlinirii dorinței, căci, atunci când anulăm deplasările travaliului visului, găsim intensitatea psihică a elementelor din conținutul visului înlocuită cu intensitatea senzorială a elementelor din conținutul visului. Adesea, elementele aflate în apropierea împlinirii dorinței nu au nimic de-a face cu sensul acesteia, ci se dovedesc a fi vlăstare ale unor gân-

duri penibile, care se opun dorinței. Prin relația adesea artificial stabilită cu elementul central, ele au primit însă o atât de mare intensitate, încât au devenit capabile de reprezentare. Astfel, forța reprezentativă a împlinirii dorinței se împărtășește asupra unei anumite sfere a relației, în interiorul căreia toate elementele, chiar și cele care sunt în sine lipsite de mijloace, sunt ridicate la rangul de reprezentare. În visele cu mai multe dorințe care servesc drept forțe motrice se reușește ușor delimitarea sferelor fiecărei dorințe, adesea se reușește și înțelegerea lacunelor din vis, ca zone de graniță.

Chiar dacă am limitat și semnificația resturilor diurne prin observațiile de mai sus, merită totuși osteneala de a le mai acorda puțină atenție. Ele doar trebuie să fie un ingredient necesar al formării visului, dacă observația ne poate surprinde cu faptul că fiecare vis recunoaște ca parte a conținutului său o legătură cu o impresie diurnă recentă, adesea de natura cea mai indiferentă. Nu dorim încă să examinăm necesitatea acestui adaos pentru compoziția visului. Aceasta rezultă numai atunci când ne gândim la rolul dorinței inconștiente, chestionând apoi psihologia nevrozelor pentru a căpăta informații. Din această întrebare aflăm că reprezentarea inconștientă ca atare este total incapabilă să intre în preconștient și că, acolo, ea poate realiza vreun efect numai punându-se în legătură cu o reprezentare inofensivă, care deja era în preconștient, reprezentare asupra căreia ea își transferă intensitatea și de care se lasă acoperită. Acesta este situația de *transfer*, care conține explicația pentru atât de multe fapte ciudate din viața psihică a nevroticilor. Transferul poate lăsa nealterată reprezentarea din preconștient, care astfel ajunge la o intensitate nemeritat de mare sau îi impune chiar ei o modificare, prin conținutul reprezentării care se transferă. Să mi se ierte înclinația către com-

parații cu viața diurnă, dar sunt tentat să spun că pentru reprezentarea refulată lucrurile stau asemănător cu ceea ce se petrece în patria noastră cu dentistul american, care nu are drept de practică dacă nu-l folosește drept paravan pe un doctor în medicină căruia i s-a conferit titlul *rite* și care îi servește drept acoperire în fața legii. După cum medicii care intră în astfel de alianțe cu un dentist nu sunt tocmai cei care se bucură de cea mai mare căutare, la fel pentru acoperirea unei reprezentări refulate nu vor fi alese acele reprezentări preconștiente sau conștiente care au atras ele însele suficient din atenția activă în preconștient. Inconștientul înconjoară cu legăturile sale de preferință acele impresii și reprezentări ale preconștientului care fie nu se bucură de atenție pentru că sunt indiferente, fie această atenție le este retrasă rapid, prin reprobare. Un cunoscut enunț din teoria asociației, confirmat deplin de experiență, spune că reprezentările care au legat o relație foarte strânsă într-o direcție se comportă într-o câțva respingător față de grupuri întregi de noi legături; am încercat odată să întemeiez pe acest enunț o teorie a paralizii isterice.

Dacă admitem că în vis se revendică aceeași trebuință de transfer dinspre reprezentările refulate cu care ne face cunoștință analiza nevrozelor, atunci se explică dintr-o lovitură două dintre enigmele visului: că orice analiză de vis vădește și participarea unei impresii recente și că acest element recent este adesea de natura cea mai indiferentă. Adăugăm ceea ce am aflat deja în alt loc, anume că aceste elemente recente și indiferente ajung atât de frecvent în conținutul visului, ca substitut al celor mai străvechi dintre gândurile visului, pentru că ele au în același timp cel mai puțin a se teme de opoziția cenzurii. În timp ce lipsa de cenzură ne explică numai preferința pentru elementele triviale, regularitatea cu care apar elementele recente indică necesitatea

transferului. Cererea pe care o emite elementul refulat asupra materialului încă liber de asociații este satisfăcută de cele două grupe de impresii, cele indiferente, pentru că nu au oferit niciun prilej pentru formarea unui număr suficient de relații, și cele recente, fiindcă le-a lipsit timpul necesar pentru a face aceasta.

Vedem astfel că, atunci când reușesc să facă parte din formațiunea onirică, resturile diurne, printre care putem acum socoti impresiile indiferente, nu numai că împrumută ceva de la *Inc*, anume forța motrice de care dispune dorința refulată, ci îi și oferă inconștientului ceva indispensabil, punctul de legătură necesar pentru transfer. Dacă am vrea să pătrundem mai adânc în procesele psihice, atunci ar trebui să punem mai bine în lumină jocul excitațiilor dintre preconștient și inconștient, exercițiu la care tocmai ne obligă studiul psihonevrozelor, dar la care tocmai visul nu oferă niciun ajutor.

Încă o observație despre resturile diurne. Nu este nicio îndoială că ele sunt cele care tulbură cu adevărat somnul, și nu visul, care mai curând se străduiește să păzească somnul. Vom reveni ulterior asupra acestui lucru.

Până acum am urmărit dorința visului, până la originea ei, pe terenul *Inc*, și am descompus raporturile sale cu resturile zilei, care, la rândul lor, pot să fie dorințe sau mișcări psihice de orice altă natură sau pur și simplu impresii recente. Am făcut astfel loc pentru pretențiile care s-ar putea ridica în favoarea semnificației creatoare de vis a travaliului gândirii vigile în toată multiplicitatea ei. Nu ar fi imposibil ca, pe baza raționamentului nostru, să explicăm chiar acele cazuri extreme în care visul, continuator al travaliului diurn, să ducă la bun sfârșit o sarcină nerezolvată în stare de veghe. Avem nevoie de un exemplu de o astfel de natură, pentru ca

prin analiza acestuia să descoperim sursa de dorințe infantile sau refulate, al cărei aport a întărit cu atâta succes eforturile activității preconștiente. Ne-am apropiat oare vreun pic de rezolvarea enigmei de ce în somn inconștientul nu poate oferi altceva decât forța motrice către împlinirea unei dorințe? Răspunsul la această întrebare trebuie să arunce o lumină asupra naturii psihice a dorinței; el trebuie să fie dat pe baza schemei aparatului psihic.

Nu ne îndoim că și acest aparat și-a atins completitudinea de astăzi numai pe calea unei îndelungi dezvoltări. Să încercăm să îl transpunem într-un stadiu anterior al capacității sale de funcționare. Ipoteze care trebuie întemeiate altfel ne spun că aparatul a urmat mai întâi tendința de a se păstra cât mai lipsit de excitație și, de aceea, în prima sa structură a preluat schema aparatului reflex, care a permis descărcarea imediată, pe căile motorii, a unei excitații sensibile venite din afară. Însă necesitățile vieții au tulburat această funcție simplă; ei îi datorează aparatul impulsul către o structurare următoare. Necesitățile vieții au ajuns mai întâi la el în forma trebuinței corporale. Excitația impusă de trebuința internă își va căuta o descărcare în motilitate, pe care o putem numi „alterare internă” sau „expresie a emoției”. Copilul flămând va țipa sau se va zbate neajutorat. Situația rămâne însă neschimbată, căci excitația care pornește de la trebuința internă nu corespunde unei forțe care lovește momentan, ci unei forțe care acționează continuu. O schimbare nu poate interveni decât atunci când, pe anumite căi — la copil, prin ajutor din partea altor persoane — se face experiența *trăirii de satisfacere*, care suspendă excitația internă. O parte esențială din această trăire este apariția unei anumite percepții (percepția hranei în exemplul nostru), a cărei imagine mnezică va fi de acum înainte asociată cu urma mnezică a excitației trebuinței. Când această trebuință apare data viitoare, va rezulta, grație legă-

turii psihice, o excitație psihică ce dorește să reinvestească imaginea mnezică a acelei percepții și să evoce astfel percepția însăși, deci să restabilească de fapt situația primei satisfaceri. O astfel de excitație este ceea ce numim o dorință; repariția percepției este împlinirea dorinței și întreaga investiție a percepției de către excitația trebuinței este cel mai scurt drum către împlinirea dorinței. Nimic nu ne împiedică să facem ipoteza unei stări primitive a aparatului psihic în care această cale este astfel străbătută, iar dorința sfârșește printr-o halucinație. Această primă activitate psihică are deci scopul unei *identități de percepție*, anume repetarea acelei percepții legate de satisfacerea trebuinței.

O experiență amară de viață trebuie să fi modificat această activitate de gândire primitivă într-una intenționată, secundară. Obținerea identității de percepție în interiorul aparatului pe calea scurtă regresivă nu are în altă parte aceleași urmări pe care le are investirea din exterior a aceleiași percepții. Satisfacerea nu apare, trebuința persistă. Pentru a echivala investiția internă cu cea externă, aceasta trebuie să fie păstrată neîntrerupt, așa cum se întâmplă cu adevărat în psihozele halucinatorii și în fanteziile de foame, care își epuizează activitatea psihică în *menținerea* obiectului dorit. Pentru a ajunge la o folosire eficientă a forței psihice, este necesar să reținem întreaga regresie, astfel ca ea să nu depășească imaginea mnezică și să nu caute de aici alte căi care duc în final la producerea doritei identități cu lumea externă.²⁹ Această inhibiție, ca și ceea ce decurge din ea, anume deviația excitației, intră în sarcina unui al doilea sistem, care domină motilitatea voluntară, adică în care, pentru prima oară, motilitatea este folosită în scopurile amintite mai în-

²⁹ [Completare din 1919] Cu alte cuvinte: este recunoscută necesitatea instalării unei „verificări a realității”.

inte. Însă întreaga activitate complicată de gândire care se desfășoară de la imaginea mnezică la stabilirea identității de percepție de către lumea exterioară reprezintă totuși numai un *procedeu de împlinire a dorinței*³⁰, pe care experiența l-a făcut necesar. Gândirea nu este, în cele din urmă, altceva decât un substitut al dorinței halucinatorii și este evident că visul constituie împlinirea unei dorințe, de vreme ce aparatul nostru psihic nu este pus la lucru de altceva decât de dorință. Visul, care își împlinește dorința pe căi scurte, regresive, ne-a oferit aici doar o probă a funcționării *primare* a aparatului psihic, părăsită pentru că este ineficientă. Ceea ce domina starea vigală odinioară, când viața psihică era încă tânără și neîndemânică, pare surghiunit acum în noapte, așa cum în camera de joacă a copiilor regăsim armele primitive ale omenirii adulte, arme la care s-a renunțat: arcul și săgeata. *Visul este o parte din viața psihică infantilă, depășită.* În psihoze, aceste modalități de lucru ale aparatului psihic, reprimare altminteri în stare de veghe, își impun din nou valabilitatea și apoi își arată la lumina zilei incapacitatea de a ne satisface trebuințele față de lumea externă.³¹

Imboldurile de dorință inconștiente tind să se manifeste și ziua, iar transferul, ca și psihozele, ne învață că ele doresc să înainteze pe drumul care trece prin sistemul preconștientului către conștiință și către dominarea motilității. În cenșura dintre *Inc* și *Pcs*, pe care visul ne obligă de-a dreptul să

³⁰ Le Lorrain (1895) laudă pe bună dreptate împlinirea dorințelor în vis: „*Sans fatigue sérieuse; sans être obligé de recourir à cette lutte opiniâtre et longue qui use et corrode les jouissances poursuivies.*” [Fără a se obosei serios, fără a fi obligat să recurgă la această luptă înverșunată și lungă care uzează și corodează satisfacerele urmărite (N. t.).]

³¹ [Completare din 1914] Am continuat acest traseu de gândire în altă parte („Formulări asupra celor două principii ale funcționării psihice”, 1911 b) și am stabilit că cele două principii sunt principiul plăcerii și principiul realității.

o presupunem, trebuie să îl recunoaștem și să îl onorăm pe paznicul sănătății noastre psihice. Nu este deci o lipsă de prevedere a paznicului ceea ce face ca noaptea el să își reducă activitatea, să lase să ajungă să se exprime imboldurile reprimare din *Inc*, să facă din nou posibilă regresia halucinatorie? Nu cred, căci atunci când paznicul critic se abandonează odihnei — avem dovezi că el nu se scufundă totuși prea adânc —, el închide poarta spre motilitate. Nu trebuie să ne punem problema ce imbolduri din *Inc*, altminteri inhibat, pot să se năpustească pe scenă; ele rămân inofensive pentru că nu sunt în stare să pună în mișcare aparatul motor, singurul care poate acționa transformând lumea externă. Starea de somn garantează siguranța citadelei care trebuie păzită. Lucrurile se configurează mai puțin inofensiv atunci când deplasarea de forțe nu este produsă de renunțarea pe timp de noapte la cheltuielile energetice pe care le presupunea cenzura critică, ci printr-o slăbire patologică a acesteia sau prin întăriri patologice ale excitațiilor inconștiente, atâta timp cât preconștientul este investit și porțile motilității sunt deschise. Apoi păzitorul este învins, excitațiile inconștiente pun stăpânire pe *Pcs* și domină pornind de la el vorbele și acțiunile noastre sau forțează regresia halucinatorie și deviază aparatul care nu le este destinat prin intermediul atracției pe care o exercită percepțiile asupra repartiției energiei noastre psihice. Numim această stare psihoză.

Ne aflăm aici pe cea mai bună cale de a construi pe baza eșafodajului psihologic pe care l-am părăsit o dată cu intercalarea celor două sisteme *Pcs* și *Inc*. Avem însă și destule motive de a zăbovi asupra examinării dorinței ca singură forță motrice psihică pentru vis. Am presupus că visul este împlinirea unei dorințe pentru că el este o realizare a sistemului *Inc*, care nu cunoaște niciun alt scop pentru travaliul său

decât acela al împlinirii dorinței și care nu dispune de alte forțe în afara celor ale imboldurilor de dorință. Dacă mai zăbovim o clipă asupra dreptului de a face speculații psihologice cu implicații atât de mari, pornind de la interpretarea viselor, ne incumbă sarcina de a arăta că prin ea visul este inserat într-un context care poate cuprinde și alte formațiuni psihice. Dacă există un sistem al *Inc* — sau ceva care este analog în raport cu explicațiile noastre —, atunci visul nu poate fi singura manifestare a acestuia; orice vis poate fi împlinirea unei dorințe, dar trebuie să mai existe și alte forme de împlinire anormală a dorințelor, în afara viselor. Într-adevăr, teoria tuturor simptomelor psihonevrotice culminează cu enunțul: *simptomele pot să fie considerate și ele împliniri ale dorințelor din inconștient*.³² Prin explicația noastră, visul devine numai primul membru al unei serii foarte importante pentru psihiatri, serie a cărei înțelegere înseamnă rezolvarea părții pur psihologice din sarcina psihiatrică.³³ Despre alți membri ai acestei serii a împlinirilor viselor, de exemplu despre simptomele isterice, eu cunosc însă o trăsătură esențială, pe care n-am aflat-o încă la vise. Din cercetările pe care le-am menționat adesea de-a lungul acestei lucrări, știu că pentru formarea unui simptom isteric trebuie să se întâlnească ambele fluxuri ale vieții noastre psihice. Simptomul nu este pur și simplu expresia unei dorințe inconștiente realizate; trebuie să i se mai alăture o dorință din preconștient, care se împlinește prin același simptom, astfel ca simptomul să fie *cel puțin* dublu determinat, de niște sisteme care se află în

³² [Completare din 1914] Mai corect spus: o parte a simptomului corespunde împlinirii inconștiente de dorință, iar o altă parte reacției împotriva acesteia.

³³ [Completare din 1914] Hughlings Jackson a spus: „Găsiți esența visului și veți fi aflat tot ce se poate ști despre nebunie.” („Find out all about dreams and you will have found out all about insanity.”)

conflict. Nu există nicio limită pentru supradeterminări mai largi — la fel ca și în cazul visului. Determinarea care nu provine din *Inc* este de regulă, după câte știu, un șir de gânduri de reacție la o dorință inconștientă, de exemplu o autope-depsire. Pot deci să spun la modul cel mai general că *un simptom isteric ia ființă numai acolo unde se pot întâlni într-o singură expresie împlinirile a două dorințe contradictorii, fiecare avându-și sursa în alt sistem psihic.* (Cf. pentru aceasta ultimele mele formulări despre apariția simptomelor isterice din articolul „Fantasme isterice și relația lor cu bisexualitatea“, 1908a.) Exemplele nu ar da aici prea multe roade, dat fiind că numai dezvăluirea completă a complicației existente poate trezi convingerea. O las de aceea în regimul de enunț și dau un exemplu, pur și simplu din pricină că este ilustrativ, nu pentru că este concludent. La o pacientă deci, voma isterică s-a dovedit a fi pe de o parte împlinirea unei fantasme inconștiente din anii de pubertate, anume a dorinței de a fi mereu gravidă, de a avea nenumărat de mulți copii, la care se adaugă ulterior o continuare: de la cât se poate de mulți bărbați. Împotriva acestei dorințe desfrâdate s-a ridicat un puternic imbold de apărare. Dat fiind că, din cauza vomei, pacienta și-ar fi putut pierde plinătatea corpului și frumusețea, astfel că niciun bărbat nu ar mai fi găsit-o atrăgătoare, simptomul era potrivit și gândului contrar pedepsitor. Îngăduit de ambele părți, simptomul avea voie să acceadă la realitate. Este aceeași manieră de a accede la o împlinire de dorință pe care a adoptat-o regina parților față de triumvirul Crassus. Ea era de părere că el a pornit în expediție numai din sete de aur; atunci, ea a pus să i se toarne cadavrului aur topit pe gât. „Ai aici ceea ce ți-ai dorit.“ Până acum știm despre vis numai că el exprimă împlinirea unei dorințe din inconștient; se pare că sistemul dominant, preconștient consimte la aceasta, după ce îi impune anumite deformări. Nu

suntem cu adevărat în stare să indicăm pentru fiecare dorință onirică traseul opus de gândire, care se realizează în vis, ca și contrapartea sa. În analizele de vise am întâlnit numai pe ici, pe colo indicii ale unor formațiuni ale reacției, de exemplu tandrețea pentru prietenul R. din visul cu unchiul (p. 184). Putem însă să găsim în altă parte ingredientul din preconștient care lipsește aici. Visul poate exprima o dorință din *Inc* după tot felul de deformări, în timp ce sistemul dominant s-a repliat asupra *dorinței de a dormi* și realizează această dorință prin producerea schimbărilor de investiție în interiorul aparatului psihic, menținând-o în cele din urmă pe toată durata somnului.³⁴

Această dorință de a dormi, la care preconștientul ține, are efectul de a facilita în general formarea visului. Să ne gândim la visul tatălui, pe care lumina din camera mortuară îl îndeamnă să tragă concluzia că ar fi putut lua foc cadavrul. Am indicat că una dintre forțele psihice responsabile pentru faptul că tatăl trage în vis această concluzie, în loc să se lase trezit de lumină, este dorința de a prelungi cu un moment viața copilului care apare în vis. Alte dorințe care provin din refulat ne scapă probabil pentru că nu putem face analiza acestui vis. Dar în calitate de cea de-a doua forță motrice a acestui vis trebuie să desemnăm dorința de a dormi a tatălui; după cum visul prelungește viața copilului, el prelungește și somnul tatălui cu un moment. Această motivație spune: să las visul să continue, altminteri trebuie să mă trezesc. Ca și la acest vis, și la toate celelalte, dorința de a dormi îi împrumută susținerea ei dorinței inconștiente. La pp. 165-166 am relatat vise care par a fi vise de comoditate. De fapt, toate visele pot ridica pretenția de a fi numite astfel. Efectele

---

³⁴ Aceste idei sunt împrumutate din teoria despre somn a lui Liébeault, cel care a re-deșteptat cercetarea hipnotică în zilele noastre (1889).

dorinței de a dormi mai departe se pot recunoaște cel mai ușor la visele de trezire, care prelucrează stimulul senzorial extern astfel încât să fie compatibil cu continuarea somnului, îl țese într-un vis pentru a-i răpi pretențiile pe care le-ar putea ridica în calitate de indiciu ce amintește de lumea externă. Această dorință de a dormi mai departe trebuie să participe, de asemenea, la configurarea tuturor celorlalte vise, deși acestea pot trezi starea de somn doar zgâlțâind dinspre interior, ca deșteptători. Ceea ce îi comunică în multe cazuri pre-conștientul conștiinței atunci când un vis este prea activ: Dormi mai departe, nu este decât un vis — descrie, chiar și în tăcere, la modul general, comportamentul activității noastre psihice dominante față de visare. Trebuie să trag concluzia că *în tot timpul somnului știm că visăm la fel de sigur cum știm că dormim*. Nu trebuie să dăm prea mare atenție contra-argumentului că la conștiința noastră nu ajunge niciodată cea de-a doua dintre aceste cunoașteri, ea pătrunde numai prima, numai cu anumite prilejuri, atunci când cenzura se simte excedată. Pe de altă parte, există persoane care știu chiar în timpul nopții că dorm și visează; acestor persoane pare că le este proprie și o capacitate conștientă de a-și direcționa viața onirică. Un astfel de visător este nemulțumit, de exemplu, de întorsătura pe care o ia un vis; îl întrerupe, fără a se trezi, și îl începe din nou, pentru a-l continua altfel, așa cum un scriitor popular oferă, la cerere, un final fericit pentru piesa sa. Sau, altă dată, el se gândește în somn, atunci când visul l-a pus într-o situație excitantă sexual: „Nu voi mai visa în continuare asta, pentru a-mi crea o poluție, ci mă păstrez mai bine pentru o situație reală.“

Marchizul d'Hervey [1867, 268 și urm.] (Vaschide, 1911, 139) susține că ar fi obținut o astfel de putere asupra viselor lui, de a le accelera după dorință desfășurarea și de a le da direcția pe care el o dorește. Se pare că la el dorința de a dormi

i-a făcut loc unei alte dorințe preconștiente, aceea de a-și observa visele și de a le savura. Somnul este compatibil cu această dorință în aceeași măsură în care este compatibil cu o anumită grijă ca o condiție a trezirii (somnul doicii). Se știe și că la toți oamenii interesul față de vis face să crească puternic numărul de vise amintite după trezire.

Despre alte observații privind direcționarea viselor, Ferenczi (1911) spune: „Visul elaborează pornind din toate părțile gândurile care preocupă în acel moment viața psihică, abandonează o imagine onirică, dacă plutește amenințarea ca dorința să nu reușească a se îndeplini, caută soluția folosind noi mijloace până ce izbutește în sfârșit să creeze o împlinire de dorință care să satisfacă, sub formă de compromis, cele două instanțe ale vieții psihice.“

D

Trezirea prin vis Funcția visului Visul de angoasă

De când știm că peste noapte preconștientul este mereu concentrat asupra dorinței de a dormi, putem căuta să înțelegem mai departe procesul visului. Vom rezuma mai întâi cunoștințele pe care le avem până acum despre acest proces. Din activitatea vigیلă rămân resturi diurne cărora nu li se poate sustrage complet investiția de energie. Fie prin activitatea vigیلă de peste zi a fost activată o dorință inconștientă, fie se întâmplă ambele; am explicat deja multitudinea variantelor posibile aici. Deja pe parcursul zilei sau numai începând cu producerea stării de somn, dorința inconștientă și-a croit drum către resturile diurne, și-a pus la treabă transferul asupra lor. Ia ființă deci o dorință transferată asupra materialului recent sau dorința recentă reprimată se reactivează prin întărirea din inconștient. Ea ar dori să pătrundă în conștiință, pe căile normale ale proceselor de gândire prin *Pcs*, cărui îi aparține deja cu o parte a ei. Dar se lovește de cenzura care mai subzistă încă și a cărei influență o suferă acum. Aici ea adoptă deformarea care fusese deja facilitată prin transferul la materialul recent. Până acum, ea este pe cale de a deveni ceva asemănător unei reprezentări obsesive, unei idei delirante etc., anume un gând întărit prin transfer, cu expresia deformată de cenzură. Însă starea de somn a preconștien-

tului nu-i mai permite acum să pătrundă mai departe; probabil, sistemul s-a protejat de invazie prin scăderea excitațiilor sale. Procesul oniric ia deci calea regresiei, care este deschisă tocmai prin particularitatea stării de somn și urmează atracția pe care o exercită asupra ei diferite grupe de amintiri, care în parte sunt disponibile numai ca investiții vizuale și nu ca traducere în limbajul sistemelor ulterioare. Pe calea regresiei ea câștigă reprezentabilitate. Vom trata mai târziu despre compresie. Dorința a străbătut acum cea de-a doua parte a parcurului ei zigzagat. Prima parte se întinde progresiv, de la scenele sau fantasmemele inconștiente la pre-conștient; cea de-a doua parte tinde de la granița cenzurii din nou la percepții. Când procesul visului devine însă conținut perceptiv, el a trecut deja și de restricția ce îi fusese impusă în *Pcs*, datorită cenzurii și stării de somn. El reușește să atragă atenția asupra lui și să fie remarcat de conștiință. Chiar conștiința, care înseamnă pentru noi un organ de simț pentru receptarea calităților psihice, este excitabilă în stare de veghe din două direcții. În primul rând, de la periferia întregului aparat, a sistemului perceptiv; în plus, ea este stimulată și de excitațiile de plăcere și neplăcere, care se dovedesc a fi aproape singurele calități psihice legate de transformările energetice din interiorul aparatului. Toate procesele din sistemele ψ , de altfel și cele din *Pcs*, sunt lipsite de orice calitate psihică și, de aceea, nu fac obiectul conștiinței, în măsura în care ele nu aduc spre percepție nici plăcere și nici neplăcere. Trebuie să ne decidem să admitem că *aceste descărcări de plăcere și de neplăcere reglează automat cursul proceselor de investiție*. Ulterior, pentru a face posibile performanțe mai fine, se prezintă însă necesitatea de a configura desfășurarea reprezentărilor independent de semnele de neplăcere. În acest scop, sistemul *Pcs* avea nevoie de calități proprii, care să poată atrage conștiința și le-a obținut foarte

probabil prin legarea proceselor preconștiente de sistemul mnezic al semnelor lingvistice, care nu este lipsit de calitate. Prin calitățile acestui sistem, conștiința, care fusese înainte numai un organ de simț pentru percepții, devine acum organ de simț pentru o parte din procesele noastre de gândire. Există acum chiar două suprafețe senzoriale, una dedicată percepției, cealaltă proceselor de gândire preconștiente.

Trebuie să admit că suprafața senzorială dedicată *Pcs* devine, prin starea de somn, mult mai inexcitabilă pentru conștiință decât devine cea dedicată sistemelor *P*. Renunțarea în timpul nopții la interesul pentru procesele de gândire are un scop: în gândire nu trebuie să se petreacă nimic; *Pcs* cere să doarmă. Dar odată ce visul devine percepție, el poate excita conștiința, datorită calităților obținute acum. Această excitație senzorială realizează ceea ce revine funcției sale; ea dirijează asupra stimulului o parte a energiei de investiție disponibile în *Pcs*, în calitate de atenție. Astfel, trebuie să fim de acord și cu faptul că visul *trezește* de fiecare dată, pune în activitate o parte a forței care se odihnește în *Pcs*. El suferă din partea acesteia acea influență pe care am numit-o elaborare secundară, ținând seamă de context și de inteligibilitate. Aceasta vrea să spună că visul este tratat de ea ca și orice alt conținut perceptiv; el este supus aceluiași idei anticipatorii, în măsura în care materialul său le permite. În măsura în care la această a treia parte a procesului oniric se ia în considerare o direcție de desfășurare, aceasta este din nou cea progredientă.

Spre a evita neînțelegerile, voi spune câteva cuvinte despre proprietățile temporale ale proceselor onirice. Un raționament foarte atrăgător al lui Goblott (1896, 289 și urm.), stimulat evident de enigma visului cu ghilotină al lui Maury, încearcă să arate că visul nu ocupă altă perioadă temporală decât cea dintre somn și trezire. Trezirea are nevoie de timp;

în acest timp are loc visul. Se crede că ultima imagine a visului era atât de puternică, încât ne-a obligat să ne trezim. În realitate, ea era atât de puternică pentru că atunci când am ajuns la ea eram foarte aproape de trezire. „*Un rêve c'est un réveil qui commence.*”³⁵

Deja Dugas (1897b) a relevat faptul că Goblott trebuie să dea la o parte multe fapte dacă ține neapărat la generalitatea tezei sale. Există și vise din care nu ne trezim, de exemplu sunt multe în care visăm că visăm. După ceea ce știm despre travaliul visului, ni se pare imposibil ca ele să se întindă numai pe perioada trezirii. Dimpotrivă, este probabil că prima parte a travaliului visului începe chiar din timpul zilei respective, încă sub imperiul preconștientului. Cea de-a doua parte a acestuia, transformarea prin influența cenzurii, atracția exercitată de scenele inconștiente, pătrunderea spre percepție, se desfășoară întreaga noapte și avem întotdeauna dreptate atunci când ni se pare că am visat noaptea întreaga, dar nu știm să spunem ce. Nu cred însă că este necesar să admitem că procesele onirice au păstrat până la momentul în care au devenit conștiente aceeași ordine temporală pe care am descris-o noi; la început există dorința transferată a visului, apoi are loc deformarea prin cenzură, apoi urmează schimbarea de direcție a regresiei etc. Când am făcut descrierea, a trebuit să stabilim o astfel de succesiune; în realitate, este vorba mai curând despre încercarea simultană a mai multor căi, despre un du-te-vino al excitației, până ce, în final, prin acumulare în direcția cea mai eficientă, se stabilizează o grupare. Anumite experiențe personale m-au făcut să cred că travaliul visului are nevoie adesea de mai mult decât o zi și o noapte pentru a-și furniza rezultatul, astfel încât nu mai trebuie să ne uimească atât extraordinara artă de con-

³⁵ Un vis este o trezire care începe — în limba franceză în original (N. T.).

struire a visului. După părerea mea, chiar cererea ca visul să fie făcut inteligibil ca un dat perceptiv poate să fie realizată înainte ca visul să atragă conștiința către sine. De aici, procesul se accelerează oricum, căci visul suferă acum același tratament ca și orice alt lucru care este perceptiv. Este ca un foc de artificii, pregătit ore în șir și apoi declanșat într-o clipă.

Prin travaliul visului, procesul oniric capătă fie o intensitate suficientă pentru a atrage la sine conștiința și a trezi pre-conștientul, total independent de timpul sau profunzimea somnului, fie intensitatea sa nu ajunge pentru aceasta și trebuie să rămână pregătit până ce, chiar înainte de trezire, îi vine în întâmpinare atenția care a devenit mai mobilă. Cele mai multe vise par să lucreze cu intensități psihice mai reduse, comparativ, deoarece ele așteaptă trezirea. Așa se explică însă și faptul că de regulă percepem ceva visat atunci când suntem smulși brusc dintr-un somn profund. Prima privire, ca și la trezirea spontană, este adresată conținutului perceptiv creat de travaliul visului, următoarea este adresată celor date din afară.

Cel mai mare interes teoretic se îndreaptă însă către visele care reușesc să ne trezească, deși suntem în mijlocul somnului. Putem să ne punem problema eficienței care se evidențiază peste tot și să ne întrebăm de ce i se lasă visului, adică împlinirii dorinței inconștiente, puterea de a tulbura somnul, deci împlinirea dorinței preconștiente. Explicația acestui fapt trebuie să țină de relațiile de energie, despre care nu cunoaștem prea multe. Dacă am cunoaște, am crede că este posibil ca tolerarea continuării visului și cheltuirea unei anumite atenții mai mult sau mai puțin detașate de el să reprezinte o economie de energie, față de cazul în care inconștientul este ținut noaptea, ca și ziua, în frâu. Așa cum arată experiența, visarea, chiar și când întrerupe somnul de mai multe ori pe noapte, este compatibilă cu somnul. Ne trezim pentru un mo-

ment și adormim imediat la loc. Este ca și cum am alunga în somn o muscă; ne trezim *ad hoc*. Dacă adormim la loc, am înlăturat tulburarea. Împlinirea dorinței de a dormi este, așa cum arată cunoscutul exemplu al somnului doicii și altele asemănătoare, foarte compatibilă cu întreținerea unei anumite cheltuiuri de atenție într-o direcție anume.

Aici se cere însă ascultată o obiecție care se bazează pe o mai bună cunoaștere a proceselor inconștiente. Noi înșine am spus despre dorințele inconștiente că sunt mereu active. Totuși, ele nu sunt în timpul zilei suficient de puternice pentru a se face percepute. Însă atunci când își face apariția starea de somn și dorința inconștientă și-a arătat puterea de a crea un vis și de a trezi cu el preconștientul, de ce această putere decade, după ce visul a fost luat la cunoștință? Nu ar trebui mai curând ca visul să se reînnoiască între timp și, întocmai ca o muscă supărătoare, să se întoarcă de fiecare dată când este alungat? Cu ce drept am susținut că visul înlătură tulburarea somnului?

Este foarte corect că dorințele inconștiente rămân mereu active. Ele reprezintă căi care sunt mereu accesibile de îndată ce un quantum de energie se servește de ele. Faptul că procesele inconștiente rămân indestructibile este chiar o proprietate proeminentă a lor. În inconștient, nimic nu ia sfârșit, nimic nu trece, nimic nu se uită. Acest lucru ne impresionează cel mai puternic atunci când studiem nevrozele, în special isteria. Traseul inconștient de gândire care duce la descărcarea prin criză redevine imediat accesibil dacă se adună suficientă excitație. După ce și-a creat accesul către sursa inconștientă de efect, ofensa care a avut loc în urmă cu treizeci de ani acționează în acești treizeci de ani ca și cum ar fi una proaspătă. De câte ori este trezită amintirea ei, ea se reanimează și se arată investită cu o excitație care își creează descărcarea motrice printr-o criză. Tocmai aici intervine

psihoterapia. Sarcina ei este de a crea o descărcare și o uitare pentru procesele inconștiente. Ceea ce noi suntem înclinați să luăm ca de la sine înțeles și să considerăm drept o influență primară a timpului asupra resturilor mnezice ale psihicului, anume estomparea amintirilor și slăbirea afectivă a impresiilor care nu mai sunt recente, sunt în realitate transformări secundare, care iau ființă printr-un travaliu anevoios. Preconștientul este cel care realizează acest travaliu și *psihoterapia nu poate să o ia pe o altă cale decât aceea de a supune inconștientul dominației preconștientului.*

Pentru procesul inconștient de excitație există deci două ieșiri. Fie rămâne pe cont propriu, în cele din urmă izbucnind undeva și creând de data aceasta o scurgere a excitației sale în motilitate, fie suferă influența preconștientului și excitația sa este *legată* de acesta în loc să fie *descărcată*. *Această din urmă situație se petrece în procesul visului.* Deoarece investiția preconștientă care revine visului perceput a fost ghidată de excitația conștiinței, ea va lega excitația inconștientă a visului și o va pune în imposibilitatea de a acționa ca o tulburare. Dacă visătorul se trezește pentru o clipă, el a alungat de fapt musca ce amenința să-i tulbure somnul. Acum putem bănuși că era mai eficient și mai economic ca dorința inconștientă să fie lăsată să își urmeze cursul, să i se elibereze calea spre regresie, pentru ca ea să formeze un vis și apoi să îl lege și să îl descarce, printr-o mică cheltuială de travaliu preconștient, decât să fie ținut inconștientul în frâu și pe toată durata somnului. Este deja de așteptat ca visul, chiar dacă la origine nu era un proces eficient, să își fi apropiat o funcție în jocul de forțe al vieții psihice. Vedem care este această funcție. Ea a preluat sarcina de a readuce sub dominația preconștientului excitația eliberată din inconștient; ea descarcă astfel excitația inconștientului, îi servește drept supapă și asigură în același timp somnul preconștientului, con-

tra unei mici cheltuieli de activitate vigیلă. Astfel, visul se prezintă ca un compromis, ca și celelalte formațiuni psihice din seria lui, care sunt în același timp în serviciul ambelor sisteme, deoarece el împlinește ambele dorințe, în măsura în care ele sunt reciproc compatibile. O privire asupra teoriei „excretorii” despre vise a lui Robert, comunicată la pp. 113-114 va arăta că, în esență, trebuie să îi dăm dreptate acestui autor în ceea ce privește funcția visului, în timp ce ne distanțăm de el în chestiunea premiselor și a evaluării procesului oniric.³⁶

Restricția: „în măsura în care cele două dorințe sunt reciproc compatibile” conține un indiciu despre cazul posibil în care funcția visului poate fi pusă în dificultate. Procesul visului este admis mai întâi ca împlinire a unei dorințe inconștiente; dacă această împlinire căutată zdrun-

³⁶ [Completare din 1914] Este aceasta singura funcție pe care i-o putem acorda visului? Nu cunosc nicio alta. A. Maeder a încercat (1912) să-i atribuie visului și alte funcții „secundare”. El a pornit de la corecta observație că multe vise conțin încercări de soluționare a conflictelor, care vor fi realizate apoi în realitate, deci se comportă ca exerciții pentru activitățile vigile. Pentru aceasta, el a făcut o paralelă cu jocul animalelor și copiilor, care poate fi considerat o activitate de exercițiu pentru instinctele înnăscute și ca o pregătire pentru activitățile serioase ulterioare, și a stabilit o *fonction ludique* a visului. Cu puțin timp înainte de Maeder, funcția „premonitorie” a visului a fost subliniată și de Alf. Adler [1911]. (Într-o analiză publicată de mine [„Fragmente din analiza unei isterii”], un vis care putea fi luat ca o prevestire s-a repetat în fiecare noapte, până la realizarea lui.)

Numai cu puțină chibzuință putem afla că această funcție „secundară” a visului nu merită să fie recunoscută în cadrul unei interpretări a viselor. Premoniția, emiterea unor intenții, schițarea unor încercări de rezolvare care apoi vor fi, eventual, realizate în viața vigیلă, acestea și multe altele sunt produse ale activității psihice inconștiente și preconștiente, care se continuă în starea de somn, ca „rest diurn”, și apoi pot intra în confluență cu o dorință inconștientă. Funcția premonitorie a visului este astfel mai degrabă o funcție a gândirii vigile preconștiente, al cărei rezultat ne poate fi trădat numai de analiza viselor sau a altor fenomene. După ce am lăsat atâta timp visul să se confunde cu conținutul lui manifest, acum trebuie să ne ferim să confundăm visul cu conținutul lui latent de gânduri.

cină atât de intens preconștientul, încât acesta nu își mai poate păstra liniștea, atunci visul a rupt compromisul; el nu mai îndeplinește cealaltă parte a sarcinii sale. El va fi imediat întrerupt și înlocuit de deșteptarea completă. De fapt, nici aici nu este vina visului, dacă el, care altminteri este păzitorul somnului, trebuie să apară ca agent care îl tulbură, și nu trebuie să ne îndoim de utilitatea lui. Acesta nu este singurul caz când în organism un aparat care, de altfel, este eficient devine ineficient și perturbator de îndată ce se schimbă ceva în condițiile ființării sale și apoi tulburarea servește cel puțin unui nou scop, acela de a indica alterarea și de a mobiliza mijloacele de reglare ale organismului împotriva ei. Am în fața ochilor, desigur, cazul visului de angoasă și pentru a nu da dreptate aparenței că neg această mărturie împotriva teoriei împlinirii dorinței de câte ori dau peste ea, mă voi apropia cel puțin cu câteva indicații de explicație a viselor de angoasă.

Faptul că un proces psihic care dezvoltă angoasă poate fi totuși împlinirea unei dorințe nu mai conține pentru noi de mult nici o contradicție. Știm să explicăm acest fapt prin aceea că dorința ascultă de un sistem, *Inc*, în timp ce sistemul *Pcs* a respins și reprimat această dorință.³⁷ Reprimarea

---

³⁷ [Completare din 1919] „Un al doilea factor, mult mai important și cu implicații mai profunde, neglijat însă la fel de mult de profani, este următorul. Împlinirea unei dorințe ar trebui să aducă o anumită plăcere, dar se pune întrebarea: cui? Desigur că celui care a avut dorința. Știm însă despre visător că el întreține cu dorințele sale o relație cu totul specială. El le respinge, le cenzurează, nu le agreează. Astfel, o împlinire a acestor dorințe nu poate să îi aducă plăcere, ci numai inversul acesteia. Experiența arată apoi că acest invers, care trebuie încă explicat, apare în forma angoasei. În relația cu dorințele sale, onirice, visătorul poate deci să fie echivalat cu suma a două persoane, care totuși sunt legate printr-o comunitate puternică. În loc de orice alte idei, vă voi oferi un basm cunoscut, în care veți regăsi aceleași relații: o zână bună promite unei perechi de oameni săraci, soț și soție, că le va împlini primele trei dorințe. Ei sunt fericiți și își propun să aleagă cu grijă aceste

inconștientului de către preconștient nu este completă nici în starea de deplină sănătate psihică; din amploarea acestei reprimări rezultă gradul nostru de normalitate psihică. Simptomele nevrotice ne arată că cele două sisteme se află în conflict unul cu altul, ele sunt rezultatele de compromis ale acestui conflict, căruia îi pun capăt pentru moment. Pe de o parte, ele îi permit inconștientului o cale de ieșire pentru evacuarea excitației sale, îi servesc drept ieșire de incendiu și totuși, pe de altă parte, îi dau preconștientului posibilitatea de a domina într-o anumită măsură inconștientul. Plin de învățăminte este exemplul semnificației unei fobii isterice sau agorafobiei. Un nevrotic este incapabil să meargă singur pe stradă — considerăm aceasta, pe bună dreptate, un „simptom”. Suspendăm acest simptom, obligându-l să realizeze acțiunea de care se credea incapabil. Se produce atunci o criză de panică, după cum adesea o criză de panică pe stradă a devenit prilej pentru instalarea agorafobiei. Aflăm astfel că simptomul este constituit pentru a preveni izbucnirea angoasei; fobia este pusă ca o fortăreață de frontieră în fața angoasei.

Explicația noastră nu poate continua dacă nu vom afla care este rolul afectelor în aceste procese, ceea ce aici este po-

---

dorințe. Femeia însă se lasă dusă de aroma de cârnați care venea de la casa de alături și și-a dorit o pereche de astfel de cârnați. Într-o clipă, ei au fost acolo; aceasta era împlinirea primei dorințe. Bărbatul s-a înfuriat și, în amărăciunea lui, și-a dorit să vadă acești cârnați atârând de nasul soției sale. Și aceasta s-a împlinit și cârnații nu mai puteau fi mișcați din noul lor loc; aceasta este a doua împlinire de dorință, dar dorința este acum cea a bărbatului; femeii îi este foarte neplăcută împlinirea acestei dorințe. Știm ce se petrece mai departe în poveste. Dat fiind că cei doi sunt, de fapt, unul singur, soț și soție, cea de-a treia dorință trebuie să fie aceea ca respectivii cârnați să dispară de pe nasul femeii. Mai putem valorifica acest basm de câteva ori, în alte contexte; aici el servește numai ca ilustrare a posibilității ca împlinirea dorinței unuia să ducă la neplăcerea celuilalt, atunci când între cei doi nu există unitate.” (*Prelegeri de introducere în psihanaliză*, [Freud, 1916-17], Prelegerea a 14-a).

sibil numai parțial. Să enunțăm deci că reprimarea *inconștientului* este necesară în special pentru că desfășurarea de la sine a reprezentărilor ar declanșa în *Inc* un afect care, la origine, avea caracterul plăcerii, dar, o dată ce intervine procesul de *refulare*, poartă trăsăturile neplăcerii. Reprimarea are scopul, dar și rezultatul, de a proteja de dezvoltarea acestei neplăceri. Reprimarea se extinde asupra conținutului reprezentativ al *Inc*, pentru că pornind de la conținutul reprezentativ ar putea avea loc declanșarea neplăcerii. Aici stă la bază o ipoteză anume despre natura dezvoltării afectului. Aceasta este văzută ca o acțiune motorie sau secretorie, iar cheia inervației ei rezidă în idei din *Inc*. Prin dominarea din partea *Pcs*, aceste reprezentări sunt ca și sugrumate, sunt inhibate în ceea ce privește emiterea de impulsuri care să dezvolte afect. Atunci când încetează investirea din partea *Pcs*, pericolul constă în faptul că excitațiile inconștiente declanșează un afect care, din cauza refulării care a survenit anterior, poate fi resimțit numai ca neplăcere, ca angoasă.

Acest pericol se materializează dacă procesul oniric este lăsat să se desfășoare de la sine. Condițiile pentru realizarea lui constau în aceea că refulările au avut loc și că imboldurile de dorință reprimare pot deveni suficient de puternice. Ne aflăm deci total în afara cadrului psihologic al formării visului. Dacă tema noastră nu ar depinde de tema dezvoltării de angoasă, prin factorul reprezentat de eliberarea *Inc* în timpul somnului, atunci aș putea renunța la discutarea viselor de angoasă și m-aș scuti astfel aici de toate obscuritățile care țin de ea.

Teoria visului de angoasă ține, așa cum am spus deja de repetate ori, de psihologia nevrozelor. Nu mai avem nimic de-a face cu ea după ce am arătat punctele în care atinge teoria procesului oniric. Mai pot face un lucru. Dat fiind că am susținut că angoasa nevrotică provine din surse sexuale, pot

să supun analizei visele de angoasă, pentru a indica materialul sexual din gândurile lor onirice.

Din motive întemeiate, renunț aici la toate exemplele pe care mi le oferă din abundență pacienții nevrotici și prefer visele de angoasă ale persoanelor tinere.

De câteva decenii, eu însumi nu am mai avut niciun vis de angoasă propriu-zis. Îmi amintesc de la șapte sau opt ani un astfel de vis, pe care cu aproximativ treizeci de ani mai târziu l-am supus interpretării. Era foarte viu și o prezenta pe *draga mea mamă cu o expresie a feței ciudat de liniștită, somnolentă, care este adusă în cameră de două (sau trei) personaje cu ciocuri de pasăre și așezată pe pat*. M-am trezit plângând și țipând și am tulburat somnul părinților. Siluetele foarte lungi, cu ciocuri de pasăre, le-am luat din ilustrațiile Bibliei lui *Philippson*³⁸; cred că erau zei cu capete de șoim dintr-un relief egiptean funerar. Altminteri însă, analiza îmi furnizează amintirea unui băiat obraznic, fiul portarului, care se juca cu noi, copiii, pe pajiștea din fața casei; acesta se numea *Philipp*. Apoi mă gândesc că de la acest băiat am aflat pentru prima dată cuvântul vulgar care desemnează relațiile sexuale și care este înlocuit numai de persoanele educate printr-un cuvânt latin, „a coita“, dar care însă este destul de clar desemnat prin alegerea capetelor de șoim.³⁹ Trebuie să fi ghicit semnificația sexuală a cuvântului din mina învățatului meu maestru. Expresia facială a mamei în vis era copiată după chipul bunicului pe care îl văzusem sforăind cu câ-

³⁸ Este vorba despre *Biblia israelită*, o ediție a Vechiului Testament în ebraică și germană, apărută la Leipzig, 1839-1854. În cea de-a cincea carte a lui Moise, capitolul 4, o notă de subsol prezintă chipurile divinităților egiptene, printre care se află unele cu capete de păsări (N. t.).

³⁹ Cuvântul argotic german la care se face referință este *vögeln* care are același radical ca și substantivul *Vogel* (pasăre) (N. t.).

teva zile înainte de moartea lui în comă. Interpretarea pe care o face chiar în vis elaborarea secundară trebuie să fi fost: *mama* moare, relieful *funerar* se potrivește și el cu aceasta. Mă trezesc în angoasă și nu mă las până ce nu îmi trezesc pe părinți. Îmi amintesc că m-am liniștit brusc în momentul în care am văzut chipul mamei, ca și cum aș fi avut nevoie de liniștirea: ea nu a murit deci. Interpretarea secundară a visului are loc însă sub influența angoasei dezvoltate. Nu eram speriat pentru că visasem că mama moare, ci am interpretat astfel visul în elaborarea preconștientă pentru că mă aflam deja sub dominația angoasei. Prin intermediul refuzării, angoasa însă se poate pune pe seama unei poftes obscure și evident sexuale, care și-a găsit o expresie foarte bună în conținutul vizual al visului.

Un bărbat de douăzeci și șapte de ani, care este foarte bolnav de un an, a avut între unsprezece și treisprezece ani un vis repetat, foarte angoasant: *îl urmărea un om cu un topor; ar fi vrut să fugă, dar era ca paralizat și nu se putea mișca de pe loc*. Acesta este, desigur, un foarte bun exemplu pentru un vis de angoasă foarte comun și care nu ar putea fi suspectat că este sexual. La analiză, visătorul a dat mai întâi peste o istorie povestită de unchiul său, istorie ulterioară visului: fusese atacat noaptea de un individ dubios și din această asociație visătorul trage singur concluzia că la momentul visului trebuie să fi auzit o întâmplare asemănătoare. Referitor la *topor*, el își amintește că în acea perioadă de viață se rănise o dată la mână cu *toporul*, în timp ce tăia lemne. El ajunge apoi imediat la relația sa cu fratele mai mic, pe care îl maltrata și îl lovea, amintindu-și în special că o dată îl bătuse cu cizma în cap până ce copilul a sângerat. Mama spusese apoi: „Mă tem că îl va omorî într-o zi.” În timp ce el pare astfel fixat la tema *actului de violență*, îi vine brusc o amintire de la nouă ani. Părinții au venit târziu aca-

să, au mers la culcare, în timp ce el se făcea că doarme, și apoi a auzit găfâieli și alte zgomote care i s-au părut stranii, a putut să ghicească și poziția celor doi în pat. Gândurile sale ulterioare arată că el stabilise o analogie între această relație a părinților și relația lui cu fratele mai mic. El a subsumat ceea ce se petrecea la părinți conceptului de *act de violență și luptă*. În favoarea acestei concepții stă și o dovadă: el observase adesea *sânge în patul mamei*.

Faptul că relațiile sexuale ale adulților li se par stranii și le trezesc angoasă copiilor care le remarcă este, aș spune, un rezultat al experienței cotidiene. Am explicat această angoasă prin faptul că este vorba despre o excitație sexuală pe care înțelegerea lor nu o poate stăpâni, care se lovește de respingere pentru că sunt implicați părinții și care se transformă din această cauză în angoasă. Într-o perioadă de viață încă timpurie, atracția sexuală pentru părintele de sex opus nu se lovește încă de refulare și se exprimă liber, așa cum am aflat.

Voi folosi fără ezitare aceeași explicație și pentru crizele nocturne de angoasă cu halucinații (*pavor nocturnus*), atât de frecvente la copii. Aici poate fi vorba numai despre imbolduri sexuale neînțelese și respinse; investigarea lor ar evidenția, probabil, o periodicitate, dat fiind că o creștere a libidoului sexual poate fi creată atât prin impresii excitatoare întâmplătoare, cât și prin procese de dezvoltare spontane, care se succedă în valuri.

Îmi lipsește materialul de observație necesar pentru a confirma această explicație.⁴⁰ Pe de altă parte, medicii pediatri par să evite singurul punct de vedere care poate face inteligibil întregul șir de fenomene, pornind fie de la aspectul somatic, fie de la cel psihic. Nu pot să nu citez un exemplu

---

⁴⁰ [Completare din 1919] Acest material a fost furnizat de atunci de către literatura psihanalitică într-o mare măsură.

amuzant despre modul în care ochelarii de cal ai mitologiei medicale pot să îl facă pe observator să treacă pe lângă înțelegerea unor astfel de cazuri. Exemplul meu provine din lucrarea despre *pavor nocturnus* a lui Debacker (1881, 66):

Un băiat de treisprezece ani cu o sănătate șubredă a început să devină anxios și visător, somnul lui a devenit neliniștit și întrerupt, aproape în fiecare săptămână, de o gravă criză de angoasă cu halucinații. Amintirea acestor vise era mereu foarte limpede. El putea deci să povestească cum diavolul îi strigase: „Acum te avem, acum te avem“ și apoi simțea miros de smoală și pucioasă și focul îi ardea pielea. S-a îngrozit de acest vis, la început nu a putut să țipe, până ce apoi vocea nu i s-a eliberat și a putut fi auzit spunând clar: „Nu, nu, nu pe mine, eu n-am făcut nimic“, sau „Vă rog, nu, n-o să mai fac niciodată.“ Altă dată mai spusese și: „Albert nu a făcut nimic.“ Ulterior, el evita să se dezbrace, „pentru că focul nu îl cuprindea decât dacă era dezbrăcat.“ În mijlocul acestei perioade de vise cu diavoli, care îi puneau sănătatea în pericol, el a fost trimis la țară, s-a odihnit acolo cam un an și jumătate și a recunoscut odată, pe când avea cincisprezece ani: „*Je n’osais pas l’avouer, mais j’éprouvais continuellement des picotements et des surexcitations aux parties*⁴¹, à la fin, cela m’énervait tant que plusieurs fois j’ai pensé me jeter par la fenêtre du dortoir.“⁴²

Cu adevărat nu este greu de ghicit 1) că băiatul se masturbase în anii copilăriei, negase probabil acest lucru și fusese amenințat cu pedepse severe pentru prostiile pe care le făcea. (Mărturia lui: *Je ne le ferai plus*; negarea sa: *Albert n’a*

⁴¹ Sublinierea mea; de altfel, nu poate fi înțeles greșit.

⁴² „Nu îndrăzneam să mărturisesc, dar simțeam întruna furnicăture și surescitări la părți, în final aceasta mă enerva atât de mult, încât m-am gândit de mai multe ori să mă arunc pe fereastra dormitorului“, în limba franceză în original (*N. t.*).

jamais fait ça); 2) că la instalarea pubertății s-a trezit din nou tentația de a se masturba, prin furtivitățile organelor genitale; dar acum 3) s-a declanșat în el o luptă de refulare, care a reprimat libidoul și l-a transformat într-o angoasă ce a adoptat retroactiv pedepsele cu care fusese amenințat atunci.

Iată concluziile autorului nostru: „Din această observație rezultă că 1) influența pubertății poate aduce pentru un băiat cu sănătate șubredă o stare de mare slăbiciune și se poate ajunge astfel la un grad ridicat de *anemie cerebrală*⁴³.

2) Această anemie cerebrală creează o alterare a caracterului, halucinații demonomane și o stare puternică de angoasă nocturnă, poate și diurnă.

3) Demonomania și autoreproșurile băiatului își au originea în influențele educației religioase, care au acționat asupra lui în copilărie.

4) Toate manifestările au dispărut în urma unei șederi îndelungate la țară, prin exercițiu fizic și prin revenirea puterilor după trecerea pubertății.

5) Poate că trebuie să atribuim eredității și vechiului sifilis al tatălui o influență ce a predispus la apariția condiției cerebrale a copilului.“

Concluzia: „*Nous avons fait entrer cette observation dans le cadre des délires apyrétiques d'inanition, car c'est à l'ischémie cérébrale que nous rattachons cet état particulier.*“⁴⁴

⁴³ Sublinierea mea.

⁴⁴ „Am introdus această observație în cadrul delirurilor afebrile de inanție, pentru că punem această stare particulară pe seama ischemiei cerebrale“, în limba franceză în original (N. t.).

Procesele primare și secundare — refularea

Încercând să pătrund mai adânc în psihologia proceselor cerebrale, mi-am asumat o sarcină dificilă, la înălțimea căreia nu se ridică deloc capacitatea mea de expunere. Forțele mele sunt depășite în încercarea de a reda simultaneitatea unei situații atât de complicate printr-o succesiune în descriere și de a părea, la evidențierea fiecărui punct, că anticipez tocmai baza pe care el se originează. Se răzbună pe mine faptul că, în prezentarea psihologiei onirice, nu am putut urma dezvoltarea istorică a ideilor mele. Punctele mele de vedere despre vis mi-au fost date de lucrări precedente asupra psihologiei nevrozelor, la care nu doresc să mă raportez aici și pe care totuși trebuie să le aduc mereu în discuție, în timp ce eu vreau să merg în direcția opusă și să trag din vis o concluzie asupra psihologiei nevrozelor. Cunosc toate dificultățile care se nasc aici pentru cititor, dar nu știu niciun mijloc de a le evita.

Nemulțumit de această stare de lucruri, voi zăbovi cu plăcere asupra unui alt punct de vedere, care mi se pare că sporște valoarea eforturilor mele. Am găsit o temă care este dominată de cele mai aprige contradicții între opiniile autorilor, așa cum a arătat introducerea la primul capitol. După prima noastră elaborare a problemei visului s-a făcut loc pentru cele mai multe dintre aceste contradicții. Noi înșine a trebuit să ne împotrivim cu hotărâre numai față de două dintre vede-

rile expuse, anume că visul este un proces fără sens și că el este un proces somatic; altminteri însă, am putut da dreptate, în câte un loc sau altul din complicatul nostru context, tuturor celorlalte păreri care se contraziceau reciproc și am putut demonstra că ele au găsit câte ceva corect. Faptul că visul continuă stimulările și interesele vieții vegile s-a confirmat general, prin descoperirea *gândurilor* ascunse *ale visului*. Acestea se ocupă numai de ceea ce nouă ni se pare important și ceea ce ne interesează puternic. Visul nu se ocupă de nimicuri. Dar și invers, am aflat că visul adună resturile indifferente ale zilei și nu poate stăpâni un mare interes diurn până ce nu se sustrage într-o oarecare măsură de la travaliul vigیل. Am găsit că aceasta este valabil pentru *conținutul visului*, care dă gândurilor visului o expresie modificată prin deformare. Din motive care țin de mecanica asociației, procesul oniric, spunem, stăpânește mai ușor materialul de reprezentări recente sau indifferente, care nu este încă rechiziționat de către gândirea vigیلă și, din motive de cenzură, el transferă intensitatea psihică de la ceea ce este important, dar și contestabil, la ceea ce este indiferent. Hipermnezia visului și capacitatea lui de a dispune de materialul infantil au devenit pilonii de bază ai teoriei noastre; în teoria noastră despre vis, am atribuit dorinței care provine din copilărie rolul de motor indispensabil al formării visului. Nu a putut să ne treacă prin minte să ne îndoim de semnificația dovedită experimental a stimulilor senzoriali exteriori în timpul somnului, dar am pus acest material în aceeași relație cu dorința onirică pe care o au și resturile de gânduri care rămân de la gândirea vigیلă. Nu avem de ce să contestăm teoria care afirmă că visul interpretează stimulul senzorial obiectiv ca și o iluzie; însă am adăugat aici și motivul acestei interpretări, care este lăsat nedeterminat de către autori. Interpretarea face ca obiectul perceput să nu tulbure somnul și să fie utilizabil pentru împlinirea

dorinței. Nu considerăm că starea subiectivă de excitație a organelor de simț din timpul somnului, care se pare că este pusă în evidență de Trumbull Ladd (1892), este o sursă specială a visului, dar știm să o explicăm prin revenirea regresivă la viața a amintirilor active din spatele visului. Senzațiilor organice interne, care sunt luate preferențial ca punct de bază al explicației visului, concepția noastră nu le-a desemnat decât un rol modest. Senzația de cădere, de alunecare, de a fi paralizat oferă un material disponibil în orice moment, material de care travaliul visului se folosește de câte ori are nevoie, pentru exprimarea gândurilor visului.

Ideea că procesul oniric este rapid și momentan ni se pare corectă în ceea ce privește perceperea de către conștiință a conținutului visului ipostaziat pentru percepție; pentru părțile precedente ale procesului oniric am aflat că este probabil să se desfășoare un curs lent și fluctuant. Pentru a depăși enigma conținutului visului bogat, concentrat în cel mai scurt moment, am putut furniza contribuția potrivit căreia este vorba despre apropierea unor formațiuni gata construite în viața psihică. Am găsit că este corect faptul că visul este deformat și mutilat de către amintire, dar acest fapt nu este stânjenitor, deoarece aceasta e numai ultima parte, manifestă, dintr-un travaliu de deformare care a început o dată cu formarea visului. În controversa aprigă și aparent lipsită de orice capacitate de compromis: peste noapte viața psihică doarme sau dispune de aceleași capacități de activitate ca și în timpul zilei, am putut da dreptate ambelor părți, dar niciuneia în totalitate. În gândurile visului am găsit dovezi-le unei activități intelectuale foarte complicate, care lucrează cu aproape toate mijloacele aparatului psihic; totuși nu poate fi negat faptul că aceste gânduri ale visului au luat ființă ziua și este indispensabil să admitem că există o stare de somn a vieții psihice. Așa s-a pus în valoare și teoria somnu-

lui parțial; dar nu am găsit caracteristică pentru această stare de somn destrămarea conexiunilor psihice, ci poziționarea sistemului psihic dominant în timpul zilei pe dorința de a dormi. Retrăgerea din lumea exterioară și-a păstrat semnificația și pentru teoria noastră; ea ajută, deși nici ea nu este unicul factor, la realizarea regresiei reprezentării onirice. Este incontestabilă renunțarea la conducerea voluntară a cursului de reprezentări, însă viața psihică nu este din această cauză lipsită de scop, căci am aflat că, după renunțarea la reprezentările intenționate, voluntare, ajung la putere cele involuntare. Nu numai că am recunoscut caracterul lax al relațiilor asociative din vis, ci am și acordat dominației lor o cuprindere mult mai mare decât s-ar fi putut bănuși; am aflat însă că ea nu este decât substitutul forțat pentru o altă relație, corectă și plină de sens. Desigur că și noi am spus despre vis că este absurd; dar exemplele ne-au putut arăta cât de înțelept este visul atunci când se prezintă ca absurd. De funcțiile care au fost recunoscute visului nu ne desparte nicio contradicție. Faptul că visul despovărează psihicul aidoma unei supape și că, după expresia lui Robert, tot ce este nociv este făcut inofensiv prin reprezentarea în vis nu numai că se acordă cu teoria noastră despre împlinirea dublă a dorințelor de către vis, ci modul nostru de formulare a ei este mai inteligibil decât cel al lui Robert. Faptul că în funcționarea sa onirică psihicul are curs liber este reprezentat în teoria noastră prin aceea că activitatea preconștientă le îngăduie viselor să își urmeze cursul. „Întoarcerea în vis a vieții psihice la punctul său embrionar de plecare“ și remarca lui Havelock Ellis (1899, 721), „*an archaic world of vast emotions and imperfect thoughts*“⁴⁵ ni se par predecesoare fericite ale ideilor noas-

---

⁴⁵ „O lume arhaică de emoții largi și gânduri imperfecte“, în limba engleză în original (N. t.).

tre, după care modalități de lucru *primitive*, reprimare în cursul zilei, participă la formarea visului. Am putut să ne apropiem în întregul ei afirmația lui Sully (1893, 362), după care „visul readuce la lumină personalitățile care ni s-au dezvoltat anterior, vechiul nostru mod de a vedea lucrurile, impulsuri și modalități de reacție care ne-au dominat cu mult timp în urmă“. Ca și la Delange (1891), pentru noi „reprimatul“ devine forța motrice a visării.

Am recunoscut în întregime rolul pe care Scherner (1861) îl atribuie fanteziei onirice și chiar interpretările lui Scherner, dar a trebuit să le desemnăm un alt loc în problemă. Nu visul creează fantezia, ci în formarea gândurilor visului cel mai mare rol îi revine activității inconștiente de fantasmare. Îi rămânem îndatorați lui Scherner pentru indiciul pe care îl dă asupra sursei gândurilor visului; dar aproape tot ce el atribuie travaliului oniric trebuie pus pe seama activității inconștientului care este viou pe timpul zilei, care nu oferă pentru vis mai puține sugestii decât pentru simptomele nevrotice. Travaliul visului a trebuit să îl delimităm de această activitate, ca fiind ceva total diferit și mult mai limitat. În final, nu am renunțat în niciun caz la relația dintre vis și tulburările psihice, ci am întemeiat-o mai bine, pe un nou teren.

În construcția noastră am introdus cele mai diferite și mai contradictorii rezultate ale autorilor, susținuți fiind de ceea ce este nou în teoria noastră despre vise, care le combină într-o unitate superioară; multe dintre ele sunt folosite altfel și numai foarte puține sunt contestate. Dar nici construcția noastră nu este încă gata. Făcând abstracție de numeroasele neclarități pe care le-am adus cu noi din excursul în obscurul psihologiei, pare să ne apese încă o nouă contradicție. Pe de o parte, am considerat că gândurile visului iau naștere printr-o activitate psihică complet norma-

lă, pe de altă parte, am găsit printre gândurile visului și pornind de la ele în conținutul visului o serie de procese de gândire absolut anormale, pe care le repetăm apoi în interpretarea viselor. Tot ceea ce am numit „travaliu al visului“ pare să se depărteze atât de mult de procesele pe care le recunoaștem drept corecte, încât cele mai aspre judecăți ale autorilor despre inferioritatea activității psihice din vis ar putea să ni se pară juste.

Numai continuându-ne investigațiile vom găsi clarificări și ajutor în ceea ce privește această dificultate. Doresc să evidențiez una dintre constelațiile care duc la formarea visului:

Am aflat că visul înlocuiește un număr de gânduri care provin din viața noastră diurnă și sunt deplin logice. Nu putem deci să ne îndoim că aceste gânduri provin din viața noastră psihică normală. La gândurile visului regăsim toate proprietățile pe care le apreciem la raționamentele noastre, prin care ele se manifestă în calitate de activități complexe de ordin înalt. Nu suntem însă obligați să admitem că acest travaliu de gândire se desfășoară în timpul somnului, ceea ce ar tulbura foarte mult reprezentarea pe care o aveam anterior despre starea psihică de somn. Mai mult, aceste gânduri pot foarte bine să provină din timpul zilei, să se fi perpetuat de la impulsul lor, neobservate de conștiința noastră, iar la instalarea somnului să se fi găsit gata pregătite. Dacă e să putem folosi ceva din această stare de fapt, este cel mult dovada că *cele mai complicate activități de gândire sunt posibile fără intermedierea conștiinței*, ceea ce ar trebui să aflăm și din fiecare psihanaliză a unei isterice sau a unei persoane cu reprezentări obsesionale. În sine, aceste gânduri onirice nu sunt cu siguranță incapabile de conștiință; dacă ele nu ne-au devenit conștiente în timpul zilei, atunci aceasta poate avea diferite motive. Faptul dacă ceva devine sau nu conștient depinde de acordarea unei anumite funcții psihice, atenția,

care, așa cum se pare, este disponibilă numai într-o anumită cantitate ce poate să fie abătută de la respectivul raționament de către alte scopuri. Un alt fel de a se introduce în conștiință un astfel de raționament este următorul: din reflecția noastră conștientă știm că la aplicarea atenției urmăm o anumită cale. Dacă pe această cale ajungem la o reprezentare care nu face față criticii, atunci ne oprim; abandonăm investirea atenției. Se pare că traseul de gândire început și părăsit se poate continua apoi fără a i se mai acorda din nou atenție, atunci când el nu atinge într-un loc o intensitate deosebit de mare, care să forțeze atenția. O negare primară, realizată cu conștiința, prin judecarea unui anumit lucru ca incorect sau inutil pentru scopul actual al actului de gândire poate deci să fie cauza faptului că un proces de gândire se poate perpetua până la instalarea somnului, fără ca el să fie remarcat de conștiință.

Să rezumăm: numim *preconștient* un astfel de raționament, îl considerăm total corect și el poate fi în aceeași măsură un raționament pur și simplu neglijat, ca și unul întrerupt, reprimat. Să spunem în ce mod ne imaginăm cursul reprezentărilor. Credem că, pornind de la o reprezentare-scop, o anumită cantitate de excitație, pe care o numim „energie de investire“, este deplasată de-a lungul căilor asociative alese prin această reprezentare-scop. Un traseu de gândire „neglijat“ nu a primit o astfel de investire; ea a fost retrasă dintr-un raționament „reprimat“ sau „negat“; ambele sunt lăsate pe seama propriilor lor excitații. În anumite condiții, raționamentul investit cu scop este capabil să atragă asupra sa atenția conștiinței și obține prin intermediul acesteia o „suprainvestire“. Vom clarifica mai târziu ideile noastre despre natura și activitatea conștiinței.

Un astfel de traseu de gândire impulsivat în preconștient poate să se stingă spontan sau să se păstreze. Ne ima-

gînăm că prima soluție decurge astfel: energia sa difuzează în toate direcțiile de asociație, întregul lanț de gânduri este pus într-o stare de excitație, care durează un anumit timp, dar apoi se stinge, pe măsură ce excitația care are nevoie de descărcare se transformă într-o investire statică. Dacă se realizează această primă soluție, procesul nu mai are vreo semnificație ulterioară pentru formarea viselor. Dar în preconștientul nostru stau la pîndă alte reprezentări-scop, care provin din sursele inconștientului nostru și din dorințe veșnic active. Acestea pot să își subordoneze excitația atașată cercului de gânduri care a fost lăsat pe cont propriu, stabilesc o relație între el și dorința inconștientă, îi *transferă* energia care este proprie dorinței inconștiente și de acum înainte traseul de gânduri neglijat sau reprimat este capabil să persiste, deși prin această întărire el nu capătă niciun drept de a intra în conștiință. Putem spune că traseul de gânduri care a fost până acum preconștient a fost *tras în inconștient*.

Alte constelații care duc la formarea visului ar fi că traseul de gândire preconștient s-a aflat de la început în relație cu dorința inconștientă și, de aceea, s-a lovit de respingere din partea investirii intenționate dominante sau că o dorință inconștientă s-a animat din alte motive (poate somatice) și caută să se transfere la resturile psihice care nu sunt investite din *Pcs*, fără ca acestea să îi vină în vreun fel în întâmpinare. Toate cele trei cazuri se reunesc în final într-un singur rezultat, anume că în preconștient ia naștere o succesiune de gânduri care, părăsite de investirea preconștientă, au primit o investire din partea dorinței inconștiente.

De aici, succesiunea de gânduri suferă o serie de transformări pe care nu le mai recunoaștem drept procese psihice normale și care ne dau un rezultat surprinzător, o formațiune psihopatologică. Le vom enumera și le vom clasifica:

1) Intensitățile reprezentărilor individuale devin capabile să se descarce în bloc și trec de la o reprezentare la alta, astfel încât se formează unele reprezentări prevăzute cu o intensitate mare. Acest proces se repetă de mai multe ori, de aceea intensitatea unei întregi succesiuni de gânduri poate fi însumată în cele din urmă într-un singur element reprezentativ. Aceasta este situația de *comprimare* sau de *condensare*, cu care am făcut cunoștință în timpul travaliului visului. Ea poartă principala vină pentru impresia de uimire pe care o lasă visul, deoarece nu cunoaștem ceva analog ei în viața psihică normală și accesibilă conștiinței. Avem și aici reprezentări care posedă o mare semnificație psihică, în calitate de puncte nodale sau de rezultate finale ale unor întregi lanțuri de gânduri, dar această valoare nu se manifestă în nici o trăsătură plauzibilă pentru percepția internă; ceea ce este prezentat de ea nu va fi în niciun caz mai intens din acest motiv. În procesul de condensare, toate conexiunile psihice se transformă în *intensitatea* conținutului reprezentativ. Este același caz ca și atunci când doresc să imprim cu litere spațiate sau îngroșate un cuvânt căruia îi atașez o valoare specială pentru înțelegerea textului. În vorbire, același cuvânt va fi accentuat expres prin faptul că este rostit mai tare și mai rar. Prima comparație conduce imediat la un exemplu împrumutat de la travaliul visului (*trimetilamina* din visul despre injecția făcută Irmei). Istoricii artei ne atrag atenția asupra faptului că cele mai vechi sculpturi istorice urmează un principiu asemănător, exprimând mărimea în rang a persoanelor reprezentate prin mărimea imaginii. Regele este reprezentat de două sau de trei ori mai mare decât supusul său ori decât dușmanul lui învins. Un sculptor roman se va folosi în același scop de mijloace mai fine. El va plasa figura împăratului în centru, în picioare, va folosi o grijă deosebită în figurarea chipului său, îi va așeza dușmanii la picioare,

dar el nu va mai fi un uriaș printre pitici. Înclinarea subordonatului față de superiorul său este și astăzi în mediul nostru un ecou al aceluiași străvechi principiu de reprezentare.

Direcția după care progresează condensările visului este prescrisă, pe de o parte, de relațiile corecte preconștiente dintre gândurile visului, iar, pe de altă parte, de atragerea în in-conștient a amintirilor vizuale. Travaaliul de condensare tinde către acele intensități necesare pentru a irumpe în sistemele percepției.

2) Sunt construite din nou *reprezentări intermediare*, oarecum compromisuri, prin transferabilitatea liberă a intensităților și în serviciul condensării (conform numeroaselor exemple pe care le-am oferit). La fel, ceva nemaiauzit în cursul normal de reprezentări, la care este vorba în primul rând de alegerea și menținerea elementului reprezentativ „corect”. Dimpotrivă, formațiuni mixte și de compromis au loc extraordinar de frecvent atunci când căutam să dăm expresie verbală gândurilor preconștiente și sunt menționate ca un fel de „greșeli de vorbire”.

3) Reprezentările care își transferă una alteia intensitățile se află în cele mai laxe relații reciproce, fiind conectate printr-un anume fel de asociații, disprețuite de gândirea noastră normală și lăsate numai spre exploatare efectului spiritual. În special asociațiile prin omonimie și similarități verbale se pot echivala unele cu altele.

4) Gândurile reciproc contradictorii nu tind să se suspende unul pe altul, ci subzistă alături, adesea se alătură în produse de condensare, *ca și cum nu ar exista nicio contradicție*, sau formează compromisuri pe care nu le-am ierta niciodată gândirii noastre, dar pe care le admitem deseori în acțiunile noastre.

Acestea ar fi unele dintre cele mai frapante procese anormale, cărora le sunt supuse de-a lungul travaaliului visului

gândurile acestuia, anterior alcătuite rațional. Drept caracteristică principală a acestora se recunoaște faptul că se pune preț pe încercarea de a face să se miște și să *se descarce* energia care investește; conținutul și semnificația proprie a elementelor psihice de care se leagă aceste investiții devin lucruri secundare. Condensarea și formațiunea de compromis au loc, am putea spune, numai în serviciul regresiei, atunci când nu este vorba despre transformarea gândurilor în imagini. Numai că din analiza — și, mai clar, din sinteza — acestor vise din care lipsește regresia la imagini, de exemplu a visului „*Autodidasker* — convorbire cu profesorul N.”, rezultă aceleași procese de deplasare și de condensare ca și la celelalte.

Astfel, suntem conduși spre ideea că la formarea visului participă două procese psihice foarte diferite; unul creează gânduri onirice pe deplin corecte, la fel de valide ca și gândirea normală; celălalt procedează cu acestea într-un mod foarte surprinzător, incorect. Acest ultim proces a fost izolat deja în capitoul VI, drept travaliu propriu-zis al visului. Ce mai putem releva acum despre acest ultim proces psihic?

Nu am putea da aici un răspuns, dacă nu am fi pătruns puțin mai adânc în psihologia nevrozelor, mai ales a isteriei. De aici aflăm că aceleași procese psihice incorecte — și în plus altele, care nu au fost enumerate încă — domină producerea simptomului isteric. Și la isterie găsim mai întâi o serie de gânduri pe deplin corecte, la fel de valoroase pentru conștiința noastră, despre a căror existență în această formă nu am putut însă afla nimic, pe care nu le reconstruim decât retroactiv. Dacă ele au pătruns undeva în percepția noastră, din analiza simptomului format întrezărim faptul că aceste gânduri normale au suferit un tratament anormal și au fost *convertite în simptom, prin intermediul condensării, formațiunii*

de compromis, prin asociații superficiale, prin realizarea unor punți între contrarii, eventual pe calea regresiei. La o identitate deplină între particularitățile travaliului visului și ale activității psihice care produce simptomul psihonevrotic, ne vom simți îndreptățiți să transferăm asupra visului concluziile la care ne obligă isteria.

Din teoria despre isterie luăm postulatul potrivit căruia *o astfel de prelucrare psihică anormală a unei succesiuni normale de gânduri apare numai atunci când aceasta servește transferului unei dorințe inconștiente, care provine din infantil și se află în stare de refulare.* În acord cu acest postulat am construit teoria visului pe ipoteza că dorința care este forța motrice a visului provine de fiecare dată din inconștient, ceea ce, așa cum am admis chiar noi, nu se poate dovedi general valabil, dar nici nu se poate respinge. Pentru a putea însă să spunem ce este „refularea”, cu numele căreia ne-am jucat deja așa de des, mai trebuie să construim o piesă pentru eșafodajul nostru psihologic.

Ne-am adâncit în ficțiunea unei aparat psihic primitiv, a cărui funcționare este reglată de tendința de a evita acumularea de excitație și de a se păstra pe cât posibil lipsit de excitație. În acest scop, el era construit pe schema unui aparat reflex; motilitatea, la început calea către transformarea internă a corpului, era calea de descărcare care îi stătea la îndemână. Am explicat atunci consecințele psihice ale unei trăiri de satisfacere și am putut introduce deja cea de-a doua ipoteză, anume că — în modalități care nu interesează — acumularea de excitație este resimțită ca neplăcere și pune aparatul în acțiune pentru a readuce trăirea de satisfacere în care diminuarea excitației este resimțită ca plăcere. Numim dorință un astfel de flux în aparatul psihic, care pornește din neplăcere și tinde către plăcere; am spus că nimic altceva de-

cât o dorință nu este în stare să pună aparatul în mișcare și traseul excitației în el este reglat automat prin percepția plăcerii și neplăcerii. Prima dorință trebuie să fi fost o investire halucinatorie a amintirii satisfacerii. Însă dacă această halucinație nu poate fi păstrată până la epuizare, ea se dovedește incapabilă să ducă la încetarea trebuinței, deci să producă plăcerea legată de satisfacție.

A devenit deci necesară o a doua activitate — după expresia noastră, activitatea unui al doilea sistem — care nu permitea ca investirea amintirii să pătrundă în percepție și să lege de acolo forțele psihice, ci conducea excitația izvorâtă din impulsul trebuinței pe o cale ocolită, care în final modifică lumea externă, prin motilitatea voluntară, atât de mult încât poate să survină percepția reală a obiectului satisfăcător. Până aici am urmărit deja schema aparatului psihic; cele două sisteme sunt germenul a ceea am plasat ca *Inc* și *Pcs* în aparatul psihic complet figurat.

Pentru a putea modifica intenționat, prin motilitate, lumea externă, era nevoie de acumularea în sistemele mnezice a unei mari sume de experiențe și de o fixare multiplă a relațiilor produse în acest material mnezic de diferite reprezentări-scop. Mergem mai departe cu ipoteza noastră. Activitatea celui de-al doilea sistem, de prospectare continuă, de emiteri de investiții care alternează cu retragerea lor, merită, pe de o parte, să aibă la dispoziție întregul material de amintiri; pe de altă parte, ar fi o cheltuială inutilă dacă ea ar trimite mari cantități de investire către acele căi de gândire care apoi curg ineficient și care ar reduce cantitatea disponibilă pentru transformarea lumii exterioare. De dragul eficienței, postulez deci că cel de-al doilea sistem reușește să păstreze în mare parte în repaus investițiile energetice și să folosească numai o mică parte a lor pentru deplasare. Mecanica acestor procese îmi este complet necunoscută; cine vrea să conside-

re aceste idei cu toată seriozitatea ar trebui să caute analogiile fizice și să încerce să vizualizeze mișcărilor care acompaniază excitația neuronală. Eu țin doar la ideea că activitatea primului sistem ψ este orientată către *scurgerea liberă a cantităților de excitație* și că cel de-al doilea sistem, prin investițiile pe care le emite, produce o *inhibiție* a acestei scurgeri, o transformare în investire inertă, ridicându-i în același timp nivelul. Presupun deci că, sub dominația celui de-al doilea sistem, traseul excitației este legat de cu totul alte condiții mecanice decât în cazul dominației primului. Dacă cel de-al doilea sistem și-a terminat travaliul de gândire, el suspendă și inhibiția, și stagnarea excitațiilor și le lasă pe acestea să curgă spre motilitate.

Dacă acordăm atenție relațiilor pe care le are această inhibare a scurgerii către cel de-al doilea sistem cu reglarea prin principiul neplăcerii⁴⁶ rezultă câteva reflecții interesante. Să căutăm contrapondera trăirii primare de satisfacție, *trăirea externă de spaimă*. Asupra aparatului primitiv ar acționa un stimul perceptiv, care este sursa unei excitații dureroase. Vor avea apoi loc atâta timp manifestări motorii dezordonate până ce una dintre acestea va sustrage aparatul de la percepție și în același timp de la durere; acest lucru se va repeta imediat la reparația percepției (de pildă, ca mișcare de fugă), până ce percepția va dispărea din nou. Nu va mai rămâne însă aici nicio tendință de a reinvesti halucinator sau în alt fel percepția sursei durerii. Mai curând va exista în aparatul primar tendința de a părăsi din nou imaginea mnezică dureroasă de îndată ce ea este evocată cumva, pentru că deja scurgerea excitației sale spre percepție ar provoca (sau mai precis începe să provoace) neplăcere. De-țurnarea de la amintirea care nu este decât o repetare a unei

⁴⁶ În lucrările sale ulterioare, Freud va numi același principiu „principiul plăcerii” (N. T.).

fugi anterioare din calea percepției este facilitată prin faptul că, spre deosebire de percepție, amintirea nu posedă suficientă calitate pentru a stimula conștiința și a-și atrage astfel o nouă investire. Această deturnare regulată, fără efort, a procesului psihic de la amintirea a ceea ce a fost cândva penibil ne dă prototipul și primul exemplu de *refulare psihică*. Se știe cât din această deturnare de la ceva penibil, cât din această tactică de struț a mai rămas detectabil în viața psihică normală a adulților.

În urma principiului neplăcerii, primul sistem ψ este deci total incapabil să atragă ceva neplăcut în contextul gândirii. Sistemul nu poate face nimic altceva decât să dorească. Dacă lucrurile ar rămâne aici, ar fi stânjenit travaliul de gândire al celui de-al doilea sistem, care trebuie să aibă la dispoziție toate amintirile care au fost depuse în experiență. Se deschid deci două căi: fie funcționarea celui de-al doilea sistem se eliberează complet de principiul neplăcerii, își continuă drumul, fără a se mai sinchisi de neplăcerea amintirii; fie ea se va pricepe să investească amintirea de neplăcere într-un asemenea mod, încât să evite declanșarea neplăcerii. Putem să respingem prima posibilitate, căci principiul neplăcerii se manifestă ca reglator al fluxului excitației și în al doilea sistem. Astfel suntem orientați către a doua posibilitate, ca acest sistem să investească o amintire astfel încât descărcarea ei să fie inhibată, deci să fie inhibat și fluxul, asemănător unei inervații motrice, care duce la dezvoltarea neplăcerii. Spre ipoteza că inervația prin cel de-al doilea sistem reprezintă în același timp o inhibare pentru fluxul de excitație am fost conduși din două puncte de plecare, de considerația pentru principiul neplăcerii și de principiul celei mai mici cheltuieli de inervație. Să afirmăm — drept concluzie pentru teoria refulării — că *cel de-al doilea sistem nu poate investi o reprezentare decât dacă este în stare să inhibe dezvoltarea de neplăcere*

care izvorăște din ea. Ceea ce s-ar sustrage acestei inhibiții ar rămâne deci inaccesibil și pentru cel de-al doilea sistem, dacă ar fi abandonat curând principiului neplăcerii. Nu este necesară, de aceea, inhibarea completă a neplăcerii; aceasta din urmă trebuie să înceapă să fie inhibată deoarece ea arată celui de-al doilea sistem natura amintirii și chiar capacitatea ei limitată de a se adecva la scopul căutat de gândire.

Voi numi acum *proces primar* acel proces psihic pe care nu îl admite decât primul sistem; procesul care va rezulta sub inhibiția impusă de cel de-al doilea sistem se va numi *proces secundar*. Pot să mai arăt și într-un alt punct în ce scop trebuie cel de-al doilea sistem să corecteze procesul primar. Procesul primar tinde către descărcarea excitației, pentru a produce o *identitate de percepție*, cu ajutorul cantității de excitație astfel adunate; procesul secundar a părăsit această intenție și a adoptat în locul ei o alta, anume aceea de a obține o *identitate de gândire*. Întreaga gândire nu este decât o cale ocolită de la amintirea de satisfacere luată ca reprezentare-scop până la investirea identică a aceleiași amintiri, care trebuie să fie din nou atinsă pe calea experiențelor motrice. Gândirea trebuie să se intereseze de căile de legătură între reprezentări, fără să se lase indusă în eroare de intensitățile însele. Este însă clar că acele condensări de reprezentări, formațiunile intermediare și cele de compromis, stânjenesc atingerea acestui scop de identitate; punând o reprezentare în locul alteia, ele se abat de la calea care ar fi condus mai departe, de la cele dintâi reprezentări. Astfel, în gândirea secundară, asemenea procedee sunt evitate cu grijă. Nu este greu nici de văzut că, deși principiul neplăcerii oferă de obicei cele mai importante puncte de susținere pentru procesul de gândire, pune în calea acestuia și dificultăți în urmărirea identității de gândire. Tendința gândirii trebuie deci să meargă în direcția eliberării progresive de reglarea exclusivă prin principiul neplăcerii

și să restrângă, prin travaliul de gândire, dezvoltarea de afect la un minimum, care poate fi folosit și ca semnal. Această rafinare a funcționării trebuie să fie atinsă printr-o nouă suprainvestire mijlocită de conștiință. Știm însă că aceasta reușește rareori pe deplin, chiar în viața psihică normală, și că gândirea noastră rămâne mereu accesibilă falsificării, din cauza imixtiunii principiului neplăcerii.

Dar nu aceasta este acea lacună din funcționalitatea aparatului nostru psihic care face posibil ca gândurile care se prezintă în calitate de rezultate ale travaliului secundar de gândire să cadă pradă procesului psihic primar (formulă care descrie travaliul ce duce la vise și la simptomele isterice). Ineficiența rezultă la confluența între doi factori din istoria noastră de dezvoltare, dintre care unul revine total aparatului psihic și a exercitat o influență hotărâtoare asupra relației între cele două sisteme, iar celălalt se face resimțit în proporții variabile și introduce în viața psihică forțe motrice de origine organică. Ambii factori provin din viața infantilă și sunt o consecință a transformării pe care a suferit-o organismul nostru psihic și fizic față de perioada infantilă.

Atunci când am numit *primar* un proces din aparatul psihic, nu am făcut-o numai din considerație pentru ordinea de rang și pentru eficiență, ci la denumire a trebuit să las să își spună cuvântul și relațiile temporale. După câte știm, nu există vreun aparat psihic care să posede numai procesul primar și în această măsură el este o ficțiune teoretică. Însă este un fapt că procesele primare sunt date în el de la început, pe când procesele secundare nu se formează decât treptat de-a lungul vieții, le inhibă și se suprapun peste cele primare, ajungând la deplina stăpânire asupra lor poate numai odată cu înaintarea în vârstă. Din cauza acestei intervenții tardive a proceselor secundare, nucleul ființei noastre, care constă din

imbolduri de dorință inconștientă, rămâne inaccesibil și cu neputință de inhibat de preconștient, al cărui rol este limitat o dată pentru totdeauna la a arăta calea cea mai eficientă imboldurilor de dorință care provin din inconștient. Aceste dorințe inconștiente exercită o constrângere asupra tuturor eforturilor psihice ulterioare, căreia ele trebuie să i se adapteze, străduindu-se să o abată și să o dirijeze către scopuri mai înalte. Un teritoriu larg din materialul mnezic rămâne inaccesibil și din cauza acestei întârzieri a investirii preconștiente.

Printre aceste imbolduri de dorință care provin din infantil, indestructibile și de neinhibat, se află acum și cele a căror împlinire a intrat în contradicție cu reprezentările-scop ale gândirii secundare. Împlinirea acestor dorințe nu ar mai trezi un afect de plăcere, ci unul de neplăcere și *tocmai această transformare de afect formează esența a ceea ce numim „refulare“*. Pe ce căi, prin ce forțe motrice se poate desfășura de la sine această transformare: iată problema refulării, pe care nu trebuie decât să o atingem puțin aici. Este suficient să afirmăm că o astfel de transformare de afect se produce pe parcursul dezvoltării (să ne gândim numai la apariția în viața copilului a dezgustului, care la început lipsea) și că ea este legată de activitatea sistemului secundar. Amintirile pornind de la care dorința inconștientă provoacă declanșarea de afect nu au fost accesibile niciodată preconștientului; de aceea, afectul pe care ele îl declanșează nu se poate nici inhiba. Dar din cauza acestei dezvoltări de afect, aceste reprezentări nu sunt nici astăzi accesibile pe calea gândurilor preconștiente cărora le-au transferat forța lor de a dori. Mai curând acționează principiul neplăcerii și face ca *Pcs* să se deturneze de la aceste gânduri de transfer. Acestea vor fi ele însele abandonate, „refulate“ și astfel existența unui tezaur de amintiri infantile de la început sustrase preconștientului devine condiția preliminară a refulării.

În cazul cel mai favorabil, dezvoltarea de neplăcere ia sfârșit, după cum gândurilor de transfer din *Pcs* le este retrasă investirea, și acest rezultat arată că recurgerea la principiul neplăcerii a fost eficientă. Altfel se petrec lucrurile dacă dorința inconștientă refulată primește întăriri organice, pe care le pasează gândurilor sale de transfer, făcându-le pe acestea în stare să încerce să-și croiască drum, cu excitațiile lor, chiar dacă și-au pierdut investiriile din partea *Pcs*. Se ajunge apoi la o luptă de apărare, căci *Pcs* își întărește opoziția împotriva gândurilor refulate (contrainvestiție⁴⁷), și mai încolo la pătrunderea gândurilor de transfer, purtătoare ale dorinței inconștiente, în vreo formă de compromis prin producerea simptomului. Însă din momentul în care gândurile refulate sunt puternic investite de către imboldul de dorință inconștientă, ele vor fi, dimpotrivă, părăsite de investirea preconștientă și se vor supune proceselor psihice primare, iar singura lor țintă va deveni descărcarea motrice sau, dacă drumul este liber, trăirea halucinatorie a identității de percepție dorite. Anterior am aflat, empiric, că procesele incorecte descrise se joacă numai cu gânduri care sunt refulate. Vedem acum o altă parte a contextului. Aceste procese incorecte sunt cele *primare* în aparatul psihic; ele apar peste tot acolo unde reprezentările sunt părăsite de investirea preconștientă, sunt lăsate pe cont propriu și se pot umple cu energia neînhibată care provine din inconștient și care tinde către descărcare. Se adaugă aici alte observații pentru a susține ideea că aceste procese numite „incorecte” nu sunt, de fapt, falsificări ale proceselor normale, nu sunt erori de gândire, ci modalități de funcționare a aparatului psihic lipsite de inhibiție. Astfel, vedem că procesul de conducere a excitației preconștiente către motilitate are loc în același fel și că legarea cu

⁴⁷ Acest cuvânt a fost introdus în 1919 (N. t.).

cuvinte a reprezentărilor preconștiente prezintă aceleași deplasări și confuzii ce-i sunt atribuite neatenției. În final, aș dori să demonstrez că este necesară o suplimentare a activității pentru ca aceste modalități primare de funcționare să fie inhibate, anume pornind de la faptul că obținem un efect *comic*, un surplus de energie descărcabil prin *râs*, *dacă lăsăm să pătrundă în conștiință acest tip de trasee de gândire*.

Teoria psihonevrozelor susține, cu o siguranță exclusivă, că numai imboldurile de dorință sexuale infantile au putut să sufere refularea (transformarea de afect) în perioadele de dezvoltare ale copilăriei, acestea fiind apoi, în perioadele de dezvoltare ulterioare, capabile de o reînnoire, fie ca o consecință a constituției sexuale, care se construiește pornind de la bisexualitatea originară, fie ca urmare a unor influențe nefavorabile asupra vieții sexuale, furnizând astfel forțele motrice pentru formarea oricărui simptom psihonevrotic. Numai prin influența acestor forțe sexuale se poate acoperi lacuna care mai există încă în teoria refulării. Doresc să las deschisă problema dacă stimularea sexualului și a infantilului poate fi susținută și pentru teoria visului. Las acest lucru incomplet, pentru că am făcut deja un pas dincolo de aria a ceea ce poate fi demonstrat odată cu ipoteza că dorința visului provine de fiecare dată din inconștient.⁴⁸ Nu doresc să

⁴⁸ Aici, ca și în alte locuri, am lăsat intenționat lacune în elaborarea temei, deoarece completarea lor ar fi cerut, pe de o parte, o osteneală prea mare, iar pe de altă parte ar fi necesitat sprijinirea pe un material străin de vis. Astfel, de exemplu, am evitat să mărturisesc dacă nu cumva leg de cuvântul „reprimat” altă semnificație decât cea acordată cuvântului „refulat”. Ar trebui să fie clar că acesta din urmă subliniază mai tare decât primul apartenența la inconștient. Nu am intrat în problema imediat următoare, anume de ce gândurile visului suferă deformarea din partea cenzurii chiar și atunci când ele renunță la propagarea progresivă către conștiință și se decid să ia calea regresiei. Există multe omisiuni asemănătoare. Am dorit întâi de toate să creez o impresie despre problemele la care duce analiza

cercetez mai departe nici de unde provine diferența de joc al forțelor psihice între formarea visului și formarea simptomelor isterice; aici ne lipsește o cunoaștere mai exactă a unui membru al comparației. Dar există un alt punct de vedere pe care îl consider important, și trebuie să recunosc că numai datorită acestui punct am admis aici toate explicațiile despre cele două sisteme psihice, despre modalitățile lor de funcționare și despre refulare. Nu contează acum dacă am acoperit aproximativ corect factorii psihologici în chestiune sau, așa cum este foarte posibil la lucruri atât de dificile, imaginea mea despre ei este deformată și lacunară. Dacă interpretările cenzurii psihice, ale elaborării corecte sau anormale a conținutului visului se pot schimba, rămâne valabil faptul că astfel de procese sunt active la formarea visului și că ele prezintă cea mai mare analogie în esență cu procesele cunoscute de la formarea simptomului isteric. Visul nu este un fenomen patologic; el nu are drept premisă o tulburare a echilibrului psihic și nu lasă în urma lui nicio oscilație a capacității de acțiune. Trebuie să fie respinsă, fără a i se acorda nici o valoare, obiecția potrivit căreia din visele mele și ale pacienților mei nevrotici nu se pot trage concluzii asupra viselor oamenilor sănătoși. Atunci când, pe baza fenomenelor, tragem con-

---

ulterioară a visului și să indic celelalte teme cu care aceasta se întâlnește în calea ei. Decizia asupra locului în care voi întrerupe urmărirea nu mi-a fost mereu ușoară. Faptul că nu am epuizat rolul pe care îl joacă pentru vis lumea reprezentărilor sexuale și că am evitat interpretarea viselor cu un conținut evident sexual ține de o motivație specială, care poate nu se suprapune cu așteptările cititorului. Este foarte departe de vederile mele și de opiniile teoretice pe care le reprezintă în neuropatologie să văd viața sexuală ca pe ceva rușinos, un *puendum*, care nu trebuie să preocupe nici medicul și nici cercetătorul științific. Gădesc ridicolă revolta morală de care s-a lăsat purtat traducătorul lucrării lui Artemidoros din Daldis despre *Simbolistica viselor* care a ascuns cunoașterii cititorului capitolul despre visele sexuale. Pentru mine a fost hotărâtoare numai ideea că, în explicarea viselor sexuale, ar trebui să mă implic profund în problema încă neclarificată a perversiunii și bisexualității și astfel mi-am păstrat acest material pentru un alt context.

cluzii asupra forțelor lor motrice, recunoaștem că mecanismul psihic de care se servește nevroza nu este creat de o tulburare patologică ce afectează viața psihică, ci se află deja format în structura normală a aparatului psihic. Cele două sisteme psihice, cenzura la trecerea dintre ele, inhibarea și suprapunerea unei activități cu cealaltă, relațiile pe care fiecare dintre cele două sisteme le are cu conștiința — sau ceea ce o interpretare mai corectă a situațiilor propriu-zise ar putea da în locul lor —; toate acestea aparțin de structura normală a instrumentului nostru psihic și visul ne arată una dintre căile care conduc spre înțelegerea structurii acestuia. Dacă vrem să ne mulțumim cu un minimum de cunoaștere nouă, stabilită cu deplină siguranță, vom spune că visul ne demonstrează că *la oamenii normali, ca și la ceilalți, ceea ce este reprimat persistă și este capabil de acțiuni psihice*. Visul este el însuși una dintre manifestările acestui reprimat; după teorie, el este astfel în toate cazurile, iar după experiența accesibilă este astfel cel puțin în majoritatea cazurilor care poartă cel mai clar, la vedere, trăsăturile evidente ale vieții onirice. În viața vigیلă, reprimatul psihic este împiedicat să se exprime și este izolat față de percepția internă din cauza faptului că toate contradicțiile pe care le conține sunt suprimate, prin eliminarea uneia dintre părți în favoarea celeilalte. În viața nocturnă însă, și sub imperiul formațiunilor de compromis, materialul reprimat găsește mijloace și căi de a pătrunde în conștiință.

„Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo.“⁴⁹

⁴⁹ „Nu înduplecat-am zeii din înalt, Acheronul mișca-l-voil“ (*Eneida*, VII, 312 — traducere de D. Murărașu, în Virgiliu, *Eneida*, ESPLA, 1956). Acesta este motoul *Interpretării viselor* și, după mărturia lui Freud, este merit a figura eforturile pe care pulsionile refulează le fac pentru a ajunge totuși la o formă de satisfacere. Dacă nu pot obține ajutorul de la forțele cele mai luminate, mai dominante ale psihicului, ele nu se dau îndărăt de la pactul cu cele mai obscure și mai ascunse energii care zac în acesta (*N. t.*).

Interpretarea viselor este însă Via regia spre cunoașterea inconștientului în viața psihică.

Urmărind analiza visului, facem un pas mai departe în alcătuirea acestui instrument, cel mai misterios și minunat dintre toate, poate un pas foarte mic, dar acesta este începutul: putem porni de la alte formațiuni — să le numim patologice — pentru a-l analiza. Căci maladia — cel puțin cea pe drept cuvânt numită maladie funcțională — nu are drept premisă dezintegrarea acestui aparat, producerea unor noi clivaje în interiorul său; ea trebuie explicată *dinamic*, prin întărirea și slăbirea componentelor jocului de forțe care acoperă atât de multe efecte în timpul funcționării normale. În altă parte am mai putea arăta cum alcătuirea aparatului din cele două instanțe permite o rafinare inclusiv a funcției normale, rafinare care ar fi imposibilă numai cu o singură instanță.⁵⁰

---

⁵⁰ Visul nu este singurul fenomen care permite fundamentarea psihopatologiei pe psihologie. Într-o mică serie de articole din *Revista lunară de psihiatrie și neurologie* („Despre mecanismul psihic al uitării”, 1898b, „Despre amintirile-ecran”, 1899a), caut să interpretez un număr de manifestări psihice cotidiene în sprijinul aceleiași idei. [Completare din 1909] Aceste articole și altele care vor urma, despre uitare, greșeli de vorbire, acte ratate etc. au apărut adunate sub titlul *Psihopatologia vieții cotidiene* (1901b).

Inconștientul și conștiința. Realitatea

Dacă privim mai atent, în apropierea extremității motrice a aparatului nu există *două sisteme*, ci *două procese sau modalități de scurgere a excitației*; această ipoteză ne-a fost sugerată de explicațiile psihologice din secțiunea anterioară. Aceasta ne-ar fi indiferent; dat fiind că trebuie să fim mereu gata să ne abandonăm eșafodajul conceptual atunci când credem că putem să îl înlocuim cu altceva, mai apropiat de realitatea necunoscută. Să încercăm acum să stabilim corect câteva idei care s-ar fi putut forma din neînțelegere pe când am avut în vedere cele două sisteme în sensul cel mai apropiat și mai pur, ca două locații în interiorul aparatului psihic, vederi care s-au cristalizat în expresiile „a refula” și „a pătrunde”. Atunci când afirmăm că un gând inconștient tinde să fie tradus în preconștient, pentru a pătrunde apoi în conștiință, nu vrem să spunem că trebuie să fie format un al doilea gând, situat într-un alt loc, asemănător unei transcrieri alături de care subzistă originalul; și în ceea ce privește pătrunderea în conștiință dorim să eliminăm cu grijă orice idee de schimbare de loc. Atunci când spunem că un gând preconștient este refulat și apoi este preluat în inconștient, aceste imagini împrumutate din cercul de reprezentări al luptei pentru un teren ne-ar putea tenta să presupunem că, într-adevăr, în locația psihică o anumită ordine este dizolvată și este înlocuită de una nouă, în altă locație. Să înlocuim

aceste expresii cu ceva ce pare să corespundă mai bine stării reale de lucruri, în care o anumită ordine a beneficiat de o investire energetică sau aceasta i-a fost retrasă, astfel că formațiunea psihică fie are loc sub dominarea unei instanțe, fie i se sustrage. Înlocuim și aici, din nou, un mod de reprezentare topic cu unul dinamic; ceea ce ni se pare că se mișcă nu este formațiunea psihică, ci inervația acesteia.⁵¹

Totuși, consider că este eficient și justificat să mă ocup mai departe de reprezentarea vizuală a celor două sisteme. Putem evita orice abuz al acestui mod de reprezentare dacă ne amintim că reprezentările, gândurile, formațiunile psihice în general nu trebuie să fie localizate în elementele organice ale sistemului nervos, ci, ca să spunem așa, *între ele*, acolo unde rezistențele și facilitările își formează corelatul care le corespunde. Tot ceea ce poate fi obiect al percepției noastre interne este *virtual*, ca și imaginea din lunetă care este dată prin pătrunderea razelor luminoase. Însă avem tot dreptul să presupunem că sistemele care nu sunt ele însele psihice și care nu sunt niciodată accesibile percepției noastre psihice seamănă cu lentilele lunetei, care oferă imaginea. În continuarea acestei analogii, putem compara cenzura între două sisteme cu refracția care are loc la trecerea unei raze de lumină într-un nou mediu.

Până acum am făcut psihologie pe cont propriu; este timpul să privim în jur după opiniile teoretice dominante în psihologia contemporană și să verificăm relația lor cu ipotezele noastre. Chestiunea inconștientului în psihologie este, după expresia puternică a lui Lipps (1897), mai puțin

⁵¹ [Completare din 1925:] Această idee a suferit o reconfigurare și o schimbare, după ce am recunoscut ca o trăsătură esențială a unei reprezentări preconștiente legătura cu resturile de reprezentări verbale („Inconștientul,” 1915e).

o chestiune psihologică, cât chestiunea psihologiei însăși. Atâta timp cât psihologia expedia această chestiune explicând literal că „psihicul“ este „conștientul“, iar expresia „proce-sele psihice inconștiente“ este o evidentă contradicție în termeni, a rămas exclusă o valorificare psihologică a observațiilor pe care le putea obține medicul din stări psihice anormale. Medicul și filosoful se întâlnesc numai atunci când ambii recunosc faptul că procesele psihice inconștiente sunt „expresia adecvată și justificată pentru o stare de fapt bine stabilită“. Medicul nu poate decât să respingă dând din umeri asigurarea că „trăsătura indispensabilă a psihicului este conștiința“ și, dacă respectul lui pentru expresiile filosofilor este încă destul de mare, să presupună că ei nu tratează despre același obiect și nu se îndeletnicesc cu aceeași știință. Căci fie și numai o singură observație comprehensivă a vieții psihice a unui nevrotic, o singură analiză a unui vis trebuie să îi impună convingerea nestrămutată că cele mai complicate și mai corecte procese de gândire, cărora nu li se va refuza totuși numele de procese psihice, pot să aibă loc fără a stimula conștiința persoanei.⁵² Desigur că din aceste procese inconștiente medicul nu obține informații până ce ele nu exercită asupra conștiinței o acțiune care să permită comunicarea sau observarea. Dar acest efect de conștiință poate să prezinte o trăsătură psihică îndepărtată de procesul inconștient; astfel că percep-

⁵² [Completare din 1914:] Mă bucur să pot indica un autor care, din studiul visului, a tras aceeași concluzie despre relația între activitatea conștientă și cea inconștientă. Du Prel spune: „Întrebarea: ce este sufletul cere în mod evident o cercetare preliminară, anume dacă sufletul este identic cu conștiința. Tocmai această chestiune preliminară este negată de vis, care arată că noțiunea de suflet o depășește pe cea de conștiință, după cum forța gravitațională a unei stele se extinde dincolo de sfera ei de lumină“ (1885, 47). „Este un adevăr care nu poate fi evidențiat suficient de clar: conștiința și sufletul nu sunt concepte cu aceeași întindere.“ (*ibid.*, 306, 1868)

ția internă nu poate să îl recunoască pe unul ca substitut pentru celălalt. Medicul trebuie să își ia libertatea de a pătrunde, prin inferență, de la efectul de conștiință la procesul psihic inconștient; pe această cale, el află că efectul de conștiință nu este decât rezultatul îndepărtat al unei acțiuni psihice a procesului inconștient și că acesta nu a devenit conștient ca atare, de asemenea că el a existat și a acționat fără să se trădeze cumva conștiinței.

Renunțarea la supraestimarea proprietății conștiinței devine o condiție indispensabilă pentru a avea o viziune corectă asupra psihicului. După expresia lui Lipps, inconștientul trebuie să fie considerat baza generală a vieții psihice. Inconștientul este cercul mai mare care conține în el cercul mai mic al conștiinței; tot ceea ce este conștient are un stadiu preliminar inconștient, în timp ce inconștientul rămâne în acest stadiu și totuși poate pretinde valoarea deplină a unei activități psihice. Inconștientul este, de fapt, psihicul real, *a cărui natură internă ne este la fel de necunoscută ca și realitatea lumii externe și pe care datele conștiinței ne-o oferă la fel de incomplet cum ne este oferită lumea externă de către datele organelor noastre de simț.*

Dacă vechea opoziție între viața conștientă și viața onirică este redusă la proporțiile corecte de instalarea psihicului inconștient în poziția care i se cuvine, sunt eliminate o serie de probleme legate de vis care i-au preocupat îndeaproape pe autorii precedenți. Astfel, unele dintre activitățile a căror desfășurare în vis ne-ar putea mira nu se mai pun pe seama visului, ci a gândirii inconștiente, care funcționează și ziua. Dacă, așa cum afirmă Scherner (1861, 114 și urm.), visul pare să se joace cu o reprezentare simbolică a corpului, știm că aceasta este acțiunea anumitor fantasmе inconștiente, care derivă probabil din impulsuri sexuale și care se exprimă nu numai în vis, ci și în fobiile isterice și alte simptome. Dacă

visul continuă și duce la rezolvare travaliul zilei și aduce la lumină idei noi și valoroase, nu ne rămâne altceva de făcut decât să îi scoatem deghizarea onirică, în calitate de produs al travaliului visului și marcă a ajutorului dat de forțe obscure din profunzimea psihicului (vezi diavolul din visul cu sonata al lui Tartini).⁵³ Activitatea intelectuală însăși revine aceluiași forțe psihice care realizează în timpul zilei aceste procese. Probabil că tindem prea mult să supraestimăm caracterul conștient al producției intelectuale și artistice. Din mărturiile unor oameni foarte productivi, ca Goethe și Helmholtz, aflăm totuși mai degrabă că ceea ce este esențial și nou în creațiile lor le-a fost dat ca o iluminare și s-a oferit aproape de-a gata percepției lor. În alte cazuri, contribuția activității conștiente nu are nimic surprinzător, acolo unde exista o concentrare a tuturor forțelor psihice. Dar activitatea conștientă abuzează de privilegiul de a acoperi pentru noi tot restul, oriunde s-ar implica.

Nu merită osteneala de a trata semnificația istorică a visului ca pe vreo temă deosebită. Faptul că o căpetenie a fost determinată de un vis să se angajeze într-o întreprindere cutezătoare, al cărui rezultat a schimbat istoria, ne pune o nouă problemă doar atâta timp cât opunem visul ca pe o forță străină altor puteri psihice mai familiare. Problema nu mai există atunci când considerăm visul ca o *formă de exprimare* pentru stimulări asupra cărora în timpul zilei apăsa o rezistență și care și-au putut aduce noaptea întăriri din

⁵³ Se spune că violonistul și compozitorul Tartini (1692-1770) ar fi visat că și-a vândut sufletul diavolului. Apoi, diavolul a luat o vioară și a cântat cu o tehnică desăvârșită o sonată deosebit de frumoasă. Când s-a trezit, Tartini a scris imediat ce își mai putea aminti din aceasta și astfel a luat naștere celebra sa sonată „Trilul Diavolului” (N. t.).

surse de excitație foarte profunde.⁵⁴ Însă atenția cu care vechile popoare întâmpină visul este un omagiu, bazat pe o intuiție psihologică corectă, pentru ceea ce este necontrolat și indestructibil în sufletul omenesc, pentru *demonic*, furnizor al dorinței visului, pe care îl regăsim în inconștientul nostru.

Nu spun fără intenție în *inconștientul nostru*, căci ceea ce numim astfel nu se suprapune cu inconștientul filosofilor și nici cu inconștientul lui Lipps. Acolo el desemna doar opusul conștiinței; faptul că în afară de procesele psihice conștiente există și procese inconștiente este o idee puternic disputată și aprig apărută. Din enunțul cu vaste implicații al lui Lipps, aflăm că tot ceea ce este psihic există ca inconștient, o parte existând și într-o formă conștientă. Dar nu pentru a demonstra *acest* enunț am apelat la fenomenele visului și formării simptomului isteric; observația asupra vieții cotidiene normale ajunge ea singură pentru a-l pune dincolo de orice îndoială. Noutatea pe care o aduce analiza formațiunilor psihopatologice și deja a primeia dintre ele, visul, constă în faptul că inconștientul — deci psihicul — apare ca funcție a două sisteme separate și că acest lucru se întâmplă atât în viața psihică normală, cât și în cea patologică. Există deci *două inconștiente*, pe care psihologii nu le diferențiază. Ambele sunt inconștient, în sensul psihologiei; dar în sensul nostru unul, pe care îl numim *Inc*, este și *incapabil de a deveni conștient*, în timp ce celălalt, *Pcs*, a fost numit de noi astfel pentru că excitațiile acestuia pot ajunge la conștiință, ce-i drept și după ce țin seamă de anumite reguli, poate numai după ce depășesc o nouă cenzură, dar fără a ține totuși seama de sistemul *Inc*. Faptul că, pentru a ajunge la conștiință,

⁵⁴ [Completare din 1911] Cf. aici visul (Σὸ Τύπος) comunicat mai sus pe care l-a avut Alexandru cel Mare în timpul asediului asupra Tyrului.

excitațiile trebuie să treacă printr-o succesiune nemodificabilă, o succesiune de instanțe, care ni se trădează prin schimbările cenzurilor lor, ne-a servit la expunerea unei analogii spațiale. Am descris relațiile dintre cele două sisteme și relațiile fiecăruia cu conștiința spunând că sistemul *Pcs* stă ca un scut între sistemul *Inc* și conștiință. Sistemul *Pcs* nu numai că barează accesul la conștiință, el domină și accesul către motilitatea voluntară și dispune de trimiterea unei energii mobile de investire, cu o parte a căreia ne-am familiarizat, în calitate de atenție.⁵⁵

Trebuie să ne ținem la distanță și de deosebirea care se bucură de atâta popularitate în noua literatură despre psihonevroze, anume cea între *supraconștient* și *subconștient*, deoarece tocmai ea pare să sublinieze echivalarea psihicului cu conștientul.

Ce rol îi mai rămâne să joace în prezentarea noastră conștiinței, care fusese odată atotputernică, acoperind totul? Care altul decât cel de *organ de simț pentru perceperea calităților psihice*. Conform ideilor care au stat la baza încercării noastre de schematizare, putem să privim percepția conștiinței numai ca activitate proprie a unui sistem special, pentru care se recomandă abrevierea *Cs*. Credem că acest sistem este asemănător, în ceea ce privește caracterele sale mecanice, cu sistemul percepției *P*, deci este excitabil de către calități și incapabil să păstreze urmele transformărilor, așadar, fără memorie. Aparatul psihic, care este orientat către lumea exterioară prin organul de simț al sistemelor *P*, este el însuși

⁵⁵ [Completare din 1914] Cf. aici „Observațiile asupra conceptului de inconștient în psihanaliză” [1912g] (în engleză în *Proceedings of the Society for Psychological Research*, vol. 26, 312), în care am diferențiat între semnificația descriptivă, cea dinamică și cea sistematică a cuvântului polisemantic „inconștient”.

o lume externă pentru organul de simț al *Cs*, a cărui justificare teleologică constă în această relație. Principiul succesiunii instanțelor, care pare să domine construcția aparatului, ne mai apare aici o dată. Materialul de excitații curge spre sistemul *Cs* din două surse, dinspre sistemul *P*, a cărui excitație determinată de calități trece probabil printr-o nouă prelucrare, până ce devine senzație conștientă, și din interiorul aparatului însuși, ale cărui procese cantitative sunt resimțite, atunci când sunt supuse anumitor transformări, ca o succesiune calitativă de plăcere și neplăcere.

Filosofii, care au observat că formațiuni de gândire corecte și coerente sunt posibile și fără amestecul conștiinței, au simțit că este greu să i se atribuie conștiinței o funcție; li se părea că aceasta este o reflectare superfluă a procesului psihic complet. Analogia dintre sistemul nostru *Cs* și sistemul percepției ne smulge din această încurcătură. Vedem că percepția prin organele noastre de simț are drept consecință o atragere a investirii de atenție pe căile pe care se răspândește excitația senzorială care sosește; excitația calitativă a sistemului *P* servește drept regulator al traseului cantității mobile din aparatul psihic. Putem atribui aceeași funcție organului senzorial care suprapune al sistemului *Cs*. Percepând noi calități, ea realizează o nouă contribuție la direcționarea și repartizarea eficientă a cantităților mobile de investire. Prin intermediul percepției plăcerii și neplăcerii, ea influențează cursul investițiilor în interiorul aparatului psihic altminteri inconștient, funcționând prin deplasări de cantitate. Este probabil că principiul neplăcerii reglează la început automat deplasările investirii; însă este foarte posibil ca la aceste calități conștiința să adauge o a doua reglare, mai fină, care se poate chiar opune primeia. Aceasta desăvârșește capacitatea de performanță a aparatului, făcându-l capabil, în ciuda planului original, să investească și să elaboreze chiar și ceea ce este

asociat cu declanșarea de neplăcere. Din psihologia nevrozelor aflăm că pentru aceste reglări prin excitația calitativă a organelor de simț este prevăzut un rol important în activitatea de funcționare a aparatului. Dominația automată a principiului primar al neplăcerii și restrângerea capacității de acțiune care este legată de ea sunt întrerupte de reglările senzoriale, care sunt și ele, din nou, automatisme. Aflăm că refularea care, la început eficientă, duce totuși la o pierdere nocivă a inhibiției și stăpânirii psihice afectează mai curând amintirile decât percepțiile, pentru că în cazul celor dintâi este exclusă creșterea investirii prin excitația organelor psihice de simț. În timp ce un gând reprobabil nu devine conștient pentru că este supus refulării, alături el poate să fie refulat numai pentru că, din alte motive, el a fost retras percepției conștiente. Iată câteva indicii de care se folosește terapeutul pentru a reversa refulările deja realizate.

Valoarea suprainvestirii, care este produsă prin influența reglatoare a organului senzorial al Cs asupra cantității mobile, nu este evidențiată în contextul teleologic prin nimic mai bine decât prin crearea unei noi serii calitative și astfel a unei noi reglări, care constituie privilegiul pe care oamenii îl au față de animale. Procesele de gândire sunt în sine lipsite de calitate, cu excepția excitațiilor de plăcere și respectiv neplăcere care le însoțesc, care trebuie să fie ținute între anumite limite, din cauza posibilului lor efect de tulburare a gândirii. Pentru a căpăta o calitate, procesele de gândire sunt asociate la oameni cu amintiri ale cuvintelor, ale căror resturi de calitate sunt suficiente pentru a atrage asupra lor atenția conștiinței și, pornind de la ele, gândirea să dobândească o nouă investire mobilă.

Nu întrezărim întreaga multitudine a problemelor conștiinței decât dacă descompunem procesele gândirii isterice. Avem atunci impresia că și trecerea de la preconștient la

investirea conștiinței este legată de o cenzură, asemănătoare celei care se află între *Inc* și *Pcs*. Nici această cenzură nu se instalează decât dincolo de o anumită limită cantitativă, astfel că îi scapă formațiuni de gândire puțin intense. Toate cazurile posibile de oprire la porțile conștiinței, ca și de acces restricționat către aceasta sunt reunite în cadrul simptomelor psihonevrotice; per ansamblu, toate indică o conexiune strânsă și reciprocă între cenzură și conștiință. Cu comunicarea a două astfel de întâmplări voi încheia aceste explicații psihologice.

Am fost convocat pentru a examina o fată inteligentă și cu aspect dezinvolt. Costumația ei este ciudată; deși, de regulă, îmbrăcămintea femeilor este studiată până la ultimul fald, ei îi atârână un ciorap, iar doi nasturi de la bluză sunt deschiși. Se plânge de dureri la picior și își dezgolește o gambă, fără ca acest lucru să îi fie cerut. Plângerea ei principală este, literalmente: are în pântec o senzație, *ca și cum acolo s-ar ascunde ceva ce se mișcă de colo-colo și o zguduie* mereu. Adesea corpul ei întreg devine *țeapăn*. Colegul care mă însoțește se uită la mine; el a înțeles semnificația plângerii ei. Amândurora ni se pare ciudat că mama bolnavei nu se gândește la nimic legat de acest simptom; ea trebuie să se fi aflat de repetate ori în situația pe care o descrie copilul ei. Fetița însăși nu are nicio bănuială despre ce înseamnă, alminteri nu i-ar da expresie verbală. Aici s-a reușit orbirea cenzurii, astfel încât o fantasmă care altminteri ar fi rămas în preconștient este admisă inofensiv în conștiință sub masca unei plângeri.

Un alt exemplu: încep un tratament psihanalitic cu un băiat de paisprezece ani, care suferă de *tic convulsif*, vomă isterică, cefalee etc., prin a-l asigura pe pacient că, după ce va închide ochii, va vedea imagini sau îi vor veni idei pe care trebuie să mi le comunice. El răspunde în imagini. Retrăieș-

te vizual ultima impresie pe care a avut-o înainte de a veni la mine. Jucase cu unchiul său dame și acum vede tabla în fața lui. El explică diferite poziții, favorabile și nefavorabile, mișcări care nu trebuie făcute. Apoi, vede pe tablă un pumnal, un obiect pe care îl posedă tatăl său, pe care însă fantezia lui îl plasează pe tablă. Apoi pe tablă se află și o seceră, apoi vine o coasă și acum apare imaginea unui țăran bătrân, care cosește iarba din fața casei sale natale îndepărtate. După câteva zile am înțeles această înșiruire de imagini. O situație familială nefericită l-a pus pe băiat într-o stare de surescitare. Un tată aspru, iute la mânie, care trăia nesatisfăcut cu mama băiatului, ale cărui mijloace de educație erau amenințările; despărțirea tatălui de mama slabă și afectuoasă; recăsătorirea tatălui care, într-o zi, a adus acasă o femeie tânără, pe post de nouă mamă. În primele zile care au urmat după aceasta a izbucnit boala băiatului de paisprezece ani. Acele imagini au fost construite, ca aluzii inteligibile, de mânia reprimată împotriva tatălui. Materialul a fost furnizat de o reminiscență din mitologie. Secera este cea de care s-a folosit Zeus atunci când și-a emasculat tatăl, coasa și imaginea țăranului îl descriu pe Cronos, bătrânul violent, care își mănâncă copiii și pe care Zeus se răzbună atât de nemilos. Căsătoria tatălui a fost prilejul de a-i returna acestuia reproșurile și amenințările pe care le auzise copilul de la el anterior, pentru că *se juca* cu organele genitale (jocul de dame; mișcările interzise; pumnalul care poate ucide). Aici, amintiri de mult refulate și vlăstarele lor rămase inconștiente sunt cele care s-au strecurat în conștiință, pe căile ocolite deschise pentru ele, ca imagini aparent *fără sens*.

Astfel, aș căuta valoarea teoretică a preocupării pentru vis în contribuțiile la cunoașterea psihologică și în pregătirea pentru înțelegerea psihonevrozelor. Cine poate bănuși la ce

importanță se mai poate ridica o cunoaștere temeinică a structurii și funcționalităților aparatului psihic, dacă deja stadiul actual al cunoașterii noastre ne permite o influențare terapeutică fericită asupra formelor de psihonevroză care sunt în sine vindecabile? Și aud deja întrebările: care este valoarea practică a acestei preocupări pentru cunoașterea psihicului, pentru descoperirea trăsăturilor de caracter ascunse ale individului? Nu au oare imboldurile inconștiente pe care visul le revelează valoarea unor forțe reale ale vieții psihice? Poate fi luată ușor semnificația etică a dorințelor reprimate, care după cum creează vise ar putea într-o zi să creeze altceva?

Nu mă simt îndreptățit să răspund la aceste întrebări. Gândurile mele nu au urmărit mai departe această latură a problemei visului. Sunt numai de părere că, în orice caz, împăratul roman nu avea dreptate atunci când își trimitea la moarte un supus pentru că acesta visase că îl ucisese pe Imperator. El ar fi trebuit să se intereseze mai întâi ce însemna acest vis; este foarte probabil ca acesta să nu fi fost același lucru cu aparența. Și chiar dacă un vis care suna altfel ar fi avut această semnificație de lezmajestate, ar fi potrivit să ne gândim la cuvintele lui Platon, anume că cei virtuoși se mulțumesc să viseze ceea ce chiar fac în viață cei răi. Sunt deci de părere că cel mai bine este să lăsăm visele în pace. Nu știu dacă putem recunoaște o *realitate* dorințelor inconștiente. Gândurilor de trecere și intermediare, cu siguranță, nu. Dacă avem în fața ochilor dorințele inconștiente, aduse la ultima și cea mai veridică expresie a lor, atunci trebuie să spunem că realitatea *psihică* este o formă specială de existență, care nu trebuie confundată cu realitatea *materială*. Pare atunci nejustificat ca oamenii să se opună să preia responsabilitatea pentru imoralitatea viselor lor. Prin recunoașterea modalității de funcționare a aparatului psihic și prin

înțelegerea relației dintre conștiință și inconștient se pune în general capăt aspectului repulsiv etic al vieții noastre onirice și fantasmatică.

„Ceea ce ne-a spus visul despre situația noastră prezentă (realitatea) vom căuta apoi să investigăm și în stare conștientă și nu trebuie să ne mirăm atunci când acel monstru pe care l-am văzut sub lupa analizei se regăsește apoi sub forma unui infuzor.“ [H. Sachs (1912, 569)]

Pentru necesitatea practică a aprecierii caracterului omului sunt în general suficiente acțiunea și opiniile care se exprimă conștient. Fapta merită să fie considerată în primul rând, căci multe impulsuri trimise spre conștiință vor fi suspendate de către forțele reale ale vieții psihice, înainte de transpunerea lor în faptă. De aceea, adesea ele nu întâlnesc niciun obstacol psihic în calea lor, pentru că inconștientul este sigur că ele vor fi împiedicate pe altă cale. În orice caz, este instructiv să facem cunoștință cu terenul foarte accidentat pe care se ridică mândre virtuțile noastre. Edificiul complicat, dinamic în toate direcțiile, al unui caracter uman se rezolvă foarte rar printr-o alternativă simplă, așa cum ar dori teoria noastră morală învechită.

Și care este valoarea visului pentru cunoașterea viitorului? Nu trebuie, desigur, să ne gândim la așa ceva. Am putea spune mai bine: pentru cunoașterea trecutului. Căci, în orice sens, visul provine din trecut. Ce-i drept, vechea credință că visul ne arată viitorul nu este lipsită total de adevăr. Dat fiind că visul ne înfățișează ca împlinită o dorință, el ne duce deja în viitor; dar acest viitor, pe care visătorul îl percepe ca prezent, este creat de dorința lui indestructibilă, ai-doma aceluia trecut.

Bibliografie

A

Lista lucrărilor și a autorilor citați

- ABEL, K., (1884) *Über den Gegensinn der Urworte*, Leipzig.
- ABRAHAM, K., (1909) *Traum und Mythos: Eine Studie zur Völkerpsychologie*, Leipzig und Viena. Reeditat în K. Abraham, *Psychoanalytische Studien zur Charakterbildung (und andere Schriften)*, ed. J. Cremerius, *Conditio humana*, Frankfurt pe Main, 1969, p. 261; a doua ediție în 1971, sub titlul *Psychoanalytische Studien I*.
- ADLER, A., (1910) „Der psychische Hermaphroditismus im Leben und in der Neurose“, *Fortschr. Med.*, vol. 28, p. 486.
- (1911) „Beitrag zur Lehre vom Widerstand“, *Zentbl. Psychoanal.*, vol. 1, p. 214.
- ALLISON, A., (1868) „Nocturnal Insanity“, *Med. Times & Gaz.*, vol. 947, p. 210.
- ALMOLI, S., (1637) *vezi* Salomon Almoli (1637)
- AMRAM, N., (1901) *Sepher pithrôn chalômôth*, Ierusalim.
- ARISTOTEL, *De somniis și De divinatione per somnum* – trad. rom. de Șerban Mironescu și Constantin Noica: *Despre vise și Despre profetia ivită în somn în Parva Naturalia*, Ed. Științifică, București, 1996.

[Traducere germană de Hermann Bender: „Über Träume und Traumdeutung (*De somniis*) și „Von der Traumdeutung“ (*De divinatione per somnum*), în *Langenscheidtsche Bibliothek griechischer u. römischer Klassiker*, vol. 25: *Aristoteles VI: Kleine naturwissenschaftliche Schriften (Parva Naturalia)*, Berlin und Stuttgart, 1855-97, partea a IV-a, pp. 60-70 și 70-75]

- ARTEMIDOROS DIN DALDIS, *Oνειροcritica* — traducere în limba română de Mariana Băluță-Skultéty „*Carte de tălmăcire a viselor*“, Polirom, Iași, 2001.
[Traducere germană de F.S. Krauss: *Symbolik der Träume*, Viena, 1881; de Hans Licht: „*Erotische Träume und ihre Symbolik*“, *Anthropophyteia*, vol. 9 (1912), p. 316.]
- ARTIGUES, R., (1884) *Essai sur la valeur séméiologique du rêve* (Dissertation), Paris.
- BENINI, V., (1898) „La memoria e la durata dei sogni“, *Riv. ital. filos.*, vol. 13 a, p. 149.
- BERNARD-LEROY, E., și TOBOWOLSKA, J., (1901) „Mécanisme intellectuel du rêve“, *Rev. phil.*, vol. 51, p. 570.
- BERNFELD, S., (1944) „Freud's Earliest Theories and the School of Helmholtz“, *Psychoanal. Quart.*, vol. 13, p. 341.
- BERNSTEIN, I., și SEGEL, B.W., (1908) *Jüdische Sprichwörter und Redensarten*, Varșovia.
- BETLHEIM, S. și HARTMANN, H., (1924) „Über Fehlreaktionen des Gedächtnisses bei der Korsakoffschen Psychose“, *Arch. Psychiat. Nervenkr.*, vol. 72, p. 278.
- BIANCHIERI, F., (1912) „I sogni dei bambini di cinque anni“, *Riv. psicol.*, vol. 8, p. 325, vezi și Doglia, S., și Bianchieri, F.
- Biblia* – Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982.
- BINZ, C., (1878) *Über den Traum*, Bonn.

- BLEULER, E., (1910) „Die Psychoanalyse Freuds“, *Jb. psychoanalyt. psychopath. Forsch.*, vol. 2, p. 623.
- BONNATELLI, F., (1880) „Del sogno“, *La filosofia delle scuole italiane*, Feb. 16.
- BÖRNER, J., (1855) *Das Alpdrücken, seine Begründung und Verhütung*, Würzburg.
- BÖTTINGER, (1795) In C. P. J. Sprengel: *Beiträge zur Geschichte der Medizin*, vol. 2.
- BOUCHÉ-LECLERCQ, A., (1879-82) *Histoire de la divination dans l'antiquité*, Paris.
- BREUER, J., și FREUD, S., (1895) vezi Freud, S. (1895d) (1940 [1892]) vezi Freud, S. (1940d).
- BÜCHSENSCHÜTZ, B., (1868) *Traum und Traumdeutung im Altertum*, Berlin.
- BURDACH, K.F., (1838) *Die Physiologie als Erfahrungswissenschaft*, vol. 3 al ediției a doua, 1832-40 (prima ediție, 1826-32).
- BUSEMANN, A. (1909) „Traumleben der Schulkinder“, *Z. päd. Psychol.*, vol. 10, p. 294.
(1910) „Psychologie der kindlichen Traumerlebnisse“, *Z. päd. Psychol.*, vol. 11, p. 320.
- CABANIS, P.J.G., (1802) *Rapports du physique et du moral de l'homme*, Paris.
- CALKINS, M.W., (1893) „Statistics of Dreams“, *Am. J. Psychol.*, vol. 5, p. 311.
- CAREÑA, CAESARE, (1631) *Tractatus de Officio Sanctissimae Inquisitionis*,... etc., Cremona.
- CHABANEIX, P., (1897) *Physiologie cérébrale: le subconscient chez les artistes, les savants, et les écrivains*, Paris.
- CICERO, *De divinatione*, (36, 79) – traducere în limba română de Gabriela Haja și Mihaela Paraschiv, Polirom, Iași, 1998.
[traducere germană de G. H. Moser: „Von der Weisagung“, in Cicero, *Werke*, vol. 7/8, Stuttgart, 1828.]
- CLAPARÈDE, E., (1905) „Esquisse d'une théorie biologique du sommeil“, *Arch. psychol.*, vol. 4, p. 245.

- CLERK-MAXWELL, J., (1876) *Matter and Motion*, Londra.
- CORIAT, I.H., (1913) „Zwei Sexual-symbolische Beispiele von Zahnarzt-Träumen“, *Zentbl. Psychoanal.*, vol. 3, p. 440.
- DATTNER, B., (1913) „Gold und Kot“, *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, vol. 1, p. 495.
- DAVIDSON, WOLF, (1799) *Versuch über den Schlaf* (ediția a doua), Berlin (prima ediție, 1795).
- DEBACKER, F. (1881) *Des hallucinations et terreurs nocturnes chez les enfants* (Dissertation), Paris.
- DELACROIX, H., (1904) „Sur la structure logique du rêve“, *Rev. metaphys.*, vol. 12, p. 921.
- DELAGE, Y., (1891), „Essai sur la théorie du rêve“, *Rev. industr.*, vol. 2, p. 40.
- DELBOEUF, J.R.L., (1885) *Le sommeil et les rêves*, Paris.
- DIEPGEN, P., (1912) *Traum und Traumdeutung als medizinisch-naturwissenschaftliches Problem im Mittelalter*, Berlin.
- DOGLIA, S., și BIANCHIERI, F., (1910-11) „I sogni dei bambini di tre anni“, *Contrib. psicol.*, vol. 1, p. 9.
- DÖLLINGER, J., (1857) *Heidenthum und Judenthum*, Regensburg.
- DREXL, F.X., (1909) *Achmets Traumbuch: Einleitung und Probe eines kritischen Textes* (Dissertation), München.
- DUGAS, L., (1897a) „Le sommeil et la cérébration inconsciente durant le sommeil“, *Rev. phil.*, vol. 43, p. 410.
(1897b) „Le souvenir du rêve“, *Rev. phil.*, vol. 44, p. 220.
- DU PREL, C., (1885) *Die Philosophie der Mystik*, Leipzig.
- EDER, M.D., (1913) „Augenträume“, *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, vol. 1, p. 157.
- EGGER, V., (1895) „La durée apparente des rêves“, *Rev. phil.*, vol. 40, p. 41.
(1898) „Le souvenir dans le rêve“, *Rev. phil.*, vol. 46, p. 154.

- ELLIS, HAVELOCK, (1899) „The Stuff that Dreams are made of“, *Popular Science Monthly*, vol. 54, p. 721.
(1911) *The World of Dreams*, Londra.
- ERDMANN, J.E., (1852) *Psychologische Briefe* (Brief VI), Leipzig.
- FECHNER, G.T., (1860) *Elemente der Psychophysik* (2 vol.), Leipzig. (ediția a doua, Leipzig, 1889).
- FEDERN, P., (1914) „Über zwei typische Traumsensationen“, *Jb. Psychoanalyse*, vol. 6, p. 89.
- FÉRÉ, C., (1886) „Note sur un cas de paralysie hystérique consecutive à un rêve“, *Soc. Biolog.*, vol. 41 (20 nov.).
(1887) „A contribution to the Pathology of Dreams and of Hysterical Paralysis“, *Brain*, vol. 9, p. 488.
- FERENCZI, S., (1910) „Die Psychoanalyse der Träume“, *Psychiat.-neurol. Wschr.*, vol. 12, pp. 102, 114 și 125.
(1911) „Über lenkbare Träume“, *Zentbl. Psychoanal.*, vol. 2, p. 31. Ediție nouă în S. Ferenczi, *Schriften zur Psychoanalyse I*, editat de M. Balint, *Conditio humana*, Frankfurt pe Main, 1970, p. 97.
(1912) „Symbolische Darstellung des Lust- und Realitätsprinzips im Ödipus-Mythos“, *Imago*, vol. 1, p. 276.
(1913) „Zur Augensymbolik“, *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, vol. 1, p. 161.
(1916) „Affektvertauschung im Träume“, *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, vol. 4, p. 112. Ediție nouă în: S. Ferenczi, *Schriften zur Psychoanalyse I*, editat de M. Balint, *Conditio humana*, Frankfurt pe Main, 1970, p. 227.
(1917) „Träume der Ahnungslosen“, *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, vol. 4, p. 208. Ediție nouă în: S. Ferenczi, *Schriften zur Psychoanalyse I*, editat de M. Balint, *Conditio humana*, Frankfurt pe Main, 1970, p. 239.
- FICHTE, I.H., (1864) *Psychologie: die Lehre vom bewußten Geiste des Menschen* (2 vol.), Leipzig.

- FISCHER, K.P., (1850) *Grundzüge des Systems der Anthropologie* (partea I, vol. 2), în *Grundzüge des Systems der Philosophie*, Erlangen.
- FLIEß, W., (1906) *Der Ablauf des Lebens*, Viena.
- FÖRSTER, M., (1910) „Das lateinisch-altenglische pseudo-Danielsche Traumbuch in Tiberius A. III“, *Archiv Stud. neueren Sprachen und Literaturen*, vol. 125, p. 39.
(1911) „Ein mittelenglisches Vers-Traumbuch des 13. Jahrhunderts“, *Archiv Stud. neueren Sprachen und Literaturen*, vol. 127, p. 31.
- FOSTER, M., și SHERRINGTON, C.S., (1897) „The Central Nervous System“, *A Textbook of Physiology*, partea III, ediția a 7-a, Londra.
- FOUCAULT, M., (1906) *Le rêve: études et observations*, Paris.
- FREUD, S., (1877a) „Über den Ursprung der hinteren Nervenwurzeln im Rückenmarke von Ammocoeetes (Petromyzon Planeri)“, *S. B. Akad. Wiss. Viena* (Math.-Naturwiss. Kl.), Sectiunea III, vol. 75, p. 15.
(1884e) „Über Coca“, *Zentbl. ges. Ther.*, vol. 2, p. 289.
(1893c) „Quelques considérations pour une étude comparative des paralysies motrices organiques et hystérique“, *G. W.*, vol. 1, p. 39.
(1894a) „Die Abwehr-Neuropsychosen“, *G. W.* vol. 1, pp. 59-74.
(1895b) „Über die Berechtigung, von der Neurasthenie einen bestimmten Symptomenkomplex als «Angstneurose» abzutrennen“, *G. W.* vol. 1, p. 315, trad. rom. de Roxana Melnicu: *Despre motivele care îndreptățesc izolarea unui complex de simptome din neurastenie sub numele de „nevroză deangoasă“*, în *S. Freud Opere*, vol. 5, Ed. Trei, București, 2001.
(1895d) și Breuer, J., *Studien über Hysterie*, Viena; ediție nouă (Fischer Taschenbuch), Frankfurt pe

Main, 1970. *G. W.*, vol. 1, p. 75, volum de completare, pp. 217, 221.

(1896*b*) „Weitere Bemerkungen über die Abwehr-Neuropsychosen“, *G. W.* vol. 1, p. 379

(1898*b*) „Zum psychischen Mechanismus der Vergeßlichkeit“, *G. W.* vol. 1, p. 519.

(1899*a*) „Über Deckerinnerungen“, *G. W.* vol. 1, pp. 531.

(1901*a*) *Über den Traum*, *G. W.* vol. 2-3, p. 643.

(1900*a*) *Die Traumdeutung*, Wien, *G. W.*, Bd. 2-3, *Studienausgabe*, Bd. 2 (13-19, 114, 116, 120, 135, 141, 195, 268, 359, 381-4, 388, 400, 438, 591)

(1901*b*) *Zur Psychopathologie des Alltagslebens*, Berlin, 1904, *G. W.* vol. 4, trad. rom. de Leonard Gavriliiu: „Psihopatologia vieții cotidiene“, în S. Freud, *Introducere în psihanaliză, Prelegeri de psihanaliză, Psihopatologia vieții cotidiene*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1990.

(1905*c*) *Der Witz und seine Beziehung zum Unbewußten*, Viena, *G. W.* vol. 6, trad. rom. de Daniela Ștefănescu: „Cuvântul de spirit și raportul său cu inconștientul“, în S. Freud, *Opere*, vol. 8, Ed. Trei, București, 2002.

(1905*d*) *Drei Abhandlungen zur Sexualtheorie*, Viena, *G. W.* vol. 5, pp. 29-145, trad. rom. de Rodica Matei: „Trei eseuri asupra teoriei sexualității“, în S. Freud, *Opere*, vol. 6, Ed. Trei, București, 2001.

(1905*e* [1901]) „Bruchstück einer Hysterie-Analyse“, *G. W.* vol. 5, pp. 163-286, trad. rom. de Georgeta Mitrea: „Fragment dintr-o analiză de isterie“, în S. Freud, *Opere*, vol. 5, Ed. Trei, București, 2001.

(1906*a*) „Meine Ansichten über die Rolle der Sexualität in der Ätiologie der Neurosen“, *G. W.* vol. 5, pp. 149-159, trad. rom. de Rodica Matei: „Opiniile

mele despre rolul sexualității în etiologia nevrozelor", în S. Freud, *Opere*, vol. 6, Ed. Trei, București, 2001.

(1907a [1906]) *Der Wahn und die Träume in W. Jensens „Gradiva“*, Viena, G. W., vol. 7, p. 31; *Studienausgabe*, vol. 10, p. 9, trad. rom. de Vasile Dem. Zamfirescu: „Delir și vise în *Gradiva* de Jensen“ în S. Freud, *Eseuri de psihanaliză aplicată*, Editura Trei, București, 1994.

(1908a) „Hysterische Phantasien und ihre Beziehung zur Bisexualität“, G. W., vol. 7, p. 191, trad. rom. de Roxana Melnicu: „Fantasmele isterice și relația lor cu bisexualitatea“, în S. Freud, *Opere*, vol. 5, Ed. Trei, București, 2001.

(1908b) „Charakter und Analerotik“, G. W. vol. 7, pp. 203-209, trad. rom. de Corneliu Irimia: „Character și erotică anală“, în S. Freud, *Opere*, vol. 7, Ed. Trei, București, 2002.

(1908c) „Über infantile Sexualtheorien“, G. W. vol. 7, pp. 169-188, trad. rom. de Rodica Matei: „Despre teoriile sexuale infantile“, în S. Freud, *Opere*, vol. 6, Ed. Trei, București, 2001.

(1908e [1907]) „Der Dichter und das Phantasieren“, G. W., vol. 7, p. 213; *Studienausgabe*, vol. 10, p. 169.

(1909a [1908]) „Allgemeines über den hysterischen Anfall“, G. W. vol. 7, pp. 233-240, trad. rom. de Roxana Melnicu: „Generalități despre criza de isterie“, în S. Freud, *Opere*, vol. 5, Ed. Trei, București, 2001.

(1909b) „Analyse der Phobie eines fünfjährigen Knaben“, G. W. vol. 7, pp. 241-377, trad. rom. de Rodica Matei: „Micul Hans“, în S. Freud, *Opere*, vol. 2, Ed. Trei, București, 1999.

(1909d) „Bemerkungen über einen Fall von Zwangsneurose“, G. W. vol. 7, pp. 379-463, trad. rom.

de Corneliu Irimia: „Remarci asupra unui caz de nevroză obsesională“, în S. Freud, *Opere*, vol. 7, Ed. Trei, București, 2002.

(1910a [1909]) *Über Psychoanalyse*, G. W. vol. 8, p. 1-60, trad. rom. de Leonard Gavrițiu: „Cinci prelegeri de psihanaliză“, în S. Freud, *Introducere în psihanaliză. Prelegeri de psihanaliză. Psihopatologia vieții cotidiene*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1990.

(1910d) „Die zukünftigen Chancen der psychoanalytischen Therapie“, G. W. vol. 8, pp. 104.

(1910e) „Über den Gegensinn der Urworte“, G. W. vol. 8, pp. 213-221, trad. rom. de Daniela Ștefănescu: „Despre sensul contrar al cuvintelor străvechi“, în S. Freud, *Opere*, vol. 8, Ed. Trei, București, 2002.

(1910h) „Über einen besonderen Typus der Objektwahl beim Manne“, G. W., vol. 8, p. 66; *Studienausgabe*, vol. 5, p. 185. (394)

(1910l) „Typisches Beispiel eines verkappten Ödipustraumes“, *Zentbl. Psychoanal.*, vol. 1, p. 45; tipărit în *Die Traumdeutung*, G. W., vol. 2-3 p. 404; *Studienausgabe*, vol. 2, pp. 389-390.

(1911a) „Nachträge zur Traumdeutung“, în: *Die Traumdeutung*, G. W., vol. 2-3, pp. 365-370 (incomplet); G. W., volum de completare, p. 604 (complet); *Studienausgabe*, vol. 2, pp. 354-359 (complet).

(1911b) „Formulierungen über die zwei Prinzipien des psychischen Geschehens“, G. W. vol. 8, pp. 229-238, trad. rom. de Gilbert Lepădatu: „Formulări despre cele două principii ale funcționării psihice“, în S. Freud, *Opere*, vol. 3, Ed. Trei, București, 2000.

(1911e) „Die Handhabung der Traumdeutung in der Psychoanalyse“, G. W. vol. 8, pp. 349-357.

(1912g) „A Note on the Unconscious in Psycho-Analysis“ (în engleză). [*Traducere germană* de Hanns Sachs: „Einige Bemerkungen über den Begriff des Unbewußten in der Psychoanalyse“, *G. W.*, vol. 8. p. 340; trad. rom. de Gilbert Lepădatu: „Câteva observații privind conceptul de inconștient în psih-analiză“, în S. Freud, *Opere*, vol. 3, Ed. Trei, București, 2000].

(1912-13) *Totem und Tabu*, Viena, 1913. *G. W.*, vol. 9; *Studienausgabe*, vol. 9, p. 287.

(1913a) „Ein Traum als Beweismittel“, *G. W.*, vol. 10, p. 12.

(1913d) „Märchenstoffe in Träumen“, *G. W.*, vol. 10, p. 2.

(1913f) „Das Motiv der Kästchenwahl“, *G. W.*, vol. 10, p. 244; *Studienausgabe*, vol. 10, p. 181.

(1913g) „Erfahrungen und Beispiele aus der analytischen Praxis“ *G. W.*, vol. 10, p. 40 (incomplet); în: *Die Traumdeutung*, *G. W.* vol. 2-3 (incomplet); *G. W.*, volum de completare, p. 614 (complet).

(1914c) „Zur Einführung des Narzißmus“, *G. W.*, vol. 10, pp. 138-170, trad. rom. de Gilbert Lepădatu: „Pentru a introduce narcisismul“, în S. Freud, *Opere*, vol. 3, Ed. Trei, București, 2000.

(1914d) „Zur Geschichte der psychoanalytischen Bewegung“, *G. W.* vol. 10, p. 43.

(1914e) „Darstellung der «großen Leistung» im Traums) in: *Die Traumdeutung*, *G.W.*, Bd. 2-3, S. 416 (unvollständig); *G.W.*, Nachtr., S. 620 (vollständig); *Studienausgabe*, Bd. 2, S. 401 (unvollständig). (401, 591)

(1915b) „Zeitgemäßes über Krieg und Tod“, *G. W.* vol. 10, pp. 248-261, trad. rom. de Roxana Melnicu: „Considerații actuale despre război și moarte“, în S. Freud, *Opere*, vol. 4, Ed. Trei, București, 2000.

- (1915*d*) „Die Verdrängung“, *G. W.* vol. 10, pp. 248-261, trad. rom. de Gilbert Lepădatu: „Refularea“, în S. Freud, *Opere*, vol. 3, Ed. Trei, București, 2000.
- (1915*e*) „Das Unbewußte“, *G. W.* vol. 10, pp. 263-303, trad. rom. de Gilbert Lepădatu: „Inconștientul“, în S. Freud, *Opere*, vol. 3, Ed. Trei, București, 2000.
- (1916*d*) „Einige Charaktertypen aus der psychoanalytischen Arbeit“, *G.W.*, Bd. 10, S.364; *Studienausgabe*, (Bd. 10, S. 229. (270)
- (1916-1917) [1915-17] *Vorlesungen zur Einführung in der Psychoanalyse*, *G. W.* vol. 11, p. 60, trad. rom. de Leonard Gavriliiu: „Introducere în psihanaliză“, în S. Freud, *Introducere în psihanaliză. Prelegeri de psihanaliză. Psihopatologia vieții cotidiene*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1990.
- (1917*d*)[1915] „Metapsychologische Ergänzung zur Traumlehre“, *G. W.* vol. 10, pp. 411-426, trad. rom. de Gilbert Lepădatu: „Completare metapsihologică la teoria viselor“, în S. Freud, *Opere*, vol. 3, Ed. Trei, București, 2000.
- (1918*b*) [1914] „Aus der Geschichte einer infantilen Neurose“, *G. W.* vol. 12, p. 29.
- (1919*h*) „Das Unheimliche“, *G. W.* Vol. 12, p. 229, trad. rom. de Vasile Dem. Zamfirescu: „Straniul“ în S. Freud, *Eseuri de psihanaliză aplicată*, Editura Trei, București, 1994.
- (1920*a*) Über die Psychogenese eines Falles von weiblicher Homosexualität, *G. W.* vol. 12, pp. 269-302, trad. rom. de Roxana Melnicu: „Despre psihogeneza unui caz de homosexualitate feminină“, în S. Freud, *Opere*, vol. 7, Ed. Trei, București, 2002.
- (1920*f*) „Ergänzungen zur Traumlehre“, *G. W.* volum de completare, p. 622.

(1920g) *Jenseits des Lustprinzips*, G. W. vol. 13, pp. 1-69, trad. rom. de G. Purdea și Vasile Dem. Zamfirescu: „Dincolo de principiul plăcerii“, în S. Freud, *Opere*, vol. 3, Ed. Trei, București, 2000.

(1921b) Introduction [auf Englisch] zu Varendonck, *The Psychology of Day-Dreams*, London. *Deutsche Fassung* (unvollständig). G.W., Bd. 13, S, 439. (473)

(1921c) *Massenpsychologie und Ich-Analyse*, Viena, G. W. vol. 13, pp. 3-161, trad. rom. de G. Purdea și Vasile Dem. Zamfirescu: „Psihologia maselor și analiza Eului“, în S. Freud, *Opere*, vol. 4, Ed. Trei, București, 2000.

(1922a) „Traum und Telepathie“, G. W. vol. 13, p. 165.

(1922b) „Über einige neurotische Mechanismen bei Eifersucht, Paranoia und Homosexualität“, G. W. vol. 13, p. 195, trad. rom. de Roxana Melnicu: „Despre câteva mecanisme nevrotice în gelozie, paranoia și homosexualitate“, în S. Freud, *Opere*, vol. 7, Ed. Trei, București, 2002.

(1923b) *Das Ich und das Es*, Viena, G.W. vol. 13, p. 34-289, trad. rom. de G. Purdea și Vasile Dem. Zamfirescu: „Eul și Se-ul“, în S. Freud, *Opere*, vol. 3, Ed. Trei, București, 2000.

(1923c) [1922] „Bemerkungen zur Theorie und Praxis der Traumdeutung“, G. W. vol. 13, p. 301.

(1923d)[1922] „Eine Teufelsneurose im siebzehnten Jahrhundert“, G. W. vol. 13, p. 317, trad. rom. de Roxana Melnicu: „Un caz de nevroză demoniacă în secolul al XVII-lea“, în S. Freud, *Opere*, vol. 7, Ed. Trei, București, 2002.

(1923f) „Josef Popper-Lynkeus und die Theorie des Traumes“, G. W. vol. 13, p. 357.

(1924c) „Das ökonomische Problem des Masochismus“, *G. W.* vol. 13, pp. 369-385, trad. rom. de Gilbert Lepădatu: „Problema economică a masochismului“, în S. Freud, *Opere*, vol. 3, Ed. Trei, București, 2000.

(1925a) [1924] „Notiz über den «Wunderblock»,
G. W. vol. 14, pp. 1-8, trad. rom. de Gilbert Lepădatu: „Notă asupra «blocnotesului magic», în S. Freud, *Opere*, vol. 3, Ed. Trei, București, 2000.

(1925i) „Einige Nachträge zum Ganzen der Traumdeutung“, *G. W.* vol. 1, p. 561.

(1925j) „Einige psychische Folgen des anatomischen Geschlechtsunterschieds“, *G. W.* vol. 14, pp. 17-30, trad. rom. de Rodica Matei: „Unele consecințe psihice ale diferenței anatomice între sexe“, în S. Freud, *Opere*, vol. 6, Ed. Trei, București, 2001.

(1926d [1925]) *Hemmung, Symptom und Angst*, Viena, *G. W.* vol. 14, pp. 111-205, trad. rom. de Roxana Melnicu: „Inhibiție, simptom și angoasă“, în S. Freud, *Opere*, vol. 5, Ed. Trei, București, 2001.

(1927c) *Die Zukunft einer Illusion*, Viena, *G. W.* vol. XIV, p. 325, trad. rom. de Roxana Melnicu: „Viitorul unei iluzii“, în S. Freud, *Opere*, vol. 4, Ed. Trei, București, 2000.

(1929b) Brief an Maxim (sic) Leroz: „Über einen Traum des Cartesius“ (französische Übersetzung vermutlich von Maxime Leroy), *G.W.*, Bd. 14, S. 558. (591)

(1930a) *Das Unbehagen in der Kultur*, *G. W.* vol. 14, pp. 419-507, trad. rom. de Roxana Melnicu: „Disconfort în cultură“, în S. Freud, *Opere*, vol. 4, Ed. Trei, București, 2000.

(1930e) Ansprache im Frankfurter Goethe-Haus, G.W., Bd. 14, S. 547, *Studienausgabe*, Bd. 10, S. 292 (158, 270)

(1931b) „Über die weibliche Sexualität“, G. W. vol. 14, p. 517, trad. rom. de Rodica Matei: „Despre sexualitatea feminină“, în S. Freud, *Opere*, vol. 6, Ed. Trei, București, 2001.

(1932c) „Meine Berührung mit Josef Popper-Lynkeus“, G. W. vol. 16, p. 261.

(1932e [1931]) Preface [auf Englisch] to the Third (revised) English Edition of *The Interpretation of Dreams*, London und New York.. G.W., Nächtr., S. 74b; *Studienausgabe*, Bd. 2, S. 28. (19, 28)

(1933a [1932]) *Neue Folge der Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse*, G. W. vol. 15.

(1933 e [1932]) Drei Briefe an André Breton [französische Übersetzung], *Le surréalisme au service de la révolution*, Nr. 5, S. 10. Deutsches Original von einem Brief in Faksimile. (14)

(1940a)[1938] *Abriß der Psychoanalyse*, G. W. vol. 17, p. 63.

(1940d [1892]) și Breuer, J., „Zur Theorie des hysterischen Anfalls“, G. W., vol. 17, p. 9.

(1941c [1899]) „Eine erfüllte Traumahnung“, G. W., vol. 17, p. 21.

(1942a [1905-6]) „Psychopathische Personen auf der Bühne“, G. W., volum de completare, p. 655; *Studienausgabe*, vol. 10, p. 161.

(1950a [1887-1902]) *Aus den Anfängen der Psychoanalyse*, Londra; Frankfurt pe Main 1962 (cuprinde „Entwurf einer Psychologie“, 1895.)

(1957a [1911]) și Oppenheim, D. E., „Träume im Folklore“, G. W., volum de completare, p. 573.

- FUCHS, E., (1909-12) *Illustrierte Sittengeschichte* (volume de completare), München. (341)
- GALTON, F., (1907) *Inquiries into Human Faculty and its Development* (ediția a doua), Londra (prima ediție, 1883).
- GARNIER, A., (1872) *Traité des facultés de l'âme, contenant l'histoire des principales théories psychologiques* (3 vol.), Paris (prima ediție, 1852).
- GISSLER, C.M., (1888) *Beiträge zur Phänomenologie des Traumlebens*, Halle.
 (1890) *Aus den Tiefen des Traumlebens*, Halle.
 (1896) *Die physiologischen Beziehungen der Traumvorgänge*, Halle.
- GIROU DE BOUZAREINGES, C., și GIROU DE BOUZAREINGES, L., (1848) *Physiologie: essai sur le mécanisme des sensations, des idées et des sentiments*, Paris.
- GOBLOT, E., (1896) „Sur le souvenir des rêves“, *Rev. phil.*, vol. 42, p. 288.
- GOMPERZ, T., (1866) *Traumdeutung und Zauberei*, Viena.
- GOTTHARDT, O., (1912) *Die Traumbücher des Mittelalters*, Eisleben.
- GRIESINGER, W., (1845, 1861) *Pathologie und Therapie der psychischen Krankheiten*, Stuttgart.
 (1861) Dasselbe, 2. Aufl. (zitiert bei Radestock). (111-112, 238)
- GRUPPE, P. O., (1906) *Griechische Mythologie und Religionsgeschichte*, München. În I.E.P Müller, *Handbuch der klassischen Altertums-Wissenschaft*, vol. 5, p. 2. (31)
- GUISLAIN, J., (1833) *Leçons orales sur les phrénopathies* (3 vol.), Brüssel.
 [Deutsche Übersetzung: *Abhandlungen über die Phrenopathien*, Nürnberg, 1838.]
- HAFFNER, P., (1887) „Schlafen und Träumen“, *Sammlung zeitgemäßer Broschüren*, Frankfurt, p. 226.

- HAGEN, F.W., (1846) „Psychologie und Psychiatrie“, *Wagners Handwörterbuch der Physiologie*, Braunschweig, vol. 2, p. 692.
- HALLAM, F. și WEED, S., (1896) „A Study of Dream Consciousness“, *Am. J. Psychol.*, vol. 7, p. 405.
- HARTMANN, E. von, (1890) *Philosophie des Unbewußten* (ediția a 10-a), Leipzig. (prima ediție, 1869).
- HARTMANN, H., (1924) vezi Betlheim, P., și Hartmann, H. (1924).
- HENNINGS, J.C., (1784) *Von den Träumen und Nachtwandlern*, Weimar.
- HENZEN, W., (1890) *Über die Träume in der altnordischen Sagaliteratur* (Dissertation), Leipzig.
- HERBART, J.F., (1892) *Psychologie als Wissenschaft neu gegründet auf Erfahrung, Metaphysik und Mathematik. (Zweiter, analytischer Teil)*; vol. 6 în *Herbarts Sämtliche Werke* (editat de K. Kehrbach), Langensalza. (prima ediție, Königsberg, 1825).
- HERMANN, K.F., (1858) *Lehrbuch der gottesdienstlichen Alterthümer der Griechen* (ediția a doua), Heidelberg. (partea a doua în *Lehrbuch der griechischen Antiquitäten*). (1882) *Lehrbuch der griechischen Privatalterthümer* (ediția a treia), Freiburg. Partea IV în *Lehrbuch der griechischen Antiquitäten*.
- HERODOT, *Geschichte*.
[Deutsche Übersetzung von Friedrich Lange: *Die Geschichten des Herodotos* (neu hrsg. von O. Güthling), II. Teil, Leipzig [um 1885], 6. Buch: *Erato*.]
- HERVEY DE SAINT-DENYS, MARQUIS D', (1867) *Les rêves et les moyens de les diriger*, Paris (publicată anonim).
- HILDEBRANDT, F. W (1875) *Der Traum und seine Verwerthung für's Leben*,. Leipzig.
- HIPOCRAT, *Die alte Heilkunst – traducere germană* în Hippocrates, *Schriften* (editor Hans Diller), Hamburg, 1962, pp. 210-11.

Die Regelung der Lebensweise – ibid., pp. 253-61.

HITSCHMANN, E., (1913) „Goethe als Vatersymbol“, *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, vol. 1, p. 569.

HOBBS, T., (1651) *Leviathan*, Londra.

HOFFBAUER, J.C., (1796) *Naturlehre der Seele*, Halle.

HOHNBAUM, C., (1830) în C. F. Nasse: *Jb. Anthrop.*, vol. 1.

HUG-HELLMUTH, H. von (1911) „Analyse eines Traumes eines 5^{1/2} jährigen Knaben“, *Zentbl. Psychoanal.*, vol. 2, p. 122.

(1913) „Kinderträume“, *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, vol. 1, p. 470.

(1915) „Ein Traum, der sich selbst deutet“, *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, vol. 3, p. 33.

IDELER, K.W., (1853) „Über die Entstehung des Wahnsinns aus Träumen“, *Annalen des Charité-Krankenhauses*, Berlin, vol. 3 (2), p. 284.

IWAYA, S., (1902) „Traumdeutung in Japan“, *Ost-Asien*, vol. 5, p. 312.

JEKELS, L., (1917) „Shakespeares Macbeth“, *Imago*, vol. 5, p. 170.

JESSEN, P., (1855) *Versuch einer wissenschaftlichen Begründung der Psychologie*, Berlin.

JODL, F., (1896) *Lehrbuch der Psychologie*, Stuttgart.

JONES, E., (1910a) „The Oedipus Complex as an Explanation of Hamlet's Mystery“, *Am. J. Psychol.*, vol. 21, p. 72. [Deutsche Übersetzung von Paul Tausig: *Das Problem des Hamlet und der Ödipus-Komplex*, Leipzig und Wien, 1912.]

(1910b) „Freud's Theory of Dreams“, *Am. J. Psychol.*, vol. 21, p. 283.

(1911) „The Relationship between Dreams and Psychoneurotic Symptoms“, *Am. J. Insanity*, vol. 68, p. 57.

(1912a) „Unbewußte Zahlenbehandlung“, *Zentbl. Psychoanal.*, vol. 2, p. 241.

- (1912b) „A Forgotten Dream“, *J. abnorm. Psychol.*, vol. 7, p. 5.
- (1914a) „Frau und Zimmer“, *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, vol. 2, p. 380.
- (1914b) „Zahnziehen und Geburt“, *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, vol. 2, p. 380.
- (1916) „The Theory of Symbolism“, *Brit. J. Psychol.*, vol. 9, p. 181.
- [*Deutsche Übersetzung* von Hanns Sachs: „Die Theorie der Symbolik“, *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, Bd. 5, S. 244.]
- (1949) *Hamlet and Oedipus*, Londra.
- (1960) *Das Leben und Werk von Sigmund Freud*, vol. 1, Bern und Stuttgart.
- JOSEPHUS, FLAVIUS, *Antiquitates Judaicae*: trad. rom. de Ion Acsan, Ed. Hasefer, București, 1999.
- JUNG, C.G., (1906) (editor) *Diagnostische Assoziationsstudien* (2 vol.), Leipzig.
- (1907) *Über die Psychologie der Dementia praecox*, Halle.
- (1910a) „Über Konflikte der kindlichen Seele“, *Jb. psychoanalyt. Psychopath. Forsch.*, vol. 2, p. 33.
- (1910b) „Ein Beitrag zur Psychologie des Gerüchtes“, *Zentbl. Psychoanal.*, vol. 1, p. 81.
- (1911) „Ein Beitrag zur Kenntnis des Zahlentraumes“, *Zentbl. Psychoanal.*, vol. 1, p. 567.
- KANT, I., (1764) *Versuch über die Krankheiten des Kopfes*, Königsberg.
- (1798) *Anthropologie in pragmatischer Hinsicht abgefaßt*, Königsberg.
- KARPINSKA, L. von, (1914) „Ein Beitrag zur Analyse «sinnloser» Worte im Traume“, *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, vol. 2, p. 164.
- KAZOWSKY, A.D., (1901) „Zur Frage nach dem Zusammenhange von Träumen und Wahnvorstellungen“, *Neurol. Zentbl.*, vol. 20, p. 440 și p. 508.

- KIRCHGRABER, F., (1912) „Der Hut als Symbol des Genitales“
Zentbl. Psychoanal., vol. 3, p. 95.
- KLEINPAUL, R., (1898) *Die Lebendigen und die Toten in Volksglauben, Religion und Sage*, Leipzig.
- KRAUSS, A., (1858-59) „Der Sinn im Wahnsinn“, *Allg. Z. Psychiat.*, vol. 15, p. 617, și vol. 16, p. 10 și p. 222.
- KRIS, E., (1950) *Introducere pt. S. Freud, Aus den Anfängen der Psychoanalyse*, Londra; Frankfurt pe Main (Fischer Paperbacks), 1962.
- LADD, G.T., (1892) „Contribution to the Psychology of Visual Dreams“, *Mind*, (New Series) vol. 1, p. 299.
- LANDAUER, K. (1918) „Handlungen des Schlafenden“, *Z. ges. Neurol. Psychiat.*, vol. 39, p. 329.
- LASÈGUE, G., (1881) „Le délire alcoolique n'est pas un délire, mais un rêve“, *Archs gen Med.*, vol. 2, p. 513.
- LAUER, C., (1913) „Das Wesen des Traumes in der Beurteilung der talmudischen und rabbinischen Literatur“, *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, vol. 1, p. 459.
- LEHMANN, A., (1908) *Aberglaube und Zauberei von den ältesten Zeiten bis in die Gegenwart (traducere germană de Petersen)*, Stuttgart.
- LÉ LORRAIN, J., (1894) „La durée du temps dans les rêves“, *Rev. phil.*, vol. 38, p. 275.
(1895) „Le rêve“, *Rev. phil.*, vol. 40, p. 59.
- LELUT, L.-F., (1852) „Mémoire sur le sommeil, les songes et le sonnambulisme“, *Ann. méd.-psychol.*, [seria a doua] vol. 4, p. 331.
- LEMOINE, A. (1855) *Du sommeil au point de vue physiologique et psychologique*, Paris.
- LEROY *Vezi Bernard-Leroy.*
- LEURET, F. (1834) *Fragments psychologiques sur la folie*, Paris.
- LIÉBEAULT, A.A., (1889) *Le sommeil provoqué et les états analogues*, Paris.
- LIPPS, T., (1883) *Grundtatsachen des Seelenlebens*, Bonn.

- (1897) „Der Begriff des Unbewußten in der Psychologie“, *Records of the Third Int. Congr. Psychol.*, München.
- LLOYD, W., (1877) *Magnetism and Mesmerism in Antiquity*, Londra.
- LÖWINGER, (1908) „Der Traum in der jüdischen Literatur“, *Mitt. jüd. Volksk.*, vol. 10.
- LUCRETIUS, *De rerum natura*. (35-6) – trad. rom. de D. Murăraşu: *Poemul naturii*, Editura Minerva, Bucureşti, 1981.
- LYNKEUS [J. POPPER], (1899) *Phantasien eines Realisten*, Dresda.
- MAASS, J.G.E., (1805) *Versuch über die Leidenschaften*, Halle.
- MACARIO, M.M.A., (1847) „Des rêves considérés sous le rapport physiologique et pathologique“, partea IV, *Ann. méd.-psychol.*, [seria 1] vol. 9, p. 27.
- (1857) *Du sommeil, des rêves et du sonnambulisme dans l'état de santé et de maladie*, Paris-Lyon.
- MACNISH, R., (1830) *Philosophy of Sleep*, Glasgow.
- MAEDER, A., (1908) „Die Symbolik in den Legenden, Märchen, Gebräuchen und Träumen“, *Psychiat.-neurol. Wschr.*, vol. 10, p. 55.
- (1912) „Über die Funktion des Traumes“, *Jb. psychoanalyt. psychopath. Forsch.*, vol. 4, p. 692.
- MAINE DE BIRAN, M.F.P., (1834) *Nouvelles considérations sur les rapports du physique et du moral de l'homme* (editor V. Cousin), Paris.
- MARCINOWSKI, J., (1911) „Eine kleine Mitteilung“, *Zentbl. Psychoanal.*, vol. 1, p. 575.
- (1912a) „Gezeichnete Träume“, *Zentbl. Psychoanal.*, vol. 2, p. 490.
- (1912b) „Drei Romane in Zahlen“, *Zentbl. Psychoanal.*, vol. 2, p. 619.
- MAUDSLEY, H., (1868) *Physiology and Pathology of Mind* (ediția a 2-a), Londra.

- MAURY, L.F.A., (1853) „Nouvelles observations sur les analogies des phénomènes du rêve et de l'aliénation mentale“, partie II, *Ann. méd.-psychol.*, vol. 5, p. 404.
(1878) *Le sommeil et les rêves*, Paris (prima ediție, 1861).
- MEIER, G.F., (1758) *Versuch einer Erklärung des Nachtwandelns*, Halle.
- MEYNERT, T., (1892) *Sammlung von populärwissenschaftlichen Vorträgen über den Bau und die Leistungen des Gehirns*, Viena.
- MIURA, K., (1906) „Über japanische Traumdeuterei“, *Mitt. dt. Ges. Naturk. Ostasiens*, vol. 10, p. 291.
- MOREAU, J., (1855) „De l'identité de l'état de rêve et de folie“, *Ann. méd.-psychol.*, (seria 3) vol. 1, p. 361.
- MÜLLER, J., (1826) *Über die phantastischen Gesichterscheinungen*, Koblenz.
- MYERS, F.W.H., (1892) „Hypermnesic Dreams“, *Proc. Soc. Psych. Res.*, vol. 8, p. 362.
- NÄCKE, P., (1903) „Über sexuelle Träume“, *Arch. KrimAnthropol.*, p. 307.
(1905) „Der Traum als feinstes Reagens f. d. Art d. sexuellen Empfindens“, *Mschr. Krim.-Psychol.*, vol. 2, p. 500.
(1907) „Kontrastträume und spezielle sexuelle Kontrastträume“, *Arch. KrimAnthropol.*, vol. 24, p. 1.
(1908) „Beiträge zu den sexuellen Träumen“, *Arch. KrimAnthropol.*, vol. 29, p. 363.
(1911) „Die diagnostische und prognostische Brauchbarkeit der sexuellen Träume“, *Ärztl. Sachv.-Ztg.*, nr. 2.
- NEGELEIN, J. von, (1912) „Der Traumschlüssel des Jaggadeva“, *Relig. Gesch. Vers.*, vol. 11, p. 4.
- NELSON, J., (1888) „A Study of Dreams“, *Am. J. Psychol.*, vol. 1, p. 367.

- NORDENSKJÖLD, O., și alții (1904) *Antarctic. Zwei Jahre in Schnee und Eis am Südpol* (2 vol.), Berlin.
- OPPENHEIM, D.E., și FREUD, S., (1957) vezi Freud., S. (1957a [1911]).
- PACHANTONI, D., (1909) „Der Traum als Ursprung von Wahneideen bei Alkoholdelirianten“, *Zentbl. Nervenheilk.*, vol. 32, p. 796.
- PAULHAN, F., (1894) „À propos de l'activité de l'esprit dans le rêve“, în „Correspondence“, *Rev. phil.*, vol. 38, p. 546.
- PEISSE, L. (1857) *La médecine et les médecins*, Paris.
- PESTALOZZI, R. (1956) Articol în *Neue Zürcher Zeitung*, 1 iulie.
- PFAFF, E.R., (1868) *Das Traumleben und seine Deutung nach den Prinzipien der Araber, Perser, Griechen, Inder und Egypter*, Leipzig.
- PFISTER, O., (1909) „Ein Fall von psychoanalytischer Seelsorge und Seelenheilung“, *Evangelische Freiheit*, Tübingen, vol. 9, p. 108.
(1911-12) „Die psychologische Enträtselung der religiösen Glossolie und der automatischen Kryptographie“, *Jb. psychoanalyt. psychopath. Forsch.*, vol. 3, p. 427 și p. 730.
(1913) „Kryptolie, Kryptographie und unbewußtes Vexierbild bei Normalen“, *Jb. psychoanalyt. psychopath. Forsch.*, vol. 5, p. 117.
- PICHON, A.E., (1896) *Contribution à l'étude des délires oniriques ou délires de rêve*, Bordeaux.
- PILCZ, A., (1899) „Über eine gewisse Gesetzmäßigkeit in den Träumen“ (rezumatul autorului), *Mshr. Psychiat. Neurol.*, vol. 5, p. 231.
- PLATON, *Republica*, trad. de Andrei Cornea, Teora, București, 1998.
- POHORILLES, N.E., (1913) „Eduard von Hartmanns Gesetz der von unbewußten Zielvorstellungen geleiteten As-

- soziationen“, *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, vol. 1, p. 605.
- PÖTZL, O., (1917) „Experimentell erregte Traumbilder in ihren Beziehungen zum indirekten Sehen“, *Z. ges. Neurol. Psychiat.*, vol. 37, p. 278.
- PRINCE, MORTON, (1910) „The Mechanism and Interpretation of Dreams“, *J. abnorm. Psychol.*, vol. 5, p. 139.
- PURKINJE, J.E., (1846) „Wachen, Schlaf, Traum und verwandte Zustände“, în R. Wagner, *Handwörterbuch der Physiologie mit Rücksicht auf physiologische Pathologie*, Braunschweig, vol. 3, p. 412.
- PUTNAM, J.J., (1912) „Ein charakteristischer Kindertraum“, *Zentbl. Psychoanal.*, vol. 2, p. 328.
- RAALTE, F. van, (1912) „Kinderdroomen“, *Het Kind*, ianuarie.
- RADESTOCK, P., (1879) *Schlaf und Traum*, Leipzig.
- RANK, O., (1909) *Der Mythos von der Geburt des Helden*, Leipzig și Viena.
- (1910) „Ein Traum, der sich selbst deutet“, *Jb. psychoanalyt. psychopath. Forsch.*, vol. 2, p. 465.
- (1911a) „Beispiel eines verkappten Ödipustraumes“, *Zentbl. Psychoanal.*, vol. 1, p. 167.
- (1911b) „Belege zur Rettungsphantasie“, *Zentbl. Psychoanal.*, vol. 1, p. 331.
- (1911c) „Zum Thema der Zahnreizträume“, *Zentbl. Psychoanal.*, vol. 1, p. 408.
- (1912a) „Die Symbolschichtung im Wecktraum und ihre Wiederkehr im mythischen Denken“, *Jb. psychoanalyt. psychopath. Forsch.*, vol. 4, p. 51.
- (1912b) „Aktuelle Sexualregungen als Traumansätze“, *Zentbl. Psychoanal.*, vol. 2, p. 596.
- (1912c) *Das Inzest-Motiv in Dichtung und Sage*, Leipzig și Viena.

- (1913) „Eine noch nicht beschriebene Form des Ödipus-Traumes“, *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, vol. 1, p. 151.
- (1914a) „Traum und Dichtung“, în S. Freud, *Die Traumdeutung* (de la ediția a 4-a până la ediția a 7-a), Leipzig și Viena.
- (1914b) „Traum und Mythos“, în S. Freud, *Die Traumdeutung* (de la ediția a 4-a până la ediția a 7-a), Leipzig și Viena.
- (1914c) „Die «Geburts-Rettungsphantasie» în Traum und Dichtung“, *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, vol. 2, p. 43.
- RANK, O., și SACHS, H., (1913) *Die Bedeutung der Psychoanalyse für die Geisteswissenschaften*, Wiesbaden.
- RÉGIS, E., (1894) „Les hallucinations oniriques ou du sommeil des dégénérés mystiques“, *Compte rendu Congres Méd. Alién.*, Paris, 1895, p. 260.
- REIK, T., (1911) „Zur Rettungssymbolik“, *Zentbl. Psychoanal.*, vol. 1, p. 499.
- (1915) „Gold und Kot“, *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, vol. 3, p. 183.
- REITLER, R., (1913a) „Zur Augensymbolik“, *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, vol. 1, p. 159.
- (1913b) „Zur Genital- und Sekret-Symbolik“, *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, vol. 1, p. 492.
- ROBERT, W., (1886) *Der Traum als Naturnotwendigkeit erklärt*, Hamburg.
- ROBITSEK, A., (1912) „Zur Frage der Symbolik in den Träumen Gesunder“, *Zentbl. Psychoanal.*, vol. 2, p. 340.
- ROFFENSTEIN, G., (1923) „Experimentelle Symbolträume“, *Z. ges. Neurol. Psychiat.*, vol. 87, p. 362.
- RORSCHACH, H., (1912) „Zur Symbolik der Schlange und der Krawatte“, *Zentbl. Psychoanal.*, vol. 2, p. 675.
- SACHS, H., (1911) „Zur Darstellungs-Technik des Traumes“, *Zentbl. Psychoanal.*, vol. 1, p. 413.

- (1912) „Traumdeutung und Menschenkenntnis“, *Jb. psychoanalyt. psychopath. Forsch.*, vol. 3, p. 568.
- (1913) „Ein Traum Bismarcks“, *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, vol. 1, p. 80.
- (1914) „Das Zimmer als Traumdarstellung des Weibes“, *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, vol. 2, p. 35.
- SACHS, H., și RANK, O., (1913) *vezi Rank, O., și Sachs, H. (1913).*
- SALOMON ALMOLI BEN JACOB, (1637) *Pithrôn Chalômôth*, Amsterdam.
- SANCTIS, SANTE de, (1896) *I sogni e il sonno nell' isterismo e nella epilessia*, Roma.
- (1897a) „Les maladies mentales et les rêves“, extras din *Ann. Soc. Méd. de Gand*, vol. 76, p. 177.
- (1897b) „Sui rapporti d'identità, di somiglianza, di analogia e di equivalenza fra sogno e pazzia“, *Riv. quindicinale Psicol. Psichiat. Neuropatol.*, 15 noiembrie.
- (1898a) „Psychoses et rêves“, *Rapport au Congrès de neurol. et d'hypnologie de Bruxelles 1897; Comptes rendus*, vol. 1, p. 137.
- (1898b) „I sogni dei neuropatici e dei pazzi“, *Arch. psichiat. antrop. crim.*, vol. 19, p. 342.
- (1899) *I sogni*, Torino.
- SCHERNER, K.A., (1861) *Das Leben des Traumes*, Berlin.
- SCHLEIERMACHER, F.E.D., (1862) *Psychologie*, în *Gesammelte Werke* (editor L. George), vol. 6, III, Berlin.
- SCHOLZ, F., (1887) *Schlaf und Traum*, Leipzig.
- SCHOPENHAUER, A., (1862) „Versuch über das Geistersehen und was damit zusammenhängt“, *Parerga und Paralipomena* (V) (ediția a doua.), vol. 1, p. 213, Berlin. (prima ediție, Leipzig, 1851). În *Sämtliche Werke* (editor A. Hübscher) (ediția a doua), vol. 5, p. 239, Wiesbaden, 1946.

- SCHRÖTTER, K., (1912) „Experimentelle Träume“, *Zentbl. Psychoanal.*, vol. 2, p. 638.
- SCHUBERT, G.H. von, (1814) *Die Symbolik des Traumes*, Bamberg.
- SCHWARZ, F., (1913) „Traum und Traumdeutung nach «Abdalgani an-Nabulusi»“, *Z. dt. morgenl. Ges.*, vol. 67, p. 437.
- SECKER, F., (1910) „Chinesische Ansichten über den Traum“, *Neue metaphysische Rundschau*, vol. 17, p. 101.
- SEGEL, B.W., și BERNSTEIN, I., (1908) *vezi Bernstein, I., și Segel, B.W. (1908)*
- SIEBECK, H., (1877) „Das Traumleben der Seele“, *Sammlung gemeinverständlicher Vorträge*, Berlin.
- SILBERER, H., (1909) „Bericht über eine Methode, gewisse symbolische Halluzinations-Erscheinungen hervorgerufen und zu beobachten“, *Jb. psychoanalyt. psychopath. Forsch.*, vol. 1, p. 513.
- (1910) „Phantasie und Mythos“, *Jb. psychoanalyt. psychopath. Forsch.*, vol. 2, p. 541.
- (1912) „Symbolik des Erwachens und Schwellensymbolik überhaupt“, *Jb. psychoanalyt. psychopath. Forsch.*, vol. 3, p. 621.
- (1914) *Probleme der Mystik und ihrer Symbolik*, Leipzig și Viena.
- SIMON, P.M., (1888) *Le monde des rêves*, Paris.
- SPERBER, H., (1912) „Über den Einfluß sexueller Momente auf Entstehung und Entwicklung der Sprache“, *Imago*, vol. 1, p. 405.
- SPIELREIN, S., (1913) „Traum von «Pater Freudenreich»“, *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, vol. 1, p. 484.
- SPITTA, H., (1882) *Die Schlaf- und Traumzustände der menschlichen Seele* (ediția a 2-a), Tübingen (prima ediție, 1878).
- SPITTELER, C., (1914) *Meine frühesten Erlebnisse*, Jena.
- STANNIUS, H., (1849) *Das peripherische Nervensystem der Fische, anatomisch und physiologisch untersucht*, Rostock.

- STÄRCKE, A., (1911) „Ein Traum, der das Gegenteil einer Wunscherfüllung zu verwirklichen schien“, *Zentbl. Psychoanal.*, vol. 2, p. 86.
- STÄRCKE, J., (1913) „Neue Traumexperimente in Zusammenhang mit älteren und neueren Traumtheorien“, *Jb. psychoanalyt. psychopath. Forsch.*, vol. 5, p. 233.
- STEKEL, W., (1909) „Beiträge zur Traumdeutung“, *Jb. psychoanalyt. psychopath. Forsch.*, vol. 1, p. 458.
(1911) *Die Sprache des Traumes*, Wiesbaden (ediția a 2-a, 1922).
- STRICKER, S., (1879) *Studien über das Bewußtsein*, Viena.
- STRÜMPELL, A. von, (1883-84) *Lehrbuch der speciellen Pathologie und Therapie der inneren Krankheiten*, Leipzig.
- STRÜMPELL, L., (1877) *Die Natur und Entstehung der Träume*, Leipzig.
- STUMPF, E.J.G., (1899) *Der Traum und seine Deutung*, Leipzig.
- SULLY, J., (1893) „The Dream as a Revelation“, *Fortnightly Rev.*, vol. 53, p. 354.
- SWOBODA, H., (1904) *Die Perioden des menschlichen Organismus in ihrer psychologischen und biologischen Bedeutung*, Leipzig și Viena.
- TANNERY, M.P., (1898) „Sur la mémoire dans le rêve“, *Rev. phil.*, vol. 45, p. 637.
- TAUSK, V., (1913) „Zur Psychologie der Kindersexualität“, *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, vol. 1, p. 444.
(1914) „Kleider und Farben im Dienste der Traumdarstellung“, *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, vol. 2, p. 464.
- TFINKDJI, J., (1913) „Essai sur les songes et l'art de les interpréter (onirocritie) en Mésopotamie“, *Anthropos*, vol. 8, p. 505.
- THOMAYER, J., (1897) „La signification de quelques rêves“, recueilli par V. Simerka, *Rev. neurol.*, vol. 5, p. 98.
- TISSIÉ, P., (1898) *Les rêves, physiologie et pathologie*, Paris (prima ediție, 1870).

- TOBOWOLSKA, J., (1900) *Étude sur les illusions de temps dans les rêves du sommeil normal* (Dissertation), Paris.
- TOBOWOLSKA, J. și BERNARD-LEROY, E., (1901) *vezi Bernard-Leroy, E. și Tobowolska, J. (1901).*
- VARENDONCK, J., (1921) *The Psychology of Day-Dreams*, Londra.
- VASCHIDE, N., (1911) *Le sommeil et les rêves*, Paris.
- VESPA, B., (1897) „Il sonno e i sogni nei neuro- e psicopatici“, *Boll. Soc. Lancisiana Osp.*, vol. 17, p. 193.
- VOLD, J. MOURLY, (1896) „Expériences sur les rêves et en particulier sur ceux d'origine musculaire et optique“ (Referat), *Rev. phil.*, vol. 42, p. 542.
(1910-12) *Über den Traum* (2 vol.) (editat de O. Klemm), Leipzig.
- VOLKELT, J., (1875) *Die Traum-Phantasie*, Stuttgart.
- WALDEYER, W., (1891) „Über einige neuere Forschungen im Gebiete der Anatomie des Centralnervensystems“, *Berl. klin. Wschr.*, vol. 28, p. 691.
- WEED, S., și HALLAM, F., (1896) *vezi Hallam, F., și Weed, S. (1896).*
- WEYGANDT, W., (1893) *Entstehung der Träume*, Leipzig.
- WHITON CALKINS, *Vezi Calkins, M.W.*
- WIGGAM, A., (1909) „A Contribution to the Data of Dream Psychology“, *Ped. Sem. J. Genet. Psychol.*, vol. 16, p. 250.
- WINTERSTEIN, A. von, (1912) „Zwei Belege für die Wunscherfüllung im Traume“, *Zentbl. Psychoanal.*, vol. 2, p. 292.
- WITTELS, F., (1924) *Sigmund Freud: der Mann, die Lehre, die Schule*, Viena.
- WUNDT, W., (1874) *Grundzüge der physiologischen Psychologie*, Leipzig.
- ZELLER, A., (1818) „Irre“, în J.P. Ersch și J.G. Gruber, *Allgemeine Encyclopedie der Wissenschaften und Künste*, vol. 24, p. 120.

B

Lista lucrărilor despre vis publicate înainte de 1900

[*Lucrări indicate de Freud în bibliografiile sale,
dar pe care nu le citează direct în text*]

- AHMAD IBN SİRİN, *Achmetis f. Seirim Oneirocriticae*, ed. N. Rigaltius, Paris, 1603.
- ALBERTI, MICHAEL, (1744) *Diss. de insomniorum influxi in sanitatem et morbos*. Resp. Titius Halae M.
- ALIX, (1883) „Les rêves“, *Rev. Sci. Industr.* (seria a treia), vol. 6, p. 554.
- ANON, (1890) „Rêves et l'hypnotisme“, *Le Monde*, 25 aug.
(1890) „Science of Dreams“, *The Lyceum*, p. 28, Dublin.
(1893) „The Utility of Dreams“, *J. Comp. Neurol.*, vol. 3, p. 17, Granville.
- BACCI, DOMENICO, (1857) *Sui sogni e sul sonnambulismo, pensiero fisiologico-metafisici*. Venedig.
- BALL, B., (1885) *La morphinomanie, les rêves prolongés*, Paris.
- BENEZÉ, EMIL, (1897) „Das Traummotiv in der mittelhochdeutschen Dichtung bis 1250 und in alten deutschen Volksliedern“, *Benezé : Sageng. und lit.-hist. Unters.*, 1, *Das Traummotiv*, Halle.
- BENINI, V., (1898) „Nel moneto dei sogni“, *Il Pensiero nuovo*, aprilie.
- BIRKMAIER, HIERON, (1715) *Licht im Finsterniss der nächtlichen Gesichte und Träume*, Nürnberg.
- BISLAND, E., (1896) „Dreams and their Mysteries“, *N. Am. Rev.*, vol. 162, p. 716.

- BRADLEY, F.H., (1894) „On the Failure of Movement in Dream“, *Mind*, (serie nouă), vol. 3, p. 373, Londra.
- BRANDER, R., (1884) *Der Schlaf und das Traumleben*, Leipzig.
- BREMER, L., (1893) „Traum und Krankheit“, *New York med. Mschr.*, vol. 5, p. 281.
- BUSSOLA, SERAFINO, (1834) *De somniis*, (Dissertation) Ticini Reg.
- CAETANI-LOVATELLI, E., (1889) „I sogni e l'ipnotismo nel mondo antico“, *Nuova Antologia*, vol. 24, seria III, 1 dec.
- CANE, FRANCIS E., (1889) „The Physiology of Dreams“, *The Lancet*, vol. 67, (II), p. 1330 (28 dec.)
- CARDANO, GIROLAMO, (1562) *Somniorum synesiorum, omnis generis insomnia explicantes libri IV*, Basel (ediția a doua în *Opera omnia Cardani*, vol. 5, p. 593, Lyon, 1663.)
- CARIERO, ALESSANDRO, (1575) *De somniis deque divinatione per somnia*, Padova.
- CARPENTER, (1849-52) „Dreaming“ (under „Sleep“), *Cyclop. of Anat. and Physiol.*, vol. 4, p. 687, Londra.
- CLAVIÈRE, (1897) „La rapidité de la pensée dans le rêve“, *Rev. phil.*, vol. 43, p. 507.
- COUTTS, G.A., (1896) „Night-terrors“, *Amer., J. med. Sc. D.L.*, (1895) „À propos de l'appréciation du temps dans le rêve“, *Rev. phil.*, vol. 40, p. 69.
- DAGONET, H., (1889) „Du rêve et du délire alcoolique“, *Ann. méd.-psychol.*, (seria a 7-a) vol. 10, p. 193.
- DANDOLO, G., (1889) *La coscienza nel sogno*, Padova.
- DECHAMBRE, A., (1880) „Cauchemar“, *Dict. encycl. sc. méd.*, vol. 2, p. 48.
- DIETRICH, J.D., (1726) *An ea, quae hominibus in somno et somnio accidunt, iisdem possint imputari?* resp. Gava, Wittenberg.

- DOCHMASA, A.M., (1890) *Dreams and their Significance as Forerobodings of Disease*, Kazan.
- DREHER, E., (1890) „Sinneswahrnehmung und Traumbild“, *Reichsmed. Anzeiger*, vol. 15, nr. 20, 21, 22, 23, 24; vol. 16, nr. 3, 8, Leipzig.
- DUCOSTÉ, M., (1899) „Les songes d'attaques des épileptiques“, *Journ. Méd. Bordeaux*, 26 nov. și 3 dec.
- DU PREL, C., (1869) „Oneirokritikon: der Traum vom Standpunkte des transcend. Idealismus“, *Deutsche Vierteljahrschrift*, vol. 2, Stuttgart.
- (1880) *Psychologie der Lyrik*, Leipzig.
- (1889) „Künstliche Träume“, *Sphinx*, iulie
- EGGER, V., (1888) „Le sommeil et la certitude, le sommeil et la mémoire“, *Critique philos.*, vol. 1, p. 341, Paris.
- ELLIS, HAVELOCK, (1895) „On Dreaming of the Dead“, *Psychol. Rev.*, vol. 2, p. 458.
- (1897) „A Note on hypnagogic Paramnesia“, *Mind*, vol. 6, p. 283.
- ERDMANN, J.E., (1855) „Das Träumen“, *Ernste Spiele*, cap. 12, Berlin.
- ERIC, VINZ. von, (1874) *Über den Unterschied von Traum und Wachen*, Praga.
- ESCANDE DE MESSIÈRES, (1895) „Les rêves chez les hystériques“ (Dissertation), Bordeaux.
- FAURE, (1876) „Études sur les rêves morbides. Rêves persistants“, *Arch. génér. Méd.*, (seria a 6-a) vol. 27, p. 550.
- FENIZIA, (1896) „L'azione suggestiva delle cause esterne nei sogni“, *Arch. per l'Antrop.*, vol. 26.
- FÉRÉ, C., (1897) „Les rêves d'accès chez les épileptiques“, *Méd. mod.*, 8 dec.
- FISCHER, JOH., (1899) *Ad artis veterum onirocriticae historiam symbola*, (Dissertation) Jena.
- FLORENTIN, V., (1899) „Das Traumleben: Plauderei“, *Alte und neue Welt*, vol. 33, p. 725.

- FORNASCHON, H., (1897) „Die Geschichte eines Traumes als Beitrag der Transcendentalpsychologie“, *Psychische Studien*, vol. 24, p. 274.
- FRENSBERG, (1885) „Schlaf und Traum“, *Sammlung gemeinverst. wiss. Vortr.*, Virchow-Holtzendorff, seria 20, vol. 466.
- FRERICHS, J.H., (1866) *Der Mensch: Traum, Herz, Verstand*, Norden.
- GALEN, *De praecognitione, ad Epigenem*, Lyon, 1540.
- GIRGENSOHN, L., (1845) *Der Traum: psychol.-physiol. Versuch*.
- GLEICHEN-RUSSWURM, A. von, (1899) „Traum in der Dichtung“, *Nat. Z.*, nr. 553-559.
- GLEY, E., (1898) „Appréciation du temps pendant le sommeil“, *L'intermédiaire des Biologistes*, vol. 10, p. 228.
- GORTON, D.A., (1896) „Psychology of the Unconscious“, *Amer. med. Times*, vol. 24, p. 33 și p. 37.
- GOULD, G.M., (1889) „Dreams, Sleep, and Consciousness“, *The Open Court* (Chicago), 2, 1433-6 și 1444-7.
- GRABENER, G.C., (1710) *Ex antiquitate judaica de menûdim bachalôm sive excommunicatis per insomnia exerc. resp. Klebius*, Wittemberg.
- GRAFFUNDER, P.C., (1894) „Traum und Traumdeutung“, *Sammlung gemeinverständlicher wiss. Vorträge*, vol. 197.
- GREENWOOD, F., (1894) *Imaginations in Dreams and their Study*, Londra.
- GROT, N., (1878) *Dreams, a Subject of Scientific Analysis* (în rusă), Kiev
- GUARDIA, J.M., (1892) „La personnalité dans les rêves“, *Rev. phil.*, vol. 34, p. 225.
- GUTFELDT, I., (1899) „Ein Traum“, *Psychol. Studien*, vol. 26, p. 491.
- HAMPE, T., (1896) „Über Hans Sachsens Traumgedichte“, *Z. deutsch. Unterricht*, vol. 10, p. 616.
- HEERWAGEN, (1889) „Statist. Untersuch. über Träume u. Schlaf“, *Philos. Stud.*, vol. 5, p. 301.

- HILLER, G., (1899) „Traum, Ein Kapitel zu den zwölf Nächten“, *Leipz. Tagbl. und Anz.*, nr. 657, anexa 1.
- HITSCHMANN, F., (1894) „Über das Traumleben der Blinden“, *Z. Psychol.*, vol. 7, p. 387.
- JASTROW, J., (1888) „The Dreams of the Blind“, *New Princeton Rev.*, vol. 5, p. 18.
- JENSEN, J., (1871) „Träumen und Denken“, *Samml. gemeinv. wiss. Votr.*, Virchow-Holtzendorff, seria a 6-a, vol. 134.
- KINGSFORD, A., (1888) *Dreams and Dream-Stories*, (editat de E. Maitland) (ediția a doua), Londra.
- KLOEPFEL, F., (1899) „Träumerei und Traum: Allerlei aus unserem Traumleben“, *Universum*, vol. 15, p. 2469 și p. 2607.
- KRAMAR, OLDRIČH, (1882) *O spánku a snu*, *Prager Akad. Gymn.*
- KRASNICKI, E. von, (1897) „Karls IV. Wahrtraum“, *Psych. Stud.*, vol. 24, p. 697.
- KUCERA, E., (1895) „Aus dem Traumleben“, *Mähr-Weisskirchen, Gymn.*
- LAISTNER, L., (1889) *Das Rätsel der Sphinx* (2 vol.), Berlin.
- LANDAU, M., (1892) „Aus dem Traumleben“, *Münchener Neueste Nachrichten*, 9 ian.
- LAUPTS, (1895) „Le fonctionnement cérébral pendant le rêve et pendant le sommeil hypnotique“, *Ann. mçd.-psychol.*, (seria a 8-a), vol. 2, p. 354.
- LEIDESDORF, M., (1880) „Das Traumleben“, *Sammlung der „Alma Mater“*, Viena.
- LERCH, M.F., (1883-84) „Das Traumleben und seine Bedeutung“, *Gymn. Progr.*, Komotau.
- LIBERALI, FRANCESCO, (1834) *Dei sogni*, (Dissertation) Padova.
- LIÉBEAULT, A., (1893) „À travers les états passifs, le sommeil et les rêves“, *Rev. hypnot.*, vol. 8, p. 41, p. 65 și p. 106.
- LUKSCH, L., (1894) *Wunderbare Traumerfüllung als Inhalt des wirklichen Lebens*, Leipzig.

- MACARIO, M.M.A., (1846) „Des rêves, considérés sous le rapport physiologique et pathologique“, părțile I, II, III, *Ann. méd-psychol.*, (seria întâi) vol. 8, p. 170, p. 180 și p. 184.
 (1889) „Des rêves morbides“, *Gaz. méd. de Paris*, vol. 8, p. 1, p. 85, p. 97, p. 109 și p. 121.
- MACFARLANE, A.W., (1890) „Dreaming“, *Edinb. med. J.*, vol. 36, p. 499.
- MAINE DE BIRAN, M.F.P., (1792) „Nouvelles considérations sur le sommeil, les songes et le sonnambulisme“, *Œuvres Philosophiques*, p. 209, (editat de V. Cousin), Paris, 1841.
- MAURY, L.F.A., (1857) „De certains faits observés dans les rêves“, *Ann. méd.-psychol.*, (seria a 3-a) vol. 3, p. 157.
- MEISEL, JOS. (pseud.), (1783) *Natürlich-göttliche und teuflische Träume*, Sieghartstein.
- MELINAND, M.C., (1898) „Dream and Reality“, *Popular Science Monthly*, vol. 54, p. 96.
- MELZENTIN, C., (1899) „Über wissenschaftliche Traumdeutung“, *Gegenwart*, nr. 50, Leipzig.
- MENTZ, R., (1888) *Die Träume in den altfranzösischen Karls- und Artusepen*, Marburg.
- MONROE, W.S., (1899) „A study of taste-dreams“, *Am. J. Psychol.*, vol. 10, p. 326.
- MOREAU DE LA SARTHE, J.L., (1820) „Rêve“, *Dict. sc. méd.*, vol. 48, p. 245.
- MOTET, (1829-36) „Cauchemar“, *Dict. méd. chir. pratiques*, Paris.
- MURRAY, J.C., (1894) „Do we ever dream of tasting?“ *Proc. Am. psychol. Ass.*, p. 20.
- NAGELE, A., (1889) „Der Traum in der epischen Dichtung“, *Programm der Realschule*, Marburg.
- NEWBOLD, W.R., (1896) „Sub-conscious Reasoning“, *Proc. Soc. psychic. Res.*, vol. 12, p. 11, Londra.

- PASSAVANTI, J., (1891) *Libro dei sogni*, Roma.
- PAULHAN, F., (1894) „A propos de l'activité de l'esprit dans le rêve“, *Rev. phil.*, vol. 38, p. 546.
- PICK, A., (1896) „Über pathologische Träumerei und ihre Beziehungen zur Hysterie“, *Jb. Psychiat.*, vol. 14, p. 280.
- RAMM, K., (1889) *Diss. pertractans somnia*, Viena.
- RÉGIS, E., (1890) „Les rêves Bordeaux“, *La Gironde* (Variétés), 31 mai.
- RICHARD, JEROME, (1766) *La théorie des songes*, Paris.
- RICHARDSON, B.W., (1892) „The Physiology of Dreams“, *Asclep.*, vol. 9, p. 129.
- RICHIER, E., (1816) *Onéirologie ou dissertation sur les songes, considérés dans l'état de maladie*, (Dissertation) Paris.
- RICHTER, J.P. [JEAN PAUL], (1813) „Blicke in die Traumwelt“, *Museum*, vol. 2, (și în *Werke*, editat de Hempel, vol. 44, p. 128).
„Über Wahl- und Halbträume“, *Werke*, vol. 44, p. 142.
- ROBINSON, L., (1893) „What Dreams are made of“, *N. Am. Rev.*, vol. 157, p. 687.
- ROUSSET, C., (1876) *Contribution à l'étude du cauchemar*, (Dissertation) Paris.
- ROUX, J., (1898) „Le rêve et les délires oniriques“, *Province méd. Lyon*, vol. 12, p. 212.
- RYFF, W.H., (1554) *Traumbüchlein*, Straßburg.
- SANTEL, A., (1874) „Poskus raz kladbe nekterih pomentjivih prokazni spanja in sanj“, *Progr. Gymn.*, Görz.
- SARLO, F. de, (1887) *I sogni. Saggio psicologico*, Neapole.
- SCH. FR., (1897) „Etwas über Träume“, *Psych. Studien*, vol. 24, p. 686.
- SCHLEICH, K.L., (1899) „Schlaf und Traum“, *Zukunft*, vol. 29, p. 14 și p. 54.

- SCHWARTZKOPFF, P., (1887) *Das Leben im Traum: eine Studie*, Leipzig.
- STEVENSON, R.L., (1892) „A Chapter on Dreams“, *Across the Plain*.
- STRYK, M. von, (1899) „Der Traum und die Wirklichkeit“, (după C. Mélinand), *Baltische Mschr.*, p. 189, Riga.
- SULLY, J., (1881) *Illusions, a Psychological Study*, Londra.
 (1882) „Études sur les rêves“, *Rev. scientif.*, (seria a 3-a) vol. 3, p. 385.
 (1892) *The Human Mind*, (2 vol.), Londra.
 (1875-89) „Dreams“, *Enc. Brit.* (ediția a 9-a)
- SUMMERS, T.O., (1895) „The Physiology of Dreaming“, *St. Louis Clin.*, vol. 8, p. 401.
- SURBLED, G., (1895) „Origine des rêves“, *Rev. quest. scient.*
 (1898) *Le rêve*, Paris.
- SYNESIUS OF SYRENE, *Liber de insomniis*. [trad. germană de F.P. Krauss: *Oneiromantik*, Viena, 1888].
- TANNERY, M.P., (1894) „Sur l'activité de l'esprit dans le rêve“, *Rev. phil.*, vol. 38, p. 630.
 (1898) „Sur la paramnésie dans les rêves“, *Rev. phil.*, vol. 46, p. 420.
- THIÉRY, A., (1896) „Aristote et la psychologie physiologique du rêve“, *Rev. neo-scol.*, vol. 3, p. 260.
- THOMAYER, S., (1897) „Beiträge zur Pathologie der Träume“ (în cehă), *Poliklinik der tschechischen Universität*, Praga.
- TISSIÉ, P., (1896) „Les rêves; rêves pathogènes et thérapeutiques; rêves photographiés“, *Journ. méd. Bordeaux*, vol. 36, p. 293, p. 308 și p. 320.
- TITCHENER, E.B., (1895) „Taste Dreams“, *Am J. Psychol.*, vol. 6, p. 505.
- TONNINI, P., (1887) „Suggestione e sogni“, *Arch. psichiatri. antrop. crim.*, vol. 8, p. 264.
- TONSOR, J.H., (1627) *Disp. de vigilia, somno et somniis, prop. Lucas*, Marburg.

- TUKE, D.H., (1892) „Dreaming“, *Dict. of Psychol. Med.* (editat de Hack Tuke), Londra.
- ULLRICH, M.W., (1896) *Der Schlaf und das Traumleben, Geisteskraft und Geistesschwäche* (ediția a 3-a), Berlin.
- UNGER, F., (1898) *Die Magie des Traumes als Unsterblichkeitsbeweis. Nebst e. Vorwort: Okkultismus und Sozialismus von C. du Prel*, (ediția a 2-a), Münster.
- VIGNOLI, T., (1879) *Mito e scienza: Saggio*, Mailand,
- VISCHER, F.T., (1876) „Studien über den Traum“, *Beilage allg. Z.*, p. 105.
- VOLD, J. MOURLY, (1897) „Einige Experimente über Gesichtsbilder im Traume“, *Bericht über d. 3. Psych. Congr.*, München, și *Z. Psychol. Physiol. Sinnesorgane*, vol. 13, p. 66.
- VYKOUKAL, F.V., (1898) *Über Träume und Traumdeutungen* (în cehă) Praga.
- WEDEL, R., (1899) „Untersuchungen ausländischer Gelehrter über gew. Traumphänomene“, *Beitr. zur Grenzwissenschaft*, p. 24.
- WEHR, H., (1887) „Das Unbewußte im menschlichen Denken“, *Programm der Oberrealschule*, Klagenfurt.
- WEILL, A., (1872) *Qu'est-ce que le rêve?*, Paris.
- WENDT, K., (1858) *Kriemhilds Traum*, (Dissertation) Rostock.
- WILKS, S., (1893-94) „On the Nature of Dreams“, *Med. Mag.*, vol. 2, p. 597, Londra.
- WILLIAMS, H.S., (1891-92) „The Dream State and its Psychic Correlatives“, *Amer. J. Insanity*, vol. 48, p. 445.
- WOODWORTH, R.S., (1897) „Note on the Rapidity of Dreams“, *Psychol. Rev.*, vol. 4, p. 524.
- (1886) „Ce qu'on peut rêver en cinq secondes“, *Rev. sc.*, (seria a 3-a) vol. 11, p. 572.
- ZUCCARELLI, (1894-95) „Polluzioni notturne ed epilepsia“, *L'anomalo*, vol. 1, vol. 2 și vol. 3.

Lista abrevierilor

- Conditio humana* Seria *Conditio humana, Ergebnisse aus den Wissenschaften vom Menschen*, S. Fischer Verlag, Frankfurt am Main, 1969-75
- G. S. S. Freud, *Gesammelte Schriften* (12 vol.), Internationaler Psychoanalytischer Verlag, Viena, 1924-34.
- G. W. S. Freud, *Gesammelte Werke* (18 volume și un număr de completare, nenumerotat), vol. 1-17 Londra, 1940-52, vol. 18 Frankfurt am Main, 1968, volumul de completare Frankfurt am Main, 1987. Întreaga ediție a fost reeditată în 1960 la S. Fischer Verlag, Frankfurt pe Main.

Restul abrevierilor din acest volum sunt conforme cu *World List of Scientific Periodicals* (ediția a IV-a), Londra, 1963-65.

Index de vise ale lui Freud

A

A bea cu înghițituri mari 165, 284.

A lăsa o doamnă să aștepte 54, 210.

Abonament la o publicație periodică, ce costă douăzeci de guldeni 211.

Atacul lui Goethe contra domnului M. 387.

La Geseres/Ungeseres 511-512.

Autodidasker 357, 359, 621.

B

Bisexualitate, teoria 392, 423, 650, 689.

C

Călăresc pe un cal 280-281.

Comitetul social-democrat Sezer-
no 211.

Contele Thun (vis revoluționar)
257-260, 285, 500,542.

D

Disecarea propriului bazin 523-
524, 550.

Doamna Doni și cei trei copii
516-517.

E

Examene, diferite 258, 329-330,
451, 521, 548.

F

Fiul meu, miopul 324, 510-513.

G

Grabă pe scări (incomplet îmbră-
cat) 290-292, 299.

H

Hearing 356.

I

Injectia făcută Irmei 165, 178, 208, 219, 227, 326-349, 350, 353, 365, 369, 382, 403, 612, 678.

Înștiințare din partea consiliului comunal 504, 519, 521.

Intrarea în pivnița din Padova 39, 433-435.

L

Latrină în aer liber 471, 540.

Lucrări de laborator 338-339, 490, 548-549.

M

Mama și fiica pe stradă 211.

Masca mortuară a lui Savonarola 212.

Moartea eroică a fiului 639.

Monografie botanică 210, 214, 217-218, 221, 227, 238, 337-341, 364, 539.

Monumentul lui Arhimede 213.

N

Non vixit 489, 491-493, 554.

O

Ochi 249, 260, 266, 277, 313, 331, 377, 423, 443, 513, 578, 623.

Orator celebru (Dr Lecher) 324.

Otto arată rău 325.

P

Panegiricul unui tânăr medic 227.

Papa a murit 284.

Pediatru, chior ca și profesorul din gimnaziu 525-513.

Personaje cu ciocuri de pasăre 665.

Prietenul R. este unchiul meu 180-184, 188, 239, 351.

Profesorul Oser își face el însuși meniul 213.

R

Roma văzută prin ceață de pe coline 241.

Roma, colț de stradă cu afișe germane 384.

Roma, îl întreb de drum pe domnul Zucker 241, 243.

Roma, vederea Tibrului din tren 241, 243.

S

Sală cu mașini infernale 285.

Stâncă abruptă în mijlocul mă-
rii, în maniera lui Böcklin
211.

Stând în picioare la chiuvetă
167.

T

Tata pe patul de moarte, ca
Garibaldi 496, 517.

Turlă de biserică 38.

U

Unchiul cu barbă blondă 181,
351, 365.

Urnă etruscă 167.

Index de vise ale altor persoane

A

- A cădea de pe un zid înalt (Hofbauer – Jessen) 50.
A cânta la pian (pacientă tânără – Freud) 232.
A descifra cu greu litere mici (Maury – Maury) 59.
A fi spânzurat (Meier – Jessen / Hennings) 52.
A greși numărul camerei (bărbat tânăr – Freud) 393.
A oferi vinul preferat lui Napoleon (Hildebrandt – Hildebrandt) 32.
A plăti cu 3 florini și 65 de creițari (doamnă – Freud) 481.
A se culca cu mama (Cezar – Livius / Rank și Hipias – Herodot) 465.
A sta față în față cu împăratul (bărbat – Freud) 476.
A tăia capul împăratului (supus roman – Scholz) 99.
Accident de tren al tatălui mort (pacient – Freud) 494.

Aceasta trebuie să i-o povestesc doctorului (pacient – Freud) 516.

Afectul primar sifilitic la degetul arătător (medic – Stärke) 203.

Aleargă și cade rău (pacientă – Freud) 250.

Anul nașterii 1882, deci vârsta de 28 de ani (bărbat – Freud) 482.

Aparat de răcire de pe obraz (pacientă – Freud) 284.

Arestare pentru pruncucidere (cunoscut – Freud) 199.

Autoerotism (bărbat – Freud) 474.

B

Băiețel la mare (doamnă – Jones) 468.

Bărbat cu cercei cu pietre albastre și femeie groaznică (bărbat – Freud) 249.

Batoane de ciocolată (fiică – Freud) 171.

Bilete la teatru de 1 florin și 50 de creițari (Tânăra doamnă – Freud) 482.

Blasel înarmat până în dinți pe divan (doamna D. – Freud) 479.

Bona franțuzoaică (cu ilustrații) (anonim – Revista comică Fidybusz / Ferenczi) 431.

Bunicul cere socoteală (bărbat tânăr – Freud) 493.

C

Cad coroane de aur (coleg – Rank) 458.

Cădere pe stradă (pacientă – Freud) 464.

Cairo, în magazinul lui Johann Maria Farina (Maury – Maury) 51.

Călătorește împreună cu soacra (pacientă – Freud) 195.

Călătorie cu carul cu eroii războiului troian (fiu – Freud) 567.

Călătorie cu poștalionul (Girou de Buzareingues – Jessen / Macnish) 50.

Călătorie pe Aussee (fiică – Freud) 170.

Călătorie periculoasă cu trăsura (coleg de Universitate – Delboeuf) 46.

Canal subpământean (femeie tânără – Abraham) 469.

Canalul Mânecii (pacientă – Freud) 51, 595.

Cântec de laudă pentru Brugnotus (Scaliger d. A. – Jessen) 37.

Cărăbuși (pacientă – Freud) 346.

Căsuță între două palate; bătaie în poartă (bărbat – Freud) 464.

Cataplasma (Maury – Maury) 51.

Categorie (băiat de zece ani – Tausk) 362.

Caviar (o fată – Freud) 386.

Căpșuni, a mânca (Anna Freud – Freud) 173, 324.

Câmp lucrat profund de un instrument (bărbat tânăr – Freud) 467.

Ceremonie religioasă în aer liber (Girou de Buzareingues – Jessen / Macnish) 50.

Cimpanzeu și pisică de gorilă (doamnă – Freud) 472.

Cină, oaspete la (mamă – Freud) 569.

Cine este cu adevărat tatăl copilului (pacientă – Freud) 390.

Cireșe, a mânca (nepotul Hermann – Freud) 173.

Clopote de biserică (Hildebrandt – Hildebrandt) 54.

Clopote și zgomote de furtună în revoluția din iunie 1848 (Maury – Maury) 51.

Copii care își iau zborul pe pașiște (pacientă – Freud) 307.

Copil diform (femeie – Freud) 473.

Copil mort în sicriu (pacientă Freud) 196, 235.

Copilul care arde (tată necunoscut – pacienta lui Freud) 611.

Cufăr umplut cu cărți (tânără pacientă – Freud) 235.

D

Dachstein, cabana Simony (fiu de cinci ani și un sfert – Freud) 170.

Dama cu Camelii (prin floare) (pacientă – Freud) 379.

Daraus, Varaus sau Zaraus (Ellis – Ellis) 214.

Diavol (băiat de 13 ani – Debacher) 668.

Doamnă cu părul auriu de pe plaja din Pornic (Marchizul d'Hervey de St. Denis – Vasschide) 37.

Domn cunoscut în dormitor și răsese (bărbat – Ferenczi) 545.

Două fetițe, cu un an și un sfert diferență între ele (femeie Heinrich cel Verde – Freud) 477.

Două șiruri de băieți blonzi (Volkert – Volkert) 278.

Dumnezeu cu coif ascuțit de hârtie (doamnă – Freud) 481.

E

Emil face parte din familie (fiică – Freud) 171.

Erzefilisch (Marcinowski – Marcinowski) 361.

Etna, călătorie la (Gregory – Jensen) 50.

Examen de maturitate (pacient – Freud) 328-332.

Explozia mașinii infernale (Napoleon I – Garnier) 572.

Expoziția unui coleg de școală (pacient – Freud) 354.

Extracția dinților (călătorie cu trenul prin tunel) (coleg – Rank) 455.

F

Fata cu bluză albă în lumină albă (Domnul C. – Tausk) 479.

Fată în casă pe scară (doamnă – Freud) 374.

Feuerjo (compozitor – Volkert) 52.

Figuri groțești (Maury – Maury) 58.

Fiica cea mică este călcată de un vehicul (pacientă – Freud) 426.

Floare, prin (dama cu camelii) (pacientă – Freud) 379.

Fratele a vândut întreprinderea (bărbat – Freud) 204.

Fratele se ascunde într-un cufăr
(bărbat – Freud) 474.

Freud ca un elefant (bărbat –
Freud) 480.

„Frigătorii“ (Maury – Maury) 51.

Funcționar lipsit de amabilitate
(Silberer – Silberer) 578.

G

Gen Italian (pacientă – Freud)
283.

Ghilotină (Maury – Maury) 52,
96, 570, 656.

Grabă, plecarea în (pacientă –
Freud) 290.

Gubernantă cu rochie de lustrin
negru (Domnul A. – Tausk)
479.

H

Haine de doliu (pacientă –
Freud) 313.

Hussiatyn (avocat – Freud) 285.

I

I called for you (Maury Maury)
596.

Imagine compusă dintr-un me-
dic și un cal în cămașă de
noapte (pacientă Ferenczi)
386.

Înmormântare (pacientă – Freud)
377.

Inspector cu numere pe guler
(inspector la Siguranță – Dat-
tner) 485.

Înstrăinat (Rosegger – Rosegger)
545.

K

Kilometru (Maury – Maury) 609.

Kontuszowka (pacient – Freud)
38.

L

Lei în pustiu, trei (doamnă –
Freud) 533.

Leu galben (tânăr medic – Freud)
237.

Locație compusă dintr-o sală de
așteptare și un loc în aer liber
(pacient – Freud) 523.

Lumânări rupte în sfeșnic (tână-
ră pacientă – Freud) 234.

Luna palidă se oglindește în apă
(pacientă – Freud) 467.

M

Mă înțepă ovăzul (din Heinrich
cel verde de Gottfried Keller)
474.

Maistollmüz (pacientă – Freud)
354.

Marea realizare (bărbat – Freud) 479.

Masă cu carne (fiul de 4 ani al lui Fließ – Freud) 323.

Masă pusă de aniversare (fată tânără – Freud) 439.

Melodie uitată (pacientă – Freud) 37.

Menstruație (soția unui prieten – Freud) 168.

Montbrison, domnul T. în (domnul F. – Maury) 41.

Mussidan, oraș francez (Maury – Maury) 36.

N

Neglijarea pianului (pacient – Freud) 436.

Număr de cameră de la un hotel de vacanță (pacient – Freud) 393.

O

Obiect intermediar între o cabină de plajă, privată și pod (pacient – Freud) 385.

Om care îngroapă o comoară lângă o latrină (femeie – Rank) 471.

Om de duzină (Doamnă – Freud) 631.

Orchestra operei dirijată din turn (doamnă – Freud) 404.

P

Pai între degetele de la picioare (Meier – Jessen) 50.

Pălărie de pai cu o formă ciudată (pacientă – Freud) 424.

Palton (bărbat tânăr – Freud) 233.

papa – Bebi (nepot în vârstă de 20 de ani) 532.

Pat de spital (colegul Pepi H. – Freud) 167.

Pelerinaj la Ierusalim (Maury – Maury) 90.

Pere regale (băiețel de 4 ani – Freud) 437.

Peron de gară ce se apropie de trenul care staționează (bărbat – Freud) 476.

Persoane gigantice (pacientă – Freud) 56.

Persoane gigantice la masă (zgomot de mestecat) (Simon – Simon) 56.

Pieptul cămășii pătat de lapte (soția unui prieten – Freud) 168.

Plimbare cu sania cu zurgălăi (Hildebrandt – Hildebrandt) 54.

Plimbare în Prater cu tatăl (bărbat tânăr – Freud) 240, 428.

Plimbare la cabana Rohrer (fetiță de 8 ani – Freud) 171.

Prânzuri copioase (Trenck / George Back – Du Prel) 174.

Prea târziu la piață (tânără pacientă – Freud) 230.

Preceptor în patul bonei (coleg auditor – Freud) 237.

Procese, toate pierdute (coleg de școală – Freud) 182.

Procesiune de șopârle (Delboeuf – Delboeuf) 35.

R

Râs sau vulpe pe acoperiș; mama scoasă moartă din casă (pacientă – Freud) 313.

Rânduri tipărite (Ladd – Ladd) 59.

S

Salon de bordel (bărbat – Freud) 418.

Sărut în automobil (autoerotism) (bărbat – Freud) 476.

Scalpat de indieni (bărbat – Jessen) 50.

Scoaterea dinților (tratament la penis) (bărbat tânăr – Freud) 420.

Sergent în biserică, cu peisaj (soția unui sergent, Dattner) 430.

Servicii amoroase (văduvă de ofițer – v. Hug-Hellmuth) 186.

Societate după terminarea îngrijirii bolnavului (tânără femeie – Freud) 169.

Somon afumat (supeu împiedicat) (pacientă – Freud) 190.

Sonată (Tartini – Freud) 697.

Supeu împiedicat (somon afumat) (pacientă – Freud) 190, 221.

Sus și jos (Sappho – Un vis frumos) (pacient Freud) 344.

Svingnum elvi (Karpinska – Karpinska) 362.

Șapte vaci grase (faraon – Biblie) 136.

Ședința comisiei de impozite (tânăr medic – Freud) 202.

T

Tăierea capului la frizer (pacient – Freud) 431.

Tăieturi din ziare (Sachs – Sachs) 478.

Tatăl în viață și totuși mort (bărbat tânăr – Freud) 494.

Tortura cu smoală (Maury – Maury) 50.

Tortura în Inchiziție (pacient – Jessen / Manish) 50, 103.

Tratament galvanic aplicat lui Nansen (tânăr medic – Freud) 238.

Tratament la penis și scoaterea unui dinte (bărbat tânăr – Freud) 420.

Tratament psihanalitic gratuit (tânără pacientă – Freud) 184.

Tratament psihanalitic împreună cu alte cinci persoane într-un spital de oropedie (pacientă - Freud) 247.

Trecerea unui pârâu (Silberer - Silberer) 579.

Trilport, paznicul podului (Maury - Maury) 40.

Tyrul e al tău (Alexandru cel Mare - Artemidoros) 139.

U

Urmărire de către un bărbat cu topor (bărbat de 27 de ani - Freud) 666.

Urmărirea pe scări și coitul unei fetițe (coleg - Rank) 435.

V

Vesela de porțelan (Hildebrandt - Hildebrandt) 54.

Vin de Orvieto (Maury - Maury) 51.

Vis oedipian ipocrit (bărbat - Freud) 545.

Vise de expediție (George Back; Mungo Park; Otto Norden-

skjöld - Du Prel / Norden-skjöld) 174.

Visul întoarcerii acasă (din Heinrich cel Verde de Gottfried Keller) 299.

Visul lui Bismarck (Bismark - Sachs) 443.

Visul unui chimist (chimist - Freud) 448.

Vizionarea propriei piese (Bonjour - Tobowolska/Macario) 572.

Vizitarea unui apartament în care el a mai fost deja de două ori (pacient - Freud) 466.

Vreme caniculară și furtună pe mare în Canalul Mânecii (Maury - Maury) 51.

Vreme umedă (anonim - Freud) 473.

Z

Zbor peste stalul operei și scoaterea a doi dinți (bărbat tânăr - Freud) 404.

Zgomotul furculiței (Maury - Maury) 58.

Index de nume și termeni

A

- Abrantès*, contesa de 51
absurditate 91, 401, 405, 498,
500, 501, 507, 509, 518, 564
accelerarea după dorință a
viselor 652
accident 495, 518, 640
act sexual / coit 200, 201, 428,
430, 434, 435, 436, 441, 442,
450, 453
activitate 25, 34, 45, 66, 80, 88,
109, 110, 119, 120, 142, 164,
181, 220, 275, 277, 281, 330,
412, 515, 530, 566, 576, 578,
583, 615, 630, 646, 647, 656,
661, 672, 674, 682, 699
activitate intelectuală 85, 97,
494, 578, 580, 672
activitate psihică 25, 109, 110,
164, 220, 275, 530, 615, 630,
646, 674
acumulare de excitație 681
Adam Bede (Eliot) 347
Adler, Alfred 463
Adonis 468
adormire 58, 78, 80, 111, 142,
579
afect 66, 108, 184, 203, 223, 289,
322, 489, 530, 531, 533, 536,
539, 540, 543, 544, 551, 552,
553, 557, 585, 636, 664, 686,
687, 689
afect somatic 289
agorafobie 663
Ahile 172
Ahnfrau (de Grillparzer) 317
alegerea materialului visului 42,
115, 209, 565
Almaviva, contele (din Nunta lui
Figaro) 258
alterare a caracterului 669
altruism 303
aluzii 186, 220, 232, 233, 266,
283, 350, 363, 379, 385, 396,
408, 409, 453, 485, 508, 516,
640, 703
ambiguitate 607
ambiție 30, 179, 239, 266, 489,
548, 571
ambivalență afectivă 499
amenințarea cu castrarea 428,
480
amenințarea cu moartea 446
America 21, 536
amintire inconștientă 116
amintirea în (despre) vis 26, 34,
59, 74, 76, 221, 227

- amintirea visului 74
 amintire-ecran 218, 457
 amintiri vizuale 625
 amnezie 598
 Andersen, Hans 295
 anecdote evreiești 242
 Anglia 211, 260, 263, 283, 356,
 492, 517, 596
 angoasa de moarte 451
 angoasa isterică 146
 angoasa nevrotică 201, 207, 664
 angoasa și senzația de paralizie a
 dorinței 399
 angoasa somatică 289
 angoasă de examen 329
 angoasă / neplăcere 460
 angoasă de seducție 424
 animale 57, 169, 175, 223, 262,
 347, 420, 421, 462, 473, 477,
 596, 701
 Antichitate 24, 27, 416, 461
 antisemitism 244, 262
 aparat psihic 681, 686
 aparență 53, 120, 347, 494, 497,
 519
 apărare 118, 162, 185, 544, 605,
 611, 650, 688
 Apollo 234
 Aquileja 536, 538
 arbitrarium 605
 artă 290, 413, 547, 657
 Artabanos 31
 Artemidoros din Daldis 25, 26,
 137
 artistul în comparație cu
 visătorul 290, 495
 asociații/contopiri/aglutinări 69,
 86, 89, 90, 98, 140, 143, 144,
 154, 179, 192, 198, 293, 331,
 336, 352, 354, 366, 370, 389,
 393, 402, 406, 416, 424, 437,
 442, 480, 512, 593, 600, 607,
 608, 609, 610, 623, 644, 679,
 681
 asonanță 90, 607
 aspectul inteligibil 565
 Atena 321, 352, 373
 atenție 34, 62, 64, 73, 91, 114,
 123, 127, 131, 138, 214, 248,
 306, 329, 373, 398, 441, 467,
 553, 588, 594, 620, 642, 643,
 652, 656, 659, 676, 683, 699,
 700
 atracție 327, 459, 526
 Aussee 170, 172, 242, 257, 267,
 541
 Austria 261, 445, 526
 autoanaliză 16, 145, 524, 550
 autocritică 331, 548, 549, 552
 autoerotism 476
 automatism psihologic 108
 automatisme ambulatoire 528
 autoobservație 104, 143, 145,
 580, 581
 autopedepsire 319, 650
 autoreproșuri 320, 669
 autoritate 26, 417, 447
- B**
- Basedow, maladie 325, 635
 basme 299

basmele fraților Grimm 550
 Beaumarchais 258
 Bechterew, Wladimir von 357
 Berger, Hans 240
 Berlin 216, 217, 243, 352, 508,
 512, 554
 Bernard, Claude 600
 Bernburg, comitatul 86
 Bernheim, H. 191
 Bilbao 214
 bisexualitate 392, 422, 463, 650,
 689
 Blasel 479
 Böcklin 211
 bona copiilor lui Freud 173
 Bonjour Casimir 572
 Bourget, Paul 169
 Brandes, Georg 321
 Bräsig, din Ut mine Stromtid de
 Fritz Reuter 154
 Breslau 358, 360, 512
 Brill, A.A. 18, 21
 Brücke, Ernst von 254, 255, 256,
 480, 489, 490, 491, 523, 524,
 550, 554, 556, 557
 Brugnotus 37
 Brutus 492, 556
 Buna-vestire a Fecioarei 379

C

„ca și cum“ 194, 379, 563
 Cairo 51
 calculul 484
 calitate 63, 68, 73, 169, 179, 214,
 221, 225, 227, 242, 243, 251,

278, 296, 297, 345, 357, 359,
 408, 467, 490, 536, 546, 586,
 614, 618, 633, 651, 652, 655,
 656, 675, 678, 684, 686, 697,
 699, 701
 camelii 379, 385, 411
 campanie 31, 244
 cantitate 310, 341, 371, 483,
 601, 676, 700
 capacitate / incapacitate de
 conștiință 675
 caracter (determinat / nedeter-
 minat) 77, 119, 123, 126,
 154, 182, 196, 204, 231, 248,
 266, 279, 287, 288, 291, 304,
 376, 394, 461, 505, 621, 625,
 626, 627, 704, 705
 caracterul enigmatic al visului
 83, 140, 278, 489
 Carol al XII-lea 87
 carte de vise 137, 275, 414
 castrare 428, 431, 480
 cauzalitate 63, 81, 88, 374, 375
 căderea dinților 65, 329, 420
 căi asociative 676
 căi de gândire 255, 682
 căința în vis 262
 Călătoriile lui Gulliver 56
 Cântarea Cântărilor 409
 „Cele trei dorințe“ (basm) 637
 cenestezie 63, 73
 cenzor 580
 cenzură 186, 187, 205, 221, 257,
 263, 264, 265, 287, 307, 370,
 382, 408, 412, 521, 540, 551,

- 563, 573, 607, 633, 643, 654,
657, 671, 698, 702
- cerc de reprezentări 225, 409, 436
- Cezar 492, 556
- chimie sexuală 158
- Christos 103
- claritatea / neclaritatea visului
94, 376, 379, 390, 392, 404,
415, 575, 640
- Clementi 436
- clivajul personalității 129
- cocaină 152, 157, 159, 216, 219,
266, 338
- coitus interruptus 201
- Comédie française 258
- comparație 87, 96, 116, 127,
141, 142, 154, 184, 273, 335,
371, 453, 458, 504, 531, 575,
578, 618, 640, 678
- completitudine 109, 416, 586,
614, 645
- complex parental 436
- complexul Oedip 465
- compresiune 401, 473
- compromis 221, 353, 540, 543,
653, 661, 663, 672, 679, 680,
681, 685, 688, 691
- concepția primitivă asupra
visului 24
- concepții despre vis 109
- concluzii 26, 46, 77, 86, 105,
195, 229, 235, 252, 276, 293,
300, 520, 522, 570, 592, 619,
629, 669, 681, 690, 691
- condensare 335, 337, 338, 349,
350, 351, 353, 361, 362, 368,
380, 381, 391, 392, 406, 502,
556, 567, 573, 596, 611, 621,
678, 679, 680
- conflict afectiv 505
- conflict de voință 298, 399
- confuzie 118, 255, 313, 314,
391, 392, 395, 396, 499, 502,
606, 607, 689
- conștiință perceptivă 60
- consolare în vis 148, 155, 157,
330, 331, 451
- constituție sexuală 204, 689
- conștient 187, 194, 286, 288,
314, 320, 367, 373, 383, 398,
399, 440, 457, 491, 499, 522,
546, 549, 566, 619, 620, 621,
624, 631, 632, 633, 634, 637,
638, 641, 642, 643, 644, 649,
650, 651, 654, 655, 659, 660,
663, 675, 676, 677, 679, 681,
687, 688, 689, 693, 696, 697,
698, 699, 700, 701, 702, 705
- conștiință a spațiului 80
- conștiința de sine 89, 118
- conștiință morală 128
- conștientizare 188, 634
- Contele Eberstein 418
- contraafect 544
- contradicție 95, 98, 99, 135, 224,
287, 295, 298, 317, 325, 347,
365, 372, 378, 386, 399, 464,
492, 501, 536, 662, 673, 674,
679, 687, 695
- contradorință (vezi și
contradicție) 202, 204, 480
- contrainvestiție 688

- contrarii, (afecte/senzații, vezi și
împlinirea dorinței în
simptom) 32, 378, 379, 540,
543, 681
- conținut afectiv / manifestări
afective ale visului 301, 451,
531, 553, 555
- conținut reprezentativ 289
- conversație 36, 90, 158, 182,
216, 232, 236, 306, 330, 339,
394, 439, 489, 527, 528, 585
- coșmar 62
- copii 118, 153, 169, 170, 171,
172, 185, 218, 230, 243, 247,
248, 249, 296, 297, 303, 304,
306, 307, 309, 310, 312, 313,
315, 318, 325-328, 357, 358,
360, 362, 409, 421, 429, 460,
462, 468, 477, 481, 492, 493,
498, 510-512, 516, 517, 518,
520, 523, 524, 541, 547, 551,
557, 560, 561, 623, 630, 631,
647, 650, 667
- copilărie 39, 40, 41, 46, 51, 196,
198, 204, 209, 218, 231, 236-
239, 241, 244-254, 264-269,
283, 296-300, 302, 303, 304,
305, 311, 312, 317, 321, 327,
328, 330, 339, 340, 344, 345,
355, 379, 385, 386, 389, 418,
422, 427, 428, 435, 436, 457,
459, 460, 462, 463, 469, 473,
475, 481, 492, 529, 530, 542,
556, 557, 559, 560, 566, 618,
625, 669, 671
- Crassus 650
- credița în în realitate 81
- credița religioasă 27
- creier 86, 87, 111, 114, 117, 473
- crimă 200, 314, 529
- critică 88, 141, 143, 190, 274,
278, 331, 416, 423, 479, 498,
508, 510, 514, 548, 549, 562,
580, 600, 619, 648
- criză de angoasă 668
- crize isterice 126, 250, 328
- Cromwell, Oliver 517
- Cronos 310, 703
- cruzime 347, 365
- culori 278, 282, 299, 338, 479,
539, 626
- cură 191, 323, 467, 473, 477,
480
- curiozitate sexuală 394, 409, 530
- cuvânt / cuvinte 15, 17, 18, 19,
20, 72, 83, 97, 98, 158, 234,
247, 308, 334, 361, 362, 374,
376, 377, 403, 406, 440, 441,
460, 473, 478, 488, 511, 575,
608, 665, 678, 692
- cuvânt de spirit 222, 402, 408,
420, 608
- ## D
- dama cu camelii 379
- Dante 13, 141, 547
- Danton 571
- Daraus 214
- Dattner, B. 430, 485
- Daudet A. 169, 342, 344, 346,
348, 387, 565, 613

- defecație 393, 497
 deflorare 441, 442
 deformare 179, 185, 187, 189,
 221, 237, 367, 447, 450, 483,
 532, 569, 590, 591, 613, 671,
 672
 deghizare 136, 349, 404, 469,
 505, 601
 déjà vu 466
 delir 91, 127, 128, 129, 130
 dementia praecox 414
 demonomania 669
 deplasare 223, 224, 227, 229,
 287, 351, 353, 364, 367, 368,
 382, 392, 401, 477, 535, 543,
 556, 609, 680, 682
 deplasare / schimbare de
 semnificație 469
 deplasare de jos în sus 453, 457
 descărcare a afectului 531, 533
 descărcare de angoasă 288, 289
 descărcare de dorință 631
 descărcare de excitație / energie
 645, 659, 677, 685, 688
 descărcare de plăcere 655
 despovăraarea sufletului / psihi-
 cului prin vis 114, 673
 despre prostituție 361
 dezgolire 298, 385
 dezvoltare 91, 304, 306, 636,
 667, 686, 689
 diabet 243
 diagnostic prin miros 414
 diferie / diferită 155, 156
 Diomede 172
 dispnee 342
 dispoziție 29, 40, 58, 104, 162,
 198, 201, 209, 241, 258, 274,
 276, 284, 287, 289, 329, 331,
 342, 371, 373, 436, 448, 491,
 525, 534, 538, 542, 561, 571,
 631, 641, 682, 684
 dispreț 94, 175, 239, 251, 259,
 306, 497, 514, 544
 doică 253, 256, 274, 300, 344,
 653, 659
 doliu 42, 313, 321, 499, 537
 domnul M. 508, 518
 Don Juan (Mozart) 571
 dorința de a dormi 286, 287,
 651, 652, 673
 dorință de moarte 309, 311
 dorință inconștientă 632, 636,
 637, 641, 650, 654, 677, 688
 dorință infantilă 311, 635
 dorință preconștientă 632, 653,
 658
 dorință sexuală 173, 436, 464,
 689
 dorințe reprimare 288, 631, 664,
 704
 Dornbach 171, 500
 dr M. 148, 151, 152, 153, 155,
 156, 157, 161, 350, 545
 Dreyfus 211
 dublare / multiplicare / acumu-
 lare 437, 470, 473, 480, 563,
 657, 682
 dublu sens 403, 478
 Duino 536
 Dumnezeu 443, 446, 447, 481
 Dupuy 574

durata / timpul în vis 45, 48, 53,
56, 63, 77, 390, 392, 399,
460, 475, 489, 539
dureri 29, 49, 121, 147, 149, 150,
155, 157, 159, 161, 168, 238,
281, 283, 284, 376, 455, 456,
459, 545, 702
dureri de dinți în graviditate 456
dureros 122, 281, 287, 459, 555

E

echilibrul psihic 513, 690
economie de energie 658
educația pentru curățenie 300
educație 30, 104, 300, 314, 358,
360, 467, 482, 528, 703
efect de conștiință 695
efecte afective 536
Egipt 136, 156, 162, 512
egoism 309, 322, 559
ejaculare 200, 458
Ekdal 354
elaborare secundară 286, 319,
562, 564, 566, 573, 575, 576,
590, 656, 666
elemente ale visului (onirice) 56,
75, 80, 236, 341, 366, 379,
390, 391, 392, 490, 525, 530,
534, 579, 605
Eliot 347
Emil 171
energie psihică 117, 142, 143
erecție 349, 417, 443, 461
ereditate 669
erori de gândire 224, 688

erotică uretrală 470
esprit d'escalier 563
estomparea amintirilor 660
etică / morală / cutume 89, 98,
100, 101, 103, 295, 314, 334,
704, 705
etiologia infantilă a nevrozelor
541
etiologie sexuală 359
etrusci 525
Eu 119, 129, 286, 383, 478, 510,
637, 638
evrei 240
exagerare 558, 570
excitație 48, 59, 65, 66, 106, 129,
270, 271, 272, 273, 275, 289,
435, 452, 615, 617, 618, 620,
622, 625, 626, 645, 646, 656,
659, 660, 667, 672, 676, 677,
681, 683, 684, 685, 698, 700
excremente / excreție 541
exhibare infantilă 297
expresie abstractă 401, 402
expresie verbală 80, 354, 401,
402, 406, 495, 498, 679, 702
extremitatea sensibilă a
aparaturii psihice 623

F

facilitări 617, 694
factorul sexual 235, 365
familie 41, 128, 182, 301, 310,
325, 351, 358, 448, 477, 484,
495
fantasma cainică 529

- fantasma de dorință 319, 571
 fantasma de naștere 468
 fantasma diurnă 613
 fantasma infantilă 387, 589
 fantasma isterică 194, 650
 fantasme 69, 172, 245, 251, 345,
 348, 408, 409, 422, 425, 447,
 466, 566, 567, 568, 572, 573,
 625, 650, 655, 696
 fantasme conștiente 613
 fantasme de foame 58, 176
 fantasme de seducere 425
 fantasme inconștiente 566, 567,
 650, 696
 faraon 136, 395
 Farina, Johann Maria 51
 fațada visului 427
 Faust (Goethe) 344
 „fenomen funcțional“ (Silberer)
 580
 Ferdinand de Spania 263
 Ferenczi, Sandor 18, 431, 442,
 544, 653
 fetus / foetus 199, 200
 Fidelio (Beethoven) 452
 Fidibusz (revistă comică ungu-
 rească) 431
 filosofie 95, 450, 509
 Fischhof 260
 fixare 183, 617, 682
 flatus 263
 Flautul fermecat (Mozart) 348
 Fliegende Blätter 534, 575
 Fließ, Wilhelm 132, 356, 489,
 508, 518, 559, 560
 Flora 222, 339, 440, 441, 442
 flux de porniri / gânduri ostile
 491, 556
 fobie 206
 fobiile isterice 13, 140, 314, 697
 folclor 18, 414, 420, 470
 formarea simptomului 690
 formarea visului 115, 205, 224,
 228, 268, 270, 275, 279, 287,
 289, 335, 336, 337, 346, 349,
 351, 353, 365, 367, 372, 397,
 401, 403, 407, 472, 530, 538,
 540, 544, 561, 562, 563, 580,
 581, 582, 603, 604, 619, 620,
 631, 633, 651, 672, 674, 675,
 677, 680, 690
 formațiuni mixte 353, 380, 384,
 385, 386, 405, 679
 forța motrice a dorințelor 640,
 644, 645
 forța voinței 578
 fotografia mixtă a lui Galton
 182, 351, 569
 Fouquier-Tinville, A.Q. 52
 France, Anatole 131
 fratele lui Freud 153
 frați și surori 238, 248, 305, 307,
 311
 frică 288, 327, 330, 523
 frumoasa Elena (Offenbach) 562
 frustrarea dorinței 173, 202
 fugă de idei 127
 Fulda, Ludwig 295
 funcția visului 109, 661
 fundamentarea organică a
 psihicului 70

G

gândire 14, 27, 39, 70, 78, 80,
81, 87, 95, 96, 102, 104, 120,
135, 141, 194, 201, 224, 226,
229, 231, 255, 296, 320, 337,
372, 391, 417, 487, 515, 530,
533, 539, 560, 570, 578, 589,
591, 597, 606, 612, 622, 632,
633, 634, 646, 647, 651, 654,
656, 659, 675, 676, 677, 682,
683, 684, 685, 686, 688, 689,
695, 700, 701, 702

gândire abstractă 404, 473, 474,
578, 601

gândire inconștientă 17, 337,
408, 412, 540

gândire primitivă 646

gândire vigیلă 42, 89, 96, 110,
235, 442, 515, 531, 564, 582,
583, 598, 671

gânduri ale visului 336, 340,
341, 483, 520, 605, 608, 622,
672

gânduri ascunse 150, 160

gânduri de transfer 687

gânduri și amintiri (Bismark) 443

gânduri substitutive 608

Gargantua 265, 541

Garibaldi 496, 497, 517

Garnier 52, 285, 541

Gärtner, profesorul și soția sa
217, 222, 339

Gastein 445

gelozie 194, 427

„Gen Italien“ 283

Germinal (Zola) 263

Giotto 39

Giskra 240

Gleichenberg 241

Goethe, J.W. von 256, 320, 379,
387, 417, 508, 509, 510, 518,
519, 547, 697

Gradus ad Parnasum (Clementi)
436

grajdul lui Augias 541, 542

grandoare 542

graviditate 168, 458

Graz 259, 265, 473

Grillparzer, Franz 264, 317

gust 157, 166, 184, 488, 542

H

„Hainele cele noi ale împăratului“
(basm de Andersen) 295

Hall, G. Stanley 21, 38

Hallstatt 170

halucinații 28, 58, 59, 64, 69, 78,
79, 80, 81, 83, 89, 126, 128,
273, 613, 623, 667, 668, 669

halucinații auditive 59

halucinații hipnagogice 59, 78

halucinator 129, 282, 620, 621,
625, 683

Hamilcar 245

Hamlet 222, 319, 320, 321, 514

Hamnet 321

Hannibal 244, 245

Hänschen Schlaw (din Sinnge-
dicht de Lessing) 223

hârjoana 435, 460

Hearsing 356
 Heart of the World (Haggrad)
 525
 Hegel 85
 Heinrich cel verde (Keller) 299,
 474
 Helmholtz 697
 Henric al VIII-lea 261, 263
 Herbst 240
 Hercule 541
 Herder, J.G. von 256
 Hero (din Valurile mării și ale
 iubirii de Grillparzer) 264
 Herodes, Dr 512
 Hesse 361
 Hilferding, M. 545
 hipnoză 450
 Homer 299, 547
 homosexualitate 421, 451
 Hussiatyn 285

I

Ibsen, H. 311, 354
 idei / reprezentări delirante 13,
 64, 129, 654
 identificare 194, 380, 381, 382,
 383, 386, 427, 635
 Ierusalim 90
 iluzii / crearea iluziilor 55, 57,
 69, 89, 108, 128, 272, 273
 imagini mnezice 44, 55
 imagini onirice 49, 63, 65, 72,
 73, 389, 390, 396
 imagini perceptive 84, 385
 imagini vizuale și acustice 142
 împlinirea dorinței 166, 168,
 176, 185, 199, 201, 203, 205,
 284, 295, 326, 391, 444, 543,
 585, 612, 629, 630, 637, 646,
 658, 659, 671
 impotență 234, 235, 545
 impresii / experiențe / trăiri din
 copilărie 39, 41, 209, 218,
 231, 246, 252
 impresii / experiențe / trăiri din
 trecut 111, 128, 211, 214,
 302, 330
 impresii mnezice 44
 impulsul infantil 297
 impulsuri / imbolduri afective
 540, 557
 incest 421
 incoerență a visului 93
 inconștient 102, 194, 320, 367,
 373, 399, 440, 491, 499, 522,
 549, 620, 624, 631, 632, 633,
 637, 641, 644, 649, 654, 659,
 660, 677, 679, 681, 687, 688,
 689, 693, 696, 698, 700, 705
 indiferența etică 98
 indiferența în vis 499
 individualitate 42, 571
 îndoială 68, 102, 145, 150, 328
 inervație 664, 684
 inervație motorie 540
 inervație secretorie 540, 664
 infantil 446, 457, 463, 481, 632
 infecție psihică 194
 inhibarea afectelor 540

inhibiție 105, 288, 290, 294,
 304, 342, 399, 503, 553, 646,
 683, 688
 inhibiție a mișcării în somn 399
 insomnia 25
 Insula Diavolului 211
 intelect 63, 95
 intensificare 553
 intensitate psihică 365, 390, 641
 intensitate senzorială 641
 interes sexual 298, 409
 interese 13, 43, 67, 69, 84, 113,
 115, 146, 220, 310, 402, 671,
 704
 interpretare anagorică 601
 interpretarea „fracționată” 600
 interpretarea simbolică 136, 404
 investire 355, 622
 investiție de energie 654
 investiții 622, 627, 633, 634
 invidie 99, 217, 303, 640
 locasta 317, 318
 Iosif 136, 395
 ironie 94, 477, 498
 Isabela a Spaniei 263
 Isonzo 626
 isterici 190, 193, 248, 623
 isterie 156, 190, 194, 250, 298,
 304, 351, 362, 418, 453, 457,
 462, 507, 542, 599, 623, 680,
 681
 Italia 51, 166, 243, 283, 376,
 501, 626
 iubire de obiect 119
 întoarcere/ îndepărtare/ desprin-
 dere/ deturnare de la lumea

exterioară prin somn 62, 81,
 82, 83, 272, 623, 673

J

jena în vis (vezi și rușine) 99,
 294, 545
 Jenkins, dr. (din Nabab de
 Daudet) 349
 joc de copii 86, 118, 256
 joc de cuvinte 475
 Jones, Ernest 468
 Josef, vezi și unchiul lui Freud,
 Joseph 181, 182, 184, 490,
 555, 557, 559, 560
 Joyeuse, Monsieur (din Nabab de
 Daudet) 613
 judecată 88, 99, 112, 143, 184,
 233, 392, 393, 463, 501, 505,
 509, 515, 518, 519, 530, 534,
 589, 609
 Jung, C.G. 395, 457
 justificarea în vis 102, 134, 184,
 219, 608

K

Kahlenberg 149
 Kant, Immanuel 100, 104, 127,
 578
 Karl (din Ut mine Stromtid) 154
 Karlsbad 242
 Käthchen, von Heilbronn (de
 Kleist) 348
 Keller, Gottfried 299

Knödl 254, 255, 256
 Koller, K. 215, 216
 Königstein, dr 216, 217, 219,
 222, 338, 339
 Körner, Theodor 142
 Krems 259

L

„L.“, baronul 326, 327, 635
 „L.“, doamna 217, 221
 lacune (în vis) 13, 40, 74, 163,
 169, 329, 335, 392, 588, 607,
 642
 Laios regele Tebei 315, 316, 317
 Landquist, John 20
 lanțuri de gânduri 114, 219, 678
 Lasker, Eduard 357, 358
 Lassalle, Ferdinand 357, 358, 360
 Leander (din Valurile mării și ale
 iubirii de Grillparzer) 264
 legătură / înlănțuire asociativă
 238, 254, 262, 339, 401, 543,
 552, 560, 604, 607
 legenda regelui Oedip 315
 legende 172, 408, 414
 legile asociației 89, 128
 Lenau, Nikolaus 200, 201
 „Leopold“ 148, 153, 154, 155,
 157, 161
 Lessing, G.E. 223
 libido 207, 288, 399, 441, 459,
 477, 667, 669
 limbaj 18, 371, 402
 limbajul conceptual 120

linia feminină/ masculină a visu-
 lui 464
 lipsa de sens a viselor 86, 575
 lipsa viselor 110, 118
 localizare 78, 630, 694
 locație în vis 386, 614
 locație psihică 78, 614, 693
 Loewe, baladele lui 533
 logică (vezi și intelect) 86, 373,
 520, 576, 586
 Lopez, Generalul 90
 „Louise N.“ 523
 Lubbock, Sir J. 24
 Lübeck 241
 lumea exterioară (vezi și reali-
 tate) 26, 48, 62, 82, 83, 540,
 647, 699
 Lyons, Miss 533

M

Macbeth (Shakespeare) 321
 Macrobius 25
 Madeira 419
 Malade imaginaire, Molière 596
 maladie funcțională 692
 mamă 168, 199, 211, 308, 310,
 311, 312, 314, 317, 319, 320,
 328, 427, 428, 437, 440, 460,
 465, 467, 513, 665, 703
 mama lui Freud 41
 manifestarea sa reacțională psihi-
 că 114
 Marat 52
 Marburg 527
 Maria Tereza 496, 497

- mărirea în vis 365
 Masséna 245
 masturbare / onanie 235, 420, 428, 429, 436, 445-449, 451, 452, 453, 454, 456, 457, 458, 459, 623, 668
 material mnezic 682
 material oniric 279, 318
 material recent al visului 279, 654
 material reprimat 398, 691
 materialul sexual în vis 665
 Materialul visului 34, 113, 279, 372, 379, 380, 390, 392, 396, 397, 401, 500, 562, 564
 Mathilde 153, 159, 160
 Matter and Motion (de Maxwell) 526, 596
 Maupassant, Guy de 348
 Maury, L.F.A 30, 31, 36, 40, 50, 52, 53, 56, 58, 59, 61, 62, 85, 87, 90, 92, 93, 96, 106, 107, 108, 111, 125, 127, 128, 130, 236, 254, 570, 571, 656
 Meaux 40
 mecanica asociației 671
 mecanism al aparatului psihic 110, 130, 691
 mecanismul formării visului 379, 638
 mecanismul psihonevrozelor 15, 253
 mecanismul simptomelor isterice 193
 mecanismului de condensare / deplasare 392
 Mecca 90
 melancolie 126
 memoria visului / onirică 40, 42, 44, 72
 memorie 40, 43, 52, 71, 72, 73, 74, 114, 229, 260, 269, 297, 508, 536, 557, 563, 571, 588, 598, 616, 617, 618, 699
 Meyer, Karl 168, 542
 Meyerson, i. 20
 Meynert, Theodor 273, 303, 507
 milă 98, 193, 499
 Ministerul public 240
 minorități 552
 Miramare 536
 mirarea în vis 500, 514
 mistic 27, 95, 119, 445
 mitologie (vezi și legende) 310, 420, 468, 703
 moarte 15, 43, 62, 254, 301, 302, 307, 308, 309, 311, 389, 451, 496, 497, 498, 499, 500, 506, 517, 537, 545, 571, 704
 moartea părinților 309, 311, 528
 mod de prezentare 102, 111, 333, 375
 Moise 446, 447, 468
 Molière 596
 Montbrison 41
 moștenirea arhaică a umanității 628
 mormânt 118, 495, 502, 525
 Moscheles 436
 motilitate 623, 634, 645, 648, 660, 682, 683, 688

motricitate 202, 291, 397, 399,
435, 451, 456, 487, 503, 611,
620, 621, 637, 639, 640, 642,
644, 645, 648, 651, 659, 674,
681, 684, 685, 686, 687, 688,
689, 691, 693
Mozart, W.A. 572
Müller 58, 59, 568
München 352, 353

N

„N.“, colegul 182, 183
„N.“, profesorul 357, 359, 360,
361, 567, 613, 680
nabab 348, 349, 565
naștere 239, 441, 442, 455, 457,
467, 468, 469, 471, 480, 517
Napoleon 32, 52, 245, 285, 286,
572, 633
nas 511
Natur (Goethe) 508
„natură“ 509
Neapole 243
neclaritatea visului 376, 392, 393
neînțelegere 114, 224, 296, 330,
575, 693
nemurire / indestructibilitate
(materialul infantil al
dorințelor) 524, 525, 561
neplăcere 177, 202, 527, 578,
684
nepotul lui Freud 283, 492
neurastenici 283
nevrotici 15, 38, 144, 145, 150,
207, 229, 266, 296, 297, 311,

313, 315, 317, 329, 330, 408,
409, 410, 642, 665, 690
nevroza de angoasă 201
nevroză obsesională 431, 528
nevroze / psihonevroze (vezi și
isterie, fobii, nevroză obsesio-
nală) 15, 17, 144, 253, 288,
362, 408, 510, 522, 532, 565,
607, 614, 624, 628, 638, 644,
689, 703
Nietzsche, Fr. 628
Nora 354
Notre Dame, catedrala din 541
noul ghetou 511
novalis 118
„nu“ în vis 274
nuditate 294
nume 35, 59, 153, 199, 222, 253,
255, 256, 262, 274, 299, 311,
315, 353, 356, 358, 359, 377,
481, 492, 517, 560, 566, 622
numere 485
Nunta lui Figaro 257, 572

O

oameni străini 298
oboseală 111, 170, 281, 407,
523, 578
ocări 473
Odiseea (Homer) 302
Oedip rege 316, 317, 318, 319
șezut 479, 511
Ofelia (din Hamlet de Shakes-
peare) 321
Offenbach, Jaques 562

ombilicul visului 602
 omenire 299
 omonimie 679
 onanie (vezi masturbare)
 organe de simț 48, 57, 128, 188,
 655, 672, 696, 699, 701
 orgasm 435
Orvieto 51, 525
Osiris 468
Othello 223
 științele naturii 262
 „Otto“ 147, 148, 153, 157, 159,
 160, 161, 166, 183, 196, 197,
 325, 326, 327, 352

P

„P.“, colegul 282, 283, 489, 490,
 491, 516
 Padova 39
 Pallas 235
 Pantagruel 265
 Papa 284
 paralizia motrice 397, 399
 paralizie 48, 126, 360, 399
 paralizie isterică 126
 paranoia 110, 129, 297, 298,
 362, 623
 părinți 240, 266, 303, 304, 309,
 311, 312, 315, 318, 330, 347,
 417, 419, 434, 466, 528, 530
 Paris 90, 242, 541, 559
 parlament 324, 496, 574
 Parnas 373
 parodie 354

particularitate a conținutului
 visului 236, 396, 612, 622
 părul pubian 122
 pasivitate 58, 80
 pătrundere / acces / intrare etc. în
 conștiință 592, 604, 608,
 620, 627, 654, 676, 689, 691,
 693, 703
 pavor nocturnus 177, 667, 668
 pedeapsa 182, 428, 552
 Pélagie 253, 254, 256
 penibil 14, 176, 189, 190, 204,
 205, 206, 287, 322, 452, 508,
 522, 532, 536, 543, 562, 636,
 684
 penis 419, 420, 452, 480
 percepție conștientă 701
 percepții 43, 72, 74, 79, 80, 81,
 89, 140, 272, 449, 600, 615,
 616, 617, 618, 646, 648, 655,
 656, 701
 periodicitate biologică 132
 persoană mixtă 351, 380, 381,
 382
 perversiune 421, 542
 Philipp 665
 Philippson 665
 plăcere 37, 150, 168, 177, 204,
 205, 230, 234, 242, 327, 328,
 436, 442, 445, 460, 462, 507,
 543, 547, 548, 569, 570, 631,
 655
 polisemantic (vezi și dublu sens)
 340, 403
 politețe 185, 292, 544

- poluție 375, 396, 433, 455, 469, 652
 popoare primitive 24
 porniri agresive 204
 Praga 243, 384, 465
 Prater 240
 preconștient 399, 574, 619, 620, 632, 634, 638
 Prévost, Marcel 169, 449
 prezervativ 233, 234
 prilejuri / motive ale visului 50, 153, 249, 311, 352, 652
 primitiv 446, 681, 683
 principiul „plăcerii“ sau „neplăcerii“ 683, 684, 685, 687, 700
 principiul contrastului 543
 principiul opoziției 535
 principiul succesiunii instanțelor 700
 prințul Hal (din Henric IV de Shakespeare) 558
 proces de gândire 135, 612, 676
 proces întrucâtva mecanic 106
 proces primar 685
 proces secundar 685
 proces somatic / corporal 113, 114
 procese afective 580
 procese de gândire 102, 675, 695
 procese onirice 14
 procese psihice 108, 113, 115, 121, 141, 165, 169, 190, 193
 procesele cerebrale organice 607
 procesul conectării logice 75
 profesorul M. 324, 510
 prologul visului 512
 prostituție 361
 proverbe 408, 414
 psihic (vezi și viață psihică) 55, 65, 70, 73, 80, 83, 272, 438, 444, 514, 603, 628, 660, 695, 696
 psihologia nevrozelor 144, 670
 psihologia onirică 670
 psihologie 21, 25, 47, 98, 169, 614, 674, 694
 psihologie fiziologică 127
 psihologie infantilă 312
 psihopatologie 28, 126, 188
 psihoza lui Korsakov 450
 psihozele halucinatorii 646
 pubertate 327, 455, 457, 650
 pulsione sexuală 463
 Pultawa 87
 Purkersdorf 501
 putere 56, 84, 103, 104, 105, 114, 185, 187, 222, 250, 295, 320, 327, 492, 558, 593, 603, 606, 631, 652, 659, 673
- ## R
- R. este unchiul meu (Josef) 180
 Rabelais 265, 541, 542
 Rank, Otto 18, 19, 20, 142, 396, 431, 433, 454, 469, 470, 471, 473, 550
 răpirea realității 400
 raporturile energetice între somn și veghe 603
 râs 156, 180, 182, 313, 437, 545, 689

- Ravenna 242
- război 87, 245, 445, 535, 536,
538, 567, 640
- răzbuinare 166, 240, 245, 256,
266, 320
- reacția lui Grignard 448
- realitate 26, 29, 32, 33, 40, 66,
68, 80, 81, 101, 128, 175,
193, 201, 251, 310, 342, 380,
385, 387, 429, 437, 455, 460,
464, 486, 489, 650, 657, 660,
693, 696, 704
- realitate vigilă 81
- realitate, corespondența între vis
și 235
- realitatea exterioară 84
- rebus 31, 334, 476
- refulare 69, 205, 289, 298, 317,
349, 441, 478, 633, 664, 667,
669, 670, 681, 684, 690
- refulat 205, 269, 288, 408, 498,
566, 637, 638, 644, 651, 693,
701
- regele Italiei 342, 346
- regina părților 650
- regresie 470, 621, 622, 623, 625,
627, 628, 646, 660
- reguli 16, 63, 65, 66, 68, 74, 86,
89, 123, 194, 295, 325, 491,
593, 600, 698
- regulile interpretării viselor 16,
65, 66, 68
- Reich, G. 285
- Reichenhall 38
- relatare preliminară 146, 170,
179, 190
- relatarea / consemnarea visului
146, 148
- relații (legături, lanțuri) asocia-
tive 55, 238, 339, 401, 560,
607, 673
- relații afective 245
- relații logice 371
- relatii / înlănțuiri cauzale 70,
375
- Renaștere 320, 592
- repetiție 45, 297, 327, 332, 437,
460, 530, 567, 625, 626
- reprezentabilitate (sau luarea în
considerare a) în vis 402, 655
- reprezentare lingvistică 486
- reprezentare simbolică 415, 696
- reprezentări 13, 30, 56, 62, 63,
64, 66, 69, 72, 78, 79, 80, 83,
84, 89, 90, 93, 105, 121, 129,
140, 142, 164, 221-223, 225,
227, 271, 273, 277-280, 282,
287, 296, 301, 314, 336, 341,
352, 353, 362, 365, 366, 381,
383, 385, 403, 409, 415, 418,
419, 420, 436, 474, 475, 486,
531-543, 583, 604-609, 613,
620, 621, 636, 643, 654, 655,
664, 671, 673, 675-679, 682,
685, 687-689, 693, 694
- reprezentări intermediare 287,
679
- reprezentări obsesive 654
- reprezentări verbale 79
- reprezentări voluntare / involun-
tare 142

reprezentările vizuale și cele
 acustice 79
 reprezentări-scop 606, 607, 609,
 677, 682
 reprimare 42, 117, 264, 463, 539
 reprimarea afectelor 540, 543
 reprimarea afectivă 540
 reprimat 106, 107, 117, 265,
 289, 359, 398, 543, 563, 630,
 639, 662, 669, 676, 677, 691
 reproducerea amintirilor 46, 68,
 88, 116
 reproducerea visului 39, 45
 reproș 147, 159, 331, 427, 499,
 505, 516, 532, 554, 556, 584,
 623
 respirație 277
 responsabilitate 101, 102
 resturi diurne 654
 Revue philosophique 53
 rezistență 142, 181, 202, 380,
 381, 429, 483, 573, 592, 593,
 594, 597, 618, 620, 697
 Richter, Hans 404, 405
 Rin 234
 Robespierre 52
 Roma 241, 242, 243, 244, 245,
 253, 255, 358, 384, 510, 511,
 525, 566
 Rosegger, Peter 545
 rudele mele din Anglia ale lui
 Freud 211
 rușine 99, 290, 294, 295, 296,
 297, 298, 299, 359, 377, 442

S

Salzburg 38
 San Sebastian 214
 sănătate 61, 152, 226, 241, 614,
 663, 668, 669
 Sandoz 358, 359
 Sappho (Daudet) 342, 343, 344,
 345, 387, 388
 sau-sau, reprezentarea alterna-
 tivei în vis 376, 378
 Scaliger d. A 36, 37
 scena viselor 77, 614
 Scherner, 64, 65, 68, 119, 121,
 123, 124, 135, 275- 278, 396,
 409, 416, 470, 625, 674, 696
 Schiller, Friedrich 142, 143, 526,
 527, 595, 596
 Schlau, vezi Hänschen 223
 Schopenhauer, A. 63, 64, 99,
 127, 578
 scrierea hieroglifică 381, 403
 semnificație sexuală 420
 semnificație substitutivă 355
 sens dublu (vezi și dublu sens,
 polisemantică) 475
 sensul visului 136, 145, 192,
 219, 372, 389, 444, 490
 senzații 49, 57, 59, 60, 63-66, 72,
 80, 83, 89, 94, 150, 162, 177,
 230, 244, 246, 268, 271, 272,
 274, 276, 277, 279, 282, 285,
 286, 288, 289, 290, 322, 328,
 329, 357, 361, 390, 453, 457,
 459, 460, 515, 531, 536, 600,
 633, 672

- serii / succesiuni 64, 71, 73, 88,
94, 121, 125, 128, 132, 158,
160, 193, 277, 396, 469, 474,
491, 601, 649, 701
- sexualitate 158, 365, 451
- Sfinx 316
- Shakespeare 261, 319, 321, 492,
547, 558
- She (Haggard) 524, 525
- Siegfried 591
- Siena 283, 511
- sifilis 361, 669
- simbol pentru / semn de gravi-
ditate 168
- simbolism / simbolistică 121,
404, 416, 438, 469
- simbolismul morții 421
- simbolistica sexuală a viselor 450
- simboluri 276, 407, 413, 414,
415, 416, 417, 420, 421, 422,
423, 424, 433, 435, 440, 445,
450, 451, 469, 480
- simțul mirosului 128, 414
- simultaneitate 373, 397, 618
- sinteză a viselor 369, 449
- sistem 187, 615
- sistem al gândirii filosofice 123
- sistem la extremitatea motorie
619
- sistem nervos 481
- sistem psihic 298
- sisteme ale organismului vege-
tativ 64
- sisteme Mm 617, 622
- sisteme organile 63
- sisteme R 615, 618, 623
- sistemele memoriei 617
- sistemul Inc 620
- sistemul nervos simpatic 63
- sistemul Pcs 630
- sistemul perceptiv 622, 626, 627
- sistemul preconștientului 620
- Snug, tâmplarul 534
- Sofocle 315, 316, 318
- Solon 322
- somnul doicii 653
- spaimă 62, 319, 683
- Spalato 255, 256
- Spania 214, 536
- spațiul 63, 80, 122, 475
- Spencer, Herbert 24
- sperietură 460, 537
- spontaneitate 70
- stare de somn 62, 82, 112, 672,
673
- stări [psihice] disociate 598
- stări afective clivate 598
- Stekel, W. 17, 332, 381, 399,
413, 416, 420, 421, 422, 423,
446, 464, 479
- Stettenheim 256
- stimul de trezire 433
- stimulare afectivă 550
- stimuli 25, 47, 48, 50, 55, 57, 60,
63-67, 69, 82, 89, 96, 110,
112, 113, 120-122, 229, 271-
275, 277, 279, 280, 284, 286,
287, 290, 390, 396, 458, 469,
470, 615, 626, 633, 671
- stimuli psihici 69, 633
- stimuli senzoriali 82, 275, 396
- stimuli sexuali 470

stimuli somatici 69
 stranietatea viselor / vieții onirice 83, 84, 597
 straturi psihice 549
 strigoi 489, 553, 556, 560
 substituit „autosimbolic“ 407
 substituție 158, 383, 408, 437, 533, 536, 596
 „Suferințele unui băiat“ (C.F. Meyer) 542
 superstiție 108, 410, 456, 495
 supradeterminare 367, 368, 485, 564
 supraestimare 82, 94
 supraestimarea propriilor performanțe psihice 129
 sursa visului 34, 211, 226
 Susanne 258
 Șapte dintr-o lovitură (basm) 550

T

tabes 360
 Tagliamento 52
 Talisman 295
 Tannhäuser 348
 Tartini 697
 tată 16, 40, 41, 171, 181, 216, 236, 238, 248, 265, 310, 375, 386, 389, 437
 teleologie 109
 tendință afectivă 561
 tendință (dispoziție) afectivă 561
 Tennyson 260
 teoria afectelor 539
 teoria asociației 643

teoria isteriei 267
 teoria sexuală infantilă 394
 teorii despre vis 109
 terapie 283
 Thiers 245
 Thun 257, 258, 259, 260, 285, 500, 502, 542
 Tibru 241, 243
 tic convulsif 702
 Timon din Atena 321
 timp 15, 96
 Tirol 526
 titani 633
 ton afectiv 539, 540, 637
 topica psihică 628
 transfer de afect 534
 transfer de energie 627
 transformarea gândurilor în imagini 407, 578, 625, 680
 travaliu intelectual în vis 372
 travaliul psihanalitic 38, 141
 travaliul visului 255, 275, 279, 283, 288, 333, 336, 362, 367, 371, 373, 378, 385, 393, 400, 402, 406, 408, 412, 473, 477, 478, 479, 480, 481, 485, 486, 493, 500, 502, 503, 505, 514, 521, 522, 525, 537, 539, 543, 544, 545, 553, 569, 570, 571, 573, 578, 582, 586, 594, 596, 601, 610, 621, 622, 636, 638, 657, 658, 672, 674, 678
 trebuință 285, 528, 643, 645
 trei Parce 253, 284
 Trenck, baronul 176
 trezirea prin vis 654

Trilport 40
 tulburări intestinale 470
 tulburări psihice 90, 508
 Tylor, Edward 24

U

Uhland 344, 418
 uitare 43, 45, 71, 74, 88, 105,
 563, 588, 590, 594, 597, 598,
 603, 660
 Ulise 299
 umanitate 410, 628
 umorul în vis 94, 256
 unchiul Josef 181, 182, 184
 Unger 240
 unitate 226, 279, 300, 378, 380,
 385, 533, 674
 ură 32, 99, 103, 188, 317, 446,
 544, 551
 urină 156, 423, 469, 541
 urmărire 24, 44, 142, 322, 350,
 435, 581, 593, 605, 685
 urme mnezice 279, 582, 618

V

valență psihică 365
 valoarea psihică a viselor 84, 96,
 272
 valori psihice 40
 Valurile mării și ale iubirii (Grill-
 parzer) 264
 Varaus 214

vârsta 106, 198, 244, 308, 437,
 438, 477, 484, 507, 509, 528,
 560
 Veneția 536, 537
 viața afectivă (a psihicului) 88,
 244, 522, 556
 viața intrauterină 466
 viața psihică 33, 69, 106, 119,
 140, 145, 220, 271, 273, 285,
 287, 288, 314, 319, 321, 367,
 408, 438, 548, 565, 591, 627,
 642, 647, 653, 672, 673, 678,
 684, 686, 691, 692, 698
 Viena 18, 19, 20, 21, 251, 252,
 262, 290, 343, 461, 482, 489,
 490, 492, 554
 vinovăție / culpabilitate 103, 385
 virginitate 441
 vis biografic 413
 vise „hipermnestice“ 36, 37, 40
 vise absurde 494, 514
 vise create experimental 51, 56,
 112, 165, 450, 671
 vise cu animale 57, 175
 vise cu bordel / harem 394, 418
 vise cu dinți 65, 147, 150, 276
 vise cu examene 329, 331, 451,
 521, 548
 vise cu hoți 49, 108, 471
 vise cu scări 170, 290, 291, 292,
 299, 342, 418, 428, 433, 434,
 435, 436, 450
 vise de angoasă 177, 178, 206,
 288, 299, 322, 329, 471
 vise de asociație 68
 vise de cădere 65

vise de castrare 431
 vise de comoditate 167, 285, 651
 vise de consolare 451
 vise de contradorință 202, 204
 vise de erecție 461
 vise de exhibare 297
 vise de foame 58, 172, 176
 vise de naștere 467, 469
 vise de nuditate 294
 vise de pedeapsă/ sau vise pe-
     deapsă 204, 323
 vise de poliție 469
 vise de reconciliere 549
 vise de salvare 510
 vise de sete 166, 464
 vise despre moarte 496, 498
 vise determinate de cefalee 702
 vise diurne 566
 vise inofensive 229, 230
 vise recurente 129, 223, 237
 Visele copiilor 169, 631
 visele nevroticilor 145, 329
 visele oamenilor 202, 514
 visul cu dentistul 455, 458, 643
 Visul unei nopți de vară (Shakes-
     peare) 534
 visuri cu foc 25, 406, 445, 462,
     525
 viziuni 28, 31, 395, 445, 578,
     613, 623, 624

vizual 57, 59, 120, 128, 217, 278,
     284, 578, 625, 626, 627, 666,
     703
Wlissingen 356

W

Wachau 260, 261
 Wagner 404, 503
 Waldheimat (Rosseger) 545
 Wealth of Nations (Smith) 526
 Weber, C.M. von 339
 Wilhelm I, împăratul 443
 Winckelmann 243
 Wundt, W. 55, 57, 68, 69, 88,
     89, 121, 127, 273, 286

X

Xerxes 31

Z

Zaraus 214
 zei 24, 25, 109, 316, 633, 665
 Zeus 310, 703
 Znaim 259
 Zola 263, 358
 Zucker, domnul 241, 242

OPERE ESENȚIALE – CUPRINS

Vol. 1 Introducere în psihanaliză

Prelegeri de introducere în psihanaliză (1916–17 [1915–17])

Partea I. Actele ratate (1916 [1915])

Partea a II-a. Visul (1916 [1915–1916])

Partea a III-a. Teoria generală a nevrozelor (1917 [1916–17])

Prelegeri de introducere în psihanaliză, serie nouă, (1933 [1932])

Vol. 2 Interpretarea viselor

I Literatură științifică asupra problemei viselor

II Metoda interpretării viselor. Analiza unui exemplu de vis

III Visul este împlinirea unei dorințe

IV Deformarea în vis

V Materialul și sursele visului

VI Trăvialul visului

VII Despre psihologia proceselor onirice

Vol. 3 Psihologia inconștientului

Formulări despre cele două principii ale funcționării psihice (1911)

Câteva observații asupra conceptului de inconștient

în psihanaliză (1912)

Pentru a introduce narcisismul (1914)

Scrisori metapsihologice din 1915

Pulsiuni și destine ale pulsiunilor (1915)

Refularea (1915)

Inconștientul (1915)

Completare metapsihologică la teoria viselor (1917 [1915])

Doliu și melancolie (1917 [1915])

Dincolo de principiul plăcerii (1920)

Eul și Se-ul (1923)

Nevroză și psihoză (1924 [1923])

Problema economică a masochismului (1924)

Pierderea realității în nevroză și psihoză (1924)

Notă asupra „bloc-notes”-ului magic (1925 [1924])

Negarea (1925)

Fetișismul (1927)

Clivajul Eului în procesul de apărare (1940 [1938])

Vol. 4 Cuvântul de spirit și raportul său cu inconștientul

Cuvântul de spirit și raportul său cu inconștientul

- I. Introducere
- II. Tehnica cuvântului de spirit
- III. Tendințele cuvântului de spirit
- IV. Mecanismul plăcerii și psihogeneza cuvântului de spirit
- V. Mobilurile cuvântului de spirit.
- VI. Raportul cuvântului de spirit cu visul și inconștientul
- VII. Cuvântul de spirit și comicul

Romanul de familie al nevroticilor
Umorul

Vol. 5 Studii despre sexualitate

Trei eseuri asupra teoriei sexualității (1905)

- I. Deviațiile sexuale
- II. Sexualitatea infantilă
- III. Transformări ale pubertății

Opiniile mele despre rolul sexualității în etiologia nevrozelor (1906
[1905])

Despre teoriile sexuale infantile (1908)

Contribuții la psihologia vieții erotice

Două minciuni de copil (1913)

Organizarea genitală infantilă (o incursiune în teoria sexuală) (1923)

Declinul complexului Oedip (1924)

Unele consecințe psihice ale diferenței anatomice dintre sexe (1925)

Despre tipurile libidinale (1931)

Despre sexualitatea feminină (1931)

Vol. 6 Inhibiție, simptom, angoasă

Despre mecanismul psihic al fenomenelor isterice

Despre motivele care îndreptățesc izolarea unui complex de simptome
din neurastenie sub numele de „nevroză de angoasă” (1895)

Despre etiologia isteriei (1896)

Fragment dintr-o analiză de isterie (1905)

Fantasmele isterice și relația lor cu bisexualitatea (1908)

Generalități despre criza de isterie (1909)

Tulburarea psihogenă de vedere în concepția psihanalitică (1910)

Despre tipurile de îmbolnăviri de nevroză (1912)

Inhibiție, simptom și angoasă (1926)

Vol. 7 Nevroză, psihoză, perversiune

Acțiuni compulsive și practici religioase (1907)

Caracter și erotică anală (1908)

Remarci asupra unui caz de nevroză obsesională (1909)

Predispoziția la nevroză obsesională. O contribuție la problema alegerii
nevrozei (1913)

Paralelă mitologică la o reprezentare obsesională plastică (1914)
Despre transformări pulsionale mai ales în erotica anală (1917)
Observații despre un caz de paranoia (Dementia Paranoides) descris
autobiografic
Un caz de paranoia care contrazice teoria psihanalitică (1915)
Despre câteva mecanisme nevrotice în gelozie, paranoia și
homosexualitate (1922)
„Un copil este bătut” (contribuție la cunoașterea originii perversiunilor
sexuale) (1919)
Despre psihogeneza unui caz de homosexualitate feminină (1920)
Un caz de nevroză demoniacă în secolul al XVII-lea (1923 [1922])

Vol. 8 Nevroza la copil

MICUL HANS. Analiza fobiei unui băiețel de 5 ani
OMUL CU LUPI. Din istoria unei nevroze infantile

Vol. 9 Studii despre societate și religie

Morala sexuală „culturală” și nervozitatea modernă (1908)
Considerații actuale despre război și moarte (1915)
Psihologia maselor și analiza Eului (1921)
Viitorul unei iluzii (1927)
Disconfort în cultură (1930 [1932])
De ce război? (1933 [1932])
Totem și tabu (1912–13)
Despre obținerea focului (1932[1931])
Moise și religia monoteistă. (1939 [1934–1938])

Vol. 10 Eseuri de psihanaliză aplicată

Psihopați pe scenă
Delir și vise în Gradiva de Jensen
Scriitorul și activitatea fantasmatică
O amintire din copilărie a lui Leonardo da Vinci
Motivul alegerii casetei
Moise al lui Michelangelo
Câteva tipuri de caracter din practica psihanalitică
O amintire din copilărie în Poezie și adevăr
Straniul
Dostoievski și paricidul

Vol. 11 Tehnica psihanalizei

Tratamentul psihic (tratamentul sufletului)
Metoda psihanalitică a lui Freud
Despre psihoterapie
Șansele viitoare ale terapiei psihanalitice

- Despre psihanaliza „sălbatică“
Scriserile tehnice din perioada 1911–1915
Utilizarea interpretării viselor în psihanaliză
Despre dinamica transferului
Sfaturi pentru medic, în ceea ce privește tratamentul psihanalitic
(1912)
Începutul tratamentului psihanalitic. Alte recomandări
de tehnică a psihanalizei (I)
Amintire, repetiție și elaborare. Alte recomandări
de tehnică a psihanalizei (II)
Remarci despre iubirea de transfer. Alte recomandări
de tehnică a psihanalizei (III)
Despre fausse reconnaissance („délà raconté“) în travaliul psihanalitic
Căile terapiei psihanalitice
Despre preistoria tehnicii analitice
Observații despre teoria și practica interpretării visului
Chestiunea analizei practicate de profani. Conversație cu
un om nepărtinitor
Postfață la „Chestiunea analizei practicate de profani“
Analiza cu final și analiză nesfârșită
Construcții în analiză
Psihopatologia isteriei
Tehnica psihanalizei

Tipărit la Radin Print,
prin reprezentantul pentru România
4 Colours, www.4colours.ro

 Radin print

 Colours